РЯТ/118
УНИВ. БИБЛИОТЕКА
В. и. Бр. 4839
Л 610
4763

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

ВЛАСНИК:

ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ Б.-Х. АРХИЈЕРЕЈИ.

УРЕДНИК: синђел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, проф. богословије.

ГОДИНА ПЕТНАЕСТА:

1901.

САРАЈЕВО
ПРВА СРПСКА ШТАМПАРИЈА РИСТЕ Ј. САВИЋА.

Библиотека
ЈОЦЕ ВУЈИЋА
у Сеги

Гдје је што:

Званично.

I.

Превишње Рјешење од 2. јануара 1900. . . . . . Стр. 1
Превишње Именоване новог Митрополита Бањалучко-бихаћког . . Стр. 2
Устројење конзисторије при Митрополији Бањалучко-бихаћкој . . Стр. 313
Наредба земаљске владе за Босну и Херцеговину од 12. марта 1901. . Стр. 145

II. Окружнице:

Посланице васељенске патријаршије . . Стр. 3, 9, 10, 12, 13, 49, 170, 385
а) *Дабро-босанске епархије* . . . . . Стр. 193, 265, 388, 529
б) *Херцеговачко-захумске епархије* . . Стр. 73, 75, 121, 194, 195, 196, 217, 218, 219, 554, 555, 556
в) *Бањалучко-бихаћке епархије* . . Стр. 433, 434, 435, 457, 458, 459, 505, 506, 530, 532, 553, 554
Архијерејска посланица Митрополита Бањалучко-бихаћког . . . Стр. 51

III. Мијене у свештенству.

а) *Дабро-босанске епархије*:

1. Рукоположења . . . . . Стр. 57, 457
2. Именовања . . . . . Стр. 73, 266, 457, 505
3. Отпуштења . . . . . Стр. 73

б) *Херцеговачко-захумске епархије*:

1. Рукоположења . . . . . Стр. 57, 97, 196
2. Именовања . . . . . Стр. 57
3. Премјештења . . . . . Стр. 57
4. Отпуштења . . . . . Стр. 57
5. Разрјешења . . . . . Стр. 196

в) *Зворничко-тузланске епархије*:

1. Одликовања . . . . . Стр. 73, 314
2. Рукоположења . . . . . Стр. 73, 314
3. Произведења . . . . . Стр. 314
4. Именовања . . . . . Стр. 73
5. Постављења . . . . . Стр. 314
6. Премјештења . . . . . Стр. 73, 314
7. Умировљења . . . . . Стр. 74

г) *Бањалучко-бихаћке епархије*:

1. Одликовања . . . . . Стр. 556
2. Рукоположења . . . . . Стр. 171, 556
3. Произведења . . . . . Стр. 219, 409
4. Постављења . . . . . Стр. 196
5. Премјештења . . . . . Стр. 557
6. Умировљења . . . . . Стр. 196

IV. Званични огласи.

а) *Добро-босанске епархије*:

1. Едикти Стр. 46, 47, 71, 72, 96, 120, 144, 192, 216. 239, 240, 263, 288, 455, 456, 479, 503, 504, 527, 528, 552, 576
2. Натјечаји . . Стр. 168, 192, 287, 311, 312, 407, 408, 431, 431, 479, 480

б.) *Херцеговачко-захумске епархије*:

1. Едикти . . . . . Стр. 239, 264, 287.
2. Натјечаји . . . . . Стр. 455, 478.

1. Едикти . . . . . Стр. 47.
2. Натјечаји . . . . . Стр. 286, 311.

Незванично.

I. Разни чланци.

Говор Његовог Високопреосвештенства АЕ. и Митрополита бањалучко-бихаћког госп. Евгенија Летице, држан пригодом посвећења дана 17./30. децембра г. 1900. у Бањалуци . . . . . Стр. 14

Говор, којим је прото бихаћки К. Ковачевић у име свештенства поздравио новог Митрополита у двору му. . . . . Стр. 21

Посвећење високодостојног Архимандрита господина Евгенија Летице за митрополита Бањалучко-Бихаћког. (Допис) Од. Дим. Јанкв. Стр. 23

Душа и Бесмртност. Александар Живановић. Стр. 28 57 76 98 122 146 171 196 220 241 266 289 315 337 361 380 409 435 460 481 507 537 557

Практично руководство при свршивању свећеничких дужности изложених у Требнику. Написао: јереј Светозар Грубач Стр. 33, 60, 79, 106, 128, 293,

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби. Написао В. Глаткій. Превео с руског: Милиној Јовановић, парох Стр. 37, 66, 82, 111, 131 154, 179, 205, 225, 247, 270, 296, 318, 342

Незнабошци и откривење. С руског превео: Н. Р. . . Стр. 87, 114

У славу мученишта. Јеромонах Владимир Боберић, катихета вехике гимназије Сарајевске . . . . . Стр. 89

О посту и покајању. Дије проповиједи јеромонаха Владимира Боберића, катихете вел. гимназије . . . . . Стр. 134, 183

С двери и амвона. П. К. . . . . Стр. 158, 376

Проповиједь на Сретеније. Од Григорија А. Николића, пароха Стр. 161

Проповиједь на крстопоклону недјељу. Говорио: Јереј Димитрије Јанковић, конс. савјетник . . . . . Стр. 207

Инструкција коју је Митрополит карловачки Стратимировић написао и послао администратору вршачке епархије . . . Стр. 211

Бесједа на Ђурђев дан 1901. године. Говорио: Петар Ђенић, протојереј и конс. савјетник . . . . . Стр. 230

О потреби религије. Проповиједь оца Августа од Монтефелта. С талијанског превео: Јован Уселац, парох . . . . . Стр. 249, 273

Кратак извјештај српско православног богословског училишта у Рељеву, за школску год. 1900./1901. Од управитеља богосл. училишта Стр. 257, 279, 304

Ријеч на опијелу пок. Михаила Кнежевића. Говорио: Јереј Димитрије Јанковић, конзист. савјетник . . . . . Стр. 277

Проповиједь на велики петак. По руском Р—ћ. . . . Стр. 300

О користи истинитог и срдачног покајања. Из „Бесједа с Христом", превео В. М. . . . . Стр. 302

Говор ученицима при свршетку школске године. Јеромонах Владимир Боберић, катихета велике гимназије . . . . Стр. 323

Обред обручења и вјенчања првобрачнијех у XIII. и XIV. вијеку. Приопћио: Јереј Дим. Јанковић, конс. савјетник . . . . Стр. 325

Лажи из невоље. По Чоке-у: Јован Воркапић, катихета Стр. 331, 343

Неколико старих натписа. Приопћио: Леон. Нинковић, јеромонах Стр. 348

Ријеч на Преображење и царски дан. Говорио Лазар Богдановић, парох осечки . . . . . Стр. 352

Канонička посјета високопреосвећеног госп. Евгенија Летице, митрополита бањалучко-бихаћког у Котор-варошу. Лазар П. Ожеговић Стр. 355

Истврија чина причешћивања у источној и западној цркви. Написао: А. В. Покровскій. Превео: К. Ј. Новаковић, богослов Стр. 368, 396

О времену постанка црквених одежда. К. С-на. С руског: Драго К. Урошевић, свештеник . . . . . Стр. 372, 400, 445, 468, 494, 516
Односај државе према цркви у Византији. Од проф. дра Хајнриха Гелцера, превео с њемачкога др. Јован Радонић . . . . . Стр. 418
Са пута Његова Високопреосвештенства АЕМитрополита Бањалучко-бихаћког г. Евгенија приликом каноничке посјете протопрезвитерата дервентског. Дервенћанин. (Допис) . . . . . Стр. 423
Атила и св. Лав Велики, папа римски. Превео: Гр. А. Н—ћ, парох иришки . . . . . Стр. 449
Освећење звоника у Сокоцу. (Допис) —вић. . . . Стр. 451
Шта вели неки знаменити Јевреји о Христу. Л. . . Стр. 472
Освећење нове цркве у Подражници. (Допис) . . . Стр. 474
Мученичка смрт светог Игњатија Богоносца. С грчког и латинског превео: јереј Димитрије Јанковић, консист. савјетник . . Стр. 490, 514
Канонична посјета Његова Високопреосвештенства АЕ Митрополита Бањалучко-бихаћког г. Евгенија у протопрезвитерату тешањском (Допис) К. Д. . . . . Стр. 497
Слика племенитог човјекољубља. По њемачком Милан Поповић, парох . . . . . Стр. 520, 546
Јован Рајић . . . . . Стр. 533
Браћа Господња, с руског Др. Драгојевић, парох . . Стр. 563

II. Књижевне оцјене и прикази.

Рашки епископи и митрополити од архимандрита И. Руварца. Оцијењено Р—ћ, ... Стр. 161
Шематизам правосл. епархије бококоторске, дубровачке и спичанске за год. 1901. — Оцијењено Дим. . . . . Стр. 188
Прва збирка проповеди. Написао Тимотије Димитријевић, свештеник суботички. — Оцијењено Владимир Боберић . . . Стр. 232, 255
О хумским епископима и митрополитима до године 1766. Написао архимандрит Иларион Руварац. — Оцијењено Р—ћ. . . . . Стр. 334
Св. Сава као проповедник српске православне цркве од Добросава М. Ковачевића. — Оцијењено Р—ћ. . . . . Стр. 378
Српско-православна херцеговачко-захумска митрополија при крају 1900. године. Уредио Јован Муцовић. — Оцијењено Д. Ја—ић. . Стр. 405.

III. Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

Стр. 40, 68, 94, 118, 140, 163 189, 214, 235, 263, 283, 310, 335, 358, 380, 406, 426, 452, 475, 500, 523, 550, 571.

IV. Књижевне биљешке.

Стр. 44, 70, 167, 359, 382, 525. 573.

V. Разно.

Стр. 44, 70. 143, 167, 236, 381, 428, 477, 525.

VI. Нове књиге и листови.

Стр. 45, 70, 95, 120. 167, 382, 525, 551 573.

VII. Читуле.

Стр. 46, 71, 95, 190, 238, 284, 360, 407, 454, 501, 552, 576.

VIII. Јавне благодарности.

Стр 191, 237, 383, 430, 477, 478, 502, 526, 527, 573, 574, 575.
И. н. читаоцима „Источника“ . . . . . Стр. 48
Напомјена и исправак . Стр. 216, 240, 288, 456, 480, 504, 528, 576.
Изјава . . . . . Стр. 431.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 31. јануара 1900. Бр. 1. и 2.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: јеромонах **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Превишње рјешење од 2. јануара 1900.,

о утемељењу нове источно-православне митрополије бањалучко-бихаћке са митрополитанском столицом у Бањалуци.

Ми Франц Јосиф I.

по божијој милости цар аустријски,

краљ угарски и чешки, Далмације, Хрватске, Славоније, Галиције, Лодомерије и Илирије и т. д. и т. д.

објављујемо и дајемо на знање:

Источно православни архиепископ сарајевски и митрополит дабро-босански увидио је тешкоћу, са којом је скопчана црквена управа његове дијецезе због знатно великог простора исте и покренуо је услијед тога питање о подизању једне нове епархије у Бањалуци.

Пошто дабро-босанска епархија има доста већи обим него обадвије друге босанско-херцеговачке епархије заједно и пошто она обухваћа 481.000 душа у 233 парохије, од којих су оне, што леже у окружју бањалучком и бихаћком, удаљене више дана хода од Сарајева и расијане на великом простору, то нема сумње, да велики обим овог дијецезалног подручја, а нарочито даљина горе именованих предјела од сједишта митрополита надзор црквеног реда у истима веома отежшава, а исто тако да би одговарало духовном и материјалном интересу српско-православног становништва именованих окружја, да имају свога митрополита у Бањалуци.

Митрополит сарајевски изнио је ову ствар пред екуменског патријарха цариградског као своју претпостављену црквену поглавицу те кад је овај потоњи са приволом светог синода цариградског у намјери, да се одстране постојеће незгоде и успостави побољшање означеног стања, удовољавајућ предлогу митрополита сарајевског раздјељење досад постојеће дијецезе дабро-босанске у двије митрополије и према томе подизање једне од преспоменуте дијецезе независне нове митрополије бањалучко-бихаћке са митрополитским сједиштем у вароши Бањалуци као потребно обнашао и усвојио, то се је именовани митрополит обратио на Нашу владу у Босни, да иста исходи Нашу ц. и кр. санкцију за подизање ове нове епархије.

Уважавајући наведене окольности и одношаје и у Нашем старању за напредак источно-православне цркве и српско-православног становништва у Босни, нашли смо се побуђени дозволити подизање источно-православне епархије и митрополије за окружје бањалучко и бихаћко са сједиштем у Бањалуци и дотирање исте из земаљских средстава, те наредити, да се нова митрополија бањалучко-бихаћка образује из сада постојећих протопреавитерата бањалучког, котор-варошког, дервентског, прњаворског, босанско-градишког, тешањског, босанско-костајничког, бихаћког, приједорског, кључког, крупског, босанско-петровачког и старо мајданског (Санскимост) са 134 парохије, које истима припадају.

Како Смо подизањем ове нове епископије српско-православном народу окружја бањалучког и бихаћког Нашу благонаклоност показали, те ју истоме, и у будуће хоћемо да показујемо, надамо се Ми, да ће нова епископија на славу Бога, на величање цркве, на спас душа и на оплемењење разума и срца пуна благослова постојати и према свијетлом узору епископалних цркава старог доба - рађати племените плодове светог јеванђеља.

За потврду смо Ми ову Нашу царску и краљевску повељу о подизању својеручно потписали и дали спровидјети са Нашим државним печатом.

Дано у Нашем главном и престолном граду Бечу $\frac{\text{прво}}{\text{четрнаесто}}$ дана мјесеца јануара у хиљаду деветстотинитој години.

Франц Јосиф с. р.

Ми Фрањо Јосиф I.

цар Аустријски, краљ Чешки и т. д. и Апостолски краљ Угарски

пошто Смо, старајући се очински за црквене интересе сљедбеника источно-православне вјере, у споразуму са васељенском патријаршијом и светим

синодом, Нашом одлуком од 1./14. јануара 1900. одобрили, да се у бањалучком и бихаћком округу успостави посебна епархија, те вољни у Својој благонаклоности, да оживотворимо предспоменуту установу, одлучили смо именовати достојног митрополита за нову епархију, који ће истом управљати на корист источно-православне цркве а на бољитак српско-православног народа у оним крајевима.

Па како Смо се увјерили, да архимандрит Евђеније Летица у Темишвару по свом знању и по свом црквеном животу заузима одлично мјесто међу својим вјернима и да има сва својства, која се по прописима источно-православне цркве изискују за митрополитско достојанство, то Смо се ријешили, да га нашом одлуком од 11./24. августа о. г. именујемо митрополитом бањалучко-бихаћке епархије са сједиштем у Бањалуци.

Пошто Нам је новоименовани митрополит објетовао свечаном заклетвом вјерност, послушност и штовање закона, то наређујемо овим, да се на њему обави рукоположење према уставима српско-православне цркве, те да се пренесу на њега у читавом обиму сва права, која митрополиту припадају при извршивању црквене власти у својој епархији.

За доказ и потврду тога издали Смо ову Нашу диплому, потписали је својеручно и дали је спровиђети нашим државним печатом.

Дано у Нашем главном и престолном граду Бечу, дана седмог двадесетог мјесеца децембра хиљаду деветстотините године.

м. п. **Франц Јосиф** I. с. р.

Број записника 3013.

КОНСТАНТИН

Архиепископ цариградски и васељенски патријарх увјерава.

КОНСТАНТИН

милошћу Божијом, Архиепископ Цариграда новога Рима и васељенски патријарх.

Господ и Бог и Спаситељ наш Исус Христос, наложно је и предао својим светим ученицима и Апостолима пастирство (пастирску заштиту) душâ, пославши их у свијет, да проповиједају св. јеванђеље. Осим тога је Господ похвалио и блаженим назвао мудрог пристава, којега је поставио господар над чељади својом, да им даје храну на оброк. (Лук. 12. 42.).

Из свега тога дакле јасно се види, како треба да поступају они, који су као наслѣдници Апостола по јеванђељу одређени, да руководе народ Господњи, бринући се за његово спасење, кад опазе какву потешкоћу у тој пастирској служби, — која је по Великом богослову Григорију вјештина над вјештинама и наука над наукама, — и виде, да је пастиру једном, као човјеку, просто немогуће, било због велика броја свога стада, било због велика растојања појединих мјеста задовољити својим пастирским дужностима, те одржавати каноничне посјете и лично старање о душама, за које је владика наш Исус Христос, пролио своју најсветију крв, и за које имају страшно да одговарају они, којима је њихово чување повјерено, ако се догоди, да која од њих погине.

С тога је неопходна дужност наше велике Христове цркве, и оних, којима је повјерено опште духовно старање, да се што брже пожуре, да се такова погибељ предупреди и отклони на сходан начин, тако, да се по мудрој евангелској икономији једнаком мјером мјери, и у склад доведу стада са пастирима, те да се свака прекомјерност сведе на своју праву мјеру, како би се од Бога предано дјело пастирства с једне и с друге стране богоугодно свршавало, те нити пастири губили храбрости пред потешкоћама, нити поједине паствe душевно оштећене биле.

Пошто се дакле и свети Митрополија босанска, која је црквено потчињена Нашем најсветијем апостолском и патријаршеском васељенском пријестолу, као што је црква дознала из извјештаја њезина каноничног архијереја, у таким незгодама, у погледу духовне управе тамошњег православног народа, налази, јер због великог броја житељства вароши и села, једно од другог и од митрополитског сједишта предјелно врло удаљених, и тако растресених, да их надлежни Архипастир није у стању да обиђе, нити лично да походи, него долазећи у поједине предјеле вароши и мјеста и немогавши ту остати, колико је нужно за посјету своје паствe, мора брзо да је оставља и да иде у друге још удаљеније крајеве, чиме само површно своје стадо похађа и само га летимично прегледа, премда би Архипастиру требало, да код свога стада што дуже остане, да га духовно поучи и посавјетује, лијечећи његове душевне болести, чему се хоће времена и пажња и дуго из непосредне близине његовање. С тога дакле — пошто је о томе синодално расправљано и пошто је узет у обзир извјештај у Христу љубезног брата и саслужитеља наше Смирености Преосвештеног митрополита босанског, Господина Николаја, од 31. марта т. г., којим моли, да се по могућности ова потешкоћа уклони и исправи, сам драговољно

пристајући и предлажући, да се ова растресена и житељством многобројна епархија босанска раздијели на двије једнаке, управно једна од друге независне црквене области са сразмјерним опсегом и бројем становништва, обзиром на природни положај и географске границе: нашли смо за потребно, да се то стање створи сходно побољшањ, не правећи тиме никаквих новотарија, него шљедећи многим старим и новим сличним примјерима.

Пошто смо дакле о томе расправљали, нашли смо, да је за побољшање тога стања једини начин тај, да се ова црквена област раздијели у два црквено-самостална и самоуправна округа, т. ј. у двије свете Митрополије и Епархије, на име у Дабро-босанску, која ће и на даље задржати своје митрополитско достојанство са редом, који заузима у синтагматиону[1]) и у нову, данашњом синодалном одлуком основану Митрополију бањалучко-бихаћку, која ће се састојати од предјела, варoши, варошица и села, до сада светој митрополији босанској потчињених и од њеног Митрополита духовно управљених.

Држећи, да ће на тај начин благочестиви хришћани тамошњих предјела бити боље духовно управљени, наређујемо, да овој новој Митрополији, сједиште каноничног Митрополита буде варош Бањалука, која је у томе предјелу најважнија, с тога, што је житељство њезино побожно, што је ова уједно и сједиште политичке управе. Нова Митрополија састојаће се из сљедећих тринаест округа, или протопрезвитерата, и то: из бањалучког, котор-варошког, дервентског, прњаворског бос.-градишког, тешањског, бос.-костајничког, бихаћког, приједорског, кључког, бос.-петровачког, и старо-мајданског или санско-мостског, који броје у свему 134 парохије, са становништвом од преко 280.000 хиљада душа. А што се осталих округа тиче са њиховим парохијама и становништвом, наређујемо, да ове остану као и прије од св. Митрополије босанске духовно зависни и да сачињавају нераздјељиви дио исте Митрополије.

Пишући дакле ово, проглашујемо синодално са Нашим преосвештеним Архијерејима и пречасном у светом Духу нашом љубазном браћом и саслужитељима, да ова по нама синодално донешена одлука, о раздјељењу цијеле епархије босанске у двије црквене области и Митрополије, на име, у стару митрополију босанску и у нову бањалучком и бихаћком названу у синтагматиону, као седамдесет и осма увршћену са горе одређеним опсегом и са синодално одобреним границама према

[1]) Устав о старјешинству установљења Митрополија.

сусједним земљама у епархијама, остаје у крјепости и да важи за све вијекове.

Тако дакле, изузимајући предјеле епархији босанској остављене, остали дијелови, као што су горе одређени имају бити и назвати се од данас Митрополијом бањалучком и бихаћком, која је од Митрополије босанске, са свим растављена и самоуправна и одријешена и слободна од пријашње подвласности и заједнице са митрополијом босанском, потчињена непосредно Нашем најсветијем Апостолском и патријаршеском и васељенском пријестолу, и која стоји само са овим светим пријестолом у духовном односају, налазећи се под његовим достојанством, власти и управом, по реду, установама, које вриједе и за остале Митрополије у Босни и Херцеговини, Нашем патријаршеском и васељенском пријестолу црквено потчињене.

На даље наређујемо, да се владика, који ће се каноничним избором на ту епархију поставити и устоличити, назива: Преосвештени Митрополит бањалучки и бихаћки и Пречасни": да спомиње, као што канони наређују, име васељенског патријарха, да буде по реду седамдесет и осми између осталих Преосвештених Митрополита, као што је сада уврштен у синтагматиону; да заузима, како он тако и његови насљедници у црквеним саборима и богослужењу мјесто и сједиште, управљајући богоугодно и богољубиво Христово стадо те епархије благосиљајући и освјештавајући га, уживајући сва права која по канонима припадају његовом архијерејском достојанству, као и право устоличења у свето супрестоље.

Напосљетку наређујемо, да су сви благословени Хришћани те епархије, свештеници и свјетовњаци, дужни признавати Митрополита свете Митрополије бањалучке и бихаћке, који ће се изабрати, да га слушају и да му се покоравају, као своме каноничноме архијерају духовном оцу и пастиру, који ће одговарати за њихове душе пред неумитним судијом на страшноме суду.

Све је ово ријешено и потврђено синодално. А за вјечити доказ и трајно постојање сачињен је предстојећи Наш св. патријаршески и синодални акт, који је уписан у светом законику наше велике Христове цркве, од којег прописано овјеровљени и са Нашим патријаршеским потписом и печатом снабдјевени пријепис на мембрани послан је преосвештеном Митрополиту босанском, и пречасном Егзарху цијеле Далмације у Христу Богу љубазном брату и саслужитељу наше Смирености Господину Николају, у ту сврху, да се положи у архиву његове свете Митрополије.

У години Спаситеља, хиљаду осам стотина деведесет и деветој мјесеца јула, индикта XII.

† **Патријарх цариградски Константин потврђује:**

† Дерконски Калиник, амасијски Антим, бератски и пауски Константије, родски Константин, маронијски Јоаким, силимвријски Константије, созуагатуполски Партеније, скопљански Амвросије, халдејски Гервасије, сервијски и козански Константије и елефтеруполски Дионисије.

За тачан препис:

Из канцеларије светог Синода, 13. августа 1899.

(печат)
(Канцеларије св. Синода.)

врховни тајник:
† **Архимандрит Фотије.**

(печат)
Васељенска патријаршија.
Бр. заше. 3013.

КОНСТАНТИН,

Милошћу Божјом Архиепископ Цариграда новога Рима и васељенски Патријарх.

Преосвештени Митрополите босански, Пречасни екзарше цијеле Далмације, у Светоме Духу љубазни брате и саслужитељу наше Смирености Господине Никола, благодат и мир Вашем Преосвештенству од Бога.

Братским писмом од 31. марта т. г. Ваше је Преосвештенство извијестило опширно о духовној управи од Бога му повјерене епархије те је доказано, да је за успјешније и лакше пастирство тамошњих православних Хришћана без условно нужно, да се иста епархија раздијели у двије независне Митрополије, пошто свагдашњи митрополит босански не доспијева, да особно похађа све њезине крајеве због великог пространства и броја православног народа од преко четири стотине и осамдесет хиљада душа.

Врло радо одговарајући, данас саопштавамо Вашем Преосвештенству, да је Наш свети Синод с интересом испитао ту молбу и обнашао основаним изложене у њој разлоге, те пошто му је врло до тога стало, да се црквена управа усавршава на законити и канонични начин, одобрио ју је и одлучио, да се оснује нова Митрополија, која ће се састојати из вароши и села наведених у попису, којег је у исто вријеме Ваше Преосвештенство поднијело, и којег је Синод тако исто усвојио.

Исто је тако Синод одобрио, да се за сједиште ове епархије одреди варош Бањалука, и да се нова Митрополија назива „Света Митрополија бањалучка и бихаћка“, канонично независна од свете Митрополије босанске, а зависна од нашег Најсветијег Апостолског и Патријаршеског Васељенског пријестола Цариградског.

С тога је по реду створен један патријаршески и Синодални акт, којим се та нова Митрополија оснива и потврђује. Исти овај акт уписан је у Светом законику Велике Христове Цркве и потписан је од Нас и од свију светих Архијереја Нашег светог Синода, а прописани овјеровљени пријепис на мембрани шаљемо Вашем Преосвештенству у ту сврху, да се сачува у архиви свете Митрополије босанске и да се старањем Вашег Преосвештенства вјерно преведе на српски језик и сходним начином прогласи православним Хришћанима.

Пошто је даље Ваше Преосвештенство са новијим својим писмом, датираним 18. маја 1899. г. замолила, да се протопрезвитерат маглајски, у којему станује преко дванаест хиљада православних Хришћана, и који је политично потчињен округу доњо-тузланском, отцијепи од епархије босанске и припоји светој Митрополији зворничкој: свети је Синод и ту молбу уважио, одобривши у њој изложене разлоге.

Саопштавајући дакле ову Синодалну одлуку Вашем Преосвештенству пишемо уједно данас о истој и љубазном у Христу брату, Преосвештеном Митрополиту Зворничком Господину Григорију, коме исто тако шаљемо овјеровљени препис у том погледу створеног нарочитог Патријаршеског и синодалног акта, којим се признаје припојење реченог краја Маглајског његовој епархији, а увјерени смо о томе да ће те обојица у заједничком споразуму учинити све што треба да се то припојење изведе.

При томе призиавамо на Ваше Преосвештенство Божију благодат и неизмјерну милост.

12. августа 1899.

Патријарх цариградски Константин у Христу љубазни брат.

Бр. 6958.

† Константин

по Милости Божјој Архиепископ Константинопољски новога Рима и васељенски патријарх.

Преосвештени Митрополите Босански, Пречасни Егзарше све Далмације, у светом духу возљубљени брате и саслужитељу Наше

смирености господине Никола, Благодат нека је Вашем Преосвештенству и мир од Бога!

По донесеном закључку Нашега најсветијег Синода јављено је преосвештенству Вашем, да је установљена нова најсветија Митрополија Бањалучка и Бихаћка, а сада настаје потреба, да се за духовну управу, у реченој Митрополији постави достојан архијерej. С тога смо се о томе савјетовали у најсветијем нашем Синоду и предузели коначни избор, при ком је изабран предложени од Његовог цар. и краљ апост. Величанства цара Аустријског и краља Угарског кандидат за нову Митрополију Бањалучку и Бихаћку, најпреподобнији Архимандрит господин Евгеније Летица, који је до сад вршио службу у Темишвару у Угарској као биљежник црквеног суда; који има сва својства и способности за Архијерejско достојанство, наиме: доба, црквене науке, и добро владање и који познаје добро речену Епархију о чему смо се увјерили из достављеног нам званичнога увјерења богољубезнијег темишварског Епископа господина Никанора Поповића, а исто тако и из званичног увјерења овдашњег царског и краљевског аустроугарског посланства. На основу тога каноничног избора, извршеног по Нашем најсветијем Синоду, саопштено нам је од овдашњег царског и краљевског аустро-угарског посланства, да је Његово цар. и краљ. апост. Величанство изабраног и предложеног Архимандрита на високо Митрополитско достојанство у ново основаној Епархији Бањалучкој и Бихаћкој именовало и поставило. С тога, сходно Синодалном рјешењу издајемо Вашему Преосвештенству ову Нашу Патријаршеску дозволу, у којој Вам препоручујемо, да испред нас благовремено позовете преосвештене Митрополите, Херцеговачког господина Серафима и Зворничког господина Григорија, те да заједно отидете у средиште нове Епархије у Бањалуку, и да на саборној служби дана 17. децембра у Нeђељу извршите хиротонију над богољубезнијим изабраним Митрополитом господином Евгенијем Летицом, и да по каноничном пропису примите и Нама пошаљете не само Његову вјероисповједну заклетву, него и отпустителну грамату од богољубезнијег Епископа темишварског, при коме је досада служио. Ову наредбу доставили смо Вашем Преосвештенству брзојавно под данашњим даном, а брзојан тај садржавао је од ријечи до ријечи ово: „Наређујемо Вашем Преосвештенству да узмете Митрополите херцеговачког Серафима и зворничког Григорија и да отидете у Бањалуку и да извршите у Нeђељу 17. децембра хиротонију над архимандритом Евгенијем Летицом именованим и потврђеним Митрополитом Бањалучким и Бихаћким. Дотичну грамату шаљемо Вам поштом". Нека се дакле благовремено изврши

све што је потребно, да уз предстојеће празнике Боговочеловјечења Нашега Спаситеља Исуса Христа, сиђашњи Хришћани приме благослов од свога новог Митрополита, при чем се надамо, да ће се постављењем и устоличењем новог Митрополита удовољити свима вјероисповједним потребама, које су раздјељење Босанске Епархије и изазвале. А Божја благодат и многа милост да буде с нама!

1900. Децембра 2,

† **Константинопољски Константин у Христу љубазни брат** с р

Б рој. 6958.

† Константин

по Божијој милости Архиепископ Цариграда Новога Рима, и Васељенски Патријарх.

Најбогољубезнији изабрани митрополите бањалучки и бихаћки, Господине Архимандрите Евгеније, благодат и мир од Бога нека је Вашем Богољубљу. Са великим задовољством јављамо Вашем Богољубљу, да је ту скоро, ријешењем Нашега Светога синода, установљена нова црквена епархија у Босни под именом света митрополија бањалучка и бихаћка, којој су границе обиљежене у издатој о томе црквеној повељи, које је благовремено послата Преосвештеном Митрополиту босанском, Господину Николи, и пошто су обављени нужни канонични прописи у свечаној патријаршеској цркви нашој, изабрано је Ваше Богољубље за Митрополита најсветије митрополије бањалучке и бихаћке, са сједиштем у првој од ове двије вароши. Добивши недавно и званичну обавијест како је Ваше Богољубље указом Његова Цар. и Кр. Величанства именовано на ово митрополитско мјесто, тежимо прије свега, да Вам срдачно честитамо достојанство, које су Вам Његово Цар. и Кр. Величанство и Наш свети Синод подијелили, кога сте се Ви достојни показали својим каноничним врлинама, црквеном учењшу и искуством, као што нам је отприје познато из званичних докумената. А сад Вам јављамо, да смо већ брзојавно наредили, а данас шаљемо и поштом, Преосвештеном Митрополиту босанском, Господину Николи, нужну каноничну нашу дозволу, да Његово Преосвештенство, у Наше Име, позове у Христу љубазну браћу Преосвештене Митрополите херцеговачкога Господина Серафима и зворничкога Господина Григорија и да благовремено отиде у Бањалуку, те служивши с њима у тамошњој катедралној цркви у недјељу 17. децембра, да Вас по установљеном пропису рукоположи за Митрополита бањалучкога и бихачкога,

узевши од Вашега Богољубља да Нама пошаље, прописано исповиједање вјере, као и канонични отпуст од Богољубезнога епископа тешимварскога, при коме сте досад служили. Најпослије изражујемо наше тврдо поуздање, да ће се Ваше Богољубље, примивши духовну управу те епархије, посветити душом и тијелом, као добар пастир, старању о религијозним, црквеним, школским и другим потребама свога словесноога стада, да ће те га водити на пут спасења, имајући непрестано бригу да чврсто чувате установе божаственних светих канона наше свете православне Христове Цркве, и да храните вјерно њезина предања, дајући сами вјернима примјер побожности и врлине хришћанске. А благодат и неизмјерна милост божија нека је с Вама.

1900. 2. децембра

† Цариградски Константин у Христу молитвеник.

(печат)
Васељенска патријаршија.
Бр. запис. 3013.

Константин патријарх цариградски увјерава.

КОНСТАНТИН

милошћу Божијом архиепископ Цариграда новога Рима и васељенски патријарх.

Приповнат је задатак цркве, да се стара за уређивање граница епархијских црквених области, кад је год то православном народу потребно, а бринути се о том најсветија је дужност оних, којима је од Бога повјерено духовно пастирство и управа са словесним овцама светог Христовог стада, пошто су дужни за њих одговарати на дан суда, како вели Апостол.

Пошто се је дакле и у Христу љубазни брат, наш Преосвештени Митрополит босански, господин Никола обратио на нас писмом, датираним 18. маја т. г. којим изјављује, да уз скоро одобрено синодално устројство нове Митрополије бањолучке и бихаћке састављене од дијелова, који су се оцијепили од свете Митрополије босанске, као што је уписано у изданом синодалном акту, потребно је још, да протопрезвитерат маглајски, који до сада зависи од исте Митрополије босанске, у којем станују преко дванаест хиљада душа православних, који политично спада окружју доњо-тузланском, са главним градом Доњом-Тузлом, у ком је и црквена столица митрополита зворничког, потпадне под духовну јурисдикцију Митрополита ове епархије, то — узевши у обзир

разлоге, који говоре у прилог томе припојењу, ради мјесних олакшица и ради интереса тамошњих православних Хришћана, и пошто смо синодално о томе расправили, обнашли смо одобрити молбу реченог у Христу брата и потврдити ово припојење, које ће бити на добро благочастивим житељима поменутог округа.

С тога пишући, одлучујемо синодално са нашим Преосвештеним Архијерејима и пречасном у светом Духу љубазном браћом нашом и саслужитељима, да речени округ маглајски са његовим селима, који је до сада црквено потпадао под свету Митрополију босанску, од сада и за сва будућа времена остане нераздвојно припојен Архијерејској јурисдикцији свагдашњег Преосвештеног Митрополита зворничког који је дужан, да га редовно похађа, да се стара за религиозни и умни напредак тамо станујућих хришћана, да ради за благостање и благољепије цркава, да у њима свршава све архијерејске дужности, те да буде свима све, како би све задобио по божанственом Апостолу.

Тога ради донесен је предстојећи наш патријаршески и синодални акт, који је уписан у односном светом законику Велике Христове цркве за свагдањи доказ и сигурност, а од овога прописано овјеровљени препис отправљен је Преосвештеном Митрополиту зворничком и Пречасном екзарху Горње Далмације, нашем љубазном брату и саслужитељу Господину Григорију у ту сврху, да се положи у архиву његове свете Митрополије.

† Патријарх Цариградски Константин потврђује.

† Дерконски Калиник, Амасијски Антим, Бератски и Науски Константије, родски Константин, маронијски Јоаким, силимвријски Константије, созуагатуполски Партеније, скопљански Амвросије, халдејски Герасије, сервијски и козански Константије, елефтеруполски Дионисије.

За тачан препис:

Из канцеларије св. Синода 13. августа 1899.

(печат) канцеларија Св. Синода.

Врховни тајник:
† Архимандрит Фотије.

НЕЗВАНИЧНО.

Говор

Његовог Високопреосвештенства АЕ. и Митрополита бањалучко-бихаћког госп. Евгенија Летице, држан пригодом посвећења дана 17/30 децембра 1900 г. у Бањалуци.

О како су неиспитљиви судови и неистражљиви путеви св. промисла Твог, велики и силни Боже и преблаги Оче мој! Јер ко би био могао рећи за мене, када сам прије осам година једног лијепога

ведрог јесењег дана сјетан и тужан из бијелог шехер-Сарајева путовао чаробном долином бисерне ријеке Босне, напуствив, гоњен неком вишом унутрашњом силом, у овијем лијепијем крајевима досадашње своје звање и занимање, за које сам се по могућству својих сила ревно и савјесно кроз дуги низ година спремао био — ко би могао рећи тада да ћу се ја у Босну поносну, за којом ми је већ у младим годинама мојим срце гинуло и душа моја чезнула, повратити, да заузмем у њој у служби свете ми матере цркве ово угледно и важно мјесто, у које данашњега дана прописаним путем и начином постављен и уведен бих ја?!

Али велик си Господе Ти и чудна су дјела Твоја! Тражити ријешење загонетке те, значило би ронити умом својим у дубине сињега мора или летити мислима својима плавом небу под облаке; а то не могу ја, коме су у памети ријечи св. промисла Божјег: „кышщиҳъ себе не ищи, и крѣпящиҳъ себе не испытѣй; паче ти повелѣнна, сія разумѣвай, нѣсть бо ти потреба тайныхъ“.

Нећу с тога упуштати се у овом часу душевне узбуђености и потрешености у испитивање тога, како и откуда се догоди с мојом смиреношћу оно, што се данас самном одиста збй, већ ћу само у безграничној преданости и безусловној покорности светој вољи Твојој Господе и Боже мој, да Ти принесем овдје у свечаном тренутку овоме и јавно жртву искрене, срдачне захвалности на досадашњој очинској бризи и старању св. промисла Твог о мојој недостојности; да Ти благодарим из дубине захвалне Ти душе моје на досада указаној ми доброти и милости Твојој, којем си по одређењу превјечног савјета Твог руководио досадашње путеве моје, да Ти захвалим на томе, што си ми душу и сву унутарњост моју расположио био досада тако, да сам ваздa Твоје лице тражио . . ., да сам љубио само сјај дома Твога и пребивалиште славе Твоје . . ., да су ми ваздa мили били само Твоји станови и да ми је душа ваздa тежила и чезнула само за Твојим домом . . ., и што ме је тако расположена невидјена рука св. промисла Твог довела и успела ево и до архијерејског достојанства у св. цркви Твојој на високи степен с тешком задаћом, да као архијерej проповједам и ширим Тобом откривену спасоносну науку вјерних истина Твојих.

Задаћа истина тешка, од мало ријечи, али које много значе. Задаћа је то брзо изговорена, али каквих способности и каквог знања, каквих опреза и напора и какове душевне снаге за испуњење и извршење исте задаће треба?! При помисли самој на множину и важност повјерених ми послова и на тежину извршења многостручних дужности преузете службе, особито у данашњој замршености времена, као и при

помисли на високу одговорност у преузетој служби, срце ми зебе и душа ми стрепи, страх и трепет хвата ме већ од помисли те.

Јер гдје је мени снаге и вјештине, камо мени знања и умијења, откуда ми мудрости и искусности за успјешно извршивање тако силних, тако многостручних и тешких задаћа преузетог данас узвишеног позива овог, којим задаћама једва би дорастао муж мудрости Исаијине, искуства Павлова, снаге Пантелејмонове и ријетке среће Јосифове?!

Чувати и пасти повјерени, најскупоцјенији залог т. ј. душе искупљене драгоцјеном крви једнороднога сина Божјега, саздане по образу и подобију Божјем, старати се да се не уништи у њима то најсветије подобије Божје и да се не помрачи у њима сјај славе образа Божјег; немоћне подупирати, невољнике и покајнике тјешити, непокајнике покајању приводити, очајнике подизати, разваћене исправљати, незналице настављати и упућивати, необуздане обуздавати, бригу бринути за лијекове, којима се има у вјерника душевно здравље подржавати; бирати и постављати достојне пастире и духовне учитеље, надзирвати и руководити исте пастире у тешком и трудном им звању и послу њиховом око спасавања душа — све су то задаће тешке и пуне одговорности, при вршењу којих има да му буду у памети увијек ријечи Господа Бога: „Сыне человѣчь, въ стража даҳъ тѧ домꙋ їсраилевꙋ крѣпкꙋ и имѣю твоею погыкшагw ѿ рѣки твоеѧ їзыщꙋ.“ . . .

Али што да стрепим у души и зашто да зебем у срцу ја при помисли на тешке задаће преузетог високог архијерејског достојанства, кад знадем добро да сам само Божјом милошћу и благодаћу ја ово што ево данас јесам . . ., да ухо Божје није отежало, и да неби могло чути и саслушати молитава мојих за помоћ Његову . . ., да је Он наклоњен онима, који се у Њега тврдо уздају, да је Он у невољи и недоумици њихов помагач . . ., да Он даје онима, који од њега моле што им треба . . ., да Он не одбија оне, који од Њега ишту мудрости, већ им исту у изобиљу даје, ако ју моле само с поуздањем у Њега . . ., да Он смиренима даје своју благодат . . ., да се снага и моћ Његова баш у немоћи нашој свршеном показује . . ., кад знадем да ће ме св. Дух топло поучити, кад ми ваља што говорити . . ., да је Бог моје прибјежиште и мој спас у свакој невољи . . ., да се нико није осрамотио, ко се је у Бога уздао . . ., да нико није био од Њега прекорен, ко је год Њега призивао . . ., да је Господ добар и да нам даје снаге у данима туге и жалости наше, да све бриге наше требамо бацити на Њега јер се Он брине за нас!? . . .

Па када све то знадем, зашто да се жалостим, зашто у срцу да зебем и у души да стрепим ја?! Не, радост треба да осјећам ја

пред лицем Твојим Господе, створитељу и одржитељу мој, који си ме у св. савјету вјечног промисла Твог опредијелио у напријед за ову св. службу; душа моја нека хвали Тебе и нека не заборави доброчинства Твојих досада ми указиваних; сва унутрашњост моја нека хвали св. име Твоје . . ., добре ћу Ти воље жртве приносити и Твоје ћу име исповједати, јер је добро . . ., јело ће моје бити да вољу Твоју чиним и да дјело на које си ме Ти послао, извршим . . ., очи ћу моје увијек у Те упирати . . ., набави у ходу моме стопе моје од ђавољскијех замки . . ., дај ми разум, руководи ме на путу, којим ми ваља ићи, да живећи и и радећи тако у новом звању своме по св. заповједницима Твојима будем могао: іакоиѣсѧ пастырначалникъ пріимити неѵѣкдаемый славы вѣнецъ.

Вјерујући и надајући се тврдо, да ће ме невидјена рука св. промисла Божјег водити и у будућем животу моме, тако да дух мој неће морати клонути под теретом тешкога бремена преузетог новог звања и утјешен тако у очи предстојећих тешкоћа нове службе моје како да не изјавим и овдје, свечано и јавно, најпонизнију и најсмјернију поданичко-синовску благодарност моју Његовом Величанству, премилостивом нашем Господару и витешком цару и краљу Францу Јосифу I. на великој Његовој милости, коју је благоизволео излити царском и краљевском десницом Својом на мене незнатног и малог, именовавши ме у извршењу воље с више врим митрополитом ове ново установљене српско-православне епархије. Молим Вас с тога најсмјернije, преузвишени господине ц. и кр. повјерениче, имајте милост подастријети на подножје превишњег пријестола Његовог царског и апостолског краљевског Величанства, нашег опште љубљеног оца и владара, моју најдубљу поданичку захвалност на великом повјерењу, поклоњеном превишње мојој маленкости, узвишењем мојим на ово високо достојанство у српско-правосл. цркви Босне поносне и испоручите добростиво Његовом Величанству моје овдје свечано дано обећање и увјерење, да ћу свим силама својим настојати, да то мени поклоњено повјерење по могућности оправдам и да се превишње милости Његовог ц. и ап. Крал. Величанства у што већој мјери достојним покажем; а у случају можебитних неуспјеха у раду, молим да се исти припишу не оскудици моје добре воље и племените намјере моје у раду већ недостатку снаге и поманьканьу увиђавности моје у раду.

Молим даље Вашу Преузвишеност, да имате доброту подастријети на подножје превишњег пријестола и најсмјернију поданичку захвалност и православнијех Срба ново установљене епархије Баньалучке на великом царске и краљевске милости дару, што га добише установљењем засебне митрополије, будући добише тиме један бедем више у

граду св. православља свог, које Његово Величанство наш премилостиви цар и апостолски краљ у свима земљама простране монархије своје свагда од сваке биједе и невоље отачким окриљем својим заклања.

Нека је изречена овдје јавно и свечано топла моја духовно-синовска благодарност Његовој Светости Господину Константину V., васељенском патријарху цариградском, као и светом Његове патријаршије Синоду, који ме од стране св. матере цркве наше избором својим пронађоше и прогласише достојним данас полученог архијерејског сана.

Примите и Ви, Преузвишени Господине, ц. и кр. повјерениче моју најсрдачнију захвалност на свесрдности, којом огласисте и приказасте у име Његовог Величанства и од стране земаљских власти Његових мене као духовног старјешину у ново-створеној епархији Бањалучко-бихаћкој. Неисказано се радујем и држим се наваредно почаствован тиме, што ми је у дио пала та лијепа срећа, да функцију царског и краљевског повјереника при овој данашњој црквено-државној свечаности обавља баш Ваша Преузвишеност, као ј'дан од оних ријетких великих мужева у пространој монархији премилостивог цара и апостолског краља нашег, који су на основу неоцјењивих својих заслуга за превишњи пријесто, као и на основу ријетко дугог службовања свога небројене знаке царског и краљевског благоволења на себи искусили и до данас у ријеткој мјери превишњим повјерењем одликовани. Хвала Вам срдачна на труду, што га уложисте у данашњу свечаност ову, као и на љубави и части, указаној данас и мени и српско-православном народу епархије ове.

Примите и Ви, Високопреосвештена Господо и од данас у Христу браћо Митрополити, најсрдачнију и најтоплију благодарност моју на братској љубави Вашој, указаној данас мени, најмлађем брату свом у крајевима овим. Вашијем св. молитвама извољесте Ви по упутству св. матере цркве низвести данас на мене грјешнога благодат епископства и умолити Господа, да ниспошље св. Духа Свога на моју главу и у моје груди, да ме Он умудри и укријепи на свако добро дјело у винограду Господњем. Тиме ме примисте у братску заједницу своју. С Вама ми ваља од данас исту духовну њиву у овијем земљама узоравати и обдјелавати. Тешка су времена, велика је одговорност, коју сам преузео и голем је терет, што сам га упртио на слаба рамена своја. Одмакли сте испред мене сва тројица далеко и годинама живота, дакле и искуством опште животним, а и годинама службе Богу и св. цркви Његовој, дакле и искуством потребним за управу цркве у опште, а у овим крајевима и у данашњим приликама

на посе. Молим Вас примите ме у своје друштво братским усрђем и не ускратите мени, и ако годинама живота доста узраслом, али службом у цркви врло младом и неискусном још сабрату своме, Ваше братске помоћи и потребног ми савјета, да се у раду своме ослонити могу на Вашу потпору, за коју ћете наћи у мени увијек срце чисто, Богом саздано, и дух прав, обновљен љубављу Вашом у пресима мојим. Биће Вам од срца захвалан на свакој спасоносној мисли и на сваком добром савјету Вашем, који ми буде помагао, да се у дјеловању свом будем могао показати као поудан посленик у винограду Господњем ...

Примите и Ви, пресвијетла и велеможна, поглавита и славна Господо часници и званичници израз потпуне захвалности моје, што не пожалисте труда да украсите, својим присуством свечаност ову. Увјеравам Вас, да ћу се сваком даном приликом молити Оцу нашем небесном, да излије богати благослов свој на благотворни и спасоносни рад Ваш око унапређења свенародних интереса народâ овијех покрајина, у којима Ви на основу превишњег повјерења дјелујете, да би дјеловање Ваше и рад Ваш испадао свагда на задовољство и радост Његова Величанства, прејасног цара и апостолског краља нашег Франца Јосифа I., тог мудрог, просвијећеног, праведног и милостивог владара, доброг оца и усрећитеља ове земље и народа њена.

Хвала најсрдачнија и Вама пречасна и часна господо и браћо свештеници обојега реда, као и теби мила будућа духовна паство моја; хвала Вама свима, који ми у овој данашњој светковини љубављу својом свесрдно на сусрет изађосте и својим присуством у овом св. храму Божјем данашњу свечаност ову увеличасте. Душа ми је испуњена духовном радошћу и весељем, што видим данас овдје Вас, јер у Вама гледам представљену и заступљену од Бога даровану ми цијелу духовну паству моју, која је по ријечима великог апостола за мене пред Господом нашим Исус Христом „оупованіе, радость и вѣнецъ похваленіа“ ...

Поздрављам Вас стога при првом овом виђењу нашем као Богом благословена чада св. матере православне цркве наше, која сјају побожношћу својом и која су украшена свима врлинама хришћанским. Поздрављајући тако Вас присутне, а у Вама све отсутне моје епархијате, не могу, а да не дам израза осјећају особите радости своје, што ме је св. мати црква наша позвала и послала на просвјетно дјело св. духа као првог митрополита ново-установљене епархије ове у ове красне предјеле и к овоме народу српско-православноме, који је далеко на гласу са постојане љубави своје к Богу и са дубоке усрдности к закону Божијем и који је чувен са чврсте постојаности, побожнога

одушевљења и привржености своје к светом нам православљу и милој нам народности српској, као и са непоколебиве поданичке вјерности и оданости своје к своме узвишеноме владару и господару, великодушном покровитељу и моћном заштитнику св. нам матере цркве, премилостивом цару и краљу нашем Францу Јосифу I. и цијелом његовом славно-владајућем хабсбуршком дому.

Радост та моја оправдана је дакле, јер се надам, да ће поред таквих великих хришћанских и грађанских врлина дјеловање моје око спасавања Ваших душа отац наш небески богато благословити. Утјеха је то за мене, када знадем, да су срца Ваша већ добро урезана дјеловањем св. Духа и да су тако добро приуготовљена да приме сваку наставу за добродјетељан живот. Ја представљам себи у мислима већ унапријед богату духовну жетву и видим духовним очима својима сабране већ у небеској житници плодове добрих дјела Ваших. Са надом будућих тих плодова спојена је и нада награде небеске за мене од праведног Судије: вѣренъ бо јестъ обѣщавый; азъ воздамъ Господъ". — Радост је то за пастира духовног, која се описати неда, кад он може живјети у нади, да ће смјети слободно стати пред лице праведног и неумитног судије и рећи му: „се азъ и дѣтимоя, іаже далъ ѥси мнѣ, сохранихъ и никтоже ѿ нихъ погибе"... Па радујте се и Ви љубезна браћо у Христу, радујте се радошћу божанском свештеници и мирјани, старци и младићи, и сви ма кога спола, стања и занимања. Мир Божји, који превазилази сваки ум, нек пребуде вазда с Вама. Вршите ревно и савјесно сваке послове и дужности звања свога, на које Вас је призвао Господ; не дајте у пословању своме поштења и образа ни за што; тражите корист своју у пословима својима без уштрба за поштење и правду међусобном љубављу својом увеселавајте очи и срце свога архипастира; молитвама својима к Богу оцу потпомажите ме у трудном послу спасавања душа Ваших. А ја већег задовољства и веће радости за себе не тражим, него да будем достојним оруђем благодати Божије, која Вас к спасењу води.

Подајте Богу Божије, али дајте и цару, што је царево. Гајите с тога у срцима својима вјерност и поданичку оданост према узвишеном Господару и витешком цару и краљу нашем Францу Јосифу I. као и према Његовом прејасном владарском дому. Усадите ту вјерност и оданост дубоко у срца и душе своје и показујте је у дјелима живота свога.

Будите покорни властима земаљским, јер свака је власт од Бога. Покоравајући се властима, покоравате се самом Богу и стичете код њега заслуга за спас душа својих. — Вршите тачно и савјесно све постојеће законске и наредбене прописе свих ваљано постојећих вла-

сти, јер с њима се иде за унапређењем свих интереса Вашега живота, будући су све власти ради људи и ради њихова добра уведене и постављене.

А сада чуј и услиши молитву моју Боже преблаги и свемогући, који испуњаваш жеље, које ти се из чиста срца износе; укријепи силом благодати Своје небесне дух мој у свакој спасоносној радњи мојој, утврди силом Твојом одозго слабе силе моје на мени предстојећу службу Твоју; дај ми апостолске хришћанске ерчаности у свакој борби црквеној; намножи ми часове оног задовољства духовног, које долази од савјесног испуњења дужности, и од успјешног савлађења сметња; које томе испуњењу на путу стоје; сачувај Тобом мени повјерену духовну паству моју од сваког искушења, и напасти сваке и биједе и невоље; дај да сија над њом назад небесни луч благоволења Твог; освети је у истини Твојој, слово Твоје истина јест; молим Ти се најпослије Оче и Господе, утврди, прослави и благослови дугим животом, повољним здрављем, сваком срећом и задовољством Његово Величанство нашег премилостивог цара и апостолског краља Франца Јосифа I. са цијелим прејасним владарским домом Хабсбуршким на утјеху и напредак цркве моје, као моћног заштитника њезиног, као и на срећу миле отаџбине наше. Амин!

Говор,

којим је прото бихаћки К. Ковачевић у име свештенства поздравио новог Митрополита у двору му.

Испред свештенства ове наше нове Богом установљене епархије Бањалучко-Бихаћке, излазим овђе и ступам предате, да Те као свога Архијереја поздравим са поздравом пуним најрадоснијих осјећаја према Теби новоизабраноме и новопосвећеноме Владици нашему, желећи да овај твој први долазак у будућу резиденцију твоју буде сретан и Богом благословен, — да буде на славу цара небеснога — Бога свемогућега, на велико задовољство Цара земаљскога а на срећу и корист свештенства и народа нашег српско-православнога.

Високопреосвештени господине!

По промислу Божијем и избору Његове Светости селенског патријарха Котстантинопољског, а по највишој потврди и вољи Његовог ц. и кр. Апостолског Величанства нашега узвишеног и најмилостивијег императора цара и краља Франца Јосифа I. — долазиш нам Ти ето срећом Божијом данашњим даном на узвишени престол новоустројене богоспасајеме епархије наше, да управљаш као духовни старјешина са

црквом и народом нашим, — да управљаш са народом српским из кога си и Ти поникао и потекао; да му будеш духовни отац, и да га поведеш бољој срећи, бољој будућности, те да цркву Српско-православну у овим крајевима наше Краљине уздигнеш на онај степен висине, на коме она по своме природном праву треба да буде, као црква православна, као црква српска; па да, велим, та Српска Црква на Краљини буде достојна имена великих Српских светитеља и просветитеља: Симеуна Мироточивога, Светитеља Саве, Арсенија и Максима.

Због тога свештенство и српско-православни народ наш, пуни радости, пуни задовољства, пуни особите захвалности према Његовом Ц. и кр. Апостолском Величанству, које Те је именовало и потврдило, — пуни опет синовске благодарности према Његовој Светости селенском патријарху који одабра Тебе сина нашега Српскога народа, који ћеш знати дијелити са нама — што но ријеч — срећу и несрећу, — не можемо овом приликом пропустити а да Те као Твоја будућа чада у Христу, синовски не поздравимо са топлом и искреном добродошлицом нашом. —

Високопреосвештени господине!

Тешко је бреме, које Ти данас узимљеш на себе; велика брига и одговорност чека Тебе у новом положају Твоме; трновити су пути на оној стази, на коју Ти данашњим даном наступаш, — али ми увјерени, да ћеш Ти са Богом даном Ти спремом, са потпором свег вјерног и оданог свештенства и љубави народном, знати и умјети све те потешкоће свладати, — желимо ми и скрушено се свевишњему Господу Богу молимо, да заштити са својом моћном десницом Твоју освећену особу, и да над тобом излије сву благодат и снагу своје милости, да узмогнеш упознати потребе свога Српско-православног народа, — будуће пастве своје, да узмогнеш увидити и мане његове, те одважно и са дубоком савјестношћу и неуморном ревношћу намишљене задатке своје испунити. —

Свемогући Бог нека Ти дакле дадне: вјерно и одано свештенство, добар и побожан народ, добру, правичну, поштену и искрену околину, која Те буде окружавала, дуг живот и добро здравље, па се нећеш никада морати плашити никаквих неприлика у животу своме, нити ма каквог врага и супостата.

У то име кличемо Ти добро нам и сретно дошао високопреосвештени и свети Владико наш!

Посвећење високодостојног Архимандрита господина Евгенија Летице за митрополита Бањалучко-бихаћког.

Благодарећи вјечном промислу Божјем уз највише одобрење Његовог царског и апостолског краљевског Величанства, Господара нашег Франца Јосифа I., извршено је свечано посвећење првог архипастира новоустановљене Бањалучко-бихаћке митрополије, дана 17. децембра 1900. године.

На радостан глас да се приближио дан, када ће се остварити топла жеља сваког честитог православног Србина овијех крајева, похитали су родољубиви Бањалучани да ријетку ову свечаност у што лепше и достојније рухо заодјену. И ма да је вријеме било кратко, показали су ипак шта све може извести православни Србин, када је у питању да докаже свијету, како умије цијенити своју цркву и њене представнике.

За дан два склопљен је програм свечаности, подигнут славолук, украшена црква, украшена варош и једном ријечи, све наређено, што год је потребно.

14. децембра прије подне стигао је високодостојни г. архимандрит Евгеније у средину својих врлих Бањалучана. У пратњи високодостојног господина били су свештеници: Ј. Новаковић, К. Јањић, П. Варница, Д. Ескић и П. Иванковић, те ђакон Ј. Стефковић, који су му до жељезничке станице Ивањска на сусрет изашли. На колодвору бијаше се искупила интелигенција и мноштво народа, да дочека свога будућега архипастира.

Бурно клицање: добро дошо и живио, прекинула је красна добродошлица пресвијетлог господина окружног предстојника барона Пијуса Лазаринија, иза пресвијетлог поздравио је милог госта преузв. господин заповједајући генерал Јаков Хилберт, а томе је шљедовао говор госп. Душана Пиштељића, трговца и грађанина бањалучког, који је у име православне српске црквене општине поздравио новог архипастира.

Пошто је високодостојни господин на све поздраве одговорио пође у варош, а за њим читава поворка народа и отмјених грађана, који га пуни радости и одушевљења допратише до дома Божјег. Код славолука пред црквом поздравила је високодостојног господина Евгенија ученица Милева Маслеша, а на црквеном прагу дочекало Га је свештенство испред којег буде поздрављен од пароха ребровачког г. Дим. Ескића. Иза отпоздрава била је молитва, а послије свршене молитве доведен је високодостојни г. архимандрит у свој стан, гдје је након малог одмора примао посјете.

Сјутра дан, у петак 15. децембра приспјели су влаком Високопреосвештена гг. митрополити Николај сарајевски, у заступству Његове Светости цариградског патријарха Константина и Серафим мостарски у пратњи својих савјетника. Заједно са Високопреосвештеном господом, стигао је и изасланик високе земаљске владе високоблагородни госп. владин савјетник Михајло Кнежевић. Дочек бијаше величанствен. Цвијет грађанства и непрегледна множина народа на челу са високодостојним господином архимандритом Евгенијем дочекала је високе госте на колодвору и допратила до одређених им станова. Високопреосвештени господин Николај отсјео је у гостољубивом дому госп. Лазара Милића подграђоначелника, а Његово Високопреосвештенство господин Серафим у кући г. Спасоја Бабића угледног Србина и родољуба бањалучког.

У вече истога дана приспио је и Високопреосвештени господин Григорије. Његово Високопреосвештенство дочекано је такође са свима почастима, која првосвештенику припадају. Вриједни и угледни трговац бањалучки госп. Стриченић ставио је свој дом Њег. Високопреосвештенству на расположење за вријеме боравка му у Бањалуци.

У суботу 16. дец. прије подне стигао је преузвишени повјереник Његовог Величанства Њег. Екселенција господин барон Апел, поглавар земље. Дочек Његове Преузвишености извршен је према одређеном церемонијалу. На станици бијаше заступљен и званичан и незваничан свијет Бањалуке. Осим почасне компаније војника и музике, која је високог госта при доласку са царевком поздравила искупио се на перону цио официрски кор, градско поглаварство, окружни суд, разне његовсповједне корпорације, српска православна црквена општина, сва три Високопреосвештена господина митрополита са високодостојним господином архимандритом Евгенијем, лијеп број свештеника, а непрегледна мноштина народа очекиваше са градске стране жељезничке станице улазак високих гостију. Уз пуцњаву топова са тврђаве стигао је јеловином окићени влак, који је Њег. Преузвишеност довезао. Примивши Његова Екселенција од команданта почасне војничке чете прописану пријаву упути се депутацији српске правосл. црквене општине, у чије име буде поздрављен кратко али одушевљено од госп. Душана Пиштељића. Иза изговореног поздрава отпоздрави Преузвишени господин царски повјереник изразивши своју радост што је дошао да у име најбрижљивијег земље Господара изведе свечаност устоличења новога митрополита.

За тим се поздрави Њег. Екселенција са Високопреосвештеном господом митрополитима и саслушавши још поздравну ријеч госп. Лазара Милића подградоначелника, који га је у име пол. општине бањалучке лијепо поздравио, упути се у варош праћен лијепом свитом осталих високих гостију и поздрављан на све стране најодушевљенијим усклицима веселога народа, који бијаше сав пут закрилио.

Пошто су тако приспјеле све високе особе, приступило се самом чину освећења.

Истога дана у суботу по подне у 3 сах. уз звон звона допраћена су Њихова Високопреосвештенства у скромну црквицу бањалучку. Црква бијаше пуна побожнога народа, а и радозналога свијета. Лијепо бијаше видјети и ону мноштину свештеника, који похиташе да присуствују овој ријеткој свечаности. По нашем рачунању било их је преко шездесет.

Стигавши у храм и заузевши своја мјеста господа архијереји, изађе на амвон у орнату протопрезвитер бихаћки пречасни госп. Коста Ковачевић и огласи избор и превишњу потврду високодостојног архимандрита господина Евгенија за митрополита Бањалучко бихаћког. Пошто је високодостојни очитовао, да се тога високог достојанства са благодарношћу прима, посједају високопреосвештена господа митрополити око стола, који бијаше намјештен иза амвона. Међу њих сједе и наречени митрополит Евгеније. На то почну млади ђакони из Тузле и Сарајева, о. Константин и о. Јован, прописана многољетствија Његовом Величанству, за тим светом патријарху цариградском, присутним архијерејима, нареченом митрополиту и богољубазном народу. За вријеме појања „многаја љета“ и „исполаети деспота“ кућаху се Њихова Високопреосвештенства са чашама пуним красног вина, а у здравље онога, коме су ђакони многољетствије изговорили.

По свршеном овом чину, који је по руском правилнику, а сходно примјеру Сремско-карловачке митрополије, но тек сада први пут овдје у Босни обављен, отслужио је наречени митрополит господин Евгеније уз асистенцију проте бихаћког К. Ковачевића и савјетника АЕМ. Конзисторије Дабро-босанске проте Ст. Давидовића и оба ђакона велико вечерње. Како вечерње с литијом, тако и одмах за њим отслужено јутрење отстојала су сва високопреосвештена господа архијереји и приличан број вјерних. За пјевницом појаху одабрани вјешти појци, свештеници из Бањалучко-бихаћке епархије. Правило бијаше: Силаску св. Духа, што је аналогно пракси Сремско-карловачке митрополије, дочим је овдје до сада био обичај, да се свршава правило текућега дана.

Истога дана у суботу у вече, у 6½ часова, ма да је пријеме због вијавице и кише јако неугодно било приредили су родољубиви Бањалучани у почаст преузвишеног господина царског повјереника и у почаст свога новога митрополита сјајну бакљаду. Неколико стотина ламиџона и факли и мноштво народа пратиле војену музику, која је застала пред гостионицом код „Босне“, где бијаше конак Преузвишеног господина барона Апела царског повјереника. Пошто је српско-православно црквено пјевачко друштво вјешто отпјевало једну пјесмицу, поздравио је Његову Преузвишеност подначелник градски г. Лазар Милић изражавајући радост и благодарност свих правосл. Срба Бањалучана, што им је дато да ову свечаност дочекају. Његова Екселенција захвалила се најљубазније на указаној му почасти. За тим је пјевачко друштво пјевало, а музика свирала и импозантан низ бакљоносаца крену се према митроп. резиденцији, где се бијаху искупили високопреосвештена господа митрополити са својом пратњом, пресвијетли госп. окружни предстојник барон Лазарини, високоблагородни госп. владин савјетник Мих. Кнежевић и још неколико одличних грађана Срба Бањалучана.

Када је бакљада приспјела пред резиденцију, пјевачко друштво отпјевало је складно поздравну пјесму, иза које је поздравио наречењега митрополита, високодостојног господина Евгенија, у име правосл. Срба Бањалучана госп. Спасоје Бабић, увјеравајући свога будућега духовнога старјешину о свагдашњој одности његових вјерних. Високодостојни госп. Евгеније стојећи на балкону захвалио се бираним ријечима на лијепом доказу одушевљења и љубави његове будуће паство, којој је препоручио слогу и оданост према цркви. Иза овог отпоздрава отпјевало је пјевачко друштво другу пјесму, а војничка музика отсвирала је такође једну пјесму, чиме се сврши ова лијепа свечаност, да устуни мјесто другој, још сјајнијој и славнијој.

Сјутра дан у недјељу 17. децембра била је круна свеколиких свечаности јер тога дана бијаше посвећење и устоличење. Почетак св. литургије био је заказан за 8 сах. у јутру. У одређени час приспјела су Њихова Високопреосвештенства господа архијереји и пошто су обучена у потпуно одијељаније заузеше своја мјеста, и то Високопреосвештени господин митрополит сарајевски Николај као заступник Његова Блаженства патријарха цариградског на амвону, Њему с десна Високопреосвештени господин митрополит мостарски Серафим, а с лијева Његово Високопреосвештенство господин митрополит Доњо-тузлански Григорије. Пошто је и свештеничка асистенција заузела своје мјесто на солеји, примивши благослов наведоше свештеници Димитрије Јанковић, савјетник сарајевске конзисторије и Никодим Новаковић, надзиратељ Бос.-петровачког протопрезвитерата, наречењег митрополита високодостојног архимандрита госп. Евгенија на орла, који

бијаше простр пред царске двери. Поклонивши се архијерејима отпоче се пропи-сано трикратно привођење и приказивање, које је уз глашавао свештеник Димитрије Јанковић, а наречени високодостојни митрополит Евгеније на стављена му питања одговараше, да је дошао да прими архијерејску хиротонију, да вјерује онако како је то изложено у никео-цариградском символу вјере, и да ће до по-шљедњег часа свога чувати и одржавати све каноне и правила светих сабора и отаца.

Иза овог чина коме бијаху свједоци до 60 свештеника осим народа отпо-чета је св. литургија на којој асистираху протопрезвитер Ст. Давидовић, конс. савјетник из Сарајева, Гаврил Стојнић, игуман манастира Гомионице, Патрикије Поповић, конс. савјетник из Мостара, Никодим Новаковић, надзиратељ Бос.-пе-тровачког протопрезвитерата, Никола Живковић, парох из Мелинске, Димитрије Јанковић, конс. савјетник из Сарајева, ђакон Константин Драмушић из Доње Тузле и ђакон Јован Стефковић из Сарајева.

Непосредно пред читањем апостола обављен је по пропису сам чин осве-ћења. Бијаше узвишени тренутак, када је наречени митрополит клекао пред свету трапезу, да прими архијерејску хиротонију. Високопреосвештени архијереји отво-рише св. јеванђеље над главом рукополагајемог архимандрита госп. Евгенија и положише своје деснице на главу његову. Високопреосвештени Николај очитао је гласно прописану формулу архијерејског рукоположења, и иза Његових ријечи заорило се велелепно молбинско Господи помилуј. Иза очитаних молитава било је обла-чење новог архијереја у сакос и предавање знакова архијерејске власти, као омофора панагија, крста на зеленој траци и митре. Предаја и пријем сваке од ових инсиг-нија пропраћен је са прописаним: „достојна" и „аксиос". Послије братског цјели-вања, којим Њихова Високопреосвештенства признаше и примише свога најмла-ђега брата у своје коло, продужена је литургија на којој је пјевачко друштво под вјештом управом свога коровође госп. Ксенофона Зите складно одговарало на јек-тенија и узгласе и отпјевало прописану Херувику и причасну пјесму.

На свршетку св. литургије стојећи на амвону предао је Високопреосве-штени господин Николај архипастирски жезао новом митрополиту уз неколико лијепих, одабраних ријечи, желећи му за успјешан рад у винограду Господњем „жезал сили од Сиона".

У $^1/_2$11 часова стигао је Преузвишени царски повјереник Његова Екселенција господин барон Апел. На црквеном прагу дочекали су високу особу пре-узвишеног повјереника, високопреосвештени митрополити и служеће свештенство, допративши га до одређеног му мјеста, прије од архијерејског стола.

Његова Преузвишеност наредила је, да се прочита највиши царски декрет о основању митрополије Бањалучко-бихаћке, а за тим највише именовање, односно превишња потврда избора свјатјејшег синода васељенске цркве цариградске, архи-мандрита Евгенија за митрополита Бањалучко-бихаћког.

Највише царске резолуције, које су ерпским језиком писане, и које је прочитао високоблагородни господин владин савјетник Михајло Кнежевић, са-слушане су са достојном пажњом, и поздрављене су радосним усклицима: Живило Његово Величанство! Поздрављене су са царевком, коју је отпјевало пјевачко друштво и отсвирала војна музика, која је пред црквом уз почасну војену чету у средини непрегледне множине народа стајала. Поздрављене су са пуцњавом топова и почасне војене компаније. Иза прочитања највиших царских отписа по-здравила је Њег. Преузвишеност господин царски повјереник новога митрополита

честитајући му високо достојанство и приказујући га свештенству и народу као првог архипастира новоосноване митрополије Бањалучко-бихаћке. На то заузме Високопреосвештени госп. Евгеније архијерејски сто и изговори прву своју архијерејску ријеч. (Ту лијепу, смишљену, пуну поуке и узвишених мисли ријеч, доносимо на другом мјесту нашег листа. Уредништво).

Иза изговореног архијерејског поздрава би испраћен Преузвишени госп. царски повјереник са исто таквом почасти, каквом је и дочекан, а Високопреосвештени госп. Евгеније подијели народу свој први архијерејски благослов и антидор.

Послије свете литургије посјетио је Преузвишени госп царски повјереник новог архијереја, који му је посјету одмах вратио, а иза тога примио до дванаест депутација.

У два сахата по подне приређен је свечани банкет и то обзиром на божићњи пост са јеловником строго посним. У прочељу сједила је Њ. Екселенција Преузвишени госп. царски повјереник барон Апел, а до њега лијево Високопреосвештени Евгеније. У своје вријеме здрављене су здравице од стране Високопреосвештеног господина Евгенија Његовом Величанству најмилостивијем Господару нашем Францу Јосифу I., — од стране Високопреосвештеног господина Николаја Његовом Блаженству патријарху цариградском Константину; од стране Високопреосвештеног господина Евгенија: Његовој Екселенцији барону Јовану Апелу, као повјеренику Његовог Величанства, Преузвишеном господину министру заједничких финансија барону Калају и високој земаљској влади; — од стране Преузвишеног царског повјереника госп. барона Апела: Високопреосвештеном госп. митрополиту Евгенију; — од стране грађанина г. Спасоја Бабића: Високопреосвештеним митрополитима Николају, Серафиму и Григорију; — од стране пресвијетлог господина рк. бискупа бањалучког Маријана Марковића: Високопреосвештеном госп. Евгенију; — од стране подначелника градског г. Лазара Милића: војсци, на којој се здравици у име војске захвалио један од ђенерала; — од стране Високопреосвештеног господина митрополита Григорија, наздрављено је српском народу нове митрополија.

Није нам потребе спомињати, да су све ове здравице биле пуне пјесничкога полета лијепих мисли. Здравице су текле једна за другом, саслушане су стојећи и поздрављене са пуцњавом топова. На банкету било је преко 100 особа.

У недјељу вече, у 8 часова приређен је у почаст новог архијереја и високих гостију, у лијепом друштвеном локалу концерат са сљедећим распоредом:

1. *Поздравни говор* говори г. Душан Пиштељић; 2. *Bazet,* Кавatина из опере „Carmen“, г. Ст. Дескашев; 3. Јаворски: „*Банаћанско коло*“, мјешовити збор; 4. „*Српске народне пјесме из свих српских крајева*“, г. Ст. Дескашев; 5. Словјански: „*Ух ја волошу*“, мјешовити збор; 6. Маринковић: „*Растанак*“, г. Ст. Дескашев; 7. Јенко: „*Оштре су наше сабље*“, мјешовити збор; 8. „*Гусле моје*“, г. Ст. Дескашев уз пратњу збора; 9. Мокрањац: „*Пјесме са Косова*“, мјешовити збор.

На концерту било је до хиљаду особа. Вриједни коровођа госп. Ксенофон Зита заслужује пуну хвалу као год и његов кор, који је све пјесме најпрецизније извео.

Сјутра дан у понедјељак 18. дец. отпутовао је Преузвишени господин царски повјереник. Његова Екселенција испраћена је са свима почастима, којима је и дочекана, и радујемо се што је Његова Преузвишеност, као што се изволела изразити — била задовољна са боравком у Бањалуци.

У уторак 19. дец. отпутовала су и Високопреосвештена господа митрополити својим кућама и ма да је вријеме јако неугодно било, испраћени су на колодвор од многобројнога грађанства.

И тако се завршили дани ове црквено-народне свечаности у Бањалуци, да уступе мјесто данима озбиљнога рада. Дај Боже, да се остваре топле жеље, којима је Високопреосвештени господин Евгеније предусретан, и дај Боже, да га прати срећа у корист цркве и народа у трудном послу управе велике епархије Његове, која броји до 300.000 душа. Амин. Да Бог да!

Дим. Јикић.

Душа и бесмртност.

— Александер Живановић —

[Осијек.]

Литература: *Dr. J. Ennemoser:* „Ursprung und Wesen der menschlichen Seele"; *G. Fell:* „Die Unsterblichkeit der menschlichen Seele"; *J. H. Fichte:* „Die Idee der Persönlichkeit und der individuellen Fortdauer"; *Dr. G. Glogau:* „Die Form und die Bewegungsgesetze des Geistes"; *C. F. Goeschel:* „Von den Beweisen für die Unsterblichkeit der menschlichen Seele"; *Dr. P. Hake:* „Handbuch der allgemeinen Religionswissenschaft"; *E. Huschke:* „Schädel, Hirn und Seele des Menschen und der Thiere"; „Materialismus oder Christenthum?"; *M. Meyr:* „Die Fortdauer nach dem Tode"; *Plato:* „Phädon"; *K. Ritter:* „Unsterblichkeit"; *Н. И. Рождественский:* Христіянская Апологетика"; *J. Schaller:* „Leib und Seele"; *Dr. J. H. Schmick:* „Die Unsterblichkeit der Seele"; *Dr. L. Schneider:* „Die Unsterblichkeitsidee im Glauben und in der Philosophie der Völker"; *E. B. Thylor:* „Die Anfänge der Cultur"; *Dr. H. Ulrici:* „Leib und Seele"; *W. Wundt:* „Vorlesungen über die Menschen- und Thierseele".

У природи, која нам се приказује као каква огромна машина, у којој сви дијелови неуморно врше намијењени им посао, стоји између осталих створова и човјек. И он је дио тога опћег живота и то знатан његов дио. Човјек се зове и сматра круном стварања Божјег. Но како би немоћна била та круна стварања у природи, кад бисмо је држали за цјелину онакву, каква нам се на први поглед јавља. Погледамо ли човјека, шта видимо на њему? — Слабог створа, који је на сваком кораку упућен на помоћ; ломно тијело, које сваки вјетрић може скршити. Са свог би тијела човјек најмање имао права, да се назива круном стварања. Он је велик са умних својих способности, које може вјежбањем и трудом да усаврши скоро до невјероватности; велик је са духа свога, јер тако сићушан и мајушан у природи, може цијелу природу да заузда и да влада њеним силама.

Па и поред свега тога и ако је човјек продро умом својим у многе и многе тајне природне, и ако се је учинио господарем природе и ако се знање његово простире на многе предмете, о себи он врло мало зна̀де.

Од кад је човјек на свијету као личност, т. ј. као јединица, која мисли и опажа себе, он је морао мислити о себи, па ипак још ни данас није начисто са собом; још много проблема има о самом себи да ријеши. Нити знаде, кад и како се рађа, нити знаде кад и како умире; нити знаде шта је с њим било, прије но што је о себи сазнао, нити шта бива с њим послије смрти.

Да сва та питања ријеши, човјек би се морао ставити ван себе; морао би сам себи постати и субјект и објект, и испитивач и предмет испитивања. Да ли то човјек може учинити? Живот нас увјерава, да може бити себи и субјект и, објект при испитивању себе, али не цијелог свог бићека. Баш у оном добу, кад се рађа и у оном, кад умире он не може да посматра себе. О тим најважнијим догађајима у своме животу он ништа не зна. О њима добија појма једино из посматрања себи сличних створова. И тако човјек имаде појма само о оној средини свога земаљског живота, о оном дијелу његову, који он сам може са развијеном својом свијешћу да посматра. Рођење и смрт, ти најважнији догађаји у нашем животу, прелазе преко нас као преко несвјесних бићâ.

Куд и камо више од рођења занима нас смрт и будућност наша, јер рођење нам се јавља као свршен чин, као операција, коју смо срећно прошли, али будућност нас тек очекује. И не чека тај процес само појединог од нас, већ све људе, те за то и нехотице човјек мора да помисли: шта ће бити самном, кад дође крај овоме животу? — Нема разумног човјека на свијету, који није о том мислио, ако никад а оно кад види тијело ближњег свога као мртву лешину: „Онај, који је науман, да на онај свијет иде, треба да премишља о том свом путу“, рекао је с пуним правом још Платон[1]).

Но може ли човјеку то размишљање помоћи, неће ли он и на крају свога премишљања бити на оном истом мјесту, гдје је био и прије размишљања? — Је ли дух његов кадар, да продре кроз ту тајну и да му разријеши ту загонетку? — Одговор је на ова питања врло тежак: Човјек заиста има силну моћ у уму свом, али та његова моћ не импонира свима, онима наиме, који вјерују и признају само оно, што могу видјети. Таквим људима је врло тешко доказати и увјерити их, да од њиховог разумијевања и схваћања не зависи све, да њихова негација није кадра у истину поништити оно, што заиста постоји, али је искуству њихову неприступачно. За такве људе ће бити врло тешко формулисати доказ о фактичности чега било изван њихова домашаја imprimis о будућем нашем животу. Већ је Цицерон упозорио на оне

[1]) Phädon, cap. 5.

људе, којима је бесмртност душе невјероватна, јер не могу да замисле душу без тијела[1]).

Велика већина људи тражи на постављена питања одговор и том својом тражњом већ признаје, да вјерује у могућност рјешења тих питања. Људи, који се држе религије, већ на основу свог религиозног увјерења тврдо су освједочени у бесмртност своје душе и њима не треба много доказа. Њима је доказ авторитет онога, који им ту вјеру диктира — Бога. Напротив онај, који на вјеру не даје много, коме вјера и религиозно становиште уопће, па и у овом питању није вјеродостојно, тај се може и на основу свога умствовања увјерити и ови докази су тако силни, да их човјек може одбацити и у њих невјеровати само онда, кад рашчисти или у колнању дође са својим здравим разумом.

Да се одмах на почетку запитамо: има ли ово наше размишљање и умствовање и практичног разлога? — Засијеца ли питање о души и бесмртности њеној и у наш практични живот, или се оно можда само изнаша на тапет ради дијалектичког довијања, или је оно можда од интереса по нас само зато, што је постулат, догмат, религиозни? — Ми упућујемо на оно, што смо рекли напред, од каква је значаја тежња човјекова за знањем, а особито за знањем о себи. Чули смо како је рекао онај дохришћански мудрац, да о свом путовању на други свијет човјек треба да размишља, а за Сократа се вели да је он у очи своје смрти неустрашиво о смрти говорио и отишао у њу, као да неиде у смрт, већ да сплази у ад као Божји посланик[2]) јер је био увјерен у истинитост будућег живота, као што је и пријатељима својим рекао. Заиста човјек, који је увјерен, да је свој живот на земљи проживио часно и поштено, одлази с овог свијета миран са увјерењем, да иде у бесмртност. Такав човјек не сматра смрт као прекидање свега већ само као поновно рађање у други живот. И у томе лежи практички значај овог питања.

Земаљски живот свој не можемо разумјети, ако мислимо да је све смрћу свршено. Кад човјек види леш свога ближњег, а знаде, да ће се и с њим то исто збити, јер је и сам истом закону неопходности подвржен, као и његов ближњи, зар ће се задовољити, да само констатује, да је човјек смртан? — Не. Разуман и мисаон човјек се не заустаља и не задовољава само с тим, да се слијепо покори факту, и пита, да ли је то посљедња ријеч, да није то само пријелазна појава, да ли нема и не може бити што савршеније од тога, што он

[1]) „Tusc. disp." 1. I. c. 22. Apud: Fell: „Die Unsterblichkeit der menschlichen „Seele" стр. 43.
[2]) Plat.: „Phädon", cap. 2. 8.

види; није ли то можда само плашт, под којим се крије права истина Он тражи и пита: „Зар се не може замислити и други облик живота осим овог пађеничког и теретног? Је ли могао Бог створити свијет овакав, гдје снажнији и већи створови ради свога одржања морају слабије уништавати? Зар не може људски дух да замисли какву бољу организацију и љепши односај између створова? Зар је немогуће или зар нема мјеста у бескрајном простору за поредак, који би у истину био прави поредак, гдје би се цјелина састојала из савршених дијелова“ [1]) т. ј. гдје би и човјек, као дио цјелине, био савршен?

На тај се начин сама намеће мисао, да човјек није само за овај кратки земаљски вијек везан, већ да му је одређено да живи у вјечности. Та мисао је дакле природена човјеку, она почива у њему. Приговори и недостојна подметања, да је вјера у бесмртност вјештачки скована, да је она само „поповска пријевара“ [2]), долазе с оне стране, која увиђа да су јој докази немоћни, да сатру вјеру у бесмртност.

Ако је мисао о бесмртности већ у самом човјеку — а о том ће мо расправити у току ове расправе — онда је из човјека ништа не може избрисати. И ако је онда онда дух времена противан тој мисли, то значи само, да она има да се бори, да савлада неке препреке, а познато је да свака истина има својих непријатеља, те до сваке човјек долази мање више послије борбе.

Идеја бесмртности је данас још предмет вјере, догод човјечанство толико не буде зрело, да свој душевни живот узможе потанко испитати и на тај се начин увјерити, да силе, које почивају у нашој души, нису пролазног карактера, већ вјечне. И зато можемо заправо дати J. H. Schmick-у, који вели, да ће временом идеја о бесмртности човјечје душе бити не само предмет вјере, религије, већ да ће она постати и научна истина [3]), т. ј. она неће бити само упућена на вјеру, већ ће се о њој моћи човјек потпуно увјерити и на основу науке. Наука је већ узела у своје руке ту идеју, те се већ данас проповиједа та истина с двије стране: од стране религије и од стране науке. Наука је формулисала доказе, помоћу којих вјера у бесмртност човјечју добија нове подлоге, јер док религија само изнапла човјеку ту истину, апелујући на његово срце (увјерење), наука је и филозофски поткрепљује.

Има ли пак наука какве подлоге, на основу које може закључивати на фактичност загробног живота? — Ми знамо, да тијело по-

[1] M. Meyr: Die Fortdauer nach dem Tode, стр. VII. VIII.
[2] F. J. H. Fichte: „Die Idee der Persönlichkeit und der individuellen Fortdauer“ стр. 127. 128.
[3] „Die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 3.

стаје смрћу за живот неспособно и оно из гроба не може више души чинити никакве услуге; душа је пак невидљива те се о њену животу тешко и увјерити. На тај начин изгледа, да је сво резоновање о бесмртности и вјечном животу само празно маштање без икакве озбиљније основе. — Но није тако.

Будући живот, ако га уопће има, не може бити друкчији, већ наставак садашњега. На основу земаљскога живота ми можемо доказати будући живот исто онако, као што у обичном животу закључујемо о нечем непознатом, скривеном на основу онога, што знамо[1]). Наш садањи живот је основа нашем размишљању о будућем животу; по аналогији садашњег, земаљског живота ми морамо себи створити слику о будућем јер је и природно, да прилаз из овога у други живот мора бити постепен; силе, које су у овом животу ангажоване, морају и тамо свој живот наставити.

Кад бисмо душу замишљали као неку апстракцију, кад не бисмо с њом рачунали као са живим бићем, које и нашем опиту подлежи, онда би било оправдано, да сумњамо, да би уопће било могуће научним путем увјерити се о њеном загробном животу. Но душа није апстракција. О животу њену, док је још у свези с тијелом, можемо се увјерити и заиста се на сваком кораку увјеравамо. Ако она дакле на земљи пружа сама доказа о себи, да постоји, зар не може човјек на основу тих доказа закључивати и на њен будући живот, особито још, ако га ти докази на то упућују? — „Душа није метафизичка категорија, већ објект наше емпирије: према томе и опстанак или смрт њена није метафизичка истина, или таква истина, која се може разријешити помоћу метафизике, већ је једино предмет емпиричног испитивања и доказивања, које се црпа из самог посматрања душиног живота. Је ли душа по себи смртне природе, она ће сама то показати, је ли вјечна показаће и то"[2]).

И ако се не слажем потпуно са овим Fichte-овим мислима, наиме с оном, да се душина вјечност не да помоћу метафизике доказати ипак је неоспорива истина, да се на основу земаљског живота душиног може закључивати на њен будући живот. На основу само емпиричног испитивања и доказивања не можемо јако далеко отићи. Можемо испитати живот душин, док је она још у свези с тијелом, па ако нас резултат тог нашег испитивања опуномоћује, да закључујемо на њен будући живот, можемо се упустити у размишљање и доказивање њеног будућег живота, Но чим смо се упустили у такво размишљање, ми смо

[1]) J. H Fichte: „Die Idee der Persönlichkeit . . стр. 137.
[2]) Ibid. стр. 35, 185.

на становишту метафизичком, јер то је размишљање метафизичко размишљање. Необорива је пак истина да нам „садашњи живот човјечји има растумачити (дометнимо: у многом) његову будућност“ [1]).

Према томе је јасан и пут, којим морамо ићи при доказивању бесмртности душине. Пошто будући живот мора бити у свези са садашњим, наставак његов, то се морамо прво упознати са овим земаљским животом душе наше и са односајем њеним према другим земаљским створовима, да можемо на основу тог свог искуства закључивати о будућем животу своје душе.

Живот наш није самосталан. Човјек као дио природе може живјети и одржавати се само у природи. Исто је то код биљке и животиње. Без природних сила, без материјала, којег нам природа пружа, не може се човјек одржати. Осим природе он нема смисла, не може постојати.

Све, што у природи постоји, јесте тијесном свезом везано једно за друго, све је једно другим условљено. Закон каузалитета тражи свакој појављедици узрок, па тако је и у природи свако појав везан за неки увјет. Ишчупајмо биљку из земље, одузимимо животињи биљку, и ми смо одузели увјете, који су за развијање биљног, односно животињског живота неопходно потребни.

[Наставиће се.]

Практично руководство при свршивању свештеничких дужности изложених у Требнику.

— Написао: јереј **Светозар Грубач**. —

Мѣтвы въ пе́рвый де́нь по кнегда́ роди́ти же́нѣ о́трочд.[1]

Поредак „молитвословїа“.

Гдⷭ помо́лимсѧ.[2]

Ца́рю гди вседержи́телю, йсцѣлава́й всѧ́кїй недѹ́гъ, и́ всѧ́кꙋю ѩ́зꙋ: сам҃ъ и́ сію дне́сь роди́вшꙋю рабꙋ̀ твою́, и́мѧ́къ[3]: йсцѣли́, и посто́и ю̀ ѿ одра́, на не́мже лежи́тъ, зане́ по про́рока дре́вле словесѝ: въ невзако́нїихъ зачѧ́хомсѧ, и́ согрѣши́хомсѧ всѝ е҆смы̀ предъ тобо́ю. Сохрани́ сію, и сн҃а̀ мл҃ца. е҆гѡ́же роди́: покры́ ю̀ подъ кро́вомъ кри́лъ твои́хъ ѿ дне́шнягѡ дне́, да́же до послѣ́днягѡ е҆ѧ̀ скончѧ́нїа, мл҃твами пречи́стыѧ богоро́дицы, и́ всѣ́хъ сты́хъ: ꙗ̀кѡ благослове́нъ е҆сѝ во вѣ́ки вѣ́кѡ́въ, а҆мі́нь.

[1]) Ibid. стр. 140.

које се данас не читају, па и за то, што припадају у ред молитвословља, које се обично отпочиње са „Гдⷭ помилимсѧ“. (Писм. по паст. Богосл. прот. Єкг. Поп. ч. 2. стр. 59. Н. Сильченковъ, Прак. рѣк. при отпрак. приход. требъ, стр. 4. С. К. Бѣлгаковъ, Прак. рѣкъ къ совер. богосл. прав. церк. стр. 96. Сводъ 8каз. й замѣт. по вопрос. паст. прак. Одд. I. 1.).

— Прота Н. Беговић „Са епитрахиљом обично благослови, трисветује са угласом“, (Литургика за српске школе и народ. стр. 98.).

— Све молитве читај гласно.

3. ймѧкъ — има рекъ — име породиље.

4. Што је речено за „ѡтпⷭтъ“ вреди и за „ѿпⷭтъ“.

— Прота Н. Беговић, послије молитава рече још и дневни отпуст. (Литург. стр. 98.),

— Друге молитве штампане у неким старим требницима до 1658. г. „*на очишћење дома*“, „*женама, које иду око породиље*“, „*три молитве бабици*“, „*молитвѣ ѿ скверны*“ и „*молитву дјетету, кад се у колијевку меће*“, свештеник данас не чита. Мишљење да није кућа чиста у којој се дијете нашло, противи се науци св. наше православне цркве о браку (Бит. 1. 28. Јев. 13. 4. Еф. 5. 32. Ап. прав. 5. Ганг. саб. прав. 1.), па због тога и нема тих молитава у нашим Требницима. (К. Никольскій, О служ. русс. цер. быв. въ през. печат. богослужеб. книгахъ стр. 307.—341.)

Одговори на питања из праксе.

Смије ли свештеник изван дома породиље очитати молитве? — Где и у ком случају? — Може ли он то учинити и послије првог дана, па и онда, кад породиља није присутна?

У ријетким и изванредним случајевима, н. пр. када је кућа, у којој је породиља, врло далеко, па пријеме неда да се молитве сврше „къ пѣрвый день“, или је свештеник болестан, дозвољено је, да се молитве породиљи очитају у притвору „пред вратима храма“ или у соби свештениковој. Погрешно је, ко чита молитве породиље бабици или којој другој жени, него, кад већ није породиља присутна, свештеник треба да помишља на њу, па и име њезино да спомиње, а никако да неда, да је ко други замијењен.

Може ли се дозволити рођитељима, да причекају са крштењем дјетета, док се не укаже прилика свештенику, да очита молитве породиљи у дому њезином?

Лијеп је обичај очитати молитве породиљи па тек онда свршити крштење новорођенчета. Тако хоће и устав црквени. Молитве породиље на првом су мјесту у Требнику, пред „послѣдованіемъ сⷯго кⷭ-

које се данас не читају, па и за то, што припадају у ред молитвословља, које се обично отпочиње са „Гⷭ҃ помѣлимсѧ“. (Писм. по паст. Богосл. прот. Ѳкг. Поп. ч. 2. стр. 59. Н. Сильченковъ, Прак. рѣк. при отпрак. приход. требъ, стр. 4. С. Е. Ѳлагаковъ, Прак. рѣкъ къ совер. богосл. прак. церк. стр. 96. Сводъ ѣказ. и замѣт. по вопрос. паст. прак. Опд. I. 1.).

— Прота Н. Беговић „Са епитрахиљом обично благослови, тј. светује са угласом“, (Литургика за српске школе и народ. стр. 98.).

— Све молитве читај гласно.

3. ймѧкъ — имѧ рекъ — име породиље.

4. Што је речено за „ѿкѣчное начѧло“ вреди и за „ѿпѣстъ“.

— Прота Н. Беговић, послије молитава рече још и дневни отпуст. (Литург. стр. 98.),

— Друге молитве штампане у неким старим требницима до 1658. г. „*на очищѣнье дома*“, „*женама, које иду око породиље*“, „*три молитве бабици*“, „*молитвѣ ѿ скверны*“ и «*молитву дјетету, кад се у колијевку меће*“, свештеник данас не чита. Мишљење да није кућа чиста у којој се дијете нашло, противи се науци св. наше православне цркве о браку (Бит. 1. 28. Јев. 13. 4. Еф. 5. 32. Ап. прав. 5. Ганг. саб. прав. 1.), па због тога и нема тих молитава у нашим Требницима. (К. Никольскій, О служ. русс. цер. быв. въ преж. печат. богослужеб. книгахъ стр. 307.—341.)

Одговори на питања из праксе.

Смије ли свештеник изван дома породиље очитати молитве? — Гдје и у ком случају? — Може ли он то учинити и послије првог дана, па и онда, кад породиља није присутна?

У ријетким и изванредним случајевима, н. пр. када је кућа, у којој је породиља, врло далеко, па вријеме неда да се молитве сврше „къ пѣрвый день“, или је свештеник болестан, дозвољено је, да се молитве породиљи очитају у притвору „пред вратима храма“ или у соби свештениковој. Погрешно је, ко чита молитве породиље бабици или којој другој жени, него, кад већ није породиља присутна, свештеник треба да помишља на њу, па и име њезино да спомиње, а никако да неда, да је ко други замијењен.

Може ли се дозволити рођитељима, да причекају са крштењем дјетета, док се не укаже прилика свештенику, да очита молитве породиљи у дому њезином?

Лијеп је обичај очитати молитве породиљи па тек онда свршити крштење новорођенчета. Тако хоће и устав црквени. Молитве породиље на првом су мјесту у Требнику, пред „послѣдованіемъ сѵ̑таго кр̃-

щéнїѧ“ па и треба, да их свештеник очита увијек до крштења. То тражи само значење и циљ молитава, које се по правилу читају одмах или наскоро послије порођаја, дакле, „къ пéрвый дéнь, по кнегдѣ родúти женѣ строчѧ“, али никада несмије се крштење одлагати на извјесно вријеме чекајући, док свештеник узмогне доћи у кућу ради молитава породиљи. Настану ли какве запреке да свештеник не може одмах у први дан или наскоро у кућу породиље, треба — као што смо казали — нужде ради, очитати молитве породиљи у притвору или у соби свештениковој, да се послије тога узмогне свршавати крштење дјетета. Тежак је гријех, осјетљиве су казне црквене, кад се занемари смотреност, а дијете умре некрштено (Номоканон у Требнику пр. 68.) У таквим и сличним приликама треба да је свештеник свагда готов ударити најпоузданијим путем, држећи на уму и строго испуњавање устава црквеног, а и потребу изванредног одступања у нужди.

Је ли свештеник за сваки случај дужан породиљи очитати молитве, или само онда кад то породиља зажели и кад се ко с молбом к њему обрати?

Правило је да свештеник очита за сваки појединн случај молитве породиљи, дакле и онда, кад га у томе послу не зову у кућу. Донесу ли дијете да га именује и крсти, он ће најпре очитати молитву породиљи пред вратима храма па онда свршити оно друго.

Хоће ли свештеник очитати молитве породиљи када је већ устала из постеље и може да свршује послове кућевне?

Прије крштења дјетета, а до 40 дана мора свештеник свакој породиљи очитати молитве, па и оној, која је устала из постеље, може да иде и да свршује послове кућевне. Разумије се, да ће она све молитве стојећи саслушати. Треба да знаш, да породиља таква није сасвим чиста и здрава, шта више, буде ли у најмањем несмотрена, лако ће је сломити тежи болови; па онда, у тим молитвама има нешто што се односи на дијете и на укућане, за то настој да их очиташ.

Кад није свештеник дужан читати молитве породиљи?

Ако је истекло 40 дана по порођају, а свештеник није знао да је дијете рођено, није дужан, па и не смије читати молитве породиљи. Она нетреба тих молитава кад је чиста, без болова и немоћи. У томе случају пада гријех ради неиспуњења правила црквеног на породиљу и укућане њезине, а свештеник ће само свршити: *знамењованье, крштење и оцрквљење.*

(Наставиће се.)

Учење св. Јовна Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

Предговор преводиочев.

На све стране се опажа жив рад. Рад је увијек био темељ свакоме напретку, али као да никада није био толико цијењен колико данас. Њеки у величању рада иду већ тако далеко, да њега сматрају као једину сврху човјечијега живота, што је, разумије се, и погрјешно и претјерано. Али што је најглавнија одлика данашњега рада, да тај рад има своју јасно одређену сврху, којој се стиже путем потпуно систематским служећи се већ сасвијем опробаним начинима и средствима. Данас и научењак, и привредник, и ратар, и вјештак ради, и то много и живо, а потпуно систематски, тежећи јасно одређеној сврси тачно одређеним средствима.

Па ипак у том живом раду опажа се застој на једном пољу, има једна „уредба“, која као да не види, којим путем иде данашњи свијет. Мислим овдје наше српско свештенство. Не смијем рећи, да оно ништа не ради, али факат је, да оно на својој сврси, која је најважнија од свијех на свијету овоме, не ради ни близу толико, колико се ради за друге много ситније ствари. Најглавнији узрок овоме лежи у томе, што наше свештенство не зна јасно, шта му је сврха, не познаје велики значај своје пастирске дјелатности, те према томе и не зна, а и не труди се да сазна начине и средства, којима ће доћи својој сврси. Кад би свештеник јасно имао пред очима своју сврху и значај њезин он би тада морао радити, већ по природном закону, да човјек мора да задовољи својим потребама, јер би му тада пастирска служба постала прва потреба. Да се та свијест о сврси и средствима постизања сврхе пастирске службе код свештенства разбуди, мора се радити живо и свима могућим начинима: и у школи и у животу, и живом ријечи и пером. У тој намјери и превео сам ово дјело В. Гладкога „Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби“, јер је написано добро, лијепо и занимљиво, те ће бити кадро привући на се пажњу свештенства и освојити га узвишеним ученјем о пастирској служби св. Ј. Златоустог тога великог пастира цркве православне.

При превађању сам се старао, да останем вијеран оригиналу, али опет да не наказим лијепи српски језик. Није ми жао труда, ако би само ма и један свештеник користио се овом работом.

Предговор пишчев.

И пастири и кандидати свештенства треба да знају, шта су размишљали, осјећали и изрекли у својим дјелима о пастирској служби најбољи пастири цркве свијех мјеста и времена — св. оци и учитељи цркве. Мисли св. отаца и учитеља цркве о пастирској служби колико су драгоцјене за упознавање, какова бјеше пастирска служба и пракса у старој цркви; толико су и корисне за садање устројство те службе. За кандидата пастирске службе те су мисли богат материјал поука, назидања, савјета, а за пастире — богат материјал упутстава и правила за постизање сврхе пастирске службе а за правилну дјелатност у разним односајима пастирског живота.

Увидјевши вриједност упознати се с пастирским назорима св. отаца и учитеља цркве, очевидан је значај и ове работе — изнијети погледе на пастирство и пастира „великога учитеља, највећег свјетила свијета", најревнијег пастира, св. Јована Златоустог (346—407 г.). Задаћа ова стиче тијем већи значај, што је у пастирским назорима св. Јована Златоустог нашао себи израза поглед најбољих људи његовог времена, — поглед, основан на дубоком познавању Св. Писма, чије се ријечи тако често понављају у бесједама св. Златоустог, и на дубоком схваћању задаћа и сврха пастирске службе. За то је пастир Златоустог остао за сва времена идеал пастира и његове карактерне црте понављају сви, који пишу о пастиру; и ниједна књига о том предмету није могла и не може да буде без исписивања и цитата из дјела тога великог оца цркве. Ријечју — гледиште Златоустог на пастирство постало је гледиштем све хришћанске цркве и у сва времена њеног живота.

Размишљања св. Јована Златоустог о пастирству одликују се лирским карактером; нема у њима оног хладног, сухог и мртвог перорирања о обвезама свештеникови. Ватрена увјереност, која одјекује у свакој ријечи његовог размишљања, заносна привлачност излагања, живот образа и слика — те одличне црте његовог размишљања показују, да је сву садржину њихову преживио, осјетио духовити писац, да се с боговима рађала у души његовој и затијем излијевала на папир. Тијем се и може разјаснити овај дубоки, силни утјецај, који стварају у души читаочевој бесједе и писма Св. Јована Златоустог.

I.

Узвишеност, трудност и одговорност пастирске службе.

Служба пастирева, по мишљењу Златоустову, јесте тако висока, да се не да испоредити с чим било, што бива на земљи, и ставља је

у уредбе небеског поретка. „Свештенство, вели, и ако се сршава на земљи, припада поретку небесних уредаба“[1]). — И по овоме предмету и назначењу свештенство „надмаша сва друга човјечија достојанства“[2]) Док се човјечје уредбе, на челу с царском влашћу, старају „о земаљском“ — о уређењу спољашњих облика и поредака друштвеног живота — свештенство се „слабо занима свјетским стварима“, оно се поглавито брине „о небеском“[3]). „Аарска власт управља земаљским стварима, њој су предана тијела, а власт духовна захвата небо, њој су предане душе људи — оних људи, за које је проливена драгоцјена крв, плаћена скупа цијена искупних заслуга Христа Спаситеља“[4])

Свештеници у својој дјелатности ступају као непосредни настављачи дјела Исуса Христа, Његове службе за спасење рода човјечијег[5]). Као што је Божанствени Пастиреначалник једном за свагда обавио спасење свега рода човјечјег, тако његови пријемници, пастири, имају задаћу приводити спасењу душе појединијех људи, повјерених њиховој бризи.

Назначење пастира је — бити „со земљи, видјело свијету, град, који на врху горе стоји“.

Као што се чува од кварења предмета, који нам служе као храна, тако и пастир има да чува свијет од кварења нарастеног, од трулежи духовне — од невјерија, лажне вјере, празновјерице, разноврсних порока и саблазни. Со чини храну здравом и укусном, тако и пастир већ по позиву своме има да потпомаже нарастено оздрављање свијета, да развија у људима духовни укус за божанствене ствари, да учини људе пријатне Богу.[6])

Пастир је „видјело свијету“. Видјело разбија таму, чини да се предмети виде, показује овај или онај њихов облик, њихову љепоту или ругобу; и хришћански пастир мора разбијати таму религијозног незнања и порока, која је притисла свијет, просвјећивати умно и нарастено слијепе, износити ствари у њиховој правој свјетлости, освјетљавати унутрашњи свијет сваког човјека. . . .

Свјетлост је, затијем, стихија, која загријева и оживљује, тако је и позив пастирев, да загријева душе љубављу и, ширећи идеје истине, правде и добра у свијет људски, да оживи тај свијет, да га васкрсне од духовне смрти у живот вјечни[7])

1. О свештенству.
2. Ibid.; испор. Бесј. на II. Кор.
3. Бес. на II. Кор.
4. Бес. на разна мјеста св. Писма; испор. бесј. на разне случаје.
5. Бес. на II. Кор; Бес. на пос. Римљ.
6. Бес. на разна мјеста св. Писма.
7. Ibid.; Бес. на II. Кор.

Пастир је „град, који стоји на врху горе“. Као што град, који стоји на врху горе, привлачи к себи уморне путнике, мами их обећањем одмора и покоја, тако су и на пастира цркве обрнути погледи путника живота, к њему су раширене руке онијех, који траже утјехе од биједа и жалости свијета овога, доњега; и пастир мора изаћи на сретање свијем, који траже духовног умирења, његова је дужност „слабога да подржи, болнога да исцијели, рањеноме ране да привије, заблуделог да обрати и изгубљеног да нађе“[1])

Тако узвишени, особити позив пастирев — бити наравствени руковођа вијерних или, говорећи ријечима св. Ј. Златоустог: „образовати људе у вишем и за више“, — издјељује службу његову из реда осталих. По своме назначењу служба пастирева је виша од службе царске. „Не дајемо ми (пастири) управу над народима и градовима говори св. Ј. Златоусти, него другу власт, важнију и од саме царске или боље, не дајемо ми, него благодат Духа. А каква је то власт, важнија и од саме царске, коју добијају они, што овамо долазе? Овдје они науче, да господаре над грјешном страшћу, да се уздржавају од гнијева, да угушују завист, да савлађују таштину. Није од толиког значаја цар, који сједи на царском престолу, од колико човјек, који је подигао у самом себи здрави разум на пријесто власти над ропским страстима“.

(Наставиће се)

Кратак преглед цвквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

На дан св. Богојављења. Као и свагда, тако је и ове године празник св. Богојављења свечано прослављен. Да је свечаност импозантнијом била, много је допринело томе и лијепо, право, оштро, сухо зимње вријеме. Св. архијерску литургију у катедрали одслужило је Његово Високопреосвећенство АЕ и Митрополит госп. *Николај* уз саслужбу повећег броја мјесног свештенства, на кору пак дивно је изводио умилне мелодије нашег црквеног пјенија збор срп. православне гимназијске омладине, под његовом управом катихете г. *Владимира Боберића*. По свршетку литургије кренула је велика свечана литија у $9^1/_2$ сах. пр. п. уобичајеним путем према врелу Пјенкавцу испод Кастела. Литију је отворила војена капела 38. пјешачке пуковније, свирајући православне црквене пјесме, са почасном компанијом бес. херцег. војника и питомцима овдашњег војног дјечачког пензионата; за онијем њаху сељаци са црквеним заставама, дуги низ српско-православне школске младежи из свијех школа, препаранди па питомци богословског училишта у Рељеву, појући напамјенце лијепо и складно богојављенске стихире. За онима шљедоваше свећенство у богатом орнату, а под небом — кога богослови носише —

1. Језек. 34. глава, и бес. на раз. случаје

корачало је Његово Високопреосвећенство г. АЕ и Митрополит *Николај*. За оним ступаху грађанске и војене хонорације, на челу им поглавар земље преузвишени г. барон *Ангел* и грађански доглавник преузвишени г. барон *Кучера*, сви предстојници земаљске владе, више чиновништво, многи официри, представници разних области и корпорација и огроман број грађанске публике са госпођама. Ову свечану литију као и обично пратио је силан сељачки свијет. При водоосвећењу пјевали су гимназисте и богослови, компанија војника сложно је на давање знаке палила из пушака, а са жуте табије грували су топови, одјекујући међу брдима. По свршеном водоосвећењу вратила се литија Ћемалуша-улицом до у цркву саборну, пред којом је вприеос. г. АЕ и Митрополит благословио и пошкропио војнике и питомце војничке освећеном водом. По закључењу свечаности одвезло се Његово Високопреосвештенство г. АЕ и Митрополит *Николај* са влад. повјереником и градским подначелником г. *Петром Т. Петровићем* у конак, гдје је захвалило поглавару земље на присуству у свечаности богојављенској.

Светосавска прослава у богословском училишту у Рељеву. Као и сваке, тако је и ове године у богословском училишту у Рељеву патрон школски св. Сава најсвечаније прослављен. Св. литургију у храму Пренесенија моштију св. Оца Николаја одслужио је професор богословије преподобни јеромонах г. *Иларион Радонић*, а потом се ишло у школску дворану, гдје је освештао воду и панахију ректор богословског училишта вприч. протојерej г. *Милош Лалић*. Сељачког народа бијаше као никада доселе, чему је много допринјело и лијепо вријеме. По освештаној води и панахији држао је лијеп и сходан говор о св. Сави и значају његову по српску цркву и народ српски питомац IV. раз. *Никола Савановић*. У подне је у питомачкој трапезарији пресјечен колач, а у вече одржана је уобичајена забава. Исту је својом високом посјетом благоизволеће одликовати и Његово Високопреосвећенство АЕ и Митрополит госп. *Николај*, који је приспио у пратњи чланова консисторије вприч. гг. проте *Васе Поповића*, проте *Петра Ђеника*, те војеног свећеника проте *Теодора Јунгића*, и члана консисторијалног прч. јереја г. *Димитрија Јанковића*. На забави био је и лијеп број одличне публике из Сарајева, а и бољи сељачки свијет из околине. Све тачке програма изведене су прецизно и вјештачки, што омладини богословској, а понаособ младом њеном коровођи г. *Николи Костићу* само на похвалу послужити може.

Прослава св. Саве у Сарајеву. 14. јан. је срп.-прав. школска омладина по обичају свечано прославила свога школског патрона св. Саву у својим школама. Свечану архијерејску службу у саборној цркви одслужио је вприеос. АЕ и Митрополит г. Николај са свештенством, а свештеник и члан консисторије г. Дим. Јанковић проповиједао је у цркви и уплео значај св. Саве са разним појавама у вјерском животу. Иза литургије пошао је вприеос. г. АЕ. и Митрополит са литијом у оближњу дворану срп.-правосл. школе и ондје освештао воду и панахију. Овдје је за тијем учитељ г. Ножинић подуже говорио о св. Сави. Остала срп.-прав. школска омладина пошла је са својим катихетама с литијом које у преварандију, које у вел. гимназију, гдје се такођер освештала вода и панахија. У првој је катихета г. Петар Лапчевић говорио младежи о значају дана, а у гимназији је осмошколац Глушац говорио својим друговима о св. Сави. У свјема школама присуствовала је овој прослави поред школске младежи и многобројна грађанска публика.

У Митрополији Карловачкој.

Дар Његове Светости. Његова Светост преузвишени господин патријарх *Георгије* даровао је Женској Задруги Српкиња у Карловцима 400 К да се тим новцем плати годишња станарина за српско дјечије забавиште у Карловцима.

Одбијени назарени. Ујмански Срби назарени обратили су се молбом на министра просвјете у Будимпешти, да њихова дјеца не морају похађати српску православну цркву. Министар је отписом својим издао поводом тим одлуку, да се захтјеву Ујманских Срба назарена не може удовољити, пошто се дјеца морају одгајати у оној вјери, у којој су се родила, чак и онда, ако родитељи припадају којој законом непризнатој секти, те су из цркве своје иступили. По одлуци министровој такове родитеље ваља свима законитим средствима присилити, да пуштају дјецу на вјеронауку и у цркву.

Епископски двор. У Новом Саду (у Бачкој) подиже се велељепна зграда за становање владике Бачког.

У краљевини Србији.

Монашки дом у Београду. Главни одбор монашког удружења ријешио је, да оснује у Београду монашки дом са капелом и болницом. Овај би дом имао бити метох свију манастира у Србији, гдје би сви калуђери приликом бављења свога у Београду одсједали, те у случају потребе ту се и лијечили.

Тимотије Стефановић — лишен свештеничких права и дужности. Познати игуман Теофило, који је изневјерио српску цркву, те напустио свету вјеру своју и својих прадедова поунијативши се, лишен је одлуком св. Архијерејског Сабора у Београду свију права и свештеничке службе у цркви православној. Он се истина покајао пред св. Архијерејским Сабором, али крај свега тога у чину није могао више остати, него је примљен само као обичан хришћанин — покајник.

Одлазак неколико архимандрита у Хиландар. Архимандрити српски Венијамин, Гаврило и Вићентије отишли су прошле године у манастир Хиландар, гдје се причислили тамошњем братству, те послије неког времена били изабрани и у „управни савјет". По уставу св. Саве, кога је он сам за управу овој задужбини прописао, управу манастира чини савјет од четири калуђера, које братство из средине своје бира. Но досада управа бијаше у рукама туђина-калуђера, а од сада настојање и позванијех ево управа знамените српске задужбине дође у руке Срба-калуђера.

У Старој Србији.

Нови Рашко-призренски митрополит. На упражњено мјесто митрополита рашко-призренског изабран је овијех дана архимандрит *Никифор Перић*, родом Пан чевац, који се већ од дужег времена при патријаршији на служби налази. Посвећење новог митрополита обављено је 21. о. мј.

У Русији.

200.-годишњица укинућа патријаршије у Русији. 15. октобра 1900. год. навршило се управо 200 година како је укинута патријаршија у Русији. Први руски патријарх био је Јов (1589.—1605.), а пошљедњи Адријан, који је умро 15. октобра 1700. год. Послије њега патријаршка столица остала је непопуњена, јер је митрополит рјазански Стеван Јаворски био само „блюститель патріяршаго престола" од год. 1700.—1721., послије кога је времена била уведена Синодална Управа.

Електрично освјетљење по руским црквама. *Руски св. Синод протумачио је, да се правилима св. православне цркве не противи употреба електричног осветљења у црквама.* На основу тога заведена је електрика у катедралама Петрограда, Москве и других великих градова. Правила се истина не противе овој новини, но народу то не годи и јавно устаје против те новотарије.

Црква на Криту.

Однос критске цркве према васељенској патријаршији. Под предсједништвом критског митрополита Евменија, а по одобрењу екуменског патријарха и врховног комесара састао се на острву Криту прошле године архијерејски сабор. Исти се састао у граду Ираклији, гдје су се имала претрести разна питања из црквено-друштвеног живота, а уједно имао се том приликом ријешити и однос критске цркве спрам васељенске патријаршије. Сабор је ријешио, да приликом избора митрополита цркви критској има учешћа и велика црква. Наиме, врховни комесар чини патријаршији тројну кандидацију, а патријарху се оставља право, да од три кандидата једнога изабере. Одређеног кандидата од стране патријарха потврђује и политички поглавар острва. У случају смрти епископа синод бира три кандидата и предлаже их политичком поглавару, који једнога између тројице својим указом потврђује. При свакој цркви заводи се парохијска епитропија. У митрополији је предсједник епитропијâ митрополит, а у епархијама епархијски епископи. Епископи сваке године подносе критском митрополиту извјештаје о раду епитропија, а овај подноси синоду извјештај о свима доходима и расходима свију цркава. Виша управна и судска власт припада синоду, који се, према уставу, састаје једном у години и то у мјесецу октобру, у митрополији. У сваком округу могу бити само 3 манастира: два мушка и један женски. Прекобројни се манастири редуцирају, а капитал њихов улази у манастирске благајне, којих има четири, у сваком округу по једна. У ове благајне улазе приходи и остатак манастира. Из њих се плаћају епархијски епископи и парохијски клирици, а исто тако и монаси и монахиње. Оне имају покривати трошкове и око издржања богословске школе, која се има отворити у манастиру св. Тројице. — Ова правила критске цркве одобрио је цариградски патријарх, а потврдио врховни комесар.

Школе за обуку народа. У новије вријеме отварају се на Криту и школе за обуку народа, но слабо материјално стање државних благајни захтијева, да и грађани школу добровољно испомажу. Поред грчких школа постоји на Криту, у Ханијама, и француска женска школа.

Црква на западу.

Ватикан и католици Литванци. Између Ватикана и Литванаца католика изродио се спор око језика, на коме ће се служити служба Божја. Литванци хоће и желе, да се служба служи на њиховом матерњем језику, а не на пољском, што им је руска влада и одобрила, но Ватикан се против тога буни, што Литванци нијесу ову дозволу тражили од папе, већ од руске владе. Ушљед овога настао је немир, те Литванци изјавише, да ће — у случају, ако им се молба повољно не ријеши, — сви прећи у православље.

48. конгрес њемачких римокатолика. У Бону је одржан прошле године 48. конгрес њемачких римокатолика. На томе конгресу било је говора и о свјетској власти папâ. Говорници су поново исказивали, како је прије̂ко нужно и потребно, да се папска свјетска власт поново установи и призна.

Конгрес евангеличког савеза. Слично римокатоличком конгресу у Бону одржао је и евангелички савез за одржање њемачко-протестанских интереса свој тринаести конгрес. На истоме је насупрот римокатоличком конгресу претресана папска политика, те је том приликом и осуђена.

Чешки језик као богослужбени. Архијепископ у Прагу издао је своме подручном свештенству наредбу, да се у будуће литургија не смије вршити на чешком језику, него само на латинском. Чеси су ушљед овога јако незадовољни, те у њих сазријева мисао а и агитује се за прелаз у православље.

Англиканска црква.

Криза у цркви англиканској. У Енглеској се води жестока борба између ритуалиста и њихових противника. Борбу је ту још више појачало постављање архиепископа кантербурског и јоркског. Када је забрањена при процесијама употреба тамјана и свијећа, тада се у опће мислило, да ће се ритуалисте покорити црквеним властима. Али када изађе недавно нова забрана, по којој се не смију чувати освећени евхаристични елементи, појавише се тада нови, неочекивани догађаји. Наиме ритуалисте се томе не хтјеше покорити, ушљед чега наступи расцјеп у англиканској цркви, а борба све то веће димензије узима. Овоме замршеном стању једино би се могло ријешење наћи у енглеском парламенту.

Књижевне биљешке.

Необични рукописи. Британски музеј у Лондону има, осим других ријеткости, и веома богату и драгоцјену збирку рукописа исписаних на најразличитијим предметима, употребљеним у мјесто хартије. Тако има писмених састава, од не мале важности, исписаних на циглама, на површини шкољака и на разним тврдим и равним плочама каменим или земљаним. Осим тога има рукописа исписаних на нештављеним сухим кожама, на сухим листовима, на кости слоновој, на пергаменту, на оловним плочама, на папиру, на гвозденим плочама и на даскама и цјепкама. Нарочито су спомена вриједне копије Св. Писма, исписане на великим листовима лепезасте палме.

Разно.

25. годишњица књижевнога рада. Прошле године навршило се равно двадесет и пет година књижевнога рада вриједног и врлог сина народа српског, а нашег дичног сарадника *Вида Вулетића-Вукасовића*. Ову прилику нећемо, нити можемо пропустити, а да читаоце своје не упознамо бар у неколико са животом и радом овога истина скромног, али за то ипак вриједног и чувеног родољуба и вреног књижевника српског.

Вид Вулетић-Вукасовић родио се у селу Брсечинама код Дубровника 16. дец. 1853. године. Вјере је римо-католичке, али иначе и срцем и душом Србин. По свршеном школовању своме постао је 1876. народ. учитељем у Дубровнику, а потом од 1878. па до 1897. био је учитељем грађанске школе на острву Корчули, а од тога доба па до данас наставује као професор ђевојачке школе у Дубровнику. Још као младић од 22 године отпочео је свој књижевни рад, којим ево не престаје

и до данашњих дана. Многи листови дичили су се сарадњом његовом, па и „Источник“ наш са поносом спомиње и убраја међу своје најврсније сараднике вриједнога и врлог књижевника српског Вида Вулетића-Вукасовића.

Од његових радова спомињемо као најглавније: Мурат и Хришћанство; Обичаји на острву Корчули; Ђуро Харамбаша или Конавоски устанак; Мудри Тюсо по пучкој предаји; Српски народ. везови; Različiti spisi; Narodna kuća; Narodni uresi; Bilješke o kulturi južnijeh Slovena, osobito Srbalja, и многи други лијепи радови његови по разним листовима и у посебним књигама. Са своја ревносног књижевног рада он је постао и чланом многих друштава, а одликован је такође и многим орденима. Тако је одликован од Његовог Величанства цара и краља Фрање Јосифа I. великом златном колајном „Viribus unitis“; од Његов. Величанства краља Србије Александра I. орденом св. Саве V. степена; од Њ. В. Кнеза Николе Даниловим орденом IV. степена, и од Њ. В. Кнеза бугарског официрским крстом за грађанске заслуге IV. степена.

Врломе слављенику нека је с наше стране најердачнија честитка, те поживео још много година на уздар. српској књизи, а на дику и поносе роду и племену своме!

Улична предавања. Неколико умјетника и књижевника париских, наиме Арсен Александар, Евжен Каријер и др. споразумјели су се да отпочну један у у истини оригиналан посао, тзв. „Ecole de larne“ — „улична школа“. Они су наиме одлучили, да држе разна јавна предавања по улицама, под ведрим небом, по музејима, баштама и истор. зградама. Намјера им је да у својих слушалаца — нижега сталежа — пробуде осјећаје према свему ономе, што је знаменито и важно у науци и умјетности. Та предавања улична имала би ускоро отпочети, чим се вријеме и дани уљепшају.

Колико умире свијета дневно? По најновијим статистичким подацима умире у свијету годишње 33 мил. људи. Сваког дана пак 91.555 људи, а сваког сахата 3720 људи. Према томе онда сваког секунда умире по један човјек.

Сорбонско свеучилиште. У Паризу има у овој школској години 255 професора са 13.770 студената.

Нове књиге и листови.

Српски Сион. Год. XI. недјељни лист за црквено-просвјетне и автономне потребе српске правосл. митрополије Карловачке. Власник: Њ. Светост Патријарх Георгије. Уредник: протопрезвитер Јован Јеремић. Излази сваке недјеље на цијелом табаку. Цијена му је за Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину на годину 8 круна, на по год. 4 круне, а на четврт године 2 круне. За остале земље на годину 10 круна. Штампа Српске Манастирске штампарије у Ср. Карловцима.

Књижевни радови изабраног скопљанског митрополита архимандрита Фирмилијана. Књ. VI. *Догматичко Богословље.* (Лекције) I. и II. део. Ср. Карловци. Српска манастирска штампарија. Цијена по књизи 1 круна и 20 хелера.

Читуља.

Петар Михаиловић, *протојереј и умировљени парох црњеловачки, у протопрезвитерату бијељинском, преселио се у вјечност 8. дец. пр. године.*

Покојник је рођен у фебруару 1846. Свршио је основну школу у Бијељини, а у манастиру св. Тројице у Тавни упражњавао се је у пјеницу и правилу црквеном и спремао за свештенички чин.

Рукоположен је у мјесецу јуну 1862. за ђакона и презвитера од блаженопочившег АЕ и Митрополита зворничко-тузланског Дионисија I. и постављен парохом у Црњелову. Ушљед болести умировљен је 6. септембра 1896. године.

Покојник бијаше од природе врло даровит, добар и реван свештеник, а за вријеме српско-турског рата 1876. храбар и неустрашив борац, који је народ своје парохије подигао на оружје против петовјековног душманина — Турчина. Поставши четовођом босанским добровољцима, борио се је уз српску војску под заповједништвом Ђоке Влајковића, која је ударила на Бијељину. Био је у 8 љутих окршаја са Турцима и јуначки се са својим четницима борио. Сам тип његов издаваше га за јунака.

Уважавајући заслуге покојникове, као добра пастира и чувара вјерских и народних српских светиња — блаженопочившим АЕ и Митрополит Дионисије Илијевић произведе га 6. јануара 1879. год. за протојереја.

Опојан је дана 10. децембра 1900. од 7 свештеника, у присуству многобројног народа његове, а и сусједних парохија и многог грађанства из Бијељине, који покојника ради његових врлина поштоваше, а сарањен је у порти цркве црњеловачке.

При опијелу судјеловало је и српско-правосл. црквено пјевачко друштво из Бијељине, а за на вијек са покојником се опростио у дирљивом говору прич. г. Јован Новаковић, адм. протопрезвитерата.

Иза себе оставља између остале породице и једног сина свештеника, који га је још за живота на парохији замијенио.

Бог му дао у рају насеље, а вјечан спомен у народу његову српском, кога је истински љубио!

К. Д.

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 527 1—3
Реф. I. ех 1900.

Едикт.

На молбу Марије р. Ђурашиновића, из Водичева, позива се њезин отсутни супруг Ђуро Ђуричић, који је сада наводно, у краљевини Србији, да се потписаном духовном суду до 30. априла 1901 год. писмено или лично тим прије пријави, што ће му се у противном случају поставити службени заступник, с којим ће се од његове супруге подигнута бракоразводна парница окончати.

У Сарајеву, 11. јануара 1901.

АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. консисторија Дабро-босанска.

Број 2460. 2—3
I. ех. 1900. год.

Едикт.

Потписана конзисторија као надлежни духовни суд, позива Станка Тодића, родом из Бос. Крупе, да се овдје до празника Благовијести 1901. усмено или писмено тим прије пријави, што ће се у противном случају на молбу његове супруге Милке рођ. Карановића започета бракоразводна парница повести и са његовим службено постављеним заступником довршити.

Сарајево, 22. децембра 1900.

Српско-православна АЕМ Консисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. консисторија Дабро-босанска.

Број 2164 2—3
I. ех. 1900.

Едикт.

Боко Костић-Кочић-Николић, из Сарајева, који се наводно негдје у краљевини Србији налази, позива се овијем, да се потписаном духовном суду до 1. марта 1901. год. тим сигурније пријави, што ће се иначе од његове законите супруге Јоке рођ. Карабатак, из Сарајева, започети бракоразводни процес и без њега, односно са његовим уреда ради службено постављеним заступником довршити.

Из сједнице АЕМ. Консисторије Дабро-босанске, држане у Сарајеву 17. новембра 1900.

АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Управа српско-прав. Митрополије Зворничко-Тузланске.

Број 900. ех 1900. 3—3

Едикт.

На молбу Јелке Поповића, рођене Теодоровића, из Бос. Шамца, да се са прије 12-година одбјеглијем законитијем својим супругом Јефтом Поповићем, тежаком из Д. Скугрића, брачно разведе, позива се Јефто Поповић, да овој митрополитској управи као духовном суду, до почетка марта 1901. лично или писмено се пријави, мјесто својег сталног боравка назначи и по потреби себи заступника именује, јер ће се иначе по стању прибављених података и тужбе, а са службено постављеним заступником, по постојећим прописима брачни процес водити и коначно довршити.

У Д. Тузли, 20. октобра 1900.

Управа српско-православне Митрополије зворничко-тузланске.

П. н. читаоцима „Источника“.

Са 1901. годином ступа „Источник“ у XV. годину свога живота. У жељи да дамо својим п. н. читаоцима што више духовне хране, одлучисмо се, да лист „Источник“ повећамо са једним табаком и ако му цијена и надаље остаје стара. То чинимо поглавито стога, што је дасадањи простор листу и сувише мален био, а да би у њему свака грана богословског знања заступљена могла бити. Но проширујући и повећавајући обим листу ми гомилано тиме и већа трошка и већих издатака, те је стога и на браћи свештеницима и осталим п. н. читаоцима морална обвеза да лист материјално потпомажу. јер са дефицитима, који се из године у годину гомилају, живјети се неда. Пружајући у овој години браћи свештеницима и чисто научних, а такође и практичних, за њихову пастирску потребу нужних упутстава и чланака, ми с правом апелујемо на њих да лист овај, ово једино црквено гласило у овијем земљама истински испомажу и пригрле га, јер само тим путем и начином може „Источник“ живљети и напредовати. Не ћемо много да обећавамо што можда не би били у стању испунити, али нам је угодно навести, да ће лист овај, према дасадањим разноврсним и лијепим радовима, који су нам од познатих црквених литерата и књижевника на расположење стављени, у овој години бити много обилатији и разноврснији, а осим тога доносиће овај лист и биљешке из црквеног и школског живота у свима српским крајевима, а пратиће и развитак црквеног и просвјетног живота и по осталим православним црквама.

Рукописе нама слати **уредништву — Рељево код Сарајева**, а претплата и све што се на Администрацију односи, нека се шаље **Администрацији у Сарајево**.

Писци, као и издавачи књига умољавају се да изволе издања своја уредништву на приказ слати, а исто се тако умољавају и сва уредништва да у замјену своје листове шаљу. —

Уредништво „Источника“.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 15. фебруара 1901. Бр. 3.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ ОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: јеромонах **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Васељенска патријаршија.

Број акције. 3007.

КОНСТАНТИН,

Милошћу Божјом Архиепископ Цариграда новога Рима и васељенски Патријарх.

Преосвештени Митрополите босански, Пречасни екзарше цијеле Далмације, у Светоме Духу љубазни брате и саслужитељу наше Смирености Господине Никола, благодат и мир Вашем Преосвештенству од Бога.

Братска молба Вашега Преосвештенства, од 18. априла ове године, у којој је ријеч о неким степенима из двородног сроства, као сметњама браку, као и о четвртом браку, прочитана је са интересовањем у сједници нашега св. синода и била је предметом особитог проучавања и савјетовања; овим писмом дакле долазимо саопштити Вашем Преосвештенству, шта је о томе закључено.

Пошајприје изричемо своје и свога св. синода сажаљење због тога, што се при склапању бракова чешће догађају обилажења св. канона и црквених одредаба, као што Ви описујете, а и због тога, што се многобројни бракови склапају без црквене дозволе. Ну ипак за то изричемо Вашем Преосвештенству Наше задовољство, што се чврсто држите, као што је дужност Ваша, каноничног права и светости тајне

брака, не пропуштајући, као што нам пишете, препоручивати потчињеном Вам клиру и хришћанима Својим тачно извршивање каноничних одредаба, и што ускраћујете, као што и треба, црквену потврду таковим протузаконитим брачним везама. Али на жалост оне мјере као да нису успјеле, те се такови преступи у Богом спасајемој Вашој Епархији настављају и свеједнако збивају противзаконита сажи вљења на штету религиозног и моралног узгоја народа. Дужност нам дакле налаже, да подупремо благочестиве и православне хришћане у светој и непорочној вјери њихових отаца и да захтијевамо, да се тачно одржавају и примјењују св. канони и предате нам црквене установе, од којих се удаљавати не смијемо, ако нећемо да уздрмамо сâме темеље св. наше православне цркве, која само ону икономију и разријешења допушта, која се темељним њиховим одредбама изричнo не противе

Тако се брак изричнo забрањује у петом степену из двороднога сродства, дакле се у шестом степену дозвољава, али само у слиједећа два случаја, т. ј. прво: ако ујак или стриц и нећак или синовац узму за супруге тетку или стрину и нећакињу или братичину, и то кад ујак или стриц узме за супругу тетку или стрину, а нећак или синовац нећакињу или синовку, а друго: када два брата узимају за супруге двије прве родице.

А пошто у неким другим случајевима 6. степена из двородног сродства црквени закон остаља архијереју слободне руке, да суди, па, ако треба, да дозволи, или, ако не треба, да забрани брак, те с тога може Ваше Преосвештенство у тим предвиђеним случајевима да чини разријешења. У свима осталим случајевима 6. степена из двородног сродства, брак се без икакве резерве забрањује, као и код 5. степена, као што је горе речено, и треба да се одржe непоколебиво каноничне одредбе, осим у каквом ријетком и изнимном случају, при којем неизбјежна погибељ намеће нужду, да се нека икономија врши, те се у таковом случају препушта разуму Вашег Преосвештенства, да суди и да дјелује аналогно и удешавајући ствари тако, како се не би из тога народно саблазан међу православним хришћанима.

Што се питања четвртога брака тиче, који је увучен тамо из других српских земаља, како пише Ваше Преосвештенство, и који стоји у свези са увлачењем других неких латинских новотарија, изјављујемо Вашем Преосвештенству, да се никако и ни са каквог разлога не допушта од стране цркве, пошто се строго забрањује од св. канона, нити се дјеца из таковог брака црквено законитим припознају.

Томе дошљедно саопштавамо Вам, да је св. Синод одлучио, да није слободно Вашем Преосвештенству вјенчавати женске које живу са

четвртим мужем, нити мужеве, који живу са четвртом женом, било да имају или немају дјеце из таковог незаконитог сажи вљења.

Али код других духовних и црквених казни којима се такови обично подвргавају, може Ваше Преосвештенство да поступа блажије, особито у случајевима, гдје има дјеце, или код других случајева, које ће Ваш пастирски разум знати цијенити.

Ово Вам дакле синодалним ријешењем одговарамо, препоручујући да пастирским окружницама својим клир и народ своје епархије упознате са оним што св. канони забрањују, а уједно да најавите, да је сваки брак, који се склопи без архијерејске дозволе, црквено ништаван и да су дјеца из таковог брака незаконита, те да не само са окружницом, него и са проповиједи са амвона нагоните благочестиве хришћане, да се удаљавају од таковних незаконитих веза, а они, који су већ упали у ту погрешку, да се радије брину за спас своје душе, те да се одврате од незаконитог сажи вљења, које црква никако не може да благослови.

Међу тим препоручујемо Вашем Преосвештенству, да узимате ваздa на савјет посебне књиге, које су овдје код нас издане.

Призивљући на Вас Божију благодат и неизмјерну милост,

1900. 17. јуна.

† **Константинопољски Константин у Христу љубазни брат** с. р.

ЕВГЕНИЈЕ,

по милости Божјој православни српски митрополит Бањалучки и Бихаћки желећи свету пречасном и часном свештенству оба реда као и богољубазној духовној пастви својој благодат и мир од Господа Бога и спаса нашег Исуса Христа, шаље свима свој архипастирски благослов и поздрав*).

Љубазни моји! Очинско старање и непрестана брига Његовог Величанства премилостивог нашег Оца и Господара и витешког нашег цара и краља Франца Јосифа I., као и његове узвишене босанско-херцеговачке земаљске владе око унапријеђења свих грана Вашега живота није пустила из вида ни потребу унапријеђења душевне стране Ваше, па је у непрекидном бдијењу и старању за Ваш физични и душевни спас и за Ваше благостање, кад се је ево показала томе потреба, створила Вам у споразуму и с благословом Његове Светости, Господина Константина V., васељенског патријарха Цариградског и Његовог св. патријаршког Синода — засебну Митрополију са сједиштем у Бањалуци.

Тај великодушни чин Његовог Величанства и Његове високе владе за Босну и Херцеговину има да испуни срца наша дубоком и трајном благодарношћу према узвишеној особи прејасног Владара нашег, и да ојача и утврди у нама досадашњу непоколебиву поданичку вјерност и одданост према тако милостивом и добром Оцу, Господару и старатељу нашем, јер оснивањем и установљењем једне нове српско-православне епископије у Босни и Херцеговини добива наше свето

*) Има се у свима црквама прочитати.

православље један неоцјењиве вриједности орган више за задовољавање душевних потреба Ваших и за унапријеђивање свих вјерских, а с тиме и православно-просвјетних интереса Ваших. Добит је то за Вас од великог вјерско-културног значаја, коју ћете добит Ви достојно оцијенити моћи ће тек послије искуства, што га направили и стекли будете с овом сада добивеном новом установом.

Нова та епархија с називом „Бањалучка и Бихаћка Митрополија“ установљена је на основу предходно у мјесецу јуну 1899. подијељеног благослова светог нам васељенско-цариградског патријарха Господина Константина V., превишњим рјешењем Његовог Величанства, цара и краља Франца Јосифа I., од 2./14. јануара 1900. године.

За духовног старјешину исте Митрополије благоизволело је Његово Величанство, премилостиви наш цар и краљ Франц Јосиф I. по предходно, мјесеца јула 1900. обављеном каноничном избору од стране св. патријарашког синода цариградског, именовати најмилостивије моју смјерност превишњим рјешењем од 11./24. августа 1900.

На основу односног овлаштења Његове Светости Господина Константина V. васељенског патријарха цариградског, рукоположили су мене за епископа на 17./30. децембра 1900. у цркви храма силаска св. Духа у Бањалуци Високопреосвештена господа: Николај Мандић, митрополит Добро-босански, Серафим Перовић, митрополит Херцеговачко-захумски и Григорије Живковић, митрополит Зворничко-тузлански, којег сам дана и у митрополитско епископско звање своје у споменутој цркви уведен свечано преузвишеним господином бароном Јованом Апелом, генералом коњаништва, као царским и краљевским повјереником. — Тим даном ступили сте Ви из досадање везе Ваше са српско-православном митрополијом Сарајевском, па сачињавате од тога дана почам посебну митрополију, тако да имате од тога дана у свим својим духовним односајима потпадати под власт новоустановљене митрополије Бањалучке и Бихаћке, и обраћати се у свим својим духовним потребама на исту митрополијску власт. Исто тако имаће подручно свештенство у будуће у јектенским и другим односним молитвама, као и на великом входу спомињати у будуће моју смјерност као митрополита новоустановљене епархије Бањалучке и Бихаћке.

Саопштавајући вам ово, пречасна и часна браћо свештеници и богољубезна духовна паство новоустановљене епархије моје, благословом Бога и Оца Господа нашега Исуса Христа, Оца милостивог и дародавног и Бога сваке утјехе, који је по великој својој милости изабрао мене недостојнога, да узмем на себе тешко бреме јепископско и да обављам код Вас звање архијерејско, да пасем цркву, крвљу Господњом искупљену и да управљам божанственом ријечју, приводећи њоме повјерене ми душе пристаништу вјечнога спасења. Благодарим св. промислу Божјем, који тако самном хтједе и молим прије Свевишњега, да ми буде у помоћи да могу одговорити светом позиву овоме и сачувати благодат епископства у чистоти савјести своје.

Бог, свезнајући Отац наш, који познаје тајне срдаца људских, дакле и мога срца, Он ми је свједок, да ми је највећа жеља душе и срца и да ће ми то бити највећа радост, ако будем могао са своје стране допринијети утврђењу правог богопознања и богопоштовања као и распростањењу и утврђењу свих хришћанских врлина међу вама. Уздам се у Бога, који свако добро потпомаже, као и у Вас, који сте за свако добро примчиви, да ћу се те радости у великој мјери удостојити. Жалосно и неутјешно би било за мене, кад би ме та нада обманула. Ако ја и непознајем Вас лично, али познајем ја дух, који ове земље провијева, познајем начела, по којима се у њима влада, познат ми је правац врховне управе овијех земаља, којој је управи то поносе, да хумано влада, да образује дух и опленемењава срца народа овијех крајева; познат ми је из историје наше и по казивању дух српско православних становника нове епархије ове, који тежи за просвећењем и питомошћу, дух поштења, слоге, друштвене предусретљиве љубави; — све то улијева ми наде, да ћу у Вама свима наћи наклоњене ми пријатеље за подузећа

своја, и да ћу много добра овће помоћу Вашом учинити. — Не дај Боже, да се у нади тој својој преварим!

Обраћам се стога с овом првом ријечи својом како на Вас пречасна и часна браћо свештеници, тако и на тебе мила духовна паство моја, да ме потпомогнете сваки са своје стране у тешком и трудном ми послу пређузетог звања мога и да ми олакшате тако носити терете узвишене и по Вас све спасоносне службе моје!

А иштући за себе од Вас ту потпору, не иштем ја много од Вас, јер мени ће посао мога звања бити знатно олакшан и Ваша помоћ биће ми пружена, чим Ви сваки на свом мјесту будете вршили тачно и уредно, ревно и савјесно сваки дужности звања свога, на које је Вас призвао Господ, и у коме сте се његовим одређењем и својом вољом нашли. Моја би се брига у таковом случају свела на најмању мјеру, јер би при потпуној свијести свих Вас о дужностима својима управљање бродом Вашег душевног живота и вођење истог тихом пристаништу душевног спасења Вашег олакшано било већ тиме, што би савјесним вршењем својих дужности кретању брода тога поспјешне вјетрове створили, тако да запријека барем с те стране не би било.

Не могу ја свуда доспјети; не могу с тога ни бити непосредни руководитељ спасавања душа вјерних. Свештеници парохијски су моји помагачи у дјелу Господњем, они су моја Богом избрана оруђа у послу око спасавања људи. Свештенство је за тај посао ту, јер оно долази у непосредни додир с народом и упознаје се на тај начин са свима душевним потребама повјерених му људи. И свештеници су од Бога одређени, да проповједају јеванђеоску ријеч и спасоносну науку Христову, да бдију непосредно над повјереним им душама и да прибављају њима трајно блаженство. Боље ме с тога јако, ако Ви, браћо свештеници, као познани моји помагачи и сарадници у дјелу спасавања душа, не будете производили у винограду Господњем оних плодова, који би производити требали и могли.

Пастир је по ријечима св. апостола Павла слуга Исуса Христа у ономе смислу, да он у своме звању буде својим вјернима, колико је то само човјеку могуће оно, и да им чини оно, што је сам Господ наш Исус Христос, док је на земљи живио, људима био и за људе чинио; за то и кажу св. апостоли о себи, да су они људима слуге на мјесто самога Господа Исуса Христа. С тога мора пастир у своме животу и дјеловању имати вазда пред очима самога Господа Исуса Христа и на њега се у свом раду угледати.

Господ наш Исус Христос био је свјетлост, која је дошла у свијет, да просвијетли оне, који су се налазили у тами и сјенци смрти. Он је називао свјетлошћу и своје апостоле, као и сваког учитеља, који је одређен за распростирање и ширење његове свете вјере. Према томе и Ви сте браћо свештеници, по ријечима Господњима, свјетлост свјету; Ви имате да распростирете у народу своме свјетлост, помоћу које ће он бити у стању, да разазна истину од заблуде, да знаде шта је добро, а шта је зло. Но ко хоће друге да поучава и наставља, мора сам за то потребито знање имати. Коме је задаћа да друге убједи о нечем, мора сам добро познавати разлоге, који воде увјерењу разума о тој ствари. Ко дакле хоће Христову науку да предаје другима, мора сам добро знати, што у ту науку спада, да не би можда издавао за будућаштину оно, што је одиста наука Христова, или да неби подизао на степен небесних истина оно, што је само заблуда и погрјешно схваћање обманутих смртних људи. Она апостолова опомена; „растите у знању Исуса Христа, м настојте да све савршенији будете“ треба с тога да нама учитељима вазда пред очима буде. — Сажалења је достојан онај пастир, који на ову апостолову опомену заборавља, који се задовољи с оно мало знања, што га из школе понесе и не труди се нимало, да са својим временом на путњи усавршења напредује, да своје вјерско знање шири и утврђује. Такови је у животу и у свом раду сличан трешњи, коју сваки вјетар полуистините науке, по свом правцу повија. Још је више сажалења достојна паства, која има за свог пастира таковог свештеника, којем је глава можда напуњена сујевјерјем и заблудама у вјерским стварима, који не зна ни сам пута, што га религија приписује, којим би путем своје

парохијане водити имао. О таковима каже Основатељ наше свете вјере: „зар може слијепац водити и зар неће оба у јаму пасти“ ?

Пастир није само учитељ, него он има бити и примјер и образац за живот вјерних, као што је то Господ наш Исус Христос био, у којега се је земаљском животу наука оживотворавала и огледала. Наука и живот стајали су код Њега у потпуном сагласју тако, да му ни највећи непријатељи нијесу могли доказати какву заблуду или какав гријех.

То иште Богочовјек и од проповједника Његове науке, кад каже за њих, да су они сô земљи. Као што ова чува јела од трулежа, тако су и пастири духовни дужни чувати паству своју од сваког моралног кварења. Живот пастирев мора бити богоугодан и људима по вољи, мора бити испуњен страхом божјим и и хришћанском мудрошћу, јер за ништа није око овога свијета тако оштро и ухо тако пажљиво као за туђе погрјешке; особито пак за погрјешке свештеника.

Добар примјер дјелује више него најизврсније наука. Свештеник је тим већма поштован и уважен, чим више својим понашањем осигура себи цијењење и поштовање свих ваљаних и честитих људи; он може слободније карати и опоминьати, чим је сам беспрекорнији; корист и дјејство његовог звања не зависи од ничега толико, колико од његовог владања. Богат благослов може он очекивати од свог апостолског дјеловања само онда, ако сам прави част религији, живећи по њезинијем заповјестима, кад дакле не само да упућује вјерне на прави пут и начин живота, него кад и сам пред њима тим путем иде и њима мјесто сваке друге поуке просто с апостолом каже: „идите за мном, угледајте се на мене као и ја на Христа“. Но каквог плода од свог пастирског рада може очекивати онај пастир духовни, којега живот с науком његовом у очитој опрјеци стоји, јер по ријечима св. јеванђеља сô, која се поквари, обљутави, није за ништа него да се проспе, и да је људи погазе. Тако и пастири духовни, који немају сами смисла за добро, не могу никога ни исправити; биће с тога одбачени и презрени тако, да их нико неће гледати. Вјери се ничим не може тако шкодити, као неваљалим животом свештеничким. Имајмо с тога вазда пред очима ријечи апостолске: немојмо никог саблазнити, да нам служба безпријекорна остане, да нам се служба не куди!

Пастир духовни има бити својима вјернима прави и искрени пријатељ, истинити отац и добротвор, има по примјеру Богочовјека цио за своју паству да живи. Тешко с тога ономе свештенику, који своје пастирско звање држи само као средство за рахатнији и бољи живот, који све ради само због награде, који се само гоји салом и одијева руном стада свога, а дужности позива његовог девета су му брига; који мало брине бригу о вјерском васпитању дјеце и утврђењу осталих у вјерским истинама и у опште о душевном стању људи, и који по ријечи апостолској „не тражи људе, већ оно, што код тих људи имаде“.

С тога свештеници, брините се за повјерене Вам хришћанске душе, настављајте их учењем слова Божјег; а да би тој задаћи одговорити могли, вјежбајте се прилежно у закону Божјем; читајте марљиво за душу корисне књиге и правила светијех и богоносијех наших отаца, да би могли тако друге правилно поучавати и на пут спасења изводити. Гледајте да живите са сваким у слози и љубави; показивајте на себи примјер доброг, ваљаног, поштеног и богоугодног живота и будите у животу своме у опште образац хришћанске светости. — Не грамзите за добитком и коришћу, већ будите задовољни с оним, што Вам се добре воље даде, јер тежња и грамзење те врсте бешчасти духовни чин, и светиња свештене радње дошла би у питање, кад би Ви црквене обреде обављали из пуког користољубља, а не из жеље, да вршећи исте прибавите спасења другоме.

Сва богослужења извршујте с највећом озбиљношћу, усрдношћу и страхопоштовањем, јер у то вријеме стојите Ви пред престолом цара неба и земље, пред чијим лицем и сами анђели са страхом и трепетом стоје. — Све обреде црквене обављајте уредно, усрдно и по пропису, имајући вазда пред очима ријечу пророка Јеремије због небрежљивог обављања дјела Господњег.

Настављајте мудро оне, који се кају; а оне, који се неће да кају, умекшавајте страхом суда Божјег; оне, који су у очајању храбрите, соколите и поди-

жите их надом Божјег милосрђа. Болесне тјешите и олакшавајте им болест њихову проповиједајући им о милосрдним и праведним дјелима промисла Божјег.

У опште речено, будите у раду и животу своме такови, да се паства Ваша поноси с Вама као с ваљаним, паметним и побожним свештеницима својим. На тај начин ћете развеселити Бога и анђеле његове и пратиће Вас благослов Божји. Ви ћете се радовати у славјети својој, поштоваће Вас, хвалити и љубити сви, и биће Вам и Ваш архипастир наклоњен. Отеготите ли Ви пак срце своје гријесима, будете ли живили у неправди и безакоњу, будете ли служили радом и животом својим на саблазан вјерних, привући ћете на себе осветуправедногаБога, постићи ће Вас сва зла, која су спремљена за оне, који чине безакоња, којима је по ријечи Христовој најбоље „да објесе о свој врат камен воденички и да се удаве у мору.“

И ти, љубазна духовна паство моја, олакшаћеш ми знатно бреме, архипастирске службе моје, ако са своје стране све своје хришћанско-православне и српско-народне дужности вољно, ревно и савјесно испуњавала будеш. — Пошто су твоји духовни пастири моји заступници и замјеници код тебе у послу спасавања твога душевног, у прву и најпречу дужност мора ти се ставити, да своје свештенике љубиш и поштујеш као духовне старјешине, којима су у првом реду душе твоје повјерене, да имаш повјерења у њима, да их слушаш и да им се покораваш, да би они тако по ријечима апостоловим бригу о душама повјереним им бринули радосно, а не с уздисајима, што би само на твоју штету бити морало. Гдје вјерни имају повјерења према свом свештенику, ту живи он међу њима као отац међу својом дјецом, која њега поштују као свог добротвора, пријатеља и савјетника, ту ће његов рад обилата плода донијети. Гдје пак тога повјерења и те љубави нема, може свештеник проповиједати као анђео с неба, мало ће то користити, а то је гријотак само за парохијане. Поштујте с тога, љубазни моји, свештенички сталеж, јер он је самим Богом установљен, и непокорност томе сталежу садржи у себи непокорност самом Богу. — Рекао је наиме Господ наш Исус Христос својим ученицима: „Ко вас слуша, тај слуша и мене, а ко вас презире, тај презире и мене.“ А да неби презирањем својих свештеника увриједили самога Господа, имајте ваздапредочима и оне ријечи св. апостола Павла: „Признавајте оне, који се труде за вас, ваше предстојнике и учитеље, и љубите их због њиховог труда и посла око нас“ А погрјешке и слабости свештеничке дужни сте по ученју апостолском као прави Хришћани стрпљиво сносити.

Каквога жалост мора да обузме срце свештениково, кад види, да његово настојање око спасавања повјерених му душа плода не носи, кад опази, да сјеме божанске ријечи, што је он проповиједа, пада на пут, на камен или у трње, а то све за то, што су му слушаоци расијани, што не пазе на његову ријеч, или што су им срца тако окорела или свјетским мислима и бригама обузета тако, да за јеванђеоску науку у њима мјеста нема. Теже ране за срце духовног пастира не може бити, него кад вјерни немају уха за његов глас, кад ријеч истине нема приступа у њихове душе? Слушајте с тога, љубазни моји пажљиво и с цијелим присуством духа слово Божије, што из уста Ваших свештеника излази, ако желите, да Ваши свештеници с весељем, а не са уздасима знање своје код Вас обављају; па слушајући пажљиво слово Божије, будите, по ученју св. апостола Јакова, не само слушатељи него и творци ријечи, то јест, примјењујте науку, предану Вам, у дјелима живота свога. Надахњујте добро своју дјецу у њиховим поступцима и настојте, да и она раде оно, што им свештеници при настави вјеронаучној казују; а с друге стране немојте давањем рђавих примјера са своје стране рушити код дјеце оно, што свештеници код те дјеце својим рукама сазидају и сграде. Васпитавајте и сами од малена дјецу своју у страху Божијем и привикавајте их на радиност и на поштен жив т. Уклањајте их за рана од сваког зла и неваљалства, јер син премудар весели оца а син безуман жалост је матери, вели нам св. писмо. Научите дјецу на то, да слушају савјете и упуте родитељске као ријечи, које излазе из уста Божијих.

Презирите сваку превару и обману, а лаж да не излази никад из уста Ваших, будући је свака лаж од ђавола, и Господ презире уста ласкава и језик лукав. — Будите међусобно сложни на свако добро и напредно дјело; његујте међусобну љубав, будући се по ријечима Исуса Христа по томе и познају прави хришћани, ако се међусобно љубе.

Љубите, високо поштујте, будите вјерни и одани, покоравајте се у свему без приговора помазанику Божијем, великомоћном Господару и премилостивом цару и краљу нашем Францу Јосифу I., и испуњавајте радо и весело заповјести Његове, јер власт владарска постављена је самим Богом за срећу и напредак наш. Будите покорни и свима земаљским грађанским и црквеним властима и извршавајте вољно наређења истих власти, јер ко се противи власти, учи нас св. писмо, тај се противи Божјој заповјести.

Избјегавајте и клоните се ријаве страсти пијанства, јер та страст слаби тијело наше, проузрокује различне болести, расточава имање и упропашћује најпослије и саму душу, јер по ријечи апостолској: пијанице не могу наслиједити царства Божијега. — Чувајте тврдо вјерност брачног живота и љубите друг друга, као што је и Христос ваљубио цркву своју. Клоните се и гнушајте се блуда и сваког незаконитог угађања тијелу јер теготно је то за савјест и опасно је за душевно спасење — нарушавати и газити заклетву, учињену пред олтаром, пред. св. Јованом, којој је свједок Бог и Његови анђели. А осим тога руши неваљалство то добре обичаје, разорава богате домове и завађа родове и своју.

Трудите се и настојте, да познате закон Божији и сазнате вољу Божију, јер човјек који не познаје закона, сличан је човјеку, који ходи по тами, који се с тога на сваком мјесту спотиче и пада. За то идите марљиво у св. цркву и слушајте пажљиво и усрдно слово Божије и све што се у цркви чита и поји. Ко св. матер цркву радо, марљиво и усрдно посјећује, томе и даје преблаги Творац снаге и помоћи и савлађивање и успјешно извршавање послова звања његовог, ако се у њој побожно, с љубављу према Богу и са страхом пред Њим Њему моли, не разговарајући се, не осврћући се и не смијући се, „да му се молитва неби у гријех приписала.“ Приступајте што чешће св. тајнама покајања и причешћа, да би њима очистили и умирили савјест своју, будући су те двије тајне најбољи лијекови нашијем душевнијем болестима и најбоља предохрана, да се не укорјени и не отме маха у нама навика на зло и неваљалство.

Да би сила закона Божијега јаче у Вама дјеловала, и да порок не би имао прилике ни времена, да се к Вама приближује, будите марљиви сваки у своме послу и звању и тачни у испуњавању дужности свога звања, да би тако испунили ону Господњу заповијед, да нико не изађе пред Њега без посла и рада.

Ако будете слушали глас Господа Бога свога и вршили све заповједи Његове, избјегавали свако зло, пратиће Вас благослов Божији у сваком послу Вашем, и излиће се он и на Вас и на Ваше породице, на Ваше домове, на Вашу стоку, на Ваше њиве, поља и житнице. Оглушители се Ви гласу Господа Бога свога, и ако преспрегнете испуњавати Његове заповједи, стиће Вас свака клетва Божија: глад, оскудица и несташица сваке врсте и ништа Вам за руком неће. Но познавајући ја по чувењу Вашу љубав к Богу и свакој хришћанској врлини, уздам се у милост Божију, да неће допустити, да наилазе на Вас невоље какве. Проводите с тога живот свој достојно побожних хришћана и честитих грађана, „живећи у овоме вијеку у чистоти тјелесној, у правди и страху божјем, очекујући тако блажени над и појаву славе великога Бога и спаса нашега Исуса Христа.“

Најпослије молим Вас све, да и за мене недостојног архипастира Вашега приносите своје молитве, да ми помогне Његова свесилна благодат, да могу обављати звање своје беспријекорно и весело, на Његову божанствену славу, на сазидавање св. цркве Његове и на задовољство свих Вас.

Благодат Божија нека пребуде са свима Вама. Амин.

У Бањалуци, на св. Игњатију Богоносца 1900.

Горе споменути смирени Ваш у Бога молитвеник Митрополит

Евгеније.

Консисторија српско-правосл. АЕ. митрополије Захумско-херцеговачке.

Рукоположења. Василије Кандић, свршени богослов из Фоче, рукоположен је од Њег. Високопр. Митрополита Серафима у мостарској саборној цркви 6. авг. 1900. за ђакона, а 7. истог мјесеца за презвитера, и постављен је за пароха на јабучку парохију, у фочанском протопрезвитерату.

Именовања. Јован Мудовић свршени слушалац кијевске духовне академије, из Мостања, котара требињског, именован је 1. августа 1900. за секретара при мостарској Митрополији. — Јован Дучић, свршени богослов из Подгљивља, котара требињског, именован је 1. септембра 1900. за вјероучитеља на вишој дјевојачкој, трговачкој, занатлијској и народној основој школи у Мостару.

Премјештаји. Јеромонах Прокопије Мулина, администратор парохије Дужи, премјештен је 1. маја 1900. у манастир Добрићево за администратора II. добрићевске парохије, у билећком протопрезвитерату. — 4. децембра 1900. премјештен је парох Видак Парежанин са II. коњичке парохије на парохију корјеничку, а парох корјенички Ђорђе Поповић на II. коњичку парохију у мостарском протопрезвитерату.

Отпуштен. 21. октобра 1900. отпуштен је на молбу из епархије херцеговачке о. Христифор Крстовић, јеромонах манастира Завале.

Консисторија српско-православне АЕМ. Митрополије Дабро-босанске.

Рукоположен. Даном 17. и 18. фебруара т. г. благоизволело је Његово Високопреосвештенство Господин АЕ. и Митрополит Николај на архијерејским службама у новој Сарајевској цркви свршеног рељевског богослова Марка Поповића, из Вуковска у чин ђакона и пресвитера рукоположити. — Свештеник Поповић постављен је администратором парохије Благаја (Доњи Купрес) у Бугојанском протопрезвитерату.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александер Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Природу дијелимо на мртву (анорганску) и живу (органску) И једна и друга се развија. Анорганска природа развија се помоћу сила, које на њу с поља дјелују, органска пак својим принципом: у њој самој дјелују неке силе тако, да се она изнутра из себе у свима својим дијеловима, дакле према периферији развија (intussusceptio). Тај принцип развијања јесте дакле критеријум, помоћу којега ми неко тијело увртавамо или у анорганску, или у органску природу.

Анорганска природа се развија нагомилавањем (juxtapositio), или кемијским спајањем. Камен се н. пр. развија јукстапозицијом, т. ј. и он

расте, али принцип његова развијања не лежи у њему самом, већ спољашње силе дјелују на њега, те га нагомилавају сродном материјом. Кемијски спојеви у анорганској природи такође представљају развијање њено, (анорганске природе), јер се ту елементи по неком одређеном закону спајају и творе нова тијела. Н. пр. хидроген и оксиген у извјесном сразмјеру и при повољним увјетима спајају се у неко ново тијело, воду. Али ни ти кемијски спојеви, као ни она тијела, што су постала јукстапозицијом, немају у себи животног принципа, већ опет сила споља дјелује на њих. Њихово је развијање свршено, чим је свршен кемијски процес, којим су они условљени.

Састав организама се не разликује од састава анорганских тјелеса. Они дијелови, из којих се састоји анорганско тијело, јесу састанци дијелови и организму. Према томе ће и кемизам бити јако заступљен у организмима. И заиста јесте, и то неприкидно, јер у организму има неки закон, који непрестано ствара увјете анорганским дијеловима, да се кемијски спајају, неки закон, који елементе доводи у извјестан, њима одређени, одношај, при коме се они морају спајати.

Но тај закон не дјелује само на елементе, из којих се организам састоји, да се они међусобно спајају, већ он доводи све кемијске спојеве у неки особити одношај једне према другима, у одношај, какав у анорганској природи нигдје не налазимо. Украће речено: тај закон претвара у организму анорганску природу у органску, он анорганску природу оживотворава.

Према томе организам може постојати само при неким извјесним увјетима. Само ако је неки константни принцип ту, може да од анорганске природе постане органска, која по томе има своје одређене законе, сасма различне од закона у анорганској природи.

На тај начин састав анорганске и органске природе јесте исти али нису исти увјети, који елементима у анорганизму и организму управљају. Природне науке су заиста и покушале, да сведу разлику између анорганске и органске природе само на особити начин спајања по ком закону помоћу атракцијоних снага постају од атома молекули. Тај начин спајања би био друкчији у анорганској, а друкчији у органској природи[1]). Организам дакле постаје особитом неком конбинацијом природних сила и закона.

Атом остаје увијек атом, и ако је он на различит начин спојен са другим атомом. И у организму и анорганизму су једнаки атоми. Они се међусобно морају спајати, били они у живој или мртвој природи. Начин дакле, по коме се елементи у организму спајају, јесте

[1]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele" I. стр. 41.

само варијација општег закона спајања елемената[1]). Сасвим појмљиво! И анорганизам и организам јесу дијелови једне исте природе, једни закони дакле на њих и дјелују. „Не дјелују друкчији закони у организму, а друкчији у анорганизму, већ исти закони под другим увјетима (или што бисмо ми рекли: начинима, комбинацијама). Организам нам показује само, да су општи закони особито употребљени; он нам показује, какве облике ти закони могу створити, ако су ту само односни увјети. И по томе смијемо у ужем смислу говорити и о посебним органским законима". „Не смијемо заборавити, да су сви ти органски посебни закони само модификације, које имају само увјетну вриједност, јер су везане за особите увјете"[2]).

Организам се од анорганске природе разликује својим развијањем према томе и обликом. Организми имају своју посебну форму; материјал, који у њих улази, мора да се слаже у сталне облике. Није тако у анорганској природи. Тамо смо видјели развијање нагомилавањем, а како ће се који слој на пр. гранита нагомилавати, зависи једино од спољних утјецаја. По томе и облици у анорганској природи могу јако варирати, јер изузевши закон кристализације код минерала, нема нигдје одређеног закона, по ком би се у анорганизму материја таложила у одређен облик.

Процес јукстапозиције и интуссусцепције јесте дакле одлична црта анорганске и органске природе. Код јукстапозиције развијање бива на чисто спољашњи начин, слагањем, а никад прираст не улази у унутрашњост тијела. Органска тијела пак примају прираст помоћу отвора (уста, жила и т. д.) у своју супстанцију, у своју унутрашњост и то не тако, да се тај прираст просто придружи или сталожи, већ се прерађен у унутрашњости организма мијеша с цијелим тијелом. То Lotze назива „планом организације": „Животне појаве не спајају само механичка кретања у неку по плану одређену заједницу, већ уједно изазивају и кемијске процесе, који су опет основа даљим механичким кретањима. Само организам управља систематично кемијским процесима и у том се разликује од свих досадањих успјеха наше технике"[3]) (која то не може произвести.) Кант вели: „Организам свакако треба за своје одржање анорганске дијелове, али он није састављен из њих, већ он њих асимилира на тако особити начин, да се приказује у хармонији својих дијелова као творачка енергија, која себе као цјелину продуцира"[4]).

---

[1]) Dr. L. Schneider: „Die Unsterblichkeitsidee in Glauben und in der Philosophie der Völke страна 41.

[2]) J. Schaller: „Leib und Seele" стр. 148. Dr. L. Schneider: „Die Unsterblichkeitsidee ... стр. 41.

[3]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele" I. стр. 62.

[4]) Apud J. Schaller: „Leib und Seele" стр. 136.

Организам се дакле одликује неком спонтаном моћи, која у њему дјелује привлачећи потребне анорганске дијелове и асимилирајући их себи.

У организму је најзначајнији животни принцип, којим се он у главном разликује од анорганске природе, а све друге појаве у његову животу, зависе од тога принципа. Према томе ћемо овако дефинисати, шта је организам: организам је састав анорганских дијелова по неком особитом начину, условљен и произведен слободним животним принципом. „Организам је мање више колтлицирани систем материјалијâ и снагâ (атома као централних тачака свих агилних природних сила), који је не само састављен по плану и према сврси, већ и зависан у свом постанку и развићу као и у кретању и функцијама својих дијелова од неке спонтане снаге, која се равна према извјесним типовима и одређеним сврхама“[3]).

Постепено смо дошли до појма и дефиниције организма. Увјерили смо се, да у организму влада животни принцип, да без њега не може организам постојати. Одузмимо животни принцип, од организма постаје анорганизам. Живот је дакле она снага, која спаја елементе у чврсту свезу без које снаге се веза између њих распада. О томе нас увјерава наше искуство.

[Наставиће се].

Практично руководство при свршивању свештеничких дужности изложених у Требнику.

— Написао: јереј **Светозар Грубач**. —

[Бршљаница.]

(Наставак.)

Умре ли породиља, а дијете остане живо, треба ли очинаши односне молитве, или неш можда одабрати само мјеста, која се тичу дјешета?

„Моли́твы къ пе́рвый де́нь, повнегда́ роди́ти жен҃ѣ о҆троча́“ намијењене су првом реду породиљи, и кад не нема живе, чему да свештеник моли: „и҆сцѣли́ и҆ костя́ви ѳ҃ ѡ҃ ѻ҆дра́, на не́мже лежи́тъ“ .... „и҆ да́ждь ей ско́рое восста́нїе, и҆ ѡ҃ сквє́рны ѽчи́сти, и҆ колѣ́зни и҆сцѣли́, и҆ здра́вїе и҆ бага́тство, дв҃шй же и҆ тѣ́лꙋ да́рвй“ ..... „и҆ ѽчи́сти ѳ҃ ѡ҃ тѣле́сныа сквє́рны, и҆ разли́чныхъ ей находя́щихъ ѻ҆тро́бныхъ стѣ́жевй“ и т. д. Нико нека не мисли, да је тиме можда дјетету штогод криво учињено, та оно има своју молитву: „ко е҆́же назва́менати о҆троча́, прїе́млюще и҆́мя ко осмы́й день рожде́нїа своегѡ҃“. Није дозвољено бирати и извлачити поједина мјеста из текста, јер то би нас довело до неједнаке праксе и брканја.

[3]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“ I. стр. 118.

У мјешовитом браку православног парохијанина роди жена неправославна мушко дијете; ако се дијете крсти у православној цркви, мора ли православни свештеник очитати молитве породиљи?

Ако је у таквом браку породиља Хришћанка неправославне вјероисповијести, то по једнодушној жељи обију странака (мужа и жене), мора свештеник очитати молитве породиљи, тим прије, што је код нас и на литургији дозвољено споменути Хришћанина, који је примио *крштење живих*, био он православни или не био (Правосл. Исповјед. П. Могилы, 92.). У противном случају када породиља не жели то, не смије се силити, да ради против свог религиозног увјерења, а свештеник ће — без тих молитава — свршити одмах „знаменованье", па редом све друго. Породиљи која не исповиједа вјеру хришћанску, не треба читати молитве.

Треба ли очитати молитве жени кад роди незаконито дијете?

Свака породиља треба духовне помоћи, треба милосрђа божјега, па је очекивати од свештеника, да ће, не гледећи на њезин предживот, по дужности својој и по овој: „тѣне пріѧсте, тѣне подаѧете", и у оваквим приликама радо учинити своје.

Треба ли очитати молитве мајери находчета?

Дужност је свештеника да разгледа нађено дијете, и колико је могуће, да испита вријеме порођаја, па кад се нађе да није минуло 40 дана по порођају, треба непознатој породиљи очитати молитве, разумије се, или пред вратима храма или у соби свештениковој. На мјесту, гдје треба, рећи овако: „Сѧмъ и ракѣ твоѭ, родѝвшюю сѝ ѳтрочѧ. ѝсцѣлѝй" . . . . и т. д.

Смије ли свештеник породиљу разријешити од поста?

На ово питање доносимо канонички одговор *св. Тимотија Александријског*: „*Пост је пронађен, да се тијело наше смири. Када је дакле тијело у смирењу и немоћи, треба да узимље и јела и пића, колико хоће и може да поднесе.*" Но да не би когод криво тумачио горње ријечи, нека отвори номоканон при вел. требнику, па ће тамо наћи ово: „Рождшаѧ къ великѹю седмѝцѹ: ѣстъ маслó, и ѓйнó пѝтъ, по и мѧ прѧкилѧ сѓгѡ Тѝмоѳе́ѧ" (65). Одрјешење дакле има се разумјети у смислу „разрѣшенїе ѿ сѫждéнїа" по уставу тим прије, што се овдје под „маслóмъ" не мисли мрсно масло него „ѣлéй". Према томе, ако буде свештеник кадгод принуђен да породиљу, на молбу њезину, у посно вријеме одријеши од поста, треба да то учини врло смотрено, и само у случају пријеке потребе, јер ако она и сагријеши у нужди, даће јој се прилика да то окаје на исповиједи.

* — *Испореди:* А. Ѳ Хойнацкій, Прак. руков. для свящ. служ. при соверш. свят. таин. Г. I. Отд. I. § 1. § 2. § 3. § 4. § 5. стр. 1—4; § 12. стр. 8—9. К. Сильченковъ, Прак. рук. при отправ. приход. требъ, стр. 4—6. Сводъ указ. и замѣт. по вопрос. паст. прак. Отд. I. стр. 1.— 7. П. Нечаевъ, Прак. рук. для свящ. Гл. IV. §. 59. стр. 159. С. В. Булгаковъ, Прак. рук. къ совер. богослуж. прав. церк. стр. 96. Мин. Епарх. вѣдом. 1874 г. Бр. 18. Рук. д. с. п. 1885. г. Ц. В. 1888. г. Бр. 19. и 20. Ворон епарх. вѣд. Бр. 17. 1870. г. Др. Н. Милаш, Збор. прав. св. ап. вас. и пом. саб. и св. от. стр. 307.

Мѣтка во ѣже назнаменати отроча, пріемлюще имя во осмый день рожденїа своегѡ[1]

Поредак „священнодѣйствїа".

Вѣдомо вѣди, ꙗкѡ по рождествѣ во осмый день[2] приносится мѫнцъ ѿ вакы къ храмѹ, и стоитъ предъ враты храма[3].

Сѷщенникъ же творитъ: Блгословенъ богъ нашъ: Трисѵ́тое. Пресвѧ́тая трце: И по ѻ́ц҃е нашъ: Ꙗкѡ твоё ѥ́сть цр҃тво: Тѧ́же ѿпвстительный дне: йлй стѧ́гѡ ѻби́тели. Сѷщенникъ же знаменаетъ ѥгѡ чело, ѹ́ста, и перси[5], и глаголетъ моли́твѹ:

Гдⷭ помо́лимсѧ.

Гди ѣ́же нашъ, тебѣ мо́лимсѧ, и тебѣ про́симъ, знаменаетсѧ свѣтъ лица твоегѡ на рабѣ твоемъ сѣмъ, [йлй: на рабѣ твоей сей]. и́мꙋ:[6] и да знаменается крт҃ъ ѥдинороднагѡ сна твоегѡ, къ сердцꙋ и къ помышленїахъ ѥгѡ [йлй: ѥ́а], во ѣже вѣгати свѣты міра, и ѿ всѧкагѡ лꙋкаваго навѣта враж҃їа, послѣдовати же повелѣнїемъ твоймъ, и да́ждь гди не ѿречѐнно превыти имени твоемꙋ сто́мꙋ на нѐмъ [йлй: на ней]. совокꙋпля́емꙋмъ [йлй: совокꙋпля́емꙋй] во кре́мя бгопотре́бно сто́й твоей цр҃кви, и совершаемꙋмъ [йлй: совершаемꙋй]· страшными тайнами Хр҃та твоегѡ: да по запове́демъ твоймъ жительствовавъ [йлй: жительствовакши], и сохранивъ [йлй сохранивши] печа́ть нерꙋши́мꙋ, полꙋчи́тъ бл҃же́нство изра́нныхъ въ цр҃твїи твое́мъ. благодатїю и человѣколю́бїемъ ѥдинороднагѡ сна твоегѡ: съ нимже бл҃гове́нъ ѥ́сй, съ пресвѧтымъ и бл҃гимъ и животворя́щимъ твоймъ дх҃омъ, нын҃ѣ и прⷭно и во ѣ́ки ѣ́кꙋ́въ. ами́нь.

Тѧ́же къ рождⷭ взе́мъ отроча стоитъ предъ враты хра́ма. йлй предъ ѻбразомъ пресвѧ́тыа богороди́цы, и творитъ крт҃а ѻбразъ[8], гла:

Ра́дꙋйсѧ бл҃года́тная богороди́це дв҃о: ѝзъ тебе́ во возсїа́ сл҃нце пра́вды Хр҃то́съ бг҃ъ нашъ, просвѣщава́й сѣщыа во тмѣ. веселисѧ и ты ста́рче пра́ведный, прі́емый во ꙋ҃бѧ́тїа свободи́теля дш҃ъ нашихъ, дарꙋющаго на́мъ воскр҃сеніе[9].

И бываетъ ѡпѣстъ.[10]

Подобаетъ кѣдати, ѣкw рождéнный младéнецъ, ѣще бyкw немощствѣай не ссётъ, но къ смéрти зрúтъ, не подобáетъ ѡжидати, ѣкоже нѣцыи злѣ глаго́лютъ, шестáгw йлй бсмáгw днé, и тáкw крещáти ѣгѡ: но въ чáсъ къ бнѣ жe родúсѧ, тóкмw ѡмы́ти ѣгѡ, и ѣкïе крести́ти, да не скончáетсѧ непросвѣщéнъ. Пать ко мѣсацѣй непрáзднаѧ, ѣще слyчúтсѧ ѡ нѣкïѣ ѣзыцы младéнца оўказúти, ѣки оўкíйствѣ по закóнwмъ и прáвилwмъ покúнни сѣтъ: колмй пáче сѣдá подобáетъ извѣкáти рождéныхъ да не непросвѣщéни скончáются[11].

Примједбе у тексту.

1. Чин овај, под оваким именом, али свакако у мање сложеној форми, могао је постати далеко прије VIII. вијека. Поуздана историјска дата, по спису Barberinum S. Marci, почињу тек са VIII и IX. вјеком. *(Goar, Εὐχολόγιον sive rituale Graecorum, complectens ritus et ordines liturgiae etc.* pag 264.—5.)

2. Вријеме ово одређено је у дубокој древности кад се је и сам акт јавио. Таква је пракса грчко римског култа. Ту је био сталан и утврђен обичај, да се новорођенчету даде име у *осми дан* (*Goar* Εὐχολ. рад 236) Али је свакако у првом реду, поводом овакве одредбе добро познати факт (Лук. 2. 21.) Сам спаситељ наш изволио је, у осми дан послије рођења, примити знамење обрезања и име, па је аналогијом тога догађаја црква приписала: „по рождествѣ ко бсмый дйнь.“ За то и вели *Симеон Солунски:* „Код Јудеја свршавало се у осми дан обрезање, па тако и ми вјерни примамо у тај дан име, и то за то, јер осми дан значи обновљење... У осми дан добива дијете и име слично Спаситељу, коме је наречено спасительно име „Исус“. *(De sacram.* сар. LX. У руском преводу: *Нис. отц. и учит. относ. к. истолк. богосл. Том. I. стр. 47.)* Таква пракса постојала је и у руској цркви. (Русскій Истор. Сбор. М. 1840. Том. IV. 447.)

3. Тим ријечима јасно је означено: *гдје се свршује знаменовање дјеце. Симеон Солунски* изреком вели: „*Пред црквеним вратима*“ πρὸ τῶν πυλῶν.) Тако налаже и устав у Требницима: „ἔξω τῆς ἐκκλησίας или πρὸ τῶν τοῦ ναοῦ πυλῶν.“ (Н. Красносельцевъ. Свѣд. о нѣк. литург. рук. нат. библ. стр. 76.

— У случају, када се послије молитава „къ пéркый дéнь по внегдá рóдити женѣ óтроча“, има одмах у кући породиље свршити и знаменовање дјетета, прелази се од првог чина на други без отпуста. (Н. Сильченковъ, Прак. рук. при отпт. приход требъ, 4. С. В. В. Булгаковъ: Прак. рук. къ совер. богосл. прав. црк. стр. 97.)

4. Има врло старих Требника у којима нема ни „устава“ ни „обичнога начала“. Све је то доцније стално утврђено (Филаретъ Опытъ слич. чиноп. стр. 11).

— Ѡпо́стительный днѐ: Къ понед҃ѣ́льникъ а҃ѓглwмъ: Нѣ́ныхъ ко́нностьскъ а҃рхїстратѝзи... Ко вто́рникъ Предтечи: Па́мать пра́ведныгw съ похвала́ми... Къ сре́дѣ и пато́къ Кр҃тⷭ: Спасѝ Гⷣи лю́ди твоѧ̀... Къ четвертóкъ а҃пwмъ: А҃́ще ст҃и̑ мо́литѣ ма́тѳрнаго Бо́га... и Никола́ю: Пра́вило ве́ры, и о҃бразъ кро́тости... Къ сѣ́вкѹтѣ, всѣ́мъ свѧты́мъ: А҃́ще, мⷱ҃цы и о҃ѳро́цы... У недјељу: *васкресан по гласу*. У недјеље по свијетлом васкресењу Христовом: иду мјесто дневних: *тропари ших недјеља* (Н. Сильченковъ, Прак. рук. при отпр. приход треб., стр. 5.)

— „А҃́ще сѣ́гѡ о҃́бители. У великом Требнику мјесто тога стоји: „А҃́ще сѣ́гѡ хра́ма“. Руски пасторалисте Сильченковъ и Булгаковъ узимљу овако: *тропар дана, или редовног светога, или тропар храма*.

5. међу свештенством постоји у томе неједнака пракса, и већ су неки пошли да питају: *када* и *како* треба да се удовољи пропису Требника: „Сѡ́ѓенникъ же зна́менѣетъ ѳ҃гѡ чело́, ѹ҃ста̀ и пе́рси»? — У осми дан — вели *Симеон Солунски* — приносе младенца Богу, те га свештеник пред вратима, јер још није крштењем освећен, знамену је на челу, устима и прсима и уз свештеникову молитву даје му име... Ето право знамење, па онда молитва са именом: знамење крста на челу, устима и прсима јест печат, а молитва произноси за се утврђење тога знака. (Новая Скрижаль, ч. IV. Гл. II. § 3. и 4. стр. 332.—333.) Осим тога и у литургијском богословљу наше православне цркве нађи ћеш: Прије молитве „ко ѥ҃́же назна́менати о҃́трочѧ“ свештеник, свршивши обично молитвословље, знамену је чело младенца за знак освећења мисли, уста за знак освећења говора, и прси за знак освећења срца, послије чита саму молитву: Гⷣи Бо́же на́шъ“.... (црквен. богосл. Београд 1860. § 135. стр. 132.).

Ово је најправилнији поступак. Није право, када свештеник читајући молитве, тек код ријечи: „да зна́менаетсѧ сѣ́тъ лица̀ твоегѡ на рабѣ́ твое́мъ сѝмъ“... знамену је дијете. Сличних примјера имамо и у прошлости, али је црква гледала на њих као на неку ријеткост. Било је када се знаменовање крсног знака свршавало чак и послије молитве. При томе произносио би свештеник и ове ријечи: „зна́менаетсѧ кр҃тⷭ Гⷣа и Спса на́шегѡ Ї҃иса Хр҃та на рабѣ́ сѣ́мъ во и҃мѧ о҃́ца, и сн҃а, и сѣ́гѡ дх҃а, а҃ми́нь. или просто: „Во и҃мѧ о҃́ца, и сн҃а, и сѣ́гѡ дх҃а а҃ми́нь“. (А. Алмазовъ, пст. чиноп. крещ. и муроп. стр. 133.). Али од како је овај чин стално утврђен, утврђено је и правило у Требнику, па то правило треба да се испуњава (Срп. Сион. год. III. бр. 9. стр. 140—143).

Истина је, у неким руским авторима има забиљежено: „Прије почетка молитве, кад се даје име дјетету, свештеник — вели Требник — знаменује новорођенчету чело, уста, прси и говори молитву: „Г҃ди помо́лимсѧ. Г҃ди бо́же на́шъ и т. д. Али обично свештеник знаменује при ријечима: да зна́менатсѧ сѣ́тъ лица́ твоегѡ̀ ..... и да зна́менаетсѧ кр҃тъ е́диноро́днагѡ сна́ твоегѡ̀.“ У другим опет читамо ово: „свештеник окрене се дјетету, благослови га трипут крсним знаком на челу, устима и прсима па рече: Г҃ди помо́лимсѧ, па чита молитву на наречење имена: Г҃ди бо́же на́шъ, тебѣ́ мо́лимсѧ, и тебѣ́ про́симъ.... (Н. Никольскій, Пособ. къ изуч. уст. богосл. правосл. церк. От. П. стр. 621. С. В. Булгаковъ, Прак. рук. къ совер богосл. правосл. церк. стр. 97. Н. Сильченковъ, Прак рук. при отпр. приход. требъ стр. 5.). Међу тим ми већ рекосмо, која је пракса боља и правилнија.

— Окрени се к дјетету и знаменуј крсним знаком први пут чело, други пут уста, а трећи пут прси. Грије̂ше, који то понављају или који од једанпут знаменују сва три дијела тела, а ништа мање и они, који га задуну у лице (А Алмазовъ, Ист. чин. крещ. и мѵроп. стр. 128. С. В. Булгаковъ, Прак. рук. къ совер. богосл. прав. церк. 97. Сводъ указ. и замѣт. по вопр. паст. прак. Верон. Е. В. 1884. 14. Ц. В. 1888. 19. Риж. Е, В. 1889. 4. Рук. д. с. п. 1887. 16.).

6. и҃мѧ — име дјетета.

7. Ако је знаменовање у кући породиље или у кући код свештеника, може се то учинити и пред којом му драго кућевном иконом (Хойнацкій, Прак. рук. д. свящ. при совер. св. таин. § 7. стр. 5.).

8. Примивши дјете на руке, начини њиме пред вратима храма или пред иконом знак крста, т. ј. дигни га полагано горе (не високо), спусти ниже, окрени десно па онда лијево (Н. Сильченковъ, Прак. рук. при отправ. прих. требъ. стр. 5.

9. Да ти је приличније дијете узети на руке упамти овај тропар, да не требаш књиге.

10. Сла́ва тебѣ́ Хр҃тѐ бо́же, ѻ҆чистѝ на́ше сла́ва тебѣ́“. „Сла́ва и҆ нн҃ѣ“, Г҃ди помѝлуй“ (трѝжды). „Бл҃гослови“, На ѳ҆ка́тїихъ правед҃наго Сѷмеѡ́на козлищи и҆зко́лнаго, на́шегѡ ра́ди спасе́нїа, Хр҃то́съ и҆стинны́й бг҃ъ на́шъ, моли́твами пречт҃ыа̀ своеѧ̀ мт҃ре и҆ всѣ́хъ ст҃ы́хъ и҆ сво́ихъ спасе́тъ и помѝлуетъ на́съ, и҃ко бл҃гъ и҆ человѣ́кълюбецъ“. (К. Никольскій, Пособ. къ науч. уст. богосл. прав. церк. стр. 621. В. Николаjенић, Вел. тип. стр. 362.).

Ми остајемо код горњега, али има у пракси још и овај отпуст: „Хр҃то́съ и҆стинны́й бг҃ъ на́шъ, моли́твами пречт҃ыа̀ своеѧ̀ мт҃ре, (светога чије име носи дијете) и всѣ́хъ ст҃ы́хъ помѝлуетъ и спасе́тъ на́съ и҃ко бл҃гъ

и чàколю́бецъ". (Н. Сольченковъ, Прак. рук. стр. 5. С. В. Булгаковъ Прак. рук. стр. 97.)

— Ако се по нужди, у кући гдје је дијете рођено има свршити молитва породиљи, знаменовање дјетета, а и само крштење његово без одлагања једно за другим, тада се прелази с првога на други, а с другога на трећи чин без отпуста. У противном случају када је знаменовање свршено у кући породиље, а крштење ће се свршити у цркви, иде отпуст по уставу Требника. (Рук. д. с. п. 1887. 15.).

11. Ова инструкција позната је у грчким требницима XIV. (Τάκτικον Јоан. Кантакузена). Данас то вриједи у опште, а не само за екстерне случајеве. (Види код крштења).

[Наставиће се.]

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Настављак).

Хришћанско свештенство је више од свештенства старозавјетног. „Јудејски свештеници имађаху власт лијечити прокају тијела, или боље, не лијечити, него само свједочити о налијеченима; а новозавјетни свештеници су позвани, не да свједоче о налијеченој прокази тијела, него да потпуно разагнају нечистоћу душевну.[1])

Оци духовни су и над најближим нам људима — оцима по тијелу. Ови пошљедњи „рађају нас од крви и воље тјелесне", а они први су узрочници нашег рођења од Бога блаженог, „паки кытїѧ", истинске слободе и благодатног успновљења[2]). С тога је разлика између једних и других таква, каква је међу садашњим и будућим животом[3]).

Сагласно са искључивошћу своје службе на земљи пастир има такође и искључиву пуномоћ. Духовни (благодатни) препорођај и присједињење Христу кушањем Његовог тијела и крви, без којих нема вјечног живота (Јов. III. 5, VI. 54.), отпуштање гријехова и у опште све тајне — „све то свршавају само руке свештеникове"[4]).

Свештеници још живе и на земљи станују, а наређено им је, да врше небеске послове; они су добили власт, какву Бог није дао ни анђелима ни арханђелима. Јер им је речено: „што год свежете на

[1]) [2]) [3]) [4]) О свештенству.

земљи биће везано на небу, и што год разријешите на земљи биће разријешено на небу" (Мат. XVIII. 18.).[1])

„Шта се може сравнити с таквом чашћу, пита св. Јован Златоусти. Која власт може бити већа од ове? Небо добија почетак суда са земље. Судија сједи на земљи, и Владика слуша слугу, и пресуду његову утврђује горе. Свештеник је посредник између Бога и рода човјечјег; он изводи на нас отуда благодат и узноси тамо наше молбе, он мири са цијелим родом човјечијим разгњевљеног Бога и нас, који смо Га разгњевили, избављa из руку Његовијех"[2]).

Јединственост пастирског позива — руководити стадо духовном савршенству[3]) — чини службу пастиреву необично трудном, „И ми, и ви, (вјерни), говори св. Јован Златоусти, имамо у свему једнака преимућства и најглавнија блага код нас и код вас су једна и иста. Сви имамо једно исто крштење; сви смо примили један и исти дух и ми и ви тежимо једном и истом царству. А у чему је моје преимућство пред вама? У бригама и трудима и немирима за вас"[4])

Велики је труд васпитача омладине, који мора да иде за развитком питомаца, повјерених његовом руководству, и да их управља на добри пут, што му га одређује добро његово. Али пастирско васпитање је куд и камо трудније од обичнога. „Нема, говори Златоусти, нема труда, који би био налик на труд свештеника"[5]), као духовног руководиоца (васпитача).

Разноврсни карактери требају његове бриге, повјеравају се његовој пастирској љубави. Међу овима је већина зрелих људи, који су се наикли на самосталност, и већ давно изгубили ону душевну гипкост, поред које обични васпитач, одушевљен за свој посао, лако може управљати своје питомце, куда му је воља[6]).

Обични васпитачи, који се баве око дјеце, смију дјеловати на њих и силом, и ако је потреба, позвати их на одговор па их казнити. А пастир цркве, који има да васпита народ за царство Божје, не има моћи, да дјелује на стадо принуђеним мјерама, у његовој су руци само нравствене мјере савјетовања и убјеђивања[7]). Са слободним људима[8]) има он посла и не смије дирати у слободу онијех, које има привести Христу чисте и гријехом неокаљане. „Нама, говори Јован Златоусти, не дају закони такву власт, да силом чувамо грјешнике од грјешења; па кад би и имали такву власт, не би се смјели слу-

[1]) О свештенству; испор. Бесј. на разне случаје.
[2]) Бес. на разна мјеста св. Писма.
[3]) Бес. на посл. Ефесц.
[4]) Бес. на II. Сол.
[5]) Бес. на I. Тим.
[6]) Бес. на посл. Титу.
[7]) О свештенству.
[8]) Бес. на посл. Титу.

жити њоме, пошто Бог награђује оне, који се клоне гријеха не из морања, него по слободној вољи“ [1]).

Обични васпитач узима за своју задаћу, да потпомогне развиће природних сила и нагона човјекових. А пастир цркве, кад види стадо своје, мора према науци божанственој у васпитном дјеловању своме свагда полазити са тога становишта, да је природа човјекова у овом њеном стању, — природа искварена, заражена гријехом. С тога је пастир дужан не само васпитати људе, него их и исправљати, не само пазити на њихов живот и на њихово развиће, него их, тако рећи, на ново стварати, убијати у њима тјелесног, грјешног човјека, и усађивати новог, створеног по Богу у правди и истини. Отуда нова тешкоћа у васпитном дјеловању пастировом, која неизмјерно надмаша рад обичног педагога. Пастирево руковођење говори св. Јован Златоусти, „јест вјештина над свијем вјештинама“ [2]).

С погледом на повријеђено стање природе човјекове, коју пастир има има да исправља, он је на своме мјесту не само васпитач, него и љечник свога стада. Св. Јован Златоусти говорећи, о пастирској служби, с особитом силом истиче, да је пастир обвезан лијечити душевне болести свога стада [3])

(Наставиће се.)

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Преустројство парохија. 1. јула 1900. ступила је у живот нова подјела парохија у невесињском протопрезвитерату, те је мјесто пређашњих седам, сада шест парохија: Невесиње, Залом, Зови до, Кифино село и Улог. — 1. јануара 1901. ступила је у живот нова подјела парохија у гатачком протопрезвитерату, те је мјесто пређашњих шест, сада пет парохија: Метохија, Надинићи, Автовац, Самобор и Корита.

Свештенички зборови. У мају и новембру 1900. држане су у епархији херцеговачкој свештеничке сједнице, и то у протопрезвитератима: мостарском, столачком, невесињском, гатачком, билећком и требињском, те је на тим сједницама донешено више корисних предлога.

Освећење цркава. Њег. Високопреосв. Митрополит Серафим, приликом посјете Своје, осветио је 14. октобра 1900. нову цркву на Мишљену, парохији парохији Љубинској (столачком протопрезвитерату). у славу св. Оца Василија,

[1] О свештенству.
[2] Бесј. П. Кор.
[3] О свештенству.

Острошког Чудотворца, а 22. октобра 1900. осветио је нову цркву у Равном, парохији Завалској (столачког протопрезвитерата) у славу св. Тројице.

Обновљење цркава. 17. септембра 1900. Архијерејским благословом, требињски прото Стеван Правица са околним свештенством извршио је чин обновљења цркве св. Оца Николаја у Крушевицама, парохији крушевичкој. — 1. октобра 1900. На Богородичин Покров, Њег. Високопреосвештенство Митрополит Серафим, приликом посете Своје, извршио је чин обновљења цркве св. оца Николе на Михољачама, парохији автоваčкој, протопрезвитерату гатачком. — 3. децембра 1900. г. архијерејским благословом, гатачки надзиратељ В. Вишњевац са околним свештенством извршио је чин обновљенија цркве св. пророка Илије у Изгорима, парохији гатачкој.

Освећење црквеног темеља. 26. септембра 1900. архијерејским благословом, требињски прото Стеван Правица са околним свештенством осветио је темељ новој цркви на Јасену, парохији корјеничкој, која ће бити посвећена св. пророку Илији.

Прешли у православље. 17. фебруара 1900. у мостарској саборној цркви прешао је из унијатске у православну вјеру Георгије Хемењук из Галиције, сада у Мостару. — 2. септембра 1900. у мостарској саборној цркви прешла је из римокатоличке у православну вјеру Фани Јуван, из Љубљане, сада у Мостару, и добила је име Радивојка. — 18. новембра 1900. у мостарској саборној цркви прешао је из римокатоличке у православну вјеру Лудвик пл. Шварцер из Моравске, сада у Мостару, и добио је име Владимир.

Прилози српској школи. Њег. Високопреос. Митрополит *Серафим* даровао је 1. октобра 1900 српској православној општини у Невесињу за српску школу башту у вриједности 3000 круна, а 1. новембра 1900. 30 напалеона у злату српско-православној општини у Љубушком за фонд српске основне школе. — *Вуко Кујкур*, грађанин у Мостару, даровао је 1. децембра 1900. мостарској српско-православној општини за српску школу 250 напалеона у злату и кућу у вриједности 3000 круна, а љубушкој српској правосл. општини за српску школу 50 наполеона у злату.

Освећење нове српске школе. У Љубињу је ревним заузимањем српске православне општине и пароха сграђена красна нова српско-православна основна школа покрај старе, из године 1884., и свечано освећена 10. децембра 1900. од тројице свештеника уз учешће многобројног српско-православног народа из Љубињске парохије.

Државне богословске стипендисте у мостарској и сарајевској гимназији из епархије херцеговачке почетком шк. год. 1900./901. Богдан Божић II. р. из Мостара; Драго Перовић II. разр. из Горице (кот. требињског); Душан Шпаравало II. разр. из Мостара; Глигорије Зимоњић II. разр. из Гареве (кот. гатачког); Шпиро Солдо II. разр. из Миљевца (кот. невесињског); Душан Којовић III. разр. из Граба (кот. требињског); Вукадин Зечевић II. разр. из Чајнича; Јован Гузина III. разр. из Фојнице (кот. невесињског); Лазар Шакотић III. разр. из Ораховца (кот требињског); Илија Којо IV. разр. из Стоца; Милан Куљунџић IV. разр. из Мостара; Страхиња Буквић IV. разр. из Гацка; Јован Сланковић IV. разр. из Чајнича; Тодор Ромовић V. разр. из Лукавца (кот. Невесињског); Душан Рундо V. разр. из Мостара; Никола Круљ IV. разр. из Поцрња (кот. љубињског); Јевто Прњат VI. разр. из Мостара; Василије Рундо VI. разр. из Мостара; Ристо Томановић VI. разр. из

Невесиња; Ристо Чупковић VI. разр. из Биограда (кот. невесињског); Крсто Самарџић VII. разр. из Подосоја (кот. билећког) и Владимир Перчновић VIII. разр. из Љубомира (кот. билећког).

Књижевне биљешке.

Стари словенски рукописи. У Кини у мјесту Мукдену, нађени су недавно стари словенски рукописи. Ове рукописе свакако да су пренијели Монголи у XIII. вијеку, када су били прогнани из Европе, те се морали преселити у Азију. Међу овим словенским рукописима има још и грчких и латинских. Изгледа да су ови рукописи доспјели у Кину из Цариграда. По извјештајима новинарским изаслаће Француска и Русија научну комисију, која ће да исте рукописе испита, и да обавијести онда о њима научни свијет.

Разно.

Нови библијски проналасци. Revue des Revues. Dr. La Touche Treville пише о једном новом проналаску. Е. А. Хофман наишао је на један истинит документ, на лијепу збирку исписаних асирских цигаља, чије је натписе разјаснио и протумачио учени богослов Хуго Радан. Они се протежу на 3000 година прије Аврама, а садрже хронолошки изнесену родословну таблицу вавилонских краљева од прије 7.000 година, те доказују, да је тамошња цивилизација већ на 5000 година прије Христа своју кулминацију достигла. Прије три мјесеца учињено ископавање открило је варош Лахис, резиденцију краља Соломона. Посао око тога траја је 4 године, а вођен је под надзором Др. Блиса. Пронађене су досада рушине неких 11 градова, који су све једно на другим грађени и од којих најстарији пада на 2000 година прије Христа, а најмлађи на 400 год.

Новчани издатци Енглеза на црквено-религиозне потребе. Колике грдне суме жртвују Енглези на црквено религиозне потребе најбоље нам доказује годишњи извјештај „Друштва за распростирање јеванђеља у туђим крајевима“ (за год. 1899.). Годишњи приход овога друштва броји до седам милиона круна, од којих су 450.000 круна само завјештаји. 16. јуна прошле године навршило је друштво 200 год. свога живота, те се надати, да ће у тој јубиларној години друштво сакупити 7—8. мил. круна.

Нове књиге и листови.

Гласник православне Далматинске цркве. Год. IX. Издавалац и уредник: протопрезвитер Ђорђе Поповић. „Гласник“ излази сврштетком сваког мјесеца. Цијена је листу 6 круна за цијелу годину. За стране земље 9 франака у злату. Штампарија Ш. Артале, Задар.

Оро. Црногорска народна игра. Написао *Јован Фил. Иванишевић*. Прештампано из „Гласника Земаљског Музеја“, III. и IV. 1900. Сарајево. Земаљска штампарија 1900. Стр. 9. цијена 12 хелера. — У овој књижици згодно је описана народна црногорска игра „Оро“.

Просвјета. Год. VII. св. 1. Лист за цркву и школу. Издаје канцеларија министарства просвјете и црквених послова. Цетиње К. у. државна штампарија. Цијена 6. круна годишње.

Храм Божји извор је благослова божјег. Изашла је и 6 свеска ваљане и лијепе „Хришћанске књижице", која на лак и разумљив начин садржи моралну поуку, упућене непосредно нашем подмлатку. Цијена је књизи само 4 потуре, а набавити се може код писца: *Јована Петровића проф.-катихете Загреб.* Ову ваљану дјечију библиотеку препоручујемо свакоме најтоплије.

Читуља.

12. децембра 1900., послије дужег и тешког боловања преселио се у вјечност **Димитрије Мартиновић**, умировљени парох батовски у Чајничу.

Рођен је у Чајничу 1851, а учио се у Сарајеву. Рукоположио га је митрополит Прокопије у Чајничу 14. августа 1872. за ђакона, а за пресвитера 15 истог мјесеца и године, и постављен је за помоћника своме оцу, а по смрти овога 1890. за пароха батовачког. Год. 1883. одликован је од Његова Величанства златним крстом за заслуге са круном. У млађим годинама бавио се много сликањем икона, и у тој вјештини био је лијепо успио као самоук. У вријеме устанка год. 1875.—1877. турска власт га је узела на око, и сваки му корак пратила, те и много му неприлика правила, а пред окупацију, за вријеме анархије, трпио је опет од бјесних Арнаута, који тада онуда пролажаху. Одавно је поболијевао, те због болести, по његовој молби, умировљен је 15. августа 1899., добивши од владе годишњу мировину од 480 круна. Иза себе оставља једног сина ожењена и два неожењена, двије шћери удате и двије неудате. Био је осигуран код свештено удовичког фонда у Сарајеву на 400 фор. — Опојан је 13. децембра од тројице свештеника уз саучешће многобројног народа. **Вјечна памћ̀ть!**

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 2527 2—3
Реф. I. ex 1900.

Едикт.

На молбу Марије р. Ђурашиновића, из Водичева, позива се њезин отсутни супруг Ђуро Ђуричић, који је сада наводно, у краљевини Србији, да се потписаном духовном суду до 30. априла 1901. год. писмено или лично тим прије пријави, што ће му се у противном случају поставити службени заступник, с којим ће се од његове супруге подигнута бракоразводна парница окончати.

У Сарајеву, 11. јануара 1901.

АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. конзисторија Дабро-босанска.

Број 2469. 3—3
I. ех. 1900. год.

Едикт.

Потписана конзисторија као надлежни духовни суд, позива Станка Тодића, родом из Бос. Крупе, да се овдје до празника Благовијести 1901. усмено или писмено тим прије пријави, што ће се у противном случају на молбу његове супруге Милке рођ. Карановића започета бракоразводна парница повести и са његовим службено постављеним заступником довршити.

Сарајево, 22. децембра 1900.

Српско-православна АЕМ Конзисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. конзисторија Дабро-босанска.

Број 2164
I. ех. 1900. 3—3

Едикт.

Јоко Костић-Кочић-Николић, из Сарајева, који се наводно негдје у краљевини Србији налази, позива се овијем, да се потписаном духовном суду до 1. марта 1901. год. тим сигурније пријави, што ће се иначе од његове законите супруге Јоке рођ. Карабатак, из Сарајева започети бракоразводни процес и без њега, односно са његовим уреда ради службено постављеним заступником довршити.

Из сједнице АЕМ. Конзисторије Дабро-босанске, држане у Сарајеву 17. новембра 1900.

АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Исправак. У прошлом броју случајно су се поткрале ове погрешке: На стр. 25. седми ред одоздо у мјесто „Његова Блаженства“ ваља да стоји „Његове *Свештости*“. На страни 27. седамнаести ред одозго „Њег. Блаженству“ треба „Њег. *Свештенаи*“. На стр. 37. у наслову мјесто св Јовна, треба св. „*Јована*“. И на страни 40. осамнаести ред одозго у мјесто „гнијева“ треба „*гњева*“.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 28. фебруара 1901. Бр. 4.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: јеромонах **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Наименовање. Поглавица земаљске владе именовао је свршеног слушаоца српско-православног богословског училишта у Ср. Карловцима Сану Петковића намјесним учитељем (суплентом) у српско-православном богословском училишту у Рељеву.

Из конзисторије Дабро-босанске.

Отпуштен. Пошто је свештеник факовићски Михаило Васић, по молби својој од Високодостојне управе митрополије Бањалучке за пароха маринског у приједорском протопрезвитерату именован, те је од стране Његова Високопреосвештенства АЕ. и Митрополита Дабро-босанског Господина Николаја 22. фебруара о. г. канонички отпуст добио.

Митрополија Зворничко-тузланска.

Рукоположење. Ђорђе Х. Стевић, свршени слушалац биоградске богословије, рукоположен је у Д. Туали дана 31. октобра 1899. за ђакона, а 8. нов. исте године за презвитера, те је постављен за администратора парохије „Сандићи“ у протопрезвитерату брчанском дана 23. маја 1900. године.

Именовање. Коста Поповић, парох села Милошевца, именован је 3 фебр. 1900. год. парохом уједињене парохије Милошевачке, у протопрезвитерату Градачком.

Одликовање. Захарије Поповић, парох и администратор протопрезвитерата Зворничког, одликован је 12. дец. 1900. год. првено-угасштим појасом.

Премјештења. Марко Поповић, парох „Крушкова поља“ премјештен је 3. фебр. 1900. на парохију црквинску, у протопрезвитерату Градачком. — Михаило Јовановић, администратор парохије „Сандићи“ у протопрезвите-

рату Брчанском, премјештен је 23. маја 1900. за администратора на парохију Бродачку, у протопрезвитерату Бијељинском. — Остоја Пантић, бивши администратор парохије Осјечанске у протопрезвитерату Грачаничком, премјештен је 12. јуна 1900. за администратора парохије Возуће у протопрезвитерату Маглајском.

Умировљење. Радован Јовановић, парох Бродачки, у протопрезвитерату Бијељинском, умировљен је 23. маја 1900. године.

Консисторија православне српске Митрополије Захумско-херцеговачке.

Бр 383 из 1900.

У Мостару, 30. марта 1900.

Пречасном парохијском свештенству православне српске Митрополије Захумско-херцеговачке.

Ушљед високог отписа високе земаљске владе у Сарајеву, од 31. дец. 1899. (12. јан. 1900.) бр. 185579./I. из 1899., стављена је нама на знање досадања наредба високе владе, од 22. децембра 1887 бр. 72.411/I., у погледу склапања брака аустријских држављана, т. ј. припадника краљевина и земаља, заступаних у бечком царевинском вијећу. На мјесто ове досадање наредбе, ступа у крепост нова наредба, коју вам у прилогу са поуком достављамо, да се по истој владате у даним случајевима.

По овој новој наредби аустријски држављанин може склопити законовалан брак у Босни и Херцеговини, а да не тражи претходну дозволу од надлежне окружне области, али потребно је, да, претходно браку, извршн законске одредбе о личној способности, које вриједе у Аустрији, да може склопити ваљан брак. Ц. кр. аустријским судовима припада право да пресуде, да ли треба који брак у Аустрији ваљаним сматрати.

И по овој наредби треба узети у обзир установе, које по обранбеном закону ограничавају склапање брака. Тако исто треба узети у обзир и законе, који вриједе у Тиролу и Форалбергу, т. ј. припадници ових земаља, који желе склопити брак у Босни и Херцеговини, треба да донесу брачну дозволу завичајне општине. Припадници Краљске треба да донесу такозване „брачне пријавне цедуље“.

Држављани аустријски могу набавити себи потребне документе за склапање брака у Босни и Херлеговини од надлежних власти аустријских, замоливши дотичне надлежне овоземаљске политичке области прве молбе котар. уреде.

Ову наредбу високе земаљске владе достављајући пречасном парохијском свештенетву, препоручујемо, да се исте строго придржава

у даним случајевима, да се не би који свештеник изложио одговорности законској, учинивши штогод против смисла ове наредбе.

АЕ. Митрополит:
Серафим,

Број 528/I.

Пречасном свештенству као вјероучитељима на школама у православној српској Митрополији Захумско-херцеговачкој.

Пошто многи свештеници-вјероучитељи не предлажу тачно и редовно извјештаје о школама, на којима предају науку вјере по смислу овамошње окружнице од 26. новембра 1889. број. 878., то позивамо пречасне свештенике-вјероучитеље, да по односним прописима концем сваке школске године, а најдуље до конца августа, пошаљу надлежној консисторији извјештаје о предавању, успјеху и т. д. науке вјере на дотичним школама. Свештеници-парохи дужни су овакве извјештаје слати и о српским народним школама, и ако на онима не врше дужност редовног вјероучитеља.

Из консисторијалне сједнице. У Мостару, 8. јуна 1900.

АЕ. Митрополит:
Серафим, с. р.

Број 642/I. из 1900.

Пречасном парохијском свештенству православне српске митрополије Захумско-херцеговачке.

Позивамо пречасно парохијско свештенство, да, по односном прописаном обрасцу, принесе нам што прије извјештај о покретном и непокретном имању сваке поједине цркве.

Из консисторијалне сједнице. У Мостару, 3, августа 1900.

АЕ. Митрополит:
Серафим.

Број 812/I

Пречасном парохијском свештенству и славним црквено-школским одборима православне српске митрополије Захумско-херцеговачке.

Високом одлуком од 21. јула о. г. број 104.309/I. одредила је висока земаљска влада, да уздржавање, односно поправљање новоподигнутих парохијских станова припада дотичној парохијској општини. Обзнањујући ову Високу одлуку препоручујемо, како парохијском свештенству, тако и парохијским црквено-школским одборима, да се заједнички старају о новоподигнутим парохијским становима, као и о онима, који ће се временом подигнути, да се исти парохијски станови

не запусте, не запемаре, јер у случају немара, морале би не само трошком земаљског ерара, него и трудом и муком парохијана, подигнуте зграде у најкраћем времену пропасти.

Пречасно парохијско свештенство има концем сваке године навијестити, односно предложити конзисторији, да ли треба, шта и како поправити парохијске станове или не.

Предлог парохов о поправци парохијског стана конзисторија ће упутити дотичном парохијском црквено-школском одбору.

Из конзисторијалне сједнице. У Мостару, 15 септ. 1900.

АЕ. Митрополит:
Серафим, с. р.

Број. 863/1.

Пречасном парохијском свештенству православне српске Митрополије Захумско-херцеговачке.

Поводом парнице ради гробља у Крушевљанима, позивамо овим пречасно парохијско свештенство, да унапријед више никога од иновјерача не допусте сахранити у православно српско гробље.

Из конзисторијалне сједнице. У Мостару, 15. септ. 1900.

АЕ. Митрополит:
Серафим, с. р.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александер Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Тим пак још нисмо ријешили, шта је то организам. Ми смо истина поставили дефиницију, но сви дијелови те дефиниције морају нам бити потпуно јасни. Појам о анорганизму нам је јасан (у колико може бити тај појам људима јасан, јер ми ни данас не знамо, из чега се састоје елементи, шта је материја, снага, и т. д. но анорганизам нам је у толико појмљив, што се о њему увјеравамо на основу искуства). Главно нам је да растумачимо, какав је онај животни принцип, шта је он, у чему је његова есенција. Дефиниција је постављена на основу опажања и искуства и ми смо живот у организму, који се скрива у бићу свом испред нашег опажања, назвали: неки животни принцип, нека спонтана снага. Тек кад протумачимо, какав је то жи-

вотни принцип, у чему се састоји та спонтана снага, биће нам потпуно јасан појам о организму. Тада ћемо га не само опажати, већ и разумијевати.

Највећа тешкоћа јесте баш тумачење тог принципа. Но олакшава нам посао баш само наше испитивање, које нас увјерава, да у организму заиста постоји животни принцип, да организам без њега није ништа, те нам то сазнавање зајамчује донекле и успјех. А још више нас крије у томе та околност, што је и физиологија и философија сагласна у томе, да се организми заиста одржавају животним принципом.

Liebig је назвао тај принцип, који анорганизме оживљава: виталном (животном) снагом и под њом он разумијева посебну снагу која помоћу општих физикалних и кемијских снага, али независна од њих, претвара анорганске дијелове у органске. Та снага по њему посебно егзистира. [1] Том својом тврдњом подигао је Liebig читаву буру и створила се борба за и против животне снаге у смислу Liebig-ову. У тој борби се за Liebig-a изјавили славни аукторитети. J. Müller, R. Wagner, Bischoff, Schmidt, P. Flourens и најславнији француски физиолози, али исто тако славне личности: Du Bois-Reymond, C. Ludwig, R. Virchow, H. Lotze и други изјавише се против Liebig-ове тврдње о егзистенцији неке посебне виталне снаге. Шта више J. Schaller је назива „заспалом теоријом“ и представља је као парадоксну: „Покушај, да се животне појаве протумаче помоћу неке животне снаге исто је тако добар, као и онај, да се кемијско привлачење растумачи привлачном снагом“. [2]

Заиста је тешко замислити такву посебну снагу, која би била у организму, која би га чувала од шкодљивих спољних утјецаја и управљала цијелим развићем његовим, а да није везана за физикалне и кемијске силе и законе. „Таква снага би представљала собом неку особиту енергију, која би имала натприродну моћ, да одузима елементима њихова својства и даје им друга, кад они дођу у организам. Животна снага сама постаје под неким извјесним увјетима и околностима, које изазивају особите комбинације материјалија и снага“. [1]

Но погрјешно бисмо схватили животну снагу, кад бисмо о њој тврдили, да она одузима елементима њихова својства, а нова им даје, кад уђу у организам. То нико и не тврди. То заиста „није кадра никаква природна сила“, већ се елементи у организму спајају само на особити начин, а та особитост у спајању мора бити условљена неком

[1] Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“ I. стр. 44—118.
[2] J. Schaller: Leib und Seele стр. 160.

снагом. Атоми су исти у организму као и у анорганизму; они немају у организму никаквих особитих својстава, већ ту њима само управља нека особита снага.

Исто тако можемо замислити неку снагу, која би била егзимирана и рецимо координирана физикалним и кемијским законима у толико, што она има свој посебан дјелокруг. Она за то не мора радити усупрот физикалним и кемијским законима, већ с њима заједно, а то се тврди и за животну снагу. Све појаве не потпадају под једне исте законе. И ако је закон у суштини својој један, ипак он има разне гране, разне силе као средства, којима он себи покорава сва бића, да их доведе до сврхе. Закон без снаге није ништа, а његове снаге ми називамо опет законима (посебним). Расвијетлимо то примјером. Назовимо тај један (општи) закон н. пр. законом општег прогреса; сврха свих бића би имала бити прогрес;разна бића ће пак до прогреса долазити на различне начине и ти разни начини ће бити посебни закони, гране општега закона. Постоји н. пр. закон гравитације, закон кемијског сродства и т. д. Но ко нас овлашћује, да те законе сматрамо „општим" законима; нису ли можда гране неког још општенитијег закона? Не називамо ли их ми можда тако по свом незнању, јер још нисмо успјели, да пронађемо узрочну свезу између њих и општег закона? Тако можемо говорити и замислити себи и животну снагу, која би била кординирана природним законима, као један дио општег закона, као једна његова модификација.

Зауставимо се мало и на оној тврдњи Schaller-овој, да животна снага постаје при неким увјетима и околностима. На први поглед изгледа тако. Но посматрамо ли боље, нећемо ли се освједочити, да та снага сама себи ствара увјете и околности. Да се нов човјек развије, потребна је клица живота. Такву клицу ми налазимо у ембрију, ergo у ембрију су повољни увјети за човјечије развијање. Но ми тврдимо, да је сама животна снага ту клицу произвела и метнула је у ембрион, који се зачиње помоћу истопљене животне снаге у мушком и женском тијелу. На ембрион дјелује животна снага из мушког и женског тијела и тим својим дјеловањем сама та снага ствара увјете за даљи живот. Ембрион себи привлачи потребни материјал, који му животна снага у женском тијелу добавља и пружа. Гдје су ту дакле „увјети и околности," за које се не би сама животна снага збринула? — Ми не можемо само разумјети импула, почетак дјеловања те снаге, као што уопће не можемо разумјети имплуз и почетак дјеловања ни-

[9]) Ibid. стр. 32.

једној снази без нарочитог дјеловања неког највишег бића, но даљи рад те снаге можемо потпуно схватити, јер га пратимо искуством.

Наш се разум дакле без икаквих скрупула може помирити с мишљу о животној снази. На тај начин смо, признавши, да животна снага постоји као засебна снага, да егзистира сама по себи, дошли до учења о супстанцији. У борби око животне снаге заиста видимо, да су јој привржениди они, који признају фактичност супстанцијâ, дочим противници учења о супстанцијама одбацују и учење о животној снази. У тој борби се особито истакао знаменити Dr. H. Uerici, који је у најновије доба опет потакао питање о животној снази и кад се мислило, да је она заиста већ „заспала теорија," он је износи пред научни свијет поткријепљену новим доказима. Обарајући један по један приговоре Lotze-ове, Darwin-ове, Haeckel-ове и других противника учења о животној снази, доказује Ulrici помоћу емпирије, дакле са фактима у руци, да таква снага заиста постоји, да се без ње не могу разумјети животни процеси. Ту животну снагу он идентификира са душом.[1])

(Наставиће се.)

Практично руководство при свршивању свештеничких дужности изложених у Требнику.

— Написао: јереј **Светозар Грубач**. —
[Бршљаница.]

(Наставак.)

Одговори на питања из праксе.

Може ли се знамековање на дјетешу свршити и прије осмог дана?

Има примјера гдје је наречење имена свршено прије осмога дана, а гдјекада и одмах по рођењу. Како дакле, „ради крштења нема одређеног времена, дана или часа, — да не би новорођенче умрло непросвећено", и како знамековање дјетета има бити увијек прије крштења, нема ни запрјеке да се наречење имена не би могло свршити прије осмога дана, односно онда, када то родитељи зажеле, или када ти дијете на крштење донесу.

Смије ли свештеник знамековање свршити код себе у кући, или у кући породиље? Како треба да поступа у ономе случају, када му ко дође по знамење, а не донесе дијете коме треба име дати?

[1]) „Leib und Seele" I. 218. II. 75.

Како се код нас обично свршује знаменовање и преко Требника *код свештеника или у кући породиље*, настаје питање: *може ли се такво знаменовање и унапредак дозволити?*

Знаменовање код свештеника може имати значај црквено обредни само у ономе случају, кад се сврши у присутности објекта т. ј. непосредно на дјетету. Боца или други какав суд с водом, не може замјенити дијете, јер немамо за то прописане молитве, без које се никакав свештени чин свршити не сме и не може.

Више пажње заслужује *знаменовање у кући породиље*. Како црква наша православна одмах после срећног порођаја долази у помоћ породиљи и дјетету, молећи се за њих у својим молитвама, тако има смисла и може се дозволити, да се уједно и акт знаменовања дјетета том приликом а у кући породиље сврши. Таквих примјера било је и у прошлости. Већ митрополит *Фотије* спомиње, да свештеник, ради знаменовања дјетета обичава долазити у кућу породиље. Па онда, два страна писца спомињу исту такву праксу у руској цркви у XVI. вијеку.

Нама није позната ни једна наредба, којом би се овај чин у кући породиље оспорити могао, шта више, има факта која нас увјеравају да је та пракса дозвољена, разумије се у оном случају, када то родитељи дјетета и друге прилике затраже. Обвезне снаге, по којој би парохијанин, за сваки такав случај, дужан био позвати свештеника у кућу породиље, да знаменује дијете, нема, али гдје је обичај треба да се поштује. Свештеник је дужан отићи у кућу породиље, и она, као добра Хришћанка, мора га призвати ради молитава. „къ пѣрвый дѣнь по кнегдѣ родити жєнѣ ѳтрочѧ“, а знаменовање дјетета — ако родитељи нарочито не зажеле да се сврши у кући породиље, или ако те нужда на то не примора — има се безусловно свршити прије крштења пред западним вратима храма, и у оном часу, кад ти дијете на крштење донесу. Тиме се не руши ни мало црквени устав.

Кад ти тек дође ко од твојих парохијана по „знамење“ а не донесе дијете, немој да се изгубиш, а немој ни да одједанпут прекинеш, можда, стари обичај! Назначи просто на просто име новорођенчету и ништа више, а кад ти дијете дође ради крштења, сврши потпуно обред знаменовања па онда тек крштење.

Је ли обилазна знаменска водица у кући породиље?

Знаменска водица у кући породиље иде обавезно. Она није обилазна код тога чина, јер је устав не прописује. Дакле „водица“ иде на захтјев парохијана, али „обред знаменовања дјетета“ мора се свршити, ако не у кући породиље, а оно на сваки начин пред вратима храма. Но ваља и то знати, да је знаменска водица у кући породиље

врло лијеп од старине сачуван обичај, и да је циљ сваког „малог водоосвећења", „да се од Бога получи сила, која крије̂пи здравље, исцјељује болести, прогони демоне и одвраћа сву вражију клевету".

Ко бира име дјетету, ко одрасломе? Која и каква имена не смију се давати дјецама? Ако је избор имена повјерен свештенику, на шта треба да пази? Смије ли се дјеци и одраслима дати име, које нема ни један свештитељ или угодник Божји, ше које није убиљежено у ниједној књизи наше православне цркве?

Избор имена зависи од воље родитеља, а свештеник је дужан да припази, да се дјеци дају имена посвећена успомени свештитеља или божјега угодника на реда канонизованих православном црквом. Треба се клонити имена незнабошких, неправославних и т. д.

Одрасли прије свога крштења бирају себи име.

Име Спаситеља нашега Господа Исуса Христа и пречисте Дјеве Марије не даје се новокрштенима, због дужног страхопоштовања, које видимо у овим ријечима: Н҃кстѣ во и҃мѧ҆ гѡ҃ йменѐ подъ нєбсе́мъ да́нагѡ къ человѣ́кѡмъ, ѡ҆ не́мже подоба́етъ спасти́сѧ на́мъ", — „Т҃ѣ́мже и҃ ки҃ръ ѣ҆стѐ превознесе́, и҃ дарова́ ѥ́мꙋ и҃мѧ, ѥ́же па́че сва́кагѡ и҃мене: Да ѡ҆ и҃мени Іисоу́ѣ кола́кно колѣ́но поклонитсѧ нєбны́хъ и҃ земны́хъ и҃ преиспо́дни́хъ", — „Честнѣ́йшꙋю херꙋві́мъ, и҃ сла́внѣйшꙋю безъ сравне́нїа серафі́мъ".... Али име „Марија". у част светих жена, које се спомињу у свештеној историји и које су то име носиле (Марија Египћанка, Марија Магдалина и др.), може се дати дјетету.

Ако је до тога, да по жељи родитеља, свештеник сам или кум изабере име дјетету њиховом, може га назвати именом свештитеља или божјега угодника, који је на реду у тај дан када се дијете знаменује, или који пада у осми дан по рођењу, или у дан самога рођења. При томе треба пазити, да се не узме име, које се ријетко чује, или које би било тешко изговорити а лахко извртути, и та смотреност свештеникова треба да је тим већа, чим су родитељи дјетета мање изображени. Не треба давати једно исто име двојици или више чланова једне породице, а ређе и име умрлог члана, јер се тиме рађају многе сметње, па бива неријетко, да се једно лице замијени другим.

Како се поступа у ономе случају, када је потребно да се промијени име добијено на знаменовању? Како прије, а како послије крштења?

У врло ријетким приликама, кад се н. пр. мјесто мушкога имена даде женско и обратно, мора се то име промијенити. Ако се мијењање имена има свршити прије крштења, треба молитву на наречење имена поновити, т, ј. прочитати и за тај случај, а на мјесту гдје стоји „и҃мѧ҆"

споменути *ново име*. Догоди ли се то послије крштења, тада ваља име промијенити када се дотично лице причешћује, а уједно и прибиљежити у матици крштених. Напротив није дозвољено мијењање имена од обичаја. Тиме би се дошло до тога, да би неко носио два или више имена, а то не одговара пракси наше православне цркве. Име, које се даје дјетету при знаменовању, остаје за свагда. Блажени *Симеон Солунски* пореком вели: дјетету се даје име какво родитељи хоће, *са којим се кашње и крсти*

* — *Испореди:* А. Алмазовъ Ист. чиноп. крещ. и муроп. Стр. 133.—134. П. Нечаевъ, Прак. рук. д. свящ. Гл. IV. §. 59. стр. 159. § 64. стр. 172. Послан. къ псков. духов. Русс. ист. библ. Том. VI. ч. I. стр. 416. Дмитріевскій, Богослуж. въ рус. церк. къ XVI. в. стр. 251.—252. Б.-Х. Источник Год. VI, св. 2. стр. 75. Срп. Сион. Год. III. Бр. 6. стр. 91. и бр. 9. стр. 140. Гласн. правосл. далм. истр. епарх. Год. II. Бр. 5. стр. 75. и Бр. 6. стр. 86. Хойнацкій, Прак. рук. д. свящ. при совер. св. тайн. Гл. I. Отд. I. § 7., 8., 9., 10., Стр. 5.—8. К Никольскій, Пособ. къ изуч. уст. богосл. прав. церкв. Отд. II. стр. 620.—621. Сводъ указ. и замѣт. по вопрос. паст. прак. стр 35.—36. Ворон. Епарх. вѣд. 1870. г. Попеч. правосл. церк. прот. Дебольск. кн. I. Глас. Ист. Год. II. Бр. 3. стр. 24. Еп. Виссаріонъ, О Христ. имен. стр. 16—32. Н. Сильченковъ, Прак. рук. при отпр. приход. требъ. стр. 4.—7. С. В. Булгаковъ, Прак. рук. къ совер. богосл. прав. церк. стр. 97. Истина, Год. II. бр. 9. стр. 140.—141.

[Наставиће се].

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карловац.]

(Наставак).

Указујући на ту дужност пастирову, он сравњује лијечење духовних болести са лијечењем болести тјелесних, и налази, да је оно куд и камо теже од овога. Многи су узроци напредној тешкоћи лијечења духовних болести. Први је узрок тај, што је душа, која треба лијечења, скривена од нас и неприступачна оку. Тијело је пред очима нашима, и болести, и повреде су његове мање или више очигледне; оне се показују у знацима, које може сваки мање или више осјетити и видјети. „А духовне болести, говори св. Јован Зла-

тоусти, човјек не може видјети: „јер нико од људи незна, што је у човјеку, само дух човјеков, који живи у њему“; и другом човјеку је необично тешко разазнати, од чега и како болује ова или она душа. Па како да лијечиш ону болест, о којој немаш јасне представе? Како да употребиш овај или онај лијек, кад не знаш, од какве болести ко пати[1])“.

Који болују од тјелесних болести, обично сами призивају лијечнике и траже од њих лијечење и покоравају се свјема наредбама и савјетима њиховијем. А у душевним или гријеховним болестима, ствар стоји сасвијем другојачије, и положај је љечников много тежи. Сами они, који болују од гријеха не сазнају важност своје болести, а ако и сазнају, боје се и стиде, да је открију другима и не мисле тражити лијечење. Духовни љечник сам мора тражити болнике, којима је потребна његова помоћ; сам им мора понудити лијечење, које им је потребно, и које би могло ојачати њихове раслабљене силе. — Па и тада, када је љечник упознао болест овце своје и када је дошао к њој с потребним лијеком, и тада не престаје његов тешки положај. Болник гријехом неће да слуша вољно савјете његове и често не само да не прима лијек, који му се даје, него доста грубо и увредљиво одбија руку, која му лијек пружа[2]).

Нову трудноћу ствара духовном љечнику разноврсност гријеховних болести и немање при руци одређених лијекова против ове или оне болести. Против тјелесних болести медицина пружа окушана средства, и обични љечник може се у сваком случају користити тијем окушаним средствима, примјењујући их на прилике, које су пред њиме, а у којима се налази болник. Код лијечења пак гријеховних болести душиних, нема тако вјерно окушаних средстава и духовном љечнику остаје, да сам сваки пут тражи лијекове, који могу благотворно утјецати на болног од гријеха. Прилагодити овдје лијечење положају и стању грјешника, умјети удесити га према личности и приликама теже је, него код лијечења тјелесног — теже с тога, што су веома разнолике нарави, страсти и душевна стања људи; разноврсније су него органи и темперамент тјелесног организма и осим тога, сва је брига овдје управљена тајноме човјеку срца (I. Петр. III. 4.), које не може да види око, а поред тога је капризно и њудљиво[3]).

Трудноћа пастирске службе постаје још замршенијом, што насупрот пастиру и његову дјелу ради заједнички непријатељ човјечјег рода, невидљиви али злобни, који по ријечи апостола, „као лав ричући

[1]) О свештенству.
[2]) Бес. на посл. Јевр.
[3]) О свешт., Бес. на посл. Титу.

ходи и тражи кога да прождере" (I. Петр. V. 8.)[1]. И тај непријатељ није сам, него је с њим небројена војска духова пакости испод неба (Ефес. IV. 12.), и сви они воде љути рат против цркве Христове[2]. Они сију кукољ зла по њиви Божјој, уносе заразу у стадо, повјерено пастиру, силом и лукавством отимају од њега овце и вуку их у бездан пропасти. Тијем су опаснији њихови нападаји и засједе, тијем више треба пазити и будан бити, што се ти нападаји и засједе не дају видјети — непријатељи се сасвијем неопазно прикрадују стаду. Не видећи непријатеља пред собом, пастир се може предати безбрижности не узнемирујући се за цјелину стада: међутијем баш у то вријеме, преко сваког очекивања, од њега грабе и разгоне овце[3]. Али тај невидљиви непријатељ има својих слугу не само међу поднебесним духовима пакости. Он налази и спрема оруђе за своје грабљиве нападаје и међу људима, које је скренуо с пута спасења, и њих приморава, да служе његовој цијели. Да би одбио све нападаје непријатељске и да би очувао чисто и не повријеђено разумно стадо, колико се опрезности одважности и какови подвизи траже од пастира црквених[4]. А ако се ко завео и сишао „с пута праве вјере", колико тек онда напора и труда стаје пастира, да нађе заблудјелог и да га врати у крило православне цркве[5]. „Дјело пастира цркве, по J. Златоустом, није то, што и дјело чобанина овчјег: овоме, ако би се неке овце уклониле с правога пута, потребно је само гласно викнути, и заостале од стада опет ће се повратити стаду. А ако човјек залута од праве вјере, велики труд и огромна брига предстоји црквеном пастиру, јер заблудјелог не смије привући силом или принудити страхом; само поучавањем га приводи оној истини, од које је отпао. Душа мора бити пуна одважности, да не би ослабила и очајала о спасењу заблудјелих"[6].

* * *

Позната јеванђељска истина вели: „Коме је год много дано, много ће се и искати од њега" (Лук. XII. 48.). И чим су виши они таленти, којима је Господ обдарио човјека, чим је већа власт, која је спојена с чином и положајем његовијем, тијем је тежа и одговорност онога, коме је све то повјерено. С тога гледишта највише између свијех достојанстава човјекових — свештенство јесте и најодговорније. Пастир ће одговарати пред Богом, у својој строгости, која одговара његовом највишем положају на земљи и дарованој му пуномоћи за спасење душа човјечијих, с једне стране и достојанству овијех посљедњих с друге стране. Душа човјекова је много драгоцјена Господу; ради њеног

[1] Бес. на II. Сол.
[2] [3] [4] [5] [6] О свештенству.

спасења није поштедио крв своју, и да не би изгубила за себе стечено спасење и поново пала у погибао, Господ је повјерава бриан пастиревој[1]). Овај се мора бринути о душама читавог свог стада, „као који ће дати одговор“ (Јевр. XIII. 17.), за њих на страшном суду. Крв једног погинулог „искаће се из руку немарног пастира“.

А када се грјеси паствe рађају не само од немара пастирства за спасење њено, него и од саблазни, коју чини његово лично владање, одговорност пастирева биће још виша и тежа. „А ако би ономе, који саблазни једнога од овијех малијех, боље било да се објеси камен воденични о врату његову и да потоне у дубину морску“; и ако сви који бију савјест браће своје, грјеше се о самога Христа (Мат. XVIII. 6; I. Кор. VIII. 12.), какове ће тек претрпјети казне они, који погубише не једног од малијех, не двоје, ни троје, него толику множину“[2]).

Размишљајући св. Јован Златоусти упоће, обично своје мисли, примјењује и на себе, па тако се и у овом случају осврће на себе и прави ову дубоку опаску: „Увјерен сам, да ћу у овом свом положају (т. ј. у положају свјетовњака), примити такову казну, какову тражи тежина грјехова мојих, али примивши власт (свештеничку или епископску), мораћу претрпјети не двоструку или троструку него многоструку казну за то, што сам многе саблазнио и, удостојивши се више части увриједио Бога, који ме је подигао . . . Хотећи показати, да грјеси свештеникови навлаче далеко већу казну, него грјеси обичних људи, Бог заповиједа, да се за свештеника приноси такова жртва какова се има принијети за цио народ“ (Лев. гл. IV.)[3]). Да Бог свештеника казни теже, него ли стадо његово, „то тражи сама правичност,, јер се губитак не ограничава само на душе управљача, него уједно губи душе слабијих, који гледају на њега“[4]). Стога, макако тешко било вршење обвеза свештеникових, ипак немар у вршењу њиховом не ће наћи ни најмање оправдања на суду Божанственог Пастиреначалника. Тамо (на томе суду) не може се извињавати невјештином, прандати незнањем, бранити се мораљем и насиљем. Стога, што се овај, који је постављен да исправља незнање људско и да јавља о рату ђавољем, не може прандати незнањем, не може ни говорити: „ја нисам чуо трубу нисам предвидио рат“. Он је, као што говори Језекиљ, за то и постављен, да труби и да опомиње друге на невоље, које грозе. И стога ће га неминовно постићи казна, па погинуо ма и један човјек. „Ако стражар види мач, гдје иде, и не затруби људима, и не кликне,

[1]) Бес. II. Кор.; Бес. на р. м. св. Писма.
[2]) О свештенству; Бес. на дјела ап.
[3]) О свештенству.
[4]) Ibid.

и дошавши мач погуби душу: та се узе ради безакоња својега, а крв њену искаћу из руку стражаревих. (Језек. XXIII. 6.)[1],

У бесједи на Дјела Апостолска св. Јован Златоусти још силније говори о великој одговорности, која лежи на пастиру цркве. „Не узимам, вели, да има међу свештеницима, које сам ја спасао; на против много је више њих, који су погинули, и то с тога, што то дјело тражи велику душу ... И тада, кад други гријеше, кривица пада на њега. Да и не говорим о чем другом, рећи ћу само то, да ако и један оде (из овога живота) без посвећења у тајни (или без упутства тајнама), неће ли то уништити све његово спасење? Познато је, да је погибао и једне душе такав губитак, какав не може исказати никаква ријеч. Ако спасење њено има такову цијену, да је и Син Божји ради њега постао човјеком и толико претрпио, то помисли онда, какову ће казну повући за собом њена погибао! Ако је онај, који убије другог, заслужио у овом животу смрт, то је тијем више тамо... Када силно зажелиш свештенство, сјети се пакла, сјети се рачуна, који ћеш имати полагати... сјети се степена казне“!

* * *

Пастирској дакле служби и самој личности пастировој св. Јован Златоусти приписује такове црте и особине, по којима се и једно и друго — и пастирство и личност пастирева — по своме назначењу сасвијем одјељују од свијех свјетских служаба и радника. Пастирство није служба и није дужност, но посвећење цијелога себе Христу и човјечанству у смислу јеванђеоском, служба, којој је сврха обновљење, спасење грјешника. С друге стране пастир није ни званично лице у смислу, какав се у опште даје тој ријечи. Опасан божаственом влашћу ради извршења своје превисоке службе, он, по мишљењу св. Јована Златоустог, стоји више свијех служитеља свјетских. Ријечју, пастир се, по Златоусту, јавља као небесни посланик на земљи[2] — и ако у тијелу — као опуномоћени од самога Бога посредник између Њега и грјешног човјека, и при том посредник, који је у свему одговоран пред Богом за многотрудну службу, коју је на себе примио.

Кад је служба пастирева тако висока, трудна и одговорна, од чега онда, по мишљењу Златоустовом, зависи успјех пастирског дјеловања.

(Наставиће се.)

[1] О свештенству.
[2] Бес. на II. Тим.

Незнабошци и откривење.

Један од најстаријих и најзлобнијих приговора Хришћанству са стране његових непријатеља састоји се у томе, као да се у свијету мало примјећује промисао Божји. У животу и појединих људи и читавих народа догађају се страшне катастрофе; гину и људи и читави народи узалуд дозивајући помоћ Божју. С друге стране изгледа непојмљиво и тешко се слаже са појмом о благости Божјој то, што у истинитом Богопознању — односно спасењу — имају учешћа само неки изабрани народи, — благодат се даје само неколицини; а остали већи дио човјечанства стајао је и остаје у тами незнања, без истинитог Богопознања, без благодати, — дакле и без наде на спасење. Још неоплатоник Порфирије, који је живио и писао у другој половини трећега вијека, говорио је: „Из кога је узрока добри и милосрдни Бог допустио, да од Адама до Мојсеја, и од Мојсеја до доласка Христова сви народи пропану због незнања закона и заповиједи Божјих? . . . . Зашто је неопходно било, да дође Христос у посљедње вријеме, а не прије, него што је пропала тако безбројна множина људи? . . . Шта се догодило са безбројном множином невиних душа, док се овај у кога треба вјеровати, још није ни јавио?“ Такови приговори стављају се хришћанству у различним облицима са разних страна и до данас. И сад говоре непријатељи Хришћанства, оно није проповиједано ни близу свима народима. По религиозној статистици Хришћани сачињавају приближно само 30% свега становништва земаљске кугле, или 450 милиона душа; али и овај број хришћана мора се узети само номинално, а не фактички. Колико их је у томе броју хришћана не поучених у најпримитивнијим истинама вјере, или који имају о Христу и Његовој науци са свим обрнут појам. Очевидно је, суде невјерници, да је спасење из непојмљивог узрока одређено само за неке, а не за све људе, а то се не слаже ни са благошћу ни са милосрђем Божјим.

Без сумње ово је питање једно од најтежих богословских питања и не може се обичним људским разумом, ма и просвијећеном сјетлошћу Божанског откривења, у свој опширности ријешити. Но ипак с друге стране хришћанство за ријешење тога питања није са свим нијемо; оно је давало одговора на то питање од самога онога часа, кад је оно стављено.

У посљедње вријеме изашла је књига, која је искључиво посвећена ријешењу тога питања! То је књига професора Московске духовне академије С. С. Глаголева: „натприродно откривење и природно Богопознање ван истините цркве“. — Ако заслужује пажњу и благодарност свака искрена и беспристрасна тежња за

чисто изаћи у тако важном питању, то тим више заслужује то посвећено искључиво томе питању учено и опширно истраживање, какво представља собом врло интересантна и у високом ступњу поучна књига госп. Глаголева.

Основна мисао, коју развија и доказује наш аутор, јест шљедећа: „Бог, будући близу свакоме човјеку, једнако је близу свима. Он се не открива у сваком облику и појави бића, и не одговара на сваку молбу. Он је даровао Своје откривење за све, али не свима. — За то, да би ступио у општење с Богом, човјек мора удовољити двама условима: он мора стајати на некој моралној висини и мора бити члан религиозно-моралнога друштва.“ „Двије ћемо истине изнијети, говори он на другом мјесту: Прво: Бог је увијек и свагђе нисходио људима, у колико су га они могли примити, и друго људи су имали увијек силних побуда, да траже Бога, т. ј. Бог се сам откривао људима натприродним начином, и све, што је около човјека и у човјеку доводило га је сигурним путем до познања Бога. Из ових претпостава сам по себи излази закључак, да они, који нијесу имали вјере и који су живили успркос начелима вјере, немају изговора пред судом Божјим“.

Књига је подијељена на два дијела, а први дио на два одјељења. Први дио говори о натприродном откривењу роду људском; други о природном Богопознању, које истиче из разматрања видљивога свијета и својстава човјечијег духа.

Основна мисао цијелога првог дијела књиге јесте та, да је Божанско (натприродно) откривење универзално, свеопште. И ако је оно, као што се чини, дато само једином народу јеврејском, ипак, као што свједочи библија и историја, оно није прошло, тако рећи, мимо свега осталога људског рода, који је такође имао свој дио у овоме откривењу. — Видјело истинитог Богопознања распростирало се међу незнабошцима посредством и општењем са народом јеврејским, око кога, и дјеломице, у сред кога, су они живјели цијело вријеме од почетка њихова одјељења од истинитог Бога до доласка Христова. Ова истина раскрива се и доказује у првом одјелу првог дијела књиге *из библије*, и из цијеле историје народа јеврејскога и наводе се многобројни примјери и факта из те историје. У другом одјелу истина ова потврђује се и доказује тако исто на основу многобројних и често поразительних ванбиблијских историјских свједочаба.

„Испитујући ванбиблијске свједочбе о распрострањењу откривења наван изабранога народа, говори автор, долазимо до закључка, да треба њихову историју подијелити на слиједећа три периода: *Први — најстарији*. Свједочбе су најслабије. Ове свједочбе говоре нам, да

су народи, кад су се расељили из своје прадомовине, или може бити остављи близу ње, али удаљивши се од религије својих праотаца, ипак кат-кад на дуље сачували елементе истине. Мисао о највишем једином Богу код њих је потамнила, али није ишчезла. Осјећај правде накажен је, али се није угасио.

Други период. Свједоџбе су многобројније и каткад неоспорне. До народа, којих су религиозне преставе већ узеле груби лажни карактер и натуралистичку одјећу, продирале су путем, кога нијесу могле опазити њихове очи, високе истине и свете заповиједи старозавјетног откривења. Рука, која им је дијелила тај дар, била је за њих у мраку, и имена учитеља остала су им непозната, али се учење примало и усвајало и доносило је тамо, гдје је добра земља била, добре плодове.

На пошљетку *трећи период.* Овдје се натприродно откривење јавља већ свијету не у облику предања, које је дошло из прастарих времена, не у облику учења варварских филозофа — донесених не зна се од кога ни од куда, него управ као завјет дани од Бога Јеврејима. — Тако код Вавилоњана, Асираца и Египћана налазимо добрих правила, и у њиховим обраћањима к Богу неба чујемо кат-кад одјек онога, у чему је био упућен Ноје и његови стари. Тако у учењу — а сигурно и вјеровању — Перзијанаца и заповиједима Римљана налазимо мм несумњиве доказе о томе, да су продрла до Аријаца вјеровања и убјеђења јужног огранка сјеверних семита — Богом изабраног народа јеврејскога.

[Наставиће се.]

У славу мученишта.

Говорио у св. саборној цркви сарајевској на дан св. великомученика Димитрија 1900. г. јеромонах **Владимир Боберић,** катихета вел. гимназије.

Богу љубазни! Да прелистамо данас у име Оца и Сина и Светога Духа једну стару свету књигу — историју хришћанске цркве!

Пред нама је стара књига из давних времена пожутјелих листова, али су слова у њој још јасна и читка, јер су писана крвљу од испарано срца хришћанског. И шта читамо у тој књизи? Гроза нас хвата, шта нам књига каже, колико је црква хришћанска преживјела, препатила. Коса нам се диже, а кожа језди од ужаса, како је сатана напунио срце у тирана, те измишљаху муке свакојаке, да застраше и сломију вјерну чету Христових ученика и шљедбеника. Што човјек донде не могаше ни у мислима замислити, ни у најбујнијој и најне-

обузданијој машти представити, то учинише пакосни Јудеји, то учини помамни и крви жедан Нерон, Трајан, Марко Аврелије, Деције, Валеријан, Максимилијан, Диоклецијан, Галерије. Загазише у море крви мученичке, да угасе уморну жеђ пустога грла свога, звиждаше оштри палош у тиранској руци, гињаше хришћанско робље, падаше као снопље... Али у том снопљу бијаше свјеже зрно, чисто класје, зрело сјеме, које клијаше испод земље неодољивом, животном снагом. Узаман бијес и помамна ћуд што раздираше обијесну груд: из тог сјемена озелење врт, јер га је засадила и заљевала мученичка љубав и крв; замириса свјеже, лијепо цвијеће, јер га је пробудило сунашце Божје љубави. И силном Богу хвала, сво нас данас у том прекрасном врту Божјем и појимо славу једноме цвијетку из вијенца мученичког и чинимо спомен славном мученишству хришћанском: Слава вама, свјетилници свете цркве Христове, чија слава озарава јасним зрацима из царства небеснога ову нашу цркву! Слава вама, неуморни борци и војници Христови, што не пожалисте труда ни подвига, што гинусте за свету идеју Хришћанства! Хвала вама, свети „заточници мријет' навикнути", што пролисте драгоцјену крвцу своју и залисте врт свете невјесте Христове, да у њему не увехну и не сасуше се мирисна и красна три цвијетка, засађена руком Спаситељевом: жива вјера, лијепа нада и пламена љубав хришћанска! Неизмјерне су ваше заслуге, ваш живот, дјела и јунаштво узвишени су, ваша су имена написана на небесима, ви сте луче непролазног сунца славе Христове! Ми вас помињемо, ми вам се молимо, опомените нас се, заступите нас молитвама својим пред престољем Свевишњега. Ми вас хвалимо, ми вам кличемо: Слава вам, преславни мученици Христови, слава!

Куд нас је то данас отргао ум и срце?! Коме то кличемо: слава и хвала?! Куд нас то неодољиво вуче наша врућа жеља?! На ком извору желимо напојити нашу жедну душу, драга браћо моја?! — На извору лијепа примјера узвишеног самопрегорења, дивног пожртвовања, јер доиста велико је то и значајно име у цркви Христовој: мученишство — бити мученик.

Свака узвишена племенита и нова идеја наилази на отпор у старом. Старо се буни и диже против новога. Тако је било и са хришћанством. Морало је бити борбе и жртава. И Спаситељ наш Господ Исус Христос добро је прорекао својим ученицима, да их људи не ће разумјети, *него ће доћи час, кад ће они, који их буду мучили и убијали, мислити, да службу приносе Богу*[1]). Али их је за то ипак соколно на

[1]) Јов. 16, 2.

истрајност: *Знајте, на мене свијет прије вас омрзну. Да сте ви од свијета, онда би свијет своје љубио: а како нијесте од свијета, него вас ја изабрах од свијета, за то вас мрзи свијет*[1]). Што су апостоли и први Хришћани *изабрани били од свијета*, што су били *со земљи, свјетлости свијету*, који је лежао у тами, за то се дигао свијет против њих, за то их омрзнуше, за то их прогоњаху Јудеји и Римљани: они из пакости и гадне злобе а ови из луде сујевјере и окрутости. Али не устукнуше свети апостоли, не застрашише муке свете мученике, они знађаху, да их муке очекују по примјеру Небеснога Учитеља, јер *није слуга већи од господара својега. Ако мене изгнаше — говори им Господ — и вас ће изгнати*[2]). *Изгониће вас из зборница, мучиће вас, убијати у лажној ревности, да Богу угоде. Али ви будите јаки и стални. пазите, да се не саблазните*[3]), кад дође час, да вјеру своју пред свијетом исповједите.

И ви се не спотакосте, ви се не саблазнисте о искушење и мучење, преславни мученици, драго камење исповиједања вјере, чврсто стубље обрано наше свете цркве. Ваша вјера била је тврђа од кремена, ваше држање смјело, неустрашиво, ваши одговори одлучни. „Да слијеп си ти, царе, и с тобом сви они, који се клањају идолима, а не клањате се Богу и Исусу Христу[4]), — одговара Максимијану храбри Димитрије и без страха очекује мучење и смрт. Четрдесет мученика бацише наге у ледено језеро, уди им се укочише, у жилама њиховијем нестајаше крви атом по атом, па ипак ледени кристали не угасише топлину вјере њихове, која и данас још озарава и гријe срца нас вјерних. Оштри зуби грабљиве звијеради раскидоше и самљеше мученичке кости и удове, али они бијаху *пшеница Христова*[5]), *мали квас*, што укисели сво тијесто. Узалудан је био напор крволока, ви истрајасте, ви побиједисте, свети мученици! Стара трошна зграда пољуљала се, морала се срушити, да се на њено мјесто подигне ова нова, сјајна и величанствена црква Христова; стари коров и травуљина сасушила се, јер их је спржило сунце славе Христове, а на мјесто њих процвјетє древо креста въ державѣ и оутвержденіе[6]).

То је ето мученништво, кад је човјек у исповиједању своје вјере храбар и сталан, кад се не страши мука, па ни саме смрти. Тако су храбри и чврсти били свети мученици, и та сталност и чврстоћа њихова и донијела је побједу Хришћанству. За то је слава њихова и заслуга велика — памѧть праведнагw вѣдетъ всегда съ похвалами[7]).

[1] Ibid. 15, 18, 19.
[2] Ib. 15, 20.
[3] Ib 16, 12.
[4] Вукићевић: Житія светих — св. Димитрије.
[5] Ib. Св. Игњатије Богоносац.
[6] Катавасија Воздвижењу — пјесма трећа.
[7] Тропар св. Јовану Крститељу 7. јануара.

Да заклопимо за час историју старе црк.е и да погледамо мало око себе, колико и како ми данас грлимо, љубимо и поштујемо нашу свету цркву православну, коју нам је засновао Господ Исус Христос раширили је по свијету свети апостоли, а крвљу својом запрскали је и учврстили је у јако стубље и чврсто каменито стијење славни мученици Христови. Другим ријечима, да се упитамо, има ли и данас још мученштва и треба ли га? Како чувамо и хранимо свети аманет, који нам оставише свети мученици? Треба ли и данас још вјеру засвједочавати и исповиједати? — Треба, браћо, кадгод се то од нас захтијева, кадгод је прилика, да пред свијетом своју вјеру засвједочимо! Па да ли ми у достојној мјери то чинимо, колико од нас тражи Господ Исус и света црква Његова? Има их, који то са добром савјешћу врше вољно и са пуно љубави, а има их, које застрашује од тога ташти модернитет и лажна свјетска наука. Са болом у души морам признати, да је број ових задњих куд и камо већи од првијех. Што више многи нападају и спрјечавају оне прве у исповиједању; и што је то нападање и ружење јаче, тим је исповиједање онијех узвишеније. Има и данас замки за оне, који се вјером у цркви спасавају. И ако нијесу то замке, као оне, које мученицима спремаху окрути тирани, али су и ове не мање опасне, још опасније од онијех; јер данас је саблазан раширила моћна крила као нигда до данашњих дана и ликује, кад се који од малијех спотакне и саблазни. Данас се не убија до душе физички, не истрзају тјелесни удови, али се данас опасније ради: убија се и трује дух; онда се убијало убилачким оруђем, а данас рђавим примјером. И у том моралном убијању такмачи се, ко ће више жртава принијети. Христова црква увијек је иста, ми у њој као и наши претци хоћемо да се вјером спасавамо клањајући се Богу живоме, Исусу Христу и Духу Светоме, али има неких, који нас окрутом силом исмијавања и дражења гоне, да пљунемо на своју свету цркву и вјеру, за коју су нам прадједови, дједови и очеви гинули и крвцу прољевали. Зар није то мученштво, кад кроз скилу и харивду њихова ловљења, заваравања и мамљења мора човјек пролазати, да само дође у свету тишину Божјега храма. да се Богу помоли. Пођеш ли цркви, да пред свијетом исповједиш вјеру своју, а на путу сретају те искушења, свијет те спољашњи вара, мами у своје невјерничко коло, па ако лијепим не иде, он пријети, презире, прогања: „Куд ћеш, мрачњаче? Зар у цркву? Коме је данас до цркве стало?“ — И за чудо дивно, многи се спотакне, многи поклизне, и ако данас нема оних мука, које препатише свети мученици. Свети мученици посвједочише своју вјеру и онда, када дињи урлик грабљивих

животиња проламаше ваздух у непосредној близини, а данашњи нараштај стиди се знак крста на себе метнути и онда, кад се саблазан тек из далека помаља; љубав светих мученика није се ни у леду угасила, кад вјеру своју исповиједаху, а у данашњих људи вјера се гаси и срце леди само од хладна погледа саблазни. Колико јунаштва у оних, колико слабости и издајства у ових других! Саблазан се данас осилила обукавши се у рукавице и фрак модернитета, под којим се скривају учмале груди, ледено море преживјелости. И тај фрак данас без стида и срама исмијана поштени стари гуњ, под којим некад куцаше живо, вруће срце срчаности, вјере и наде наших славних предака. Како је некад друкчије и дивније било! Некад се сви важнији догађаји из наше историје догађали и рјешавали на саборима код светих цркви и царских задужбина, а данас су нам цркве празне и народ се купи по крчмама и кавanама, и у мутном диму кавanског задаха бистри појмове. Пред тебе износим ове жалосне и ружне слике, омладино дико наша, ја бих да те штитим, да те не затрује тај загушљиви, тај невјерни дух времена. Од Христа проречени час куцнуо је, саблазан је већ ту, али се ти чувај да се не саблазниш, да се не спотакнеш. Ради челичења у добру преврти старе листове наше сјајне прошлости, оданде се учи, како треба свету цркву поштовати и вјеру истинито исповиједати. ондје ћеш наћи доста бисера, доста поуке за будућност, јер садашњост нам је биједна, жалосна горка...

Или зар није то мученишство, кад човјек више пута племенито мисли и осјећа, намјере су му дивне, замисли величанствене, а никога нема, да га разумије, да му пружи руку братске помоћи, него га се туђе, подозријевају и сумњиче. Он живи за своју идеју, сваки му куцањ срца за њу бије, да је оствари, па ипак не види успјеха. То је видите мученишство! И ако нема мука, и ако се не истежу удови, нити се издише на коцу, али тешко је срцу, када на правди страда, када човјек добро мисли, а људи га не разумију и осуђују, када човјек цвијеће сије, а њему пелен ниче... Тако нијесу Христа разумјели, и ако је цио Његов појав од свијетлих јасала витлејемских до црне Голготе на спасење људи био обраћен. Колико је пута горку чашу испио, колико је пута са болом узвикнуо: „Јерусалиме, Јерусалиме, колико пута хтједох скупити чеда твоја, као што кокош скупља пилиће своје под крила — и не хтјесте!“[1]) Тако се патно и велики пророк и вођа јеврејског народа Мојсије: Бог је изабрао њега и позвао, да избави народ из руку мисирских. На је ли га народ дочекао и разумјео? Кад је једном видио, како се бију два Израиљца, при-

[1]) Мат. 23, 37.

ступио им је и тронуто рекао: „Браћо, за што се бијете и крвавите? Та ви сте једна крв, синови једнога народа, једне вјере!“ А они га не разумјеше. Шта више један се обрецну на њега: „А ко је тебе поставио судијом над нама? Хоћеш ваљада, да и мене убијеш, као што си јуче Мисирца?“

Такви пријекори чују се још и данас, тако се сумњичи и опада и данас још. Али хоће ли се човјек устрашити од тога и одустати од праведног дјела свога и узвишених идеја? Не, Богу љубазни! Кукавице полажу оружје, јер се боје борбе, а ви лијепим овим примјерима самопрегорења и пожртвовања челичите срце своје, учите се трпити и страдати за узвишено, лијепо и племенито, што вам се у св. вјери православној препоручује: учите се не клонути на путу спасења, истрајте, јер нам искуство казује, да се трновим вијенцем прослава стиче, да за Великим Петком свиће Ускрс, да се *per aspera* иде *ad astra!* Не плашите се искушења, не страшите се, што се најружнијим чинима више на цркву и вјеру, јер тога је било још од почетка цркве; не чудите се, треба да буде и неваљалства у свијету, да се они прави и ваљани разликују и одликују; не чудите се, када видите, да у овом свијету често добри и поштени страдавају, јер треба и данас још мученништва и има га у различитом облику, али: *Благо прогнаним правде ради, јер је њихово царство небесно. Благо вама, ако вас узасрамоте и усрогоне и реку на вас свакојаке рђаве ријечи лажући Христа ради. Радујте се и веселите се, јер је велика плата ваша на небесима*[1]). Амин.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Св. исповијед и причест богословских питомаца у Рељеву. Дана 15. фебр. т. г. обављена је у српско-православном богословском училишту у Рељеву са питомцима богословским св. тајна исповиједи. Сутра дан на 17. фебр. на Теодорову суботу — приступили су питомци св. тајни причести. Тајну исповиједи, као и тајну причешћа обавио је парох сарајевски прич. госп. јереј *Јован Ђокић*.

У митрополији карловачкој.

Обновљење срп. цркве у Плашком. У Плашком, сједишту епископа горњокарловачког, постоји 100 годишња црква српска, која је сазидана још у доба владике Данила Јакшића. Како је та црква за данашње прилике врло мала а доста и трошна, то јој је потребна поправка и нуждан украс. На предлог посла

[1]) Мат. 5, 10—13.

ника српског на хрватском сабору Светозара Кушевића одредила је влада на поправку храма 50.000 круна, те како и црквена општина даје у ту циљъ 10.000 круна, а остали потребан новац подмириће се из буџета за годину-двије дана, то ће се у најскоријем поправци цркве у Плашком приступити.

У краљевини Србији.

Одликовање. Указом Његова Величанства краља Србије Александра I. од 10. децембра прошле године одликован је другим редом ордена Таковског крста ректор богословије впреч. г. *архимандрит Кирил.*

Умировљен. Професор богословије впреч. г. архимандрит Виктор, по својој молби, а на основу чл. 70. закона о чиновницима грађ. реда, стављен је у пензију, која му по годинама припада.

Нови академци. Краљевска Српска Академија наука изабрала је за праве чланове своје *дра Михајла Вујића* министра спољашњих послова и *Стевана Теодоровића,* сликара. За дописног пак члана изабран је професор петроградског свеучилишта *Кондаков.*

Парастос Њ. В. краљу Милану у Крушедолу. Главни одбор монашког удружења на челу са својим председником архимандритом *Иларионом Весићем,* приредио је 10. фебруара т. г. у Крушедолу 10 дневни парастос Њ. Величанству краљу Милану.

Изложба за кухање, хигијену и прехрањивање. Мјесеца маја о. г. од 12.—27. приређује се у Београду изложба за животне намирнице, вјештину кухања и и хигијену под заштитом Њ. В. *краљице Драге.* Приређивање ове изложбе повјерено је чеху, Роберту *Кулку* из Беча. Председник изложбе биће министар привреде *Др. Милановић,* а председник извршног одбора *Стеван Тирнић,* председник српског новинарског удружења.

Бројно стање ђака у богословији. На дан 1. новембра 1900. год. било је у београдској (старој) богословији у II. разр. 52, а у III. разр. 150 ученика. Свега 202 уч. У I. разр. ове школске године нијесу примани нови ученици, а садањи богослови свршиће школу по старом закону и у старој богосл. згради.

Нове књиге и листови.

Нови васпитач. Св. П. Год. XIV. Орган за педагошку књижевност. Власник Мита Нешковић. Лист излази првог дана сваког мјесеца. Годишња цијена 6 круна. Ср. Карловци. Српска манастирска штампарија. — 1901.

Споменак минулог доба. Из живота неколицине свештеника у Ср. Карловцима. Побележио и написао прота *Василије Константиновић,* парох код горње цркве. Ср. Карловци. Српска манастирска штампарија 1900. Цијена ?

Читуља.

Василије Мојић, парох обудовачки, у протопрезвитерату брчанском, преминуо је мјесеца јануара 1901. год.

Покојник је рођен 1830. год., а рукоположен је за ђакона односно презвитера мјесеца јануара 1859. год. од блаженопочившег митрополита Мелентија. Своју свештеничку службу вршио је кроз читавих 40 година марљиво и савјесно. Врлом покојнику нека је лака црна земља и вјечан му спомен међу нама!

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. консисторија Дабро-босанска.

Број 304 ех. 1901.
Реф. I. бр. 152. 1—3

Едикт.

Позива се овијем Јулка рођ. Дејановића, супруга Григорија Бајалице из Добрлина, која је прије неколико година наводно у Цернику, код Нове Градишке становала, да се потписаној консисторији до 1. (14.) јуна 1901. год. тим прије пријави, што ће се иначе од њеног супруга против ње подигнута бракоразводна парница и без ње, односно са њезиним службено постављеним заступником довршити.

У Сарајеву, 22. фебруара 1901.

АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Број 2527 3—3
Реф. I. ех 1900.

Едикт.

На молбу Марије р. Ђурашиновића, из Водичева, позива се њезин отсутни супруг Ђуро Ђуричић, који је сада наводно у краљевини Србији налази, да се потписаном духовном суду до 30. априла 1901. год. писмено или лично тим прије пријави, што ће му се у противном случају поставити службени заступник, с којим ће се од његове супруге подигнута бракоразводна парница окончати.

У Сарајеву, 11. јануара 1901.

АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

„Источник" излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 15. марта 1901. Бр. 5.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: јеромонах **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Митрополија Херцеговачко-захумска.

Рукоположење. Његово Високопреосвештенство АЕ Митрополит Херцеговачко-захумски, госп. Серафим благоизволео је наставника рељевске богословије г. Александра Јокановића дана 18. и 24. фебруара т. г. рукоположити за ђакона односно презвитера.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Ако се докаже, да се појаве нашег организма и живота не могу растумачити помоћу самих физикалних и кемијских закона; ако оне нису конгломерат физикалних и кемијских сила, као што противници животне снаге хоће; ако се дакле докаже, да се душевне појаве не могу разјаснити помоћу саме физиологије, а сви се слажемо у томе, да је тај принцип заиста нека снага (јер и сам Moleschott, један од највећих материјалиста, признаје, да је то нека снага: „иста снага, која у стомаку прекухава, у мозгу мисли,“[1]) дакле и материјалисте се слажу с нама, да је то нека снага, а наша је тврдња, коју ћемо на овом мјесту и доказати, да је та снага различна од оне у стомаку, т. ј.

[1]) Materialismus oder Christenthum?“ стр. 104.

физикалне - кемијске), онда ништа друго не преостаје, до придружити се схваћању Liebig-ову о животној снази, а протумачити је и идентифицирати са душом, као што је учинио Ulrici.

Животна снага или душа заступљена је код свију организама. Њу дакле налазимо и код биљке и код животиње и код човјека. На мисао, да и биљка и животиња имају душу, долазили су још најстарији мислиоци. Опажању се нашем показују слични процеси живота код свију индивидуа у органској природи. Има нечег заједничког и код биљке и код животиње и човјека, што их дијели од анорганске природе, а то је процес њихова развијања. Већ је Аристотел дјелио душу на: вегетативну (ψυχὴ θρεπτική, anima vegetativa) сензитивну (ψυχὴ αἰσθητική, anima sensitiva) и интелективну (ψυχὴ νοητική, anima intellectiva). Та његова подјела одржала се до данданас и ако се не схваћа у оном смислу, као што је он схваћао. Сама та имена нам кажу, да је душа принцип, који оживљава све облике органског живота.

На најнижем степену у органској природи стоји биљка. У њој се огледа најпростији начин органског живота. Први разлог, који нас гони, да биљку сматрамо као оживотворену животном снагом, јесте њен облик. Све биљке у развићу свом придржавају се извјесног облика, како у својој цјелини тако и у појединим дјеловима својим. Биљне индивидуе дијелимо на разреде, врсте и т. д. дочим код органских бића нема индивидуалне разлике. Стални облик у биљке мора зависити од неке тенденције, неког принципа, а не може долазити од случајности, јер чим би се случајност исказивала тако константно, у тако одређеним границама, она би престала бити случајношћу и постала би принципом, законом. Тај принцип, ту животну снагу у биљке, зовемо биљном душом (anima vegetativa). Ми се не жалимо, да примимо тај назив, да ту снагу називемо душом, и ако је то „теорија, која је била обљубљена у средњевјековној филозофији, а још ни данас је нису заборавили природословци“,[1]) јер не само, да је нису заборавили природословци, већ је се држи најновија филозофија, која не идентификира ту душу са душом човјечјом, као што то чини Tylor.

У чему се исказује биљна душа; у чему се састоји уопће живот код биљке? — Животом ми сматрамо ону снагу, која креће организам, која равна њим тако, да се он било изнутра према спољашности креће, расте, или да може сам својом иницијативом мијењати своје мјесто (локомоција). Кад имамо то правило у виду, неће нам бити тешко одговорити на питање: живи ли биљка? Пошто видимо, да се биљка с дана на дан развија и то од центрума према перифе-

[1]) Tylor: „Anfänge der Cultur“ I. стр. 468.

рији, дакле да се креће из унутрашњости према спољашности; пошто опажамо на њој знаке здравља, болести и т. д., сматрамо је живом.

Кроз цио њен вијек ми видимо у биљке неки самосталан рад, она наиме сама себи намеће, без помоћи споља, средства за исхрану, за самоодржање и одржавање своје врсте.

Живот у биљке простире се само на то, да она изгради себи тијело. Животна снага дјелује у биљци само толико, да она добије тијело у одређеном облику и да га одржи. Та снага се назива: vis plastica, т. ј. снага, која гради тијело биљци и која јој даје облик. Она је идентична са биљном душом или њеном животном снагом.

Посматрамо ли живот у биљке, увјерићемо се, да та снага ради у њој константно цијелог њеног вијека. Као што уопће органски живот постаје из ћелије, тако је и код биљке. Клица је увјет, без кога се не може биљка развити и та клица је већ цијела биљка у потенцији, т. ј. она има у себи у зачетку сву снагу, која јој је потребна за цјелокупно њено развиће. Та снага њена не може дјеловати, ако нема органа својих; зато vis plastica ствара себи из околне своје природе органе и на тај начин се показује као самостална снага, различна од физикалних и кемијских. „У биљци је оличена само вегетација, вегетативни живот, којега се принцип по томе и зове вегетативна (биљна) душа, као пластична снага, која биљно тијело организира, формира и одржава. Животни принцип је у биљака недјељиво везан за органе, он дјелује преко органа и њихових кемијско-физикалних састојака, снагâ и законâ и простире се само на властити организам биљчин, на њену исхрану, развиће и оплођавање (распростирање); тај принцип је пак више нешто, него саме материјалне силе јер он дјелује изнутра напоље и служи се материјалним елементима по законима и сврхама, које су му иманентне“ [1]).

Моћ биљчина, да се она из себе развија, јесте дакле њена самоградња, која је карактеришe као живу индивидуу. Но даље не смијемо ићи. Живот у биљке или биљна душа изражена је само у њеној пластичкој моћи и док је у њој пластичка моћ, дотле је она жива. Других сила биљка нема. Бар нас искуство не овлашћује, да признамо, да биљка има н. пр. осјећаја у правом смислу (не разумијевајући ту осјећаје према свјетлости, топлоти и другим физикалним појавама, које условљавају њен опстанак). Она има своје органе, али ти јој органи служе само за њену исхрану и расплођавање, дакле за самоодржавање. За осјећаје би она морала имати још и других органа.

---

[1]) Dr. P. Hake: Handbuch der allgemeinen Religionswissenschaft“ I. стр. 127.

Многи научењаци баш с тог разлога, што у осјећајима сматрају есенцију душе, одричу биљци душу. То није оправдано са вишег разлога, јер душа у свију бића не мора имати иста својства, као што на примјер онај човјек, који не разазнаје боје или звуке, ипак остаје човјек. Кад душа човјечија може бити лишена донекле неког својства, зашто бисмо то својство тражили у нижих створова, код којих нема ни потребе за дотична својства. А као што видимо, да у органској природи има разних бића, тако исто мора бити разлике и између разнијех душа. Зато, што биљка нема осјећаја као човјек, она може имати ипак душу, дакако различну од душе човјечије.

Друго је питање, да ли је биљка свјесна индивидуа. Ту можемо с пуним правом дати негативан одговор, јер се свијест буди помоћу осјећаја. Знаменити физиолог и психофизичар Fechner сматра и биљку осјећајном на основу неких података, али и сам тврди, да се осјећајност у биљке неда доказати научним путем[1]). Противних доказа пак има много. Биљка нема свјесног индивидуалног живота, јер она не сазнаје и не разликује себе као јединицу међу другим створовима. Она истина има моћ разликовања, инхерентну њеној животној снази, али се та моћ простире само до разликовања потребних и непотребних материјалија. Усисмо биљци на жиле мастила, она ће усисати само оне дијелове, које треба, н. пр. влагу. Но то није самостална, драговољна радња, јер метнимо јој на домашај воду, она је упија, јер је треба за одржање свог организма и ако није задовољила своју потребу, мора је упијати, јер не може да је не упија. Та моћ дакле није свјесна радња, већ биолошка радња.

Други разлог, да негирамо биљци свјесну индивидуалност уочава врло згодно Schaller, наиме: „да биљка није свјесна индивидуа, и ако се састоји из органских дијелова: види се из цијелог њеног унутрашњег склопа и подјеле, као из свих њених животних процеса; види се из неодређеног раста, јер бићно тијело, и ако по константној схеми, може ипак да тјера без одређене мјере нове дијелове из свог тијела, док на другој страни изумире; дакле не обнавља се као цјелина, већ ушијек и расте и пропада; сви ти догађаји не припадају дакле једном и истом субјекту“[2]).

Кад би биљка била свјесна, она би своју свијест морала некако исказати и на спољашни начин. Но никад нико није примјетио на биљци какав афект, рецимо осјећај бола, радости и т. д. Према томе она није свјесно биће. Ово је од врло велике важности за питање о бесмртности бићне душе.

---

[1]) F. J. Schaller: „Leib und Seele“ стр. 169.
[2]) J. Schaller: „Leib und Seele“ стр. 169. и даље.

Додирнули смо горе, да је кретање један од битних знакова живота. Биљка се креће својим растењем. Неке (н. пр. сунцокрет, даноноћ и т. д.) могу да мијењају и свој положај, шта више има их, које се сасвим приближују најнижим облицима животињског живота. Споре неких биљака могу да се у води крећу по читаве сате и њихово кретање је врло тешко разликовати од кретања инфузорија; и оне се уклањају сметњама. Могло би се можда претпоставити о њима да имају осјећаја? — Но даљи развој њихов се одлучно томе противи[1]). Из тих спора се развије при повољним увјетима организам, који губи то привидно слободно кретање.

Из свега тога излази, да биљка нема осјећаја, нема свијести, нема у правом смислу ријечи особног живота, ако овај схватимо као мишљење, осјећање и разазнавање себе. Она има пластичку моћ, а пошто је ова моћ најнижа врста душевног живота, има и душу. Њен живот је само морфолошки, а морфолошки живот сматра се несвјесним. „Дух производја себи тијело", каже Fichte[2]), али се та његова радња не убраја у свјесне радње, јер је свјесна радња само она, гдје биће са потпуним сазнањем и вољом ради. „Заиста се мора у души самој тражити узрок органском облику, али не у свјесном душевном животу, већ у несвјесној функцији"[3]).

Дали се може замислити каква друга маса код биљке, него она код човјека (мозак) или други органи осим нерва, који би омогућивали биљци осјећање, тешко је рјешити. Састав биљке је према животињи и човјеку врло прост. Она се састоји из већином хомогених тврдих ћелија, те нема „разне масе", као код човјека. Претпостављати пак неке друге, посебне органе, о којима се нисмо никад ни најмање освједочили, можемо не само код биљке, већ и код камена, стакла, воде и т. д., те и тим предметима приписивати моћ осјећања[4]).

Вегетативни живот виталне снаге — душе — састоји се дакле само у пластичкој моћи, затим у тежњи те снаге, да одржи особу и њену врсту.

Виши облик органског живота налазимо код животиње. Ако смо биљци признали неку врсту душе, тим је прије морамо признати и животињама, код којих се душевни живот исказује још много јасније, него код биљке. Истина, пријелаз од биљног царства животињском скоро је непримјетан. Код најнижих животиња просто око и не види разлике од биљке. Но ипак имаде знакова, због којих и те најниже организме убрајамо у животињско царство. Најниже животиње (полипи,

[1]) Ibid. стр. 171.
[2]) „Die Idee der Persönlichkeit . . . стр. 72. Cf. Ulrici: „Leib und Seele" II. 88. 91.
[3]) Teichmüller: „Über die Unsterblichkeit der Seele стр. 90.
[4]) J. Schaler: „Leib und Seele" стр. 175.
[5]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele" II. стр. 76.

инфузорије и т. д.) врло мало и незнатно се разликују од биљне организације[1]). Но животињски живот карактерише слободно кретање мијењање положаја и мјеста (локомоција), па особито осјећање. Душа у животиње се назива anima sensitiva, т. ј. осјећајна душа, јер у животињском животу осјећаји играју највећу улогу. Између животиње и биљке је дакле у погледу душевног живота та разлика, што се биљци одриче моћ осјећања, дочим је животиње имају.

Но животиња живи и вегетативним животом. Она има сва својства, као и биљка, што се тиче растења, исхране и расплођавања; но док је биљка везана за мјесто и за своју исхрану потребује анорганску природу, дотле се животиња слободно креће и храни органском и то по преимућству вегетативном храном. У животињи је дакле и вегетативна и сензитивна душа, но не тако, да су двије душе (биљна и животињска) једна поред друге, већ је то једна душа, један субјект, који има вегетативну и сензитивну моћ. Не можемо наћи животињу, која би имала само сензитивну душу. Живот у животиње је много комплициранији од биљног живота, па баш због те комплицираности животиња мора имати као и биљка органе и то много развијеније, савршеније. Стварање органа јесте, као што смо видјели, посао вегетативне моћи (пластичка снага).

Аристотел је узимао, да животиња има фактички двије душе као самосталне, вегетативну и сензитивну и да те душе свака посебце егзистирају[1]). Тој се претставци противи искуство. Јер ако у животиње изгине моћ осјећања, нестаје и вегетативне и обратно, дакле моћи су скроз прожете једна другом. Душа животињска је пак према биљној души сасвим хетерогена моћ и ако у себи има и ону нижу, вегетативну. Разлика између њих није дакле градуелна, већ есенцијална т. ј. душа животињска није само усавршена биљна душа, већ по природи својој сасвим друго биће, као што се разликује биљка и животиња.

Вегетативна моћ код животиње равна њеним развићем исхраном и расплођивањем. Код развића животињског тијела важи оно исто, што смо рекли за биљку, наиме та снага вегетативна зида животињи тијело и чува га, од штетних пошљедица.

Не би нам довољан био само критеријум локомоције и осјећања, да одредимо, да ли нека органска индивидуа припада биљном или животињском царству, јер као што смо споменули, има много биљака, које се на неки начин крећу, а напротив има много животиња, које се нити крећу, нити показују и најмањег знака осјећања (протозое). Сравнићемо изближе биљку и животињу и установићемо оне разлике, које их дијеле једна од другог.

[1]) Dr. J. Ennemiser: „Ursprung und Wesen der menschlichen Seele" стр. 58.

Прије свега цјелокупна организација у биљке сасвим је друкчија од организације животињске. Биљно тијело се састоји већином из тврђих, а животињско из мекших дијелова. Код животиња превлађују сокови у тијелу. Животиња има унутрашње органе, дочим су органи код биљке с поља. Но особито има нешто, што дијели биљку од животиње, а то су кемијски саставни дијелови тијела, који су код биљке и животиње различни (н. пр. код биљке хлорофил) и процес промјене материје, који је код животиња, обратан као онај у биљâ, јер што животиња из себе избацује, то треба биљка као своју храну; напротив биљни екскременти јесу храна животињи[1]).

Сви ови наведени знаци нијесу ипак довољни, да бисмо могли одредити разлику између биљке и животиње; они сами за се нису довољни, већ морају бити сви скупа, те ми под животињом разумијевамо такав организам, који има слободно кретање, осјећаје, унутарње органе и храни се органском храном[2]).

При развићу свом животиња одржава себе више као индивидуу него биљка, јер је осјећајна моћ у ње јача од пластичке. Док биљка тјера поједине дијелове своје на одсјечену мјесту без одређеног броја дотле се код животиње изгинули уд не занавља ни на који начин.

За нашу је сврху најважније питање, каква је душа у животиње, да ли она има свијести. Узмимо у обзир најразвијеније животиње. Код многих ћемо наићи на врло вјештачке радње. Кад видимо, како животиње паметно и сврси сходно раде, граде себи стан, набављају храну, клоне се непријатеља и т. д., морамо се и нехотице дивити. То доваћа многог човјека на мисао, да је можда животињски душевни живот исти, као и код човјека, да и она има исту душу као и човјек. Човјечја душа се одликује свијешћу и слободом, те ове знаке морамо тражити и у животиње, да би смо је признали равноправном са човјеком.

Посматрајмо животињу и њен душевни живот, па се запитајмо, какав утисак чини он на нас. Изгледа ли он самосталан? Дивимо се н. пр. вјештини пчелињој, јер умије онако правилно изградити себи саће тако, да јој се човјек техником својом једва приближио у томе, те тек у најпошљедње вријеме може да је имитира и свој производ да јој подметне као њен; дивимо се мудрости многих, особито домаћих животиња, али све то наше дивљење потјече из погрешних назора, јер се ми дивимо, као да животиња то ради својијем разумом. Но исто онако, као што у анорганској природи влада закон неопходности, тако је и код животиња са овим њиховим тобоже разумним радњама. Јесу

[1] Dr. C. Claus: „Lehrbuch der Zoologie“ стр. 8.
[2] Ibid. стр. 13.

ове радње заиста разумне, али само per se, а не што их животиња разумно ради. Животињска је мудрост пасивна; она не може да не ради разумно. „Животињама је сва мудрост урођена. Млад мајмун или мрав јесте тако исто паметан и вјешт, чим су му удови развијени као и стари и ради исто као и матора животиња, а тако је код свих животиња. То је не сумњив знак да те животиње раде по природном нагону. На крају свог живота су животиње исто тако паметне, као и оног дана, кад су на свијет дошле“[1]).

Тај природни нагон или покретач, који животиње приморава на цјелисходан рад, називамо инстинктом[2]). Инстинкт је животињама урођен, он им замјењује разум, јер оне без свијести о сврси раде по инстинкту према сврси.

Да је то заиста урођена, животињској души иманентна снага, види се по томе, што је у свих животиња једне врсте инстинкт сасвим једнак. Кад би животиња вјежбањем својих снага дошла сама до инстинкта, тада би се инстинкт могао развијати; код једне би морао бити јачи, код друге слабији. Но он је код свију животиња једнак, снака је од природе подједнако паметна. Животиња, која је млада од од свог друштва одбијена, те никад није видјела од својих старијих, како се прави лежаје, сама га од себе зна начинити и при том бира баш онај материјал, који употребљују животиње њене врсте. Карактеристичан је примјер, да млада птица селица, задржана од свог друштва, сама од себе погоди онај исти пут, који и њене друге, ма да није никад путовала[3]). Млада пчела, чим се излеже и оснажи за рад, без икакве науке учествује у грађењу саћа.

Инстинкт животињски дакле не почива на вјежбању, већ је он природна душевна моћ у животиња. Животиња га се не може ослободити; пчела не може градити саће друкчије, него што граде пчеле у опште. То значи, да „инстинкт слијепо за собом вуче.“[4]) Животиње га мора слушати, јер је то њена природа. О каквој свијести, о знању сврхе код рада у инстинкту не може бити ни говора, јер баш гдје је јачи инстинкт, ту је слабија слободна радња. Многе птице легу и кад се јаја узму испод њих, па и храну носе у гњијездо. Пчеле, кад изгубе матицу, запљувају у трутовску ћелију, и ако не може од тог рада бити никаква успјеха.

Инстинкт је дакле природени нагон у животиња и оне иду за њим без икаква размишљања. Јер кад би животиња била кадра разми-

[1]) G. Fell: „Die Unsterblichkeit der menschlichen Seele“ стр. 58.
[2]) Неки чине разлику између инстинкта и нагона, но то мало утјече на нашу расправу. Cf. Dr. G. Glogau: „Die Form und die Bewegungsgesetze des Geistes“ стр. 61.
[3]) Dr. P. Hake: „Handbuch der allgemeinen Religionswissenschaft“ I. стр. 120
[4]) Dr. G. Glogau: „Die Form und die Bewegungsgesetze . . . . str. 130.

шљати о свом инстинкту, она би га могла, као што смо рекли, усавршавати и донекле измјењивати. Но шта видимо? — Може ли се и једна животиња показати, која би ма у неколико измјенила свој инстинкт? — Тога не можемо наћи. Гусјеница се завија у чахуру данас исто онако, као што је радила прије 1000 година; паук плете мрежу и данас од искона, а тако је са свим животињама. То значи, да инстинкт не зависи од животиње, већ она од њега. Он је свагда сталан, на једном истом степену. Зато се животиње уопће не развијају, већ остају свагда на оном степену душевног живота, на ком су биле, од кад их човјек познаје и прати.

Стабилност инстинкта се тумачи и физиолошким путем. Животиња наиме има органе потребне јој за живот, а чим их има, мора их употребљавати и то на онај начин, који је тим органима својствен. Да пчела гради саће у облику шестерокутних ћелица, биће пред осталих без сваке сумње један разлог и у конструкцији њених уста и оних органа помоћу којих гради саће. Свакако та стабилност, та немоћ, да се инстинкт развија и усаврши, јесте одлучан знак, да он лежи у природи саме животиње. „Нису то свјесне представе, које би животиња извађала својим вјештачким радом (т. ј. животиња нема само сврху пред очима, коју би хтјела постићи својим радом), већ као што је животни процес природна, бесвјесна енергија, која цјелисходно ради, такав је исти (природан, бесвјестан) и процес код животињског рада.“ Животиња по инстинкту ради без предомишљања, одмах и долази до сврхе. Водена корњача, чим се излеже, одмах иде управо према води и кад год је човјек окрене на другу страну, она увијек узима противни правац.[1]) То исто нам доказује и споменути примјер о путовању птица селица.

Истина, може инстинкт некад и да одступи од обичног свог закона. Посматрали су н. пр. неке зоље, које граде себи стан од материјала сличног папиру, али кад им се дао обичан папир, употријебиле су га. На сличан начин се може више пута наћи, да животиња донекле одступи од инстинкта, но то не бива што она зна, да је тако боље, већ што је њен инстинкт баш тим задовољен. Зоље не разликују папир од оног материјала, који њима треба, већ узимају папир као готов материјал, као што би узеле и прави материјал, који су друге зоље направиле (дотјерале), па га оставиле. Пчеле не разликују вјештачко саће, ако је честито и од чиста воска начињено, од свога сања, већ га примају и настављају рад на њему, као да су га

[1]) J. Schaler: „Leib und Seele“ стр. 195.

саме и почеле. Животињски је инстинкт у том случају задовољан, јер он не гони животињу само на рад, већ да задовољи неку своју потребу.

(Наставиће се.)

Практично руководство при свршивању свештеничких дужности изложених у Требнику.

— Написао: јереј **Светозар Грубач**. —

[Бршљаница.]

(Наставак.)

Мѧтвы женѣ родильницѣ, по четыредесѧтыхъ днехъ[1].

Въ четыредесѧтый же день паки приносится отроча къ хрáмѹ, по ѻбже церковлѧтися, сѣсть начало прїѧти входитися въ церковь[2]. Приносится же матерїю ѹжѣ ѿчищенною и ѿможенною свѧщею[3]. Предстоѧщѹ и хотѧщемѹ прїѧти[4] .... ѿпѹстительный днь[5], ѩлй сѣгѡ прилучившагѡся.[6] ... спасъ вси рабѣ твою ѩмыхъ[7] ....

Ѩкѡ вѣгъ и человѣколюбецъ бгъ есй:[8] ... Мѧтва ѥ[9], отрочáти, ... до и во вѣки вѣкѡвъ, ѧминь[10] .... Мѧтвамъ же здѣ творитъ ѿпѹстъ[11]. Тѧже прїемъ свѧщенникъ отроча, начертакáетъ крстъ ймъ[12] предъ краты хрáма ... Тѧже входитъ предъ двери жертвенника[13], ... И входитъ ѥ во сты жертвенникъ,[14] ѩже ѥдетъ мѫжескїй полъ: ѩже же женскїй, дѧже до цркыхъ врáтъ, гла:[15] Нынѣ ѿпѹщáеши раба твоегѡ[16] вл҃ко: И по сихъ полагáетъ ѥ при дверехъ жертвенника[17] и такѡ воспрїемникъ поклонúвсѧ трижды, взéмлетъ ѥ, и йсходитъ,[18] И сщенникъ творитъ, ѩкѡ обычай, ѿпстъ.[19]

Примједбе у тексту.

1. Обред овај садржи у себи 1.) *молитве матери и дјетету послије 40 дана* и 2.) *чин уцрковљења дјетета*. Данас се зове то у Требнику једним именом: „Мѧтва женѣ родильницѣ по четыредесѧтыхъ днехъ“, а некад звао се чин уцрковљења дјетета: „Εὐχὴ εἰς τὸ ἐκκλησίασαι παῖδα μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς γεννήσεως αὐτοῦ“. *(Goar. Εὐχολ. pag. 269.)*

2. Ријечи: „Въ четыредесáтый же день паки приносится отроча, къ хрáмѹ“ ... „Тѧже прїемъ свѧщенникъ отроча начертакáетъ крстъ ймъ предъ краты хрáма“ ..... означују *вријеме* када се уцрковљење свршује, а и *мјесто*, одакле свештеник, пошто је очитао односне молитве, родиљу и дијете уводи у храм.

— Послије 40 дана по порођају донесе мати дијете (ако је живо, ако није, дође сама) к храму, и стане пред западним вратима, чекајући ту свештеника, који у епитрахиљу изиђе пред њу и отпочне чин са „Бгословенъ бгъ нашъ“ и т. д. (Сильченковъ, Прак. рук. при от-

прав. приход. требъ, стр. 9.). Тако је *Симеон Солунски* описао уцрковљење, рекавши, да се не смије прије у храм ући, док се мати и дијете не запечате и молитвама не освете, (*De Sacram. cap. LX.*).

3 Уцрковљење послије шест недјеља није случајни факт, или, можда, само ради форме, него ту одлучује сама природа жене породиље, за то је и речено: **Принесѣтсѧ жⷣ мⷥтерїю свѫжⷣ ѡчище́нною и ѡмое́нною сⷭ́рцю.**“ Родиља прије тог времена, није смјела у цркву, сада послије тјелесног очишћења и молитве, уводи се опет у храм и ту ступа у саопштавање с вјернима у свима молитвама и тајнама. На за то је и речено у молитви: „**ѡмы́й е҃ⷭ скве́рнꙋ тⷦлⷭ́нꙋю** (τὸν ῥύπον τοῦ σώματος), **и скве́рнꙋ дⷭ́шⷦнꙋю** (τὸν σπίλον τῆς ψυχῆς), **ко йсполне́нїй четы́редесѧти дне́й, творⷭ́й ю҃ досто́йнꙋ и причаще́нїѧ честна́го тⷦ́ла и кро́ве твоеⷭ́.**

4. Под ријечима: „**И хотⷭ́щемꙋ прїⷭ́ти**“ разумијева сд кум крсни (Новая скрижаль, Гл. III. § 3. стр. 335.). У неким руским Требницима стоји на томе мјесту овако: „*пришедшу же и кумови*“ (А. Алмазовъ: Ист. чиноп. крещ. и муроп. Прилож стр. 55.)

5. Види код „знаменовања“ примједба 4.

6. Светог редовног.

Йⷦкъ — име матере.

8. Послије овога „возгласа“, ако је дијете умрло па је мати сама дошла к храму, свештеник не чита: „**И ѿ нⷦ рожде́нное ѿтрочⷭ́**“ ... него молитву: „**Гⷭ́и бже́ нⷭ́шъ, прише́дый на спасе́нїе ро́да челове́ческагѡ**“ итд. са „возгласом“ „**Йⷦкѡ ѡсквⷭ́тисѧ и прослⷭ́висѧ пречестно́е и великоле́пное и́мⷭ твоеⷭ́**“ .... па одмах за тим иде у олтар (јужним вратима) говорећи: „**ны́нⷣ ѿпⷭ́щаеши**“... За свештеником иде и мати, али само до амвона. Ту се она поклони три пут, а свештеник, узевши са св. пријестола часни крст, изиђе из олтара и стане пред царским вратима, рече мали отпуст и даје матери крст ради цјеливања (Н. Сильченковъ, Прак. рук. стр. 9.).

9. А прва је „**И ѿ нⷦ рожде́нное ѿтрочⷭ́**“ и т. д.

10. Данас се свршује уцрковљење скоро увијек послије крштења, па за то, да се избјегне анахронизму; неки пасторалисте сасвим изостављају двије посљедње молитве за дијете, а неки изоставе само ове ријечи: „**да сподо́битсѧ сⷭ́таго кⷬще́нїѧ**“ .... све до „**тⷦ́ⷦ ко подобⷭ́тъ ксⷭ́ка слⷭ́ка**“, а тако и у посљедњој молитви: „**и сподо́би ⷱ ко кре́мⷣ ѵⷭ́гопотре́бное, и кодо́ю и дⷯомъ ѿрожде́нїѧ**“ .... до „**йⷦкѡ ты́ ⷱсй къ ѵⷭ́шнимъ живы́й**“ ..... (Амвросій [Јером.], Таин. св. крещ по чину прав. церк. Странникъ 1864. год. Јунв. стр. 13. Письм, по паст. богосл. прот. Евг. Поп. Ч. 2. стр. 98. Н. Сильченковъ, Прак. рук. стр. 10. К. Никольскій, Пособ. къ изуч. уст. богослуж. прав. церк. стр. 622.).

11. Отпуст овај ваља само за случај кад се молитве читају прије крштења дјетета. Ако је дијете крштено, живо и присутно, има се послије ових молитава одмах свршити и уцрковљење његово и за тај случај не треба отпуста.

12. Види код „знаменованья" примједбу 8.

13. „Предъ двѣ́ри жѣ́ртвенника" разуми *„пред царским вратима"* (К. Никольскій, Пособ. къ изуч. уст богосл. прав. церк. стр. 623.).

14. „Жѣ́ртвенникъ" (θσιαστήριον) значи овдје *олтар*, а *жртвеник* у данашњем смислу ријечи зове се грчки „πρόθεσις" — **предложе́нїе** — *просхомидија*. „Свештеник — вели *Симеон Солунски* — уноси дијете (крштено) к пријестолу и носи га око њега." (Булгаковъ, Прак. рук. стр. 98. и 99.) У олтар улази се на јужна врата. Пред пр'столом — на све четири стране треба да се поклониш, приносећи дијете на рукама (ἀνάθημα Θεῷ.) (Сильченковъ, Прак. рук. стр. 9.)

15. Само мушка дјеца носе се у олтар, а женска пред царска врата. У грчким требницима стоји: „καὶ εἰ μὲν ἄῤῥεν ἐστὶ κυκλοῖ αὐτὸ γύρωθεν τῆς ἁγίας τραπέζης εἶδε ἐστὶ θῆλυ, ἔξω τῶν ἁγίων θυρῶν." Ова је пракса древна и утврђена. Има, истина грчких и руских споменица у којима читамо да су свештеници и женску дјецу носили у олтар, но то није било опће правило (Булгаковъ, Прак. рук. стр. 99.).

16. Вел. Требник има за женски род у загради: „**и́лй рабѣ твоей**", али неки држе, и то је оправдано, да ријечи: „**Ны́нѣ отпущаѣши рабѣ твоегѳ**" .... вриједе једнако за мушки и женски род, јер то је текст евангелски, а ријечи су праведнога Симеона (Сильченковъ Прак. рук. стр. 10. Булгак. Прак. рук. стр. 99.)

17. Ваља разумјети: *„пред царским вратима"*. Неки свештеници мећу дијете на амвон (Сильчен. Прак рук. стр. 9.), а други га полажу на руке кума или матере (Булгак, Прак. рук. стр. 99.) Ми стојимо код посљедњега и не одступамо од ријечи *Симеона Солунског*, који вели: *„и вратив га (дијете) матери рече отпуст."* *(De Sacram. cap. LX.* Новая скрижаль, гл. III. §. 4. стр. 335.)

18. У неким споменицима свршава то кум *(Goar, Εὐχολ pag. 269.)* а у неким сама мати (Душеп. чт. 1877. г. кн. III. стр. 265). Ако кум није присутан, разумије се треба да то учини мати, али по уставу, то је дужност кумовска.

19. Међу свештеницима, у томе погледу постоји врло различна, кадкада и погрешна пракса. То је за то што у Требнику пише: И **сканде́ликъ твори́тъ, я́коже у́чи́лй, отнѣ́стъ**". Да се избјегне свака неправилност и несагласје, а постигне неки поредак и сталност, тр еба се придржавати једног правила. Па гдје ћемо наћи правила отпуст за

уцрковљење? — У евхологији *Гоара* стоји забиљежен овај отпуст: „Йже на рѣкахъ правѣднагw Сѣмеѡна“ ..... и проч. (pag. 269.). У Требнику *Петра Могиле* (1646) исти је отпуст при уцрковљењу, који и при знаменовању: Йже на ѿчатїйхъ правѣднагw Сѣмеѡна“... (К. Нильскій, Пос. къ изуч. уст. богослуж. прав. церк. стр. 621.—623, Б.-Х. Источник, Год. VII. св. X. и XI. стр. 490.). Основ томе лежи у аналогији са старим завјетом, а и сам чин освјештан је празником сретенским.

Одговори на питања из праксе.

Смије ли свештеник прије 40 дана очишћати молитве породиљи?

У Требнику је речено: „Принеситсѧ же [ѻ́трочѧ] мáтерїю ѻ́чищенною и ѿмовéнною сѣцею. Према томе ако негдје нека мати, знајући да је чиста, затражи да се прије 40 дана молитвом уведе у цркву, свештеник је то дужан учинити. Овакав случај може да буде код жене која је слабокрвна, па је чиста прије него неке друге, што за очишћење требају преко 40 дана. На ово треба особито пазити у данима четрдесетнице, када побожна Хришћанка једва чека да се тјелесно очисти, а све ради исповиједи и причести и ради тога да достојно у цркви при богослужењу дочека и проведе свјетли празник васкресења Христова.

Може ли се уцрковљење свршити у кући?

У имену, циљу и *функцији* уцрковљења, наћи ћемо довољно сигурности да наше питање коректно ријешимо.

У древним споменицима носи чин уцрковљења увијек такво име, које одговара значају самих молитава. У евхологији Гоара зове се он: Εὐχὴ εἰς τὸ ἐκκλησίασαι παῖδα μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. — Εὐχὴ εἰς τῷ εἰσέρχεσθαι παῖδα μετὰ μ' ἡμέρας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Термина „ἐκκλησίασαι“ и „εἰσέρχεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ“ јавно показује да се чин, о коме говоримо, свршавао *у цркви*.

Четрдесети дан — вели *Симеон Солунски* — мати већ приноси дијете у *храм*, и овђе га као дар посвећује Богу. Тај четрдесети дан послије порођаја важан је за матер и за дијете. Мати долази да се послије тјелесног очишћења и молитвом очисти, па доноси собом и дијете, да, послије како је при крштењу постало пуноправним чланом хришћанскога друштва, сада у четрдесети дан јавно ступи у скуп вјерних и да се уведе нарочитом молитвом, као званичним актом, у сва права стечена на крштењу. Све ово бива јавно у *цркви* сагласно са самом *циљем* уцрковљења.

Што се тиче саме *функције*, ваља зрело размислити *шта* и *како* у Требнику пише. „Къ четыредесѧтый же дéнь пáки принеситсѧ ѻ́трочѧ къ

хра́мъ, во е́же вѣ́рковлѧ́тисѧ, сі́есть, нача́ло прїѧти вхожде́нисѧ къ цр҃ко́вь“ .... Па онда даље у молитвама: „прихожда́щю ко сто́́й тво́ей цр҃кви“ .... „и принесе́ннаго сего̀ мла́нца“ ... „по о҃бы́чаю къ зако́нѣ сто́мъ твоемъ, по и҃спо́лненїи дне́й о҃чище́нїѧ, сто́ѧщю принести́сѧ претерпѣ́“ ..... „Та́же прїе́мъ скаре́нникъ о҃трочѧ́ начертава́етъ кр҃тъ и҃мъ пред҃ враты́ хра́ма глаго́ла:“ .... „Та́же вхо́дитъ е҃́ во хра́мъ, глаго́ла: Вни́детъ къ до́мъ твои́“ .... „И вхо́дитъ посредѣ́ хра́ма“ ... „Та́же гла́етъ: Посредѣ́ цр҃кве ко́споде́тъ тѧ̀“ .... „Та́же вхо́дитъ пред҃ две́рми же́ртвенника .... „И вхо́дитъ е҃́ во сты́й же́ртвенникъ (мушко) ... „да́же до цр҃кнѹ̀ кра́тъ (женско) ... „полага́етъ е҃́ при дре́мъ же́ртвенника“. Инструкција ова, како видимо вриједи само за уцрковљење у *храму*.

Истина, неки хоће да се тај чин може и у кући свршити, али нама је увијек до тога, да се испуњавају односни прописи, а не да се руши црквени устав, или да се прописано правило запостаља старим обичајима. Ми дакле остајемо при томе, да се уцрковљење има *увијек свршити у цркви*. У кући не може се оно свршати, јер се не могу молитве очитати ни породиљи ни дјетету по ономе правилу, које је у Требнику и које мора сваки свештеник тачно испуњавати Нађе ли се — што је вазда врло ријетко — да мати зажели, да се уцрквљење, због болести њезине или дјетета, у дому сврши, ваља је поучити да то не може да буде, него да ће се оно свршити првом приликом, када она са дјететом послије порођаја први пут у цркву дође. Најпослије има, на жалост и таквих жена, које врло ријетко долазе у цркву, па барем у оваквим приликама када баш морају доћи, не треба подупирати њихову немарност.

Како треба свршити уцрковљење дјетета кад мати није присутна?

Ако је мати болна, или је можда прије 40-тог дана умрла, или ако је иновјерка па неће да донесе своје православно дијете у православну цркву ради уцрковљења, сасвим је природно, да се уцрковљење његово свршује без ње. У томе случају дужан је кум довијети дијете, а свештеник ће очитати само молитве дјетету. Прва је молитва за матер и дијете, друга само за матер, а трећа за дијете. У првој ваља изоставити прошења која се матере тичу, а другу молитву, јер се специјално односи на матер, у овом случају не треба читати.

Када мати оздрави и узмогне да у цркву дође, ваља јој очитати молитве, које си прије изостави. У отсутности матере или дјетета не може се свршити ни једно уцрковљење.

(Наставиће се.)

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Наставак).

Основи успјешности пастирског дјеловања — пастирско одушевљење и пастирско образовање.

Код обичног човјечанског васпитања прави успјех несумњиво стоји, у главном, до моралног карактера васпитача. И код пастирског руковођења исто тако, па још и више, успјех духовног рађања одређује се, прије свега, онијем богатством духовног живота, онијем унутрашњим одушевљењем, с којим приступа пастир својој дјелатности. У чему дакле св. Јован Златоусти види суштину тога идејалног пастирског одушевљења, којим се одређује успјех пастирског дјеловања и које има да створи и одржи у себи сваки пастир?

Пастир прије свега мора љубити своје стадо топлом материнском љубављу. Мати, која љуби, живи животом дјеце своје, радује се њиховим радостима и тужи због њихових јада, „она, говорећи ријечима Јована Златоустог, тужи, кад имајући одојче не може да му пружи богате изворе млијека, али и ако га мало има, ипак даје своје груди и дијете вуче и сиса их, и, загријевајући устима охладњеле сисе, напреже се, да извуче себи хране више него што је у њима. Мати осјећа бол од трзања сиса, али не одбија дијете, јер је она мати и прије ће све поднијети, него ли што ће раздражити дијете своје. А кад матере, опажа св. Ј. Златоусти, имају такову љубав према дјеци својој, то тијем више морамо ми (пастири) имати такове осјећаје према вашој љубави“ [1]).

Али одушевљење материнско прије се само приближује идејалном пастирском одушевљењу, али још не одређује сву суштину тога узвишеног одушевљења. „Односаји духовног рођења су топлији од природних“. — Највиши образац правог пастирског одушевљења показује св. Ј. Златоусти у души апостола Павла. „Душа његова, говори св. Јован Златоусти, обухватила је цио свијет и све грлила у себи, цијенећи сродство по Богу више од сваког другог сродства. Павле их је све љубио тако, као да их је сам родио, или, боље рећи свакога је оца надмашио у нежности љубави.... А да је ап. Павле, надмашио својом љубављу родитеље по тијелу, послушај ријечи: „ко

[1]) Бес. на разна мјеста св Писма.

ослаби, и ја да не ослабим" (X. Кор. XI. 29)? У осталом овдје нам се представља једнакост љубави, ма да оци по тијелу једва могу изрећи такове ријечи; па онда слушај: „молио бих се, рече, да ја сам будем одлучен од Христа за браћу своју, која су ми род по тијелу (Рим. IX. 3.). Који би отац пожелио, да ради дјеце своје буде у несрећи? И опет: „отићи и с Христом бити много би боље било, али остати у тијелу потребније је вас ради". (Фил. I. 23—24). Која би се мати усудила да рекне тако што? Таково је милосрђе и сапатња у душама светих[1]). „Такав (по своме одушевљењу), опажа св. Ј. Златоусти, мора бити пастир"[2]). На другом мјесту, наводећи ријечи ап. Павла: „за то се утјешисмо, браћо, вама у свакој жалости и невољи својој вашом вјером; јер смо ми сами живи кад ви стојите у Господу" (I. Сол. III. 7—8). Вели св. Ј. Слатоусти: „шта се може сравнити с Павлом, који је спасење ближњих сматрао за своје, односећи се исто тако према свима, као што се тијело односи према удовима? Ко би могао говорити таковијем језиком; тијем више помислити то? „Ми смо сад живи" — тијем показује, да и искупљење, и смрт за њега није ништа друго, него њихово спотицање, а животом међутијем (сматра за себе) њихов напредак. На који би начин други ко исказао тако и жалост због слабости ученика и радост? Таково, довршује св. Ј. Златоусти, мора бити одушевљење (пастирâ) наставникâ, и тада неће бити ничег неумјесног[3]). Као и апостол и пастир мора у души својој осјећати радост и тугу због нравственог стања свога стада; и његова љубав се мора простирати на све чланове повјереног му стада Христова, не лучећи добре од злих[4]). „Свештеник је, говори св. Ј. Златоусти, општи отац васељене, с тога се он има бринути за све, као што се за све брине Бог, коме је на службу себе посветио"[5]). У томе се у истини и огледа љубав по Богу, што она тежи, да собом обухвати све. А ако једнога љубиш, а другога не, онда је твоја љубав човјечанска[6]). Дух љубави, која све обухваћа, живљење нравственим животом свога стада, готовост жртвовати за њих блага па чак и живот, све то и саставља суштину идеалног пастирског одушевљења.

Таково узвишено одушевљење, којему мора тежити пастир, јесте особити благодатни дар. „Духовну љубав, вели св. Јован Златоусти, не рађа нешто земаљско, она силази с више, с неба[7]) и даје се у тијели

[1]) Бес. на посл. Колос.; Бес. на разне случајеве.
[2]) О свештенству.
[3]) Бес. на I. Солун.
[4]) Бес. на јеван. Јованово I.; Бес. на разна мјеста св. П.
[5]) Бес. на I Тим.
[6]) Бес. на I. Солун.
[7]) Бес. на посл. Рим.

свештенства". „Али да се тај благодатни дар усвоји и одржи у себи зависи од тежње човјечјега духа".

Као што напријед пред материнском љубављу иду муке порођајне, а љубав та баш у њима налази свој извор, тако се и благодатна љубав у души пастиревој једва послије с мукама скопчанога одрекења од живота за свјетске сврхе и самопожртвованог посвећења себе Богу. То самоодрекење, које св. Јован Златоусти назива „првом врлином"[1]), јесте манифестација самосталности човјечјега духа; оно и јесте неопходна погодба усвојења благодатног дара духовне љубави. С тога се онај, који приступа пастирској служби, мора прије свега одрећи свјетских задовољстава и егоистичких тежњи; а ако не прими свештенство без таквог расположења, тај, по ријечима Јована Златоустог, губи и себе и друге[2]). Сам се св. Јован Златоусти уклонио од примања свештенства у оно вријеме, када, по своме признању, бјеше везан „младићким сновима, свјетским тежњама, и кад га још не бјеше тешко разгнијевити"; и тек се тада одлучио примити високу службу[3] када се ослободио „житејске буре"[3]).

Онај, који приступа пастирској служби, одрекавши се у име дјела Христовог живота за свјетске сврхе, добија у тајни свештенства особити благодатни дар. Онај, који је достојно примио тај дар, препорађа се унутрашње; за њега се откривају виши интереси, нови смисао живота — добро повјерене му паствe; у животу те паствe по стоји за њега извор и виших радости и непрестаних брига. Сам св. Јован Златоусти, искусивши на себи тај духовни препорођај, не налази ријечи, да искаже онај осјећај љубави и привезаности к своме стаду, којега бјеше пуна његова благодаћу обогаћена душа. „Ја вас љубим, говори Златоусти својој пастви, ви сте за мене све — и отац, и браћа, и дјеца, ви сте за мене живот, ви сте ми похвала. — Ако ви будете напредовали, ја ћу се прославити, јер се мој живот и богатство налази у вашој ризници[4]).... Вјерујте, ја заборављам на своје спасење, бринући се о вашем, и немам времена да оплачем своје гријехе. Тако сте ви за мене све. Кад видим, да ви напредујете у врлини, ја од радости не осјећам биједе; а кад видим, да ви не напредујете, тада се од туге опет занимам својим, тако се ја радујем вашем добру, као да би сам трпио мношину биједа, а јадујем због ваших недостатака, као да би сам имао мношину савршенства.... Дај Боже, говори с апостолском ревношћу св. Јован Златоусти, да се сви спасете, па

[1]) Бес. на посл. Јевр.
[2]) Бес. на разна мјеста св. Писма.
[3]) О свештенству.
[4]) Бес. на дјела ап. Ист. и бес. на разне случаје II.

ма ја био осуђен као онај, који није испунио своје обавезе. Јер ја се не бринем о том, да се ви спасете кроз мене, него само да се спасете, па ма кроз кога то било[1]).

Благодатни дар саосјећајне љубави, који се добија у тајни свештенства, мора „загријавати у себи" црквени пастир, јер од те љубави и зависи успјех духовног рађања[2]). Св. Јован Златоусти дубоко вјерује у силу и значај такове љубави у стварі моралног утјецаја на човјека. „Ништа, вели, не може тако привући к себи, као љубав[3]). Као што огањ, падајући на суха дрва, претвара их у једно горуће тијело, а над влажним не чини никаковог дејства, тако и хладноћа душевна не помаже сједињењу: али топлота душевна већим дијелом привлачи к себи[4]). Сједини себе везама љубави с братом својим: све је лако људима, који су везани међу собом везама љубави. Привежи себе к њему и њега к себи, — тада ћеш ти бити господар не само над собом, него и над другим. Пријатељем можеш учинити свакога, кога год хоћеш[5]). Љубав је, опажа на другом мјесту св. Јован Златоусти, велика наставница, она ће имати снаге и да из камена начини човјека[6]).

[Наставиће се.]

Незнабошци и откривење.

(Мјесто наставка сврштак.)

Тако на почељетку у александријском пријеводу Старога Завјета у књигама сивила, у дјелима Филона, Флавија и др. видимо јасно, да је објављено грчкоме — дакле и цијеломе културноме свијету, да је истина у Јудеја и од Јудеја.

Најбољу свједоџбу о томе, да је истинита ријеч продрла и у незнабоштво, дају тако зване „*Сивилинске књиге*"[7]). Неке од тих сивила: на пр. јудејска и александријска указују са необичном јасноћом незнабошцима, да је спасење у религији Јудеја. — Да наведемо неколико одломака из тих књига: „О Грчка, говори јудејска сивила, за што ти полажеш наду на људе, који не могу избјећи смрти? За што

[1]) Вес на дјела ап.
[2]) О свештенству; бес. II. Кор. бес. на рав. мјест. св. Писма.
[3]) Бес на I. Кор. посл. Бес. на посл. Кол.
[4]) Бес. на посл. Ефесц.
[5]) Бес. на I. Кор.
[6]) Ibid.
[7]) Легенда казује ово о поријеклу сивилинских књига: „Римском цару Тарквинију дође једном нека пророчица и понуди му, да куши од ње девет књига пророчких. Цијена, коју је за њих затражила пророчица, учинила се цару врло висока, и он не хтједе купити. Онда пред њим спали три књиге, и за остале искала је исту своту. Цар ни сад није хтјео купити. Пророчица спали опет три књиге, а за остале затражи исту своту. Цара је све то тако поразило, да је на савјет авгура (прорицатеља) купио књиге.

приносиш за умрле узалудне дарове и жртве пред идолима богова? Ко те је упутио у такову заблуду? Ко те је довео до тога отступништва, да си се окренула од лица великога Бога? О, прије свега поштуј име Оца свију ствари; и немој, да ти је више то име непознато"!...

Или још: кад се људи обраћају Богу... „тада ће настати царство, које ће бити вјечно и распространиће своју власт над свима људима. Онај, који је дао побожним људима свети закон, обећава још, да ће им отворити земљу, сав свијет и врата светих; он им обећава дати све радости, бесмртни дух и вјечну светост, и са цијеле земље мирисе и дарове понијеће у дом великога Бога. И неће бити другога дома, у коме ће будућа покољења свједочити о свом побожном страху пред Богом, осим онога, кога ће он сам показати вјернима за молитву. Смртни ће га назвати храмом великога Бога Пророци великога Бога уклониће мач, јер ће бити праведне судије и цареви смртних. И људи ће имати богатства, која неће стјецати никаквом неправдом, јер ће владати суд и правда великога Бога.

... Радуј се млада, дршћи пред спасењем, јер Онај, који је створио небо и земљу, дароваће ти вјечну срећу. Ено вуци пасу по планинама с јањцима, леопарди иду заједно са козама, међеди ноћивају заједно са теоцима, крвожедни лав је за јаслама са мирним волом, и невина дјечица воде их заједно везане; дивље животиње тихо ће пузити по земљи, и аждаје ће спавати уз дјецу не чинећи им никакво зло, јер рука Божја почиваће на свима њима".

Из александријске сивиле:

... Ви смртни, од тијела начињени људи, слике небића, зашто сте тако надувени и не мислите о цијели живота? Ви не стрепите? Ви се не бојите Бога, који Вас гледа? Бога највишега, који све види и све зна, Господара, који је свуда присутан, који је све створио и храни свако створење, Створитеља, који је удахнуо у вас дисање свога високога духа и учинио, да тај дух води све смртно .. Бог је један. Он управља, Он види све. Ни једно смртно тијело не може Га видјети, јер које би тијело било у стању некажњено погледати у чистога, бесмртнога Бога, који живи на небу? И т. д. — — —

Оваквих мјеста у сивилинским књигама има врло много. Под упливом њихоним и Виргилије у својој четвртој еклози скоро исто таковим изразима претсказује наступ златнога вијека. Код Порфирија, делфијско пророчиште Аполоново на питање: „која је религија боља — јудејска или хришћанска?" — одговара: „Јудеји вјерују у Бога оца и цара најприје, пред лицем кога дршће небо и земља, море и пропаст ада

и сама божанства ужасавају се; закон њихов јест отац, кога побожно поштују јеврејски свеци". Сивиле кажу, да је спасење управ у истинитој религији, коју су тада имали само Јудеји.

Сличних свједочаба особито из времена непосредно пред доласком Христовим а дијелом њему савременог, може се изнијети још више, него ли је то наш автор учинио; постојали су што више тајанствени религијозни обреди, који су потекли из вјере, у једнога непознатога Бога.

Други дио књиге говори о природном богопознању, коме је доводио незнабошца, а доводи и сваког човјека, поглед на видљиви свијет и процес свјетскога живота и на тежње и потребе људскога духа. Овај дио књиге представља цио ток природног богопознања и не уступа првоме у погледу интереса и поучности, ма да би му се могло пожелити мало више простота у излагању.

На свршетку да изнесемо суд нашега ауктора о томе, за што управ није била објављена истина свима народима, није била откривена свакоме човјеку? „Јест истина, одговара он, — на земљи су умирали многи милиони, не знајући ништа о проповиједи пророка и Месије, као што и данас умиру многи милиони не знајући ништа о Његовој науци! Зашто је то тако? Ми тога не знамо. Ми држимо, да се људи обзиром на то, колико примају откривење, могу подијелити на три врло неједнаке класе: на људе, који су непосредно од Бога примили откривење т. ј, такове, којима је откривење било уједно и Богојављење; на људе, који су добили откривење од других, њих поучава о његовим истинама црква; на пошљетку на трећу најмногобројнију класу. до ушију које никако не допире учење цркве. — Не смијеме мислити, да су ови пошљедњи најгрјешнији и највећи прије-ступници! Осамнаест жртава, које су пале под развалинама куле силоамске, нијесу били по ријечима Христовијем најкривљи од свију Јерусалимљана (Лука 13. 4.). Тако и они, којима није дано да чују и разумију слово Божје, нијесу најкривљи од свих људи! Непосредног откривења некад су се удостојавали и не најбољи, па је за њих оно могло бити и на осуђење. И обратно други су могли бити, да им се неда откривење, па да не буду горе осуђени! Често се у чуду питало, за што Бог није открио своје воље и није се јавио великим мужевима старине, као: Питагори, Платону и Сократу? Ми не знамо: — можда им је то и јављено, али у оноликој мјери, колико су могли примити! Ну ако натприродно откривење није ни близу дошло до њихових ушију, то је по нашем мнењу само за то, што је за њих било боље, да им се истине и не објаве. Просте истине вјере могле би бити камен спотицања и саблазни за ове мужеве знања.

Поучна је за ово прича Господња о богаташу и Лазару. Богаташ налазећи се у паклу у мукама за то, што није слушао (а наравно ни вјеровао) заповијести Мојсеја и пророка, моли Аврама, да пошаље на земљу сиромака, који се налази на крилу Аврамову, кога је он негда презрио. Молим те оче, говори он, пошаљи га у дом оца мога, јер имам пет браће, нека им посвједочи, да не би и они дошли на ово мјесто мучења. Аврам му је рекао: имају они Мојсеја и пророке, нека њих слушају. А он је рекао: „не оче Авраме, него ако им ко из мртвих дође, покајаће се. Тада му је Аврам рекао: „Ако Мојсеја и пророке не слушају, да ко из мртвих устане, неће вјеровати“ (Лука 16, 27—31). Но ако неће вјеровати ономе који устане из мртвих, још ће мање вјеровати ријечима онога, који је давно већ ум'ро. — Спиноца рекао је за себе, кад би чудо ускрснућа Лазарева било истина он би сву своју систему уништио. Но он није уништио своје системе, по којој у свијету нема мјеста никаквоме чуду. И у старини, као и у Спиноце, било је људи, којима је слово Божје и казивање о дјелима Божјим изгледало као лудост, бевумље — дакле као саблазна. Оваковима, којима је оно могло изгледати као особита тешка саблазна и довести их још до горе осуде, откривење можда се није ни јављало.

Затим код питања о саопштавању и распростирању откривења, треба увијек на уму имати, да су људи не посебне јединице, него увијек породица, народ, и да у дјелу спасења и општења с Богом има мјеста не индивидуализам, него скупност. Отуда призив Аврама и излучење јеврејског народа из средине свију народа на земљи, отуда пребивање читавих народа у тами и сјени смртној. Блиски међу собом људи по поријеклу, блиски су међу собом и по духовним својствима. Ево за што су општа правила и закони за народе и опште казне! Ево зашто је откривење даровано и није даровано! Религиозне истине биле су увијек јављане већем броју лица, него што их је било, који су их примили. Или ваљда нијесу били дужни знати у вријеме Мојсеја Амонићани, Моавићани, Едомљани, да је Бог Јевреја истинити Бог и да дати од њега закон, јест спасоносни закон? Ипак они нијесу пожељели, да га познаду. И Бог их је пустио, да иду путем својим, као што је пустио и друге народе, да иду својим путем! Но ово „пустио“ не мора се схваћати у просто буквалном смислу! Они су били одлучени од цркве у истини само у толико, колико је то за њих било корисно! Црква налаже анатему само за добро онога, кога анатемише. Бог се скрива од човјека за добро човјека.

Но ипак, ако се старозавјетном незнабошцу и није давало откривење, то не значи, да му се нијесу давали никакви знаци, како

ће тражити истину и у чему се налази истина. Не, осим натприродног откривења у оно доба, као и данас, било је природно богопознање! Пут истини показиван је свакоме и осјећај истине дават је свима. *«Бјеше виђело истинито, које обасјава свакога човјека, који долази на свијет»* (Јов. I. 9.). Ово виђело осветљавало је и осветљава свима пут и циљ живота, и онај, који неће да га види и који га пориче, бори се против рогатога. Души људској према томе, како се она развија, све њезине силе, све што се открива њезином знању, све указује на највишу истину.

Какав закључак можемо одавде извести обзиром на незнабошце и невјернике? Они немају изговора — ријечима апостоловим одговара автор „Они безотвјетни" (Римљ. 1,20) стоји као епиграм на челу књиге!

С руског превео: **Н. Р.**

Кратак преглед цвквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Исповијед и причешће ђака средњих и нижих учебних завода у Сарајеву. Прве седмице поста свете четрдесетнице приступила је школска младеж свих средњих и нижих завода у Сарајеву св. тајнама исповиједи и евхаристије. Исповједали су катихете дотичних завода.

Причешћивање војника. Момчад православне вјере сарајевског гарнизона исповједила се и причестила у недјељу 11. марта о. г. у храму рођења св. Богородице. Светим тајнама спремио и правео је православне војнике, војени свештеник вприч. г. прота Т. Јунгић.

У Русији.

Нови ректор петроградске духовне Академије. Св. синод руски именовао је досадањег инспектора петроградске духовне академије архимандрита Сергија ректором исте академије, а на његово мјесто поставио је за инспектора доцента јеромонаха Теофана, који је уједно промакнут у чин архимандрита.

Одредба св. Синода за Толстоја. Прије некога времена изашла је од св. Синода у Петрограду посланица, у којој се спомиње лажно учење руског романсијера и писца Л. Толстоја о вјери. У тој посланици вели се између осталога и ово: „Толстој с ревношћу фанатика проповиједа да се униште догме православне цркве и сама сушност вјере хришћанске; он одбацује личнога Бога који се слави у св. Тројици, Творца и промислитеља васељене; не признаје Господа Исуса Христа — Богочовјека и Спаситеља овога свијета; не признаје зачеће без сјемена по човјечанству Христа Господа; не признаје дјевичанства прије рођења и послије рођења пречисте Богородице Приснодјеве Марије; не признаје живота послије смрти. Ово он јавно усмено и писмено проповиједа и тијем се сам одвојно од сва-

ког општења са њером православном. С тога црква не рачуна га више у свога члана и не може га рачунати док се не покаје. Сада се за то свједочи пред цијелом црквом." На завршетку ове посланице моли се св. Синод Богу, да Толстоју подари Господ покајања да позна истину, те да га поново врати у крило св. матере цркве православне.

Црква на Атосу.

Манастир Хилендар опет српски. По сасвим поузданој вијести, коју сам баш из Хилендара добио сретан сам јавити уредништву „Источника", да је Хилендар" недавно прешао у српску заштиту и управу. Краљевина Србија је одужила дуг ове старе српске краљевске задужбине, у који су га туђини калуђери увалили, и послала три српска архимандрита и три млађа калуђера и шест младића за манастирске приправнике; за новога епитропа посвећен је архимандрит Вићентије бивши старјешина манастира Сретења у Кабларима. А ми велимо: У сретан час Бог дао!

Л. Б.

Англиканска црква.

† **Крејтен епископ лондонски.** Англиканска црква претрпјела је знатан удар смрћу ученога епископа лондонског *Крејтона*. До посвећења овог за епископа, уређивао је одличан историјски журнал: „Англикански историјски преглед", којег је због силних послова око управе црквом морао напустити, као што је из истих разлога оставио недовршено и своје капитално дјело: „Историја папства у периоду реформације". Ипак је као епископ изговорио са црквене катедре до 288 проповједи, а као добар пастир стекао је својим свијетлим примјером хришћанске смирености и доброте, свеопшту љубав и признање духовнога стада свог, које данас истински оплакује смрт његову.

У Сј. Америци.

Нова православна црква у Сј. Америци. Како саопћава руски лист „Свѣтъ" који излази у Сјеверној Америци (Пенсилванији) — свечано је освѐћена нова руска православна црква у граду Катасаква. На ову свечаност искупио се силан православни народ из околине и из удаљених крајева. Свечану литургију и освећење храма обавили су протојереји А. Товт. Григорије Грушка, уредник и издавалац „Свѣта" и мјесни парох Мирон Волкај. — Исти лист саопштава, да је 12. нов. прошле године освѐћена и православна црква у граду Микеспорти. *Храм је посвећен св. Сави, првом архиепископу српском.* — Најпослије мј. децембра прошле године освѐћена је и нова црква руска у Вилкесбари. Ово је први храм у чисто руском стилу сазидан. У њега се може смјестити до 1500 побожних вјерних.

Прелаз у православље. Недавно је у Сјеверној Америци прешла у крило св. цркве православне цијела унијатска парохија Пасајик (од 800 душа) једино због тога, што је по смрти епископа Вигера наименован био за нашљедника му неки Ирац. Овај покрет изазван неодољивом мржњом Американа према крајњем папистама Ирцима, није могао спријечити ни парох овога мјеста о. Левђеније Соћела, ма да се жестоко одупрео томе.

Црква на западу.

† **Вилибалд Бајшлаг.** Њемачка богословска наука претрпјела је смрћу професора богословије Вилибалда Бајшлага тежак губитак. Од његових многих

научних списа најважнији је му је: „Живот Исусов“ издан у двије књиге 1885. —1886. Био је жесток противник папства, а присталица старокатолицизма. Од њега је и знаменити спис „Старокатолицизам“, којим је много старокатолицизму користио. Заједно са ученим професором Ниподом живо је дјелао на интернационалним старокатоличким конгресима. По смрти су му остале дјеломице издане „Успомене“ из његова живота, које су пуне богатог материјала за карактеристику умних и вјерских покрета у 19. вијеку.

Нове књиге и листови.

Голуб. Лист за српску младеж. Год. XXIII. Излази сваког 1. и 15. Цијена му је за Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину на цијелу годину 3 круне. За Србију и Црну Гору 4 динара. За Русију, Бугарску, и турске покрајине 4 круне. Претплата се шаље: Књижарници Милана Каракашевића у Сомбору (Угарска-Бачка). Листу је уредник: Јован Благојевић, а издавалац: Милан Каракашевић. Овај лијепо уређивани дјечији лист препоручујемо свакој српској кући. Цијена му је тако малена, да га и сиромашнија српска кућа може и ваља да држи. Поред ваљаних причица и пјесама одликује се овај лист и својим лијепим и поучним чланцима као и красним сликама. За то нека је свакоме топло препоручен.

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. конзисторија Дабро-босанска.

Број 304 ех. 1901.
Реф. I. бр. 152. 2—3

Едикт.

Позива се овијем Јулка рођ. Дејановића, супруга Григорија Бајалице из Добрлина, која је прије неколико година наводно у Чернику, код Нове Градишке становала, да се потписаној конзисторији до 1. (14.) јуна 1901. год. тим прије пријави, што ће се иначе од њеног супруга против ње подигнута бракоразводна парница и без ње, односно са њезиним службено постављеним заступником довршити.

У Сарајеву, 22. фебруара 1901.

АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 31. марта 1901. Бр. 6.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: јеромонах **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Консисторија Православне Српске Митрополије Захумско-Херцеговачке.

Број 154. ин 1900.

Консисторијска сједница, у Мостару, 20. новембра 1900.

Високопречасним управама манастира православне српске Митрополије Захумско-Херцеговачке.

Овим позивамо високопречасне управе митрополијских манастира, да од данас у напријед имају се придржавати ниже наведеног погледом на годишњи приход и расход манастирски.

О приходу.

Администратори парохија манастирских имају заједно с управом почетком сваке године у јануару мјесецу ставити исказ прихода парохијског, што га имају давати манастиру у име парохија, које испред манастира администрирају, и то прорачунавши у готовом новцу. Половину тог прихода парохијског имају администратори парохија уплатити каси манастирској у прва три мјесеца прво по године, а другу половину прихода у прва три мјесеца друго по године. Препис оваког исказа прихода има се доставити Конзисторији крај мјесец јануар сваке године.

У погледу марве, стоке, што манастири држе испред себе, као и оне, што се налази на ћесиму и изору имају управе манастирске исказ стања концем сваке године Конзисторији предложити. — У по-

гледу прихода од кметова, ћесима и сл. имају управе манастирске предложити Консисторији, шта су од истих примили а тако исто исказ и шта је код истих кметова остало на дугу. Управе имају предложити Консисторији исказ шта су добили и са земаља које манастири непосредно испред себе држе и обрађују. Сви се искази имају предложити Консисторији концем сваке године. —

О расходу.

Пошто манастири ево већ двије године воде протоколе прихода и расхода једнообразне прописане Консисторијом, то на основу ових двају прошлих година имају управе манастирске саставити почетком сваке године у напријед прорачун барем приближан за наступајућу годину, и то само за расход. Препис оваког прорачуна имају предложити Консисторији до 15. јануара.

Управе манастирске имају за сваки издатак узети признаницу, ако дотични нијесу писмени, то признанице на издатак нека потпише као свједок један од јеромонаха или тутора.

У опће о вођењу протокола прихода и расхода, нека припазе управе, да биљеже тачно по рубрикама како приход, тако расход, јер је до сада било случајева, да једна рубрика замјењује другу, а било је случајева, да једна врста прихода односно расхода забиљежена је у двије и три рубрике, и ако сродне.

Протоколе, како прихода тако расхода, као и све исказе, што управе манастирске имају предлагати Консисторији, треба да уз управитеља-настојатеља потпишу и сви јеромонаси из братства, а тако и дотични тутори.

Ова упутства почињу вриједити почетком 1901. године.

А. Е. Митрополит:

Серафим с. р.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

На инстинкт такође много утјече доместикација. Наше домаће животиње (н. пр. коњ) су сасвим изгубиле инстинкт, да живе у друштву. Неприпитомљене животиње исте врсте живе и данас у примитивном стању (н. пр. у друштву и т. д.), а код доместицираних је инстинкт измијењен, замијењен другим наукама и тако истиснут. То је сасвим природно, јер је животиња промијенила увјете и начин свога живота, па се морала прилагодити новом животу. Њен инстинкт

је морао подлећи јачој сили, човјечјој вољи и знању, па пошто није имао прилике, да се вјежба, заспао је сасвим. Доместикацијом дакле животиње губе стара својства и добивају нова.

Доместикација је много допринијела, да људи сматрају животиње за нешто више, него што оне у самој ствари јесу. Кад се доместикацији придружи још и дресура, онда је то још прије случај. Дресура у доместикацији животиња добива нова својства, која човјек често сматра за резултат животињске интелигенције.

Не може се тврдити, да је животињски живот оличен само у инстинкту. Животиња живи ширим душевним животом, него што је инстинкт; он је само један дио њеног душевног живота, али такав дио, који господари свим душевним способностима животињског живота. Без икакве сумње животиње имају моћ опажања и разликовања. Оне опажају храну, непријатеља и т. д., те могу и да уоче разлику између појединих предмета. Инстинкт их води ономе, што је за њих добро, води их сврси, али оне живе душевно и осим инстинкта. Оне имају представа и појмова. Псето н. пр. кад је сито, затрпава обично преосталу храну у земљу, а кад огладни, иде по њу. Без сумње оно има појам о закопаној храни; знаде из искуства за оскудицу у храни; представе из прошлости се буде у његовој души и оно ради цјелисходно. Но свакако није само асоцијација представа изазвала тај рад, већ ће ту бити заступљен и инстинкт исто онако, као што не ради мачка по памети, по разуму, кад затрпава своју нечист, већ има нагон за то. Нећемо претпоставити, да је мачка размишљањем дошла до увјерења, до закључка, да незатрпана нечист кужи ваздух и да је то за њу опасно, већ напросто кажемо, да јој је урођено, да тако ради. Животиња дакле може имати представа, али оне нису самосталне, већ у неку руку инстинктивне. Инстинкт је дакле главна црта спаљашњег животињског душевног живота (моторног живота).

Они, који су мишљења, да животиња има веће интелигенције него што човјек претпоставља, увеличавају душевна својства у животињâ. То човјек чини и нехотице. Тежњи, да се психички живот у животиња тачно испита „придружује се још и наклоност, да откријемо што интелектуалнији рад код животиња; та наклоност потјече из природне симпатије према предметима, које испитујемо; та радост, која човјека тако веже за дотични предмет, постаје у овом случају нехотична тежња за посматрањем што необичнијих појава“ [1]). И на тај начин морамо са резервом примати тврдње, како је ова или она животиња показала у извјесној прилици чудо од интелигенције.

[1]) W. Wundt: „Vorlesungen über die Menschen- und Thierseele“ стр. 388.

Нигдје нема спомена, да дивље животиње показују неку необичну разумност, већ већином доместициране животиње. Од ових се особито одликује пас и коњ. Те двије животиње могу највише научити. Но и ту је велика разлика, јер животиња не учи свјесно, разумно, већ само оно, што она може уочити и примити помоћу чулних утисака. То је т. зв. дресура. Животиња се може дресирати, али се не може васпитати. То ћемо најбоље видјети из неколико примјера.

Псето научи да лови, да доноси ствари и т. д. Погледајмо начин и разлоге том учењу! Оно учи не из љубави према свом господару, већ или због жеље за баченим предметом, или од страха батина за љубав хране и т. д. Дресура није право знање, није васпитање. Она је извјежбаност и то таква, која се креће у границама инстинкта т. ј. извјесне животиње се могу дресирати само за извјесне послове, а не за све[1]). Псето је привржено свом господару више од свих животиња и дресуром може да научи много, али да дресура не утјече много на његово интелектуално развиће, види се из много примјера Покажимо псету слику његова господара; оно господара свог познаје врло добро, и кад га види трчи око њега, радује му се, умиљава му се и т. д. Но кад види његову слику и не осврће се на њу. Шта то значи? — То значи, да оно у природи разликује свога господара од других предмета по чулима, н. пр. по мирису; слика је сасвим другог мириса него господар, те га за то и не познаје, а то је очити доказ, да код њега нема свјесног опажања[2]).

Занимљивих примјера, колико може животиња да научи дресуром, налазимо код W. Wundt-a. Он је скупио врло лијепих ствари из животињског свијета, особито паса, али све то не приписује интелигицији животиња, већ с једне стране инстинкту, с друге дресури.

Дресура може да буде од тако јаког утјецаја на животињу, да се својства, добивена дресуром, могу да пренашају и на потомке. Ловачки се пас као такав већ окоти; од природе је већ у њему окретност и вјештина, коју човјек дотјерује. На том атавизму се и оснива разлог укрштавању при оплођавању животиња, те се на тај начин производјају племените пасмине. Но ипак дресура не улази тако дубоко у природу животињску, да би својства њом добивена остала у њој трајно, јер за неколико генерација својства дресуре ишчезавају, а ако хоћемо, да их животиња задржи, морамо је непрестано обучавати.

Својства дресуром добивена не смијемо сматрати као природна животињска својства, а још мање као плод њеног самосвојног развића.

[1]) G. Fell: „Die Unsterblichkeit der menschlichen Seele" стр. 29.
[2]) J. Schaller: „Leib und Seele" стр. 198.

Према томе не треба да се чудимо, кад видимо или чујемо за такву „памет“ животињску, која почива само на чулним опажањима.

Од много већег је интереса посматрати природни душевни живот у животиња. Рекли смо већ, да животињски инстинкт није једина страна душевног живота животињског. Спољашње дјеловање, физички рад њен зависи од инстинкта, а унутрашњем, често душевном животу припадају представе и појмови (који такође донекле зависе и равнају се према инстинкту) и свијест. Представе су особито живе у животиња и Wundt их сматра за главни извор животињском душевном животу. Представе се наиме у души животињској асоцирају. Животиња се сјећа неке своје радње у прошлости, па та представа изазива сличну радњу у садашњости. У њеној памети је остао утисак од прошлих дјела, те ти утисци — пријатни или непријатни — у садашњости или потјечу животињу да учини нешто, или је одбијају од тога. Тога има и код човјека, да неразмишљајући ради помоћу асоцијације представа. Мачка се н. пр. сјећа да се на врућем млијеку опекла те чим осјети врућe млијеко одма бјежи од њега. Нећемо представљати, да мачка има појма о разлогу, зашто се опекла, већ се у њој пробудила представа на прошлост, кад се опекла врућим млијеком. Исто се сјећа глади, па затрпава сувишну храну у земљу, јер стара представа изазива у њега без слободног размишљања нову радњу, а инстинкт да упућује, како ће сачувати храну. Занимљив је примјер и овај: служинчад је у некој кући обично бацала мрве од доручка птицама у врт; то опази мачка, те угради неколико пута по неколико птица; слуге тада престану бацати мрве у врт, да би одбили из врта и птице и мачку, али ова се досјети, па отад сама донашаше мрве на исто мјесто, да би намамила птице[1]). И то се тумачи помоћу асоцијације представа, а не да је животиња радила са размишљањем. Разумије се, де су те представе живље и дубље, него оне, помоћу којих животиња ради свакидашње послове.

Асоцијација представа је више механичан, несвјестан процес у души. То је такав душевни рад, где већином чулна опажања бу́де у сјећању представе, које су некад биле у души. Кад видимо неки предмет, облик, величина, или ма које друго својство његово сјети нас на нешто слично из прошлости. Ми сами не размишљамо много о обичним, свакидашњим стварима, већ их радимо механички, несвјесно јер представе саме себе изазивају, тако, да се на пошљетку ослонимо, да је наш рад добар, јер представе наше чистом праксом регулишу,

[1]) W. Wundt: „Vorlesungen . . .“ стр. 401.

саме себе, т. ј. теку по старом, уобичајеном реду. То је код свакидашњег рада, а исто то, само не тако сигурно, не тако шаблонски је код већине наших радова, изузевши оне радње, за које знамо да о њима мислимо и о којима хоћемо да мислимо. Према томе већина људи не живи свјесно већи дио свога живота.

Кад је тако код човјека, онда је тим прије тако код животиње. И животиња нешто ипак научи у свом животу, те је горњи навод, да је млад мајмун паметан као и стари, наведен, да се потврди истина да се животиња не може развијати разумно, у потпуном смислу интелектуално. Представе које је животиња имала у овом вијеку, не губе се без трага, већ остају у души, да их слично чулно опажање или нека нова представа изведе из заборава.

Асоцијација представа је у душевном животу животиња од највеће важности. Изнад тога се она не може уздићи. Она има свијести, може разликовати предмете, али нема самосвијести, не сазнаје себе као личност, као индивидуу према другим личностима. „Самосвијест је она душевна радња, помоћу које човјек (пошто само човјек има самосвијести, остављамо ријеч: човјек у дефиницији, а могли бисмо рећи уопће: биће) сазнаје себе као „ја“ и тим сазнаје фактичност себе (т. ј. да постоји) и све своје околности и на тај начин разликује себе и од околости својих и од других предмета“ [1]). Животиња нема самосвијести, јер не може да размишља, т. ј. не може да сама од себе слаже у свезу појмове, представе и чулне утиске, да од перцепција створи аперцепције, да разумно комбинира, већ ако то донекле ради, ради само потакнута случајем, већином чулним утисцима. Она не може да се стави над своје представе и утиске, па да их оцијени.

Лак је посао доказати тврдњу, да животиња нема самосвијести, да себе не разликује од других предмета као самостално биће. Кад посматрамо животињу, видимо како ради без компаса. Многе се животиње плаше својих трепавица и обрва, јер не сазнају, да је то дио њиховог тијела. Многе раде баш оне послове, које су апсолутно на њихову штету и пропаст. Док човјек зна, да ради против свог интереса и покушава, хоће ли добро проћи, животиња не мисли да ли је рад њој шкодљив; она не ради по увјерењу, већ потакнута околностима. Свакако се ређе догађа, да животиња иде у своју пропаст, јер њу њен инстинкт води оном, што је за њу најбоље, али се ипак околности тако сплету, да се то догађа. Мачка и лисица се при свој мудрости улове у стўпу, јер не могу да испитају узроке, зашто је

[1]) Dr. G. Hagemann „Psychologie“ стр. 33.

сланина баш у ступи. Њих вуче чулни утисак: мирис од сланине и даље не размишљају; инстинкт их вуче да једу, али немају разума, да их обрати од тога. Ако се једанпут набаве из ступе, други пут јој не иду, јер им се при погледу на ступу асоцирају представе о прећашњој ступи, па их задржава страх, а не разлог. „Да животиње имају самосвијести, често би се буниле против окрутне власти човјечје над њима, а кад би према човјеку биле слабе, убијале би се. Али само се човјек може одлучити на промишљено самоубијство и то баш због своје самосвијести“ [1]). Ниједној животињи никад није на ум пало, да хотимично одузме себи живот, јер прво она и незна, да може себи сама одузети живот, а друго: то би се противило њеном инстинкту, који над њом мјесто разума господари.

Животиња не може себе да сазна као носиоца својих осјећаја, не може де разумије свој унутрашњи живот, нема самосвијести. Ми у самосвијести сматрамо главни услов правог духовног, интелектуалног и моралног живота, а тога баш код животиње нема, дакле нема ни интелигенције.

На основу тога се само рјешава питање, да ли ће се животиња кад усавршити, да ли ће пријећи нивô, на коме данас стоји. На питање, да ли ће се животиња узвисити до познавања закона гравитације, одговорио је C. Vogt у својој књизи: Bilder aus dem Thierleben: „Заџијело не, бар не скоро“ [2]). Овим додатком „бар не скоро“ уништио је Vogt оно напријед „заџијело не“ и према томе парекао могућност, да ће се животиња узвисити толико. Но ми видимо, да се животиње досад, откад их људи познају, нису ни најмање узвисиле, а неће се ни усавршити, јер се не усавршавају.

Кад будемо говорили о душевном животу човјекову, још ће се јаче саме од себе истаћи разлике између животиње и човјека. У главном смо се упознали са животињским душевним животом. Тај живот је поглавито чулни, сензитивизам, у коме највећег удјела има инстинкт, асоцијација представа, а код домаћих животиња још доместикација, односно дресура.

Најјачи створ у природи по душевним моћима, и најсавршенији по тјелесној структури јест човјек. Њега називају: homo sapiens и тим му дају одређено мјесто у зоологији, сматрајући га најсавршенијом животињом. Само ће нам се показати, у колико је то оправдано, особито кад се упознамо са душевном снагом човјечјом. [Наставиће се].

[1]) Dr. P. Hake: „Handbuch der allgem. Religionswissenschaft“ стр. 155.
[2]) J. Schaller: „Leib und Seele“ стр. 188.

Практично руководство при свршивању свештеничких дужности изложених у Требнику.

— Написао: јереј **Светозар Грубач**. —
[Бршљаница.]

(Наставак.)

Како треба свршити молитве „**женѣ родилицѣ по четы́редесѧтихъ днéхъ**“ *кад дијете није присутно?*

За случај, када је дијете умрло прије уцрковљења па мати сама дође ради молитава, види устав Требника и примјед. 8. на текст.

Треба ли очитати молитве „**по четы́редесѧтихъ днéхъ**“ *жени која је родила прије времена?*

Криво је мишљење да жени, која је родила недоношче, не треба молитава „**по четы́редесѧтихъ днéхъ**“. Она гријеши када тих молитава не тражи, али је крив и свештеник ако ју на дужност њезину не подсјети. Познато је да и такве жене подлеже обичној тјелесној нечистоћи па је лахко разумјети, да им, као и онима које роде у вријеме, после тјелеснога очишћења, треба молитава и благослова по уставу. Ако је недоношче мртво рођено, или је због слабости скоро по породу умрло имаш посла само са матером.

Је ли нужно да се сврши обред уцрковљења, када мати, а можда и дијете, већ дуље времена у цркву долазе?

Било је, жалимо, примјера — а има их и данас — како су неке вајне православне матере заборавиле на свету дужност своју па и без молитава „**по четы́редесѧтихъ днéхъ**“ дошле у цркву, шта више, узеле би собом и дијете, над којим свештеник није имао прилике свршити чин уцрковљења. Ако би кадгод која од тих жена затражила од свештеника да то накнадно учини, ваља знати да се то учинити не може. Баш за то треба да сваки од нас унапријед припази, да му се у парохији не догађа штогод такова. А да сами труд олакшамо треба пастви живом ријечи и здравом поуком к срцу приљубити наше лијепе и значајне обреде црквене. Па ако, и покрај тога, осјети који да није успио, има у рукама и друго средство. Упорну или немарну матер, која хотимице и са знањем гријеши, ваља на исповиједи епитимији или другом којем духовном упражњавању подврћи.

Смије ли свештеник неправославној матери очитати молитве „**по четы́редесѧтихъ днéхъ**“?

Ако ти дође из мјешовита брака породиља Хришћанка неправославне вјероисповијести, па донесе своје православно дијете и зажели

да буде присутна код уцрковљења, повајприје очитај над њом молитве „по четыредесатыхъ днехъ“, па онда, редом како у Требнику пише, молитве дјетету, уведи их у храм и ту сврши уцрковљење дјетета.

Ово не можеш и не смијеш употријебити код матере која не исповиједа вјеру Хришћанску.

Ако је породиља за вријеме свога тјелеснога чишћења тешко обољела па је потребно да се исповједи и причести, је ли нужно да се прије тога очита молитва „по четыредесатыхъ днехъ“?

Истина има свештеника који у таквом случају најприје очитају односне молитве па тек онда исповједе и причесте болесницу. Овај је посао излишан. Црква је дозволила да се и тешки грјешници у случају смртне опасности, могу причестити, па зашто да се то исто не дозволи жени породиљи?! Или, хоће ли молитва „по четыредесатыхъ днехъ“ имати своју циљ, када се чита прије тога времена? — Чему су онда оне ријечи у Требнику: „Приносится же матерїю оужѣ очищенною и омовенною сѫщею“?!

Најпослије да задовољимо и скрупулозним људима, који би, по природи својој лахко могли рећи да су односне молитве нужне у овоме случају и да се без тих молитава ниједна породиља причестити не може, а све поради ријечи: „юмыи ѣ скверныѣ тклесныю, и скверы дшенюю“ ... „творай ѭ достойнѣ и причащенїа честнаго тѣла и крове твоеѧ“. Све да и није између оних ријечи уметнуто „ѭ исполенныи четыредесати днїй“, јер то је вријеме на које се односе горња прошења, има и других доказа да се опасно и тешко обољела породиља може причестити одмах првих дана по порођају, а без молитава „по четыредесатыхъ днехъ“. Ето при причешћивању болних у молитви другој чита свештеник: „вниди ѣ мѧ, и очисти мѧ ѿ скаѣнїа скверны плотскїа и дшеныѧ“. Па даље у трећој: „Гдь да очиститъ тѧ“. У овим ријечима има довољно снаге и дјејства да се породиља и без „*молитава после 40 дана*“ може достојно спремити за св. причест.

Догоди ли се да издрави породиља, која је у данима чишћења примила изнимно св. причест, питање је: треба ли јој очитати молитве „по четыредесатыхъ днехъ“, *или можда она може у цркву и без ових молитава?*

Што вриједи у нужди не може вриједити уопће. Изузетак не чини правило. Грјешник на вријеме одлучен од свете причести може да прими св. тајну, али само у часу када му пријети смртна опасност. Болна породиља исто тако. Отклони ли се опасност, престаје и потреба отступања од правила. Грјешник, кад издрави има да сноси епитимију, а

породиља не смије до извјеснога дана у цркву, него је дужна, као и свака друга жена, најприје испунити устав, па тек послије молитава и уцрковљења, доћи у храм Господњи.

Смије ли свештеник свршити обред уцрковљења код жене која роди незаконито дијете?

Код овога питања разилазе се пастораличте. Једни држе да жени, која је родила ван брака, не треба читати молитва „по четыредесѧтыхъ днѣхъ", други се противе томе. Једни и други наводе разлог за своју тврдњу. Први позивају се на 38., 58. и 59. правило *Василија Великога*, а други веле да се та правила односе на привремено одлучење од св. причести, а не на молитве, којима се жена послије порођаја у храм уводи. Ми према данашњим приликама, прихваћамо ово посљедње, и то под једним само условом, да се свакој жени која роди такво дијете, најприје предочи гријех њезин, рекавши, да црква само из превелике милости излази јој на сусрет с молитвама, ишчекујући од ње, да ће живот свој поправити. При исповиједи пак шире је поље, и ту треба да се учини све друго, што се учинити смије и мора.

Мора ли се свршити чин уцрковљења на нахочету, ако мора, када се свршује?

Ако се не може установити када је нахоче рођено, треба чин уцрковљења свршити у 40-ти дан одкако је оно нађено или одкако је крштено. Крштење је и онако духовно рођење у нови срећнији живот. Матер ће замијенити кума. Она треба да донесе дијете и да буде присутна код уцрковљења. Очитати треба само молитву за дијете. Физично и нравствено стање матере свештенику није познато, јер она није присутна, па за то нема за њу ни молитава.

— * *Испореди*: А. Ѳ. Хойнацкій, Прак. рук. д. свящ. при соверш. таин. Отд. Ш, § 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 стр. 51.—54. *Goar*-Εὐχολ pag. 269. и 327. Новая Скрижаль ч. IV. гл. 3. § 2., 4. стр. 334., 335. Хришћан. Весник год. XII. св. I. стр. 68.—71. Сводъ указ. и замѣт. по вопрос. пост. прак. ст. 57.—59., 4—5., 90.—91. Рук. д. с. п. 1888. г. ст. 480. Н. Беговић, Литург. за срп. школе и народ. Стр. 106. П. Нечаевъ, Прак. рук. для свящ. § 54. стр. 172. Н. Сильченковъ, Прак. рук. при отпр. приход. требъ. Стр. 10.—11. Б.-Х. Источ. Год. VII. св. X. и XI. стр. 488.—491. Српски Сион. Год. IV. Бр. 22. Стр. 345. Ворон. Еп. вѣд. 1870. г. бр. 17. Письм. по паст. богосл. пр. Евг. Поп. ч. 2. стр. 99. Др. Н. Милаш, Збор. прав. св. ап. вас. и помес. саб. и св. от. Стр. 283, 287, 289. К. Никольскій, Пособ. къ науч. уст. богосл. Отд. П. стр. 622

[Наставиће се.]

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Наставак.)

Узвишено одушевљење, дакако, неопходно је за пастира[1]) али није само оно доста за успјешност пастирства исто тако, као што и матери није доста, па ма и најдубље љубави спрам свога дјетета, те да би му могла дати потребно васпитање. Силом своје љубави пастир може задобити за себе своје стадо; али раскрити им идејал правог хришћанског живота, указати пут и средства, како ће најбоље достићи тај идејал, то он може учинити само помоћу свога образовања. — Образованост пастирева јесте, по мишљењу св. Јована Златоустог, други значајни основ успјешности пастирског дјеловања.[2]) Просвјећење своје душе мора бити центар, којем би се управљале све силе пастиреве с тијем, да би, добивши овдје живота, могле с тијем већом енергијом ићи за просвјећењем других.[3]) Главно средство у дјелу образовања пастиревог јесте изучавање наука богословских и, прије свега изучавање св. писма, као темеља свијех осталих богословских наука.

Знање св. писма потребно је пастиру како стога, што се на њему оснива и само његово развиће, тако и зато, да би успјехом испунио своју високу обавезу — укоријенити у стаду чисто религијозно-наравствене појмове и убјеђења, — а које пастир може усвојити само на основу брижљивог изучавања Ријечи Божје.[4]) „Не чекај, говори св. Јован Златоусти, другог учитеља; у тебе је Ријеч Божја; нико те не ће научити тако као она.[5]) Она је једно од најважнијих средстава „за учење, за карање, за поправљање, за поучавање у правди (II. Тим. III. 16.); она је „хранилница лекарија".[6]) „Треба ли да дознаш што, ако се деси, да у чему двоумиш, о томе можеш отуда дознати; ако је потребно да лаж изобличиш, ако је потребно да се поправиш или опаметиш, и то ћеш тамо наћи; она помаже и саветовање и тјешење ... За то је дата поука писма, да би савршен био човјек божји.[7]) Само „знање св. писма"[8]) и божанствених „небесних догмата"[9]), који се у

[1]) Бес. на I. Тим.; Бес. на II. Кор.; Бес. на посл. Титу.
[2]) О свештенству; Бес. на посл. Титу; Бес. на I. Тим.
[3]) Бес. на I. Тим.; Бес на посл. Кол
[4]) Бес. на посл. Кол.
[5]) Бес на посл Кол
[6]) Бес. на II. Тим.; II. Тим
[7]) Бес. на Јов. II.
[8]) Бес. на II. Тим.
[9]) Бес. на посл. Титу.

њему налазе, јесте поуздан знак правог пастира, тијем знањем се могу распознавати како пастири, тако и непастири.[1]) Само „онај, који улази на врата св. писма“ јесте прави пастир, а ко не улази на врата, тај је лопов и варалица“. „И с правом се писмо назива вратима. Оно нас приводи к Богу и отвара пут Богопознању; оно нас чува и не да, да паднемо у заблуду.[2])

Осим тога знање св. писма и учења, које се у њему налази, чини душу „великом и узвишеном“, даје јој силу и снагу, којима је пастир кадар и научити стадо своје истинама вјере и нравствености, и успјешно ратовати против заблуда и нападаја. „Ја владам, говори св. Јован Златоусти, св. писмом. То је мој жезао, то је мој ослонац, то је моје тихо пристаниште. Ја чувам божанствено писмо, ја га читам: та су писмена моји бедеми и обрана[3]). Напротив, од незнања писма долази свако зло,[4]) — душа постаје „ропска и бојажљива“, неспособна, да изврши трудне обавезе пастирске службе.

Особиту пажњу мора обраћати пастир на оне књиге св. писма, гдје се дају поуке баш пастирима, као што су пастирске посланице апостола Павла и друге његове посланице. „Пазите само, говори св. Јован Златоусти, како Павле у сваком одјељку своје посланице даје такове поуке, које потпуно приличе сваком учитељу, пастиру црквеном“. [5]) „Списи, које је оставио ап. Павле, говори на другом мјесту Златоусти, пуни Божанствене премудрости, робе сваки разум за покорност Христу и кваре помисли и сваку висину, која се подиже на познање Божије (II. Кор. X. 4—5.). Његови списи су нам (пастирима) корисни не само ради обарања лажног учења и заштите истинитога, него веома много служе и за успјевање у побожном животу. Предстојници црквени, користећи се њима, и сада уређују, усавршују и доводе до духовне красоте чисту дјевојку, коју је обручио Христу (II. Кор. XI. 2.). Или пак они одбацују болест, која је на њој и чувају јој здравље.[5])

Просвјећујући свој ум свјетлошћу богооткривених истина, пастир се мора упознати и са основима савршеног човјечјег мишљења. Знање основа науке пастиру је неопходно потребно.

„Многи, побуђени радозналошћу или мучени сумњом и недоумицом, труде се да проникну у област хришћанског знања, да осијетле непостижимо свјетлошћу разума и да учине тајно јасним

[1]) Бес. на Јов. II.
[2]) Бес. на рад. сл.
[3]) Бес. на посл. Кол.
[4]) Бес. на I. Тим.
[5]) О свештенству

за познање; у том случају пастир мора имати много знања и искуства, да не навуче на себе тужбу због невештине, и с друге стране, да се сачува од неумјесних испитивања и препирака". [1] Пастир црквени ће имати посла и с мрачним људима, непросвијећеним образовањем, и с људима, који потпуно и безувјетно вјерују у све истине хришћанског учења, и то онако као што учи црква; и с људима, који сумњају, па чак и одбацују многе од њих. Свагда је било, има и биће таковијех људи, који, по ријечима апостола, и не слушајући здраву науку, него по својим жељама бирају себи учитеље, који су им ласкали уху — који одвраћају уши од истине и окрећу ка гаталицама (II. Тим. IV. 3—4.); а такође и таковијех, који „се свагда уче, и никад не могу да дођу к познању истине — то су људи изопачена ума и невјешти у вјери, (II. Тим. III. 7—8)[2]. — Разумије се, да увјерити у истинама хришћанске религије људе, који се највише руководе начелима „лажне науке", те и још више — побједити невјеровање, лажно вјеровање, показати сву њихову неоснованост, пастиру ће бити једва могуће, ако ум његов није развијен као што треба, и ако он не влада великом залихом знања не само у области позитивног хришћанског вјероучења, него и у многим другим предметима, који чине круг такозваног хуманог, општечовјечанског образовања[3]. „Ко је намјеран, говори св. Јован. Златоусти, да ступи у борбу .... мора знати хитрине свијех: он мора бити стријелац и праћар, војник и војеначалник, пјешак и коњаник, борити се на лађи и под зидовима ... Ако онај, који намјерава побједу однијети, не буде окретан у свима облицима вјештине, ђаво ће тад моћи довести своје разбојнике и опљачкати овце. Али то учинити не може, када осјети присуство пастира, који је пун свакога знања и који добро познаје лукавство његово"[4]. Једном ријечи, „кад су предстојници цркве, људи учени", када владају не само богословским, него и општим образовањем — тада ће они много помоћи благоустројству црквеном и донијеће велике користи"[5]. Стога ће, опажа св. Јован Златоусти, већу част уживати овај пастир, који се труди, брине и поучава у спољашњим наукама"[6].

(Настављаће се.)

[1]) Ibidem.
[2]) Бес. на II. Тим
[3]) О свештенству.
[4]) Ibidem.
[5]) Бес. на I. Тим.
[6]) Ibidem.

О посту и покајању.

Двије проповиједи на недјељу Месопусну и Сиропусну говорио у св. саборној цркви сарајевској јеромонах **Владимир Боберић**, катихета вел. гимназије.

Обратите се мени свијем срцем својим постећи, плачући и тужећи[1]).

I.

У старо оно вријеме за владе израиљскога цара Јеровоама II. дође ријеч Господња Јони, сину Аматијеву, пророку, да проповиједа против Ниневије. И Јона послије дугог лутања по узбурканости непослушнога срца свога и помамних морских таласа чудом Божјим спасен стиже у Ниневију, град велик, и подиже свој кобни, али моћни глас: *Још четрдесет дана, па ће Ниневија пропасти*[2]).

Богу љубазни, нијесам могао наћи згоднијега почетка за данашњу поуку, него историју о пророку Јони и граду Ниневији. Још ми и сада струје кроз срце и душу ријечи данашњега светог јеванђеља, гдје је Господ наш Исус Христос разложио, како ће бити пошљедњи свеопшти, страшни суд. И како ми се оку не отима, него се сваким даном све то јасније указује, како се циновским корацима и летом муњевне стријеле приближујемо том страшном, али од нас сакривеном дану; и како ми душа стрепи и срце зебе на догледу жалосне слике, коју ми даје мутни видик нашег вјерског и друштвеног састава, гдје у мамурлуку познате небриге и немара нашег лијено дријемамо, док живота звијезде неосјетно трну и гасе се једна за другом, док цвјетови нашег живота често у пупољку вехну и суше се: не могу, а да не осјетим и видим Ниневију, град велик, огрезао у гријеху и безбожности; не могу, а да за пророком не осјетим позив Божји: *Иди и проповиједај Ниневији*[3]).

Јони пророку учинило се недостојно дјело, да један Јеврej иде проповиједати невјерницима. Не значи ли то, да Бог хоће проповиједу његовом, да се Ниневљани обрате, покају и спасу? И у срцу закованог Јевреjина, који презире остали род људски, пораћа се мисао: Зар за невјернике има спасења?! Чудновато, како се ко може спасти, а није Јеврej! Па баш ако има и за њих спасења, али би грдна срамота била, да им га Јеврej проповиједа. За то Јона сједа у лађу и бјежи на другу страну, а не иде онамо, куда га је позив Божји послао. Ја пак, љубазни у Христу, не ћу тако радити као Јона пророк, јер ревнујем за вас и на срцу ми лежи ваше спасење и добро, и послушно слушам позив Божји, којем сам се посветио, и радо се

[1]) Јоил 2, 12.
[2]) Јона 3, 4.
[3]) Јона 1, 2; 3, 2.

примам, да вам проповиједам, и ако знам, да проповједнике често стижу презирања, поруге и исмијавања; али ја се од тога не страшим, ја ћу и то отрпљети, да ако се који од вас спасе.

У име Божје!

Чули сте у данашњем св. јеванђељу, шта ће рећи цар онима, који му стоје с лијеве стране: *Идите од мене проклети у огањ вјечни приправљени ђаволу и анђелима његовијем*[1]); и кад чују ову строгу пресуду, иза које поговора нема, *отићи ће ови у муку вјечну*[2]). А ко ће то отићи онамо? Они, који су на овом свијету гријешили, а нијесу се покајали. Свијет овај и живот у њему згодна је прилика за грјешнога и палога човјека, да се оснети благодаћу Божјом и препороди за царство Божје и вјечни живот. И ко умије са данима живота свога разумно рачунати, благо си га њему, јер он ће на страшном суду Христову чути утјешније ријечи од онијех, који буду Судији стајали са лијеве стране. Али не умију сви тако мудро вријеме употребљавати, многи га руше и скраћују на своју пропаст. И ко би данас од људи могао набројити све гријехе и покупити по свијету све саблазни, које трују садашњи свијет и које ће на страшном судишту Христову онако строго осуђене бити. Једно само можемо, а то је, да се обазремо око себе и видимо, који гријеси највише нас терете, па ако је могуће да се покајемо и повратимо, док још времена има.

Да почнемо прво са *дужностима према Богу* као најглавнијима. Је ли нам *вјера* у Бога јака и жива? Није! Ништа није у нас тако слабо и мртво као вјера у Бога. Нестални смо, дјетињасти и слаби *као мала дјеца, коју љуља и заноси сваки вјетар науке у лажи човјечијој*[3]). Безбоштво, невјерје, дрска и злурада сумња у очиту истину, то су гријеси, који трују данашњи нараштај. Ништа није слађе, ништа милије, него површно прочитати једну књигу и отворено стати у ред бораца против Бога, вјере и цркве. Безбоштво, невјерје и сумња рачунају се данас као потребна дика и украс, без којега човјек не би могао бити учен и изображен. А колико је било високијех умова, који с успјехом откриваху истину, па ни један од њих није посумњао у Бога, ни отпао од вјере и цркве. Коперник оснива свјетски систем, па у скромности вели: „Није то мој систем, већ Божји поредак.“ Чујте га, шта говори он, који је највише продро у тајне Божјег промисла и управљања свијетом и насељеном, како све одноди имену Божјем; а данашњи нараштај ријешивши мали тек задатак ликује већ, јер проналје истину и с мјеста окреће леђа Богу, вјери и цркви. Како су

[1]) Мат. 25, 41.
[2]) Ibid. 25, 46.
[3]) Еф. 4, 14.

јадни ти Пигмеји! У усијаној машти слављаху 19. вијек, као вијек савршенства на пољу науке, вјештине, трговине и индустрије; а шта видимо, кад озбиљније посмотримо на праг 20. вијека? то, да смо врло мало коракнули напријед. Ако старом свијету и није било баш све познато у оваком облику, у каквом се нама указује, али снага и природа била је увијек иста, шта више могу рећи, и свјежија и јача, него данас у млитавом и мекушном 20. вијеку. Па за што онда, човјече, проналазак сувише величати, а ту снагу, која ти помоћи даје заборављати, и што је најглавније не сјећати се Онога, који је и тебе и ту снагу створио: снази дао живот и дурашност, а теби ум и разум, да је пронађеш и да се служиш њоме. Јест, убразили су многи, да су на сва питања одговорили, а како су нејаки и слаби, кад дођу до тачке, на коју даље одговора нема. Удружена филозофија са природним наукама лијепо разлаже о постанку свијета и васељене из неке необразоване, хаотичне масе или гасовите кугле помоћу снагâ: гравитације, репулзије, кондензације и тéже материје к центру, због којих се појавило у свијету кретање, окретање и цио овај живот, који видимо. Лијепо и красно! А шта вели природњаци и филозофи на питање: Од куда материја, од куда она гасовита кугла? Туте, јер на то одговора нема. Религију презиру, библијско извјешће сматрају као смијешну измишљотину, а сами на врхунцу свога знања, знају само то, да ништа не знају. Па ипак смо дрски, да мршаве хипотезе дижемо на ступањ позитивне науке и истине, а овамо то је трошна зграда, која се љуља, чека само нов, мало јачи потрес, да се сруши, да се на њеним рушевинама дигне још слабија. Нека у мјесто мене говори премудри цар израиљски, који је много видјео, много знао, свуда прошао и све искусно, па и његов наук своди се на једно: *Што је било, то ће бити, што се чинило, то ће се чинити, и нема ништа ново под сунцем. Има ли што, за што би ко рекао: види то је ново. Већ је било за вијекова, који су били прије нас*[1]). И ја сам, млада браћо моја, био ђак, и ја сам тражио истину, али је у животу овога свијета не нађох ван ријечи Божје и вјере у Њега. Све је друго *таштина и мука духу, што бива под сунцем*[2]), све се друго мијења, *небо и земља проћи ће, али ријечи Божја не ће*[3]), јер је Он *Бог истине*[4]), *Он је пут, истина и живот*[5]).

Ко вјере у Бога нема, нема ни *наде*. Он се нада у себе уздајући се у силу, моћ и богатство. А дођу ли дани искушења, муке и

[1]) Проп. 1, 9. 10.
[2]) Ib 1, 14.
[3]) Мар. 13, 31.
[4]) Пс. 30, 6.
[5]) Јов. 14, 6.

тегобе, из срца пуна туге и жалости увиђа, како је ништаван под небом Господњим, како без помоћи Божје ништа не може. Он се нада на друге људе, али се брзо разочарава и увиђа, да *у њих нема спасења*[1]), јер нади је основ вјера, јер гдје вјере и повјерења нема, слаба је и нада, јер гдје међу људима није достарећи: *да—да, не—не*, него се *више нешто ода зла тражи*[2]), слабо је ондје уздање. *Благо ономе, којем је помоћник Бог Јаковљев, којем је уздање у Господу Богу његову, који је створио небо и земљу, море и све што је у њима*[3]), јер он ради, а рад му кријепи нада на Бога, а ко у вјери и са надом ради, то је *онај мудар човјек, који зида кућу своју на камену: и удариће дажд, и доћи ће воде, и духнуће вјетрови, и наићиће на кућу ону, и не ће пасти, јер је утврђена на камену*[4]). А ко вјере и наде нема, *он зида кућу своју, али је зида на пијеску: и удариће дажд, и доћи ће воде, и духнуће вјетрови, и удариће у кућу ону, и пашће и расипаће се страшно*[5]).

А како стојимо са *љубављу* према Богу? Може ли онај имати љубави, који не вјерује, који се не нада на Бога? Не може! А кад љубави нема, нема онда ове животне снаге, која човјека покреће на рад, одушевљен рад, која човјека одржава у благодатном животу, јер *Бог је љубав, и који стоји у љубави, у Богу стоји и Бог у њему стоји*[6]); а који нема љубави и не стоји у љубави, не стоји у Богу, ни Бог у њему; а ко у Богу не стоји, тај нема чврста ослоница ни основе у својим жељама, тежњама и радњама, јер *ако Господ не ће градити дома, узалуд се муче, који га граде; ако не ће Господ чувати града, узалуд бдије стражар*[7]).

Обазрите се, Богу љубазни, и увјерићете се у моје ријечи, да је нестало вјере у нас, да нам је нада ишчиљела, да нам се жар љубави у тешке слојеве пепела обукао. Нека вам ова празнина у храму посвједочи, како нам је срце пуно немара спрам дужности према Богу, према највећој моралној заповијести, која нам налаже, да Бога више свега љубимо и поштујемо. А зар је то поштовање и љубав према Богу, кад заповијести његове не слушамо?! Он нас позива и заповиједа нам, да седми дан Господу посветимо, да му се молимо, да му угађамо молитвом и добрим дјелима. Па да ли ми тако чинимо? Не! Него угађајући шест дана себи и својима и седми дан отимамо од славе Божје, да га у раскоши и страстима протраћимо угађајући један другоме на нај-

[1]) Пс. 145, 3.
[2]) Мат. 5, 37.
[3]) Пс. 145, 5, 6.
[4]) Мат. 7, 24, 35.
[5]) Ibid. 7, 26, 27
[6]) 1. Јов. 4, 16.
[7]) Пс. 126, 1.

срамнији начин. Данас се код нас дужности према Богу запостављају угађању људима; пазимо, да не увриједимо један другог, јер то би било противно реду и учтивости, а Бога вриједјамо сваким дахом отровне душе; Бога смо понизили, а себе и своје „ја“ ставили смо као божанство, којем се цио данашњи материјалистички свијет клања и служи.

И нехотице сам овдје прешао на друго излагање, колико и да ли правилно испуњавамо *дужности према себи*. Данашњи уображени, разњежени, материјалистички свијет мисли, да у довољној мјери одговара овим дужностима. Он има на уму само тијело, материју, и тежећи угодити и хранити тијело мисли, да је већ све учинио. А заборавља, да грдно гријеши, јер човјек има и душу, плем нитији и драгоцјенији дио свога бића, и за ту душу слабо се брине. Посмотрите само данашњи свијет, само у оном ужива, што га дражи и побуђује му тијело. Гледајте модерно сликарство и вајарство, па ћете видјети, са каквим чудовиштима ће вам се око сусрести: обнажена тјелесна нагота представља данас лијепо, племенито и узвишено; данашња распуштена, мазалачка школа хоће да истисне или бар по изи стару класичну школу идеализма, која је тежила, да духу даде више хране него тијелу. А зар је у пјесништу, мислите, боље? Данашње пјесништу поје славопоје голој, грјешној природи човјечјој, и то за то што човјек ужива видјети себе обоготворена. У часу, кад увиђа и признаје, да је го и ништаван, ташт и као сјенка пролазан, у том часу му се тијело највише погорди и раздражи жељом, да се види овјековјечено. Невјернички овај свијет говори, да нема никакву религију, па ипак има неку врсту култа и службе, он у лудости својој служи сам себи. Није ли то лудост, у исти мах бити увјерен у таштину материје и у исти мах величати је, бити заљубљен у њу и појати јој славопоје. Да грдна лудила, безакоња и гријеха! Да грдно смо се уподобили Ниневљанима! На кога то величаш, човјече? У шта си се уобразио? Зар у себе самога? Гдје су ти силе, у које се уздаш? О јадни створе и још грђа надо! Јер кад куцне час и небо се живота помути, облачине црне покрију ти чело, а срце ти у страху и трепету живо закуца, гдје ти је сујето, уздање, гдје ти је моћна обрана, коју си у себи уображавао?! Како ли си биједан, гдје си се преварио и разочарао, а помоћи нема! Један корак само и тај уображени човјек на рубу је пропасти; један часак само, и тај умишљени јунак јунаштва нема, већ на ивици очајања као јасика стрепи, и не могући ријешити сударе и лом прилика дизе руку на себе, да кукавички сврши. Нема дана, кад се о оном јаду не увјеравамо. Судске

кронике и новинарски извјештаји пуни су: отрова, крађе, прије̂вере, убијстава и самоубијстава, пошљедица уображене и разочаране људске величине, високог уздизања и ниског падања наших гордих жеља.

Па из ове неправилности судите, да ли може овакав човјек правилно одговорити трећој својој великој *дужности и љубави према ближњима*. Зар обоготворено „ја“ познаје у другу брата? Зар отимачина и грабеж познаје, шта је то туђа, невоља и јад? Зар у студену леду топлоте тражите? или у саможивости љубави? „Свако за се“, то је наше начело! Зар да се и за другога старам, а кад ћу онда своје срце задовољити?! Ах, то срце, то помамно срце, што често немилосрдно руши и уништује околину, да до својих пр̂лавих и саможивих циљева дође. У свијету овом кроз жалосни фијук студеног вјетра као посмртна пјесма чује се напај угњетених и преварених, плач убијених и сатрвених жртава људског егоизма, који тек на пирамидама порушених трупина и људских срдаца умије славно царовати. Погледајте само на једно, растројено наше друштво, па ћете се увјерити, да у њему нема љубави и братског, милог погледа и пријатељског савјета. Подсмјех, недозвољена шала, алурадост, завист, оговарање, опадање, лажно свједочанство, то су украси, којима се кити данашње друштво, то је оружје, којим убија братац брата.

А зар мислите, да осим тјелеснога убијства нема још и другога? Има, има, још много опасније, духовно убијство, саблазан и рђав примјер. Свијет је тако пун гријеха и прилика за гријех, да би човјек по ријечима светога апостола *морао из свијета изаћи*[1]), да не гријеши. А како је опасна саблазан и духовно убијање за људе и друштво! Тјелесно убијање шкоди само тијелу, док душа остаје чиста и може се спасти; а духовно убија душу, јер покваривши душу у човјеку, сатире у њој сваки племенитији осјећај, упропашћује је овог свијета као и онога: умрла је овдје за поштење и морал, а ондје за вјечно блаженство, за које је одређена била. Колику одговорност носе на себи они, којима је повјерено васпитање ближњих: религиозно, научно и друштвено. *Који саблазни једнога од ових малих, који вјерују у мене* — рекао је Спаситељ — *боље би му било, да се обеси камен воденички о врату његову, и да потоне у дубину морску*[2]), јер упропашћује људе, друштво и цркву. Па ипак како хладнокрвно пријети родитељ или старији ко у кући дјеци и млађима, да не иду у цркву на свету службу Божју; како неразборито пружају старији млађима оруђе, којим ће себе сатирати. Човјек и не зна како има удијела у туђем гри-

[1]) 1. Кор 5, 10.
[2]) Мат 18, 6.

јеху. Пропуштањем бива понајчешће, јер човјек види, а не ће да види како ближњи гријеши, па да га наведе на прави пут, него му ласка и гријех умањива, а не зна *да ће онај, који обрати грјешника са кривога пута његови спасти душу од смрти и покрити мноштво гријехова*[1]), и што је најглавније спашће брата од вјечне пропасти, васпитаће га за побожност и морал, за ваљаног члана цркве и народа. Овако пак у немару и гријеху пропада данас један, сутра други, а са њима и црква и народ.

О браћо, страх ме хвата још једаред поглед бацити на ово, што овдје изнесосмо. Не указује ли нам се ужасно и жалосно стање наше? не указује ли нам се непрегледна пустиња тешких гријехова. Сама пустош, нигдје зелена грма, нигдје оазе, нигдје капи студене водице, да утолимо угљен тешких страсти, тешких гријехова, који нас море.... а из дальине попут рике лава пустињског или ломљаве вруће вулканске лаве приближује се пропаст, нагло јој идемо на сусрет, суд Христов близу је: *Још четрдесет дана, па ће Ниневија пропасти!* Још четрдесет дана, може бити и мање, може бити и данас још и овога часа, ако нас смрт неспремне затече, пропаст је извјесна. За то обратите се Богу свијем срцем својим, а сад је томе пријеме угодно и пријеме покајања:

„Покајте се, док имаде дана,
Док је доба, браћо, покајте се,
Покајте се, док није позвана
Душа Оном, који небом тресе,
Покајте се, јер земаљског стана
Тјек измиче бјегућ, покајте се,
Покајте се, јербо зора рана
Нађ ће многог, куд за вазда гре се“[2])

покајте се, да ако се Бог раскаје и поврати од љутога гњева свога, који нас неизбјежно очекује на страшном судишту Христову. Амин.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит госп. *Николај* боловао је прошле седмице неколико дана од жестоке реуме у десном рамену, но хвала Свевишњему, стање је Висопреосвештенога у толико пошло на боље, да се могао предиши и сада је у стадиуму потпунога оздрављења.

Долазак и бављење српско-православних Митрополита у Сарајеву. Њихова Високопреосвештенства српско-православни АЕ. и Митрополити: херцеговачко-захумски госп. *Серафим*, хворничко-тузлански госп. *Григорије* и бањалучко-бихаћки госп. *Евгеније* бавили су се прошле-цијетне седмице неколико дана у Сарајеву, као гости Његова Високопреосвештенства АЕ. и Митрополита дабро-босанског госп. *Николаја*.

[1]) Јак. 5, 20.
[2]) Мажуранић: Смрт Смаил-аге Ченгића.

Високи и мили гости у Рељеву. Његово Високопреосвештенство Митрополит херцеговачко-захумски госп. *Серафим*, приликом боравка свога у Сарајеву, благоизволео је дана 20 марта т. г. посетити и богословско училиште у Рељеву, распитујући се о напредовању и здрављу питомаца и разгледавши завод. — Његово Високопреосвештенство пак Митрополит бањалучко-бихаћки госп. *Евгеније* такође је приликом доласка свога у Сарајево дана 17. марта као и дана 22. марта благоизволео походити богословски завод, којом приликом је присуствовао предавањима из појединих предмета, изразивши том приликом своје највише допадање и задовољство, како на раду наставника, тако и на успјеху питомаца. Том приликом благоизволело је Његово Високопреосвештенство госп. Митрополит *Евгеније* поучити питомце у лијепој и језгровитој бесједи, метнувши им на срце узвишеност и задаћу њиховог будућег високог позива, те позвавши их да с највећим жаром и маром приону око обогаћења ума и оплемењења срца и душе своје, како би достојно вршити могли лијепу, узвишену, али и тешку будућу службу своју свештеничку. Дана 21. марта односно 22. марта отпутовала су оба Висока и мила Госта савки у резиденцију своју, испраћени од наставника и питомаца са највећим одушевљењем и свечаношћу.

Распоред богослужења у Сарајеву Велике-Страсне седмице и сва три дана Воскресенија Христова 1901. год. I *У* недјељу, понедјељак и уторак, 25., 26. и 27. марта у 7 сати у вече свеноћно бдјење у старој сарајевској цркви; II. На велики четвртак, 29. марта: у 7 сати у јутру у старој, а у 8 сати у новој цркви јутрења са литургијом Василија Вел. и вечерњом. Страсти почињу у обје цркве у 7 сати на вече; III. На вел. петак, 30. марта: у 7 сати пајутра у старој, а у 8 сати у новој цркви читање царских часова, а $3^1/_2$ по подне вечерња у обје цркве са полагањем плаштанице у гроб; IV. На велику суботу 31. марта у 3. сата по поноћи јутрења у обје цркве са појањем Статија и обнашањем плаштанице око храма. Затим литургија Василија Великога са вечерњом; V. Први дан Васкрса, 1. априла: почетак славе васкрсне у 3 сата по поноћи свечаном јутрењом у обје цркве, спојено са свечаном литургијом. Исти дан у $3^1/_2$ сата по подне у обје цркве свечана вечерња, на којој ће се читати св. јеванђеље на више црквених језика; VI. Други и трећи дан Васкрса, 2 и 3. априла: у обично вријеме јутрења с литургијом у обје цркве а по по подне вечерња у $3^1/_2$ сата.

Примједба: АЕ. и Митрополит служиће: 1. у новој цркви: на велики четвртак литургију; на велики петак на вечерњи; на велику суботу на јутрењи; на вечерњи први дан Васкрса; на литургији други дан Васкрса и на вечерњи трећи дан Васкрса; 2. у старој цркви први дан Васкрса.

У Сарајеву, 21. марта 1901.

Српско-православна АЕ.М. Конзисторија Дабро-босанска.

Парастос. 17. о. м. приредили су српско-православни ученици велике гимназије у Сарајеву парастос своме умрломе другу *Бошку Павићу*, који се на дому својих родитеља у Б. Дубици у Господу упокојио. Парастос су одржали и опојали преч. гг. Дим. Јанковић, конс. савјетник и катихета велике гимназије у Сарајеву: Владимир Боберић, уз присуство све гг. професора — Срба из гимназије на челу са директором гимназије благороди. госп. М. Бећаниħем и свију српско-православних ученика вел. гимназије, који су се овом приликом достојно одужили сјени пок. свога друга. Нека милостиви Господ даде млађачој души Бошковој у рају насеља и помилује ју.

У митрополији карловачкој.

Шестонедјељни парастос Њ. В. краљу Милану. 10. (23.) марта о. г. одржан је у манастиру Крушедолу шестонедјељни парастос блаженоупокојеном краљу Србије Милану I. Началствовао је Његова Светост патријарх *Георгије* са високопреосвештеним епископима *Мирономъ*, *Михаилом* и *Митрофаном* уз асистенцију шеснаест свештеника обојега реда. На гроб краља покојника долазе сваки дан изасланства из Србије, преносећи своје вијенце из саборне цркве Биоградске.

Освећење темеља епископске резиденције у Новом Саду. 15. (28.) марта обављено је свечано освећење темеља и полагање у темељ дотичне споменице у новој резиденцији српско-православног епископа бачког. Сам чин освећења темеља обавио је високопреосвештени епископ бачки г. *Митрофан*.

Избор заступника за епархијску скупштину вршачку. Епархијски административни одбор вршачки у пленарној сједници својој од 5. (18.) марта закључио је, да се нови избори заступника за епархијску скупштину вршачку имају обавити 5. (18.) априла. Сам дан састанка скупштине означиће предсједништво.

Црква у Русији.

Прелазак у православље у духовној академији. Децембра мјесеца прошле године обављена је у духовној академији петроградској велика свечаност. Наиме, слушалац академије, француски поданик Александар Бле прешао је у св. вјеру православну. Свети тај обред обавио је тадашњи инспектор, а сада већ ректор академије духовне, архимандрит Сергије уз саслужбу садашњег инспектора академије Теофана и свештеника Капитона Клирикова Сам чин обављен је у вријеме божанствене литурђије послије 3. и 6. часа. Архимандрит Сергије прочитао је чин одречења од римокатоличких заблуда, као и неканоничких новотарија као што су: filioque, непогрешивост папе и др., а новокрштени одрекао се римокатоличке вјере. Као кум фунгирао је замјеник обер-прокурора св. Синода, сенатор В. К. Сабљер.

Нови руски епископ. Недавно је руски Император именовао настојатеља цркве у По и Бијарицу архимандрита Нестора за епископа балахњинскога; начелника киргијске мисије архимандрита Макарија за епископа дијског; а настојатеља московскога Данилова манастира архимандрита Сергија за епископа угличкога. Посвећење Несторово има се обавити у Њижњем Новгороду, Макаријево у Томску, а Сергијево у Петрограду.

„Ц. В." С. П.

Богословска предавања о „Талмуду". У дворани рускога императорскога друштва држао је, као што јавља „Церк. Вест.", професор духовне академије И. Г. Троицки предавање: „О талмуду, његову поријеклу, садржају и употреби код савременији јудејаца". Талмуд је св. писмо јудејско. Он одређује не само њихов унутарњи, него и и спољни практични живот у скоро свима изјавама његовим, а дотиче се често и мањих незнатнијих случајева. Штета је само, што је тај значајни кодекс неприступачан широј читалачкој публици због неразумијевања старога јеврејског језика, на коме је написан. Но овијем предавањем пружена је и тој публици прилика, да се упозна са резултатима темељнијех испитивањима Троицкових. 19. марта продужио је исти професор своје предавање о талмуду, у коме је критички изложио и анализовао богату садржину његову. Између осталога, расвјетлио је преставу талмудиста о Богу, свијету, човјеку и загробном

животу и разматрио морална начела талмуда и свједочанства његова о Христу Спаситељу. — Прије и послије тијех предавања појао је хор академске омладине дивне црквене пјесме. **С. Пет.**

У Сј. Америци.

О. Григорије Грушка, протојереј и познати уредник „Свѣта“ који је, као што је јављено у једној биљешци свога листа, осветио нову руску прав. цркву у Катасакви, премјештен је у волинску гувернију, а на његово мјесто постављен је о. Илија Клапотовски. Уредништво пак „Свѣта“, који излази у Пенсилванији, повјерено је Б. И. Туркевићу. **С. Пет.**

Црква на западу.

Автономија угарских католика. Већ од дужег времена ради се у Угарској на остварењу автономије угарских католика. Прије кратког времена састао се у том погледу пододбор 27. рипе католичког конгреса. Довршивши ових дана своју радњу предао је овај пододбор главном одбору свој елаборат, који је објављен и министру просвјете и црквених дјела *Другу Јулију Влашићу.* Министар је истоме пододбору одговорио и ставио му ове увјете за католичку автономију: Автономија је дужна одржати највише патронатско право и надзор, иначе, чим би се автономна власт о то огријешила, министар има право, да дотичну одлуку уништи. Све автономне власти подвргнуте су највишем патрону — краљу. Свеучилишна заклада остаје у садашњем стању, док се не установи, које су закладе католичког постанка. Професоре именује министар, исто тако он одређује и наставни план. Католичко свеучилиште може се установити само уз пристанак законодавне власти. Оснивање других школа и установа мора се пријавити министру, а дотична министарска одлука има бити потврђена на највишем мјесту. Епископе и канонике именује краљ преко министра без кандидације автономне власти.

„Церковый Вѣстникъ“ доноси ову интересантну биљешку: У Француској се води жестока борба између владе и недозвољених т. зв. монашкијех ордена, којима се на чело ставио особити комитет под именом: „правда и једнакост.“ Недавно је сазван збор, на који се искупило 600 људи. На њему је пало много ватренијех ријечи противу протестантизма, а између осталога чули су се узвици: „Здраво Вратоломијева ноћи! Доље са протестантима и жидовима! За Бога и католичку Француску!“ На бесједничкој трибини вила се тробојна застава са окрвљеним срцем на бијеломе рубу и са трновим вијенцем над њим. Најснажнији утисак на присутне учинила је изјава Рено-а: да су за све вријеме од Колињија до Дрејфуса протестанти узимали у својој заштити издајнике и да су Жан-Жак Русо, Некер, Марâ и др. били протестанти. Ђенерал де-ла-Рок, предсједник комитета, претказао је присутнима, да ће у најближој будућности букнути католичка револуција. **С. Пет.**

Разно.

Пастирске поуке уз св. четрдесетницу. Ма да је религиозно чуство у западњачких цивилизованих народа дубоко пало и, тако рећи, учмало, ипак и ти народи још и данас, у овоме вијеку рационализма и атеизма, распектују велики пост, св. четрдесетницу. За то има црква Христићанска да захвали у првоме реду

добрим пастирима како римокатоличкога тако и протестантскога свијета, који у својим пастирскијем посланицама позивају грјешно стадо своје, да одбаци све животне бриге, да се мислима вијне у више небеске сфере и да очисти молитвом, постом истинскијем покајањем нечисту душу и тијело своје. Осим тога држе ови ревносни проповједници ријечи Божје по свијем скоро мјестима релиђијозно-моралну предавања. Такова су се предавања држала, као што читамо у руском „Црквеном Вјеснику“, у Паризу, у цркви св. Магдалине, која је предавања похађао и пажљиво слушао цвијет аристократије паришке. Лијеп примјер истину за нас. Али и ми имамо да забиљежимо и радосно поздравимо исти примјер пастирске ревности код наше браће у митрополији карловачкој. Као што дознасмо, такова предавања и поуке уз Велики Пост држи у Карловцима у цркви св. Петра и Павла и вриједни професор богословије Др. Георгије Летић. Познавајући опсежну богословску спрему и нечувено одушевљење његово, ми му и у овом пчелу од срца желимо онакав успјех каквим је крунисан наставнички рад његов код захвалних му ученика. **С. Пет.**

Згодне теме за проповједи уз Велики Пост. Вешингтонски пастор америчанске епископалне цркве истакао је свештеницима ове главне теме за црквене проповједи уз Велики пост: 1. самоодрицање, 2. удаљеност од свијета, 3. испитивање самога себе и покајање, 4. заједничку молитву, 5. молитву у породичном кругу, 6. читање релиђијозних књига и релиђијозна размишљања и 7. давање милостиње. Као што видимо, сви су ови предмети веома згодни и за проповједи православних српских свештеника. **С. Пет.**

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. конзисторија Дабро-босанска.

Број 304 ех. 1901.
Реф. I. бр. 152. 2—3

Едикт.

Позива се овијем Јулка рођ. Дејановића, супруга Григорија Бајалице из Добрлина, која је прије неколико година наводно у Цернику, код Нове Градишке становала, да се потписаној конзисторији до 1. (14.) јуна 1901. год. тим прије пријави, што ће се иначе од њенога супруга против ње подигнута бракоразводна парница и без ње, односно са њезиним службено постављеним заступником довршити.

У Сарајеву, 22. фебруара 1901.

АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 15. априла 1901. Бр. 7.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: јеромонах **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Наредба

земаљске владе за Босну и Херцеговину од 12. марта 1901., бр. 35.307/1,

о новом текстирању § 30. Превишњим рјешењем од 18. јуна 1898. премилостиво одобрене уредбе о мировинском фонду за издржавање удовица и сирочади српско-православних свештеника бос.-херц. епархија.

Његово цар. и крал. Апостолско Величанство благоизволјело је Превишњим рјешењем од 23. фебруара о. г. најмилостивије одобрити, да се текст § 30. уредбе о мировинском фонду за издржавање удовица и сирочади српско-православних свештеника бос.-херц. епархија овако измијени:

„Сви сада рукоположени свештеници овоземских епархија, у колико нијесу навршили шездесету годину живота, те још не стоје у другом којем односају издржавања удовица и сирочади, могу приступити овом мировинском фонду; рок пријаве траје до конца године 1901.

На свештенике, који из туђих епархија у савез босанско-херцеговачких епархија примљени буду, треба употребити установе § 2. ове уредбе.

Свештеници, који су од државе опскрбљени не могу у исто вријеме бити и чланови овога завода".

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— Александар Живановић —
[Осијек.]

(Наставак.)

По тијелу свом се човјек не разликује тако јако од животиње, да се не би с њом могао уопће сравнити. Но карактеристично је, да нема никаквог пријелаза од животиње човјеку, нема никаквог получовјека, који би стојао између животиње и човјека, дочим су у животињском царству све врсте везане између себе пријелазним формама. То такође доказује, да човјек стоји сам за себе.

И ако човјек има тијело слично другим животињама, ипак се он и тијелом својим јако разликује од ових. При сравњивању човјека са животињом узећемо најразвијеније животиње, које се тјелесном организацијом највише приближују човјеку, а то су мајмуни и између њих ћемо опет изабрати најразвијеније (fam. anthropomorphae). „Најглавније анатомске разлике између човјека и антропоидских мајмуна јесу у конфигурацији лубање и лица, у грађи мозга, зубима и екстремитетима“ [1]). Особито је мозак у човјека сасвим друкчији, него у мајмуна. Код човјека је мозговне масе релативно много више, него у мајмуна, а завоји у мозгу (у које неки мећу сједиште интелигенције) су код човјека много обилатији и дубљи, него у мајмуна. Због тих завоја је по вјеровању френологије интелигенција у људи већа, него код свих животиња, јер је на тај начин и површина мозга већа. Мозак је у питању о интелигенцији животиња и човјека најважнији, те видимо, да је баш ту врло велика разлика између њих. Због релативно велике масе мозга, и лице је у човјека друкчије формирано, него код животиње.

Но и ако све ово схватимо као само градуелну разлику између човјека и најразвијенијих животиња, има особито једна тачка, гдје се човјек у тјелесној конструкцији сасвим разликује од животиња. Наиме доказано је (Munk), да су очни нерви код мајмуна везани сваки за своју хемисферу у мозгу, т. ј. десни нерв је везан за десну, а лијеви за лијеву хемисферу. Код човјека је сасвим обратно: код њега су очни нерви везани са хемисферама унакрст, т. ј. десни нерв је везан за лијеву, а лијеви за десну хемисферу [2]). То већ неће бити ни на који начин градуелна разлика, већ баш фундаментална, квалитативна, есенцијална. Развићем интели-

[1]) Dr. C. Claus: „Lehrbuch der Zoologie“ стр. 866.
[2]) Dr. J. H. Schwick: „Die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 193.

генције не може нестати ове разлике, те је већ сам овај факт без других разлога довољан, да обори Дарвинову теорију, да се човјек постепено развио од животиње, од мајмуна.

Као што су очни, тако ће бити и сви остали нерви унакрст спојени са хемисферама. То се види најбоље по томе, што кад болести мозга прати анестезија, она је увијек на противној страни од болесне хемисфере; н. пр. болесна је лијева хемисфера мозга, а одузети су удови на десној страни тијела[1]) Ако је тако, онда је цијела организација мозга сасвим друкчија, него код животиња.

Особита разлика је између човјека и животиње у екстремитетима и чулима.

Екстремитети су у човјека такве грађе и облика, да условљавају његов усправни ход. Усправљен ход има само човјек. Његов усправљени положај омогућава му, да се свим чулима може свестраније служити, него животиња. Око н. пр. има много већи хоризонт, него код животиње, која мора већином дизати главу, да може даље видјети; руке, најглавнији дијелови тијела човјечијег, могу само при таквом усправном положају послужити као замјена оруђа. „У усправном ходу огледа се човјечије достојанство, уздизање његово над чулним, земаљским интересима[2]). Човјек може да усаврши своје покрете баш због усправног положаја, а његова нога је још тако особите структуре, да се не може наћи ни код једне животиње, те је H. Burmeister готов да ногу због њених особина сматра као главни критеријум човјечијег организма[3]).

По чулима се такође људи јако разликују од животиња. И ако животиња има сва чула, као и човјек, ипак их она не може тако усавршити и тако их свестрано употребљавати као човјек. Животиње имају истина развијена чула и то нека у врло јаком степену. Ми се дивимо оштру виду орлову, слуху зечеву, мирису у псета и т. д. Но узевши сва чула укупно, човјек је много узвишенији над животињом. Док је код ове неке чуло развијено јаче, дотле се у човјека нормална стања развијају сва чула хармонично[4]), а то значи, да човјечији рад није управљен само на једну страну, већ да је свестран[5]). Па узмимо на ум и поједина чула. Чуло вида је код птица најразвијеније. Птица опази из највеће висине сићушан предмет, али то још не значи да је њен вид усавршен. Човјек не мора имати тако оштар вид, па ипак је у том чулу напреднији од животиње, јер је само чуло савр-

[1]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele" I. стр. 140.
[2]) J. Schaller: „Leib und Seele" стр. 225.
[3]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele" I. стр. 142.
[4]) Dr. P. Hake; „Handbuch der allgem. Religionswissenschaft" I. стр. 132.
[5]) J. Schaller: „Leib und Seele" стр. 222. Ulrici: „Leib und Seele" I. 142.

шеније; наше око не мјери само дистанцију једног предмета од другог и не уочава само димензије дотичног предмета, већ му упадају у очи и друге особине, којих животиње не примјећују, н. пр. боју. Има животиња са врло оштрим, јако развијеним чулом слуха, и ту се опет одликују птице; но ма како брзо животиња опажала и најмањи шум, она није кадра разликовати нијансе у гласу, тонове. Каже се н. пр. за пчеле, да чују само извјесне неке тонове, а ниски тонови да су им сасвим нечујни. Особито се истиче да ниједна животиња, па ни најдаровитија, душевно најразвијенија (мајмуни) не може да подржава човјека у говору и ако га у свему имитира. Има дабогме и неких животиња, које донекле разликују гласове, као што ће можда бити и таквих, којима упадају боје у очи, но то је само код неких, а није опћа црта животињâ, већ људи[1]) Исто је то код свих чула, да их човјек може употребљавати много савршеније, свестраније. То све нас упућује на велику разлику између животиње и човјека, између тијела животињског и човјечјег. Тијело човјечије је савршеније, јер има да послужи као орган много свестранијем душевном животу.

Још нам се је обазријети на човјечији говор, који многи хоће да уврсте у физиолошку предност човјечију према животињама. Дар говора је особито својство човјечије. Између свих бића је само човјек у стању, да изрази своје мисли ријечима, артикулираним гласовима. Та његова моћ почива на моћи мишљења. Ријеч није ништа друго већ исказана мисао. Животиње не могу говорити за то, јер немају шта да кажу, т. ј. немају мисли. Каже се и за животиње, да имају говор; оне говоре и опће међу собом на свој начин. Но животињски говор се састоји из неартикулираних гласова и већином само из једног узвика, крика, рике и т. д. Животиња својим говором изражава само осјећање бола и тежњу за нечим; даље њен говор не иде. Човјек пак изражава осим тога и своје мисли. Човјечији говор се такође и усавршава, јер човјек долази све до нових мисли; у њему се образују нови појмови и он за њих склапа ријечи. Животињски говор као и у опће сва животња нема те моћи усавршавања.

Трећа, да животиња не може да говори с тога, што нема органа за говор, не стоји. Човјек има те органе за то, што му требају, животиња их нема такве као човјек, јер јој не требају. И да их има, не би их могла употријебити. Животиње би могле говорити по својим органима. Знамо, да папагај, гавран и друге неке птице могу да човјека имитирају у говору. Дакле по својим органима би

[1]) Ibid стр. 222.—225.

оне могле говорити, али ипак не говоре. Оне истина могу човјека у говору имитирати донекле, али то имитирање допире само дотле, у колико животиња може да подражава висини, боји и модулацији гласа; подражавањем пак она не добија мисао, која лежи у ријечи.

Дарвинисте стављајући човјека у један ред са животињом тврде, да се у човјека развио говор мало помало, да и он некад није знао говорити артикулираним гласовима, већ је имао животињски језик. Некад је живјела раса људи, који нису знали говорити (homo primigenius alalus) и из те прарасе се развиле данашње расе људске[1]). Постепеним интелектуалним развићем човјечијим развио се и његов говор, као што се види, да се и данас усавршава. По тој тврдњи би човјек био дуго вријеме исто што и животиња и тек му је послије пало на ум, да говори, кад је зажелио, као Југовића мајка крила лабудова и бијеле очи соколове. Дарвинисте нам знају причати чак и како и кад се развио говор у људи наиме кад су се људи одијелили из заједнице, кад су образовали поједине народе[2]).

Има истина и данас народа, код којих је говор врло слабо развијен тако, да се без гестикулације не могу разумијевати. Tylor[3]) наваља силне примјере неразвијених језика. Допустићемо, да то значи, да се говор развија; то је и природно, но то још нимало не свједочи, да је некад човјек био без говора, или да је имао животињски говор. Исто се тако и са више права може претпоставити, да су људи имали некад врло примитиван језик, али ипак човјечији, и да се из тог примитивног говора развили данашњи језици. Говор карактерише мисаоно биће, он је израз развијене самосвијести[4]) и у томе је предност човјечија пред животињом, која не влада говором[5]). Говор дакле није физиолошка особина човјечија, већ душевна моћ.

Између човјека и животиње је непремостан јаз и највећа разлика у душевном животу. Док је код животиње тијело и тјелесни живот главно, код човјека нам се тијело показује само као орган њеног душевног живота. Чула код човјека немају ону задаћу, коју код животиње, да је доведу жељеном предмету, или да је сачувају од непријатеља, већ да спроводе перцепције до центара душевног живота, да се тамо прекухају, прераде, те да пријеђу у човјекову личну својину.

---

[1]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele" I. стр. 182.
[2]) E. B. Tylor: „Die Anfänge der Cultur" I. стр. 234—237.
[3]) Ibid. и у.: „Forschungen über die Uhrgeschichte der Menschheit und die Entwickelung der Civilisation". Cf. Ulrici: „Leib und Seele" I. стр 133
[4]) Dr. G. Glogau: „Die Form und die Bewegungsgesetze . . ." стр. 104.
[5]) О говору опширније види код Dr. H Ulrici: „Leib und Seele" II. стр. 38, 354; Dr. P. Hake: „Handbuch der allgem. Religionswissenschaft" I. стр. 147; E. B. Tilor: „Die Anfänge der Cultur" I. стр. 160—238.

Као што животиња има моћ вегетативну и сензитивну, тако човјечија душа има вегетативну, сензитивну и интелективну. Као што код животиње нису оне двије моћи оличене у два субјекта, двије посебне душе тако ни у човјеку нису три душе (не као што је мислио Аристотел. Такође гријеше и они, који шире мишљење, да црква хришћанска заступа трихотомију, наиме, да се човјек саст ји од тијела душе и духа. Црква не чини разлике између душе и духа, и ако се оба израза као синонимна налазе у св. Писму; она сматра човјека дихотомичним бићем, састављена из душе и тијела), већ је душа једна и ако има тројаку моћ. Кад би вегетативна и сензитивна моћ биле засебне у човјеку, ван његове и телективне душе, не би могао човјек бити свјестан себе и све промјене на тијелу и души својој приписивати себи. Све три моћи су у свези и зависе једна од друге. Кад би то били разни принципи, могао би шта више један другом сметати. Кад би душа била туђа н. пр. сензитивна моћ, како би она вољом својом производила тјелесне покрете и како би чулне жеље осјећала као своје?

Кад се упознамо са душевним животом човјечијим, мораћемо признати, да је наш душевни живот сасма друкчији него код животиње и да је између ње и човјека тако велики јаз, да се неда ничим испунити.

Неко вријеме послије рођења свог живи човјек сасвим чулним животом као и животиња. Дијете до треће, четврте године развија се највише тјелесно и тек кад му је тијело (чула) доста развијено, почиње да напредује јаче душевни живот. До тога доба у њему душевни живот скоро спава, нема моћи да се искаже, јер нема за то згодних органа, као сјеме, које у себи чува живот, али док не дође у повољне увјете не може да искаже тога живота. Са развићем чула развија се у дјетету и душевни живот.

Истина, дијете у првом добу осјећа, опажа, перципира, а набрзо се у његовој души стварају и представе о појединим предметима, који га окружавају. Но као код животиње, тако и код дјетета у најмлађем добу осјети ишчезавају чим је нестало предмета или узрока, који их је изазвао. То је знак, да перцепције нису у души ухватиле корјена, да су се уселиле у њу само моментално, механички, изазване утисцима споља. За то се зрио човјек и не сјећа више душевних доживљаја из раног свог дјетињства, јер се они нијесу увријежили у његовој души, пошто му се она у том добу још није могла узвисити до разумног објекта. Он тада још није могао, да као што каже Платон, „душом посматра догађаје“ [1]).

[1]) „Phädon“ стр. 11.

Но набрзо се почиње у дјетета будити свијест, а с тим актом је пробуђена и његова душа; тим она стреса са себе окове, који су је дотле држали, те почиње да преко свога органа, тијела, развија своју моћ и да је показује у спољашности. Да је она постојала у дјетету од дана његова рођења, али само спутана, успавана, доказује нам баш то, што дијете већ првог дана прима утиске споља, што осјећа. Па и прије него што се родило, већ је душа била у њему, јер је тијело било живо. Кад се дијете роди, оно већ душу донесе са собом на овај свијет. Тијело дјетиње осјећа и реагира на осјете, а то осјећа управо душа, јер тијело само без душе неможе осјећати. Ради тога физиологија и не може растумачити, шта је то осјет. Спроводници осјета јесу нерви (живци), али нерви су такођер мртва материја, ако нису у живом организму. Да се утисци перципирају, мора бити субјект, који перципира, а то не могу бити сами нерви, који су само спроводници перцепција, већ нека разумна снага, душа. Нерви, осјети и душа су врло слични са телеграфском жицом, електрицитетом и особом, која њима управља. Као што телеграфске жице провађају електрицитет, тако и нерви перцепције; но електрицитет, који иде кроз жице, за људе је био дуго и дуго, па и данас неразумљив; човјек самим жицама ништа још није добио, ако се он као субјект, који прима утиске електрицитета, не постави за телеграфски апарат. Жице су само посредници између човјека и електричне снаге, а тако су и нерви посредници између тијела и душе, између свијета спољашњега и унутрашњега живота. Надражаји нервни само преко неког душевног акта постају осјетима и осјећајима. Нервима се дакле одржава веза између тијела и душе. Само преко нерва прима душа утиске и опет преко њих извађа тјелесна кретања[1]). Non est in intellectu, quod non antea fuerit in sensu (Condillac).

Са развијањем свијести почиње дакле душа живјети разумним, правим животом. С њом се човјек не рађа, већ је стиче у животу.

Да се свијест може пробудити потребни су осјети, аперцепције и осјећаји. Осјети постају у души, кад се нерви афицирају, те тај афект спроведу у душу. Душа дакле осјећа, дабогме помоћу чула, која су скуп свих нерва исте врсте. Чуло вида је н. пр. скуп свих нерва, који су за гледање потребни. Што је речено за нерве важи и за чула. Без чула човјек не би могао опажати. „Човјек, који не би имао чула не би био човјек, јер он не би видио, не би чуо, не би мирисао и т. д., уопће он не би био ничим везан за спољашњи свијет,

[1]) Hageman: „Psychologie" стр. 23.

те не би могао имати ни појма о животу, ни свијести[1]). Осјети су дакле први услов за буђење свијести и они морају бити у нама, прије него што се свијест или у опће или у посебним случајевима пробуди. Помоћу свијести ми разликујемо предмете и појаве једне од других. За нас „не би било у опће никаквих појава да немамо свијести“[2]).

Осјећаји постају од осјетâ. Кад осјет постане већ душина својина. „кад душа поима, да је она субјект, који прима осјете, тада се у њој рађа самоосјет, а то је нека афицираност душина од ње саме, од њеног рада; такве афекције називају се осјећаји“[3]). Осјећаји такође сачињавају садржину наше свијести и они је условљавају, т. ј. постају у нама прије него што се свијест пробуди. Н. пр. ја добијем осјет о неком предмету; тај осјет буди осјећај и онда се рађа свијест о дотичном предмету, те констатује осјет и осјећај. Кад осјети улазе непосредно у душу, онда се свијест рађа истовремено са буђењем осјећаја. „Сами чулни осјети и поједини душевни осјећаји, које увијек прати и самоосјећај (осјећај себе), које укупно можемо назвати непосредним, чистим перцепцијама, мора душа узети на знање, морају постати аперцепције и на тај начин перцепције у правом смислу ријечи, или, што је у души већ као њен припадајући моменат, мора се души самој насупрот ставити, мора постати предмет душин, прије но што ће постати знање, представа или свијест у души“[4]). Тозначи да осјет сâм по себи увијек остаје осјетом, док га душа не преради. Душа сазнаје за њега тек онда, ако га разликује од других појава. У мени постане неки осјет н. пр. усљед звука; тај осјет мора душа примјетити, мора знати за њега, разликовати га од мириса и т. д., па тек онда он постаје дио моје свијести. Једном ријечи, перцепција се у души мора прерадити: она мора постати аперцепцијом, т. ј. та се перцепција мора довести у свезу са пређашњим представама, да може ући у свијест.

Да то може бити, мора човјек бити у стању, да својим духом прима спољашње утиске, јер сви утисци, и ако их чула приме не улазе у душу. Можемо н. пр. гледати у неку слику, а не знамо у што гледамо; човјек пише, а поред њега стоји сахат и он ма да чује његово тиктакање, не примјећује га, јер се занио другом мишљу. Ту способност, да човјек неке друге утиске прими у душу, а да се у исто вријеме одијели од других утисака, називамо пажњом. Пажња је

[1]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“ II. стр. 8.
[2]) H. Ritter: „Unsterblichkeit“ стр. 55.
[3]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“ II. стр. 11.
[4]) Ibid II. стр. 16.

чисто душевни рад; то је удубљење у неки извјестан предмет, концетрисање свију душевних моћи на једну извјесну тачку. „Пажња је тежња душевна, да примјети неки утисак у садашњости, или који ће тек наступити“ [1])

Каква је управо душевна моћ пажња, то психолози разно тумаче. Herbart (по њему Beneke и др.) је узимао, да је то способност самих представа, да се оне саме међусобно појачавају, Fechner, да је то способност душина, по којој она сама појачава утиске,[2]) а други психолози (Ulrici, Hagemann и др.) кажу, да је пажња моћ разликовања. Душа наиме један утисак од многих са особитом вољом и интензивношћу разликује и прати, а да га никад не изгуби из вида. Ја се загледим н. пр. у неки лист на дрвету, али га не видим, јер га не разликујем између других утисака; но ја могу, да непрестано само тај лист усред множине других утисака и осјета држим у виду и памети, јер га непрестано разликујем од свих других утисака и осјета тако, да оне пошљедње или слабо или никако не примјећујем.

Од каквог је утјецаја пажња на развијање свијести, јасно је. Само оно можеући у нашу свијест, на што обратимо пажњу. Утисак према томе може бити врло незнатан, па да ипак уђе у свијест, дочим најјачи утисци, не морају улазити у свијест, ако се на њих не обрати пажња. Човјек при интензивном душевном раду не осјећа тјелесних болова, јер му је пажња у средсређена на душевни рад; свакако су осјети тјелесног бола били ту, али пошто на њих није била обраћена пажња, нису ни ушли у свијест. Каже се за Паскала, да је за вријеме зубобоље рјешавао најтеже математске проблеме. На томе се оснива наркотизирање при операцијама, јер се ту свијест успава, пажња умртви, па тијело издржи најтеже болове, јер они не улазе у свијест. Знање и учење је душевни рад, у коме је свијест највише ангажована. Учити без свијести није могуће, а тако исто несвјесног знања нема. Учење и јесте хотимично разликовање између представа; код учења човјек своју вољу и пажњу управи једино на дотични предмет, а сви други утисци за њега не постоје. Онај, који нема моћи разликовања, не може ни учити Још су стари то уочили и овјековјечили у оној познатој пословици: quis bene distinguit, bene docet — ко добро разликује, добро учи.

Запитајмо се одмах, да ли животиње имају пажњу. — На сваки начин да имају, јер иначе не би могле цјелисходно радити. Животиња вребајући плијен усредоточује се на један предмет. Но тежња живо-

[1]) Dr. G. Hagemann: „Psychologie“ стр. 36.
[2]) Ibid стр. 37.

тиньска ће бити сасвим другог карактера, као што је уопће цио њен душевни живот. Она не може душевне силе онако драговољно и интензивно концентрисати, као човјек, јер њу не гони на пажњу разум и слободна воља. Драговољно не може, јер нема слободне воље, а гдје нема слобоће, тамо нема ни праве, сврхом руковођене, интензивности. Њена пажња је сасвим механична.

Свијест дакле у главном зависи од осјета, апперцепција и пажње. Гдје тога није, није ни свијести. То се најбоље види на оних случајева и примјера, гдје је свијест везана душевном болешћу, и сном. Душевне болести ремете свијест утолико, што ремете уопће душевне функције, а међу њима и тежњу и моћ апперципирања. Кад се н. пр. повриједи или поболи мозак, природно је, да ни душа не може на уобичајени начин функционирати. То се најљепше види из примјера: кад се мозак притисне човјек губи свијест, а чим притисак престане свијест се враћа. Исто то бива и код унутрашњих повреда мозга.

[Наставиће се.]

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Наставак.)

III.

Пастирска дјелатност.

Богат духовним животом, силан умним и нравственим авторитетом, пастир неће учинити задоста своме пастирском позиву, ако му духовни живот не наће потребног израза у самој дјелатности. Пастир „мора бити од користи не само себи, него и за многе, као што је рекао Христос, назвавши нас (пастире) сољу, квасцем и видјелом (Мат. V. 13—14). Ти предмети су корисни и пријатни тек у односу према другима. Тако, свјетилник свијетли не за самог себе, него за оног, који се налази у мраку... И сô исто тако не одржава сама себе него чува и тијела, која труну, не дâ им да се кваре и пропадају.... исто тако и ти: ако те је Бог учинио духовном сољу, одржавај и чувај удове, који гинију, т. ј. небрижљиву и лијену браћу“[1]) Позван да активно руководи стадо на путу к нравственом савршенству, пастир

[1]) Бес. на разна мјеста св. Писма.

мора душевни живот познавати у цјелини, у свима његовим појавама. У најудаљенијим сферама животних односаја јављају се утјецаји, који дјелују повољно или неповољно на религиозна начела, која проповиједа црква, — и у животу пастве не смије бити таковог кутка, који би био без бодре пажње црквеног пастира; за њега не смију постојати двије одијељене области нравственог живота стада — области свјетске и области духовне. „Пастир, говори св. Јован Златоусти, мора знати све из живота не мање од оних, који се налазе у свијету; али уједно мора бити слободан од свега више него иноци, који живе у горама. Пошто он мора долазити у додир са мужевима, који имају жене, васпитавају дјецу, управљају слугама, имају велико богатство, врше друштвене дужности и носе власти, то он тада мора имати разне особине“ [1]) Изучавати дакле живот околине мора бити прва задаћа црквеног учитеља и пастира. Али познавање и изучавање живота околине од значаја је за пастира не само по себи, него као средство, да се отворе више сврхе пастирства: подизати живот, какав јесте, до идејала правог хришћанског живота. — Образац правог пастирског начина дјелатности указује св. Јован Златоусти у животу и дјелатности св. апостола. Тако је „ап. Павле, желећи укинути обрезање, послао Јудејима Тимотеја, свршивши над њим обрезање. . . . Такова су, опажа св. Ј. Златоусти, дјела домостроительства Божјег: оно у почетку снисходи људима, а онда их уздиже к себи. Павле није хтио послати Тимотија необрезаног, да у самом почетку не затвори врата учењу... Обрезањем се дакле користио против обрезања.... Чувао је ап. Павле педесетницу и времена, да би отклонио чување времена; приносио је жртву, да би уништио приношење жртава“ [2]). Тако су исто поступали и други апостоли, „они снисходе слабима, снисходе најнемоћнијима, вршећи ријеч ап. Павла, која говори: Јеврејима био сам као Јевреј ин да их придобијем; онима који су без закона, био сам као без закона; слабима био сам као слаб, да слабе придобијем; свима сам био све, да како год спасем кога (I. Кор. IX. 19.—23.)“ [3]) Тај принцип апостолске дјелатности мора се опажати и у дјелатности сваког пастира. Наводећи ријечи апостолове: „Ко ослаби, и ја да не ослабим? Ко се саблазни, и ја да се не распалим (II. Кор. XI. 29)“ св. Јован Златоусти додаје: „такав мора бити свештеник“ [4]). Ако се пастир спусти до живота своје пастве, тек тада може бити успјеха у његовој дјелатности. „Онај, који сједи на висини,

[1]) О свештенству.
[2]) Бес. на разне случаје; Бес. на разна мјеста св. П.
[3]) Бес. на разна мј. св. П.
[4]) О свештенству.

ако увијек остане на висини, никада неће моћи подићи онога, који доље лежи; него се онај мора најприје доље спустити, да би се затијем овај узвисио. Стога су се апостоли и спуштали с висине јеванђеоског начина живота, да би уздигли Јудеје из низине јудејског начина живота на ту висину“ [1]) Тако поступају љечници: „храну, коју дају болноме најприје сами кушају не стога, што би нама самима требала та храна, него старајући се, да исцијеле болнога“ [2]). Простирући своју пастирску пажњу много даље ван граница тако зване духовне (за разлику од свјетске) сфере, пастир не смије дјеловати грађанским мјерама, него чисто духовним. У пастирству међу руководи оцем и руковођенима владају потпуно слободни односаји, и свештеник, радећи на поправљању и уређењу живота свога стада по закону Христову, може и мора употребити све оно, чиме се може дјеловати на слободу човјекову. „Рукоположење, вели Златоусти, не води властољубљу, не развија осјећај охолости, не пружа господство“ [3])... Ми смо постављени да вас поучавамо ријечју, а не за господство и самовољно располагање с вама: наше је да вам савјетујемо и да вас поучавамо, али не да приморавамо слушаоца, него му стављамо пуну слободу — да ли да прими или не прими савјет [4]). „Ко има спољашњу грађанску власт, тај, управљајући силом закона, не гледа увијек на жеље потчињених, као што је то и оправдано; али ко има да влада људима, који га слушају добровољно и који осјећају благодарност за његову управу, тај ће учинити своју управу насилном и ненародном, ако у свему буде поступао само по својој вољи и никоме не буде давао рачуна о својим поступцима“ [5]) Пастирска дјелатност мора бити без насилних мјера, као што је и само хришћанство [6]). Па још и више — пастирска дјелатност мора пружити хришћанима утјехе у јадима, учињеним од стране спољашњих господара (I. Петр. IV. 14.; Сол. V. 14.): „ако вас не утјешимо, говори Јован Златоусти, од кога другог ћете добити утјехе? Судије страше,... па нека свештеници тјеше. Власници пријете,... па нека црква соколи [7]).

„Ако човјек залута са истинитог пута, говори св. Јован Златоусти, тада се од пастира тражи много дјелатности, настојања и стрпљења, јер не смије силом враћати на прави пут, нити страхом наговнити, него мора убјеђивањем приводити истини, од које је отпао

[1]) Бес. на разна мј. св. П.
[2]) Ibidem.
[3]) Бес. на разне случаје.
[4]) Бес. на посл. Ефешцима.
[5]) Бес. на посл. Титу.
[6]) О свештенству.
[7]) Бес. к ант. народу.

човјек, не смије очајавати о спасењу залуталог, него непрестано мислити и говорити, не би ли му Бог дао познање истине и ископао га из замке ђавола (II. Тим. II. 25.)“[1] А што се тиче принудних и казнених мјера, којима прибјегавају неки пастири, да би оразумили заблуђеле и пресјекли даљи развитак лажних учења, такове Златоусти одлучно одбацује. По његовом мишљењу, прибјегавати таковим мјерама, „не значи зло истребљавати, него одбацити рањену душу. Мало је помоћи тамо, гдје огњем и мачем казне грјешнике“[2] Навешћемо сад ријечи св. Јована Златоустог, из којих се види, с какијем се осјећајем пастир црквени мора односити према онима, који лажно вјерују. У борби с јеретицима, вели св. Јован Златоусти, „не гоним дјелом него ријечју, не јеретика, него јерес, не гнушам се јеретика, него заблуду мрзим и хоћу да је истријебим; не водим рат с бићем, јер је Биће дјело Божје, него хоћу да исправим ум кога је ђаво искварио. Тако и лијечник, лијечећи болнога, не дјелује против тијела, него исправља повриједе тијела. Тако и ја кад се сукобим с јеретицима не борим се против самијех људи, него хоћу да уништим заблуду јеретикâ и трулеж очистим. Навикао сам да трпим нападаје, а не да нападам, да бивам гоњен, а не да гоним. Тако је и Христос побјеђивао, не распињући, него сам распет, не ударајући, него сам примајући ударе“[3]. „Јеретичка учења несагласна с онијем, која смо ми примили, треба проклињати и нечастиве догмате изобличавати, али људе треба на сваки начин штедити и молити се за њихово спасење“[4]. Уопће пастир мора бити увјерен „у снагу истине и слабост лажи, јер ове и саме собом и без сваког насиља нестаје, а прва се и самим препрекама умножава и уздиже до необичне висине“[5]

Већ на основу више реченога о карактеру пастирске дјелатности уопће, може се видјети, каковијем средствима, по мишљењу Златоустога, може и мора располагати пастир у дјелу нравственог руководства свога стада. Та су средства: пастирска ријеч[6], примјеран живот самога пастира[7] и молитва[8]. У моћ овијех главних средстава мора вјеровати црквени пастир.

(Наставиће се.)

[1] О свештенству.
[2] Бес. на посл. Гал.; испореди бес. на разне случаје.
[3] Сл. и бес. на разне случаје.
[4] Ibidem.
[5] Ibid.
[6] Бес. на посл. Ефесц. сл. и бес. на раз. и др.
[7] Бес. на разне мјеста св. Писма.
[8] Бес. на разне сл.

С двери и амвона.

I.

Што око не видје, и уво не чу, и у срце човјеку не уђе, оно уготови Бог онима, који га љубе. (Кор. 1. 2. 9.)

Овако нас учи велики Апостол Христов Павле, па томе додаје, да „ни блудници, ни идолопоклоници, ни прељубочинци, ... ни лупежи, ни лакомци, ни пијанице, ни кавгаџије, ни хајдуци, царства Божијега не ће наслиједити.“ (Кор. I. 6. 9. 10.) Јест, народе православни, грјешник, „неправедник не ће наслиједити царства Божијега“ (Кор. I. 6. 9.), говори нам за времена свима глас апостолски. Који грјеши, сам је себе осудио. Који љуби Бога, припремљено му је мјесто у царству Божјему. Тако нас ето опомиње и учи глас апостола Божјега, тако чусте доста пута опомене и свјет својијех свештеника. И за све то знате да је истина; јер је печат Божји на свему томе; јер је сам Бог ову истину предао цркви својој, народу хришћанскоме, да се том истином оружа и да у тој истини живи, том истином да се спасава. И благо томе, који се је оружао том истином, па и „љуби Бога свијем срцем својим, и свом душом својом, и свом мисли својом.“ (Мат. 22. 27.) Благо томе, који таковом љубави зачиња живот свој, сваку жељу своју, сваку помисао, сваку ријеч своју и свако дјело своје! Такав човјек не проводи живота својега „у ждерању и пијанству, и нечистоти, не у свађњу и зависти“ (Рим. 13. 13.) Благо таковоме човјеку, он је Хришћанин, он је православан, он је на овоме свијету стекао толико достојанство, да га Отац небески назива својијем дјететом и да га као дијете своје обасипље обиљем благослова Својега. А таковоме је приправљено оно „што око не видје, што уво не чу што у срце човјеку не уђе“ у царству Божијему, у царству вјечног живота.

Љубав награђује. А ко Бога љуби, добива ето нечувену, невиђену, неизмјерно обилату награду.

Помишљају ли ово они, којијех су „уста пуна клетве и грчине“ (Рим. 3. 14.)? они, којијех је и језик пун отрова смртоноснога“ (Јак. 3. 8.)? „Такови нека се не варају — вели св. апостол Павле — Бог се неда ружити, јер што посијеш, оно ћеш и пожњети“ (Еф. 1. 7.). И језик ти је, човјече, Бог дао, као и све остало, да њиме величаш и славиш Бога, а ти се, несретниче, дрзнеш њиме и сипљеш најдрње погрде, не само на свог брата и комшију, него у безумљу своме бацаш се њиме и на Бога и на сву светињу неба и земље! Вели апостол: „Бог се неда ружити!“ и додаје још: „што посијеш, оно ћеш

и пожњети!“ Разумиј ово човјече! Сијеш ли добро, добријем ће ти и уродити, добро ћеш и пожњети; сијеш ли зло, злијем ће ти и уродити, зло ћеш и пожњети. То је Божја правда, правда, против које ти нијеси у снази војевати ни силом својом, ни гњевом својим, ни снагом, ни пакости својом, ни богатством, ни лажи, ни превару, ни невјером, ни притворством. Све то одбаци а љуби Бога, па ти се пружају изобилни дарови, дарови невиђени још, нечувени још!

Сјете ли се Бога, сјете ли се дужне љубави према Богу: лупежи, лакомци, пијанице, кавгације, лажљивци, варалице, отмичари, распикуће, убице, среброљубци, блудници, ријеломци, силници, камаџије и њима једнаци и налики? Знаду ли, да сви такови не имају дјела од још невиђенијех и нечувенијех још дарова Божјих? Ако то не знаду, „нека чују,“ шта им апостол Христов вели, „да и онај, који сав закон одржи, а сагријеши само у једноме, крив је свему,“ (Јак. 2. 10.). Ко убије, крив је свему; ко украде, крив је пред Богом у свему; ко превари, ко лаже, псује, подваљује, клевета.... крив је свему; ко се предаје вину, (Тит. 2. 3.), крив је у свему. Такове још јасније учи св. апостол од ријечи до ријечи: „ако ли се ко за своје домаће не брине, одрекао се је вјере, а гори је од незнабошца. (Тим. I. 5. 8.). Да, браћо моја, имати кућу, а не бринути се за њу, пред Богом је то гријех и то такови гријех, да такови човјек — небрига за кућу своју, пред Богом је гори од незнабошца. Незнабошцу се није ваљде чудити, што живи у безакоњу, јер га нико не научи правој вјери у Бога; ма тијем ће горе бити крштеноме безаконику пред судом Божјим!

Види ли онај, који Бога не љуби, мјеру Божје правде? да она гријеха не трпи најмањега као ни највећега? Види ли, да онај, који гријеши, сам себе осуђује? Зна ли гријешник, да кратак вијек нашег живота на земљи, да је то и кратак земан што може Богу пркосити? да ће до вијека за своја безакоња отпаштати у мукама, каковијема само Божја правда окова оне, који Њега за живота свога не љубише, који не живише по Његовој светој вољи!?

Србине брате и ти Српкињо сретна! Вас је Бог послао гласом цркве свете православне, да Га љубите. „Немојте бити слаби у слушању (Јевр. 5. 11.) ријечи Божје“, „него истражујте, што је Богу угодно“ (Еф. 5. 10.). А сјетите се, да Га и наши дједови и прадједови љубише, „оци наши се у Њега уздаше, уздаше се и Он их избављао“ (Пс. 22. 4.)! Уздајмо се и ми у Њега, и нас ће избавити, љубимо Га и ми „па ћемо живјети и виђети дане добре“ (Петр. I. 3. 10.) још на овоме свијету, а наслиједити у царству Божјему оно, „што око не видје, што уво не чу, што у срце човјеку не уђе.“ Ако Бога љу-

бимо — „с Њим ћемо и царевати, ако Га се одречемо, и Он ће нас се одрећи“ (Тим 2. 12.)

Србину је Бог у најцрњим данима помагао, ма је Србин Бога љубио, и за своју свету вјеру и главу губио. Хоћемо ли ми данас дружије? Не дај Боже! У Бога је наша снага, Он је даје и даваће је од сада па до вијека сваком Хришћанину, који животом својијем заслужи је. Амин.

И. К.

Проповијед на Сретеније.

Нынѣ отпущаеши раба твоего, Владыко, по глаголу твоему, съ миромъ, яко видѣста очи мои спасеніе твое, еже еси уготовалъ предъ лицемъ всѣхъ людій (Лук. 2, 29—31).

У четрдесети дан по свом рођењу Богомладенац Исус био је донесен у храм јерусалимски праведним Јосифом и св. Дјевом Маријом да се испуни над њим све, што је написано било у закону Мојсијевом.

И гле, у то баш вријеме, кад праведни Јосиф и св. Дјева Марија донесоше у храм јерусалимски Младенца-Исуса, да сврше над њим обред по закону, дође по упутству светога Духа у храм јерусалимски муж праведан и побожан, по имену Симеон. Њему је било речено Духом Светим, да не ће видјети смрти док не види Христа Господња. Узевши на руке Младенца Исуса, старац Симеон рекао је: нынѣ отпущаеши раба твоего, Владыко, по глаголу твоему, съ миромъ, яко видѣста очи мои спасеніе твое, еже еси уготовалъ предъ лицемъ всѣхъ людій (сад одпушташ с миром слугу свога, Господе, по ријечи својој, јер видјеше очи моје спасеније твоје, које си уготовио пред лицем свију народа). По тако свечаној и радосној ријечи, могуће је помислити, да се св. Симеон спрема не да умре, чега се тако јако бојимо ми, него се спрема на мир, кога је свагда желео, о ком је свага мислио и кога је блискост већ осјећао. Такав сршетак живота земаљскога могуће је пожељети и сваком хришћанину, — ако само он мисли о неизбјежном за сваког часу смртноме. Мирну смрт, сличну смрти праведнога Симеона, могуће је и свима нама постигнути, љубазни слушаоци! Треба само носити без престанка Господа у души својој. Као што је свети Симеон примио на руке своје Господа Исуса, тако исто и ми можемо примити Господа у свој ум, у своје срце, у своју савјест. У свом уму можемо имати Господа тада, кад своје мисли, суђења и намјере управљамо по светом закону Његовом и по Његовој светој вољи. У срцу свом можемо примити Господа тада, кад не будемо ништа толико жељели, ни о чему не бу-

демо толико жалостили се, као о Богу, кад прва и пошљедња жеља наша буде да угодимо Господу и да испунимо закон Његов.

У савјести нашој Господ ће бити тада, кад она не буде скрећала на страну порока, кад не буде нагињала никаквим пријеварама и тешкоћама, него право иде и води путем добродјетељи.

Кад тако сва душа буде проникнута љубављу према Богу, према закону Његовом, тада ће Господ становати у њој као прави домаћин у своме стану, јер је речено: *ко Мене љуби, биће љубљен.* А са таковим благом, на што се бојати смрти? Она још јаче сједињава човјека с Богом и кад настане час растанка са овим свијетом, тада ћемо и ми рећи: **Нынѣ отпущаеши раба твоего, Владыко, по глаголу твоему съ миромъ: яко видѣста очи мои спасеніе твое.** Амин.

У Иригу 1901.

Прерадио и говорио:
Григорије А. Николић,
парох.

Књижевне оцјене и прикази.

Рашки епископи и митрополити од архимандрита И. Руварца (из Гласа Српске краљевске академије LXII.) 1901. 8° стр. 46.

Неуморни испитивач српске прошлости, заслужни арх. И. Руварац, обрадовао нас је прије кратког времена расправом, која је врстан прилог историји наше цркве и достојно се придружује по изради осталим његовим расправама те врсте. Расправа ова по обиму није велика, али је пуна садржине; плод дугогодишњег прибирања и сређивања вијести о епископима рашким из разнијех листина, записа и натписа. Оваква солидна работа ријетко се опажа у нашој историјској науци.

Своју расправу започиње писац питањем ко је сазидао цркву св. апостола Петра и Павла у Расу, за коју се у хронографима и родословима обично вели, да је подигао ученик св. ап. Павла Тит. По некима је опет ту цркву градио апостол Тимотије, а по Дукљаниновој хроници краљ Бела или Белуш. Руварац одбацује ове вериије, а тако исто не прима ни мишљење С. Новаковића, Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића, по којима је за српског кнеза Мутимира, одмах по коначном покрштењу Срба трудом цара Василија Македонца, основано владичанство у граду Расу. Речени писци тврдили су ово на основу писама папе Јована VIII. од 872—873. и 876. год. Мутимиру, под којим су разумијевали српског жупана Мутимира, но Рачки а по њему и В. Клајић доказиваху, да се та писма тичу Мутимира, кнеза Словинаца између Саве и Драве. Мишљењу Рачкову — чије је доказе вазало на овом мјесту изнијети — придружује се и Руварац, те одбија горе речену тврдњу. Мишљење своје потврђује још и тијем, што за вријеме српског жупана Мутимира није постојао град Рас, а није га било ни за вријеме Константина Порфирогенита, него под Расом у Порфирогенита ваља разумијевати ријеку.

Што се тиче цркве св. апостола Петра и Павла у Расу истакнуту, да проф. Јиречек (приватно саопћење), судећи по називу, држи, да је то некаква старина из каснијег доба римског или првог византијског. С Јиречековим мишље-

њем као да се слаже и очевидац, аустријски генерални конзул Теодор Ипен у Скадру, који у Гласнику Музеја у Босни и Херцеговини за год 1891. на стр. 152. пише: „На лијевој обали Рашке има црква св. Петра. Могуће да је то био какав римски храм. То је правокутно масивно здање" итд.

Најстарија вијест о епископији Рашкој налази се у листини византијског цара Василија II. Маћедонца од г. 1020. У листини од 1019. г. изданој истијем царем Василијем II. архиепископу Охридским спомиње се до душе ἐπίσκοπος Σερβίων, али ово није епископ Рашки као што је у своје вријеме мислио Ст. Новаковић, него се под овијем називом има разумијевати данашње Serfidsche, у јужној Маћедонији. Каталог епископија, подвласних Охридском архиепископу проширењем његове јурисдикције над онијем епископијама, које су биле под бугарском патријаршијом за бугарскога цара Петра (927.—968.) сачувао се у два списка. Први списак има наслов: Αἱ ὑποκείμεναι ἐπισκοπαὶ τῷ θρόνῳ τῆς Βουλγαρίας, а други: Τάξις τῶν θρόνων τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς. Учени издавалац овијех списокова проф. Х. Гелцер (Byz. Zeitschrift I. II.) држи на основу идентификовања Охрида са Првом Јустинијаном, које се први пут по његову миљењу, јавља у Теодора Валсамона око 1200. да први списак потиче из XI. или XII. а други најраније из XIII. вијека. Но проф. К. Јиречек (Das christliche Element in der topogr. Nomenclatur der Balkanländer p. 68. n. 2) показао је да се ово идентификовање јавља већ у другој половини XII. вијека у Вилхелма Тирског, ушљед чега ћемо и овај други списак ставити у XII. вијек. У оба дакле списка јавља се епископ Рашки, као подвлаштен Охридском трону. Но веома је тешко довести у склад казивање овијех списокова са писмом папе Александра II. од 18. марта 1067. (Kački, Documenta p. 201—2.), којом епископију Рашку, потчињену као што споменусмо архиепископији Охридској, потчињава архиепископији Дукљанско-барској. Арх. Руварац опрезно поступа код ове тешкоће те закључује, да је епископија Рашка остала под архиепископијом Дукљанско-барском од устанка Стефана Војислава, па све докле је трајало „оно велико краљевство у Диоклитији". Закључак И Руварца сасма је оправдан пошто у Византији половином XI. вијека напуштене бјеху традиције маћедонске династије, те завладао слаби бирократски режим, ушљед чега се крајеви на периферији царевине ослобођаваху византијске надмоћи. Ступањем династије Комнина на вид. прије што, потчињавају се Византији поново ослобођени крајеви не само у политичком него и у црквеном погледу, а тим обртом крајем XI. и поч. XII. вијека враћа се и епископија Рашка у свој стари однос према Охридској архиепископији. С.дноси ови мијењају се реформаторском радњом св. Саве. 1219. г.

Расправивши овако најтежи, али и најзнаменитији одсјек из историје Рашке епископије, прелази Руварац на даљу њену судбину, кушајући да установи ред њенијех епископа како су долазили један за другијем. Између епископа Рашких споменућемо, Јована који се спомиње у два писма општине сарајевске: Атанасију Босанском митрополиту од 15. маја и патријарху Арсенију III. од 20 септ. 1688. Тај Јован био је у ранијим својим годинама ефимер при сарајевској цркви. Расправљајући о Јефтимију епископу Рашком, спомиње Руварац на стр. 36., како су 15. јуна 1727. г. синови црковни у Сарајеву дали патријарху српском Кир Арсенију Јовановићу од црковних аспри цекина 250. За исте аспре бјеху јемци: владика Босански Мелентије, владика Херцеговачки Кир Авксентије и владика Рашки Јефтимије. Расправу своју завршује учени историк са Јаничићем, пошљедњим Новопазарским или Рашким епископом, под којим је та епископија при-

сједињена Призренској митрополији. Митрополит Јанићије умро је у Призрену 1818. године.

Завршујући приказ врсне радње арх. Руварца не можемо а да не упозоримо од колике су важности за нашу прошлост записи по старим књигама. Прибрани и процијењени бацају они доста свјетлости на живот наше цркве у прошлим временима, чему је свједочанство ово дјело Руварчево. Дужност и задаћа је нашег свештенства и учитељства да марљиво прикупља и најмањи запис, те да га шаље уредништву овога листа, које ће онда вршити контролу, да ли су ти записи може бити гдје већ публиковани. Контрола ова моћи ће се скорим лако вршити, пошто ће Српска Краљевска Академија у Београду за кратко вријеме објавити зборник старих српских списа. **Р Ђ.**

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Црквено-школски добротвори. Госпођа *Перса Николић-Крсмић из Сарајева* — у спомен свога јединца пок. Пике Николића ученика трговачке академије у Грацу даровала је овдашњој српској вишој дјевојачкој школи 800 К, — српским основним школама 700 К, — и обема овдашњим православним црквама по 300 К, свега 2100 К. — Пок. *Анђа Јовановић*, прозвана Слијепа Анђа, просјакиња пред своју смрт сјетила се овдашње православне српске цркве и школе, те је пред судом завјештала своју кућицу у Бистрику у вриједности од 400 К, овдашњој српско-правосл. црквено-школској општини. — *Један овдашњи трговац*, правосл. Србин, који неће да му се име чује, за вјечити спомен свога пок. оца даровао је овдашњој српско-православној школи 1000 К, — сиротињском фонду овдашње српске православне општине 200 К — и 400 К да се концем сваке школске године о испиту по један сиромашан вриједан ученик овдашње српско-православне школе награди са оноликом свотом, колико би износио обични интерес од приложених 400 К. Бог да прости и помилује покојнике, а поживи племените приложнике!

У митрополији карловачкој.

Нови архимандрит. Његова Светост, патријарх српски преузв. господин *Георгије Бранковић*, произвео је дана 25. априла о. г. протосинђела и професора богословије г. дра *Георгија Летића* за архимандрита.

Прилаз у православље. По вијестима пештанских мађарских листова у пошљедње се вријеме у Бачкој све чешће понављају случајеви, да по читаве *католичке породице* прелазе у православну вјеру. У Госпођинцима оставило је папизам неколико угледних породица и примило православље. И појединци *протестанти* прелазе у православље. Речени лист вели, да се сличан покрет појавио и у Панчеву. — Исто тако неке новине јавише, да су се у потоње вријеме почели и неки *назарени* враћати у православље, што са задовољством бележимо.

У Краљевини Србији.

Одликовања. Његово Величанство краљ Србије Александар I. благоизволео је одликовати лентом ордена Бијелога Орла Његову Светост Цариградског Патри-

јарха *Константина V.*; лентом ордена Св. Саве митрополите: Дерконског, Једренског, Вехриског и Амасиског; звездом истога ордена: митрополите Косичког, Метимничког и Литичког, а тако исто и великог протосинђела Патријаршије Хрисостома; орденом Св. Саве III. степ.: архимандрита Фотија, главног секретара св. Синода; Атанасија Христодула, ректора богословије на Халки; Хр. Пагарну секретара и др. Н. Василијадиса лекара патријархова.

У митрополији Сибињској.

Повратак из уније у православље. — Нова, четврта епархија. Православна румуњска црква у Сибињској митрополији, доживела је у прошлој години и радосних момената. Од тих радосних догађаја прошле године у православних аустро-угарских Румуна важно је споменути — прије свега — сједињење са два милиона православних мјесних Румуна неколико (око 10) хиљада (из $1^1/_2$ мил.) унијата. — У прошлој години православни Румуни добили су још једну — четврту епархију - Велико Варадинску (Grosswaradein, рум. Oradea mare) без обзира на протесте четворице румуњских унијатских архијереја. — Данас православни имају четири епархије: Митрополију сибињску, епископије — арадску, карансебешку и велико варадску. Поднешено је питање и о установљењу четири викаријатства при свакој епархији. **К.**

Црква у Русији.

Екскомуникација грофа Лава Толстоја. У 5. броју овогодишњег „Источника“ саопштено је и нашим читаоцима, да је свети управљајући Синод руске цркве, због отвореног раскола и атеистичких назора одлучио грофа Л. Толстоја од општења са црквом. Ова пресуда руског светог Синода изазвала је реакцију код оних, који напојени Толстојевим безбожним назорима, нити маре за Бога, нити за цркву. На жалост, да је велики број тих заблуделих, најбоље доказује околност, што је Толстој добио неколико стотина брзојава и писама, у којима га његови привржени као мученика слободоумних назора, славе и хвале, изражавајући своје негодовање на назадњачким (?) и мрачним (?) начелима брижних архипастира, којима дакако свакојаке измишљотине подмећу. Међутим, ма да би и Толстој и његови обожаваоци силом хтјели, да омаловаже ту црквену казну, види се, да их се ипак косну глас цркве, и да их је од свијета срамота, што је до тога дошло. Биће, да су такови назори руководили и супругу Толстоја, која је од прилике прије два мјесеца написала због искључења свога мужа петроградском митрополиту писмо слиједеће садржине:

Писмо графице С. А. Толстијеве, митрополиту Антонију.

Ваше Високопреосвештенство!

Прочитавши јуче у новинама жестоки отпис Синода о одлучењу од цркве мога мужа, грофа Лава Николајевића Толстога и видјевши у броју потписаних пастира цркве и ваш потпис, нијесам према томе могла сасвијем равнодушна остати. Жалосном незадовољству моме нема границе. И то не толико ради тога, што ће по том отпису мој муж душевно пропасти: јер то није дјело људи, но дјело божје. Живот људске душе са религијозне тачке гледишта — није, срећом, никоме, осим Богу, познат и потчињен. Али са гледишта оне цркве, којој ја припадам и од које никада отступити нећу, — која је саздана Христом за благосиљање именом божјим свију најзначајнијих момената у људском животу: рођења, бракова, смрти, жалости

и радости људске... — која је дужна громко проповиједати закон љубави, праштање свега, љубав према непријатељима, према онима, који нас мрзе, молити се за све — с те тачке гледишта за мене је непојмљив отпис Синодални.

Оно неће изазвати сажаљења (осим само „Моск. Вѣдомости“), но незадовољство међу људима и тим већу љубав и сажаљење према Лаву Николајевићу. Ми већ примамо такве изјаве од свега свијета, и њима неће бити краја.

Не могу, а да не споменем још и ту жалост, коју сам искусила, ту бесмислицу, о којој сам још раније слушала, наиме, о службеном отпису Синода свештеницима, да не опојају у цркви Лава Николајевића у случају његове смрти.

А кога мисле казнити? Умрлог, који већ ништа не осјећа или вјерне, који га окружавају и његове ближње? Ако је то пријетња, онда коме и зашто?

Ако ли за то, што би опојали мога мужа и молили се за њега у цркви, зар ја нећу и немогу наћи таког честитог свештеника, који се неће бојати људи, имајући пред очима Бога љубави? Или зар нећу наћи невољалога, кога могу за велик новац у ту циљ поткупити?

Али то ми није ни нужно. За мене је црква апстрактан појам и ја признајем за служитеље њезине само оне, који истинито разумију значај цркве.

А ако ћемо признати за цркву људе, који се дрско усуђују својом злобом нарушавати узвишени закон — љубав Христа, то би давно сви ми, који истинито вјерујемо и похађамо цркву, отпали од ње.

И криви су у грјешним отступањима од цркве не они људи, који су заблуђели, него они, који гордо признају себе за главу њезину, и мјесто љубави, смирености и праштања, постали су духовним џелатима оних, којима ће прије Бог за њихову смиреност, пуну одречења од земаљских блага, пуну љубави и помоћи људима, живот опростити, премда и ван цркве, него ли онима, који носе бриљантне митре и звијезде, но који карају и одлучују од цркве — пастире њене.

Опровргни моје ријечи лицемјерним доказима — лако је. Но дубоко разумијевање истине и правих намјера људских — неће никога обманути.

26. фебруара. 1901. г. *Грофица Софија Толстаја.*

Одговор митрополита Антонија.

Милостива госпођо, грофице Софијо Андрејевна!

Није то ужас и грјехота, што је учинио Синод када је отпадништво вашега мужа од цркве објавио, но је то ужасно, и тежак је онај гријех, кога је он сам са собом учинио одрекавши се од вјере у Исуса Христа, Сина Бога живога, Искупитеља и Спаситеља нашега. На то одрицање његово требало је већ давно да се излије ваше жалосно незадовољство. И сасвим је природно да ваш муж неће пропанути због каквог штампаног парчета артије, него ради тога, што се удаљио од извора живота вјечнога. За Хришћанина не да се ни замислити живот без Христа по чијим ријечима „који вјерује у Њега, има живот вјечни и прелази од смрти у живот, а који га не вјерује, неће видјети живота, но гњев божји пребиваће на њему“ (Јован III, 15, 16, 36; V, 24), и по томе оном, који се одрекао Христа могуће је само то једно казати, да је он прешао из живота у смрт. У томе се и састоји пропаст вашега мужа, но тој пропасти крив је он сам, и нико други.

Из оних, који вјерују у Христа, састоји се црква, којој ви мислите, да припадате, и ради вјерних, ради чланова својих цркава та благосиља именом божјим све значајније моменте људскога живота: рођење, брак, смрт, жалост и радост људску, „но никада не чини“ она тога и „не може чинити“ за невјерне, за незна-

бошце, за хулитеље имена божјега, за оне, који су се одрекли од ње и који не желе добити од ње ни молитава, ни благослова, и уопше за све оне, који нијесу чланови њени. И по томе са тачке гледишта те црквене отпис Синода сасвијем је појмљив, разумљив и јасан, као божји дан. И тијем се закон љубави и праштања свима никако не нарушава. Љубав божја је бесконачна, али и она не опрашта свима и све. „Који рече хулу на Духа Светога, неће му се опростити ни на овоме свијету, ни на ономе“ (Мат. XII, 32). Господ призива свагда човјека својом љубављу, ко човјек свакада неће да иде у суерет тој љубави и бјежи од лица божјега, а по томе и пропада. Христос се молио на крсту за непријатеље, но и Он у Својој Првосвештеничкој молитви изрекао је тужну за Његову љубав ријеч „нека погине син погибли“ (Јов. XVII, 12). О вашем мужу, док је он жив, не може се још казати, да је он погинуо, но потпуна правда казана је о њему, да је он од цркве отпао и није њен члан, док се не покаје и не сједини с њоме.

У својој посланици, говорећи о томе, Синод је посвједочио само постојећи факт, и по томе љутити се на њега могу само они, који не разумију што чине. Ви добијате изражаје саучешћа од цијелога свијета. Томе се ја не чудим, али мислим, да вас ти поздрави нијесу у стању утјешити: Јер постоји слава човјечија и слава божија. „Слава је људска као цвијет травни; осуши се трава, и цвијет њезин отпаде, али ријеч Господња, остаје до вијека“ (1. Пет. I, 24, 25).

Кад у прошлој години новине разнесоше вијест о болести грофовој то за свештенослужитеље наста питање: Треба ли њега, који је отпао од вјере и цркве удостојити хришћанског погреба и молитава? Долазила су питања Синоду, и он је за руководство свештенослужитељима службено дао и могао дати само ј е д а н одговор: не треба, ако умре, не повративши се цркви. Ту нема никоме никакве пријетње, и д р у г о г а одговора није могло бити, и ја мислим, да се не би нашао ни један, па чак ни неуредан свештеник, који би се ријешио свршити над грофом хришћански погреб, па ако би и свршио, то такав погреб над невјерним било би кажњиво профанисање свештенога обреда. Јер и зашто чинити насиље над мужем вашим? Та не жели ли — без сваке сумње, — и он сам, да се над њим не сврши хришћански погреб?

Ако сте ви — жива особа људска, и исповиједате да сте члан цркве и ако је заиста она истинска заједница *живих* и разумних суштастава у име Бога *живога*, то неће сама собом пада ваша изјава, да је црква за вас апстрактан појам. И бадава ви окривљујете служитеље цркве, биједећи их злобом, покварености и нарушавањем највиших заповиједи Христових. У синодалном акту нема нарушења тога закона То је, напротив, акт љубави, акт такав, који позива вашег мужа на повратак цркви, а вјерне на то, да се зањ Богу моле. —

Пастире црквене поставља Господ, а нијесу они сами у гордости својој, како ви велите, признали себе главом њеном. Они носе бриљантне митре и звијезде, али је то у њиховој служби споредно. Они су били пастири, кад су се одијевали и у рите, кад су били гоњени и мучени и остаће таквима свагда, све да и поново морају обући грубо одијело и ма колико их ружили и исмијавали.

На завршетку молим вас, да ми опростите, што вам одмах нијесам одговорио Чекао сам док први, жестоки излив вашега гњева прође. Нека вас Господ благослови и чува, а на грофа — вашега мужа — нека се смилује.

16. марта 1901. г. *Антоније, митрополит Петроградски.*

Разно.

Јулије Цезар. 100-те године прије рођења Христова у јулу мјесецу 12. дана родио се Гај Јулије Цезар, и тако се љетос у јулу навршило 2000 год. од рођења му. Био је то знаменит човјек, даровит, учен и велик војсковођа, који је сретне ратове водио против Хелвећана и Гала, о чему је историји оставио спомена у лијепом свом дјелу De bello gallico. Знаменито му је такођер и дјело De bello civili гдје је описан грађански рат. Поред витешких ратова дакле огледао се Цезар и на књизи, а био је вјешт и астрономији, те од њега има календар т. зв. јулијански, кога се ми православни држимо. Но у историји оставио је спомена највише као вођа, триумвир (у друштву са Помпејем и Марком Красом) и диктатор. Његов снажни дух хтио је скрхати републику и подићи се до императора, али је Цезар у тој жељи пао жртвом републиканских завереника (44. год.) По његовом имену назвали су људи највише достојанство: цар, цезар, кесар. **Вл.**

Колико има Мухамеданаца на свијету. По наредби султанової и турске владе пребројани су Мухамеданци на свијету, и према извјештајима, ако им је вјеровати, има Мухамеданаца у Турској 18 милијона, Малој Азији, Арапској, Белуџистану, Перзији и у двије Индије 99 мил., у Кини 20 мил. у Африци 36 мил. 500.000, у другим земљама 23 мил. — свега 196.500.000.

Књижевне биљешке.

Стари рукописи. У сједници Друштва Љубитеља Древне писмености у Петрограду, прочитао је П. А. Лавров свој извјештај о најважнијим словенским рукописима, које је имао прилику видјети у библиотекама и манастирима у Македонији. Лавров се у извјештају своме подуже задржао код зборника из 13—14 вијека, који се налази у охридској библиотеци. У том зборнику заслужује особиту пажњу: Прво јеванђеље Јакова, апокрифски састав, који по језику претставља најстарији пријепис тога споменика, и похвала пророку Илији, за коју Лавров мисли, судећи по особеностима стила и слагању ријечи, да ће бити производ Климента Словенскога, ученика св. Кирила и Методија.

Нове књиге и листови.

Просвјетни гласник. XXII. год. Службени лист министарства просвјете и црквених послова краљевине Србије. Уредник Петар Ј. Петровић. Излази у мјесечним свескама од 8. и више табака, на великој осмини. Стаје на годину 15. кр. Београд. Штампа: Државне штампарије. 1901.

Књижевни лист. Година I. Орган „Цетињске Читаонице и Горског Вијенца". Уређује књижевни одбор „друштва Цетињске Читаонице и Горског Вијенца". Излази сваког мјесеца у свескама од 2 табака велике осмине. Цијена је листу 6 круна на годину. Цетиње. К. ц. државна штампарија. 1901.

Прва збирка проповеди. Написао *Тимотије Димитријевић*, свештеник Суботички. Српска штампарија Николе Томића. Стр. 105. Цијена 2 круне. — Ову ваљану збирку проповиједи, о којој се и критика у своје вријеме *врло повољно изразила*, препоручујемо најтоплије нашим свештеницима. Књига се може набавити код самог писца — Суботица (Szabadka — Ungarn), или преко уредништва овога листа.

Рашки епископи и митрополити. Од архимандрита *Илариона Руварца*. Прештампано из Гласа Српске Краљевске Академије. Гл. XII. стр. 46. О овој књизи доносимо реферат на другом мјесту овога листа.

Српска Књижевна Задруга. Девето коло Задругиних књига готово је и већ се разашиље задругарима. И за годину 1900. пружила је Српска Књижевна Задруга читалачкој публици шест одабраних књига. Тако свеска 58. садржи трећу и посљедњу свеску *Житија Герасима Зелића*. Св. 59: *Пјесме Бура Јакшића*. Св. 60. и 61: *Милан Нерандић*, роман Јакова Игњатовића у двије свеске. Св. 62: *Порушени идеали*, роман Светолика Ранковића. Св. 63: *Ајвангo*, роман Валтера Скота, с енглеског превео Чеда А. Петровић; св. 64: *Шта прича планина*, написао Е. Рекли, с француског превео † Ђ. Милијашевић.

Летопис Матице Српске. Књ. 205. и 206. Св. I. и II. за годину 1901. Нови Сад. Издање Матице Српске. Цијена је свакој свесци 1 круна.

Осврт Димитрија Руварца на чланке протопрезв. Јована *Јеремића*: „Сабореки изборни ред од 1870./1 са црквеног гледишта". Ср. Карловци. Српска Манастирска штампарија. Цијена је књизи 50 потура. Стр. 48.

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. консисторија Дабро-босанска.

Број 495/901. 1—2

Стјечај.

Умировљењем пречасног господина протопресвитера, Стевана Кукрике, упражњено је мјесто пароха и окр. протопрезвитера гламочког, на које се овим стјечај расписује.

Натјецати се могу само они свештеници Дабро-босанске Епархије, који су свршили прописане гимназијске и богословске науке, и који су најмање 5 година као парохијални свештеници уз похвално владање, и доказану ревност и вјештину у црквено-административном погледу служили. Натјецатељи, који ово мјесто получити желе, нека своје инструпране молбенице до конца маја о. г. овој консисторији поднесу.

Из сједнице епарх. консисторије Дабро-босанске, држане у Сарајеву 22. марта 1901. год.

АЕ. и Митрополит Дабро-босански:
Николај.

„Источник" излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 30. априла 1901. Бр. 8.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: јеромонах **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Број прот. 1897
екси. 1156.

Окружница васељенске патријаршије.

Преосвештени и богоизбрани Митрополите босански, у Христу Богу врло љубљени жељени брате, Господине Никола, жељено Преосвештенство Ваше братски у Господу цјелујемо!

Гласом синодалне окружнице јављамо Вашем Високопреосвештенству, да је упражњен васељенски престо, од кога је одступила Његова Светост, досадањи архиепископ константинопољски и васељенски патријарх, Господин Константин, а изабран је 30. прошлог мјесеца марта у општем засједању светога синода и мјешовитога савјета по уставу за администратора престола, члан светога синода, митрополит бруски, који ће управљати општим пословима за пријеме упражњења престола, старати се за обављење нужних избора и другога, и за избор патријарха, сходно постојећим општим установама у патријаршији. Избор овај администратора потврдила је сад и висока порта својим указом. Јављајући ово свој у Христу љубазној браћи, позивамо исту, да благовремено и са свом пажњом настоје, како би се изабрао на престо пашљедник Златоустом и Фотију. Пишући ово синодално и посјећајући Вас о избору патријарха сагласно општем уставу, упозорујемо братски Ваше Преосвештенство, да, при-

држављући се прописа, по свом благоразумију гледате на достојна мужа, између нас, који ће примити свету управу трона патријаршеског, како би исти био украшен врлинама, и имао знање и искуство, да може успјешно управљати кормилом цркве божије, коју је он својом крвљу искупио; који ће радити на одржању чистоће и светиње у преподобију, истини и правди, сагласно са прописима и постојећим обичајима црквеним. Према достојанству и служби својој истакнуће Ваше Преосвештенство свој потум при предстојећем избору патријарха константинопољскога, при чем треба просто, беспристрано написати име кандидата на парочитој цедуљи без потписа и послати нама у писму на преосвештенога администратора у току од четрдесет и једнога дана, почињући од данас, као што опћи устав прописује; пошто ће, по истеку овога законитога рока, изборна скупштина предузети законити избор, без даљега одлагања. А како је, као што је познато Вашем Преосвештенству гласање изборника тајно, треба написано, као што је речено, на изборној цедуљи само кандитово име, затворити цедуљу у куверту три пут запечатити вашим печатом, споља написати: „избор кандидата", и послати амо ту куверту у посебном писму на преосвештеног администратора, не говорећи у њему друго ништа, до шаљем изборну цедуљу, истакнувши и на писму „изборна цедуља". И пошто Ваша благоспасајема епархија спада у оних двадесет и осам епархија престола, које имају право по уставу једнога свога представника свјетовњака слати у изборну скупштину, братски Вас потсјећамо, да се побринете, како би био благовремено избор и означење дотичног свјетовњака, по постојећем у епархији вашој начину избора: или приличног заступника из те епархије, или од овдашњих уважених лица, поданика ове државе, који ће имати уза се пуномоћ свога избора, потврђен Вашим Преосвештенством, и који ће се представити, као што је речено, у року од четрдесет и једног дана у патријаршији ради легитимирања, како би се позвао у вријеме, да учествује у изборном засједању. Очекујући благовремено и тачно извршење реченога, стављамо вам до знања, да при будућим богослужењима, по коначном реду, до избора новог патријарха васељенског, треба споминати: „всякое епископство православныхъ." Желимо Вам дуга живота, здравља и спасења.

9. априла 1901.

† Једренски Кирил у Христу љубезни брат
† Амасиски Антим " " " "
† Јањински Григорије " " " "
† Метински Стеван " " " "

† Месиливријски Хоритон у Христу љубазни брат
† Варнски Поликарп „ „ „ „
† Хијски Константин „ „ „ „
† Коритски Гервасије „ „ „ „
† Гревенски Доротије „ „ „ „
† Литијски Никифор „ „ „ „
† Лерски и Колимски Јован „ „ „ „

Митрополија Бањалучко-Бихаћка.

Рукоположење. Његово Високопреосвештенство, Митрополит бањалучко-бихаћки Господин Евгеније благоизволио је дана 1. и 2. априла 1901. год. рукоположити за ђакона односно пресвитера свршеног богослова Милана Јовановића из Бос. Градишке, коме је у администрацију повјерена парохија Лушци-Паланка, протопрезвитерата Старо-Мајданског.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Настављак.)

У сну такође човјек нема свијести, јер је изгубио пажњу. У сну се најбоље види, да је душа фактор, који прима осјете, јер свакако да човјек и у сну прима утиске и шта више и реагира на њих (види ниже примјер код хлоралног сна), али их душа не прима, они не постају душевном својином изузевши можда фантастичну прераду њихову, уколико утјечу на мишљење у сну, на сниjевање. У сну душа не ради у оном правцу, као на јави, те за то нема ни свијести. Тијело се у сну одмара, а душа наставља свој рад, но тај рад није самосталан, није разуман, већ произведен спољашњим или унутрашњим (н. пр. представе, које смо на јави доживјели, у сну се репродуцирају у фантастичном облику) утисцима. Душевни рад је у сну једностран. „Сањање није ништа друго, већ душевни рад преко унутрашњих чулних или можданих органа, при ком спољашња чула и мишићи мирују; душа врши у сну у већини случајева једнострану радњу, јер не влада свима дијеловима организма“ [1]).

Материјализам одричући душу као самосталан принцип у човјеку, указује особито на сан, те вели, да се из сна најбоље види, да

[1]) Dr. J. Ennemoser: „Ursprung und Wesen der menschlichen Seele“ стр. 65.

човјек нема душе, јер се у сну душевни живот обавља сасвим механички, т. ј. спољашњи утисци изазивају снове, а о каквој разумној радњи нема ни говора, ми смо то већ опровргли, кад смо рекли, да душа живи у сну не оним животом, као на јави, већ несвјесно. Да је пак и у сну има, то нам доказује та околност, што се сјећамо снова. Неки пут се човјек сасвим живо сјећа онога, што је сањао и то већином онда, кад му сан није био тврд. Што је тврђи сан, тим се слабије сјећамо снова, а то значи, да је душа била при лаком сну будњија, т. ј. у већој тјешњој вези са тијелом, а у тврдом сну је та веза ослабила; у тврдом сну су тјелесни органи млитавији, па се и душа млитавије исказује. Но наше сјећање снова каже нам, да је душа ипак у сну радила, јер да није било рада, не би било ни сјећања на њега. Сјећање снова је један од врло важних доказа, да душа заиста у нама постоји. Како би нам материја могла причати сутрадан, шта се с њом ноћу догађало?

Душа дакле живи и у сну, само везана, несвјесна, или по ријечима једног чувеног физиолога „спавање и сан су подземне радионице нашег несвјесног душевног живота“[1]). Колико се пута пак душа заиста у сну узвиси и употребљава своје силе правилно, као на јави! Ко се не сјећа, како је у сну правилно и брзо говорио и мислио, неким језиком, који му на јави није толико приступачан, да би њим могао тачно говорити?! У сну човјек правилно и тачно говори латински (разумије се онај, који је учио латински), па кад се пробуди и сјети свога говора у сну, чуди се оној вјештини и мисли, да на јави неби могао без погрјешке и тако брзо читаве периоде слагати. Колико пута човјек бавећи се по дану озбиљним послом сања о њему по ноћи; нек је на дану лупао главу, како ће до ријешења доћи и не смисливши легао, сања о томе, у сну сања и тако правилно разријеши, да то ријешење и на јави употријеби. Судије знају да причају, како су у сну доносили сентенцију у каквој распри, о којој су на дану узалуд мислили. — Не доказује ли све то, да је у нама душа и за вријеме сна?

Осврнућемо се још на једну материјалистичку тврдњу, по којој се негира душа с разлога, што кад човјек узме усебе хлора, опијума и т. д., тада сасвим губи свијест, губи душу. Ова је тврдња колико наивна толико и неоснована. Наивна је с тога што се везује на ону тврдњу, да је мисао производ фосфора, којега има много у мозгу, те се може хлором или другим којим кемијским средством мисао сасвим па-

[1]) E. Huscke: „Schädel, Hirn und Seele der Menschen und der Thiere“, стр. 186. Cf. Dr. J. Ennemoser: „Ursprung und Wesen ..“ стр. 117.

ралисати. И ако би била истина, да се у таком сну душа не исказује, не би то ништа доказивало. Споменули смо да при повреди мозга такође душа не ради, али то не доказује да је нема, јер кад повреде нестане, душа опет нормално ради. Тај би случај био и овдје. Хлор би само довео душу у несвјесно стање, он би је спријечио у раду исто онако, као што је и опијум успављује. Међутим је та тврдња и неоснована. У најновије доба је изнио А. Mosso, да у таквом случају душа ипак даје знака од себе. Mosso нам прича, коко је неки болесник Bertino пио chloralhydrat-a, па му је ипак и у таквом сну мозак био пријемчив за спољашње утиске: кад га је дирнуо перцетом по увету, опазили су чешће пулзације у мозгу и мозак се дизао (Volumszuname), а исто тако и кад га је тихо викнуо по имену[1]).

Као што се сјећамо снова кад се пробудимо, тако се сјећамо многих догађаја из свог прошлог живота. Представе се увријеже у нашој души и ми их послије дужег времена можемо да репродуцирамо. Наравно не репродуцирамо их у свему онако, како су се збивале у прошлости, већ нам се задрже само главне особине, а све споредно и дотичном предмету ишчезава. Ја се сјећам н. пр. свог пријатеља; мени је у памети његов лик и све маркантне црте на њему; какав је шешир имао, како је цио обучен, како је стајао и т. д. — тога се свега на сјећам изузевши, да је која од тих споредних околности тада на мене нарочито утјецала. Представе о мом пријатељу се сталожиле у мојој души и очистиле од свега споредног неважног, те ми је у сјећању остао само онај главни утисак. То се особито види опет код учења. Неку ствар можемо веома добро научити, те послије неког, некад и дугог времена сјећамо се наученога. Но не сјећамо се свих детаљности, већ нам је остао само костур од свега.

Памћење и сјећање је врло важно за развијање нашег свјесног живота. Без моћи памћења човјек не би могао коракнути ни корака у свом образовању, јер кад се ништа не би задржавало у његовој души, он би све радио без икакве свезе и сврхе; шта више не би могао ни једног посла довршити, кад се не би сјећао, како и зашто га је почео.

Сјећање нам најбоље доказује да душа није никаква апстракција, појмовна категорија, већ да у нама постоји као самостално биће. У промјени материје, која се непрестано догађа у нашем тијелу, наше су успомене вазда једнаке. Оне се с материјом не мијењају, јер леже у нашој души. W. Wundt одбацује супстанцијалност душину; он не

[1]) A Mosso: „Über den Kreislauf des Blutes im menschlichen Gehirn" стр. 90—93.

сматра душу за самостално неко биће, али ипак не може на ино, већ признаје: „Има једна психолошка чињеница, која се као с правом може употријебити за доказ, да постоји неки душевни супстрат, аналоган материјалној супстанцији: то је обнављање прошлих доживљаја. Ако могу да обновим неку представу из прошлости, онда, вели се из тога излази, да је она у души оставила неког трага, који омогућује, да се та представа даде обновити". То је неоспорива истина, коју Wundt хоће да ослаби овим ријечима: „Но представе се никад, као и сви психички догађаји, не обнављају непромијењене. Свака обновљена представа је у истину нова представа, која је састављена из многобројних елемената разних прошлих представа"[1] — Нисмо ли ми у праву да на то запи тамо: откуд би дошао човјек до тих „елемената прошлих представа", из којих репродуцира нову представу? — Не излази ли на исто, или рекли, да се представе задрже у души, па се послије репродуцирају, или да се у души задрже разни елементи прошлих представа, па се садање представе аперципирају с прошлима? Резултат је један исти, а почивале у души или представе или њихови елементи.

Ми се о души својој освједочавамо из њеног рада; она сама себе показује. Она је истина невидљива и непипљива, али она тако јасно дјелује на спољашњост, на тијело, да је не можемо превидјети. Из материјала, који смо до сад изнијели, освједочавамо се, да она постоји. Сад нам ваља показати особита својства човјечије душе, њен прави унутрашњи живот, јер смо видјели, да и животиња има душу, да и она има представа и унутрашњег душевног живота.

Главна особина човјечије душе јесте њена самосвијест, које животиња нема. Самосвијест се састоји у моћи наше душе, да она сама у себе продре, да се у себе удуби, да себе посматра. Помоћу самосвијести човјек разликује себе као личност од свих других предмета. Самосвијешћу долази човјек до познања свога „ја" и управо то „ја" и јесте самосвијест.

У чему се разликује самосвијест од свијести? — Свијест је представа предмета, и разликовање њихово једног од другог, а самосвијест је представа наше душе о себи самој и моћ разликовања себе саме од свих других предмета и личности. Према томе у самосвијести душа сама себе посматра, она се на неки начин ставља ван себе, да се може посматрати. Ја могу да мислим о некој ствари, но ја сам уједно кадар да мислим и о својим мислима, да своје мисли, свој душевни рад, дакле своју душу сматрам као субјект свога испитивања и посматрања. „Ако душа у самосвијести сама себе представља (за-

[1] „Vorlesungen über die Menschen- und Thierseele" стр. 517.

мишља), то је онда субјект, који представља, идентичан са представљеним објектом“ [1]).

Садржина самосвијести састоји се у оном праћењу наших мисли нашег душевног рада и сазнавању, да је то само наш и никога другог рад, да се ми у томе дијелимо од свих других бића. „Пошто је душа као „ја“, које представља, сама себи иманентан објекат, (сама себе представља), она постаје свјесна, да има свијест и то је самосвијест“ [2]). „Самосвијест је знање о себи и постаје тако, што човјек прво: са спољашњег објекта својих спознаја иде натраг (рефлектира) на чин спознавања и на тај начин на субјект спознавања; што он друго: тај субјект (своје „ја“) разликује од спољашњих предмета и својих стања, и треће: што он ова стања приписује себи као своја, као трајном њиховом носиоцу“ [3]).

Живот душевни може бити несвјестан и свјестан. Кулминација а уједно и прави критеријум свјесног живота јесте самосвијест. Кажу да и животиња има донекле свијести (јер има представа и појмова); према томе би она могла и живјети свјесно. Но ипак јој одричемо свјестан живот, јер нема самосвијести. Она може разликовати предмет од предмета, али не може да и себе међу њима уочи; она не зна, да може предмете разликовати, па и ако има у свом раду одређени правац или неку сврху пред очима, тај рад је механичан, јер се николико не односи на њу саму, пошто она ради без знања, да она то ради. И ради тога, ма колико било свијести у животу, ако нема самосвијести, он није свјестан у правом смислу. Сасвим је друкчије код човјека. Душа животињска осјећа, али душа човјечија у самосвијести својој осјећа, да осјећа, зна, да осјећа; она је свјесна своје моћи, свога рада и уједно зна, да то нико други не осјећа већ баш она. То она наражава својим „ја“. Ми кажемо: ја видим, а не кажемо: моје око види, јер осјећамо, да вид није функција очију и ако се преко њих остварује, већ функција наше душе [4]). „Свој осјећај ја сâм осјећам, своју мисао ја сâм мислим“ [5]).

Самосвијест постаје од свијести. Кад се свијест развије до извјесног степена, рађа се из ње самосвијест. То се најбоље види из дјечијег живота. У дјетету се доста рано буди свијест. Дијете има мисли, има расудака, али још нема самосвијести, догод за себе не каже „ја“. Дијете каже за себе: Нада хоће да спана, Влада је гладан, али

[1]) Dr H. Ulrici: „Leib und Seele“ стр. II. 47.
[2]) Ibid II. 49.
[3]) Dr. G. Hagemann: „Logik und Noetik“ 21.
[4]) Ct. Meyer: Die Fortdauer nach dem Tode“ стр 31.
[5]) H. Ritter: „Unsterblichkeit“ стр. 126.

тек касније (у трећој години обично) пробуди се у њему самосвијест, оно дође до знања, да је сáмо Нада или Влада, те своје име запостављa, а истиче своју личност те вели: ја хоћу да спавам, ја сам гладан. У том случају је дакле душа сасвим пробуђена. „Од свијести постаје тек онда самосвијест, кад душа не само разликује своје поједине радње једну од других, већ кад ту своју моћ разликовања примијени на своје сопствено биће, на своја стања, радње и околности и на тај начин сама себе разликује од својих стања, околности, снага и радњи, које се мијењају“ [1]). „Моћ разликовања, која сачињава свијест (а која је као таква спојена и са спознајом предмета, јер без ње спознаја не би била свјесна), јесте подлога самосвијести“ [2]).

Самосвијест одржава човјека вазда као личност, која се у врени и промјени свјетској не губи, већ остаје једна иста. Наше околности се из дана у дан мијењају, али ми самосвијешћу својом дијемо себе од тих околности и знамо, да смо увијек иста личност.

О самосвијести код животиња нема ни говора. Животиња у објекту своје жеље види само предмет, оно, што њој треба, а сам предмет као такав њу не интересира; она зна за њега само утолико, уколико он дјелује на њена чула. Мачка види у сиру само предмет своје жеље, а шта је сир, од чега је, како постаје и т. д. то она зацијело не промишља, а још мање има моћ рефлексије, т. ј. самосвијест. Највише нам доказује, да животиња нема самосвијести (а по томе ни разума), што она нема слободе ни свијести. Те двије моћи јесу главни начин, на које се исказује човјечија самосвијест. Животиња нема ни слободне воље ни свијести. О слободи њеној смо већ говорили, а да нема свијести, сложиће се с нама сви, јер нико није видио, да би животиња патила од гриже савјести послије неког дјела (узмимо за примјер пса послије непослушности).

Помоћу слободне воље и савјести се исказује цио наш разумни живот. С те двије душевне моћи ступа човјек у област моралног живота, који је животињама неприступачан, јер се оне управљају по сасвим другим законима (инстинкт и т. д.), који не остављају њој на вољу, да бира, која ће дјела чинити, већ оне раде оно, што морају, на што их нагони њихова природа.

Слободна воља је моћ наше душе, да бирамо између мотива, те да радимо оно што нам се прохтије. „Слободна радња је оно, у којој субјект сам себе одређује; уколико се неко биће од другог одређује, оно то одређење постизава по неопходности и постизавање његова од-

[1] Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“ II. стр. 65.
[2] Dr. G. Hagemann: „Logik und Noetik“ стр. 158.

рећења не може се у истину уписати њему у заслугу; уколико само себе одређује, слободно је и тај рад приписујемо њему“ [1]).

Ми у слободној вољи гледамо душевну моћ, коју душа употребљава по своме нахођу, а не „комплицирано стање духовног живота“, као што вели Glogau [2]). То је творачка моћ човјечија, јер он помоћу воље своје изваја све, што хоће (разумије се ако може). Воља је и психичка и ефективна моћ, јер што дух зажели, то уједно преко тијела и извршује.

Како је слободна воља важна у душевном животу, види се по томе, што противници учења о души, као бићу, створу засебном, признају друге психичке радње, тумачећи их помоћу физиологије, али слободу воље сасвим негирају (материјалисте детерминисте), јер признаду ли човјеку слободу, ipso facto признају и душу. До каквих закључака води детертинизам, познато је. Он руши моралност из темеља и на тај начин се коси са природом човјечијом, те сам по себи пада. За наш је предмет доста, да у одбрану слободне воље наведемо само ту околност, што човјек може жељети и чинити из виших побуда, баш оно, што је најубитачније за његов тјелесни организам (н. пр. аскеза). Ако би слободна воља била само реакција спољашњим утисцима, наведеног случаја неби могло бити, јер тијело реагира на спољашње утиске само зато, да се од њих, ако су му шкодљиви сачува, а да их ако су му пријатни прибави [3]).

Питањем о слободи воље бави се и психологија и морална наука и данас о њему имамо и с једне и с друге стране утврђене резултате, који најодлучније говоре за слободу човјечије воље.

Друга главна душевна моћ, преко које се исказује наша свијест и самосвијест, јесте савјест — моћ, којом човјек као морално слободан створ разликује добро од зла и нрима ту разлику као норму за свој живот. Савјест нам непосредно говори, да имамо душу, јер нас она упућује, да дужности према својој души, и ако би то било на штету тијела, испуњавамо. Ulrici дефинира савјест као „свијест о дужностима“ [4]). Дакле и свијест је по преимућству душевна моћ, јер она води човјека у област морала, у област слободе, а особито је важна та моћ стога, што она одређује, шта ће учи у садржај човјечије душе каква ће она бити, јер у развићу своме (разумијевамо нормалне људе) душа се свагда придржава савјести.

[1]) H. Ritter: „Unsterblichkeit“ стр. 126.
[2]) „Die Form und die Bewegungsgesetze des Geistes“ стр. 130.
[3]) Ch. G. Fell: „Die Unsterblichkeit der menschlichen Seele“ стр. 22.
[4]) Управо свијест „да нешто треба да учинимо“ (das Bewusstsein des Sollens) „Leib und Seele“ стр. 422.

душевни живот са спољашњим. Унутрашњи пак живот душевни јесте самосвијест.

При излагању самосвијести рекли смо, да је самосвијест неко разликовање, неко знање. Запитамо ли се каква је то моћ душевна, која јој даје то разликовање и знање, добијамо одговор, да душа све то доиаје помоћу неког процеса у њој самој, који процес називамо мишљењем. Самосвијест се оснива на мишљењу, на логичком мишљењу, на расуђивању. Да није мишљења, неби било ни самосвијести. „Први акат мишљења јесте самосвијест“[1]). Према томе цио свјестан душин живот оснива се на њеној моћи мишљења. Све разумне манифестације наше душе оснивају се на тој моћи; она је исходиште и центрум свег душевног живота. С мишљењем стоји и пада сав душевни живот.

Докаже ли се, да је мишљење чисто душевни акат, доказано је, да и душа заиста постоји као самосталан принцип; докаже ли се напротив, да је мишљење резултат или функција тјелесна, пада све матафизичко учење о души. За то је материјализам и наперио све своје стријеле и концетрисао све своје силе против мишљења, као душевне функције угињући се да докажу, да је мишљење тјелесна функција. На тој тачци усредсређује се она велика борба како између чистог идеализма и материјализма, тако и између религије, као заступника духовног принципа у човјеку и материјализма.

Човјек би могао тачно испитати у чему се састоји моћ мишљења једино тада, кад би душа била потпуно приступачна нашем испуњавању. Но у томе се и састоји биће душино, да је она нематеријална, неприступачна нашим чулима. Ми не можемо душу разудити, да нађемо у њој оно што тражимо, али се при свем томе увјеравамо, да она постоји. О том се ми увјеравамо из њеног живота. Сам њен рад.

Преко слободне воље и савјести исказује наша душа свој свјесни живот на спољашњи начин. То су кончеве, које спајају унутрашњи, њене манифестације, сасвим различне од манифестација тијела, гоне нас да закључимо, да је она нешто различно од тијела. Свакој појави ми тражимо узрок, а пошто душевном животу као појави, коју ми опажамо, не можемо наћи узрока у тијелу, приморани смо, да га тражимо на другом мјесту. По томе ми не можемо пружити о души доказа материјалне природе и најмања је дјетињарија онај лијечнички навод, да душа не постоји, пошто се при секцији нигдје није на њу наишло. Тражбина анатомије, „да психологија мора базирати једино и искључиво на анатомији мозга, показује да такви људи не схваћају

[1]) Dr. G. Hagemann: „Logik und Noetik“ стр. 21.

не само шта може и шта треба да пружи психологија, него не схваћају ни шта може пружити анатомија и шта је њен позив“ [1]). Разумије се, да се не може расјећи оно, што не иде под нож, да се не можемо очима освједочити о оном, што се не види. Али ако се не можемо освједочити очима и ножем, можемо на други начин. Материјалних доказа о души не може бити, јер она није материјална, већ докази могу бити једино логички.

(Наставиће се).

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Настављак.)

Веома значајно средство нравственог утјецаја на стадо у рукама пастиревим јесте *пастирска ријеч*, прије свега *проповиједь* у првом смислу. Пастир мора бити прије свега проповједник [2]). Проповиједь је нравствена дужност пастирева (I. Кор. IX. 16. и 17.). „Проповиједати и благовјествовати, говори св. Јован Златоусти, то је за мене свештенство, то је жртва, коју ја приносим“ [3]) Св. Јован Златоусти дубоко увјерен, да је дужност пастирева проповиједати, уздиже заносне похвале снази ријечи пастиреве. Говорећи у „књизи о свештенству“ о том, да пастир цркве мора показивати своме стаду примјер правог хришћанског живота, св. Јован Златоусти говори даље: „али послије дијела остаје (у пастира) једно средство, један начин лијечења (душа вјерних) — учење ријечју. Ето оружје, ето храна ето, благорастворење ваздуха! То је замјена љекарства, то је замјена огња и мача. Треба ли припалити, или одсјећи, — мора се прибјећи ријечи. Ако она ништа не учини, све остало ће бити узалуд. Коме подижемо палу, утишавамо узнемирену душу, одсјецамо израсли, попуњујемо недостатке и обављамо све друго, што служи здрављу душе наше“ [4]). Ријеч пастирева, пошто износи мисли ријечи Божје, само без икаквих спољашњих мјера, јесте ријеч, која суди (Јов XII. 48.). „Ми не изводимо, говори св. Јован Златоусти, грјешника на сриједу, да на тај начин објавимо гријехе његове, него дајући учење заједничко за све, остав-

[1]) W. Wundt: „Vorlesungen . . . .“ стр. 513.
[2]) О свештенству.
[3]) Бес. на посл. Римљ.
[4]) О свештенству.

ћамо савјести слушаоца, да сваки извуче из реченога све оно, што одговара његовој рани. Ријеч ученља истиче из уста говорникових, имајући у себи осуду порока, похвалу врлини, укор разврату, хвалу невиности, осуду гордости похвалу кротости, као разноврстан лијек, састављен из свију видова љекарства; али да узме што је згодно и корисно за себе, то је ствар сваког од слушалаца. Ријеч истиче јавно, или гнијездећи се у савјести сваког, неприметно лијечи, и често још и прије него што се открила болест, повраћа здравље“[1]). Ријеч је богатство, с којим се ништа не да сравнити: „блага свјетска имаду много завидљиваца, а духовна су тијем обилнија, што их већи број људи посједује. Кад бих ријеч ову, коју вам сад говорим, задржао у себи, био би сиромашнији, а кад вам је пружам свима, то као бацајући сјеме у добру земљу, умножавајући тијем своје достојање, увећавам богатство; вас све чиним богатијим, а сам не постајем сиромашнији“[2]).

Да би ријеч проповједникову пратио успјех, да би она плода донијела, пастир-проповједник мора безусловно испитивати земљиште, на којем хоће да посије сјеме божанског ученља. Руководни принцип у проповједничкој дјелатности пастирској не смије бити апстрактна доктрина, предавана по тачкама, него индивидуално стање слушалаца, степен њиховог умног и нравственог развића. Раскривајући ове или оне истине, пастир-проповједник мора пазити прије свега на количину и степен оних појмова, увјерења и тежњи, које већ посједују дотични слушаоци, и од стања, у коме се налазе слушаоци, уводи их у ново стање. Овога основног принципа сваког убјеђивања држали су се и апостоли у својој проповједничкој дјелатности. „Као што човјек, који хоће да подигне велику кућу, нашавши стари темељ чврст и сталан, не квари тај темељ, не вади камен, него оставивши га на мјесту, на њему зида нову зграду, тако и апостоли, хотећи да подигну велику зграду (цркву) и нашавши стари темељ, који ударише пророци, не ископаше га, не оборише њихове зграде и ученье. него оставивши га, на мјесту, на њему подигоше своје ученье, нову вјеру цркве“[3]) И сам св. Јован Златоусти доказује тај принцип примјером своје проповједничке дјелатности. Сила и убједљивост његових проповиједи потпуније је зависила од тога, што је он јасно упознавао душевно стање својих слушалаца те му проповиједь бјеше одговор на њихова питања и духовне потребе (таво н. пр. проповиједь кад су оборили царске статуе).

[1]) Бес. на разна мј. св. Писма.
[2]) Бес. к стар. народима.
[3]) Бес. на разне мјеста св. Писма.

Примјером своје проповиједи св. Јован Златоусти учи пастира, да чува строгу постепеност у раскрићу овијех или онијех истина. „Од чулнога, говори он у једној од својијех проповиједи, треба водити духовноме. Тако је поступао Исус Христос (Јов. IV. 13—14.). Тако чинимо и ми: од нижега идемо к вишему, да нам ријеч буде јаснија“[1]), „На дјецу, која тек почињу учити, говори на другом мјесту, учитељи не налажу многе труде, нити их на једном уче многим наукама, него по мало и уз то једно и исто често понављају, да би што боље урезали своје задатке у њихов ум“[4]). „И мати, која љуби своју дјецу хотећи да одојче преведе на чврсту храну, не чини то одједаред, него полако, тако и ми не напунисмо одмах чашу нашега ученја, него га раздијелисмо на многе дане“[5]).

Ма колика била велика сила ријечи, ма колико ријеч пастирска била прилагођена и од утјецаја и у свима потребама вијерних, ипак пастир свагда мора имати на уму, да се дјело спасења вјерних свршава и постиже једино вриједном ријечју, неуморном непрекидном, (II. Тим. IV. 1—2.). „Када ко науми, вели Ј. Златоусти, да из корјена ишчупа страст, која се укорјенила и дуго живјела у души, тада за то исправљање није потребно једнодневно или двоједневно поучавање, него треба често и у току много дана бесједити о томе предмету, — ако само хоћемо, да проповиједамо не из частољубља или ради ужи-вања, него ради добра и користи ... Најбољи је начин наставе не пре-стати убјеђивати, ма шта то било, све дотле, док то убјеђивање не пређе у дјело. Ко говори данас о милостињи, сутра о молитви, прекосутра о кротости, па онда о смирености, тај неће задобити слушаоце ни за једну од тијех врлина, јер непрестано јури од једнога предмета дру-гоме, и од овога опет трећем. Напротив ко хоће да слушаоци у истини врше ријечи његове, тај дотле не смије прекидати своје поучавање и савјете о једном и истом предмету и прелазити којем другом, докле не увиди, да се пређашња поука добро укорјенила“[1]). Сам св. Јован Златоусти у овијем бесједама показује диван примјер извршења мало час реченога. Треба само прочитати неколико дијелова дјела св. оца, да се увјери човјек, с каковијем је настојањем св. Јован Златоусти поучавао своје слушаоце милостињи — „царицу врлина“ и искорје-њивању сребролубља — „корјена свијех зала“. У својој бесједи „по случају кад су оборили царске статуе“ с врло великим дуготрпљењем и пастирским настојањем наговора Антијохијце, да се окане штетне

[1]) Ibidem.
[2]) Бес. на посл. Ефесцима.
[3]) Бес. древ. народима.
[4]) Ibidem.

навике клети се. У једној од тијех бесједа, поучавајући слушаоце о истоме, св. отац говори овако: „знам да вам већ изгледам несносан и на терету и досађујем вам непрекидним понављањем ове поуке, али ипак нећу престати, да би се ви, застидивши се ма и моје дрскости, одвукли од рђаве навике клети се“[1]). На другом мјесту Ј. Златоусти говори: „принуђен сам, да будем несносан не ради себе, него ради вас и ради вашега спасења, које је мени милије од свега. Ко хоће нека се љути и нека ме назива несносним и бестидним; али ја нећу престати тврдити постојано једно и исто, јер за мене нема ничег бољег од таковог бестидства. Можда ће те се ви застидити, ако не чега другога, а оно бар тога, да не слушате непрестане напомене на једно и исто: честим понављањем можда ћу вас дирнути“[2]). Та пастирска ревност у ријечи не смије слабити у снази ни онда, кад она, привидно остане без икаквог резултата по слушаоце, као што и сам Спаситељ није престао учити ни чинити чудеса пред заслијепљеним књижевницима и свијем јудејским народом. С тога, што не можеш, говори Ј. Златоусти, спасти васељену, не занемарују мало њих и из жеље за великим не напуштај мало. Ако не можеш обратити десетину, не пренебегни петину, ако не можеш ни петину, не презри једнога, ако не можеш ни једнога, не тугуј и не престај дјелати оно, што можеш“[3]). Или на другом мјесту, побијајући разлоге онијех, који, полазећи од факта, да је мало плода од проповиједи, одрицаху и само проповједништво, св. Јован Златоусти говори: „шта говориш, човјече? Зар смо ми обећали уловити све за један дан? Ако се увјерило само њих десет, ако чак и један, није ли то доста за нашу утјеху. Рећи ћу још и више. Узимимо, да се неко није увјерио нашим ријечима, и ако је немогуће, да би бесплодна била ријеч, коју тако многи чују; па ипак нам у овом случају ријеч не бјеше без плода. Јер ако су слушаоци и ушли у крчму (прије ове бесједе је Златоусти говорио против ове навике), то већ нијесу ушли с онаковом бестидношћу, па и сједећи за столовима често су се сјећали наших ријечи укора, оптуживања, и сјетивши се застидели се, поцрвенели у мислима: чинили су оно, што и до сада, али већ не тако нагло. А осјетити стид потпуно, потпуно упознати своја дјела — то је почетак спасења и промјене на боље... Није ти ријеч неколицину одвратила од порока? Али зато је оне, који живе у поштењу учинила пажљивијим. Нијесам ли увјерио данас? Али сутра ће ми можда поћи за руком, да увјерим кога? Можда

[1]) Бес. 9.
[2]) Бес. на разна мј. св. Писма.
[3]) Бес. на I. Кор.

прекосутра или касније који дан. И рибар баца који пут удицу цио дан, па све узалуд, али пред вече улови рибу, која је цијели дан бјегала од њега“ [1]). Једном ријечи, „пастир-проповједник, слушао га ко или не слушао, мора сијати сјеме и давати сребро (под камату), да Бог не затражи више рачуна од њега, него од мјењача“) [2]. Пастир у овом случају мора овако мислити; „нећу престати говорити, па ма ме нико не слушао. Ја сам љечник и пружам лијек; ја сам учитељ и поучавати морам. Не поправим ли никога, па шта онда? Ја за то имам награду! И врела бију, а ако нико не црпе из њих, а из извора извире вода, и ако је нико не захита, и ријеке теку, и ако нико не пије из њих; тако и проповједник мора учинити све, што од њега зависи, па ма га нико не послушао. Јер нама, који примисмо службу ријечи, човјекољубиви Бог је поставио закон: никада не остављати свога посла и не ћутати, па слушали нас, или бјегали од нас“ [3]).

[Наставиће се.]

О посту и покајању.

Двије проповиједи на недјељу Месопусну и Сиропусну говорио у св. саборној цркви сарајевској јеромонах **Владимир Боберић,** катихета вел. гимназије.

II.

Још четрдесет дана, па ће Ниневија пропасти [4]), тако је загрмио пророк Јона кроз улице покваренога града асирскога Ниневије. И не разумјевши посланство своје, да Бог проповиједју његовом хоће, да се онај народ обрати и жив буде, а не да пропадне, ужасном вијешћу поразивши преплашене Ниневљане оставља их и повлачи се од њих у тврдом увјерењу, да ће му се пророштво испунити и да ће Ниневија у истину за четрдесет дана пропасти. Али на велику жалост своју грдно се преварио. Јер кад чуше Ниневљани пророкове ријечи, повјероваше Богу и огласише пост и обукоше се у костријет од највећега до најмањега. Цар њихов уста са пријестола својега, скиде са себе своје одијело и обуче се у костријет и сједе у пепео — знак великога кајања и жалости. И нареди цар пост по свој земљи и заповједи, да се призива име Божје и да се врати сваки са злога пута и од неправде, еда се поврати и раскаје Бог, и поврати се од љутога гњева својега.

[1]) Бес. стар. народима II.
[2]) Бес. стар. народима I.
[3]) Бес. стар. народима. I.
[4]) Јона 3, 4.

Ево нам, у Христу љубљена браћо, дивне згоде, да наставимо данас прошле недјеље започето размишљање и поучавање о гријеху, посту и кајању, не биемо ли се из лијепога примјера Ниневљана поучили, шта нам ваља радити, да се спасемо од гријеха, смрти и пропасти.

Пропаст је неизбјежна, смрт је извјесна, а суд Христов тако близу за свакога од нас, да већ више није потребно, да вам о томе говорим, како ћемо вјечно страдати, ако на даље останемо у гријешењу и безакоњу. Пошто сам вам казао задњи пут гдје и како гријешимо, радујем се, Богу хвала и његовој великој милости, што ми се данас поново дала прилика, да вас здраво видим и да се с вама искрено поразговорим и посавјетујем. Ја не ћу бити као Јона пророк, да вас кратком реченицом: *Још четрдесет дана па ће Ниневија пропасти* поплашим и сметем, а послије да се немарно повучем од вас и из даљине радознало и живо ишчекујем и посматрам, хоће ли Ниневија доиста пропасти и шта ће бити од ње. Не, ја не ћу то, јер ми на срцу лежи ваше спасење. Него ћу вас нежно ухватити за руку, да вас поведем, драги моји Ниневљани, путем спасења, да вас поучим, шта треба да радите и како да живите за четрдесет дана великога поста, како бисте у четрдесети дан дочекали мјесто тужне пропасти радосну слободу, мјесто црне смрти свијетли Васкрс Христов. А и мени и вама биће воља на путу поступак Ниневљана послије Јонине проповиједи.

Кад чуше Ниневљани пророкове ријечи, прво је било, што учинише, повјеровали су Богу, и повјеровавши му тргоше се на моралне успаваности и освијестише се. Они, незнабошци не имајући писаног откривења повјероваше Богу на прву ријеч пророкову. А зар ми да не повјеримо, кад сваки дан читамо његове ријечи, и кад вјерујемо, *да ће он по други пут доћи са славом судити живима и мртвима*[1]), и кад им буде пресудио, онда ће за осуђене наступити вјечна мука, пропаст без краја. Зар ми да невјерујемо, кад знамо да је Бог истина и да нема ријечи ни обећања, које није испунио. Позната вам је свима врло добро Христова прича *О богаташу и Лазару*, гдје стоји написано, да је Лазар већ одмах послије смрти отишао у блажен, и ако тек привремени живот, а богаташ у паклене муке, из којих се више није могао избавити, и ако се у мукама горко кајао[2]). Ми морамо вјеровати ријечи Божјој, да је пропаст нагла и хитра, кад помислимо само на изненадни долазак женика. Како би нам тешко било, кад би нас неспремно затекао, и кад би нам узбуњенима његовим доласком, пошто

[1]) 7. чл. сим. вјере.
[2]) Лука. 16, 19—31.

га умолимо, да нам отвори затворена врата царства свога, одговорио: *Не познајем вас*[1]). Морамо се већ унапријед спремити, да нам се не догоди, као оном свату, који је дошао на свадбу царева сина необучен у сватовско рухо, и кога је домаћин укорио ријечима: *Пријатељу како си дошао амо без свадбенога руха?* и онда га предао слугама, да га баце у таму најкрајњу, гдје ће бити плач и шкргут зуба[2]). Та неспремност по нас биће у томе, ако нас смрт затече неокајане и неочишћене: *Још четрдесет дана, па ће Ниневија пропасти!* Али да не пропаднемо, послушаћемо глас Божји и повјероваћемо му, угледаћемо се на Ниневљане и на цара њиховога:

Цар њихов уста са пријестола својега и сједе у пепео[3]). Устаје са пријестола и понижује се пред Господом, осјећа и признаје да је грјешан и недостојан, а за знак тога он се вас предаје тузи и жалости, осјећају највеће смирености; диже се са пријестола висине и господства и сједа у пепео, јер се сјећа, *да је земља а да ће у земљу отићи*[4]). Ово сјећање, ово признавање, ова побједа смирености над гордошћу веома је потребна, да можемо и корак само унапријед поћи у поправци свога живота. Ваља признати, да смо грјешни, увидјети, гдје гријешимо, да се можемо поправити. А тврдокоран човјек, који у срцу носи опасни коров, што се зове гордост, не признаје и не увиђа, јер му је око обневидило од самољубља и уображења. Зато устајмо са пријестоља људске гордости и уображене величине; побиједимо у срцу осјећај и нагон охолости и хвалисања; признајмо пред Господом, да све, што имамо, имамо од Њега; признајмо, да смо грјешни и ништавни, да смо прах и пепео. Изнајући, *да се Господ противи поноситима, а понижennима даје благодат*[5]), *понизимо се пред Господом* као смирени Митар *и подигнуће нас*[6]), *јер сваки, који се сам подиже, понизиће се, а који се сам понижује подигнуће се*[7]).

Шта је цар даље радио: *Скиде са себе своје одијело и обуче се у костријети и сједе у пепео*[8]). Признавши пред царем славе, да је као човјек ништаван и грјешан, недостојним се сматра царског одијела, скида га и мјесто њега мође покајничку одјећу, која ће га непријатношћу спољашњег изгледа опоминьати на таштину и пролазност његову. И опоминьући га са помни послѣдња часа смртнога и судњега дана говориће му о поправци и покајању. Скинимо и ми грјешну

[1]) Мат. 25, 1—14.
[2]) Мат. 22, 2—14.
[3]) Јона 3, 6.
[4]) I. Моје. 3, 19.
[5]) Јак. 4, 6.
[6]) Ibid. 4, 6
[7]) Лк. 18, 10.
[8]) Јона 3, 6.

одору, у коју нам се срце увило и обуцимо се у одјећу покајања, покажимо се пред Господом у новом одијелу, као што нас и позива: *Одбаците од себе сва безакоња која чинисте и начините себи ново срце и нов дух*[1]. *Данас је томе вријеме најбоље, данас је дан спасења*[2], данас је вријеме покајања, вријеме разрачунавања са старим човјеком, данас ћемо га изневјерити, јер је и он нас варао лажним обманама и обрицањем, а прошле недјеље видјели смо, да то ништа друго није до невоља јад и голотиња. Данас ћемо се обући у новога човјека — покајаћемо се, и као што у пепелу тужаху и плакаху Ниневљани плакаћемо и ми са гријехова својих. А зашто треба плакати? Плач је спољашњи израз осјећања туге за изгубљеним и пропалим. У дремовном сну гријешења пропустили смо толико часова, толико добра; у њима пак пропадоше нам толике наде, толике заслуге, толико спасење. Па зар да не плачемо за изгубљеним благом, пропалим временом?! Зар не ћемо на развалинама морала плакати, као што Јудеји плакаху на водама Вавилонским, сјећајући се Сиона[3]. Зар не ћемо као св. апостол Петар покушати плачем оправдати одрицање од Христа, вјере и цркве?[4] Зар не ћемо као Давид сузама натапати постељу своју и гријех искајавати?![5] Зар не?! Ах да! плачемо и сузе лијемо сјећајући се блажене дјетињске невиности и као болесник опоминући се здравља, здравља жељно иштемо. Хоћете ли здравља, хоћете ли живота, вратите се натраг, покајте се јер вас и Господ позива: *Обратите се мени свијем срцем својим*[6], *и раздеритe срце своје, а не хаљине своје и обратите се Господу Богу своје му*[7]. То је унутрашни покајање, гдје и душа и срце осјећа, каје се и плаче, јер се стиди старога грјешнога човјека, но кроз сузне очи његове помаља се прамен шарене дуге блажене радости, кад види, да се човјек искреним покајањем може обновити; каје се и плаче, кад види, да су толики дани бескорисно и у неповрат прошли, а радује се у нади на милост Божју, да је за лијепу будућност довољан и један часак искренога покајања.

Но уз покајање и стид са прошлога ваља додати још и чврсту одлуку никад више у будуће не грјешити. Јер шта вриједи један врачак свјетлости, који блесне за један тренутак у густом мраку дубоке, подземне тавнице? Шта вриједи једна трака сунца за широко ледено море високог сјевера? Зар је, мислите, у истини опроштено

[1]) Јез. 18, 16.
[2]) П. Кор. 6, 2.
[3]) Пс. 136, 1.
[4]) Јов. 21, 17.
[5]) Пс. 6, 6.
[6]) Јоил 2, 12.
[7]) —— 2, 13.

било оном слуги, који није могао господару свом дуг вратити? Јесте испрва. Али чим је тај слуга изишао из куће господара свога и немилосрдно почео давити свога дужника, зар му је опроштење и даље трајало? Шта је радио господар његов, кад је чуо за његово погано срце? Није ли га најстрожије казнио?![1]) Па не ће ли тако и оном покајнику бити, који добивши опроштење од свештеника у св. тајни покајања, чим ступи првим кораком у свијет, поново гријеши на стари начин, у истом друштву, у истом времену?! Шта вриједи дакле раздерати само старе хаљине и привидно показати свијету, да се човјек покајао, а у срцу и мислима ипак остати онај стари закорјели грјешник?! Не спољашње, не кршити руке своје и бити се у прса, не кидати одијело своје и превртати очима, него раздерите срце своје, да из пепела његовога никне ново: поштено, праведно, чисто. Није доста раставити се само од старог човјека и презрети га за мало, него се морамо обући у новога, који обећава *никад више не грјешити:* А кад то обећавамо, обећавамо уједно чувати закон Божји и ходити путем правде и морала, што и значи *обратити се Богу свијем срцем својим.* Не само одрећи се једнога уживања или једне само навике у грјешењу, него потпуно умртвити старога човјека са свима страстима и жељама, са свима грјесима и порочима, са свим срцем и мислима његовијем. И као што је цар Ниневљански огласио пост по својој земљи, јер цијела је била огрезла у грјеху, тако ћемо и ми наредити пост у цијелом бићу свом. Одрећи ћемо се уживања, која до данас уживасмо, тијело ћемо слабити, да нам дух ојачи, тијело ћемо уздржавати, да нам дух оживи. Постићемо јер ћемо се одрећи сласти свјетске, слатких, грјешних мисли и кушања, која се често и у нама самима појављају и пале нас; одрећи ћемо се другим ријечима себе и за Христом ћемо поћи. Спремајући се на велико дјело проповиједања своје божанске науке Он, небесна чистота и свјетлост појавили се у пустињу и ондје у посту и молитви крјепи се на будуће дјело[2]). Повући ћемо се и ми из грјешнога овог свијета, гдје лежи пуно камења за спотицање и падање, повући ћемо се, да се испитујемо. И кад видимо, колика празнина јапи у срцу нашем, колико смо се удаљили од моралнога закона и Бога; кад се сјетимо, како нам дани живота валовито теку као струја горскога потока; и кад помислимо на страшни час смрти и још страшнији дан суда; пренућемо се и освијестити, одвратићемо се од грјеха и зла и обратићемо се Господу не за један мах и не једним тек осјећајем страха од казни, него *свијем срцем својим постећи плачући и ту-*

[1]) Мат. 18. 23—35.
[2]) Мат. 4, 1—12.

жеви, знајући, да је Он највеће добро, извор свакога морала, и да ћемо у заједници с њим и сами бити добри и племенити; обратићемо се и покајати, као што учинише Ниневљани на срећу и добро своје или као што је учинио *блудни син*, кад се видјео у очитој пропасти, остављен од свију и окружен невољом и гријехом[2]). Плачући поћи ћемо оцу свом небесном, јер још није све изгубљено, јер ко и у дванаести час дође, добро је дошао, јер се анђели Божји на небу радују кад се један грјешник обрати и покаје. Повратићемо Му се и кајући се скрушено ћемо Му признати: *Оче сагријеших Теби и небу*. А Отац наш небески раскајање се и повратити од љутога гњева свога и мјесто обећане пропасти изнијеће нам најљепшу хаљину милости своје и оправдања и обући ће нас у њу, и даће нам на руку прстен, залогу вјечнога живота, и даће нам пречисто тијело и крв Сина својега, да се причестимо, да га једемо и да се веселимо. Па хоћемо ли обгрљени милошћу његовом сјећати се старога јада, старога човјека? Хоћемо ли зажалити за гријехом и пороком, за рђавим друштвом, које нас упропашћиваше? Не, не ћемо! Веселићемо се од данас, јер нам Господ даје наду на спасење; радоваћемо се, јер светкујемо, јер се на свечано дјело спремамо: *Трубите трубу на Сиону, наредите пост, проглосите свешковину*[3]). Амин.

Књижевне оцјене и прикази.

Шематизам правосл. епархије бококотарске, дубровачке и спичанске за год 1901. Цијена ?

По овом најновијем шематизму которска епархија имала је течајем 1900. године 8 манастира, и у 4 протопрезвитерата 43 парохије, 5 неодвисних и 1 експонирану капеланију; 209 цркава, које су послуживали 56 свештених лица (17 монашках и 39 свјетовних). — Број православних домова: 5243 са 28.974 душа. Провославних ђака на средњим школама: 121, на народним основним школама мушкијем 1580, женских 844, скупа 2424. За свештенички чин приправља се 18 ђака. Православље примиле су 2 особе, а напустила 1. Родило се свега 813 дјеце, а умрло 647 особа, прираст 166 душа.

Конзисторија управља односно води надзор над 16 завода у вриједности 249.802 круне 27 пот. Штета само што нема података, колики је број мушких, а колики женских, колико има брачнијех парова, дивљих бракова, удовица, удоваца и т. д. што би свакако потребно било знати, ако смо ради да изнађемо, дали народ одиста напредује бројно и са коликим постотком. — На крају књиге налазе се занимљиви податци и биљешке из живота епархије. — Свако је хвале вриједно, што су изложена извјешћа, која подручно свештенство и црквене управе периодично имаду конзисторији подносити.

[2]) Јона 2, 15.
[3]) Лука 15, 11–33.

Ма да је Шематизам у првом реду за сопствену потребу епархије, ипак обзиром и на ширу публику не би било с горег, да се код сваке парохије назначи пошљедња пошта. — Иначе је ова књижица, која броји 46 страна у облику осмине, лијепо и брижљиво уређена. **Дим.**

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Канонична посјета. Његово Високопреосвећенство Митрополит Бањалучко-Бихаћки Господин Евгеније Летица преузео је 30. априла каноничну посјету по епархији својој, и то у округу бихаћком. На своме путу походиће Његово Високопреосвештенство Приједор, Сански Мост, Кључ, Петровац, Бихаћ, Босанску Крупу, а обићи ће уједно и нека мања узгредна мјеста. У своју резиденцију вратиће се преко Новог око 15. Маја.

При поласку испратили су Његово Високопреосвећенство сви чланови српправ. црквено-школске општине бањалучке на челу са предсједником својим госп. Теодором Пиштељићем, затим мјесно свећенство, и још многи други одлични и виђени грађани бањалучки.

У Русији.

Посвећење архимандрита Сергија за епископа. У Св. Синоду, 15. марта, био је именован и у Петроградском Исакијевском сабору, 18. марта, хиротонисан настојатељ московског Данилова манастира архимандрит Сергије за епископа угличкога. Чин хиротоније обавили су чланови Св. Синода и присутни у њему јерарси.

Цариградска патријаршија.

Мелнички митрополит. У сједници св. Синода изабран је за Мелничког митрополита архимандрит г. Јоаким Форопузос, правни савјетник Васелен. Патријаршије.

Напуштање егзархије. У пошљедње вријеме, почеле су неке новине доносити вијести из Маћедоније, како је овдје, ондје по читаво село оставило егзархију и признало врховну управу Васељенске Цариградске патријаршије. Тако су становници села Премке, у Кичевској нахији, предали акт својој власти, у коме изјављују: да као Срби не могу даље остати под егзархијом, но се враћају Васељенској Патријаршији и моле царску власт, да ту њихову одлуку и жељу прими на знање. Тако исто и становници Киклиша (Кукуша), који су прије четрдесет година раскинули сваку везу са православном цариградском патријаршијом, молили су мјесну административну власт, да се у грађански регистар упишу као припадници Васељенске православне општине (т. зв. рум.-милет). Другом молбом исти становници молили су владику у Пољани, да им пошље православног свештеника. Владика је сам отишао у Киклиш, гдје је дочекан са дубоким поштовањем. У исти мах послат им је и један православни свештеник с наредбом валије Солунског, да васпостави патријарашку православну цркву. **К.**

На далеком Истоку.

Први православни храм у Манџурији. У Харбину, у Манџурији, освећен је 5. дец. пр. год. први православни храм у тој земљи. Црква је сграђена на високу брду, од дрвета је, али патос од камена. „В. С. Ц.“

У Персији и Сирохалдеји.

Напредак православља. Апостол и просвјетитељ Сирохалдеја био је ученик св. ап. Томе, св. Тадија и Марије. Међу Сирохалдејима у петом вијеку Хришћанство је нагло цвјетало и своју сталност у вјери Христовој доказали су великим бројем својих мученика, којих је било око 16.000 хиљада. Но на жалост, јерес Несторијева одвојила је Сирохалдеје од источно-православне цркве, и они као несторијани постали су одушевљени мисионари несторијанства у Азији, Арапској, Индији и Китају. Важна личност међу Сирохалдејима био је њихов патријарх мар-Ава, звани „велики“, који је до преласка у Хришћанство био незнабожачки гатар. Но у VIII. вијеку војска Тамерланова и Чингисханова јако је оштетила Сирохалдеје, јер им је сво имање разграбљено и попаљено. Прошала је и сирохалдејска црква. Али послије неког времена појаве се ту европски мисионари; римокатолички језуити, протестантски пастири и енглески епископовци. Али међусобном свађом мало су успјели. Сирохалдеји су завољели православље, те су се 25. марта 1898. године са својим епископом супраганским мар-Јоном присајединили православљу. Сад тамо има више од 40 парохија, 60 школа и 2000 ученика. Сви се уопште одликују великом сиромаштином.

Читуља.

Јереј **Ђорђе Симић**, парох Брестовски у протопрезвитерату тешањском, преминуо је 3. марта 1901.

Покојник је рођен 1842. год. у селу Брестову, а рукоположен је за ђакона односно пресвитера 1860. год. у Сарајеву од митрополита Дионисија. Своју свештеничку службу вршио је кроз читавих 40 година марљиво и савјесно. Лака му црна земља!

15. марта 1901. год. преселио се у вјечност јереј **Цвијо Поповић** парох Бошковићки у протопрозвитерату бањалучком.

Покојник је рођен у Блашком 1835. год., а рукоположен је за ђакона односно презвитера мјесеца јуниј 1857. год. у манастру Гомионици од митрополита Софронија. Свештеничке дужности своје вршио је све до своје смрти тачно и савјесно. Вѣчная память!

5. априла 1901. год. преселио се у вјечност јереј **Стеван Бера**, бивши парох маринеки у протопресвитерату Приједорском у 71. год. свога живота. Лака му црна земља и вјечан му спомен међу нама!

Јавне благодарности.

Српска хвала и јавни рачун добровољних прилога свето-Савске бесједе — држане у манастиру Озрену у очи св. Саве 1901. год.

Ми православни Срби Озрењци и Спречаци у име Божје, а у славу српског свеца — светог Саве и ове године трећу свето-Савску бесједу држасмо, том приликом сјетише се наше српске школе и школске младежи ова браћа Срби:

По 20 кр. велики српски родољуб Љубомир Р. Кремановић — Биоград; по 10 кр. Вл. Матијевић — Загреб; по 6 круна Њ. Високопр госп. Никола Мандић, Митрополит — Сарајево; по 5 кр. Раде Стефановић, тргов. — Босан. Крупа, Српска Банка — Загреб, Ђорђо Марјановић, свештеник — Порјечина; по 4 кр. Петар Векић, мајстор — Сарајево, Миле П. Радетић, трговац — Приједор, Марко Видаковић, кнез — Српско Милино-село; по 3 кр. канцелиста Митар Станивуковић — Грачаница, Јово Врачевић, Нико Топаловић — Озренска околина, Ристо Стакић, свештеник — Хрге; по 2 кр. Никола Каравулац — Петровосело, Јосиф Поповић, лугар — Сочковац, Блажан Радовановић, тежак, Дујко Савић, тежак, Милан Лазаревић, тежак, Госто Топаловић, тежак, Томо Вилотић, тежак, Васо Недић, тежак, Станко Миланковић, кнез, Цвијан Максимовић, кнез, сви из околине Озренске; котарски престојник г. Исидор Личанин — Грачаница, Симо Милисављевић, трговац — Грачаница, Максо Радић, трговац — Пурачић, Госто Благојевић, кнез — Мичијевићи, Перо Загорац — Рекавице код Бањелуке, Теодор М. Симић, трговац — Брчко; по 1. кр. Петар Арсенић, тежак, Татомир Симић, тежак, Игњат Катанић, тежак, Ђуро Јовановић, тежак, Василије Трифковић, тежак, Јанко Катанић, тежак, Васо Јовић, тежак, Станко Бјелошевић, тежак, Живко Топаловић, тежак, Никола Савић, тежак, Госпава Врачевић, Михајло Костић, Сава Цвијановић, Марјан Марјановић, Лазар Симић, Млађен Миловановић, Јово Стјепановић-Катанић, тежаци из околине Озренске; по 30 хелера: Петар Цвијановић — Раковац; по 20 хелера: Никола Стјепановић — Ступари, Нико Гаврић — Буковица; по 15 хелера: Недељко Павловић — Раковац; по 10 хел. Спасоје Благојевић, Јефто Петровић, Петар Моцић, Божо Живковић, Лука Катанић, Јован Илић, Јованка Рајачић, Петра Стјепановић, Давид Стјепановић. Јованка Дугић, Стоја Дугић, Госпава Дугић, Василије Дугић, Јаков Катанић, Ђорђо Катанић, Игњат Петровић, Стоја Цвјетковић, Миољка Цвјетковић, Давид Цвјетковић, Марија Мањић, Мирко Лазић, Анђа Катанић, Митар Спасојевић; Митар Радовановић, Петар Тубић, Сава Катанић, Јања Бјелошевић. Јовица Пањић, Петра Пањић; по 5 хелера: Нељелко Катанић, Андрија Катанић, Крсто Перић, Блажан Савић, Нико Никић, Васкрсије Петровић, Цвијета Тришуновић, по 4 хелера: Ђорђе Катанић, Тодор Катанић; по 2 хелара: Недо Ђурић, Јаков Михајловић, тежаци из околине Озренске; Управа манастира Гомионице 2 круне.

Свима горе споменутим нека је овом приликом изречена српска хвала и живили!

У манастиру Озрену, фебруар 1901. год.

За српско-православни школски одбор:

председник:

Петар Ст. Иванчевић

јеромонах.

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 644 1—3
Реф. I. ех 1901.

Оглас.

Овијем се јавља отсутном Ђоки Костић-Кочић-Николићу, из Сарајева, који се на овд. едикт број $\frac{2164}{P.I.}$ ех 1900. није пријавио, да је супруги његовој, Јоки рођ. Карабатак подијељено право, да противу њега због злобног напуштања покрене бракоразводну парницу. Тијем поводом поново се позива отсутни Ђоко, да се потписаном духовном, или своме, уреда ради, постављеном заступнику часном госп. Јовану Ђокићу, пароху сарајевском, тим прије јави, што ће се иначе, парница и без њега окончати.

У Сарајеву, 19. априла 1901.

АЕМ Конзисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. конзисторија Дабро-босанска.

Број 495/901. 2—2

Стјечај.

Умировљењем пречасног господина протопресвитера, Стевана Кукрике, упражњено је мјесто пароха и окр. протопрезвитера гламочког, на које се овим стјечај расписује.

Натјецати се могу само они свештеници Дабро-босанске Епархије, који су свршили прописане гимназијске и богословске науке, и који су најмање 5 година као парохијални свештеници уз похвално владање, и доказану ревност и вјештину у црквено-административном погледу служили. Натјецатељи, који ово мјесто получити желе, нека своје инструпране молбенице до конца маја о. г. овој конзисторији поднесу.

Из сједнице епарх. конзисторије Дабро-босанске, држане у Сарајеву 22. марта 1901. год.

АЕ. и Митрополит Дабро-босански:
Николај.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Риste J. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 15. маја 1901. Бр. 9.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: јеромонах **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 712 ех 1901.

Окружница

пречасном српско-православном свештенству Дабро-босанске епархије.

У смислу наших окружница од 19. марта 1898. бр. 854, 22. јуна 1898. бр. 1863, 26. октобра 1898., бр 3050, 9. априла 1899. бр. 1235. 17. новембра 1900. бр. 2316, опомињу се пречасна господа протопрезвитери, односно надзиратељи протопрезвитерата, који искаже ваншколске младежи у прошлој години још не поднесоше, да тој дужности у што краћем времену удовоље.

Признати се мора, да су велике тешкоће, на које наилази свештенство наше при овом просвјетном раду своме; јер народ још не осјећа корист овог благотворног рада, сиромаштво га је обузело, парохије су често врлетне, села расијана, на неким мјестима нема ни цркве, ни друге приличне зграде, гдје би се младеж могла у злу времену скупљати и т. д. Ну ипак смо ми далеко од помисли, да ће свештенство наше у том светом подузећу клонути духом, него да ће наставити свој спасоносни рад, а што је труд већи, тим ће бити већа слава и награда пред Богом.

Како ми мислимо о тим катихетским поукама, и колико цијенимо ревност свештеничку у овом погледу, није нам нужно поново овдје

разлагати, јер смо то довољно изложили у горњим нашим окружницама, овдје напомињемо само толико: да се радило у потоње двије године особито у години 1898. мјестимице са хваледостојном ревношћу. Ми би са успјехом потпуно били задовољни; али на жалост констатовати морамо, да многи свештеници нијесу продужили рад овај са пријашњим одушевљењем и ревношћу те, и жељени успјех на многим мјестима није могао постигнут бити. Да би се бар пак, поред свих тешкоћа, ипак успјех могао постићи, сједоче нам поднешени искази свештенства у неким протопрезвитератима као н. пр. дервентском и прњаворском, који су сваке похвале достојни.

Узимајући све ово у достојну пажњу овим поново позивамо пречасне протопрезвитере, односно надзиратеље протопрезвитерата, као и сво свештенство богоспасајеме епархије наше, да духом не клону и ово важно и спасоносно предузећа, — које нам толико обећава, на по пута не остане, него да наступајућега љета са постојаном вољом и пријегором, а уз помоћ побожнога народа свога одмах отпочну поучавање ваншколске младежи у вјеронауци по већ прописаном програму и наставном градиву — продуже.

Пречасна господа протопрезвитери, односно надзиратељи протопрезвитерата нека и ове године благовремено у смислу окружнице од 26. октобра 1898. број: 3050, предузму испитивање младежи по подручним парохијама, а за тим овамо извјешћа поднесу.

У Сарајеву, 21. априла 1901.

АЕ. и Митрополит Дабро-босански:
Николај с. р.

Српско-православна Конзисторија Захумско-херцеговачка.

Број 4. реф. П. ех. 1901.

Конзисторијска сједница, у Мостару, 2. јануара 1901.

Пречасним протопрезвитерским звањима херцеговачко-захумске Митрополије.

Да се од заборава сачувају све развалине наших цркава и манастира, којих имаде много на све стране по нашој епархији, одлучили смо у новом шематизму изнијети кратак опис свију тијех старих мјеста.

С тога нам до конца овог мјесеца најдаље изволите послати тачан списак свију црквених развалина у вашем протопрезвитерату, назначивши име цркве и на ком је мјесту; шта народ о њој приповиједа, кад је грађена и порушена; на чијој је земљи и држи ли се на њој какав збор или служба преко године.

Добро је осим тога навести још и сва друга мјеста и љековита врела, која наш народ поштује, и на којима се свијет ради молитве сабира.

АЕ. Митрополит:
Серафим.

Бр. 5. Рев. П. ех. 1901.

Конзисторијска сједница, у Мостару, 2. јануара 1901.

Пречасним протопрезвитерским звањима херцеговачко-захумске Митрополије.

За наш нови шематизам, који ће скорим изаћи, изволите се побринути, да нам до краја овог мјесеца најдаље пошаљете кратак некролог свију свештеника, свју учитеља и главних добротвора из вашег протопрезвитерата, који су преминули од 1891. до конца године 1900., јер смо ради њихову читулу донијети у Шематизму.

АЕ. Митрополит:
Серафим.

Број 9. из 1901.

Свему пречасном свештенству сриске православне Митрополије Херцеговачко-захумске.

Добили смо од једнога свештеника из епархије ово питање: „Може ли се дијете знаменовано, а некрштено, кад умре, у освећено гробље укопати, са свештеником спровести и опојати?“

Овакав случај могао би се десити још коме од свештеника, који се не би можда знао наћи, те ради владања свештенства, у такој прилици овим путем доносимо одговор на поменуто питање:

Ушљед знаменовања дјетета ступа у крило Христове цркве у својству *оглашеног*. „Знаменовање под којим се разумијева знамење крста и примање хришћанског имена, јесте приведење дјетета к *оглашењу* ради тога, да послије неког времена прими благодат крштења, јер су оглашени били свагда сједињавани с црквом, слушањем слова Божјег и крсним знамењем“ (Новая Скрижаль).

Као такво оно се може укопати у освећено гробље, али се не смије — разумије се само по себи — опојати по обреду православне цркве, јер и ако знаменовано, није било крштено.

Из конзисторијске сједнице у Мостару 11. јануара 1901.

АЕ. Митрополит:
Серафим.

Број 285 из 1901.

Свему пречасном српско-православном парохијском свештенству херцеговачко-захумске митрополије.

Пошто у новим домовницима имају рубрике и за исповијед чељади уз божићне и часне посте, то налазимо овим за сходно измијенити нашу окружницу од 11. фебруара 1899. број 276. о „исповједним биљешкама“ у толико: да од сада свештеници код исповиједи имају биљежити само уз *часне и божићне посте сву мушку и женску чељад*, и то изнад петнаест навршених година, па према тијем биљешкама испуњавати исповиједне рубрике у домовницима и нама сваке године најдаље до краја јануара слати извјештај о укупном броју годишње исповјеђених и неисповјеђених лица изнад 15. година.

Из конзисторијске сједнице у Мостару, 15. фебр. 1901.

АЕ. Митрополит:
Серафим.

Херцеговачко-Захумска Митрополија.

Рукоположен. 24. фебруара о. г. у мостарској саборној цркви благоизволио је Високопреосвештени Митрополит Господин Серафим рукоположити за ђакона Јована Дучића, катихету основних и средњих школа у Мостару, родом из Подглиља (котар Требиње).

Разријешен. Никифор Вуиповић, настојатељ манастира Завале у столачком протопрезвитерату 15. фебруара о. г. ријешен је по молби од управе манастира, а на мјесто његово постављен је за настојатеља игуман Христифор Михаиловић.

Митрополија Бањалучко-Бихаћка.

Умировљење. Јереј Гавро Стојановић, (досадашњи) парох Козарачки и администратор парохије Љубијске у протопрезвитерату Приједорском због тјелесне слабости и немоћи умировљен је 14. априла 1901. год.

Постављење. Јереј Симо Стојановић, досадашњи лични парохијски помоћник јереја Гавре Стојановића, пароха козарачког, постављен је 14. априла 1901. год. парохом козарачким, а повјерена му је уједно до даље наредбе у администрацију и парохија Љубијска у протопрезвитерату Приједорском.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Материјализму је лака игра, јер он тражи, да се биће душе докаже на материјалам начин, а пошто тога не може бити (и у том

материјалисте имају право, кад кажу, да се биће душино никад не може доказати на тај начин), они једноставно одбацују душевни живот. То је исто тако, као кад бисмо ми захтијевали од материјалиста, да нам докажу, да заиста постоји тијело или материја на неки начин, на који се то не може учинити, н. пр. математиком. Одговорили би нам, да се и не може и да није потребно на тај начин доказивати фактичност тијела, јер га доказује емпирија. Тако исто и ми одговарамо. Емпирија је поље, на коме се срета идеализам и материјализам. Људи се на основу емпирије увјеравају исто тако о души својој, као и о тијелу. Ако није тако, нека материјализам докаже и побије доказе, који њему не иду у вољу. Ми поред позитивних емпиричних доказа имамо и негативних, наиме можемо доказати, да се душевни живот не може разјаснити помоћу саме физиологије. Материјализам на тај начин губи, јер његова задаћа мора бити не само да пегира, да каже: нису те појаве душевне природе, већ напротив да докаже, да оне то заиста нису, већ да су то физиолошке природе. То пак материјализам не ради; он се задовољава само фантастичним компарацијама (мисао и мокраћа и т. д.), аналогијама, несрећно изведеним, али позитивних доказа нема.

Вратимо се дакле на есенцију душину, на мишљење. Из испитивања и посматрања свијести, самосвијести и слободне воље ми добијамо уједно и појам о мишљењу. Но ми знамо само то, да се свијест, самосвијест, слободна воља и савјест оснивају на мишљењу, да је мишљење елеменат свих тих појава, али шта је само мишљење, то не знамо, нити ћемо кад знати. Зашто? Запитајмо се, можемо ли дефинисати, шта је мишљење. Сви појмови се не дају дефинисати, а посебице не прости појмови. Нека дефинише ко, шта је то биће! — Није могуће. — Логика нас учи, да се трансцендентални појмови не могу дефинисати, јер је дефиниција налагање садржине неког појма; садржину трансценденталних појмова не знамо (јер кад бисмо је знали, неби тај појам више био трансценденталан), дакле не можемо такав појам ни дефинисати. Мишљење је такав један појам, а при том прост појам, те га не можемо дефинисати, јер га не можемо одредити према његовом најближем роду (genus proximum), јер га нема, нити разлику у врсти (differentia specifica), јер је нема. Мишљење је појам засебан, прост, трансценденталан, те се не може ни дефинисати.

Суштину оног појма, који се не може дефинисати, не може човјек ни тачно знати. Н. пр. ми не можемо дефинисати Бога, јер не можемо знати битна критерија појма: Бог, пошто ја тај појам прост и трансценденталан; према томе не можемо знати ни суштину Божију.

Кажемо ли н. пр. мишљење је душевни рад, нисмо тим ништа дефинисали, само смо рекли, какве је природе и одакле потиче. Тако исто и материјалисте кад кажу: мишљење је тјелесна функција, нису дефинисали шта је мишљење, већ откуда постаје. Дескрипцијом (парафразом) се можемо ближе прикучити таквом појму, но не можемо никад одредити његову суштину.

Тим смо одбили од себе дужност, да поставимо дефиницију мишљења као и душе, која се такође не да дефинисати, јер рекнемо ли: душа је суштаство просто, нематеријално, рекли смо тијем уједно, да се она не да дефинисати, пошто је она појам прост, нематеријалан (трансценденталан), као што ћемо се освједочити кад будемо говорили о бићу душевном. На тај се начин борба може водити не око тога, шта је мишљење, већ само око тога, како постаје, да ли је оно тјелесног и душевног поријекла и природе.

Приликом разлагања о душевној снази увјерили смо се, да се живот у организма одржава неком снагом. Ту смо снагу назвали душом. Код човјека специјално велимо, да се душевни живот развија и показује у главном у самосвијести, слободној вољи и савјести, а све то да има свој основ у мишљењу. Материјализам одбацује то и вели, да је наше мишљење (по томе и самосвијест, слободна воља и савјест, једном ријечи: душа) тјелесна функција, да као што функционишу други органи на тијелу човјечијем, тако функционише и наш мозак и његова функција је мишљење.

Без икакве сумње и мозак има своју функцију. Но функције свих органа на тијелу не могу бити једнаке. Не мора се функција свију састојати (као што се и не састоји) у хемијској радњи; не мора сваки орган лучити (као што и не лучи) материју. Материјалисте кажу, да мозак лучи мисао, као бубрези урину, па и не примјећују, да су тим рекли врло нелогичан закључак, који сам у себи садржи контрадикцију. Јер лучити се могу само предмети материјални, али како ће се појам лучити из материје?!

Која је подлога материјализму, да сматра мисао као производ мозга? — Ми некако осјећамо, да су нам мисли у мозгу. Кад глава боли, човјек не може ни да мисли; кад се мозак повриједи, мисао није логична; кад се мозак притисне, мисао ишчезава; кад навали крв у мозак или кад из њега изиђе сва крв, опет нестаје мисли; кад се мозак уништи, уништена је и мисао и цио организам. То је све непобитна истина. Но мора ли се мисао за то рађати у мозгу? Неће ли бити исте такве појаве, ако претпоставимо, да мисао само пролази кроз мозак, а да се не зачиње у њему, већ у души, те преко њега и кроз њега

само дјелује. На тај би начин мозак био орган душин, а пошто се он састоји из материјалних састојака, то би он био и тјелесни орган и то такав орган, који спаја тијело са душом. Ријека тече својим коритом, но корито није ријека; мисао се пиражава преко мозга, но мозак није мисао нити истородна (хомогена, адекватна) с њим. Загатимо ли поток, скренемо ли ријечно корито или ставимо ма какву сметњу, ријека неће тећи пређашњим током. Тако и мисао. Да се душа искаже у спољашњем свијету, потребан јој је орган, медијум и тај медијум јесте мозак. Ако је мозак нормалан т. ј. такав, да се и душа може преко њега манифестирати, он ће вршити своју функцију т. ј. спроваћаће мисао; ако је пак орган покварен или уништен, природно је, да не може нормално функционисати, но неће моћи ни мисао спроваћати. То пак не значи, да је мисли нестало исто тако, као што ни код потока није нестало воде, већ је само ми не видимо на пређашњем мјесту. Ако извору ставимо сметњу, вода ће тећи н. пр. испод земље и ми немамо права да рекнемо, да смо извор и садржину његову уништили. Са повредом мозга је дакле само ток мислима загаћен и ништа више.

Најбоље примјере тврдњи, да је мозак душин орган, показује нам вивисекција. Има много примјера, да су животињама (особито жабама и птицама) извадили или мали или велики мозак, па су ипак те животиње и надаље живјеле. Разорен мозак дакле ипак не уништава душу, већ само спријечава њен рад. Кокоши изваде мали мозак, она живи, али се не креће; шћућури се у један буџак и тек ако је гурнемо, иде. Њој су моторни нерви умртвљени, но она ипак иде. То је знак, да душа није уништена, јер већ та околност, да организам може још вријеме да живи без мозга, доказује, да је душа у њему. Карактеристичан примјер за ово налази се у Hufeland-ову журналу за практичну медицину 1823., гдје је описан један случај, како је човјек без мрве мозга живио дуже вријеме, а био при потпуној свијести. Наиме мозак тога болесника се сасвим изгубио, а тако исто су му удови и сва чула осим слуха била одузета. Кад су му по смрти отворили лубању, није било ни трага од мозга, већ је само на дну лубање било мало течности. При свем том тај је човјек био душевно сасвим нормалан и кад му је сестра на Велики Петак, дан прије његове смрти, рекла, да иде у цркву на мису, он јој одговори: „боље кажи: идем у ананье, јер данас нема никакве мисе“ [1]) Таквих случајева се може више чути. Како ће материјалисте — ако вјерују у савјесност дотичних лијечника, који су лубању тог болесника испитали, а нема разлога

[1]) Dr. J. Ennemoser: Ursprung und Wesen der menschlichen Seele“ стр. 80; Dr. J. H. Schwick: „Die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 110.

сумњи у њихову савјесност — протумачити такав случај? По материјализму неби могао човјек мислити без мозга, а ето ипак примјера да може! — Ако је истинит тај примјер, као што је претпоставити, може се тумачити само тако, да је душа нашла себи орган и у оно мало течности (Hirnwasser, за коју лијечници кажу, да не може замјењивати мозак), она се акомодирала стању тога болесника.

Има случајева, да у болести мозак или један дио његов изгине, а мисли ипак теку нормално, а чести су и обратни случајеви. У неком заводу за умоболне од 3084 умоболних људи, само их је двоје било, којима је лубања била друкчије нормална, него у нормалних људи. Анатомска истраживања лубања код многих умоболних нису показала никаква трага мождане болести[1]). Мозак идиота при обдукцији се показује сасвим нормалан, истог склопа и облика, као код здравих људи. Напротив код силних опажања повреде мозга није се могла, као што смо рекли, констатовати никаква душевна болест, нити секод таквих људи примјетила каква слабост у мишљењу. Веће партије мозга се могу извадити, па ипак мисли теку нормално. Dr. Neuman, Flourens, Berard, Cabanis и др. имали су таквих случајева, да су моали због повреде лубање извадити веће партије мозга, а то да ние ништа утјецало на душевни живот дотичних болесника[2]). У медицинској литератури има силних примјера за потврду тога, тако н. пр. кугла може да годинама стоји у мозгу, а да не алтерира душевни живот, шта више бивало је случајева, да су сасвим нормалним и даровитим људима послије смрти нашли мозак сав у гноју. Такав један случај прича Schmick, како је Beneke обдуцирао генијалног берлинског архитекту Schinkel-a, који је тако рећи при свијести умро, а у лубањи м се нашле само мождане опнице. Лијечнички авторитети тврде, да душевне болести ријетко долазе од можданих болести, а нема ни једног дијелића мозга, који се неби нашао стврднут, проширен, укочен и т. д., а ипак без повреде душевног живота. Лани је био случај, да је један енглески војник у бурском рату добио куглу у главу и остао жив, али је изгубио моћ говора и осјећања, а кад су му послије тешке операције одстранили куглу, а с њом и дио мозга, вратило му се опет и осјећање и говор. Особито су чести случајеви, да се при обдуцирању нађе цијела једна хемисфера уништена (или извађена прије тога у болести), а да се на дотичној особи то ни по чему није примјетило[3]).

---

[1]) Dr. H. Schmick: „Unsterblichkeit der Seele" стр. 107.

[2]) Ibid.

[3]) Dr. J. H. Schmick: „Unsterblichkeit der Seele" стр. 47.

То се све не може протумачити материјалистичком теоријом, јер би такве велике промјене у мозгу морале бити од великих посљедица и на душевни живот.

Материјализам вели даље, да мисао мора бити производ мозга и с тог разлога, што је величина, облик и строј мозга у правом односају са моћи мишљења, т. ј. што је савршенија организација мозга, тим је савршенија и моћ мишљења и обратно[1]). Да то доказу, позивају се на човјечије развиће, јер што је мозак развијенији, развијеније је и мишљење, а са опадањем мозга опадају и душевне моћи, као што се може видјети код дјеце и стараца.

Што се тиче величине мозга имамо примјетити, да она уопће нема тако одлучног удјела у душевном животу, као што хоће материјалисте. Ако бисмо гледали на количину мозга, тада бисмо ми људи заостајали од многих животиња. Има животиња особито великих, које имају много мозга, па ипак немају памети, разума. Слон н. пр. има много више мозга него човјек, па га нећемо ставити у душевном животу изнад човјека. То значи, да мозак још није разум. Дуго се држало, да човјек има релативно највише мозга, па је и на том материјализам зидао своје нападаје изводећи, да је за то у човјека највише интелигенције. Међутим се данас зна, да човјек нема ни релативно највише мозга, јер га у том превазилазе птице; оне релативно сразмјерно према величини свога тијела, имају више мозга од човјека а далеко су од човјека, да се с њим сравне. По материјализму би онај створ, који има највише мозга, било апсолутно, било релативно, морао бити најпаметнији. И баш та околност, што има животиња са масом мозга, а без логичких мисли, и доказује, да мозак не рађа мисао, да она није физиолошка функција мозга, јер би овај тако морао функционисати и код животиње, особито ако још и ту околност уважимо, да је животињски мозак истих саставних дијелова као и човјечији. Разлика између најразвијеније животиње и најразвијенијег човјека у физиолошкем је погледу далеко мања, него у интелектуалном.

Развиће мозга код човјека дакако да утјече на душевни живот, јер што је орган развијенији и рад ће бити разгранатији; што је душевни орган изображенији и душевни ће рад бити обилатији. Код дјетета је душевни рад на мањем нивоу, него код зрелог човјека, а тако исто у старости попушта и малаксава душевни рад. И то је сасвим природно. У фетуса се душевни живот испрва, у првом почетку и не опажа, јер душевни орган тек почиње да се образује, али зато

[1]) Dr. P. Hake: „Handbuch der allgem. Religionswissenschaft" I. стр. 159.

фетус има душу (вегетативну моћ). Већ у материној утроби почиње дијете показивати и виши душевни живот, него што је вегетација, почиње наиме да исказује осјећајну моћ и тако са развијањем тјелесних органа напредује и душевни рад.

Прије неку десетину година је јако било у моди мјерење мозга; френологија је била модерна наука. Па шта се доказало мјерењем мозга? — Иду ли бар резултати френолошких испитивања у корист материјализму? — Никако. — Разлика између појединих човјечијих лубања и мозгова је незнатна[1]), а френолошка испитивања су се показала као несигурна и безуспјешна. Јер има људи интелектуално неразвијених са развијенијим мозгом, него што је у најгенијалнијих људи. Између мозга дивљака и европејца нема у погледу количине мозга тако рећи никакве разлике, а како је различан њихов душевни рад! Кажу за лубању Кеплерову и Њутнову и за мозак њихов, да се ни по чему није могло познати, да је то лубања једног Кеплера и Њутна и да су они тим мозгом мислили. Да се не каже напријед: то је лубања Кеплерова или Њутнова, мислио би човјек, да је она сасвим обичног човјека. Дакле квантум мозга ништа не одлучује.

Што се тиче облика и строја мозга, такође долазимо до истих резултата. Квалоћа (хемијски састав) мозга је код свих људи једнака. Количина фосфора у њему такође не одлучује и не рађа мисао, јер би то морало бити и код животиња; код којих такође има у мозгу фосфора. Једино је облик мозга у човјека нешто различан од животињског. Човјечији мозак има више завијутака и удубљења, него животињски и физиолози тим удубљењима приписују врло велику важност тврдећи, да је у њима сједиште душевног живота. Помоћу тих удубљења мозак човјечији добија већи обим и на тај се начин као повећава. То можемо допустити. Можемо признати и готови смо да вјерујемо, да та удубљења доносе собом развијенији интелектуални живот, али смо далеко од помисли да признамо, да су та удубљења у мозгу извор душевног живота. Она имају само секундерно значење, јер од њих зависи само интензивнији душевни живот, али сâм душевни живот никако. — Каже се, да је код генијалних људи највише удубљења, завоји су виши и на тај начин они имају више мисли. Но запитајмо се, да ли има код дјетета таквих завоја и удубљења у мозгу, као код филозофа. — Нема. — Али душевног живота има. Према томе та удубљења и завоји у мозгу (дакле облик његов) не условљавају сам душевни живот, већ су сами условљени душевним животом. Што душевни живот већма напредује, тим се више развија

[1]) Види: E. Huschke: „Schädel, Hirn und Seele der Menschen und der Thiere".

и његов орган. И за то кажемо, да су завоји и удубљења у мозгу секундерног значења, јер у противном случају бисмо морали порицати душевни живот у дјеце, код којих су завоји и удубљења много мања, него код одраслих и генијалних људи. Тим бисмо пак негирали истину. Да је тако види се по томе, што и животиње имају завоје и удубљења у мозгу и ако не тако дубока, као у човјека. Крављи мозак особито има доста завоја, а ипак нема у краве интелектуалног живота. У малог дјетета има у мозгу завоја, али су ти завоји слични животињским завојима, па опет за дијете велимо, да има интелективног живота, а за животињу да нема. Дакле и облик мозга не каже много.

Сравнимо ли живот дјетињи са човјечијим и старачким, свакако ћемо наћи између њих разлике. Интелектуални живот у дјетета је и по екстензивности слаб и по интензивности површан. Зрио човјек је по екстензивности најјачи у душевном животу, а такође је и интензиван. Материјализам нас упућује на старце, да се увјеримо, да се са развијањем и опадањем мозга развија и опада и душевни живот. Но увјеравамо ли се заиста о том, о чему хоће материјалисте да нас увјере? — Старачки живот малаксава — то је истина. Узрок је томе што органи душевног живота попуштају. „У старачком добу почињу душевне моћи као и у дјетета да се успављују, јер нема више увјета њихову раду; моћ мишљења опада, јер због слабости и малаксавања органа, који обављају рапорт између спољашњег и унутрашњег свијета, све се више троши инструменат или медијум, на ком и преко кога се врши моћ мишљења; материјал мишљења постаје мањи, јер су затупили органи, који тај материјал за мишљење спремају и доважају. Са духовним оком је дакле исто тако, као и са тјелесним, којега је рад условљен количином свјетлости“ [1]). Дакле није могуће, да се душевни живот исказује оштро и живо, кад су му органи затупили.

Но при свем том и ако душевни живот у стараца није више онако жив, оштар и обилат, као у млада човјека, он има то преимућство, да је дубљи. Оно, што је старац изгубио у душевном животу на екстензивности, добио је у интензивности. Неразумно би било, да одричемо старим људима моћ расуђивања. Те моћи они имају више него млађи људи. Баш због тог их ми и поштујемо, што су више искусили, што логичније и дубље мисле, него млађи људи. За савјет ћемо прије увијек питати стара човјека, него млада, јер претпостављамо и увјерени смо, да ће нас он знати боље упутити, бољи нам савјет дати. Стар човјек не мисли онако брзо као млад и обим његова мишљења је ужи, него у млада човјека, али се зато његови судови и за-

[1]) Dr. F. Hacke: „Handbuch der allgem. Religionswissenschaft“ I. стр. 161.

кључци одликују дубљином и проницавошћу кудикамо према судовима и закључцима младих људи. А то значи, да је његова интелектулна способност, моћ увиђавности, јача него у млађих, према томе да је и душевни живот од веће цијене.

Ту истину морају признати материјалисте, а она се коси са њиховом тврдњом, да мозак рађа мисао у души, јер код старца заиста мозак опада. По материјализму би мозак морао бити у правом односпају према интелективности, а овдје видимо да је обратан: мозак опада, а душевни је живот интензивнији.

Примијенимо ли овај резултат на пређашње испитивање о завојима и удубљењима у мозгу, видјећемо, да и ако код старца има највише завоја у мозгу, они ипак не мисле онако брзо као младић или зрио човјек. Узмемо ли на око материјалистичку тврдњу, да са опадањем мозга опада и душевни живот, увјерићемо се да опет искуство противно говори, јер код старца је интензивност мисли много јача Мисли се и мјере по својој дубљини. Није главно колико ко има, већ какве су мисли. Људи са живом фантазијом имају врло много мисли, али фантасте у пракси показују врло мало плодова свога душевног живота.

Кад би мишљење (дакле и цио душевни живот) било тјелесна функција, онда би и волумен мозга морао стајати у правом односпају са душевним животом. А то није. Мозак у дјетета је према његову тијелу много већи него код одраслих људи. У првом добу код дјетета најјаче расте глава, а послије прве године већ развијање главе иде врло споро, тако рећи непримјетно. Док код развијеног човјека цијело тијело постане 15 пута теже, него што је код одојчета од два и по мјесеца, дотле глава постигне само трипут већу тежину. По томе мозак и глава расте пет пута спорије него остало тијело? Душевни живот се развија сасвим обратно. У првом добу док мозак расте, дијете живи већим дијелом тјелесним животом; душевни живот тек тјера клицу. Око двадесет година, кад мозак већ врло споро расте, душевни живот буја, а у сасвим зрелом добу, кад је мозак већ одавна престао расти, душевни се живот ипак снажно развија. Људи између тридесетих и четрдесетих година су дошли до кулминације тјелесног развића, а обично тек тада почиње њихов прави, продуктивни душевни живот. Дакле односпај између развића мозга и душевног живота је сасвим обратан, а то доказује да мисао не може онако зависити од мозга, како хоће материјализам.

(Наставиће се).

[*]) Dr. H. Schmick: „Die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 93.

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Наставак.)

Али исто тако пастир се не смије саблазнити и кад види успјеха проповиједи своје, не смије ни тада напуштати ријеч сазидања, јер му је дужност, да све приведе спасењу (I. Кор. IX. 22.—23.). „Колико бјеше промјена говори св. Јован Златоусти, од тога времена како сам постао предстојник у граду овоме. И нико се није поправио. Говорећи нико, ја не осуђујем све; а неће бити јер не може бити, док ова плодна њива, кад је засијана, не донесе плода. Али ја сад незастидљив. Ја хоћу, да се спасу не многи, него сви. Ако чак и један остане, да гине то гинем и ја и трудим се да се угледам на оног пастира, који је имао деведесет и девет оваца и пошао за оном једном залуталом“ [1]). „Не говори ми, расправља Ј. Златоусти у другој бесједи, да су се многи поправили, не тражим то, него да се сви поправе. Докле год то будем видио, не могу се умирити: онај пастир (Мат. XVIII. 12) имађаше сто оваца, али кад је залутала једна, не бјеше задовољан што бјеху на окупу оних деведесет и девет, док није нашао залуталу и довео је натраг у стадо. Не говори ми, да је погинуо само један брат, него размисли, да је тај брат предмет велике бриге Божје, за кога је учињено тако много, за кога је проливена драгоцјена крв и плаћена таковa цијена, за кога је разастрто небо, запаљено сунце, постоји мјесец, блиста разноврсни кор звијезда, за кога су пророци, за кога су апостоли, за кога бјеху хиљаде чудеса, за кога је Једнородни син Божји постао човјеком и био заклан“ [2]). И не било успјеха и при великим успјесима проповиједи пастир цркве мора остати не уморни проповједник; свагда ће снаге наћи за то, ако се само утврди мишљу, да и успјех и неуспјех проповједи не стоји до њега лично, него да је то дјело божје благодати: она налази срца, способна да приме учење пастирево, а они и распаљују срце стада, да потпуно пренебрегну ријечи учитељеве (I. Кор. III.5—9). Пастир мора свагда сматрати себе сасудом и служитељем божанствене благости; благодаћу је он јак — благодат и подиже дјело проповједниково (II. Кор. XII. 9.). „Нека нико не говори о мени да сам не савршен, говори св. Ј. Златоусти, да ништа не значим, да ништа не вриједим: и сваки нека слуша

[1]) Сл. и бес. на разне случајеве.
[2]) Бес. стар. народима 1.

са пажњом. Та и ја сам у броју оних кроз које дјелује благодат Божја. Бог обично па и стално пребива код таковијех људи и то ради користи многих. Не мислите, да ја ово сам од себе говорим. Божја благодат дјелује и кроз недостојног, не ради нас, него ради вас. Слушајте, шта говори Христос: ако буде кућа достојна доћи ће мир ваш на њу (Мат. X, 13.). А како ће бити достојна? Ако вас приме, говори Он. А ако вас не приме нити послушају ријечи вашијех, заиста вам кажем: лакше ће бити земљи Содомској и Гоморској него ли граду ономе (Мат. X. 15...).... Чујте опет ријечи Христове: све, што вам реку да држите, држите и творите (Мат. XX. 3.). Ти не презиреш мене него свештенство... Докле год сједимо на престолу оном, докле год имамо предсједништво, дотле имамо достојанство и силу, и ако смо сами недостојни. Ако је престо мојсијев толико частан, да су због њега слушали оне, који сједијаху на њему, колико тек онда морамо штовати престо Христов! Њега смо по наслеђству ми добили. Ми вас поучавамо с оног истог престола, с кога је и Христос уредио у нами службу примирења. Ми смо што и посланици и дошли смо од Бога... Ми смо Божји посланици за људе; ако вам је то мрско, нисмо ми мрски, него чин наш. Сваки нека слуша не мене, него чин мој[1]).

Али свештеник, узвишен и крјепак свијешћу, да је божанствена благодат свагда у њему, не смије заборавити, да је и он човјек, обучен у тијело, да и он има ове или оне недостатке; стога свијест, да је благодат у њему, не смије будити у њему надутост у одношају према стаду. Ту гордост и надутост мора у њему угушивати свијест своје човјечанске слабости (II. Кор. XI. 30). „То бјеше дјело човјекољубља Божјег, говори Ј. Златоусти, што и они, који поучавају, и они, који слушају, стоје под једнијем и истијем законима, имају једнаку природу, и сваки једнако бива крив, када преступ учини. Зашто? Зато, да би онај, који поучава, с умјереношћу изобличавао, да би био снисходљив према грјешницима, да не би, сјећајући се своје слабости, доносио пресуде, које се не могу поднијети. Зато Бог и није послао с неба анђеле и поставио их за учитеље рода човјечанског, да они, по превасходству природе своје и по непознању човјечје слабости, не би били непоштедни према нама у својим изобличавањима; него је поставио за учитеље и свештенике људе смртне, људе са слабошћу, да би већ то, што и учитељ и ученик стоје под једнаком одговорношћу, обуздавало језик онога, који поучава, не допуштајући да му изобличавања буду преко мјере“[2])

[1]) Бес. Кол.; Бес. на П. Кор.
[2]) Бес. на разне мјеста св. Писма.

Ријеч пастирева мора бити и ријеч љубави и кротости. „Нама (учитељима црквеним), говори Ј. Златоусти, потребна је не само одлучност, када хоћемо да карамо, него још више кротост, него одлучност, јер се грјешници ни од једног човјека толико не уклањају и ниједнога толико не мрзе, колико онога, који хоће да их кара; траже ма какав изговор, само да се уклоне и избјегну укор; зато их треба задржавати кротошћу и сниходљивошћу. Који кара мрзак је грјешницима не само онда, када чују његов глас него и онда, када га само виде“ [1]). — И не само ријеч кротости да мора излазити из уста пастиревих, него и ријеч дуготрпљења (II. Тим. IV. 2.). „Јер говори Златоусти, нема лијека приличнијег за учитеља и толико корисног за ученика, као што је дуготрпљење. Њиме свештеник може застидјети и обратити и најбестиднијег из стада“ [2]).

[Наставиће се].

На крстопоклону недјељу.

Говорио у храму рођења Богомајке у Сарајеву 4. марта 1901. год. јереј **Димитрије Јанковић,** конзистор. савјетник.

Драги вијерни!

У спремању за достојан дочек Христовог васкрсења посветила је мати црква трећу седмицу свете четрдесетнице успомени крста Господњег.

Она узноси данас пред вијерне то часно знамење побједе; износи га, да вас поткријепи, побожна браћо, у подвизима поста; али га износи и за то, да нас подсјети на нас ради претрпљене муке и патње Богочовјека, да нам тиме олакша наше патње и невоље, које слаби тијелом, а ограничени духом не можемо, јер нећемо трпељиво да подносимо.

Чули сте у данашњој светој поуци ријеч живога Бога: „Ко хоће за мном да иде, нека се одрече себе и узме крст свој и нека иде за мном“ (Мр. VIII. 4.). А како оном, у кога је жива вјера и дјелотворна љубав ка Господу, не може бити ништа узвишеније, него ли поћи за Њим, то ћу вам љубазни моји данас о том зборити, како нам ваља крст свој понијети и за Господом поћи. Нека милост Господња буде с нама, да вам ријеч моја на душевну корист послужи.

Крст. Шта је крст? Он је незнабошцу безумље, а Јудејима саблазан; он је иконоборцу идол. а повјесничару просто оруђе смртне

[1]) Ibidem.
[2]) Бес. на I. Солуњанима.

казне старога вијека. А шта је крст нама вјернима, шта је цркви Божјој и анђелима, то нам најљепше казује црквена пјесма, која нас учи, да је крст хранитељ всѣ вселенѣ, да је крст *красота цркве*, да је крст *моћ царева* и *утврђење вјерних, слава анђела, а пропаст демона*. Да браћо, крст је наше утврђење у вјери, знак вјеровања, савеза нашег с Богом, путевођа и једини прави путоказ на путу живота.

Помислите, драги вјерни, на разне животне путеве. Како ли се просијецају. Па ко ће да ти покаже на раскршћу прави пут, којим ваља и можеш мети крајњој да се приближиш, а да не залуташ? Једино крст, и ако се држиш правца, који ти он показује, једино тада не ћеш заћи. Биће ти пут трновит и мучан, зној крвави обличе ти лице.... али те на крају пута чека награда благоразумнога разбојника, којем је обећано, да ће с Господем бити.

Једва си се освијестио, да добро и зло разликовати умијеш, а вâли живота истиснули су те на бурно море страсти. Таласи са свију страна бијесно запљускују тијело, ту слабу љуску душе наше и грозе јој са пропасти. Душа клонула и изнемогла тежи за тихим пристаништем. Па гдје ће га наћи? Зар у свијету, у благу, у достојанству, у ласкању лажљивца? — не, драги моји, наћи ће га само овђе у цркви, под заштитом и знамењем часнога крста, пред којим ће се сакрушити све нечисте силе, и којем неће наудити таласи страсти овога свијета.

Крст је дакле заштита и моћ наша и уздање у биједи. Он нас кријепи у искушењу, њиме побјеђујемо демона; он је похвала наша у добру и по њему нам се отварају рајске двери. Ако је праотац Адам древомъ изъ раѧ изшедшѣ, нама показује пут у вјечни живот дрво крста, кога по најсветијем примјеру Христа Господа са стрпљењем морамо понијети.

Но кад погледам савремени, нервозни нараштај, рекао бих, да смо можда у многому чему богати, али у врлини стрпљења одиста сиромашни. Зар се не живи данас брзо, пренагљено брзо? Зар не чујемо скоро на сваком кораку, да данас већ скоро и нема дјеце? Ох колико их је, који нијесу кадри стрпљиво дочекати, да од пупољка природним путем постане цвијет, колико их је који не могу сачекати да дође одређени час, када ће потпуно да сазрије плод, већ га прије времена откину варајући и Бога и свијет, и себе, како им прија....!

Па је ли чудо, ако засићени прераним уживањем, растројених живаца омрзну на свијет, но не због душе већ због тијела свога? је ли чудо, ако омрзну живот, који им више ништа лијепог не може пружити? је ли чудо, ако такови људи незадовољни сами собом падну у

очајање, које им не ријетко пружи оружје, да се живота, тога несносног по њих терета, опросте?

А да ти људи имају вјере, да помисле на сврху живота, да помисле на крст и Голготу, тргли би се и увидјели, да човјек није створен само уживања ради на овај свијет, и да нас патње и невоље, које нас у животу снађу, тим мање смију до очајања довести, што је врло, врло често сам човјек те патње и биједе проузроковао.

О, браћо драга, збиља није пут живота само мирисним цвијећем засут и није човјек зато створен, да тијелу своме угађа, јер „живот није уживање, но није ни патња, већ озбиљан задатак, који поштено морамо испуњавати"!

Од онога часа, када је Господ праоцу нашем рекао: да ће се с муком хранити од плода земље, која ће му трње и коров рађати и да ће са знојем лица свога јести хљеб, (Мојс. I. 14—19.) — од тога часа, прописан је човјеку пут, којим мора да иде, док се не врати у земљу, од које је и узет. Па није ли то грјешан и бесмислен покушај изигравања воље божије, када човјек олако хоће да се опрости мука и напора животнијех?

Или зар мисли онај, који сходно начелима неког незнабожачког философа, у животу само уживања тражи, да ће то до гроба трајати? Зар не помишља, да ће га праведна казна божија, прије него што јој се нада, постићи, и да ће угађање страстима произвести изнурено и прије времена изнемогло тијело и клонуо и за све немаран дух, што је за цијело грозна казна до гроба, а да и не споменем да ће га Судија свијета на одговор позвати: како се користио са добивеним талантом својим?

Или зар мисли онај сажаљења достојан брат наш, који не ће да пође на Голготу, да се спасао мука, ако одбаци крст, који му ваља понијети? Зар се није тиме упоредио са разбојником, који је и на крсту хулио Господа Искупитеља? Зар се није сам бацио у замке демона?

Да, али нестрпљење, које из претјеране љубави према самом себи потиче, нестрпљење не да, да човјек крст свој понесе. Колико их је, који не ће да воде рачуна о своме позиву, већ незадовољни са својим положајем завиде онима, који по њихову суду *боље живе*. Колико их је који у том виде највећи терет и крст живота, што им није дато, да себи по својој вољи угађају. Колико их је, који у сиротињи својој завиде богаташу, не помишљајући на то, да ни богаташ није од свих невоља поштеђен. Има и он свога крста! Ко може рећи да ће звекет злата, раскошно одијело и богата трпеза залијечити душевне ране у богатога? Или зар мислиш, да се од оног, коме је много

дано, неће много и захтијевати? Врши оно, на што си одређен, врши савјесно, буди задовољан и немој у положају, у оскудици великога иметка гледати терет живота. Јеси ли сиромах, не роптај, већ приложи твој малени дарак, и сјети се јеванђељске удовице, која је од своје сиротиње само новчић један приложила, па је Господ њен прилог ипак већма уважио, него ли многе друге, богате дарове. Има, драги моји, других терета и невоља, које нас могу снаћи, но које, ако хоћемо да смо Христови, морамо трпљиво сносити. Јеси ли неоправдано гоњен, оклеветан и поруган, понеси крст свој и сјети се Христа Господа, који је *тебе ради* још већма гоњен, оклеветан и поруган био. Јеси ли запостављен, поћи за Христом, Којег је обијест јудејска разбојнику Варави запоставила; али се сјети и тога, да ће доћи вријеме, када ће посљедњи бити први, јер је Господ кадар онога, који се понизи, узвисити. Јеси ли болестан, тешко болестан, проводиш ли чемерне дане и године лежећи раслабљен на постељи: испитуј своју савјест, да то није казна Божја на теби. И ако јесте, а ти се покај од свег срца, и позови презвитере црквене да учине молитву над тобом, јер ће молитва помоћи оном који вјерује, као што је помогла раслабљеном, којег је милост Божја и након тридесетосам година боловања од одра подигла. Појмим тугу и жалост матере, која кука и нариче над мртвачким сандуком своје уданице, свога једнца. Ах, та она би свој живот дала у замјену за живот свога дјетета.... Али зар најсветијој међу матерама, Матери Божјој није прошло оружје кроз душу над измученим, прободеним и поруганим, мртвим тијелом њеногa сина, а нашега Господа?.... Зар није понијела тај најтежи крст? Јеси ли изгубио оца, матер или брата, јели те у биједи и невољи напустио друг и пријатељ — понеси крст свој с мȕком и сјети се Христа Господа, ког су у најстрашнијим тренутцима напустили устрављени најоданији Његови; али се сјети и тога, да је Бог силан, и да се нико није посрамио, ко се у најцрњој жалости у Њега, у небеског Оца свију нас уздао. Јеси ли изгубио имање, не очајавај, понеси крст свој и сјети се тебе ради пострадалог Сина човјечијег, који није имао гдје главе склонити; но сјети се и тога, да ће ти Господ, ако си његов, изгубљено вратити и муку твоју благословити, као што је благословио праведноме Јову, који је у искушењу остао Божји.

То браћо моја, и слично понашање у сличним животним приликама зове се: *понијети крст свој и за Господом поћи.* Тако ваља да се понаша прави Христов војник на путу, који му знамење крста показује. За то треба да се моли и сиромах и богат, и незнатан и угледан, да му Господ да снаге и да га умудри да крст свој с мȕком

понијети може. За тим ваља да тежи чиста хришћанска душа, да не клоне под терегом крста! У том нам се ваља вјежбати, то нам ваља од Господа просити, а не пролазно и сујетно благо што и незнабошци ништу. — За то је и мати црква одредила вријеме кајања, вријеме благопријатно по душу. да свако испита сâд, и очисти душу своју постом и молитвом, да јој да слободнијег полета небу, да је кајањем подсјети на крст и самопрегорење.

Па одите, љубазни моји, поклонимо се часноме крсту Господњем. Цјеливајмо га чистим срцем и уснама и завјетујмо се, да ћемо поћи за Господом. Ако нам је, малодушнима, тежак терет сопственога крста, ево нам умјесто Симона Киринејца цркве Христове, која ће нас благодатним средствима својим за спасење умудрити, оснажити и научити, да је иго Христово благо и јарам његов лак. Ходите, пођимо за Господом! Јер благо оном, ко за њим пође; тај ће досјети до пошљедње мете, и ту ће да чује најрадоснији позив: „Ходите к мени сви, који сте уморни и оптерећени и ја ћу вас одморити ..... и наћи ће те покој душама својијем". Амин. (Мат. XI. 28. 29.).

Инструкција

коју је Митрополит карловачки Стратимировић написао и послао администратору вршачке епархије Синесију Радивојевићу под 18. нов. 1827. год. бр. 204.

Что не могѫтъ Презвитери вдовствующей сѣдящей столицѣ?

I.) Немогѫтъ творити всѧ она, ѩжé по тайнѣ чина Архіепископскаго самъ Епископъ творити имать, ѩже таковѣ власть иномѹ даже ни порѹчити не можетъ, ниже бы ко пресвитерскомъ степенѣ былъ; такова сѫтъ: рѹкоположенія, и рѹкопроизведенія на степени чина, и проч. сего рода.

II.) Не могѫтъ творити всѧ она, ѩже токмо по власти ключей самъ Архіерей творити имать, но можетъ силою порѹченія и чрезъ иныя творыти. Не сѣдѧ вѕо законномѹ Архіерею яко порѹчителю, не имѣютъ пресвитери ѿ кого пріяти таковѣ власть кромѣ не имѣще никоимже образомъ творити не могѫтъ таковыхъ скверноднѣйствій, такова сѫтъ: дѹховныя пастыры поученіе, раздаяніе и Сутѣлію ѹтвержденіе, тако покрещеніе каянія и рѣшенія, ѩже ко ѿпрощенію грѣховъ при исповѣданіи или ко рѣшенію ѿ канонѡвъ ѿ всякыхъ дозволеній.

III.) Ракіѣже поученіе и порѹченіе оныхъ, ѩжé по разѧмѣ заповѣдей церковныхъ найпаче од перваа до шестаа (I.—VI.) праве ко власти архіерейской принадлежатъ такоже сѫтъ: обряди церковныа (ritus) или канонами писаными или преданіемъ ѿ древле ѹпотребляемыа, тѹпикона, чина церковнаго и Ерархическаго, чина молитвеннаго скверненно слѹжебнаго (и самаго образа, языка

же и тупа молитѣ єкшеносѣженіа) и ко єкшеносѣженію принадлежащихъ рѣкодержанія, їаже єси пресвитери по самомѹ словѣ и по кнїгѣ іакоже пріѧша и содержати повелѣли єша, ѕпотреблати имѣтъ, ...

IV.) Не могѹтъ ничто новаго вводити, ниже старое и стомщее премѣнати; ни прак Єпископскихъ или имѣнїя Єпископата стѣсняваті или ѕмалѧти; ниже нѣчто чего новаго и чрезвычайнаго, їакоже сѣтъ Пароχій новыхъ ѕмноженіе или старыхъ ѕмалѣніе или раздѣленіе и проч. вводити. По єликѹ всѧ сіѧ ко Пастирской и ко рѣкодержанїа власти Архіерейской принадлежатъ, то пресвитери таковыя творити дерзнѣвшіи, аки похитатели власти архіерейскіѧ сѣдими быти ны имѣли.

Ученіе сіе одъ зак. ѕчителей и ст. каноновъ толкователей ѕтверждаетсѧ на древнѣйшемъ церкве заведеніи и на многихъ канонѣхъ іакоже сс. А. А. 88, 39, 40; соб. ант. 24; соб. IV. 22.; соб. VI. 35. но особно нарочитоже и прямо на сс. А. А. 39. „Безъ воли Єпископа своего пресвитери и дїаконы да не творѧтъ ничтоже, томѹ бо сѣтъ порѹчени людіе Господни и ѿ него ѿ дѹшахъ їхъ слово изыщетсѧ.“

Сей ѷко канонъ ѣстъ їсточникъ їзъ негоже горѣ помянѹтое ѷченіе произведено ѣстъ, и до днесь производитсѧ, ѿ коемъ толкователи нашеѧ церкви. церкве їакоже сѣтъ Ѧлеѳій Аріστεнъ, Іωаннъ Зонара, Теодоръ Балсамонъ патр. антіох., ко толкованіи различныхъ каноновъ свидѣтелствѹютъ; и їако той найпаче на время ѷпразденныѧ Єпархіи разѹмъ своей распространяетъ и ѿтѹдѹ їакw ѣстъ, что во многихъ канонѣхъ книгахъ онъ ко ѣдиной статїи сіестъ слѹженіи и подъ ѣдинымъ числомъ съ слѣдѹющимъ 40^{m} каноновъ ѿ вещехъ Єпкпа и ѿ вещехъ церкве и ѿ раздѣленіи тѣхъ на случай смерти глаголющемъ, стоитъ; ѣже їначе небы было, їще небы онъ ко томъ же разѹмѣ пріѧтъ быти имѣлъ.

Но и кромѣ сихъ каноновъ толкователей, и сами перѣшіи по ск. Апостолѣхъ отцы свѧтіи ѷченіе сіе такw ѕчити и предавати зачаша, и такw оно ѕже и пребывствѹющіѧ церкве во обычай съ благоговѣйнѣемъ введено, и свѧтохранимо єше. (ѕ) конхъ довлѣетъ ѣдинаго токмw С. Ігнатіѧ Богоносц. и ст. Іωанна Євангелиста ѷченика привести, кои (у Cotelerius: Patrum apostol. Tom. II. pag. 36. VIII. et pag. 86) ѕчитъ, їакw ни крестити, ни дары ни жертвы приносити, ни трапезы господни торжествовати, сіестъ почтї ничего, кромѣ молитѣ комѹждъ собственныхъ, безъ Єпископа нетворити повелѣлъ.

Равнѣ же и ѕ послѣдѹющихъ временъ имѣемъ ѿ семъ їзящный и особный примѣръ ко обычай Ѧлеѯандрійскіѧ церкве, по коемѹ не токмо пресвитери но ни сами Єпископи ондѣшніѧ дїецезы ѕпраздненой сѣдрї Архї-Єпископіи что ни вѣдъ особеннаго дѣлати восхотѣша. Такw при IV. вс. соб., иже во Халкидонѣ, безъ воли и согласіѧ своего Архїепископа во время ѕпраздненыѧ

Архіепископіи ни даже на ѡсвидѣтелствованыхъ Еретиковъ осѫжденіе подписати косхотѣша, донелѣже престолъ йхъ патриаршескій празденъ ѣстъ, и новъ Архіепископъ то есть Патриархъ изранъ не ѣздетъ. Кон ихъ обычай тойже вселенскій саборъ ѕнажам во своемъ 30 канонѣ дотолѣ ихъ къ подписѣ ни понѫждати ни косхотѣ, донелѣже во Алеѯандріи новъ Архіепископъ, то есть Патриархъ изранъ неѣздетъ: хотя вскмъ вѣдоме быстъ йако нетокмо Епископи, но и сами пресвитери по канонѣ сс, А. А. 31. противѣ Еретика Епископа ополчитися и смѣ потчиненіе отрещи непрекословиш можахѫ. Толикаго ѕнаженіа и достопріатіа во ономъ времени дѣстойно бѣше оное канона апостолскаго ѕченіе, йако ни сами Епископи что никѣдѣ ѕпразденѣ сѵрѣ Архіепископскомѣ йхъ престолѣ, предпринамати за благо сѣдиша. Колми паче да бы во врема ѕпразденыа Епархіи тако что дерзнѣти хотѣли.

Тоѥже ѕченіе ѿ древнѣйшихъ временъ даже до нынѣ тако содержашеся ниже имѣ когониѣдъ православнагѡ ѕчителѧ. йже бы снмъ противна доказивати трѣдилсѧ былъ. Напротивѣ же того и сама латинскаѧ церковь, йаже ѧце нынѣ и не ѕнажаетъ канонѡвъ сс. А. А. но поелиѣ во древнаѧ времена во своихъ канонѡвѣ книгахъ и тыѧ с. каноны, числом до 50 имѣла — йакоже ѥсть ѕ Діонисіа малаго (apud Dion. Exig. in cod. can. Ecclaes. univ. et in cod. canon. eccl. Latinae antiquis.) то ѿздѣ и ѿ тоѥже церкве ѕченіе тое содержается и тойже канонъ сс. А. А. 30 ѕ Граціана соединенъ со слѣдѫющимъ канономъ во единомъ числѣ 40 находытсѧ (in corpore juris canonici c. 12. 9. 1. c. 21.) коего канона латинскій текстъ изъ превода Діонисіа малаго ѕ Котелерна Tom. I. pag. 447. сице излагаетсѧ. can. 40: „Presbyteri et Diaconi praeter Episcopum nihil agere pertentent, nam Domini populus ipsi commissus est, et pro animis eorum is rediturus est rationem. Sint autem manifestae res propriae Episcopo, et manifestae res dominicae etc. etc. ѿкѣдѣ и ѕ декреталима Григорія папы весь единъ титѣлъ тако надписанъ ѥстъ: (decretalium Gregorii Tit. IX. lib. III. „ne sede vacante quidquam innoveturˮ). Глаголется тамо ѡ вещехъ церковныхъ и ѡ вещехъ Епископа, йакоже вст ѕ кан. 40 коего зачало зачинается съ каномъ 39 идѣже пресвитерѡмъ налагаетсѧ „ne praeter Episcopum seu sede vacante Presbyteri quidquam agere pertententˮ. И тако и латинскаѧ церковь ѕченіе во горѣ изложеномъ 39 канонѣ основаного и до сего времене йакоже и грѣческаѧ точно содержикаетъ, ѡ коемъ посмотри йхъ каноноѕчители: Van Espen Pars I. tit. IX. pag. 56. но не тако ѣасно йакоже ѕ новѣйшихъ Cavalarii Institutiones juris canonici tom. I. pag. 118. по конхъ разѣмѣ ѕпразденой сѵрѣи Епископіи капйтѣла ихъ, с. е. пресвитери премногаѧ недержати творити, йже ѿ нѣкихъ на сѣ тѡкмѡ три члены сокращаютсѧ: и. пр. 1.) нетвораетъ ничего Епископскаго; 2.) ничего ѿ Епископа порѣчаемаго, и 3.) ничего новаго.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Прелаз у православље. 2. фебр. о. г. у мостарској саборној цркви прешла је из римокатоличке вјере у православну *Роза Хојас* из Мостара, родом из Штајерске и добила је на прелазу име *Ружанда*. — 3. марта о. г. прешла је из римокатоличке у православну вјеру *Корнелија Рајсиг*, рођ. Микојић из Мостара, родом из Макарске (Далмација) и добила је име *Даринка*.

Цариградска патријаршија.

Начин бирања васељенског патријарха цариградског. *У* прошлом броју донијели смо окружницу васељенске патријаршије цариградске, упућену на Високопреосвештеног Архиепископа и Митрополита Дабро-босанског *г. Николаја* којом се јавља и обзањује оставка патријарха *Константина V.* Слична окружница упућена је и осталој високопреосвештеној господи Митрополитима Босанско-Херцеговачким с том разликом само, да право шиљања свјетовњака — изборника има само епархија Босанска, а остале епархије Босанско-херцеговачке не. *У* данашњем пак броју доносимо начин бирања патријарха, држећи да ће наше читаоце занимати да дознаду, на који се начин бира нови патријарх. Тај се избор врши по нарочитом правилнику из кога ми доносимо дотичне одредбе.

У првој сједници Св. Синода, која се има држати одмах послије пада патријарха, ријешава се, да се свима — Васељенском Престолу — потчињеним митрополитима пошљу посланице, којима се ови позивају, да најдаље у року од четрдесет и једног дана (41) пошљу у Цариград у запечаћеном коверту, приложеном своме писму, своје мишљење о оној личности међу јерарсима (митрополитима) за коју, по својој чистој савјести мисле, да има за наљедника патријаршијског престола одређене и тражене особине. Осим ових посланица послаће се још и посланице становницима доле наведених двадесет и осам (28) епархија, да се и они постарају о томе, да се у одређени дан изборног збора нађе овдје и њихов изасланик — свјетовњак, било изашиљањем таквог с мјеста, или опуномоћавањем кога од овдје настањених људи. Исто тако и чланови св. Синода, као и остали митрополити, који би се случајно десили у престоници на пет (5) дана прије изборног дана означиће у запечаћеном коверту име свога кандидата, а и ово ће се придружити ковертама, које су послали и архијереји из епархија. Кандидатом за патријарха сматра се сваки онај, који у запечаћеним кувертама добије ма колико гласова. Ако би неки свјетовњаци, чланови збора хтјели, предложити и друге неке особе, чија се имена не налазе у поднијетим запечаћеним ковертама, а међутим достојни су престола, могу и они бити придружени осталим кандидатима, ако их само једна трећина клирика, чланова изборног збора, за такве прими.

На пет (5) дана прије означеног рока од четрдесет и једног (41) дана заступник ће упутити позивна писма свима клирицима и свјетовњацима, одређеним овим правилником, да се нађу на изборном збору, и у њима ће тачно означити дан оцпћег збора, на који ће сви доћи и пошто се овјери истоијетност изасланика, онда ће се затворити врата и секретар ће синода са још двојицом чланова збора отворити и избројати листе, послате у запечаћеним кувертама пред свима члановима.

Одређена на тај начин имена кандидата од митрополита, завешће се у записник, који ће послије на избору потписати и запечатити: заступник патријарха (администратор), Синод митрополита и чланови мјешовитог савјета.

Пошто се то изврши списак се шаље Високој Порти на преглед, и ако би од означених у њему лица нашла случајно извјесна имена, која се према политичким приликама неби сматрала за подесна, тада Висока Порта, искључујући таква из списка кандидата, извјештава актом (тескером) о томе Патријаршију у року од двадесет и четири сата, како би се извршио избор међу осталим кандидатима.

Кад се изборни списак врати Патријаршији, онда се сакупи изборни збор за сједницу, као и прије, и пошто заступник саопшти збору мишљење Високе Порте, и ако буде искључених кандидата, приступа се избору међу осталима, т. ј. цио збор, клирици и свјетовњаци, тајним гласањем означују тројицу од неискључивих кандидата, и то већином гласова. Сви чланови изборног збора, клирици и свјетовњаци, имају сваки по један глас.

У случају једнаке подјеле гласова, избор се рјешава гласом заступника (администратора) Патријаршије.

Имена те тројице кандидата узимају клирици митрополити, чланови изборног збора, силазе у цркву гдје су присутни и сви свјетовњаци (ови немају гласа, нити каквог другог посла у цркви осим само да присуствују коначном избору патријарха) чланови изборног збора, и, према вајкадашњој црквеној пракси, бирају тајним гласањем, већином и призивањем св. Духа једног од тројице кандидата за наслједника Васељенског Престола, извршујући и свештени обред.

Чим се изврши избор на одређени начин, саставиће се акт (мазбата) по старом обичају, и подноси се Високој Порти. Пошто изабрана особа, на позив Високе Порте, посјети непосредно Његово Величанство, званично се признаје од Његове стране, а за тим одлази на Високу Порту и саопштава исто признање Његовог Величанства. Одатле се свечано и церемонијално враћа у Патријаршију, гдје се даље извршује што је уобичајено.

Изборну пак скупштину састављају:

1. Чланови клирици синодални и остали митрополити, који би се случајно затекли у Цариграду; митрополит Ираклијски, пошто према старом обичају даје жезал (патерицу) патријарху, то ради очувања тога обичаја, позива се и он, ако се не деси у Цариграду, да се ту нађе.

2. Чланови свјетовњаци, осим чланова свјетовњака, који састављају мјешовити савјет, ови су:

а) три вишa чиновника патријаршије, и то су Логотет, и друга двојица са њим;

б) чланови мјешовитог савјета;

в) тројица од старијих, који имају политички ранг (степен) првог или другог степена; двојица, који имају политички ранг мири-алаја (пуковника) и тројица грађанских чиновника;

г) кнез Самоса, ако се деси у Цариграду, или заступник његов;

д) четворица од најпознатијих књижевника;

ђ) петорица из трговачког сталежа;

ж) један банкар;

з) десеторица представника виђенијих еснафа;

и) двојица из цариградских парохија и предграђа — Катастена (Босфора);
ј) двадесет и осам (28) из епархија:

Кесариске, Ефеске, Ираклиске, Кизичке, Никомидиске, Никејске, Халкидонске, Дерконске, *Трноовске**), Солунске, Једренске, Амасијске, Јанинске, Бруске, Пелагонијске, Босанске, Критске, Трапезунтске, Ларисске, Филипопољске, Сересске, Смирненске, Митилинске, Варне, *Видинске*, Софијске, Хијоске, Скопљанске, Писидијске и Кастамонијске. Право избора ових ограничава се само на поданике силне Царевине.

*] Епархије курзивом штампане отпале су и не шаљу више своје изасланике на изборну скупштину.

Исправак. У 8. бр. „Источника" у „Окружници цариградске патријаршије" случајно се поткрала погрјешка једна, коју — молимо п. н читаоце — да овако исправе. Наиме: на стр. 170. у 21. реду одоздо стоји „благоспасајема" — а треба „богоспасајема". Исто тако у чланку „Душа и бесмртност" на стр. 178. поремећен је ред у тексту тако, да је читав смисао покварен. Тако одмах у почетку на 178 страници изостављена су читава два реда, те стављени у 11 ред одоздо, с тога се то има тако исправити, да се почетак пошљедњег зачала, који почиње са „Преко слободне воље" до ријечи „унутрашњи" има ставити на почетку стр. 178. код ријечи „душевни живот".

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Број 644 2—3
Реф. I. ех 1901.

Оглас.

Овијем се јавља отсутном Ђоки Костић-Кочић-Николићу, из Сарајева, који се на овд. едикт број $\frac{2164}{P.\,I.}$ ех 1900. није пријавио, да је супруги његовој, Јоки рођ. Карабатак подијељено право, да противу њега због злобног напуштања покрене бракоразводну парницу. Тијем поводом поново се позива отсутни Ђоко, да се потписаном духовном суду, или своме, уреда ради постављеном заступнику, часном госп. Јовану Ђокићу, пароху сарајевском, тим прије јави, што ће се иначе парница и без њега окончати.

У Сарајеву, 19. априла 1901.

АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

„Источник" излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 31. маја 1901. Бр. 10.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: јеромонах **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Консисторија Православне Српске Митополије Херцеговачко-Захумске.

Бр. 312. из 1901.

Из консисторијалне сједнице у Мостару, 22. фебруара 1901.

Свему пречасном свештенству Херцеговачко-захумске Митрополије.

Дознали смо, да се свуда по црквама ове епархије преко службе празници, бракови, свечаности, школски испити и други огласи не објављују народу једнако у исто вријеме него према мјесном обичају негдје иза јеванђеља, негдје за вријеме причасне, негдје послије завршне молитве, а негдје опет по отпусту.

Потребно је у том погледу да влада нека једнообразност, и тога ради овим наређујемо свему пречасном свештенству, да одселе све потребне огласе у црквама испред двери јављају народу *по свршетку св. литургије иза отпуста, а прије раздавања нафоре.* О наредби овој вала народ претходно обавијестити сваке службе кроз мјесец дана.

АЕ. Митрополит:
Серафим, с. р.

Број 313 из 1901.

Консисторијална сједница у Мостару 22. фебруара 1901.

Свему пречасном свештенству херцеговачко-захумске Митрополије.

Пошто се често а и данас догађа, да римокатолици наше православне дјевојке крадимице и ноћу одведу, превјере, и за своју момчад

вјенчају, и то све без знања родитеља или старатеља дјевојачких, и без обзира икаква на законске прописе о томе, то нека на ово особиту пажњу обрате пречасни свештеници и свуда припазе на све шта се ради у њиховим парохијама, па чим опазе штогод противу наше вјере, нека нас одмах неодложно извјештавају да можемо и ми — гдје затреба — за вријеме помоћи и заштите затражити.

Уједно овом приликом тражимо, да нам сваки свештеник до 1. маја о. г. саопћи поименце све особе из своје парохије, које су из православне вјере иступиле за посљедњих 10 година, почам од 1. јануара 1891. до краја 1900. године.

АЕ. Митрополит:
Серафим, с. р.

Број 375 из 1901.

Мостар, 10. марта 1901.

Славним црквено-школским одборима православне српске Митрополије Херцеговачко-захумске.

Препоручујемо свима црквено-школским одборима Наше Богом храниме Митрополије и овим их позивамо, да што прије набаве згодне касе, сигурне од ватре и провале, у којима би се касама држао новац, црквено-школски и сви важнији списи, као: задужнице, обвезнице, исправе, које се односе на цркву и школу, и у опће сви списи, који су од велике и трајне вриједности.

Овој препоруци и позиву дале су Нам повод неке неприлике у задње вријеме, које су се догађале код неких црк.-школских одбора, не из рђаве намјере, него из необавијештености и незнања; и Ми смо се сами освједочили код многих црквено-школских одбора да у овом погледу има доста нереда.

У нади смо, да ће сви славни црк.-школски одбори што прије одазвати овом Нашем позиву и набавити првом згодном приликом потребне згодне касе за црк. школски новац, као и све важније списе, тим прије, што је овом позиву циљ: напредак цркве нам и школе.

АЕ. Митрополит:
Серафим, с. р.

Број 406. из 1901.

Мостар, 26. марта 1901.

Пречасном Парохијском свештенству православне српске Митрополије Херцеговачко-захумске.

Пречасно парохијско свештенство примило је још ланьске године уз главне матице и *исказе дивљих бракова (конкубината) и несложних супруга.* Ове исказе има парохијско свештенство редовно у даним

случајевима испуњавати и у парохијској архиви чувати. Позивамо свештенство да концем сваке године извјести Конзисторију, да ли је кроз годину дана био који нови случај конкубината, или несложних супружа. И ове извјештаје треба саставити по рубрикама као што су наведене у поменутим исказима.

Извјештаје о конкубинатима и несложним супрузима до конца 1900. има предложити конзисторији парохијско свештенство што прије; а исказе конкубината и несложних супружа има одмах испунити, уредити и у парохијској архиви чувати.

АЕ. Митрополит:
Серафим

Број 502. из 1901.

Мостар, 19. априла 1901.

Пречасном мирском свештенству Православне сриске митрополије Херцеговачко-захумске.

У прилогу достављамо примјерак преиначеног 30. параграфа уредбе о мировинском фонду за уздржавање удовица и сирочади срп.-православних свештеника босанско-херцеговачких епархија, као што је §. 30. преиначио конзистрони одбор у сједници својој од 12. децембра 1900., те је и превишње најмилостивије одобрен, и то у корист оних свештеника, који се још нису уписали у овај фонд, а сходно односним параграфима овог фонда могу бити уписани. Они свештеници, који нису уписани у овај фонд, а могу се уписати, у нади смо, да неће пропустити прилику, да се користе овим преиначеним параграфом, док је још на вријеме, а то у корист своју, односно својих фамилија.

По један примјерак §. 30. преиначеног и превишње најмилостивије одобреног у прилогу достављамо преч. свештенству, који су већ уписани у овај фонд знања ради, а онима који нису, а могу се уписати — владања њихова ради.

АЕ. Митрополит:
Серафим

Митрополија Бањалучко-Бихаћка.

Произведење. Његово Високопреосвештенство Митрополит Бањалучко-бихаћки господин Евгеније благоизволио је у Бихаћу 10. маја т. г. произвести за протопресвитера јереја Никодима Новаковића, пароха и надзирателя протопресвитерата Бос. Петровачког.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— Александар Живановић —
[Осијек.]

(Наставак.)

Исти тај факт видимо, кад посматрамо развиће цијелог човјечанства. Неоспорна је истина, да се човјечанство развија из дана у дан. Сравнимо садашње човјечанство са човјечанством прије 500 или само прије 100 година, па ћемо видјети, како је оно напредовало гигантским корацима на сваком пољу а особито на пољу науке, која је у најтјешњој свези са моћи мишљења. Интелектуални живот данашњег човјечанства је сасвим друкчији, много напреднији и развијенији, него у наших прадједова. Док се у старо доба славиле универзалисте, данас је лудост тражити једног Аристотела, јер је наука и искуство тако напредовало, да је једном човјеку немогуће, да ма прегледа напредак човјечанства у свима гранама његова живота, а камоли да је упућен у све гране науке. Што је у старо доба било могуће, данас није.

Да ли се према интелектуалном развићу развио што и склоп човјечији, а особито његов мозак? — Је ли наш мозак данас друкчији, развијенији, него што је био мозак у старих људи; да ли је он по количини порастао или ма какве физиолошке разлике добио? — Ни најмање. — Мозак је у нас исти, као и у наших прадједова, а душевни живот сасвим друкчији. Ми се тужимо да човјечанство дегенерира, да тјелесно малаксава; старији наши били су чвршћи и могли су да издрже много више штрапаца, него данашњи разњежени нараштај. По материјализму би пак и наш тјелесни склоп морао напредовати. Развиће мозга би морало ићи раме уз раме са интелектуалним развићем, јер кад би мисао истјецала из мозга, морао би данашњи мозак, који је много продуктивнији од мозга старог човјечанства бити друкчији од овога, особито у погледу волумена.

Основ дакле, на коме материјалисте зидају своју тврдњу, да је мозак исходиште душевног живота, јесте лабав, према томе и њихова се тврдња не да одржати. Јер и осим наведених разлога можемо запитати: како је то, да су закони мишљења опћи и једнаки у свих људи, кад се међу њима не може наћи ни два потпуно једнака мозга, а особито по облику?[1]). Ако би мозак рађао мисли, онда не би било на свијету ни два човјека, који би имали једнаке мисли[2]).

[1]) G. Fell: „Die Unsterblichkeit der menschlichen Seele" стр. 21.
[2]) Cf. Dr. A. Stöckl: „Apologetik" стр. 28.

Обазримо се мало опширније на ону тврдњу Vogt-a, Moleschott-a и других представника материјализма, који тврде, да је мисао екскремената мозга, као што су жуч, слуза, мокраћа и т. д. екскременти дотичних органа. Но ни чулно опажање није материјална функција мозга, а камоли мисао. „Представа је само представа неког предмета. Кад добијамо представу, онда неко у нама кући критерија дотичног предмета и слаже их исто онако, како су на предмету? И код интелективних је појмова исто тако. Ако је мишљење материјална функција мозга, онда и мисао мора бити материјална“ [1]). Пошто није материјална, није ни њен узрок материја.

Врло лијепо одбија оваква материјалистичка сравњења физиолог E. Huschke. Он вели: „И мозак има своју тјелесну функцију. Та се функција може сравнити са пробавом, или са лученјем жучи, па да не морамо скакати на страно научно поље, те доводити у свезу сасма противне ствари. По здравој логици ово је права аналогија: као што бубрези, стомак и мишићи обављају свој кемијско-електрички посао тако и мозак производи свој, њему својствени, нервни електрицитет“ [2]) Само се од себе каже, да тијело не може од себе производити мисли, јер од материје може постати само материја, а материја не може произвађати из себе нематерију.

И да дозволимо, да би мишљење била функција мозга, о чему би могао човјек мислити? — Он би могао мислити само о материји. Али ми видимо, да имамо апстрактних појмова, појмова таквих, који спадају надчулном свијету.

Покушавало се још у старо доба, да се изађе из овог тјеснаца. Симија говори Сократу у тамници, да му није јасно идеалистичко становиште, јер се може рећи, да и лира лијепо удешена издаје од себе глас, т. ј. нешто невидљиво, нетјелесно, а при том лијепо и божанствено; лира и жице би биле тијело, а звук душа; кад би лиру разбио или жице потргао, нестало би и звука [3]). Будисте су такође сравњивали душу с варницом: као што варница искаче из два дрвета, која се тару једно о друго, а варнице и дрво су сасвим неслични и по спази и по изгледу, тако је и са душом и тијелом (мисли и мозгом). [4]) Као примјер, да се душевне појаве могу растумачити материјалним узроцима, наводи се код Грка још хармонија. Хармонију произвађа н. пр. инструмент, но не само његове струне; оне дају од себе само звуке, али звуци још нису хармонија, већ кад дођу у извјестан одно-

[1]) Ibidem стр. 27.
[2]) „Schädel, Hirn und Seele der Menschen und der Thiere“, стр. 162.
[3]) Plato: „Phädon“ стр. 36.
[4]) G. Teichmüller: „Über die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 37.

шај једно према другом, тада се стапају у хармонију[1]). Хармонија није материјална, а потиче од хармоније. Таквих сравњења има много и она се још и данас употребљавају (н. пр. мирис од цвијета и т. д.)

Да ли оваква сравњења тумаче ствар како треба, т. ј. да ли су она подесна, брзо ћемо се увјерити. Истина је, да је звук сасвим различит од лире, да је он нематеријалнији од лире. Но да ли је уопће нематеријалан? — Знамо, да није. Звук се оснива на материјама етера, те ти титраји су у нашем уху глас. Дакле опет материја резултира материјом. Таласање жице је покренуло ваздух, који долази до нашег уха и спроваћа материјалне титраје. Већ то, што ми звук примамо чулом, доказује нам, да је звук материјалан, јер су наша чула пријемчива само за материјалне предмете. Вјеру н. пр. или ма какав апстрактан појам не може ни једно чуло примити и примјетити, јер их нема у материјалности. Звук примамо чулом слуха, дакле је он материјалан. Тако исто и хармонија. Звучна хармонија није ништа друго, до скуп неких звукова, који у нама буде пријатне осјећаје. Пошто се она састоји из звукова, природно је, да ће и она бити материјалног поријекла, јер су и дијелови из којих је она постала, материјалне природе.

Исто је тако и са другим аналогијама. Катра, мирис од цвијета и т. д. такође су материјалне природе, јер их опажамо помоћу чула. „Цвијет ми опажамо преко чула вида, мирис од цвијета такође опажамо, само помоћу другог чула, чула мириса, али мисао не можемо ни једним чулом примити; према томе је она безувјетно нематеријална и по томе сматрати мисао као особито својство материје, много је теже, него сматрати ружин мирис њеним својством“[2]). Аналогије те врсте дакле нису згодне, јер ту сравњујемо (а материјалисте хоће и да изједначе) материју и њена својства са душевним својствима, дакле сасвим хетерогене појмове, који се не даду сравњивати (а камоли изједначити). Звук, хармонија, искра и мирис су сасвим друге природе него што је мисао, те нашу тврдњу, да је мисао душевно својство и рад, не могу споменуте аналогије никако оборити. Ако се звук и хармонија сматра за нешто божанствено, онда је „душа много божанственија, те се не може ни сравнити са хармонијом“[3]). Овакве је аналогије потпуно безоружао још Платон у свом „Федону“.

Материјализму пружа храну та околност, што се у природи много више примјећује физички рад, материјалност, а душевни живот изгледа да је зависан од материје, јер се без материје (н. пр. чула) не исказује ни душевни живот. „Физичка област је, кад се посматрају

[1]) И. П. Рождественскій: „Христіанская Апологетика“ I. стр. 412.
[2]) Ibid. I. стр. 411.
[3]) Plato: „Phädon“ cap 45.

природне појаве, опћенитија, а психичка ограниченија, везана за извјесне материјалне особине, те је лако претпоставити, да је психички рад функција неких високо организираних супстанција. *Али тим се још не задовољава захтјев узрочности*“[1]), коме није доста само претпоставка, већ који тражи, да се за сваку појаву изнађе прави узрок. Нама је физичка област опћенитија, јер је ми посматрамо чулима, но ако се унутрашњи живот мање примјећује, немамо права тврдити, да он не постоји.

У чему би се управо по материјализму састојала мисао и душевни живот? Како она постаје? — Она је рецимо функција мозга, али каква радња? — На то добијамо одговор, да се она састоји и постаје од нервних покрета. По томе би мисао била посљедица неких покрета наше мождане материје. Ти би покрети свакако морали претходити нашим мислима, т. ј. прво би се морао мозак покренути, па тек онда долази мисао. Апстрахирајмо засада примједбу, да се материја не може сама од себе кретати, јер то није њено својство, па нека нам се само растумачи, шта нас упућује да вјерујемо, да прво постају покрети, па онда мисли. Дали можда тако каже физиологија?

Потпуно ће нам бити појмљиво, да ће неке промјене, неког рада бити и у мозгу и нервима кад човјек мисли, јер он мисли помоћу мозга. Али да су те промјене прије мисли, то се не може доказати. Физиологија нам каже, да су мисли истовремене са покретима мозга. „Оне се не рађају послије осцилација нервних кончића, већ истовремено с њима, дакле осцилације не могу бити узрок, а мисао посљедица, јер узрок мора претходити посљедици. Нервни покрети прате мисао, али она од њих не постаје, није дакле ни посљедица њихових тјелесних радњи, није ни функција, чак ни својство мозга, већ је мозак само њен пратилац. Мисли и осјећаји су својства функције наше душе, а не функције мозга. Као што вријеме и простор постоје једно с другим, не улазе једно у друго, а ипак су спојени једно с другим тако, да не можемо замислити једно без другога, тако дух и тијело, мисао и покрети мозга“[2]).

Састоји ли се мисао у тим покретима мозга и нервних кончића? — И ако нервни кончићи осцилирају и ако се мозак креће кад се рађа мисао, како да од тог покрета постане мисао? Покрет и мисао не може бити једно исто. Знамо, да је покрет сам по себи несвјестан рад, па откуд би он био идентичан са сазнавањем, са мишљу? Откуд би покрет сам за себе знао, да је покрет?— Без неке силе не

[1]) W. Wundt „Vorlesungen . . .“ стр. 505.
[2]) E. Huschke: „Schädel, Hirn und Seele . . .“ стр. 163.

може бити покрета, а ако је та сила несвјесна, мора бити и покрет несвјестан. И покрет је свагда сам по себи несвјестан, њега може примјетити и растумачити само разумна сила. Природа се сва креће, па ипак нигдје покрет сам себе не разазнаје, већ само у духу, јер га дух примјећује, разликује од мировања. Покрет дакле не може бити мисао, он само њу прати, а сам остаје увијек само покрет. „Кад бисмо ми били у стању, да психички механизам, којега рад прати душевне процесе, прогледимо у цијелом њиховом склопу, он (т. ј. психички механизам) би остао само она покрета, на којима се не би примјетило никаква трага од онога, што они (покрети) психички значе“ [1]). Покрет у нервним кончићима или у мозгу добија свој импулз и садржину (т. ј. мисао, што је главно) од разумне силе, која га произвађа, а ту разумну силу ми називамо душом; мисао је њен рад. Нервне струје не могу протумачити нити мисли, нити осјета, а још мање их могу произвести“ [2]), већ само кореспондирају с њима.

Сада долазимо на сам постанак покрета. Може ли покрет у материји сам по себи постати, другим ријечима може ли мисао, а с њом и душевни живот резултирати директно из материје? Је ли покрет (кретања) својство материје? Материјалисте сами не могу дефинисати. шта је материја. То је њима нешто пипљиво (из непипљивих атомâ постају помоћу атракционе снаге, која је у њима, молекули и од њих тијела!!) Дубље се не може продријети у појам и суштину материје. Њу не можемо дефинисати, према томе не познајемо ни суштине њене. Но пошто се о њој освједочавамо, пошто је видимо и осјећамо, можемо се увјерити и о њеним неким својствима. По самом материјалистичком начелу ми не смијемо њој подметати нити претпостављати у ње својства, која не видимо, јер бисмо та својства морали примати на вјеру, коју материјализам најодлучније одбацује. Тако би било, кад бисмо материји приписивали својство кретања, а тако исто и својство мировања. Кад посматрамо материју, увјерићемо се, да она мирује и да се креће. Које је дакле њено својство, да ли мировање или кретање?

Ако материја мирује она ће вјечито мировати, до год је нека снага не покрене. Сама у себи нема спонтанеитета, т. ј, нема моћи, да се сама покрене. Исто тако ако је материја у кретању, она ће се увијек кретати, до год је нека сметња (сила) не задржи.[3]) Истина њено вјечито мировање, ако се не покрене, тумачи се неком снагом отпора (vis inertiae), дакле је у њој нека снага (репулзивна), која кад је материјин отпор једанпут савладан, опет ради у вјечитом кретању,

[1]). W. Wundt: „Vorlesungen . . .“ стр. 509.
[2]). E. Huschke: „Schädel, Hirn und Seele . . .“ стр. 162.
[3]). Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“ I. стр. 24.

т. ј. опет у репулзивној снази према сметњама, које хоће да је задрже. Само кретање и мировање нису дакле својства материје, већ стања, у која је она помоћу неке силе дошла. Материја је индиферентна и према кретању и према мировању; једино од увјета зависи, да ли ће она бити у стању мира или кретања.

Дошли смо дакле на ријешење питања, да ли покрети у можданој материји могу од себе постати. Пошто се материја уопће не може сама покренути, то се она не може без неке снаге, која би њен отпор савладала, покренути ни у мозгу. Према томе не може мисао сама од себе постати из мождане материје, јер покрети у мозгу не постају сами од себе, већ су изазвани животном снагом — душом.

Логичан је дакле закључак само, да се мисао рађа у души и да је она душевна функција; мозак је орган душин, преко кога она мисли исказује; начин, како се мисао спољашње исказује, јесте покрет мождане материје, њено стање, које је условљено радом неке силе, душе. Сама индиферентност материје према кретању и мировању довољна би била и да није других доказа (наиме: да се мисли рађају истовремено са покретима материје, затим да је покрет само покрет, а не уједно и мисао), да опровргне материјалистичку хипотезу, да је мисао нервна струја.

(Наставиће се).

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Настаавак.)

Али своју љубав, кротост и дуготрпљење не смије пастир до водити до снисходљивог односа према свима слабостима своје духовне дјеце, него, кад је потребно, мора изобличавати порок с пуном влашћу и озбиљношћу. У тумачењу ријечи Божје, по мишљењу Златоустову једнога треба учити, а другоме заповиједати. Упоређујући дјело проповиједи са уређивањем свјетских послова, св. Ј. Златоусти говори овако: „При уређивању човјечјих послова једаред је потребно настављање, други пут заповиједање. Кад би ти (учитељ) стао свакоме заповиједати ондје, гдје треба учити, био би достојан исмијавања. И обратно, кад би почео учити ондје, гдје треба заповиједати, десило би се исто то. На примјер, да човјек не смије бити рђав, томе не треба

учити, него заповиједати и забрањивати с особитом силом. . . . А ако хоћеш да говориш о томе, да треба имање раздавати, да треба чувати чистоту тјелесну, ако мислиш бесједити о вјери, у том случају учење постаје неопходно“ [1]). И кад хоће да се поправи живот вјерних каткад је потребна ријеч кротости, а каткад ријеч укора. „Као што је штетно, кад се осуђује бесмислено, исто тако и не казнити јавне грјешнике значи показивати пут другима, да и они чине то и да то покушају. Карај не којекако, него са строгошћу, јер ће се на тај начин и други бојати“ [2]). Или у другој бесједи о истом питању св. Ј. Златоусти говори овако: „у овијем стварима, које се тичу лично њега (свештеника), нека и допусти немар и нека га сноси, јер на тај начин дуготрпљење помаже успјеху учења; али у оном, што се тиче другијех — не; јер то већ не ће бити кротост него равнодушност. Када се он свети за увреде, нанешене њему, или за оговарање, или за грдњу, тада га с правом кривиш. А када се ствар тиче другијех, тада заповиједај и наређуј с пуном влашћу. Ту не смије бити кротости, да не би постало опасно за друштво“ [3]). У овијем ријечима се јасно огледа она мисао св. Ј. Златоустог, да укори пастиреви нијесу знаци његове суровости, јер он мора бити кротак, него да су изазвани нраствеиим стањем вјерних. „Као што лијечник у интересу болесника даје му горке лијекове, тако и пастир-проповједник, говорећи горке ријечи, чистећи душу од порочних помисли и забацујући тешко бреме гријехова, пружа слушаоцу спокојство савјести“ [4]). — Али и онда, кад са силом и заповијешћу говори, пастир не смије никада заборављати дух љубави, не смије карати са страсношћу, него мора ублажавати укоре духом кротости. Лијеп примјер, како се заједно налази дух строгости са духом љубави, даје нам сам Ј. Златоусти. Треба прочитати његове бесједе на посланицу Колошанима (гдје он изобличава страст сребролубља) тога ради да се види, с каквом опрезношћу употребљује заповједничку ријеч, каква љубав пробија кроз сваку суровц, заповједничку ријеч његову.

Бринући се из своје душе о духовном препорођају свога стада, не имајући у виду никакавијех спољашњих споредних циљева осим да у срцима свога стада усади ријеч Божју, пастир-проповједник мора тражити плод своје пастирско-проповједничке дјелатности само у духовном узрасту свога стада; њега не смију заносити ма какови спољашњи знаци одобравања и похвале његовој проповједничкој ријечи.

[1]) Бес. на разна мј. св. Писма.
[2]) 7. и 8. бесједа.
[3]) Бес. на I. Тимотеју.
[4]) Ibidem.

Према тијем појавама пастир се мора односити, ако не негативно, а оно у сваком случају као према нечему споредном, што нема битног значаја у његовом пастирском дјеловању. „Онај, који је примио на се подвиг учитељства, говори Златоусти, не смије гледати на похвале другијех и слабити духом, кад их не чује. Ако трудбеник ријечи ради удобности Богу (ето то му мора бити једино правило и једина сврха ревног труда, а не пљескање руку и похвале), стиче хвале код људи, нека не одбија одобравања; а ако их не добије од слушалаца, нека их не тражи, и нека се не жалости. Најбоља је утјеха у трудима и сасвијем је доста, кад неко у савјести својој може рећи о себи, да се он у учењу своме једино држао правила, да угоди Богу! А кога буде водила жудња за нерасудним похвалама, тај не ће имати никакве користи ни од великог труда свог, ни од силе ријечи своје тијем прије, што душа, која не умије да подпесе бесмислена окривљавања народа, слаби и губи вољу, да се труди у проповиједању. Зато прије свега, треба научити презирати похвале. Ко не зна ту науку, томе мало користи окретност у ријечи, да сачува у себи способност учења“[1]). „Душа, која жедни за чашћу и славом, говори још св. отац, не ће видјети царства небеснога (Мат. VI. 5.)“[2]). „Шта је баш и част, коју нам указује гомила? Ништа, јер ако гину они, који нам одају част, онда тијем прије гине и та част“[3]). „Похвала проповједнику није пљескање рукама, него ревност слушалаца у побожности, не шум за вријеме слушања, него усрђе у свако вријеме. Шумно одобравање, тек што је изишло из уста, ширећи се по ваздуху, нестане га; а поправљање слушалаца спрема богату и бесмртну награду и ономе, који говори, и ономе који слуша. Усклик вашега одобравања чини говорника славним овдје, побожност душе ваше даје учитељу слободу пред престолом“[4]). „Каква ми је корист у томе пљескању, говори још Ј. Златоусти. Шта је у похвалама и у усклицима? За мене ће бити похвала то, ако ви својим дјелима оправдате све ријечи моје. Тада сам ја срећан и блажен, када ви са свијем усрђем будете ме примали, него испунили све, што од мене чујете“[5]). — Очевидно је, да је св Јован Златоусти, чинећи силне укоре спољашњим похвалама, којима награђују слушаоци проповједника, полазио у тијем укорима са те мисли, да се похвале дају лијепом произношењу проповједниковом, што није битно у проповиједи, него је спољашњи (и ако велики и

[1]) О свештенству.
[2]) Бес. на посл. Титу.
[3]) Бес. на посл. Ефесцима.
[4]) Бес. на разна мјеста св. Писма; вст. бес. на посл. Колош.
[5]) Бес. дрењим народима.

ванредни) дар, — и што, дакле слушаоци, заносећи се лијепим говорењем проповједниковим, обраћају пажњу баш на спољашњу страну проповиједи, заборављајући на њену унутрашњу садржину, која управљена на искорјењивање покварености и на стицање врлине, свагда дубоко озбиљна, мора изазивати у слушаоца дубоку пажњу, побуђујући га или покајничком чувству, или чувству свијетле и тихе — али не бурне и усхићене радости у Христу и срдачне благодарности проповједнику. С тога спољашњи усклици, спољашње похвале не смију будити радост у проповједника, него тугу, изазивати из уста његовијех укоре и опомене слушаоцима, да они пазе на ону унутрашњу садржину у проповиједи, која је управљена на њихово спасење и пазећи на ону страну проповиједи, да исправљају свој живот.

Једино дакле истинити плодови, које пастир мора очекивати од своје проповједничке дјелатности јесу препорођај свога стада, усађивање у душама њиховима мира и радости у Духу Светоме — царства Божјега (Римљ. XIV, 17.), — а све се остало не односи битно на његову службу.

Проповиједи је пуно значаја средство у нравственом утјецању пастира на стадо. Али утјецај проповиједи у борби с пороком доста је ограничена и самим проповиједима никако се не може задовољити брижна љубав пастирева, кад опази да овај или онај из његовог стада пати од нравствене болести. Проповиједи опћа, која поучава, има тај значај, да чува, када стаду пријети зараза од каквих му драго рђавих обичаја, или кад се многи силно заносе за нечим, што пријети опасношћу по нравственост. Даље с поуком у црквеној проповиједи може се спојити изобличавање, кад пастир опази какве му драго неправилности у животу свога стада, кад види, како читава маса вјерних нарушава светост хришћанских захтјева, па и онда, када је завладао многима какав велики порок.

Да би пастир могао с мање или више успјеха лијечити душевне болести, потребно је, да се непосредно, лично опходи са онима, који од гријеха болују, као што је то код обичног лијечника, кад лијечи тјелесне болести. Ако људи требају духовног лијечења, не могу на њих утјецати толико опће поуке, управљене свима, колико засебне поуке и оне су овдје чак и потребније, него прве. — Најзгодније вријеме за ове поуке јесте вријеме исповиједи. Пастиру у то вријеме долазе његова духовна дјеца, пред њим откривају ране и красте обољеле душе; овдје се пастир среће лицем к лицу са свијем могућим појавама унутрашњег психолошког свијета, с најразноврснијим манифестацијама нравствене природе човјекове почињући од неверија и нравствене

окорелости и свршујући с религиозним одушевљењем и нравственим подвижништвом високог достојанства. Као стараоц душа, пастир се не може и не смије задовољити једино вршењем богослужбеног чина, који је скопчан са свршавањем тајана, те равнодушно дријешити или везивати онога, који се каје. Његова је права дужност — „слабе крijепити, болесне лијечити, рањеноме ране превијати“ (Језек. XXXIV. 4.).

Као што у медецинској практици успјех лијечења болести зависи од тога, колико је правилно постављена дијагноза, како су вјерно одређени узроци постанка и погодбе развитка болести, тако је и код лијечења духовног. — Да би ово било успјешно, пастир мора проникнути у суштину и карактер онијех животних погодаба, које имађаху значаја у образовању карактера извјесног човјека, те извршаваху овакав или онакав утјецај на његов душевни склад и његово владање[1]). Затијем када љечник установи болест, те одређује лијекове, а он мора све то да удешава према организацији болнога, исто тако и љечник духовних болести, када хоће да пропише лијекове, мора добро узети на око унутрашње стање човјеково. „Пастир мора имати много памети и много очију, да би могао са свијех страна посматрати стање душевно те употријебити сходне мјере“[2]). Док је једноме потребно просто савјетовање, поука, па да се морално поправи, другоме треба оштар укор и казна. „Један због оштрог укора пада у раздраженост и скреће са правога пута, а други се не могу другојачије поправити, него само оштрим укорима казнама[3]). „Најбољи начин лијечења, говори Ј. Златоусти, састоји се у томе, да се не позлеђују само ране, него да се и привијају, а највише правило наставе јесте у у томе, да се не само кори, него да се и поучава, тјешi . . . . Ко непрестано само поучава, тај чини слушаоца безбрижним, а ко само кори, тај га чини све упорнијим, јер не подносећи тежњу наставе, те непрестаних укора, брзо се уклања. С тога у методици наставе мора бити неке разноврсности[4]).

Разумије се само по себи, да кад сва пастирска дјелатност мора бити израз љубави[5]), онда тијем више та љубав, која све обухваћа, мора имати мјеста овдје, у односајима пастира према слабим и болесним члановима свога стада. Никакови други односаји према њима не могу се чак ни замислити, јер је познат психолошки факат, да оштрина према раздраженом, болесном духу само га још јаче раздражује и ствара непријатељство према духовном љечнику, — био то пастир,

[1]) О свештенству.
[2]) [3]) Ibidem
[4]) Бес. на разна мјеста св. Писма; Бес. стар. народима; Бес. И. Тим ; Бес. Титу.
[5]) О свештенству.

или отац, или други ко. — Ријеч каравља мора истјецати из чистих извора, наиме из ревности, у Богу, из очинске љубави према вијернима и из благочестиве бриге за спасење њихово. Осим тијех чистих побуда ништа не смије бити тамо, гдје се пастир позива, да врши свето дјело спасења своје духовне дјеце. Служећи се укорима, „ми се, говори Ј. Златоусти, не светимо за себе, не служимо гнијеву своме, него се бринемо за спасење ваше“ [1]). И он свакоме пастиру напомиње: „не карај с гнијевом, пити с мржњом, нити с непријатељством као непријатеља — све то мора бити заборављено; него како? С љубављу, са саучешћем, више у туги за онијем кога кориш, жалећи у души стање његово“ [2]); „стрпљивошћу и настојањем, сузама и плачем можеш привући и подићи очајалу душу“ [3]).

[Наставиће се].

Бесједа на Ђурђев-дан 1901. године.

— Говорио: **Петар Ђенић**, протојереј и конзисторијални савјетник — [Бањалука]

Во имја Оца и Сина и свјатаго Духа,

Преосвјашченњејши Владико благослови!

Сјајним богослужењем и заносно дивним духовним пјесмама прославила је данас наша св. православна црква једнога свога великог поборника, и окитила главу његцем неувелог цвијећа једном неустрашивом борцу за узвишена начела божанствене науке свога оснивача, Господа и Спаситеља Исуса Христа. Сваке године на данашњи дан одаје црква дужну почаст ономе великом мужу, који је био: „ослободилац заробљеника, заштитник сиромаха, немоћних лекар, благочестивих царева бранилац, посилац побједе и велики мученик Христов, св. Георгије.“ — Између хиљаде хиљада невино поклапих јагањаца, мученика хришћанских, који својом светом крвљу учврстише темељ цркви Христовој на земљи, те јој никаква вражија сила нахудити не могаде, надвија се својим херојством и сталношћу у вјери, данашње јање Христово, св. великомученик Георгије, као бијели крин међу другим цвијећем. Кад му безбожни и грозни мучитељи натакоше на ноге усијане опанке, кад га љуто по бијелом тијелу изудараше, када га грозно измрцварише стално њере у Христа ради, *он, задахнут вардом и непоколебивом вјером у свога још више измученог Спасителља, оснажен бо-*

[1]) Бес. на разне случаје.
[2]) Бес. на П. Тим.; пст. Бес. на разна њјеста св. П.; Бес. др. народ.
[3]) Бес. древним народима.

жанственом снагом, коју само права вјера у нама ломаша, све сноси, све трпи, све праштa!

За ту натприродну борбу његову са злотворима нашега спасења, са невјерницима божанствене истине, са свирепим тирјанима слободе, правичности, поштења, братства и једнакости људске, увјенчала га је Хришћанска црква вјенцем славе и називом: „побједоносца". И на слици нам га приказују у борби са неким чудовиштем, у борби са ждајом т. ј. са старим поганичким свијетом, са његовим злим и опаким страстима, које овај војник оружјем Христове науке побјеђује, усмрћава, и ослобођава од те несите хале гријешни и залутали род људски, навјешћујући му љепшу зору спасења; јер тек што протекоше три или четири десетине година, а послије његове мученичке смрти, издахну и смртно рањена стара хала, сруши се трошна зграда незнабошка и поче се дизати величанствена и темељито основана зграда велике Хришћанске државе, која ослободи из старовјерних окова људски ум, облагороди људско срце, те међу људима завлада царство божје, царство правде, поштења, међусобне љубави и осталијех врлина небескијех.

Не могу се довољно процијенити и достојно опјевати заслуге св. мученика за цркву Христову, која је из крви њихове процвала „якоже крінъ селный". Јер да у тој цркви не бијаше праве, чисте и јасне, као сунце истине, и правог спасења гријешним људима, зар би се први а и познији вјекови хришћанства одушевљавали толиким мученицима за науку и светињу њену? Зар та црква Христова, црква православна, није одушевљавала, снажила па и одржала до дањашњих времена и наш српски народ, који је у доба лутих душманских гоњења и мученичких страдања, све наде своје полагао у ту цркву? Да, у њој се челичио и снажио, у њој је утјехе у жалости тражио, у њој је мелема за ране своје налазио. Са њом је плакао, а са њом се и у њој се радовао!

Па та ће нас црква и вјера и на даље, у будућим временима, спасавати и спасти, само ако јој искрени, вјерни и одани синови останемо.

Љубимо је онако, као што ју је љубио св. великомученик Ђурађ, будимо јој одани и вјерни онако, као што су јој вјерни и одани били наши прађедови. Жртвујмо се за њу онако, као што се жртвовао за њу данашњи светитељ и мученик Георгије.

Ђурђевска је слава, слава мученичког вјенца, оплетеног гвозденим верижицама, окићеног бодљикастим трњем, намијењог мукама свакојаким, и по тој намјени његовој, натопљеног у невиној крви мученика за вјеру Христову.

Све је јадно и жалосно на томе и у томе вјенцу! Али ђурђевска слава, слави вјенац тај св. Ђурђу око живе главе, што му се велики дух његов није дао оковати жељезним веригама вјенца тога; слави оно ведро светитељско чело, што се није знало ни намрштити под заоштреним, бодљивим трњем његовим; слави оне горке светитељске муке, којима није заискало срце никаква лијека ни понуде од овога свијета; слави ону мученичку крв, која себе ни мало пожалила није, текући под њим потоком крвавим, Христа Бога и Његове части ради.

И наши су стари често пута носили на својој глави такав мученички вјенац, па и опет у својој прађедовској вјери нијесу клонули, нити светињâ незнних изневјерили! Поносимо се и ми потомци тим аманетом њиховим, те ће нам тај понос уздићи и опет посрнули аманет прађедовски, а ми ћемо као свјесни потомци својих старијих и бољих, опет високо главу подигнути, бити вијењи и признати, и Србин ће у далекој будућности славити крсну славу ђурђевску, а она ће му помагати и спасавати га!

А престане ли — не дао Бог — једном у српском дому крсна слава ђурђевога дана; угаси ли се једном у његовој кући крсна свијећа ђурђевска; изиђе ли из обичаја кувати и китити кољиво ђурђевско и у цркву га на освећење носити; престане ли српска мôма и нêва умивати у рâно јутро ђурђевско своје лице милодухом и другим ђурђевским цвијећем, онда, е, онда: „пропаст твоја от тебе Израиљу.“

Зато побожна браћо, приљубимо се штогод боље можемо уз лијепу славу српске *али и православне славе св. ђурђевске*, која нас је до сада спасавала, а и од сад ће нас ако Бог да, спасавати и спасти.

Свечарима и крштењацима св. дијепе ђурђевске славе, сретна, берићетна и дуговјечна била лијепа њихова ђурђевска слава, дај Боже, — Амин!

Књижевне оцјене и прикази.

Прва збирка проповиједи. Написао Тимотије Димитријевић, свештеник суботички. Суботица 1899. Цена 2 круне.

Намјера нам је у неколико потезова изнијети прилике проповједничке наше литературе, у колико је има. Недавно у пријатељском кругу заподјео се разговор о проповиједима и проповједницима и да ли у опће може бити говора о проповједничкој литератури у нашој српској православној цркви. Било је и pro и contra. Наше је мишљење, да се може код нас разговарати о проповједничкој литератури, само у ту литературу не рачунамо све до сад издане проповиједи, него чинимо изузетак, дијелимо чисто зрно од кукоља. Можемо рећи да има доста издатих

проповиједи, ваљаних и слабијих, али досад још није изречен суд о њима. А важно је то питање, са којим се омилитика и њена критика има озбиљно позабавити, да једаред дознамо, шта имамо, који је прави добар, а који не. Мислимо, да је ово потребно расправити и расчистити; доста смо већ лутали, ваља једном увидјети, да није доста само говорити, него ваља знати, како се има говорити, и да за литературу није све једна ствар штампање или нештампање проповиједи, него ваља пазити да се штампа само ваљано и честито. И овдје дакле важи начело: Боље мање, па боље, него много, па ништа! Сви се дакако радујемо, кад чујемо, да се штампа и пушта у свијет нова свеска проповиједи, бар нас то соколи и држи у увјерењу, да се и код нас нешто ради, да и код нас има добрих пастира, који озбиљно схваћају свој задатак, да свештеник није само за то, да церемониште, него и да поучи и изобличи и поведе своје стадо на пут спасења. Али ипак у већини случајева расклапамо књигу са зебњом у срцу, јер се бојимо да нас књига неће задовољити. А бићемо незадовољни зато, што се код нас неозбиљно ради са најсветијим радом, са проповједништвом. Овладало је мишљење да се све мора трпјети на рабош спремашне проповједничке литературе, али поново велим, о литератури може бити говора и онда, кад немамо читаву гомилу дјела, него је доста само и мало, само мора бити ваљано, срећено по одређеној идеји, систематски. Јер ништа не губи тако вриједност своју, као проповиједь без циља и тачне сврхе. И проповиједь, као и пјесма, макар је узели као просту, лаку и малу поуку мора имати своју идеју и своју циљеъ, јер без овога изгубила би се, пропала је код критичара, а још прије код слушалаца: код овијех није постигла жељена успјеха, а код онога изазвала је најстрожију критику и осуду. Та система, тај одређени рад у проповиједању мањка особито код млађих наших проповједника. Изговори се обично десет — петнаест проповиједи, за тим се учини човјеку, да је то већ довољан број, да се може у ред ставити са Никанором и Теофаном, и код првог штампара, кога сретне човјек, приређује се и издаје „прва збирка проповиједи“, затим „друга“ и т. д. А нико не пита: Стани, човјече, јеси ли са првом збирком постигао какав успјех код вјерних, код критике? Дај нам рачуна о њој!

Покушаћу дакле у току времена приказивати већину проповиједи, које нам до руку дођу и од млађих и старијих проповједника. А што приказе своје почињемо са проповиједима г. Димитријевића, то је зато, што је његова збирка једна од најнових и скорим смо дошли до ње.

*

Збирка горњег натписа има 17 проповиједи, поређаних по празницима иза Нове године до св. Три Јерарха и по недјељама у триоду до inclusive Ускрса. Лијепа система по броју и редњу проповиједи, али нелијепа по садржини и расправљању; пуно предмета и разноврсних ствари, али површно обрађено, а гдјегдје врло неозбиљно, да не кажемо дјетињасто. У свакој проповиједи треба нешто рећи, те по почетку њеном мора се главна мисао одмах истаћи, било ријечима у каквом тексту, било да се то из самога почетка види, из којега дотични ставови и мисли истјечу, да се слију на крају у главну. И ако омилитика ово што рекосмо, тражи строго само од већих проповиједи, ми мислимо, да је ово праведно захтијевати и од сваког у опће говора, кад се ништа пред очима нема. Сви говоримо, да је проповједнички рад тежак, а ево како се та тешкоћа олакшо схваћа. Прва је дужност сваког писца, да прије него приступи писању размисли добро,

шта он управо и о чему он хоће да пише. А проповједник грдно гријеши, ако не чини ово; отешћава себи посао, јер се добро намучи, а може и пуно времена да проће, па да опет крај свих мука и невоља не напише и не каже ништа. Зато смо казали, да је добро у свакој проповиједи истаћи главну мисао, из које ће се излити и све друге, и која ће проповједнику, особито новом и младом, бити компас при расправи и разрађивању материјала, да се у многом не би збунио и побркао. У овом погледу г. Димитријевић много гријеши, јер много говори, што често не припада истакнутој теми, тако, да кад прочитамо већину његових проповиједи, морамо се увијек чудити и питати, шта је управо хтио рећи и о чему је говорио. Нека се не мисли, да је овом чуду и питању нашем крива, може бити, дубљина мисли или велики полет у проповједима г. Димитријевића, не! јер тога у њима нема; нема расправљања тежих догматичких питања, јер је он у томе слаб и хоће да гријеши, што ћемо доцније и доказати; нема полета и смјелих реторских скокова, да рећеш, е га неможемо мислима и осјећајима пратити — тога свега нема. Шта више проповиједи су ове сухе, без духа и живота, и узрок, те су нејасне и и неразумљиве, лежи само у претрпаности, несређености; а ово увијек онда бива, кад се напријед тачно не одреди, шта хоћемо да говоримо, како и којим редом доказе и опровргавања да износимо и како на крају да побуђујемо. Ово се тражи свугдје, а особито код слова са текстом или на какве бесједе, којој на чело мећемо некакав текст. Другим ријечима хоћемо да доказемо г. Димитријевићу, да у сваком писању треба знати *тему*, о чему хоћемо да пишемо, а тим се више ово тражи у проповиједи, гдје на смијемо баш свашта говорити, што иначе. Теофан Жинковић често је метао на чело својих проповиједи, у којима нема текст из Св. Писма, сам тему и врло добро ради. Тако у *Бесједи на Цвијети* метнуо је на почетку: „Како су процвјетали Христови пути у Јерусалиму; о постојанству воље; о благослову и о клетви народа“; или у *Бесједи* на Спасов дан: О путовању Христовом и нашем са земље на небо кроз овај свијет у онај вијек“. Тако раде и многи руски проповједници, а западни увијек. Да је тако радио и г. Димитријевић, онда се неби догодило оно, шко се је код већине његових проповиједи догодило, а највише у проповиједи на *св. Три Јерарха*. Овој проповиједи дао је такав увод, који би пристајао уз сваку проповијед — сувише монотоно. Осим тога опажа се у проповиједи, да је расклиматана и раздробљена на дијелове, који ни у каквој вези не стоје. Хоће да изнесе вјернима за узор живот св. Три Јерарха, па како га је изнио? „Далеко би ме одвело, када бх вам потанко све испричао о животу и раду ових светитеља, јер је рад ових светих мужева тако огроман, многостручан и различит, да су учени богослови читаве књиге написали о животу и раду ових св. мужева, с тога се ви морате (!) задовољити, да вам укратко само најважније моменте из живота светитеља изнесем“ (стр. 37). Па непосредно настављаа: „После неколико година Василије Велики вративши се из пустиње . . .“ Питамо га, ко би се овдје умио наћи у годинама и времену, кад није наведена ни година рођења ни друго што. Кад већ није хтио потанко разлагати о овој тројици светитеља, требало је, да је узео једну посебну црту из њихова моралнога живота, па да је вјернима изнио за науку. Зар неби то боље било, него што је изнио овако мршаву, блиједу и расклиматину слику? Или зар тако мисли одужити се св. Јовану Златоустом, кад причање брзо и немарно прекида: „Ово су тек само цртице из живота овога светитеља, јер живот је св. Јована тако пун науке и разних доброчинстава“ „беда и гоњења“ и т. д. он износи само *цртице* и то какве? Вели у њима, да је

живот св. Јована Златоустог између осталог „пун неправде“. Ето какав несмисао и потворa на светитеља може да испане, кад се не пази на штил. Ми смо увјерени, да г. Димитријевић није хтио тако разумјети, али ето ми по смислу и штилу тако разумијемо. Г. Димитријевић оно што је најглавније не обради, а о споредним стварима пише per longum et latum. И на крају не изнесавши ништа о животу св. Три Јерарха (а ово му је хтјела бити тема) овако завршује: „На зато угледајте се и ви бл. Хришћани на данашње светитеље, подражавајте животу њиховом, па ћете заиста удостојити се царства благодати. Амин“ Ма питамо га, како ће се вјерни угледати, кад ништа није о животу ових светаца рекао, ни поучио народ?

(Наставиће се.)

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Црквена слава у Рељеву. 9. маја т. г. прослављен је у Рељеву храм цркве Преноc моштију св. оца Николаја. Свечану архијерејску службу одслужило је Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит господин *Николај* уз асистенцију високопреч. г. протојереја Теодора *Јунгића*, војеног свештеника; преч. гг. Димитрија *Јанковића*, конзисторијалног савјетника; Петра *Лапчевића*, катихете на овдашњој препарандији и Ђорђа *Срајића* свештеника из Мокрог, као и часног г. Петра *Лалића*, ђакона и конзистор. канцелисте. Богослужењу је присуствовао осим многобројног сељачког свијета и лијеп број отмене публике из Сарајева и других околних мјеста. За вријеме литургије проповиједао је конзисторијални савјетник преч. г. јереј Димитрије *Јанковић*. На свечаном обједу у богословском заводу, коме је присуствовао лијеп број гостију из Сарајева, наздравило је Његово Високопреосвештенство АЕ и Митрополит *Николај* одушевљену здравицу Његовом Величанству љубљеном нашем владару цару и краљу, која је дивљењу пропраћена са трикратно „живио“ и царевком. Затим је још Његово Високопреосвештенство напило здравицу високоблагородном госп. владину савјетнику Михаилу *Кнежевићу*, претставнику земаљске владе, а такође и своме свештенству. Ректор богословског училишта впреч. г. протојереј Милош *Лалић* напио је лијепу здравицу Његовом Високопреосвештенству г. АЕ. и Митрополиту *Николају*, која је пропраћена са „Тен Деспотин“. По подне пак око 5 сати вратило се Његово Високопреосвештенство г. Митрополит *Николај* са г. вл. савјетником *Кнежевићем* натраг у Сарајево.

Испити на богословском училишту у Рељеву отпочињу 4. (17.) јуна т. г., а трајаће неколико дана.

Црква на Истоку.

Грчка духовна училишта. Орган бугарског Синода „Църковенъ вѣстникъ“ пише, да на челу духовних грчких училишта стоји *Халкијско* богословско училиште, основано 1844. год. васељенским патријархом Германом IV. Године 1899. ово училиште добило је и свој устав. Број разреда повећан је од 7 на 8. Питомци живе монашки, иду сваки дан на богослужење, васпитавају се строго по црквеним правилима; већина њих су јеромонаси, а други су расофори и др. Питомци се примају

из свих епархија, по препоруци мјесних архијереја. Наставници су бирани из лица са вишим богословским образовањем, које су добили највише на руским духовним академијама.

Других духовних училишта има још четири: Јањинско, Кесаријско, училиште Светог крста у Јерусалиму и Ризарова духовна семинарија у Атини. Јањинско је училиште свештеничко. Оно је најстарије грчко духовно училиште — основано 1820. год. од браће *Зосима*, који су на подизање завештали 290 хиљада рубаља. Кесаријско богословско училиште налази се у манастиру св. Јована Претече близу малоазијског града Кесарије Кападокијске. Оно је основано 1882. год. од мјесног митрополита Јована поглавито да образује клир за малоазијске епархије. Оно има 6 разреда, а курс му је исти као и у руских семинарија. Добротвор је овог училиште Марсељски трговац *Родокинаки*, чије име и носи. Наставници су са вишим богословским образовањем. Питомци по свршетку овог училишта могу с правом да ступе на Атински универзитет. Атинско богословско училиште је потпуна семинарија, која стоји више Кесаријског. И Атинска семинарија носи име свога добротвора и зове се: *Ризарева* духовна семинарија. К

Црква на Западу.

Римска црква у Енглеској. По писању листа „Таблет", органа римокатоличког лондонског архиепископа кардинала, има данас у Енглеској, Ирској и Шотској католика свега 5,209.956 душа. Овај број показује, да се римокатолично становништво у Енглеској не умножава, но умањује; јер у год. 1891. био је у Енглеској свега 5,640.991 римокатолик, те према томе горња нам статистика показује, да је римска црква у току пошљедњих 10 година изгубила око 430.000 душа.

Протестантизам и старокатолицизам у Аустрији. Њемачки лист „Kirchliche Zeitung" (Црквени Лист) извјештава, да је у току пошљедње двије године подигнуто нових 79 протестанских цркава у Аустрији, чији су вјерни готово искључиво бивши римокатолици. Уједно исти лист јавља, да је 13.000 душа оставило римску цркву и прешло у протестантизам, а осим тога неких 7 000 прешло у старокатолицизам. Исти такав процес опажа се и у Саској, гдје је неколико хиљада већ прешло у протестанство. Старокатолицизам пак најбоље напредује у Чешкој.

Статистика. По саопћењу „Kölnische Zeitung-a" у Француској на 38 милиона душа долази 17 архиепископа, 67 епископа, 695 настојатеља саборнијех цркава и 185 генералних викара, који у оне примају $2^1/_2$ мил. франака, поред редовног биже-а од неколико милијарди. У Шпанији пак, која броји 18 мил. душа, више свећенство прима 5.3 милиона пезета (франака), а број тих лица износи до 1.313. Архиепископи добијају до 32—35 хиљада годишње. Министарство просвјете троши на цркве и манастире до 41 мил. пезета. Како даље јавља „Kölnische Zeitung" („Колнске Новине") у Шпанији је било по најновијем попису од год. 1897. свећеника обојега реда 45.328, а монахиња 28.549, језуита пак 1.500.

Разно.

Старина. У близини *Мегаре*, у Грчкој нађена је недавно врло занимљива и скупоцјена старина. То је комад прије на коме је урезан одломак *Молитве Господње*. Тај одломак има осам стихова. Текст је истовјетан са Матејевим јеванђељем (гл. VI, ст. 9—13), тек је само нека незнатна разлика и што славословља нема.

Облик писмена, правопис и облик монограма Христовог дају нам закључити, да је пријеш из IV. односно из V. вијека. Старина ова јединствена у жанру своме, била је узидана у зиду од иловаче. Налази се сада у народном музеју у Атини. Ја.

Рушевине града Вавилона. Једна њемачка научна експедиција од неколико мјесеца ископава вавилонске рушевине. Сад је воћа те експедиције послао у Берлин брзојавни извјештај, да је подузеће успјело. Рушевине старог Вавилона, кога је Иродот описао, ископане су, те изузев простор, сасма одговарају опису Иродотову. По Иродоту је наиме Вавилон био велик као Лондон, Париз и Берлин укупно, но међутим сада је успостављено, да му величина одговара тек петини Лондона. Дворови и откривени споменици потпуно се слажу с датима.

Друштво за одржање вјере. Како успјешно и са каквом енергијом протестанти раде у борби с римском црквом и у самој Италији, гдје их има више од 100.000, види са и по заснованом друштву у Риму „друштво за одржање вјере". Досада има ове заводе: једну мушку трговачку и вечерњу школу за туђе језике са 100; а једну опет са 600 ученика. За тим има исто такову школу са 320 ученика. Има завод и за дјецу. А и иначе основани су неки други институти, а а свима је циљељ, да уз темељиту вјерску обуку поуче своје ученике и питомце за њихово знање, да очувају римску вјеру, и да сузбијају протестанте.

Јавна Благодарност.

Број 13. из 1900.

Висока земаљска влада за Босну и Херцеговину, благоизволјела је милостиво преко овдашњег котарског предстојника, за градњу нове српске цркве у Трибињу (храм св. цар Константин и Јелена) пружити новчану помоћ и то у своти од 1000. круна (500. фор.)

Овијем се како од стране потписаних, тако и од стране парохијана горе поменуте цркве изриче Високој земаљској влади најтоплија благодарност.

У Трибињу, котар Тешањ 24. јуна 1900.

тутори:

Теодор Поповић, Василије Липовчић,

Коста Душанић,
српско-правосл. свештеник

Висока Земаљска Влада за Босну и Херцеговину благоизволјела је најмилостивије придарити нашој срп.-правосл. парохиској цркви у Бушевићу слиједеће врло скупе и красне црк. ствари: 1 стихар, 1 епитрахил, 1 појас, 1 пар наруквица, 1 фелон, 1 покров за часну трапезу, 1 крст на часну трапезу, 2 чирјака на часну трапезу, 1 кадионицу, 1 петохљебницу, 1 дарохранионицу са прибором, 1 цвијет и 2 велика чирјака пред чесне двери.

Споменутих црк. ствари не имађасмо до данас у нашој врло сиромашној цркви, те нам је Висока Влада овим богатим даром велику помоћ и милост указала. Стога сматрамо за неопходну и пријатну дужност путем јавности најсмјерније захвалити се племенитој дароватељици на реченом дару испред овдашњег српско-правосл. народа.

Српско-правосл. црквени одбор у Бушевићу, 30. јуна 1909.

Стојан Зоричић,
благајник

Цвијо Сјетлица,
предсједник

Триво Поповић и Сима Новаковић,
одборници.

Читуле.

Стеван Н. Давидовић, протојереј, прави савјетник српско-православне АЕМ. Конзисторије Дабро-Босанске, витез ордена Франц Јосифова реда, преминуо је у Сарајеву 15. о. мј. у 46. години свога живота, а 20-тој своје свештеничке службе.

Прото Стеван Н. Давидовић родио се 26. децембра 1855. у Слатини. Године 1871. свршио је богословију у Бањојлуци, а потом препарандију г. 1872. у Пакрацу. Првобитно је учитељевао и то 10 година у Бугојну. Год. 1882. априла 2. и 4. рукоположен је за ђакона односно пресвитера у Сарајеву, те уједно одређен на парохију Вагањ. Премјештен је затим г. 1885. у Бос. Градишку, гдје је и за пароха изабран, а уједно му и надзор над тим протопрезвитератом повјерен. 1886. год. одликован је црвеним појасом, а 1888. произведен је за протојереја. 1891. године буде именован за конзисторијалног савјетника, у ком га својству и смрт затече. Од године 1895. па до 1897. incl. уређивао је „Дабро-босански Источник". Почетком 1898. г. одликован је од Његова Величанства цара и краља Франца Јосифа I. витешким крстом ордена Франц-Јосифова реда.

Свечано опијело обављено је 16. о. мј. у $2^1/_2$ сах. по подне у сарајевској саборној цркви. Спровод се у 2 сата кренуо од куће покојникове уз пратњу и учешће великог броја српско-православног грађанства, свештенства, чиновништва, наставника школских и младежи школске. Од стране високе земаљске владе присуствовали су опијелу грађански деловођа, преузвишени госп. барон *Кучера*, и предстојник упр. одјељења пресвјетли госп. барон *Бенко*; затим предсједници сената врховног суда пресвј. гг. Јов. *Мановловић* и Ад. *Шек*; пресвј. г. дворски савјетник Ђ. *Трешњеј*; гг. владини савјетници Мирон витез *Заржицки* и Мих. *Кнежевић* и градски подначелници гг. Петро Т. *Петровић* и др. Вл. *Ниеш*.

На свечаном опијелу чинодјејствовало је Његово Високопреосвештенство АЕ и Митрополит Дабро-босански *Никодај* уз асистенцију дванаест свештеника. Посмртни говор држао је у св. храму конзистор. савјетник преч. госп. јереј Дим. *Јанковић*, истакнувши главне моменте у животу и раду покојникову; а по том је мртво тијело укопано у срп. правосл. гробљу у Кошеви.

Покојника оплакују стара мајка, три сина и двије шћерке. Нека је покојнику вјечан спомен међу нама, а рајско насеље у царству Божјем!

Вѣчнаа памать!

Јереј **Симо Игњатић** парох Бос. Свињарски у протопресвитерату Прњаворском, преминуо је 20 априла 1901. год. Вѣчнаа памать!

Покојник је рођен 2. фебруара 1857. год. а рукоположен је у јуну 1884. од бившег митрополита Дабро-босанског Хаџи Саве Косановића.

Касно на Ђурђев дан о. г. преселио се у вјечност свештеник **Ђурађ Лазаревић**, парох пољавнички у протопресвитерату Бос. Костајничком, у 87 г. живота, а 46. свештеничке службе.

Покојник се родио у селу Деветацима (костајничке нахије) године 1814, а рукоположен је за свештеника око 1855 г. Отац му је такође свештеник био. На опијелу учествовали су свештеници Теодор Кондић, Стојан Вранешевић, и Симо Кондић. Уз лијеп број својих парохијана спроведен је на гробље Раковачко, гдје је сахрањен. Са покојником се опростио на гробу свештеник из Новог, опртавши у кратко врлине овога старог, узоритог свештеника, којима се у животу своме одликовао. Метнуо је осим тога на срце парохијанима, да се вазда сјећају очинских савјета свога старог и доброг духовнога пастира.

Покојника оплакују три ожењена, прискрбљена сина. Души покојниковој био милостив Бог, а вјечан му спомен међу наша! **С. Д. В.**

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Број 747. Реф. I. ex 1901. 1—3

Оглас.

Јавља се отсутном Ристи Јоксимовићу родом из Сарајева, да је у смислу овд. едикта од 24. августа 1900. број 3540 из 1899. подијељено право његовој супрузи Јоки рођ. Маунога из Сарајева, да против њега због злобног напуштања подигне бракоразводну парницу. Ушљед тога позива се отсутни Ристо Јоксимовић, да се потписаном духовном суду, или своме, уреда ради постављеном заступнику, часном господину Јовану Ђокићу, пароху у Сарајеву до Велике Госпојине 1901. тим прије пријави, што ће се парница у противном случају и без њега окончати.

У Сарајеву, 11. маја 1901.

Српско-православна АЕМ. консисторија Дабро-босанска.

Херцеговачко-Захумска Митрополија.

Број 495/I. из 1901. 1—3

Едикт.

На молбу Наталије Чорак рођ. Батинић, настањене у Горажду, да се због злонамјерног напуштања разведе од свог супруга Николе Чорка, родом из Писања, котар Удбина (Лика), коме се сада није могло пронаћи боравиште, а најпослије се је јављао писмено својој супрузи Наталији из американских Сједињених Држава, — обавјештује се овим отсутни и непознатог боравишта Никола Чорак, да му је званично постављен за заступника у овој брачној парници парох рашпански Владимир Гвозденовић у Мостару. — Позива се отсутни Никола Чорак, да до конца августа о. г. пријави се лично овој консисторији као Духовном суду, или нека означи мјесто свог боравишта, да му се може уручити бракоразводна тужба, подигнута проти њему од стране

супруге му Наталије; или нека упути у овој парници званично постављеног му заступника; или нек означи и опуномоћи неког другог за заступника, мјесто званично постављеног му, и о томе ову Консисторију обавијести.

Пошто мине горе означени рок, а отсутни Никола Чорак не даде о себи никаква гласа ни обавјештаја овој консисторији као Духовном суду, одредиће се дан за усмену расправу, која ће се спровести по односним прописима, а са званично постављеним му заступником парохом раштанским Владимиром Гвозденовићем из Мостара.

Овај едикт штампа се у три пута заједно у листовима званичним, који се издају у Сарајеву: Источнику" и „Сарајевском Листу".

АЕМ. Консисторија Захумско-херцеговачка.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Број 644 3—3
Реф. I. ех 1901.

Оглас.

Овијем се јавља отсутном Боки Костић-Кочић-Николићу, из Сарајева, који се на овд. едикт број $\frac{2164}{P.I.}$ ех 1900. није пријавио, да је супрузи његовој, Јоки рођ. Карабатак подијељено право, да против њега због злобног напуштања покрене бракоразводну парницу. Тијем поводом поново се позива отсутни Боко, да се потписаном духовном суду, или своме, уреда ради постављеном заступнику, часном госп. Јовану Бокићу, пароху сарајевском до св. Илије 1901. год., тим прије јави, што ће се иначе парница и без њега окончати.

У Сарајеву, 19. априла 1901.

АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Исправак. У 9. бр. „Источника" на стр. 194. поткрале се неколике погрешке, које ваља овако исправити. Наиме: у 7. реду одозго ријечи „бар пак" ваља изостављати, пошто само смисао кваре. Исто тако 14. и 15. ред одозго треба овако исправити: „и да у овом важном предузећу — које нам толико обећава, — на по пута не стану, него" и т. д. У истом другом зачалу, а у 17. реду одозго, случајно је испред ријечи „по већ" изостало „и" које ваља уметнути, те ће онда гласити „и по већ прописаном" . . .

„Источник" излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 15. јуна 1901. Бр. 11.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: јеромонах **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Ни животињу не смијемо назвати простом машином у сасвим обичном смислу, а још мање човјека, као што то чине материјалисте (Vogt[1]), јер се из живота увјеравамо, да у нама заиста постоји разумна душа. Ако је Vogt одбацује тобоже зато, што је не може видјети, омирисати, чути пити окусити, а Virchow и његови другови материјалисте зато, што не могу да нађу душевну супстанцију, која би се могла свести на физикалне законе, то одбацивање није тако моћно, да би могло уништити и саме појаве душевне, које саме свједоче човјечанству о себи. Међутим баш та околност, да се душа не да свести на физикалне законе, каже нам, да је душа неко биће одлично од материјалних предмета, који подлеже физикалном закону. Кад би душа била подложна том закону, не би нам ништа сметало, да у лабораторијама правимо организме. Ако је човјек, или ма и најпростији организам, прост склоп материје, зашто се не би могао тај склоп произвести и у лабораторији? Каже се, да хемија не може организма створити с тога, што образовању организма, морају ићи на руку природне силе. Но природне силе нису изгубљене, оне су многе у рукама човјечијим, а поред тога човјек може удружити с тим силама и своју

[1]) Materialismus oder Christenthum? стр. 104.

вјештину. Ну залуд му је сва његова вјештина и све његове силе; он организма не може склопити, јер би му за то требало, да произведе животну снагу, душу, а та се не прави у лабораторијама. „Кемији неће никад испасти за руком, да ма једну ћелицу, један мишићни кончић, један нерв, један органски дио, обдарен виталном снагом, начини[1]), јер се „кемизам“ (који је само мртва, анорганска природа) нигдје не уздиже до душевног центрума, који господари над рефлексивним акцијама у организму. Кемизам никад не може произвести живота“[2]).

Moleschott вели, да је човјек „сума својих родитеља и дојкиње, мјеста и доба, ваздуха и лијепог или ружног времена, звука и свјетлости, хране и одијела“[3]). Тим је потврдио материјалистичко мишљење, да је душевни живот тјелесна функција, да он није рад неке супстанције, већ појава, зависна од тијела и других материјалних увјета. То је још боље мислио да поткријепи поновивши изреку L. Feurbach-ову: „Човјек је само оно, што једе“ („Der Mensch ist nur, was er isst“[4]). Духовито додуше речено, јер се ријечи јако лијепо подударају, особито у њемачком језику, али без смисла! А још љепше црта Moleschott процес развијања човјечијег, кад пита: „је ли то просто, ако се човјек сваки пут преобрази при вечери, на којој претварамо материју без мисли у мисаоног човјека, на којој заиста једемо тијело и крв духа, да бисмо дух пренијели у све дијелове свемира и у сва времена преко дјеце своје дјеце“[5]). Сасвим би логично дакле било, да човјек треба да што више једе, па ће имати више мисли. Зато су ваљда богати људи, који имају на расположењу више и бољих јела и духовитији од од простих и сиромашнијих људи, јер имају више материјала за своје мисли! Онај, ко може да највише поједе, имао би највише заслуга; од њега би зависио прогрес човјечанства, јер би он морао имати највише и најједрнијих мисли. Сало у дебелих људи би био резервоар њихових мисли и најдебљи људи би заслуживали највише поштовања. А до тог поштовања и не би било тешко доћи, јер „претварање материје у мисли и није тако тежак душевни посао: за њега се тражи здрав, јаки апетит и добра пробава“[6]).

Још ћемо се запитати: од каквих је пошљедица материјализам сам на себе? Ако он одбацује мисао, онда је сам бесмисао, т. ј. он се равна без мисли и мишљења. Јер ако су мисли тјелесна функција, органски рад нашег мозга, онда се не може ни просуђивати, која је

[1]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“ I. стр. 43.
[2]) I. H. Fichte: „Die Idee der Persönlichkeit. . . . стр. 151.
[3]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“ I. стр. 3.
[4]) „Materialismus oder Christenthum? стр. 105. Cf. Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“, ibid.
[5]) J. Schaller: „Leib und Seele“ стр. 99.
[6]) Ibid.

мисао боља, која једрија, која је логична. Логичке би биле све (а по томе и ниједна), јер су све истог порекла, наиме свима им је узрок тијело; од мозга зависи све: од здравог мозга су здраве мисли, а од болесног болесне. Но ко може (без мисли) одредити, којег је мозак здрав, а који није? Можда је баш онај здрав, којег ми сматрамо болесним, па онда тако и његова мисао! Мисао у лудака и ова у здрава човјека су по материјализму савим равноправне, јер се не може ни тражити, да све мисли буду једнаке, а пошто све имају један извор — тијело, имају сва права на опстанак и све их морамо подједнако (или никако) респектирати. „С материјалистичког становишта је без смисла разликовање здравих и погрјешних представа, па тако је не само својевољна, већ и контрадикторна тврдња, када материјалиста проглашава своје мисли и тврдње правима, а оне својих противника погрјешнима. Ако је мисао у свези мисли само продукт природног процеса, који је као такав при извјесним околностима и увјетима неизбјежан, т. ј. који мора бити такав и никакав другчији, то онда све мисли, сви појмови, расуђци и закључци имају управо исто прав, ниједан нема никакве предности пред другима[1]).

На тај начин материјализам негира сам себи и у том је његова кулминација, или као што каже Fichte: „он је једна од оних заблуда, која има неке пријелазне важности као криза у развићу времена (човјечанства), али која не може зауставити великог развића и опћег напретка“[2]) и при свем његовом напрезању и данас му можемо довикнути са римским класиком: Dux atque imperator vitae mortalium animus est![3])

Материјализам се баца у наручја природним наукама и хоће пречесто да себе с њима идентификира. Но природне науке могу га само по изгледу подупирати, али ушшину не. Тобожња сродност природних наука с материјалистичким погледима потјече отуда, што су нам до најновијег доба природни закони били слабо познати. Ту се нашао материјализам и понудио своје хипотезе, те се и без одобрења заступника природних наука извикао за мјеродавни форум у науци. Но баш га природне науке туку. Има још њеких тачака додуше и у природним наукама, гдје се материјализам одржава, а то су нерјешена питања; у природним наукама има још много хипотеза и у тим нерјешеним питањима материјализам засада, док се дефинитивно не ријеше, води још велику ријеч. Како природне науке побијају материјалистичку тврдњу, видјећемо одмах. И да није материјализма,

[1]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“ I. стр. 3.
[2]) „Die Idee der Persönlichkeit . . .“ стр. 42.
[3]) Sallustius: „Bellum Jugurthinum“, cap. 1.

морали би смо се обазријети на теорију промјене материје у нама, јер је та теорија од велика значаја за наше питање, пошто се из најбоље види, да наша свијест потјече управо од душе, која се не мијења као тијело. А уз ријеч ће се видјети и колико је материјализам сродан са природним наукама.

Природне науке (поименце: физиологија) уче нас, да се наш организам мијења. То признају и материјалисте. По тој теорији органска тијела, особито животиње и човјек, избацују из себе стару, непотребну материју и замјењују је непрестано новом. Помоћу те промјене материје одржана се наше тијело гипко и свјеже, иначе би брзо малаксало. Док тијело расте и развија се, у њега се непрестано доваша и с њим се асимилира нова материја. Што је човјек старији, тим се у њему мање гомила материја, док то нагомилавање (растење) послије двадесетих година не престане. Но и тада тијело добија непрестано храну у себе, те ће према томе природно бити, да стара материја уступи мјесто новој, млађој, снажнијој. У старије доба, кад растење тијела престане, доваша се храна је од прилике једнако са избацивањем старе материје.

Промјена материје је у нама од јако велике важности, она је потреба нашег тијела. Кад она престане, наступа смрт, а ако се мало нове материје доваша у тијело (н. пр. у болести), тијело губи свјежину, суши се. Промјеном материје се наше тијело непрестано подмлађује. Физиолози се не слажу у времену, за које се цијело наше тијело измијени; обично се узима седам година[1]), неки узимају три[2]) а неки још много мање времена. Послије тога времена нема у нашем тијелу већ ни једне ћелије старе материје; у нашем је тијелу послије извјесноға времена сасвим нов материјал. Најбрже се мијењају на нама мекани дијелови, н пр. крв, разни сокови и т. д., а најспорије тврди дијелови, кости. Нокти се н. пр. мијењају доста брзо; за пола године дана нарасте сасвим нов нокат из коријена, јер сваке недјеље нарасте по један милиметар. Одрастао човјек изгуби за 24 сата по прилици 1·5—2 кг. материје[3]). Особито се брзо мијења мозак. Док се цијело тијело једанпут промијени, дотле се мозак обнови сав по неколико пута. Промјена материје се највише обавља преко коже, а затим и на друге начине.

Што међутим бива с нашим душевним животом, док се материја непрестано мијења? — Наш душевни живот се такође мијења, али само обогаћујући се, а стару садржину своју не избацује из себе

[1]) Н. П. Рождественскій: „Христіанская Апологетика“ I. стр. 417.
[2]) Dr. P. Hake: „Handbuch der Allgem. Religionswissenschaft“ I. стр. 145.
[3]) G. Teichmüller: „Über die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 33.

већ задржава. Он се не мијења тако, као тијело. Док се у тијелу за седам година изгуби сваки траг старе материје, дотле је душа сачувала успомену на догађаје не прије седам, већ десет пута по седам година. Наша се свијест и самосвијест не губи. Ми сазнајемо себе као носиоце својих осјећаја, откад памтимо за себе. У нашој души је остало сачувано старо пријатељство и док се тијело нашег пријатеља сасвим измијенило, као и наше, душе наше другују као стари познаници. Исто тако и други осјећаји: религијозни, морални, естетички и т. д. остају у нашој души и ако смо каснијим искуством добили нових осјећаја. Зар не показује душа у тој промјени материје најснажније свој инкоруптибилитет и своју надмоћност према тијелу?

Примијенимо ли теорију о промјени материје у нама на материјалистичко тврђење, да је мисао и наш душевни живот производ нашег тијела, видјећемо, да једно друго обара, јер би по материјализму наш душевни живот бар сваких седам година, ако и не прије, морао бити друкчији. Због промјене материје у мозгу морали бисмо све, што смо научили, заборавити и никаква трага за пријеме једне периоде промјене мозга не би могло бити у нама од онога, што смо научили, видјели, мислили и т. д.[1]). Но од свега тога нема ни говора. Ми знамо за неке догађаје, откад имамо моћ памћења, а на важније догађаје из нашег давног живота сјећамо се тако живо, као да се јуче збили. Догађаји, који су у нашем животу били од већих посљедица, остају нам у памћењу цијелог вијека.

Истина је, да човјек заборавља мало помало и да се мора вјежбати, ако хоће да му душевна тековина остане. Но није истина, да човјек тотално заборавља. Заборављамо оно, што је на појмовима споредније, а главних ствари се човјек нормалног душевног живота сјећа врло дуго, чак и цијелог живота. Врло се често догађа, да се сјетимо неких ствари од прије двадесет година, на које се нијесмо цијелог тога времена сјећали, па је на једанпут успомена на њих н. пр, асоцијацијом, често неком ситницом оживјела. А тога не би могло бити, да се и душа мијења као тијело.

Упада у очи још и то, да се материја у нама занавља увијек по истом плану. Облик тијела при свем том, што се материја непрестанце мијења, остаје увијек исти. Брадавица или мла̑деж на тијелу такође учествује у промјени материје, па ипак не дође пријеме, да их нестане, већ се увијек материја у њима занавља у истом облику. То ипак значи, да у промјени материје управља витална снага исто онако, као што је управљала првим развићем органима.

[1]) Dr. J. H. Schmick: „Die Unsterblichkit der Seele" стр. 80.

Материјализам се напреже, да теорију о промјени материје у нама, с обзиром на способност наше самосвијести, доведе у склад са својим принципима. И он овако умствује: као што тијело задржава свој облик, тако се дешава да и такозвани душевни живот остаје (у сјећању). И ако се стари материјал губи у нашем организму, његово мјесто непрестано заузима нова материја, која ступа у функције старога, прима сва његова својства. Сваки материјални дјелић нашег тијела, вели, прије него што начини мјеста новом, предаје овом своју духовну садржину, дакле: представу, осјећај и т. д. и на тај начин наша самосвијест остаје непромјењива[1]). Но то би могло бити само тада, кад би заиста ти материјални дјелићи имали своје духовне садржине и њом владали. Кад би то било, онда би на материји, н. пр. у мозгу, морало бити неких материјалних отисака душевног живота, који би прелазио у нашљеће новој материји. И онда би сваки атом на нама морао бити нека самосталнa, па шта више и свјесна индивидуа, која би своја својства предавала новој материји. Против такве самосталне, свјесне индивидуе пак устаје и сам материјализам највише. Пошто се не тај начин не да растумачити непромјењивост наше свијести при промјени материје, остаје само једна могућност наиме, да је душа самосвијешћу неко биће, независно од промјене материје, према томе и од саме материје.

Да растумаче, како постаје мисао, осјет или ма какав облик душевног живота, материјалисте прибјегавају својој омиљеној материји о мозговним локализацијама. С овом материјом се морамо упознати већ ради њене авантиристичности. Она је нешто најромантичније у романтичном материјализму.

Учење о мозговним локализацијама може се подијелити на двоје: на стару и нову хипотезу.

Старија хипотеза каже, да мозак није једноставан орган, већ да је он јако сложени механизам, у коме је строго спроведено начело подјеле рада. Свака од многобројних функција мозга има свој одијељен засебни, локализовани орган у мозгу, т. ј. свака душевна способност има своје засебно мјесто или средиште у мозгу; н. пр. орган говора налази се на извјесном мјесту у лијевој полукугли мозга и т. д.

Новија хипотеза је спровела још одлучније ту тврдњу. По њој не само да свака наша душевна способност има свој локализован орган, већ свака представа, сваки осјећај и осјет и свака мисао има свој, сталан орган, а то су ћелије у мозгу[2]). (Наставиће се.)

[1]) И. П. Рождественскій: „Христіанская Апологетика" I. стр. 418. Teichmüller: „Über die Unsterblichkeit . . " стр. 16.

[2]) W. Wundt: „Vorlesungen" . . . . стр 519.

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Настављак.)

Осим поуке и укора као оруђе за лијечење духовних болести у рукама пастира могу бити епитимије[1]), које он по власти духовног оца, може налагати на људе, који долазе к њему, да исповиједају гријехе своје. Црквене казне или епитимије св. Ј. Златоусти не сматра за лијекове, који су кадри уништити коријен гријеху, али по његовом мишљењу, нијесу без значаја за нарастварно болесног у ствари његовог поправљања. Оне су као напомена о гријесима и пороцима, који их изазивају, и напомињући о њима, приводе грјешника до свијести свога положаја и оне опасности, каковој излаже човјека грјешна страст, и тијем могу будити вољу на борбу с гријехом и страшћу, која влада човјеком. Осим тога, када се црквена казна мудро употријеби, може дјеловати насупрот грјеховној болести, која се гнијезди у човјеку. Пошто сврха епитимије није у томе да кори, него да потпомаже нарастварно поправљање грјешниково[2]), то „мјеру покајања, говори Ј. Златоусти, треба одредити не само по својству гријеха, него уједно и с обзиром на својство духа и стање самијех грјешника“[3]).

Ако је пастиру потребна пажња и опрезност, када поучава и када кара, тијем више тога треба код употребе црквених казни, а особито тако тешких, као што је „одлучење од очинске трапезе“. Оштре казне, по мишљењу Ј. Златоустог, могу се употребити само у том случају, када „грјешници“ по снисхођењу свештеника слабостима човјечијим, „не примајући достојне казне за гријехе, постају веома немарни, развраћени и гријеше с великом смјелошћу“[4]), као н. пр. јавни „блудници“. А у одношају према осталим грјешним члановима своје паствe свештеник мора употребљавати казне с крајном опрезношћу, да излишном строгошћу не би довео болеснике до очајавања у своме спасењу, јер многи од њих не могу подњијети жестоког лијечења. „Не смије се просто по мјери поступака, говори Ј. Златоусти, налагати казна, него треба на то тражити пристанак грјешника, да не би још већим начинио расцјеп, кад хоћеш да зашијеш раздерано, и да не би с жељом

[1]) Бес. древним народима.
[2]) Бес. Римљанима; Бес. Јевр.
[3]) Бес. на II. Кор.
[4]) О свештенству.

подићи палога, увећао пад. Јер слаби људи, а тако исто велики дио људи, који су се занијели у свјетски раскош, исто као и људи, који се горде својим поријеклом и влашћу, ако и не сасвијем, али бар дјеломично би се могли ослободити својих порока, кад би их списходљиво и постепено одвраћали од тога, у чему су загријешили. Али ако се одједном прибјегне оштрим мјерама, губи се нада и на најмање поправљање. Јер душа, принуђена да одједном одбаци стид, пада у безосјећајност, не слуша пријатељске ријечи, не боји се пријетњи, добра дјела не могу да је задобију, него постаје грђа од онога града, којег пророк кори овијем ријечима: „у тебе бјеше чело жене блуднице, и не хтје се стидјети (Јер. III. 3.)[1] — Пастир мора свагда имати на уму, да је дужност учитеља, не да одмах казни, него да поправља, да све ишчекује и да је спор у казнама[2], а ако мора да прибјегне казнама, нека то чини с тугом очинске љубави. „Ми забрањујемо, вели Златоусти, и ако сами више тугујемо него ви, који сте везани“[3]; „али када смо приморани, опростите, јер је против наше воље, и ми би више жељели, да употребимо своју власт на дријешење“[4].

Вријеме исповиједи је најзгодније за пастирске поуке и укоре, али није и једино. Љечник тјелесни не иде к болеснику, док га не позову к њему; али љечник духовни у том погледу не смије се угледати на њега. Пастир није само љечник него и „брижни отац“. Као брижни отац он ће сам тражити онога, који пати од тешке гријеховне болести, и доћи ће к њему без његовог позива, да би га ријечју саучешћа подигао из оне бездне, камо га вуче његова гријешна страст, и пружити му овај или онај лијек, какав му покажу његово искуство и пастирска љубав.

Својом топлом љубављу пастир не смије напустити заблудјелог од својих вјерних послије једне или двије безуспјешне поуке и опомене, — не смије га оставити самоме себи и лишити га својих брига, докле год је у редовима његове пастве. Пастира не смије у том случају бунити мисао, да не ће бити никаквога плода, па ма колико говорио. Дјело пастирево је да сади и да заљева, а да расте, — то је дјело Господње. Као примјер непрестаног старања о грјешнику поред свег неуспјеха од поуке св. Ј. Златоусти наводи самог Господа Исуса Христа. Господ је знао, да Јуда не ће одустати од издајства, али до краја није престајао одвлачити га од тога савјетима, опоменама, пријетњама, сваким начином учења и непрестано га је задржавао ријечју

[1] Бес. на I. Тим.
[2] Бес. Гал.
[3] О свештенству.
[4] Бес. на II. посл. Кор.

као уздом. А то је чинио учећи нас, да би, ако би и унапријед знали, да се браћа не ће увјерити, да би ипак испунили све, што од нас зависи, јер нам је за савјет спремљена награда ... Ако се Онај, који је знао какав ће бити крај, бринуо о оном, који није хтио употребити те науке и савјете, каково онда снисхођење заслужујемо ми, када не знајући сврштетак ствари, бивамо тако безбрижни о спасењу ближњих, да их остављамо послије првог и другог поучавања? Поред овог реченог размислимо и о том, шта бива с нама самима, када нас Бог сваки дан поучава преко пророка, преко апостола, а ми сваки дан не слушамо. Па ипак никад не престаје поучавати и увјеравати непокорне и непажљиве ... Јер — да кажем нешто и необично — није достојан похвале толико онај, који је, знавши унапријед, да ће се онај, који прима науке, доиста увјерити, према томе и давао савјет, колико онај, који је много говорио и савјетовао, па није имао успјеха, а поред тога није престајао. Првога, па ма он био најљењи од свијех, гони настави нада, да ће се слушалац увјерити, а посљедњи, који непрестано убјеђује и не види успјеха, па без обзира на то не престаје — показује у себи најтоплију и најискренију љубав тијем, што и ако се не храни сличном надом, ипак не оставља бриге о брату, једино из доброг расположења према њему[1]).

Ако би чак при поучавању и карању пастир наишао од стране човјека, који изазива његову бригу и саучешће, не само на потпуну непажњу, него и на вријеђање, ако би чак на ријечи љубави и очинског укора посљедњи одговорио ријечју грубости и мржње, брижни пастир се не ће окренути од таквог болника, не ће се задовољити онијем, што је рекао безаконику о његовом опасном стању, скинуо са себе одговорност за њега, ма да није видео његово обраћање и побољшање његовог стања[2]).

[Наставиће се].

О потреби религије.

— Проповиједи оца Августина од Монтефелта. —

— С талијанског превео **Јован Узелац**, парох. —

[Зрмања].

Господо! Бог постоји, душа постоји, али између Бога и душе људске, мора постојати неки блиски односај, нека уска веза.

Господо! Човјеку би немогуће било усавршавати своје интелектуалне и моралне способности, кад не би признао истинитост и

[1]) Бес. дрв. народина.
[2]) Бес. на посл. Јеврејима.

обвезаност својих религијозних одношаја. Може ли заиста религијозно бићи посматрати тако разноврсне и безбројне појаве физичког и социјалнога свијета, а да не осјети потребу узвишети се првом најблаготворнијем узроку? Кад јарко сунце обасјава и оплођава нашу земљу, може ли човјек да се не диви моћи, која га је створила, снази која с њим управља? Кад се човјек нађе под великим дрветом, гледа га како расте, како је окићено цвијетом и плодом, може ли да не благосиља моћ, која га је створила, која га развија, која га китн цвијетом и плодом?

Јест. Човјек је по природи својој биће религиозно. Он не би био разуман, кад не би признао егзистенцију првог узрока; не би га могао познавати, а да га не благосиља, да га непрестано не призива. Срце људско, кад се удаљује од њега, осјећа увијек бол и немир.

Св. Августин објавио је велики природни закон, кад је казао: „О Боже, Ти си нас створио за Себе, и наше је срце беспокојно, кад не почива у Теби". Тај закон неки презиру и одбацују, јер не признају ни Бога ни религије. Одбацују га из душе своје они, који огрезнуше у наслађама и уживањима, који се одадоше ниском и прљавом интересу; одбацују га они, који по високоумљу своме мисле, да је Бог лијепа и мудра измишљотина средњега вијека; данас више он не може постојати. Сад је материја вјечита, јер то садашња знаност доказује.

У средњем вијеку религија бијаше вјешто организована теократија; данас је Бог стара ријеч, коју треба заборавити. Религија је тама, сујевјерје, незнање, она је низ људских измишљотина. Лијепо се може и без ње живити. Тако ето умују безбожници. Не, господо моја, без религије се не може живити; и кад би се могло живити, и ако се може живити без религије, такви живот носи на себи печат немира, неспокоја и неправде.

На тај важни закон требамо упозорити младеж и заведени народ, да се сачува од заблуде, која данас тријумфира, да се спасе од кужног задаха, који се развија у друштву.

Господо, да видимо може ли се живити без религије. Шта је религија? Она је скуп одношаја, који везују човјека с Богом, т. ј. скуп догмата, морала и култа.

Догмати су ограниченом уму људском објава неограничене премудрости Божје, која је правило и извор истине.

Морал је израз одношаја, у коме слаба и покварена воља људска има стати према најсветијој вољи Божјој, која је правило сваког добра.

Култ је израз захвалности и признања, које створење дугује Створитељу своме.

Може ли се живити без свега тога? По цијелом свемиру на свачијих груди одјекује један глас: Не! Тражите народ без вјере, без морала, без култа; народ, који вјерује, да створење ништа не дугује Створитељу своме; који вјерује, да између неба и земље нема обвезе захвалности и љубави, и ви га не ћете наћи. Овдје ондје наћи ћете тек каково чудовиште, али тај безбожни глас ишчезава у дивној хармонији, која одјекује по цијелом свемиру хвалом и славом, која се уздиже престолу божанства. Прелетите умом својим кроз минуле вјекове, вините се простором од суровог дивљака, до образованог човјека; пређите се континентом и потоцима, зађите у величанствене палаче, у сиромашне колибе; у епоси знаности, умствовања и критике, као и у епоси незнања и сујевјерја, ви ће те свуда наћи храмова, олтара, жртава. Човјек је могао заборавити на знаност и умјетност, али на религију никад.

Последајте по свијету источном, по свијету јеврејском, по свијету хришћанском; идеја о бесконачном царству свуд. Стари је завјет једна непрестана епопеја, дуга химна Створитељу. Нови завјет приказује љубав Оца небеснога према дјеци својој!

У народу Римском, краљ са својим конзулима, са својим филозофима, са својим пјесницима учи, да је религија основ јавног поретка.

У народу Грчком, митологија, историја, знаности, умјетности филозофија, говорништво, све то говори о Богу.

На посљетку по цијелом свијету људи су се приближавали олтару.

Човјечанство је увијек везано са небом оном златном везом, коју религијом називљемо. Човјечанство је увијек тежило Богу.

Шта доказује дакле тај свеопћи факт? Доказује, да је религија нешто битна, неопходна; да она сачињава у човјеку оно, што је у њему најплеменитијега. Човјеку је религија неопходна, без ње он не може живити.

Запитајмо најприје религију. Кад би било могуће бранити ону злосретну и кобну доктрину, коју је сам Волтер назвао доктрином безумника; кад би се могао обранити атеизам, који учи, да Бог заиста не постоји, онда би се господо, могло живити без религије. Али кад је Бог створитељ, који нам је дао живот, како да Му не одамо дужно поштовање? Кад постоји Бог, који нас уздржава својом провидношћу, како да му не укажемо благодарност и признање? Кад постоји Бог, који нам заповиједа добро, а забрањује зло чинити, како да не чувамо и не извршујемо Његове најсветије законе? Кад постоји Бог, који ће нам послије овог живота судити, који мора наградити добре а казнити зле, како да се не приправимо, да се достојни можемо показати пред Његовим судиштем?

Сам нам разум каже, да је човјек непрестано одвисан од Створитеља свога; да мора признавати и исказивати ту одвисност одајући Му поштовање својим умом, срцем, вољом и цијелим својим бићем.

Може нам се рећи, да Богу није нужно наше поштовање, јер је он најсавршенији сам по себи. Истина, да је он најсавршенији и најблаженији сам у себи, ал баш стога не може он ослободити човјека, да му не исказује тога поштовања.

Бог је принцип сваког поретка, а поредак се састоји у одвисности створења од Створитеља, јер су створена бића сасвим одвисна од Створитеља.

То је свеопћи закон. Бића без разума односе се према Богу фатално, а бића обдарена разумом односе се према Њему на крилима вјере и љубави. Ако признамо, да смо створења, онда нам је религија неопходно потребна. Она је ушла у свијет са првим човјеком, а са посљедњим ће из њега изаћи.

Збиља, од чега зависи наша срећа? Од развитка и усавршавања наших способности.

Познати, љубити, радити: то су три способности људске, то је цијели човјек. Човјек да буде сретан, мора познати истину, коју разум његов тражи, као што биљка треба топлоте и свјетлости сунца. Срце се рони од љубави, оно је створено за љубав, као што птица за летење.

Да човјек буде сретан, његова воља и његова савјест морају имати неко правило за његов рад; а баш све то даје религија. Она усавршава разум, јер га ставља у одношај према Богу; она усавршава срце, јер чини, да оно почива у Богу, у ком налази свој мир; она усавршава ум и вољу, јер их ставља у хармонију с Богом, са непромјењивим правилом сваког поретка.

И тако се срећа људска налази само у религији, т. ј. у сједињењу с Богом, а пошто у овом краткотрајном земном животу не има праве и савршене среће, ну религија надопуњује надом на живот бољи, будући.

Отуда она мирноћа, оно спокојство, она ведрина, коју увијек видите на лицу сваког истинито религијозног човјека. Њему једноме доликује опис пјесника:

„Његове уши — глухе за вреву и буку земаљску — наслађују се небеском хармонијом; очи његове — слијепе за призоре земног свијета — гледају Серафиме небеске; он се не брине за ала и ништавости овога свијета, јер га чујете како пјева химну ослобођења, јер се враћа из прогонства у жељковану домовину, са земље на небо, из времена у вјечност.

Не може се живити без религије, јер је она основни закон нашег бића, она је једини услов наше среће, она само сачињава нашу *величину*, наше *достојанство*, нашу *снагу*.

Да, нашу величину, наше достојанство! Како је човјек велик, кад је озарен сјајем религије! Он долази од Бога и враћа се Богу, од кога ће примити вијенац бескрајне славе. Ал ако му одузмете величину, коју му даје религија, шта је човјек онда? Рекао би да ни свето писмо не налази довољно израза за то. Питам вас саме господо.

Заиста, кад се наше наде не би везале за вјечност, кад би наш живот био само пут од колијевке до гроба, ко не би морао казати, гледајућ човјека на путу томе: О човјече! ти си само празна сјенка, ти си ништа!

Мислити, учити, проћи се неко вријеме по овој земљи мало провикати и затим лећи под гробно бусење, да ли је то живот? Заиста би такна судбина била поруга за нас.

Али ми имамо способност мишљења. Наш разум мјери овај свијет и сматра га веома тијесним; ми имамо способност религиозну, која нас веже са божанством. Мислимо ли можда само за то, да мислимо? Ал камен не има потребе мислити, да постоји, а то не имају ни биљке ни животиње. Зашто дакле ми имамо ту способност? „За то“, вели филозоф: „да се њоме разликујемо од осталих бића“. Ал ја одговарам томе филозофу, да би та способност била бескорисна и кобна, кад не би имала неке друге узвишеније сврхе. Њом би само осјећали наше понижење према другим бићима, осјетили разлику између нашег идеала и реалности. Ми би морали завидити судбини животиње. Во стрпљиво оре бразду; ластавица весело поздравља исход сунца; судбина животиње била би боља од наше, јер она не осјећа гризњу савјести због прошлости, не осјећа горчину садашњости, не осјећа страха од будућности. Више би среће било у једном расцвјетаном грму него у кући разумног човјека.

Али религија нам даје снаге. Она човјека чини јаким, јер нам она показује границу, коју нико не може прекорачити; буди му у грудима начело, по ком је кадар подносити свакојаке тираније. С тога је рекао Хабнер: „Бојим се Бога и не имам другог страха“. Ко се напротив поводи по ниском интересу и угодности, тај се пред тиранијом повлачи и страши.

Казао је Аристотел: „Човјек, који се не боји Бога, није храбар човјек, већ је то ниска душа; јер као што није храбар онај, који се боји свега, тако није храбар ни онај, који се не боји ничега, па ни Божанства“.

Бакон опет вели: „Као што је псето слободније уз свога господара, јер је уз њега виша природа, тако је и човјек храбрији, који вјерује у Бога, него онај, који нема ни вјере“.

Господо, не можемо живити без религије. Па разликује ли се човјек од животиње само тиме, што има способност мишљења и говора?

Без сумње човјек потврђује своју премоћ над царством животињским, кад каже, ја мислим.

Горила и други човјеку слични мајмуни нијесу написали своју „Божанску комедију“, и ми их никад нећемо признати за наше прађе, као што их неки признају.

Човјек заиста исказује своје преимућство, кад каже: „Ја се могу усавршити“, јер док ми заиста увијек напредујемо, та наша господа прађи (мајмуни) су данас исти као и у вријеме Матузалема, премда је вијек напретка једнак за све и свакога.

Човјек заиста потврђује своје преимућство, кад каже: „Ја говорим, ја пишем“.

Ал' кад човјек подигне лице своје к небу и каже: „Ја вјерујем у Бога и клањам му се“ — онда животиње далеко заостају, јер оне се покоравају Богу, ал' га не познају. Само човјек њега познa, само човјек говори „Оче мој“, а само њему Бог одговара: „Сине мој“.

И баш тиме, што се човјек клања Богу, показује, да је круна створења.

С тога дакле не би требало погнути главу и гледати непрестано у црну земљу; јер као што је казао Alfred de Musset: „то не значи бити човјеком, већ престати бити човјеком: не вјеровати у ништа, не клањати се никоме; то је само својство животиње“.

Једне вечери, неки младић, који је свршио своје науке у неком страном граду, нашао се у једном одличном друштву, гдје је без стида исповиједао свој атеизам, и видећи да нико у друштву није његова мишљења, повиче:

„Како, зар ви још вјерујете у Бога? Види се, да никад нијесте излазили из вашег гнијезда, и да нијесте никад слушали људе, који стоје на челу човјечанства! Да сте полазили школе као и ја и слушали моје професоре, не би били тако сујевјерни“.

„Опростите“, — одговори му куће домаћица — у овој кући има још два створа, који мисле као и ви: мој пас и мој коњ; но нијесу морали полазити школе и слушати професоре, да се толико наобразе; додуше те сироте животиње се и не хвале.

(Свршиће се.)

Књижевне оцјене и прикази.

Прва збирка проповиједи. Написао Тимотије Димитријевић. свештеник суботички. Суботица 1899. Цена 2 круне.

(Свршетак).

Тако је површан и тако гријешн и у осталим проповиједима. Изузетак неке врсте чини проповиједь *Недјеле о блудном сину, II. недј, укр. поста* (замачно што је рађена по св Василију), *V. недјеле поста* и на *Вел. Пешак* (најбоља, ијер је марљиво рађена и има лијепих мисли) само не знам, из кога је разлога метнуо г. Димитријевић за натписни текст тој проповиједи: Ecce homo! Је ли хтио тијем показати сувишну ученост своју? Или како да протумачимо тај неразмишљени и недопуштени поступак његов? Нама бар више се свиђа ријеч: "Ἴδε ὁ ἄνθρωπος, и човѣкъ, и сваком би брату свештенику препоручили, да се свога никада не стиди.

Далеко би нас одвело, кад би смо сваку проповиједь посебице оцјењивали, јер то би био врло дуг посао и по г. Димитријевића непријатан. Замјерамо у главном највише то, што није г. Димитријевић у проповиједима на триодске недјеље увео једну опширну тему и лијепо је разрадио, тако, да свака проповиједь буде за себе нека цјелина, па ипак да све о једној теми говоре (та би тема могла бити узета из поља моралке, догматике или литургике). Тако је н. пр. у току триода протојереј Нордовъ разрадио и расправио о овим тематима: 1). О великом посту и хришћанском владању 2.) О великој потреби и спасоносној сили покајања 3.) О исповиједи. 4.) О потреби и спасоносним плодовима св. причешћа 5.) Како треба приступити тајни св. причешћа и како треба владати се послије примања св. тајана. Таким начином изнесе се читав низ поука и вјерни може много да чује и научи, и што је главно, поука сваке нове недјеле надовезује се на оно из старе, те га тако проповједник држи у пажњи.

Госп. Димитријевић гријеши много у догматици, што не смије бити, јер проповиједь није лака, но озбиљна ствар, у којој се мора и може само оно учити, како учи наша св. православна црква. Противно учење не смије се ни чути, а још мање шпампати. Поред оног, што се г. Димитријевић спотакао о *Ecce homo*, има у његовим проповиједима и крупнијих погрјешака. Тако у проповиједи *Недјеле послије Богојављења* грдно је погрјешно у овоме ставу: Па када се на један пут отвори вјечност, у којој ништ' не стари, *када наступе царство благодати*, немојмо горко да се кајемо, што нисмо све у своје време учинили" (стр. 26.). Г. Димитријевић је показао овијем, да не зна православно учење о крају благодатног царства, т. ј.: да ће по васкресењу мртвих и измјени живих и по свеопћем суду наступити и пошљедак видљивога, материјалнога свијета и крај благодатном царству Христову и почетак царства славе Његове. То царство славе Христове, коме неће бити конца, иштемо у врућој жељи: *да ће нам сѫдгодѣ*, да гѣ нѣмѣ и оживимъ, *да тѣрпимъ*, да гѣ нѣмѣ и *коронамъ* (П. Тим. 2, 11) у царству славе. А царство благодати престаје са престајањем цијељи, ради које је установљено. То царство благодати јесте ова наша црква земаљска, која се бори, и коју је Господ за то успоставио, да буде васпитач за царство славе, да се кроз њу благодаћу Божјом, вјером и добрим дјелима спасавамо, и то царство благодати престаје, пошто се мртви дигну на суд и живи се измијене и обојима буде изречен коначни суд и правда. Дакле ријечи г. Димитријевића: када се наједанпут отвори вечност, у којој ништ' не пролази, ништ' не стари када *наступе* (!) царство благодати . . . ." озна-

чују грдно незнање, јер г. Димитријевић још не зна, да је царство благодати *настало* и да давно већ живи и бори се и напредује. А да ово незнање није случајна омашка, него тврдо увјерење и мишљење г. Димитријевића свједочи то, што га конзеквентно на много мјеста употребљава (види стр. 26, 34, 39, 43, 102, 105). — Даље питање је, да ли и гдје има основа г. Димитријевић доказивати, да се спасење људи зачиње од дана крштења Исусовог (Проп. на Богојављење стр. 18.) Зар не почиње спасење људи већ мало раније, већ од силаска Исусовог с неба на земљу, дакле од рођења Његовог у Витлејему, кад тако говори и трећи члан символа вјере. И уопће, ако ћемо да тражимо у проповједима г. Димитријевића темељитости и знања, не ћемо наћи, али ћемо наћи мјесто тога мртве сухопарности у проповиједи, гдје треба живота показати. Зашто нпр. вели у *Проповиједи на Васкресније* (стр. 101.), да је заповједник Логгин (зар не Лонгин? По аналозији г. Димитријевић требао би рећи и ангел и евангелије) пробо Исусово тијело мачем? Кад је то писао зар му није на памет пало, шта спомиње обично при свакој проскомидији пробадајући агнец, ријечи из Јов. 19, 34, 35: Єдинъ ѿ воинъ копіемъ ребра ємѹ прободе. — Г. Димитријевић рачуна, да је св. Сава основао 12 епископија. Који тако говоре, бркају и узимају у рачун и оне епископије, које у доба св. Саве или нијесу постојале или нијесу потпадале под српску архиепископију.

Проповједник мора врло добро познавати текст св. Писма и добро знати славенски језик, а г. Димитријевић ни то не зна. Говорећи о Богу овако наводи: „Он је једини бесмртан и живи у *свету* неприступном (проп. на Нов. Год. стр. 13)“. Наравно у славенском тексту стоји код I. Тим. 6, 16. о Богу, да је он єдинъ имѣй безсмертіе и ко свѣтѣ живый неприступаемъ. Али свѣтъ значи свјетлост, а наш свијет значи у славенском мїръ; дакле требало је рећи Бог живи у свјетлости, којој се не може приступити. Св. человѣкъ он преводи: Гле, што ти је човјек (проп. на вел. Петак).

О лијепом стилу, узвишеној реторској дикцији и пјесничкиим фигурама у овим проповиједима код више од двије трећине не може бити говора, јер су одвећ сухе и хладне. Шта је томе узрок, да ли недаровитост или недовољна пажња и маљивост при обради, или немање ватре, увјерења и отачке ревности, што се све тражу код проповједника, не ћемо да испитујемо, констатујемо само жалостан факт. Али зато има у овој збирци силесија погрешака у граматици и штилистици, те поред оних многих штампарских погрешака кад се додаду још и ове: да конзеквентно не растављa негацију од глагола, да пише: хрђаво, подпуњиу, појмијо, пренети мј. принети, доприношама, изражење, писајући, нарастило, иду то тим путу, повторава, па зар није ли, наћићемо мј. наћи ћемо, истекаша година, испуњење, опредељење, укрепљење (мј. испуњење, опредељење, укрепљење), прошасти, убеђивајући глас, самоуглубљење, бедноћа, пустоћа, гризће га, плакајући, и многе друге безбројне; и кад се дода, да у штилу не пази на израз, него се често спотичемо о неестетичне ствари и недостојне, да уђу у једну проповијед, која треба да је чиста као слово Божје, овакве нпр. изразе: грабљиви Грци стараху се само да напуне кесе своје што боље српским асприма (стр. 28.)“. „Јаков и Јован хите да се напред осигурају у том ново имајућем бити царству (стр. 78)“ „измотава се“, па онда на стр. 104. у проповиједи на Васкресније: „Женска радозналост принуди и њу да се нагне у гроб“ ... па онда онај врло шаљиви свршетак у тој истој проповиједи, гдје представља ситуацију, као да се све догађа у каквом пресбироу

или у контуару каквог берачанца; кад све то додамо и ожалошћено погледамо на узалуд утрошено вријеме на читање ових проповиједи и на мршавост и таштину њихову: не можемо а да се у чуду не запитамо, од куда толике смјелости, да један човјек овакве слабе проповиједи издаје и штампа. Не може га овдје извинити ни заштитити ни сиромашност наше богословске, а ни омилитичке литературе, па ни то, што је г. Димитријевић с овом збирком у добри час дошао, кад никога нема, и кад се нико не одазива, јер ће га строги суд кад га види у будућу наше богословске литературе, згурена, јадна, подерана било раније, било доцније упитати: Дубже, како кашљ сви ћелце не илиј одћанја крагна?

Добро би било, уједно напоминемо, кад би овакве ствари прошле кроз неку цензуру прије штампања, да се у будуће више не догађају овакве жалости, које нас све пред свијетом од озбиљнога и темељнога рада немијавају и руже.

Владимир Боберић.

Кратак извјештај српско-православног богословског училишта у Рељеву, за школску годину 1900./1901.

I.

Непосредни надзорник.

Његово Високопреосвештенство Господин Николај *Мандић*, српско-православни Архиепископ сарајевски и Митрополит Дабро-босански, егзарх цијеле Далмације, великокрсник ордена Франца Јосифа I. и т. д. и т. д.

II.

Наставнички збор.

а) Управитељ.

Заводом је привремено управљао до 31. окт. (13. нов.) *Петар Зимоњић*, протосинђел и професор, а од тога дана као дефинитивни управитељ протојереј *Милош Лалић*.

б) Наставници.

1) *Милош Лалић*, протојереј, члан „Матице Српске", дефинитивни управитељ, предавао од 31. окт. (13. нов.) у III. разреду Морално богословље у 4 часа.

2.) *Петар Зимоњић*, протосинђел, редовни професор, предавао до 17./30. нов. у I. разр. Историју Хришћанске цркве у 3 часа, у II. разр. Историју у 3 часа и Литургичко богословље у IV. разр. 3 часа недјељно. Од 17./30. нов. додијељен као конзисторијални савјетник српско-православној конзисторији Дабро-босанској у Сарајеву.

3.) *Станко Жупански*, протојереј, ред. професор, предавао до 3./16. нов. у I. разр. грчки језик 3 часа, у II. разр. 2 часа; у III. разр.

Морално богословље 4 часа; црквено право у 5 часова недјељно. Рјешењем високе земаљске Владе, на своју сопствену молбу, дана 3./16. нов. 1900. разријешен од даљег службовања у овијем земљама.

4.) *Игнатије Рајовић*, јеромонах, ред. професор, члан „Матице Српске", уредник „Источника" и члан редакционалнога одбора за издање црквених књига у Сарајеву, предавао је у I. разр. црквенословенски језик у 4 часа, у II. разр. 3 часа; у I. разр. Увод у св. Писмо старога завјета 3 часа; у II. разр. Увод у св. Писмо нов. завјета 2. часа; у II. разр. Тумачење св. Писма 3 часа, и до 17. фебр. (4. марта) у IV. разр. Литургичко богословље у 3 часа недјељно. Од 12./25. окт. па до свршетка школске године предавао је црквено појање и правило у сва четири разреда 6 часова недјељно. Поред тога обављао је дужности библиотекара заводнога.

5.) *Радослав Калембер*, свјетовњак, напредни професор, предавао је у I. разр. Хигијену 2. часа, у III. разр. Педагогику 5 часова и Пољопривреду 2 часа и у IV. разр. Пољопривреду 2 часа недјељно. Поред тога обављао је дужности заводнога економа.

6.) *Алекса Јокановић*, свештеник, суплент, предавао је у II. разр. Догматичко богословље 3 часа, у III. разр. 3. часа у IV. разр. Пастирско богословље 3 часа, Омилитичко богословље са црквено-пословним стилом 2 часа и Катихетику 1 час недјељно.

7.) *Томо Поповић*, дрнд. богословије, свјетовњак, суплент, члан „Матице Српске", од 7./20. нов. предавао у I. разр. грчки језик 3 часа, у II. разр. 2 часа; у II. и III. разр. Историју Хришћанске цркве 6 часова, и у IV. разр. црквено право у 5 часова недјељно.

8.) *Сава Петковић*, свјетовњак, суплент, од 19. фебр. (4. марта) предавао у IV. разр. Литургичко богословље 3 часа недјељно; уз то је вршио још и дужност заводнога префекта.

9.) *Марко Рајковић*, свјетовњак, учитељ трговачке школе, додијељен богослов. училишту у Рељеву, предавао је до 10./23. окт. 1900. г. у сва четири разреда црквено појање и правило 6 часова недјељно и вршио дужност заводнога префекта.

III.

Заводни лијечник.

Др. Александер *Гринхут*, окружни лијечник у Сарајеву, долазио је сваке седмице по једном, по потреби и више пута, те је питомце прегледао.

IV.

Наставни предмети, са кратким прегледом садржине предавања, разређењем истих по годинама и бројем седмичних часова за предавање.

1.) Библијска наука.

А.) *Увод у св. Писмо старога завјета.* Општи појмови. Историја и литература увода у св. Писмо ст. завјета; а) општи дио: Историја старо-завјетног канона, текста, пријевода; б) посебни дио: законодавне, пророчко-историјске, пјесничко-поучне и пророчке књиге ст. завјета. Додатак: неканоничне и апокрифне књиге ст. завјета. Предавано слушаоцима I. године 3 часа недјељно. Б.) *Увод у св. Писмо новога завјета.* Увод I. посебни дио: историјске, дидактичке и пророчке књиге новога завјета. II. Општи дио: историја новозавјетног канона, историја текста, историја пријевода. Додатак: о тумачењу новозавјетних књига, о апокрифним и неканоничним књигама новога завјета. Предавано слушаоцима II. године 2 часа недјељно. В) *Тумачење св. Писма новога завјета.* Тумачено Јеванђеље по св. јеванђелисту Јовану и то од I.—XII. главе „Исус у своме јавном раду“ и од XVIII.— XXI. „Исусово понижење, распеће, смрт и прослављење“. Предавано слушаоцима II. године 3 часа недјељно.

2.) Историја цркве са патрологијом.

Историја цркве Хришћанске од рођења Христова до године 1054. Појам и подјела. I. период: од оснивања цркве Хришћанске до указа цара Константина Великог; II. период: од указа Констана Великог до Мухамеда (313.—622.) III. период од појаве Мухамеда до коначног оцјепљења западне цркве од источне. *Историја цркве хришћанске од 1054. год. до најновијег времена:* IV. период: од коначног оцјепљења западне цркве од источне до пада Цариграда (1453.); V. период: од пада Цариграда до данас; ширење хришћанства, реформација, Лутер, Цвинглије, Калвин, и др. Предавано слушаоцима II. године 3 часа недјељно.

3. Догматичко богословље.

Приступ. I. дио: наука о Богу самоме по себи и Његову општем односају према свијету и човјеку. Предавано слушаоцима II. године 3 часа недјељно. *II. дио:* наука о Богу Спаситељу и Његову посебном односају према човјечјем роду. Предавано по Макарију (пријевод М. Шевића) Булгакову уз допуне слушаоцима III. године 3 часа недјељно.

4. Морално Богословље.

Приступ. Правилни назив науке; одношај филозофске етике према хришћанском моралном учењу. *Општи дио:* о нравственој природи

човјека, о нравственом закону, начелу и нравственим побудама; о врлини и гријеху, о нравственом урачунавању. *Посебни дио:* о дужностима према Богу, према себи и према бижњима. Предавано слушаоцима III. године 4. часа недјељно.

5. Литурђика и тумачење литурђичких књига.

Увод. Опћи појмови о богослужењу православне цркве. Саставни дијелови хришћанскога богослужења. Разне симболичке радње. Освештеним предметима богослужења. Свећено-служитељи и црквено-служитељи. Опће и посебно богослужење. Предавано слушаоцима IV. године 3 часа недјељно.

6. Омилитика и омилитичке вјежбе.

Приступ. Предмети црквеног говорништва, облици, унутарњи карактер црквене проповиједи, спољашњи карактер, предавање проповиједи, импровизација и закључак. Читање, писање и говорење проповиједи. Предавано слушаоцима IV. године 2 часа недељно.

7. Пастирско Богословље.

Први, генерални дио: о достојанству и животу пастирскога лица. Други, специјални дио: о пастирској служби, пасторална ходегетика. Предавано слушаоцима IV. године 3 часа недјељно.

8. Катихетика.

Први дио: о садржају катихезе. Други дио: о облику катихезе. Трећи дио: о предавању катихезе. Предавано слушаоцима IV. године 1 час недјељно.

9. Црквено право.

Приступ, извори и зборници. Устројство, управа и живот цркве. Брачно право. Одношај цркве према држави и према онима, који цркви не приодају. Предавано слушаоцима IV. године 5 часова недјељно.

10. Педагогика и Методика.

Претходни појмови и подјела науке. *Педагогика*: Задатак, важност, помоћне науке и подјела; циљеви, начела и средства васпитања, васпитаник, васпитни фактори. Васпитање физичко, естетичко, интелектуално и морално. — *Дидактика*: школа, школска настава, учила, школски ред и учитељ. Школска организација. — *Историја педагогије*: Васпитање у старих народа. Хришћанско доба. Васпитање у разних културних народа и њихови важнији педагози до најновијег времена. Посебице „Историја педагогије у Срба". Предавано слушаоцима III. године 5 часова недјељно.

11. Црквено-словенски језик.

I.) Наука о гласовима и облицима, читање и превођење књиге Бытїа, диктандо писање са превађањем са црквено словенског на

српски језик. Предузимано са слушаоцима I. године 3 часа недјељно. II.) Понављање науке о гласовима и облицима. Синтакса. Читање и анализовање књига св. Писма н. завјета. Диктандо писање са превађањем са српског на црквено-словенски језик. Предузимано са слушаоцима II. године 2 часа недјељно.

12. Новозавјетни грчки језик.

I.) Наука о облицима, читање и превађање јеванђеља по Јовану. Предузимано са слушаоцима I. године 3 часа недјељно.

II.) Понављање науке о облицима, синтакса, читање, превађање и кратко тумачење посланице Римљанима. Предузимано са слушаоцима II. године 2 часа недјељно.

13.) Црквено-пословни стил.

Спољашњи и унутрашњи карактер званичних писмених састава; најобичније врсте писмених састављања у парохијском звању; парохијско звање са књигама и принадлежностима. Предавано уз Омилитику слушаоцима IV. године.

14. Хигијена.

Задатак и помоћне науке хигијене, историјски развитак и подјела. — Анатомија и физиологија човјечијег организма. Повољни и неповољни утјецај ваздуха. Стан, одијело, храна, одхрањивање мале дјеце, кретање, његовање чулних органа, њега у болести и чување од заразних болести; о првој помоћи у случају несреће. Предавано слушаоцима I. године 2 часа недјељно.

15. Пољопривреда.

I. *Ратарство:* Наука о земљишту. Мелиорација. Врсте гноја и гнојење. Обрађивање земље. Пољопривредни алати и машине. Сијање. Жетва. Баштованство. Специјално гајење баштенских и пољских усјева. Ливаде и пашњаци. Плодоред. — *Пчеларство* и *Свиларство*. Практичне вјежбе. — Предавано слушаоцима III. године 2 часа недељно.

II. *Сточарство:* Опћа и посебна наука о гајењу домаће животиње. *Воћарство, виноградарство, подрумарство, шумарство.* — Практичне вјежбе. — Важнији закони и наредбе о пољској привреди. Предавано слушаоцима IV. разреда 2 часа недјељно.

16. Црквено појање и правило.

I.) Осмогласно појање: тропарско, антифонско, самогласно и подобно. Одговарања на вечерњи, јутрењи и литурђији. Предавано слушаоцима I. и II. године 3 часа недјељно.

II.) Понављање осмогласног појања. Велико појање уз појање из требника за потребе свештеника-пароха. Црквено правило изучавано

по реду према години црквеној. Предавано слушаоцима III. и IV. године 3 часа недјељно.

V.

Важнији отписи високе земаљске владе.

Рјешењем од 15./28. авг. 1900., број 124.786/I. дозвољава се релегованом питомцу Ђорђу Петровићу, да може накнадно полагати испит из предмета III. године.

Рјешењем од 16./29. авд. 1900. број 132.824/I. примљени су у I. разред богословског училиштâ као питомци ови апсолвенти петога гимназијалног разреда: Ђорђе Мачкић из Рашкова, Јаков Поповић из Власенице, Илија Тинтор-Бијелић из Кулен-Вакуфа, Душан Суботић из Бос.-Градишке и Никола Костић из Бос.-Градишке са шест свршених гимназијалних разреда.

Рјешењем од 30. авг. (12. септ.) 1900. број 137.846/I. примљени су накнадно као питомци у ово богословско училиште Светозар Карановић из Бос. Новог и Душан Тешић из Бијељине, обојица са пет гимназијалних разреда.

Рјешењем од 20. септ. (3. окт.) 1900. г. број 149.061/I. примљен је накнадно као питомац у ово богословско училиште апсолвент петога гимназијалног разреда Драгутин Којић из Кукуљана.

Рјешењем од 30. септ. (13. окт.) 1900., број 153.898/I. дозвољен је професору Станку Жупанском једномјесечни допуст ради тражења другог мјеста.

Рјешењем од 9./22. октобра 1900. број 1830., доставља се декрет премјештења овдашњем привременом учитељу појања Марку Рајковићу.

Рјешењем од 3./16. нов. 1900. број 2102., доставља се отпусни декрет проф. Станку Жупанском, којим се рјешава даљег службовања у овијем земљама, а подједно се под истим бројем доставља декрет именовања ради уручења суплеитту на овом богословном училишту, Томи Поповићу.

Рјешењем од 3./16. нов. 1900. број 2101. доставља се декрет о именовању протојереја Милоша Лалића дефинитивнијем управитељем овога богословског училишта.

Рјешењем од 17./30. нов. 1900. број 2173., доставља се наредба, по којој се проф. Петар Зимоњић, до даљег одређења, премјешта српско-православној конзисторији у Сарајево.

Рјешењем од 22. дец. (4. јан. 1901.) 1900. год. број 2339, дозвољавају се 10-дневне ферије око празника Рождества Христова.

Рјешењем од 22. феб. (7. марта) 1901. број 338., доставља се декрет о именовању Саве Петковића за суплента на овоме богосл. училишту.

Рјешењем од 7. марта (20. марта) 1901. број 415. доставља се „Грамата“ о рукоположењу суплента Алексе Јокановића.

Рјешењем од 21. априла (4. маја) 1901. број 669, саопћава се дозвола, да се завршни годишњи испити 4./17. јуна отпочети могу.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Испити из вјеронауке отпочети су 1. (14.) јуна о. г. на средњим и нижим учевним заводима *у Сарајеву*. Испитима је присуствовао повјереник АЕМ. конзисторије Дабро-босанске вприч. г. *Петру Зимоњић*, протосинђел. Досада су испитани ученици односно ученице држ. препарандије, велике гимназије, војничког пансиона и држ. више дјевојачке школе. Досад показани успјех свједочи о ревности вјероучитеља и марљивости ученика.

Благодарење. У недјељу 10. јуна о. г. одржано је свечано благодарење, поводом свршетка школске године за ученике држ. велике гимназије и препарандије. На св. литургији за вријеме причешће пјесме држао је прикладну ријеч својим ученицима преч. г. *Владимир Бобетић*, катихета велике гимназије.

Испити у богословији. 12. (25) јуна т. г. довршени су испити у српскоправославном богословском училишту у Рељеву. Испитима су присједавали Њихова Високопреосвештенства АЕ. и Митрополит Дабро-босански госп. *Николај Мандић* и АЕ. и Митрополит Херцеговачко-захумски господин *Серафим Перовић*. Од стране Високе земаљске владе присуствовао је редовно високо-благородни госп. † *Михајло Кнежевић*, владин савјетник.

По свршетку испита 12 (25) и. мј. по подне одржан је *свечани концерт*, кога је приредио пјевачки збор богословске омладине под вјештом управом богослова I. год. г. Николе *Костића*. Програм концерта бјеше овај: „Достојно“ од Бортњанског; „Оче наш“ од Бортњанског; „Звоно“ од Николе Манојловића-Рајка; „Херувика„ од Р. Толингера и „Преславнаја днесь“ од Т. Остојића.

Све тачке програма изведене су лијепо, складно, управо вјештачки на потпуно задовољство свију присутних. Своје допадање и похвалу благоизволело је изразити пјевачком збору и његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит госп. Николај. У четвртак пак 14./27. јунат. г. одржано је у присуству Његова Високопреосвештенства АЕ. и Митрополита госп. *Николаја*, као и високоблагородног госп. савјетника *Мих. Кнежевића* „Благодареније“ у заводној цркви. Потом су питомцима раздате свједодбе и дипломе, чиме је ова школска година на богословском училишту у Рељеву довршена.

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 747. Реф. I. ex 1901. 2—3

Оглас.

Јавља се отсутном Ристи Јоксимовићу родом из Сарајева, да је у смислу овд. едикта од 24. августа 1900. број 3540 из 1899. подијељено право његовој супрузи Јоки рођ. Маунога из Сарајева, да против њега због злобног напуштања подигне бракоразводну парницу.

Уиљед тога позива се отсутни Ристо Јоксимовић, да се потписаном духовном суду, или своме, уреда ради постављеном заступнику, часном господину Јовану Ђокићу, пароху у Сарајеву до Велике Госпојине 1901. тим прије пријави, што ће се парница у противном случају и без њега окончати.

У Сарајеву, 11. маја 1901.

Српско-православна АЕМ. консисторија Дабро-босанска.

Херцеговачко-Захумска Митрополија.

Број 495/1. из 1901. 2—3

Едикт.

На молбу Наталије Чорак рођ. Батинић, настањене у Горажду, да се због алонамјерног напуштања разведе од свог супруга Николе Чорка, родом из Писаћа, котар Удбина (Лика), коме се сада није могло пронаћи боравиште, а најпослије се је јављао писмено својој супрузи Наталији из американских Сједињених Држава, — обавјештује се овим отсутни и непознатог боравишта Никола Чорак, да му је званично постављен за заступника у овој брачној парници парох раштански Владимир Гвозденовић у Мостару. — Позива се отсутни Никола Чорак, да до конца августа о. г. пријави се лично овој консисторији као Духовном суду, или нека означи мјесто свог боравишта, да му се може уручити бракоразводна тужба, подигнута проти њему од стране супруге му Наталије; или нека упути у овој парници званично постављеног му заступника; или нек означи и опуномоћи неког другог за заступника, мјесто званично постављеног му, и о томе ову Консисторију обавијести.

Пошто мине горе означени рок, а отсутни Никола Чорак не даде о себи никаква гласа ни обавјештаја овој консисторији као духовном суду, одредиће се дан за усмену расправу, која ће се спровести по односним прописима, а са званично постављеним му заступником парохом раштанским Владимиром Гвозденовићем из Мостара.

Овај едикт штампа се у три пута засебно у листовима званичним, који се издају у Сарајеву: „Источнику“ и „Сарајевском Листу“.

АЕМ. Консисторија Захумско-херцеговачка.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 30. јуна 1901. Бр. 12.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: свињел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Српско-православни АЕ. и Митрополит Дабро-босански.

Бр. 1031. ех 1901.

Пречасном српско-правосл. свештенству и народу епархије Дабро-босанске.

Ради лијечења поруше̂ног здравља отсуствоваћемо из епархије за дуже времена, те ће Нас до повратка Нашег у отправљању званичних дјела цркве и народа заступати Наша конзисторија.

Дајући вам то на знање, препоручујемо вас свијех покрову Вишњега.

У Сарајеву, 17. јуна 1901.

АЕ. и Митрополит Дабро-босански:
Никола̂й с. р.

Српско-православна АЕМ. конзисторија Дабро-босанска.

Потврда. Ријешењем високе земаљске владе за Босну и Херцеговину од 16./29. маја 1901. бр. 78510/I. узет је на знање с одобрењем предложени јој нацрт *„уредбе о оспособљењу капшхета у средњим школама“*. Према тој уредби, они свештеници обојега реда, који у напредак желе добити мјесто редовног професора — вјероучитеља у средњим школама, имају поднијети са свједоџбом о испиту зрелости у јавној којој гимназији и свједоџбом о свршеним православним богословским наукама поткријепљену молбеницу високопреосвештеном господину АЕ. Митрополиту Дабро-босанском, ради припуштења испиту.

Испит се полаже пред нарочитим повјеренством и то *а) писмени* из библ повјеснице, катихизиса и литургике; из догматичког и моралног богословља и из црквене повјеснице. Радње ове израђују се под надзором за вријеме од једанаест часова; *б) усмени* из библ. повјести, нарочито јеванђеоске, пространог катихизиса, литургике, моралке, и црквене повјести; из апологетике, из педагогије и катихетике, из тумачења нељељних и празничних еванђеља и апостола; из пробног предавања на које се кандидат спремио и из пробног предавања ex abrupto. — На писменом испиту тражи се освједочење о томе, да ли је кандидат у стању, да захтјевима испита сам за се, без икаквог помоћног средства, једино својим готовим и сигурним знањем задовољи; а на усменом има засвједочити, да је све, наведене богословске предмете потпуно проучио, те је спреман дати сигурна и научна разјашњења на питања, која у круг тих наука спадају, и која умове ученика средњих школа занимати могу. Испитна пристојба, коју кандидат плаћа, износи 60 круна. Испит се може само једанпут полагати, односно поправити. Ко овог испита нема, може бити само намјесни вјероучитељ (суплент). (§§ 1., 2., 6., 8. 9., 12., 21., 25., 29. уредбе).

Именовања: Високопреосвештени господин АЕ. и Митрополит, Дабро-босански *Никола*ј, актом од 16. јуна о. г. бр. 1026. ех 1901. благоизволио је подарити јеромонаху *Иларіону Радовићу*, професору богословије и уреднику овога листа *наслов и карактер митрополитског синђела.*

Високо кр. угар. *домобранско министарство у Будимпешти*, благоизволило је именовати јеромонаха *Владимира Боберића*, прав. катихету вел. гимназије у Сарајеву *кр. уг. домобранским капеланом II. разреда* у причувни с рангом од 1. јуна 1901.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Ону прву хипотезу назива данас најславнији психофизичар W. Wundt „суровом материјалистичком представом“. Повода материјализму за онакву хипотезу дала је та околност, што заиста кад се уништи или кад оболи дотични дио мозга, човјек изгуби моћ говора.

Но моћ говора је само физиолошки рад и николико не алтерира душевног живота. Кад човјек изгуби моћ говора он је само лишен могућности, да своје мисли исказује ријечима, никако пак није лишен самих мисли. Моћ говора зависи дакако до њеких покретајућих нерва; кад се ови нерви униште, тада човјек не може говорити. Но да је на неком мјесту у мозгу локализована моћ мишљења, не да се ничим доказати. Видјели смо да се могу велике партије мозга извадити, па ипак човјек може мислити. То је исто, као што је оно Flourens вади о мали мозак животињама, па доказао, да им је тај начин одузео моторне нерве. Но Flourens није даље ништа доказивао; он при свем том није тврдио да је у малом мозгу локализована нека душевна моћ, већ само нека тјелесна моћ. (Сам Flourens је узимао, да сваки дјелић у мозгу може обављати све душевне радове).

Кад тако стоји с моћи говора, биће тако и са другим душевним радњама. Гдје би би била локализована родитељска љубав, страх, надање и т. д.? Све то нема у мозгу свога сједишта, већ је сједиште тим појавама у души, а преко тијела се оне најављују. Материјалиста каже: ја ти могу одузети моћ говора, моћ мишљења, а ми кажемо: можеш само спријечити моћ говора и т. д. на тај начин, што си уништио орган тим душевним радњама.

Природна пошљедица те хипотезе јесте даља тврдња материјалистична, да свака наша представа има свој локализовани центрум у мозгу. Ако се узме, да фантазија има своје локализовано средиште у мозгу, онда наравно и свака представа фантазијина мора имати такође своју посебну ћелију у мозгу, и скуп свих тих ћелија сачињава локализовано средиште фантазије. Материјализам заиста тако и учи. По психичком тумачењу представа постаје послије дужег душевног рада, њој морају претходити осјети и т. д., а по материјализму она брзо постаје, само кад нађе себи згодну празну ћелију, која још нема „своје духовне садржине".

Узимо, да је тако. Но на који би се начин одржавала узајамност између свих тих дијелова у мозгу? — Материјалисте често сравњују нервни апарат са брзојавном справом; но на брзојавном апарату је у свези једно с другим, иначе не може апарат радити. Представе су у нашој свијести везане логично једна с другом, па пошто постоји за сваку представу посебна ћелица, питамо, како те ћелице долазе у односај и свезу једна с другом? Ако треба да се вежу двије представе, којих су ћелице доста удаљене једна од друге, онда би се те ћелице морале премјештати са свога мјеста, да дођу једна до друге. Па да дођу, што разумије се није случај, како и на који начин се

оне свезују? — Оне остају опет двије самосталне ћелице „као што два човјека, који иду један другом у сусрет, не могу постати један човјек, ма се мућевитом брзином приближивали један другом". Јединство свијести се дакле на тај начин не може никако протумачити. У том случају би наша свијест била исцијепкана, свака би представа за себе имала своју самосталну свијест.

Како је ова теорија авантиристична, упућује нас Wundt, доваћајући је до крајњих закључака. „Познаника, с којим се сваки дан састајемо, видили смо у небројеним ситуацијама, дакле морали би смо узети, да за њега немамо у мозгу само једну ћелицу, већ читаво стовариште таквих ћелија; ако га видимо у каквој познатој ситуацији, тада употријебимо једну од готових ћелија; али ако га видимо у неком новом положају, н. пр. са новим шеширом на глави, тада се та нова представа мора створити у неку празну резервну ћелију". Кад би стајала теорија о мозговној локализацији, тада бих ја увијек имао са новом представом нов један атом мозга, ако би све ћелице биле запремљене, или би многи људи имали врло много мозга неупотребљивог, пошто немају сви исти број представа.

Ми се својим свакидашњим животом и нехотице непрестано боримо против материјализма. Свагда и свугдје гледамо материју, али се не задовољавамо с њом, већ је на неки начин одухотворавамо. Ми тражимо у материји духовност, свлачимо јој њену материјалност и приписујемо јој снагу. Свакој појави на материји ми тражимо узрок, тражимо неки принцип, који на материји изваћа промјену. „Човјек осјећа у унутрашњости својој ствари не на чулни начин, већ их замишља духовно"[1]), а то значи да ми, кад хоћемо да добијемо потпун појам о неком предмету, апстрахирамо с њега материју, па га замишљамо духовно. Тек у пошљедњем реду се осврћемо на саму материјалност предмета. Кад видимо неки предмет, који нас привлачи, занима нас његов облик, својства и. т. д., а често изгубимо из вида материју, од које је начињен. Нас се већином више лијепи оно, што је на предмету узвишено, духовито, него ли његова материја. То пак значи, да је наша унутрашњост духовне природе, те хоће да се задовољи.

Још љепши нам је примјер у потврду, да материја не утјече на нас богзна колико, симпатија и апатија према личностима. Наша се симпатија према људима темељи не на њиховој спољашњем изгледу, већ на њиховој душевној вриједности. Ма колико човјек био лијеп тијелом својим, не може у нас стећи симпатије, ако нема лијепих душев-

[1]) G. Fell: „Die Unsterblichkeit der menschl. Seele." Стр. 51.

них својстава. Ако у оку човјечијем не видимо благости, нежности, доброте, заман је сва љепота његова тијела; она нема за нас тада дражи, укочена нам је. Напротив може нам се ружан по спољашњости човјек допасти, ако му је душа украшена лијепим својствима; при том не опажамо ругобе његова тијела, јер нам душа његова импонира и вуче нас себи. Дакле највећу пажњу поклањамо његовој унутрашњости, а тијело је споредно. Тако нам исто на први поглед изгледа неки човјек, кога први пут у лијеку видимо, симпатичан, јер нам нешто лијепо, мило из њега говори, а неки су нам људи на први поглед антипатични, ма да нам ништа злога нијесу учинили и ријетко та антипатија престане, кад боље упознамо таквог човјека. Може човјек бити чист, нагиздан, па ипак осјећамо према њему неко гађење. То долази отуд, што непосредно његова душа нашој говори, што ми некако инстинктивно, несвјесно промјеравамо његову душу и не налазимо у њој ничега, што би изазивало према њој каква дивљења или поштовања.

Кад би на нама била сама материја и наш душевни живот функција њена, тада не бисмо могли опажати онаквих појава, да се извјесна душевна стања противе и опиру спољашњим, тјелесним утисцима. Нас нешто може болети, а у исти мах се можемо радовати нечему; у том случају је душевно стање јаче од тјелесног, што по материјализму не би могло бити. Шта више има случајева, кад се управо баш радујемо тјелесном болу, јер послије њега долази нека душевна наслада, што би било управо апсурдно, кад не би било душе. Унутрашња радост, радост у духу нема ничег заједничког с тијелом, она као што смо видјели, може да буде на штету тијелу. Ако такав човјек, који се душевно радује, живи у химери, онда у химери живи цијело човјечанство. Спомену смо, да је Паскал обављао најтеже душевне радове при јакој зубобољи, а то доказује, да је његова душевна енергија била много јача, но што је био бол, који му је проузроковала зубобоља. Нијесу ријетки примјери, да човјек радије претрпи смрт за љубав свог идеала, него што би га се одрекао. На то га је могло нагонити све прије, него његово тијело, његова материјалност.

Ми смо сузбили све главне нападаје материјализма, којима он негира душу и њен живот у нама. На специјалне нападаје против појединих тврдња (н. пр. против бесмртности) осврнућемо се на своме мјесту. За сада констатујемо само то, да је немогуће свести душевни живот на функционисање тијела. Тијело има своју задаћу, а душа своју. Оба дијела нашег бића су пак тако тијесно везана међу собом, да једно друго условљава у земаљском животу, те се лако може чинити, да је душевни живот зависан или чак и производ тијела.

(Настављће се.)

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Наставак.)

Значајно средство у ствари нравственог руководства стадом јесте примјерни живот самога пастира. Пракса из живота показује, да добар примјер каткад више назидава од ма каквијех ријечи. С тога се тражи од црквеног пастира, да примјером свога врлог и побожног живота докаже стаду могућност извршења свијех заповиједи Христових. Познани да буду савјетници науке Христове пастири морају у свему и поступати тако, да буду достојни тог великог имена. „Живот пастирев је најбоље средство у ствари нравственог руководства стадом", вели Ј. Златоусти[1])! „Ето достојанства учитељева, да назида ученика својим врлинама"[2]). „Учитељ мора учити не само ријечима, него и дјелима: „ко изврши и научи, тај ће се великим назвати у царству небескоме" (Мат. V. 19.), и сасвијем оправдано, јер филозофисати ријечима врло је лако, а показати све то на дјелу својина је само душе свјетле и велике"[3]). „Ништа тако не приводи истини као поштен живот, јер људи не гледе толико на ријечи, колико на дјела наша . . . . ако је дјело ту, ма и не било поуке послије њега, само дјело може боље од ријечи научити оне, који гледе на нас"[4]). Ако у области обичног васпитања сваки педагог мора сам прије свега вршити оне захтјеве, какове ставља својим питомцима и никада не допустити, да се ријеч његова разилази с његовим поступцима, то се тијем више тражи од црквеног пастира[5]). На очигледном примјеру живота пастирева паства се прво може увјерити, да је у животу могуће живјети по учењу јеванђелском, а друго одушевити се, да се угледа на тај примјер. А при том живи примјер, који свагда стоји пред њиховијем очима, непрестано ће сликати пред њима, као какав образац, пут, којим они морају достићи спасење. „Научи прије свега самога себе, говори Ј. Златоусти свакоме црквеном пастиру, кад се поучиш свему томе, што ти је Господ заповједио да чуваш, тада ћеш тијем стећи много опијех, који ће се на тебе угледати, као што свјетиљник када гори, може запалити собом много другијех, а кад буде угашен, не ће

[1]) Бес. на разна мјеста св. Писма.
[2]) Бес. на Дјела.
[3]) Бес. на Јеванђеље Јованово.
[4]) Бес на књигу Бића.
[5]) Бес. на П. Кор.

свијетлити ни за самога себе, нити ће моћи запалити друге свјетилнике: тако и праведан живот, када свјетлост, која је у нама, буде свијетла, тада ми представљајући собом другима примјер (достојан угледања) можемо створити (из њих) множину ученика и учитеља. Јер ријечи не могу донијети слушаоцима толико користи, колико наш живот“ [1]).

Снажан утјецај примјера показује се на негативан начин, путем утјецаја хрђавих примјера, чија је снага, на жалост чак много већа од снаге добрих. „Ко ће од народа говори Ј. Златоусти, жељети, да буде скроман, кад види началника гнијевна“ [2]). Онај пастир, чији живот долази у сукоб с његовијем позивом, не може рачунати на добре плодове своје службе, чак ни у том случају, кад је усрдан и љепорјек проповједник. Снага ријечи, којом хоће да се покаже пастир, ма и у доброј сврси, да утјече на вољу слушалаца, не ће имати потребног утјецаја на људе, који знају рђав живот пастирев. Тешко му је увјерити слушаоца, који зна, да он сам није увјерен у оном, у чему увјерава друге. Шта ће прије изабрати за себе његови слушаоци: да ли ријечи његове, којима устаје против порока и страсти, или његово владање, које гледа кроз прсте тијем пороцима и страстима? Шта ће живље дјеловати на вољу већ упућену на зло: да ли ријечи његове, које говоре: „не чините то, што ја чиним“, или његови поступци, који вапију; „не дајите значаја ономе, што говорим“? На тај ће начин пастир можда против своје жеље постати саблазан за своје стадо, за што му Господ објављује „тешко“ (Мат. XVIII. 7.). Откуд такви пастир да узме тако потребну му апостолску ревност и смјелост, да буде учитељ нравствености! Ако он проповиједа закон, који сам нарушава, ако хвали врлине, које сам нема, ако напада гријехе, које сам чини, ријеч је његова осуда, коју изриче над самијем собом; и ако се још није извјештио у лицемјерности, ако му савјест није огрубила, не може говорити о врлини не црвенећи, и о пороку не окрњљујући самог себе. И од стране вјерних као одговор на своје савјете и укоре може очекивати горку по себе ријеч; „врачу, исцјели се сам“, — „шта филозофираш, кад учиш ријечју; лако је ријечима филозофирати; научи нас животом својим, који је најљепша проповијед“ [3]).

Примјеран живот пастирев од великог је значаја још и због тога, што такав живот јесте једно од најмоћнијих средстава, да привуче ка Христу људе, који не исповиједају начела хришћанске рели-

[1]) Бес. на посл. II. Сол.
[2]) О свештенству: Бес. на посл Ефесцима.
[3]) Бес. на Дјела ап.

гије (незнабошце, јеретике). Јован Златоусти је дубоко увјерен у томе, да је хришћанство побиједило свијет не мудрошћу човјечанском, него живом истинском вјером, величином дјела, пред којима се поклонио свијет. С тога добродјетељан живот хришћанског друштва, у чијој средини живе заблуђели и вјерни, и особито строго хришћански живот пастирâ, који су се посветили циљу апостолства, јесте по мишљењу Златоустову, најбоље оружје, које крха упорство заблуђелих. „Зашто сада не вјерују сви? пита Ј. Златоусти. „С тога што дјела хришћанска нијесу добра“ [1]). „Већина заблуђелих — били они јеретици или невјерни, — не могу се разумом увјерити о истинитости нашег религиозног вјеровања; али сваки па и најпростији човјек је у стању судити о достојанству наших дјела, — да ли су добра или рђава, — и са наших дјела закључује на достојанство наше вјере. Филозофирање ријечима, неоправдано филозофијом дјела, не може увјерити; и да би наша проповиједь била успјешна, ми морамо заблуђелима најприје показати наш живот, па онда их поучити ријечју. Живот је снажнији од ријечи“ [2]). У погледу обраћања незнабожаца у вјеру Христову Ј. Златоусти говори: „упорство незнабожаца прије доказивања ријечима морамо побјеђивати животом. Побјеђивати својим животом јесте исто што и доказивати без опровргавања. Ма колико ми филозофирали ријечима, није користи у томе, ако наш живот није бољи од живота незнабожаца. Не пазе они на наше ријечи али мотре шта ми радимо, и говоре: најприје сам поступај према ријечима својим, па онда пружај савјете другима. Ако проповиједаш о небројеном благу у будућем вијеку, а сам си тако привезан за блага земаљска, као да не би ни било будућих блага, дјела твоја ће ме прије увјерити него ријечи; и како да ти вјерујем да ће бити васкресење мртвих? — Незнабожац ће ти рећи: по чему ћу сазнати, да се може извршити што Бог заповиједа (у Јеванђељу)? Ето, ти си васпитан у правилима те прекрасне вјере и не чиниш ништа, што захтијева вјера. Рећи ћеш, да-како, показаћу ти друге, иноке, који живе у пустињама и врше све то. Незнабожац ће рећи; каква ми је невоља да идем у горе, да ходим по пустињама. Ако није могуће живити добродјетељно у средини градова, нема сумње, да се заповиједи хришћанске не дају извршити, па ма и побјегли на градова у пустиње“ [3]).

[Наставиће се].

---

[1]) Бес. на Мат.
[2]) Бес. на посл. I. Кор.
[3]) Бес. на посл. Рим.

О потреби религије.

— **Проповијед оца Августина од Монтефелта.** —

— С талијанског превео **Јован Узелац,** парох. —

[Зрмања].

(Свршетак.)

Знаменити Quatrefage у свом гласовитом дјелу о врстама доказује, да човјек не само што није врста животиња, већ се разликује од њих, као што се разликују минерали (руде) од биљинства, биљинство од животињства, и каже, да човјек сачињава четврто царство, различито од животињског, јер он познa морал и живот будући.

Дакле строги докази знаности доказују, *да је човјек, човјеком но иоме што је религијозан,* и онај који живи без религије, тај је чудовиште људског рода.

Дакле господо не може се живити без религије, и ако се живи без ње, живот носи на себи печат неправде и неправице.

Јер шта је правда? То је она врлина, која тражи, да се даде сваком своје. Дјеца су живот и све што им је за развој живота потребно примили од својих родитеља; с тога дугују родитељима синовску љубав, и ако дјеца ту љубав одричу, она су неправедна, јер раде проти најплеменитијих откуцаја срца.

Грађанин дугује домовини својој љубав као матери својој, јер га је домовина родила за живот друштвени и увијек га брани и протежира. Дакле правда захтијева, да сваки њу брани, да се стара за њезин напредак за славу и слободу њезину.

Отуд и долази патриотизам, који је као нека врста религије према домовини. Он је строга дужност.

Напошљетку правда захтјева захвалност према доброчинитељу. Кад нам је указано неко доброчинство, дужни смо га вратити или реално или са признањем и захвалношћу.

Дакле Бог је наш отац. Све што смо и шта имамо, примили смо од њега. Он је над домовином, јер наша је домовина на земљи, а он је господар неба и земље.

Бог је највећи доброчинитељ, и ми никад нијесмо кадри исказати му довољно благодарности за све оно, што смо из његових руку примили.

Дакле, ако у животу своме не одајемо њему дужно поштовање, ми смо хрђава покварена дјеца, која не узвраћају синовске љубави оцу, створитељу и доброчинитељу своме. Такав живот носи на себи знак неправде. Такав човјек не може казати: „Ја сам поштен човјек“, не може то казати, јер није поштен. Racine пише своме сину: „Ја се надам, да ти нећеш никад вјеровати, да човјек може бити поштен, ако не вјерује у Бога.“

Још је Цицерон казао: Pietas et justitia erga Deos.

Заиста Господо, живот без религије, без њезине свјетлости, без њезине наде, не има смисла, не има никакве сврхе. Без религије нестаје среће. јер не има сигурности, да ће дуго потрајати. Ако се сва уживања свршују са оним животом, човјек је заиста несретан, а несрећа доводи до очајања. Кад не би било будућности иза гроба, ништа нам не би могло олакшати муке овога живота; ништа нам неби дало снаге и утјехе, да их подносимо.

Како да без религије нађемо мира у срцу, савјести и духу нашем?

Не, не! Без ње не има мира у срцу нашем, у савјести нашој, у духу нашем!

Не има мира у срцу, јер човјек који се удаљио од Бога, удара сам на се. Питајте ученьаке, јели изучанање људске знаности могло заситити жеђ духа њихова. Питајте оне, који имају у том искуства. Питајте оне, који теже за славом!

Без религије не има мира у савјести, јер зла и покварена воља не може без казне нарушавати реда, јер је свако кажњиво дјело као једна карика у ланцу гриже савјести.

Без религије не има мира у духу нашем, јер без ње дух је увијек у неизвјесности, те мора лутати од сумње до сумње све до руба гроба, који затвара страшне тајне безбожника. И то господо доказује потребу религије, та сумња и неизвјесност нашег духа и тјескоба наше душе.

Погледајте човјека, који је јуче ушао у свијет са сумњом: *Да ли има Бога.* Та сумња диже се у њему, мучи га и обузима све његово биће. Јучер је сумњао о Богу, данас већ сумња о основаности своје сумње, сумња сам о себи. На сваком кораку диже се у њему то пријетеће питање и осјећа у души својој неку чудновату горчину, неки страшни глас, види неку вјечност без свјетлости, гледа у небо и говори: „*Можда*".

Што више гони од себе то питање, све више му се причује глас: *Бог! Христос! Душа!* Не разумијевајући те ријечи затвара уши своје, да их не чује; не знајући ријешити то питање, одаје се знаности, проучава материју и онда се очитује у дивним дјелима генија, ал' његова дјела не откривају ништа. Ако хоћеш да му говориш о Богу, он може одговорити: Ја сам *адвокат, учитељ, професор, лијечник*, ја се тима стварима не бавим, пуштите ме на миру.

Ал' он је човјек. Зна ли он откуд долази, зна ли куда иде, зна ли како живи?

Како да се живи у миру? узвикнуо је Joufroi кад се одрекао религије како да живим у миру, када разум ослабљен начином живота пада у сумњу о узроку самога живота?

Кад човјек не зна одкуда је, камо иде, како може живити у миру? Кад се све негира, ко ће ми дати мира? Кад смо изгубили звијезду водиљу, како да имамо мира? А ја силно осјећам потребу тога мира!?

Кад не имамо мира, откуд нам снаге да равнамо животом: кад не имамо мира, како можемо поносно носити — не кажем вијенац Хришћански, него вијенац слободе?

Критика је јако лијепа и њезини су докази каткад тријумфални; ал' душа кад се удаљује од Бога губи правичност и љубав. Без вјере у Бога и човјек пада у прах; и не само у прах, него у блато и кал.

Без мира не има радости ни весеља. Слатки снови умилне наде бјеже од душе која не вјерује, која не има религије, као јато птичица поплашених од јастреба." И ето меланколије, ето чемера и жалости.

„Ја не опажам живота", говорио је један од заблуђелих младића својим друговима. „Ја не осјећам друкчије живота него по жалости и досади, која ме дави." И Ugo Foscolo узвикнуо је: *„Био сам много срећнији док сам вјеровао"*. Живити без Бога теже је него трпити најжешће казне, јер нас изједају свакорсне сумње, дави нас тјескоба срца, а мисли наше ужасно нас муче.

Без религије трпи срце и душа; без ње не има никакве радости.

„Ох! ја сам млад, — рекао је недавно један младић, — млад сам, па ипак осјећам свуда досаду и чаму, млад сам, ал' ипак земља не има за мене више чара, а не знам узрока томе"?

Зашто? „За то"! — одговора Joufroi: „Ми смо несретници, који лутамо по пустињи сумње, тражећи као Израиљ у пустињи гдје да разапнемо шаторе. Ми смо под небом без сунца и звијезда, ми смо остали без воље".

С тога се демон самоубијствa шуња и привлачи, да прије времена уништи живот; с тога губимо ми поуздање у своје силе, не имамо ни једног чврстог ослонца за спасење; с тога сумњамо о нашој ефимерној егзистенцији, сумњамо о нашем ходању по овој несретној земљи. Ето, до какве пропаљије доводи безвјерје.

Безбожник се премеће и превртје, као болесник у грозници и вичe: „Боже велики, Боже велики, шта значи тај сан".

Ето Господо! Такав је живот без религије!!

Ал, ни то није све. Још има нешто страшније.

Ето вам једног човјека. Он је живио у насладама и уживањима. Чинило се, да се небо и земља на њега осмјехује. Био је млад, здрав, чио. Утонувши у насладе живота није мислио на будућност, није мислио, да ће сви његови златни снови ишчезнути. И ето га на врхунцу живота, ето га гдје се стровaљује, ето га на рубу гроба — гроба, који се пред њиме отвара.

Ах, Господо! Ко може исказати, шта се тад збива у души, у којој се свијетли луч вјере. Како јој се тад причињавају оне насладе, оне угодности, она уживања? Само ништавост, ништавост.

Ето оца безвјерника, он је имао сина од седамнаест година. Син је био његов понос, његова нада, његова срећа, ал' умре!

Ето младића узео је дјевојку добру, љубазну, поштену, и смрт му из наручја отграби његову срећу. Он пита, пита смрти, пита своје срце: „Куд је отишло моје најдрагоцјеније благо? Камо ћу отићи ја? Шта је будућност?"

Гледа у гроб ал' не налази утјехе! Ах! Господо, ко може исказати патњу невјерне душе, жељне сигурнога знања, уз мртво тијело искрено љубљеног бића, уз тијело оца, матере, брата, пријатеља?

Диже покров, пита будућност, гледа у гроб, отвара врата свију школа, гледа небо и земљу, пита и пита и не налази утјехе, не добива другог одговора доли само једно „*Можда*".

Ту је тјескоба духа. Тад уморна душа падне на земљу, као на једини свијет, коме може констатовати егзистенцију, коме може открити тајне. Таква душа желила би живити у земљи, желила би да постане материја, желила би да се затвори у земљу, кад би било могуће. Али узалуд труд; јер ту има племенитији нагон (! Уред.), који уздиже душу. Упркос покварености душе, остаје ипак у њој успомена на прошлост, која безбожнички мучи. Невјерник осјећа грижу савјести, осјећа језу, као човјек кад босом ногом стане на ледену отровну гују. Сретан ли је онда, ако се обрати Богу, ако се поврати на пут истине.

Ал' ипак их има, који одбацују свјетлост истине, свјетлост религије до посљедњег дана. Ипак их има, који као да живе при свему томе мирно и спокојно. Али ако могу такови варати друге, не могу варати себе. Под том привидном мирноћом и спокојством скрива се сломљено срце и очајничка душа. И ако то срце ни једном не препукне, истрошиће се у очајању.

Други опет сломљени очајањем, бацају се сами у наручја смрти. Неки би опет хтјели, да сами себе закопају под гробни камен. Мисле, да ће пасти у вјечиту ноћ, гдје не има ништа, али падају у руке Бога живога.

Ето господо слике човјека без религије. Господо! Човјек, који живи без религије, јест биједни бродоломник на валовима узбурканог мора; као биједни странац, који је залутао у камениту и пјесковиту пустињу без хране и воде.

Такови вичу: „Ми смо несретници, изгубили смо Бога, ми не имамо наде овдје.“ Ето примјера господо.

Њихове химне јесу химне сумње и очајања. Њихов идол је фаталност; њихово небо јесте небо од бронца, коме се бадава уздижу уздаси душе, њихови гласови су концерт светогрђа и проклињања, кукања бола, лудости, очајања, које се свршује код једних лудилом код других самоубијством.

Ријеч на опијелу пок. Михајла Кнежевића,

савјетника земаљске владе, референта црквено-просвјетних послова, умрлог 14. јуна, а погребеног 17. јуна 1901. у Сарајеву.

— Говорио: Јереј **Димитрије Јанковић**, конз. савјетник — [Сарајево].

Во имја Оца, и Сина, и Свјатаго Духа. Амин.

Опојана од матере цркве, којој припадаш, опроштена и разријешена од самог архијереја, за чију те особу и лична љубав везивала, тужним срцем, сетом на лицу спровели смо те ето, врли покојниче, до овијех врата, кроз која се из ове долине плача на онај бољи свијет пролази, гдје су праведницима по истинитом обећању Господа Искупитеља непролазне почасти спремљене.

Па прије него што те црна ова рака у ледена своја наручја прими; прије него што затутњи бусење на самртном одру твом, потрешеним срцем приступам, да се с тобом драги покојниче у име овопредјеоне срп.-православне цркве, којој си за живота у свом званичном дјелокругу и пред Богом и људима по савјести својски послужио — опростим.

Но Господ, коме се на суд винула душа твоја, и који испитује срца и утробе, зна, како ми је — недостојном слузи Његовом — у овом часу растанка, кад видим расплакано, од бола скамењено лице твојих најближих, кад чујем јецање, кад у оку твојих пријатеља сузу жалосницу опажам.

Ах смрти неумитна, ала си нам овај час загорчила!....

Сваки је растанак тежак. Човјеку је жао, кад се растаје са човјеком, којем га ништа осим познанства не веже, и на кога се само навикао. А како да га није жао, како да му се не стеже срце, у часу,

када се на земљи за навијек растаје и опрашта с мужем, који бијаше узор свијетлога карактера, раден и вриједан до самога часа смртнога, пун племенитијех осјећаја, доброга срца, спреман помоћи сваком, достојанственик а скроман; који жарко љубљаше свој род и племе Српско, и који је оданост према цркви својој дјелима засвједочио.

Ко да не жали губитак таквога човјека, када зна, да је у данашњем површном и саможивом свијету на жалост доста скучен број онијех мужева, који су као и покојни савјетник Кнежевић широких груди; те су скроз поштеним радом, знањем и умењем, несебичношћу и осталим врлинама и лијепим особинама узор карактера у стању задобити опште симпатије како у служби, тако и у друштву и заслужити највише признање крунисане главе, земље Господара, и Његових свијетлих доглавника.

Ко да не жали у часу растанка мужа, којега је у пуној снази дјелатног му и за све, што је племенито, корисног живота изненада оборила жалока смрти, која га је немилице отргла од толике лијепе и за цркву и државу корисне радње, од рода и порода, друга и пријатеља, који су га сви љубили, поштовали, с њим се поносили . . .!

И та вриједна и добра душа, тај свијетли карактер мораде подлећи смрти. Тешко је човјеку, да у овом часу туге стегне своје срце па да не завапи: „о смрти, како си тешка, како немилосрдна! И зар ти је баш њива српска најдража, зар су ти плод и сласт те њиве најомиљенији, да њима горчину своју сладиш“!?

Али не, такви вапај био би гријех: јер ваља да се сјетимо, тужни зборе, да је у књизи вјечнога Промисла написано, да на овом свијету није ништа стално, да је све сујета, да је живот само сјен и сан. Јер

„Шта је сјало, а не малаксало . . . ?
Кам' јунака, ког не чека рака?
На свачије теме подигне се вр'јеме,
Тек *поштено* име мјери се и с њиме!“

Да, поштено име, то је тај најдивнији и најтрајнији спомен — камен, којег свак жив може и мора слажући вриједноћу и заслуге на скромност — врлину на врлину да изида и да зачели њиме вјечну кућу, у којој ће до суђеног данка мирно да почива.

Пок. савјетник Кнежевић подигао је својим радом и врлинама тај споменик; подигао га у срцу својих оданих, у признању претпостављених, у уважењу млађих. Шта је у њему изгубила висока земаљска влада Босне и Херцеговине, којој бијаше један од највриједнијих и најспособнијих чиновника: *то* ће мјеродавно да оцјене на то позване, високе личности; моје је овдје *то* да истакнем, колики је губитак постигао овопредјелну српско-прав. цркву са изненадне смрти његове.

А ја пред овим гробом немогу друго рећи осим: дао би Господ, да сваки син наше цркве и народа, у истом положају какав бијаше покојников, толико буде одан вјери прађедовској и народу, у којем се родио и крстио, колико је то осјећала и дјелима засвједочила племенита душа пок. савјетника Књежевића. Он је свагда знао погодити начин, како ће захтјеве и прописе своје цркве довести у потпун склад са захтјевима и прописима државе! И сви ми, који знамо, ко је он био, и ко је он *нама* био, можемо бити увјерени, да ће сваки познаник његов и у крпним крајевима бивше војене границе сусједне нам земље Хрватске, гдје је свијета угледао, и у Босни поносној, гдје му се благе очи његове за навијек заклопише, на глас о смрти његовој узданути, капу скинути и рећи: Бог да му душу прости, бијаше човјек на своме мјесту!

Но то признање, ма да је оно најљепше, јер спонтано излази из срца сваког поштеног и мислећег човјека, који је покојника познавао, не само да неће ублажити јад и тугу вјерне супруге, миле дјеце и родбине покојникове, него ће их још већма расплакати, јер их потсјећа, да драги покојник не бијаше само њима драг, већ сваком, ко га познаваше! Њих немогу утјешити ријечи обичне, које на обична, грјешна, људска уста излазе; њих ће да утјеши само ријеч надахнутог Духом Божијим, изабраног сасуда Божијег, ријеч, која гласи да: „Господ ако и ућвијели, опет ће се смиловати ради мноштва милости своје“ (Плач Јерем. III. 32.) Ријечи су те пуне вјере и наде; оне су благи мелем за сваку па и ову, највећу рану срца њихова, па и за срца нас свију који се драги покојниче у овом часу с тобом на земљи за навијек растајемо!

Збогом вриједни службениче, чиновниче; збогом мили оче брате, вјерни супруже и добри Србине; добри сине православне-српске цркве! Бог ти дао вјечни покој, а успомена твоја биће нам свагда свијетла, као што бијаше свјетао сав твој кратки вијек. Лака ти била ова босанска земља којој си толико привриједно. Амин.

Кратак извјештај српско-православног богословског училишта у Рељеву, за школску годину 1900./1901.

(Наставак).

Љетопис.

Дана 22. авг. (4. септ.) 1900. полагали су поправни испит из историје црквене са патрологијом ванредни кандидати Ристо Сировина

и Јован Зорић. Истога дана полагао је испит и ванредни кандидат Душан Николић из свију предмета II. разреда. Такође су истог дана полагали испит из предмета III. раз. редовни слушаоци Ђорђе Петревић и Данило Шиљак.

Дана 23. августа (5. септ.) 1900. држана је прва сједница наставничког збора ради подјеле предмета и распореда часова.

Дана 24. авг. (6. септ.) 1900. одржано је призивање св. Духа у присуству свију наставника и питомаца.

Дана 28. авг. (10. септ.) 1900. одржан је парастос за благоупокојену Царицу и Краљицу Јелисавету у присуству свију наставника и ученика.

Дана 19. септ. (2. окт.) 1900. г. посјетио је завод благородни госп. владин савјетник Михаило Кнежевић.

Дана 21. септ. (4. окт.) 1900. обавио је привр. управитељ Петар Зимоњић протосинђел, поводом превишњега имендана Његовог ц. и кр. Величанства Франца Јосифа I., благодарење и пропење за здравље и дуг живот.

Дана 30. септ. (13. окт.) 1900. одржао је професор Иларион Радонић парастос умрлим наставницима и питомцима.

Дана 5./18. окт. 1900. наступио је проф. Станко Жупањски једномјесечни допуст.

Дана 12./25. окт. 1900. г. ријешен је учитељске службе у овоме заводу учитељ појања Марко Рајковић, а професор Иларион Радонић преузео је даљу наставу у црквеном појању и правилу.

Дана 31. окт. (31. нов.) 1900. посјетио је завод високопреосвећени АЕ. и Митрополит господин Николај Мандић, у пратњи владина савјетника благороднога госп. Михаила Кнежевића, те је преставио наставницима и питомцима новоименованога ректора.

Дана 7./20. нов 1900. положио је новоименовани суплент Томо Поповић, прописану заклетву у руке ректора богословије.

Дана 29. нов. (3. дец.) 1900. г. приступили су питомци тајни показања, а сутри дан тајни тијела и крви Христове.

Дана 7/20. дец. 1900. г. посјетио је завод благородни господин владин савјетник Михаило Кнежевић.

Дана 5./18. јан. 1901. г. отишли су у Сарајево са ректором сви наставници и питомци, те су по уобичајеном реду сјутра дан 6./19. јан. присуствовали на јутрењи и литургији у саборној цркви сарајевској, а потом свечаности богојављенскога водоосвећења на Бентбаши. Истога дана по подне вратили су се сви натраг.

Дана 14./27. јан. 1901. — на св. Саву — одслужена је света литурђија у заводном храму, а затим освећена водица и преливено кољиво у заводу. Пригодан говор том приликом држао је питомац IV. раз. Никола Савановић. У подне је у питомачкој трапезарији пресјечен колач, а у вече је одржана од питомаца уобичајена забава, којој је присуствовало и Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит господин Николај са својом пратњом.

Дана 22. јан. (4. фебр.) 1901. полагао је испит из предмета II. раз. ванредни кандидат Јован Зорић.

Дана 23. јан. (5. фебруара) 1901. г. приступили су испиту из предмета III. раз. ванредни кандидати Стево Вукић и Душан Николић.

Дана 14. фебр. (1. марта) 1901. приступили су питомци тајни покајања, а сјутри дан тајни тијела и крви Христове.

Дина 18. фебр. (3. марта) 1901. г. посјетио је завод благородни госп. владин савјетник Михаило Кнежевић.

Дана 17./30. марта 1901. посјетио је завод Високопреосвештени господин митрополит Бањалучко-бихаћки Евгеније Летица.

Дана 20. марта (2. апр.) 1901. посјетио је завод Високопреосвештени господин митрополит Херцеговачко-захумски Серафим Перовић.

Дана 21. марта (3. априла) 1901. присуствовало је предавањима из појединих предмета Његово Високопреосвештенство, митрополит Бањалучко-бихаћки господин Евгеније Летица.

Дана 24. марта (6. априла) 1901. посјетио је завод пресвијетли господин дворски савјетник Ђуро Трешчец.

Истога дана отишао је ректор са наставницима и неколицином ђака у Сарајево, те су честитали Његовом Високопреосвештенству АЕ. и Митрополиту Дабро-босанском господину Николају крсно име, — светог и праведног Лазара.

Дана 16./29. априла 1901. посјетио је завод Високопреосвештени госп. АЕ. и Митрополит Николај у пратњи владина савјетника госп Михаила Кнежевића, те је присуствовао предавањима у свима разредима и испитивао из појединих предмета.

Дана 8./21. маја 1901. приспио је у завод Високопреосвештени господин АЕ. и Митрополит Николај Мандић, у пратњи в.-преч. госп. војеног свештеника протојереја Теодора Јунгића, за тим пречасне гг. консисторијалног савјетника Димитрија Јанковића, те катихете Петра Лапчевића, свештеника Блажујског Риста Јокановића и ђакона Петра Лалића. Сјутри дан 9./22. маја, богослужило је Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит госп. Николај уз асистенцију протојереја Теодора Јунгића, јерејâ Димитрија Јанковића, Петра Лапчевића,

Ђорђа Стајића и ђакона Петра Лалића. Пригодан говор држао је конзисторијални савјетник јереј Димитрије Јанковић. У подне је био објед у заводу на коме око Високопреосвештеног господина митрополита Николаја сједјаше више одличних гостију. На обједу је Његово Високопреосвештенство госп. митрополит Николај одушевљену здравицу Његовом Величанству, цару и краљу Францу Јосифу I., коју су присутни стојећки саслушали, те уз трикратно „Живио" отпјевали царевку. Управитељ завода наздравио је Његовом Високопреосвештенству АЕ. и Митрополиту госп. Николају као брижљивом и неуморном врховном надзорнику овога богословског училишта. По подне истога дана вратило се Његово Високопреосвештенство, као и остали гости у Сарајево.

Дана 4./17. јуна 1901. отпочели су годишњи испити и трајали су до укључиво 12./25. јуна. Испитима предсједавала су Високопреосвештена Господа АЕ и Митрополит Дабро-босански Николај Мандић и АЕ и Митрополит Херцеговачко-захумски Серафим Перовић. Као владин изасланик присуствовао је високоблагородни господин владин савјетник Михаило Кнежевић.

Дана 9./22. јуна о. г. отпутовао је Високопреосвештени АЕ. и Митрополит Херцеговачко-захумски господин Серафим Перовић натраг у своју резиденцију.

Дана 12./25. јуна о. г. завршени су испити, а истога тога дана по подне одржан је концерат пјевачког збора богословске омладине.

Дана 13./26. јуна о. г. држате су закључне сједнице наставничког збора ради оцјене питомаца и писања свједоџаба.

Дана 14./27. јуна о. г. приспио је у завод Високопреосвештени АЕ. и Митрополит господин Николај са високоблагородним господином владиним савјетником Михаилом Кнежевићем, те је у присуству Његову одржано у заводној цркви благодарење. По свршетку благодарсња прочитане су питомцима оцјене и раздате им годишње и апсолуторне свједоџбе.

Опроштајни говор држао је питомац IV. год. Павле Катанић, који је изнио и истакао дубоку благодарност и хвалу свима претпостављеним властима, које ово српско-православно богословско училиште потпомажу и одржавају. Особити излив благодарности у име свију слушалаца и питомаца изрекао је превишњем Владару, љубљеном нашем цару и краљу Францу Јосифу I., што су сви присутни са одушевљењем прихватили и са трикратно: Живио! пропратили. За тим се захвалио високој земаљској влади у лицу њеног представника високоблагороднога господина владина савјетника Михаила Кнежевића; благодарио је по том у име своје и свију другова својих

Његовом Високопреосвештенству АЕ. и Митрополиту господину Николају, а на завршетку са хвалом и благодарношћу опроштено се у име своје и другова и са наставничким зборомъ. За овим је Високопреосвештени господин АЕ. и Митрополит Николај у лијепој и полужој бесједи поучио све питомце, оне, који и надаље и заводу остају, да се и у будуће са жаром и љубављу прихваћају својих дужности и да помно и вриједно изучавају прописане дисциплине, а питомце из четврте године поучио и опоменуо на њихове дужности према цркви, држави и народу своме. Тиме је завршена ова школска година и питомци се разишли својим домовима.

Имена ученика, статистички преглед, класификација као и број по дијецезама укупно изложено је под А., Б., В., Г.

(Свршиће се.)

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Личне вијести. Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит Дабробосански *Николај* отпутовао је 18. о мј. у бању *Пишћан*, у Угарску. Високопреосвештени госп. Митрополит испраћен је звоњењем звона, свештенством и осталим пријатељима до станице. У бањи бавиће се Његг. Високопр. четир до пет недјеља.

Стање свештено-удовичког мировинског фонда. У мировински фонд уписано је сада из митрополије

Дабро-босанске		50
„	Захумско-Херцеговачке	35
„	Зворничко-тузланске	31
„	бањалучко-бихаћке	62
	Свега	178 чланова.

Умрло је свега 10 чланова, и то 5 с правом на мировину својим породицама, а петорица нијесу стекли то право. Од тих пет умрлих чланова, чије породице имају право на мировину примаће једна породица 400 круна

једна „ 600 „

три „ по 1200 круна свега 3600 „

Свега 4600 круна.

Стање фондовске благајнице netto: 35.158 круна 26 пот.

У митрополији Карловачкој.

Богословски семинар. Нашим читаоцима биће познато из прошле године, да Његова Светост патријарх карловачки госп. Георгије *Бранковић*, подиже о свом трошку семинар за богословску омладину. Како сада дознајемо, зграда се већ ближи своме крају, те ће се по свој прилици почетком школске године богословско сјемениште отворити. Сама зграда чини врло лијеп и угодан утисак. На средини фасаде истиче се велики *митрополијски грб*. Поврх њега утврђен је велик позлаћен

крст. На десном крилу фасаде налази се мраморна плоча са позлаћеним натписом: *Георгије Бранковић*, а с лијеве стоји натпис: *Српском народу!*

Цариградска патријаршија.

Избор новог патријарха. За васељенског патријарха Цариградског изабран је *Јоаким III.* Избор је и царском иradом већ потврђен.

Његова Светост, нови патријарх Јоаким III. рођен је у Цариграду 18. јануара од оца Димитрија и матере Теодоре. У мирјанству звао се Христо. Прву наставу добио је у народној школи Рахеохорија. Осјећајући склоност монашком животу, напусти Цариград, оде у св. Гору и ту се замонаши. Са Атона оде у Влашку некоме владици, код кога је као јеромонах вршио службу ђаконску; из Влашке оде у Беч, гдје је при грчкој цркви св. Георгија провео неколико година као ђакон, изучивши ту уједно добро и њемачки језик. Год. 1860. дође из Беча у Цариград, гдје постане други ђакон при патријарху Јоакиму II., а за тијем постане на брзо и протосинђелом. Послије пада Јоакима II. буде отпуштен из службе, те је у том стању провео годину дана. За тијем буде назначен и посвећен за митрополита варњанског. Године 1874. буде премјештен у Солун, гдје је управљао црквом до 23. октобра 1878. године, када буде изабран за патријарха. Поставши патријархом отпоче Јоаким III. свој благотворни рад. Владајући добро турским, румунским и њемачким језиком, а уз то богословски образован, те одликујући се ријетком енергијом и тактом, показао се Јоаким III. као одличан поглавица цркве. Он је довео у ред економно стање патријаршије, преуредио је зграду патријаршку, отворио сопствену штампарију, а 1. окт. 1880. г. засновао је и орган патријаршије Цариградске: „Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια“ — „Црквена Истина.“ 1879. г. отворио је у Цариграду централну свештеничку школу; засновао је — дозволом св. руског Синода — у Москви „подворје васељенског престола“; наредио је ученоме Грку Манулу Гедеону, да састави каталог свију цариградских патријараха од оснивања цариградске епископије; енергично се борио са свима злоупотребама код свештенства и народа, и у опште — како пише Атински професор Диомидис-Кирнакос — ни један патријарх пошљедњих времена није се одликовао толиком плодотворном дјелатношћу, као Јоаким III. Са свога рада стекао је ријетког уважења и љубави код Грка, да су га назвали χορυφαῖος-ом патријараха познијих времена. Год. 1883. 9. децембра стицајем прилика и околности напустио је патријаршију, пропутовао је св. Језеста и Александрију, а по том се настанио у своме постригу манастиру Милопотамосу на св. Гори. По смрти александријског патријарха Софронија IV (22. авг. 1899.) позван је од александријске паствe да заузме катедру св. апостола Марка, но ову понуду и позив Јоаким III. је одбио. Склонивши се у свој постриг служио је и молио се Богу, гајећи своје маслине и лозу. Промислом Свемогућега би и опет позван Јоаким III да заузме катедру патријараха цариградских, бројећи се као 254. од постанка ове патријаршије.

Читуле.

Михајло Кнежевић, витез ордена Франца Јосифа I., посједник грађанске и војене јубиларне колајне, савјетник земаљске владе, преминуо

је у Сарајеву у четвртак 14./27. јуна о. г. напрасно у 9 сах. у вече од капи у срцу, у 56. години својега живота.

Изненадна смрт овога изврсног чиновника, нагли губитак врлог и корисног мужа не овдашњи наш народ српски и цркву нам свету православну, изазвао је у свачијем срцу болни утисак и дубоку тугу. Једнога од најспособнијих и највјернијих чиновника изгубила је ова наша домовина, а српска црква и народ наш оплакује у њему једног од највиђенијих и најпожртвованијих синова својих. Народ наш и црква нам света губи у покојнику човјека велике умне способности, човјека свијетла и челик карактера, човјека, коме је на срцу истински лежало добро и напредак нам народни и цркве нам православне.

Пок. Михајло Кнежевић родио се 1846. год. у Доњем Будачком (Хрватска). Вишу реалку свршио је у Загребу, а потом правно-политичке науке у тадашњем ц. и кр. војно-крајишком управном курсу у Бечу. За тијем је ступио као управни официр у службу некадашње личке крајишке пуковније, а када се крајина развојачила, постао је политички чиновник у својој домовини, те служио неко вријеме у Госпићу, а као котарски престојник у Грачацу. Год 1886. прешао је Кнежевић у својству котарског предстојника II. разр. у бос.-херц. земаљску управу и прво је управљао котарским уредом у Сарајеву, а за тијем као котарски предстојник I. разр. котарским уредом у Бос. Костајници. 1893. год. буде додијељен земаљској влади, гдје је водио разне реферате, а од четири године амо дјеловао је као референт за богоштовне сврхе српско-православне цркве. За ревносну службу одликовало је Његово Величанство г. 1897. Кнежевића витешким крстом ордена Франца Јосифа I., а 1900. год. насловом владина савјетника.

Свечано опијело обављено је у недјељу 17. јуна т. г. у $9^1/_2$ сах. прије подне. Иза помена кренуо се свечани спровод из мртвачнице земаљске болнице под началством Високопресвештеног господина АЕ. и Митрополита *Николаја* у „капелу“ српско-правосл. гробља у Кошеви. Високопреосвештеном асистирало је десет свештеника, а за мртвачким колима иђаху поцше породице покојникове, поглавар земље преузвишени госп. барон *Апел*, предстојник управног одјељења високе земаљске владе пресв. госп. барон *Бенко*, дворски савјетник пресв. г. *В. Трешчец* са васколиким чиновништвом црквено-просвјетног одсјека зем. владе; пресвј. гг. дворски савјетници: Е. пл. *Мраовић*, Ј. витез *Микули*, Фр. *Пасини*, др. Н. пл. *Рајнер*, Фр. *Кобингер* и Гр. *Лудвиг*; пресв. г. предсједник врховног суда др. М. *Кембелић*, и сенатски предсједници пресвј. гг. Јов. *Манојловић* и Ад. *Шек*; генералмајор *Цвјетићанин* са штабним чланицима оружничког збора; повјереник зем. владе за град Сарајево вскбл. г. М. витез *Заржицки* са гг. градским подначелницима Петром Т. *Петровићем* и др. *Неком*, чиновништво разних власти, неки градски заступници, представници срп. прав. црк. општине и разних корпорација, многи професори, учитељи и учитељице и многобројно грађанство без разлике вјере. Осим заступника високих власти, разних корпорација и грађанства одале су покојнику посљедњу почаст корпоративно и ученице српске више дјевојачке школе из Сарајева.

Опијело је по пропису највећање обављено у „капели“ гробљанској. На свршетку опијела опростио се с дичним покојником консисторијални савјетник јереј *Димитрије Јанковић*, истакавши му заслуге за овопредјелну српско-православну цркву, и опрставши га од срца к срцу као узор човјека у сваком погледу. (Овај лијепи и ганутљиви говор доносимо напријед].

Иза проповиједи сахрањен је покојни савјетник Књежевић у непосредну близину првобитног гроба блаженопочившег АЕ. Митрополита Николајевића.

Покојника оплакују супруга, два сина ц. и кр. натпоручника, три шћери, брат ц. и кр. генералмајор, и двије сестре.

Нека је покојнику лака црна земља. Бог да му душу прости.

Вѣчная памятъ!

Јереј **Прокопије Дамјановић**, парох илијашки. Рођен 15. јуна 1841., преставио се 26. априла 1901.

Покојни о. Прокопије послужио је цркви и народу 30 година у својству свештеника. Бијаше свагда вриједан дјелатељ у винограду Господњем. Његова је заслуга, што је црквена општина на Илијашу основала фонд за издржавање срп.-прав. основне школе, и што је подигла школску зграду. Заузимањем и трудом његовим украшен је и парох. храм. св. пророка Илије. За своју ревносну службу одликован је покојни парох Дамјановић, још 1890. год. од блаженопочившег АЕ. и Митрополита Георгија црвеним појасом. Сахрањен је уз велико саучешће своје браће свештеника и пастве. Вѣчная памятъ!

Званични огласи.

Одбор српско-православне основне школе у манастиру Озрену.

Бр. 56 1—2

Распис натјечаја.

На српско-православној основној школи у манастиру Озрену, котар Грачаница (5 километара од жељезничке станице „Босан. Петрово село“) упражњено је учитељско мјесто са годишњом платом од 1000 Круна, (500 фор.) станом — једна соба у манастирској згради и огријевом.

Дужност изабраног учитеља ова је: 1. обучавати школску дјецу у сва четири разреда у прописаним предметима и црквеном појању; 2. у цркви редовно и тачно сваке Недјеље и празника појање са дјецом обдржавати; 3. дјецу што више и боље поучавати у пољопривреди, баштованству а по могућности и воћарству.

Ко ово мјесто добити жели, нека се манастирској управи пријави најдаље до Преображења (6. августа) т. г. са молбом и прилозима 1. да је Србин православне вјере; 2. да је свршио препарандију или богословију; 3. да је вјешт црквеном појању и правилу; 4. да је самац; 5. свједочбом религијозно-моралног и политичког владања, а старији учитељи и свједоџбом о свом пошљедном службовању.

Првенство као и друге повољштине манастирске управе имају старији учитељи, а особито, ко би обећао и обвезао се више година остати при овдашњој српској школи.

Из сједнице српско-православног школског одбора, држане у манастиру Озрену, 10. јуна 1901. године.

Предсједник одбора и управитељ манастира:
Петар Ст. Иванчевић,
јеромонах.

Бр. 1050 ех 1901.

Натјечај.

На основу тачке VII.—XX. закладног писма благопокојеног Архиепископа и Митрополита Дабро-босанског, Ђорђа Николајевића од 2./14. фебруара 1893., овим се расписује натјечај на двије штипендије из његове закладе, и то: а) на једну од 320 форинти (640 круна) одређену за слушаоца наука на којем свеучилишту. Штипендију ову може добити Србин православне вјере, родом јашчанин (из Сријема) и ако овога не буде, Босанац, а ако ни овога не буде Херцеговац. б) на једну штипендију од 160 форинти (320 круна) одређену за штипендијалце родом из Јајска или из Босне и Херцеговине.

Натјецатељи имају своје уредно састављене молбенице поднијети овој конзисторији до 15. августа ове год. по старом календару и истима приложити:

а) крсни лист,

б) свједоџбу школску,

в) свједоџбу љечничку,

г) свједоџбу сиромаштва и

д) свједоџбу о религијозном владању своме и својих родитеља, издату од надлежног парохијског звања.

У Сарајеву, 22. јуна (5. јула) 1901.

АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Херцеговачко-Захумска Митрополија.

Број 495/I. из 1901. 3—3

Едикт.

На молбу Наталије Чорак рођ. Батинић, настањене у Горажду, да се због злонамјерног напуштања разведе од свог супруга Николе Чорка, родом из Писања, котар Удбина (Лика), коме се сада није могло пронаћи боравиште, а најпослије се је јављало писмено својој супрузи Наталији из американских Сједињених Држава, — обавјештује се овим отсутни и непознатог боравишта Никола Чорак, да му је званично постављен за заступника у овој брачној парници парох рашпански Владимир Гвозденовић у Мостару. — Позива се отсутни Никола Чорак, да до конца августа о. г. пријави се лично овој конзисторији као духовном суду, или нека означи мјесто свог боравишта, да му се

може уручити бракоразводна тужба, подигнута проти њему од стране супруге му Наталије; или нека упути у овој парници званично постављеног му заступника; или нек означи и опуномоћи неког другог за заступника, мјесто званично постављеног му, и о томе ову Конзисторију обавијести.

Пошто мине горе означени рок, а отсутни Никола Чорак не даде о себи никаква гласа ни обавјештаја овој конзисторији као духовном суду, одредиће се дан за усмену расправу, која ће се спровести по односним прописима, а са званично постављеним му заступником парохом раштанским Владимиром Гвозденовићем из Мостара.

Овај едикт штампа се у три пута засебно у листовима званичним, који се издају у Сарајеву: „Источнику“ и „Сарајевском Листу“.

АЕМ. Конзисторија Захумско-херцеговачка.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 747. Реф. I. ех 1901. 3—3

Оглас.

Јавља се отсутном Ристи Јоксимовићу родом из Сарајева, да је у смислу овд. едикта од 24. августа 1900. број 3540. из 1899. подијељено право његовој супрузи Јоки рођ. Маунога из Сарајева, да против њега због злобног напуштања подигне бракоразводну парницу. Усљед тога позива се отсутни Ристо Јоксимовић, да се потписаном духовном суду, или своме, уреда ради постављеном заступнику, часном господину Јовану Ђокићу, пароху у Сарајеву до Велике Госпојине 1901. тим прије пријави, што ће се парница у противном случају и без њега окончати.

У Сарајеву, 11. маја 1901.

Српско-православна АЕМ. конзисторија Дабро-босанска.

Исправак. У 11. броју „Источника“, а на страни 262. непажњом коректора испало је из наслова „и Митрополијских власти“, што молимо п. н. читаоце, да исправе. Према томе ће читав наслов гласити: „Важнији отписи високе земаљске Владе и Митрополијских власти“.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 15. јула 1901. Бр. 13.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: синђел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Веза између тијела и душе је врло тијесна. Душа се може исказати само преко материјалног тијела, а тако исто и тијело без душе је мртво. И само зато, што се душа само у тијелу показује нашем опажању, можемо назвати тијело поворођенчета „сјеменом или клицом душином“ [1]). (Тим нисмо признали материјализму баш ништа, већ смо тим ријечима само изрекли мисао, да је душа биће потенцијално, т. ј. такво, које у зачетку свом садржава моћ развијања и све способности, до којих она може развијањем доћи, у клици. Те су способности латентне у нама као што су латентне и успомене на прошли наш живот, или „као што хемијска материја има у себи разне снаге, које су као недјелатна динамичка моћ, које се сваког часа могу пробудити, а ипак изгледа, да acta и не постоје“ [2]). Одношај између наше душе и тијела је тако чврст, да ако се једно од њих наруши, мора и друга половица обуставити своје дјелање; ако је једна половица у афекту, долази у афект и друга. Да је наша душа тјелесне природе, не би се могла афицирати душевним узроцима, јер тијело може при-

[1]) Dr G. Glogau: „Die Form und die Bewegungsgesetze des Geistes“ стр. 37.
[2]) Ibid. стр. 54.

мати само тјелесне (чулне) утиске. Но знамо, да човјек може доћи у афекат без икаквих чулних утисака, на пр. размишљањем, а знамо опет да и чулни утисци произвађају у души тако силне афекте, који никако нијесу у правом одношају с њима. Прекомјерна радост може да наједанпут уништи организам, а исто тако жалост, неиспуњена нада, преварена љубав и т. д. То су све чисто душевна стања, која кад дођу до крајности, кидају организам, као што тетива пуца, кад се преко мјере затегне. Човјек чује радосну вијест изненада, а мјесто да ужива у њој, он пада често мртав на тле, јер му тјелесни организам није био толико јак, да издржи снажан душевни афект. „Ја“ у човјеку (душа) је потпуно нематеријалне природе, т. ј. не спада николико у област материје, која сачињава наше тијело. Од њега често долази уништење цијелог организма, по томе оно апсолутно влада над материјом у човјеку[1]).

Душевни и тјелесни живот су доста пута паралелни један с другим; ну тај се паралелизам одржава само донекле; у највећем добу човјечијег живота он престаје, те или добије тијело превагу над душом, или ова над тијелом. Тај одношај између њих кида тјелесна смрт, која дијели једно од другог, која је дакле у човјечијем животу један од најважнијих момената и која по материјализму чини крај свем животу. Да ли је смрћу заиста угашен и душевни живот, увјерићемо се тада, кад се упознамо са природом и са бићем наше душе.

Сада ћемо се обазријети још на једну хипотезу, која је узела у своје руке, да протумачи како постанак религије уопће, тако и постанак душе и вјеровање у њену бесмртност.

То је т. зв. анимистична хипотеза, која има доста пошљедњика међу ученјацима. Та је хипотеза поникла у најновије вријеме у енглеској литератури (представници њени: Tylor[2]), Herbart Spencer и др.). Језгра тога учења састоји се у одрицању душе као самосталног бића. Људи су дошли до појма о души помоћу снова, фантазије, халуцинације, обамрћа, екстазе, епилепсије и сличних душевних стања. На неки случајан дакле начин дошао је човјек до појма о духу, и почео га је обожавати. Од онога доба, откад је човјек дошао на помисао о духу, датирају и религије, јер је вјера у духове била првобитна религија, пошто је човјек од појма о духу постепено дошао до појма о апсолутном духу, Богу.

На који је начин могао човјек доћи до појма о духу, објашњава нам анимизам на овај начин: Човјек види у сну свога мртвог рођака

[1]) Dr. J. H. Schmick: „Die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 155.

[2]) Он у своме дјелу: „Die Anfänge der Cultur“ говори врло опширно о анимизму (I. стр. 411—495; II. стр. 1—363).

или пријатеља, разговара се с њим у сну, као да би био жив, а кад се пробуди, сан на њега тако утјече, да он мисли, да је само тијело његова рођака или пријатеља сахрањено, а душа његова да и на даље живи. Или, човјек сједи поред мртваца, па задријемље и у сну сања баш оног мртваца, те пробудивши се закључује, да на столу лежи само тијело, а душа његова да блуди около и ступа у свезу са живима. По томе човјек закључује, да се и сам састоји из тијела и душе. Тај његов закључак пак оснива се само на фантазији, њему не одговара реалност. То се дешавало разумије се у људи, док су они били још полудивљи, па и данас је анимизам заступљен највише код дивљака, али је силна трага оставио и на цијелој европској култури.

Анимистичка теорија је заиста јако запамљива. Дјела те литературе се јако лијепо дају читати, јер јако утјечу на нашу фантазију. У том им је пак и сва врлина. Цијелу ову хипотезу можемо прије схватити као лијепу причу, удешену да дјелује на машту и да нас разноди, него као научну хипотезу. Међутим је она добро дошла оним људима, који имају разлога, да војују против разума, против религије и увјерења човјечијег. Њу прима објеручке материјализам и други противници Хришћанства. Дарвин (а по њему и Штраус) је одмах санкционисао Tylor-ову хипотезу, да је човјек дошао до појма о духу помоћу сна. Он вели: „Вјероватно је, да су снови били први повод, да се образује појам „дух“, јер дивљаци не могу потанко разликовати чисто субјективне и објективне утиске. Кад дивљак сања, он мисли да му прилике које сања, долазе из даљине, да стоје поред њега, или да душа онога који сања, путује и враћа му се са успоменом на оно, што је на путовању видјела“ [1]). Запамтимо ове Дарвинове ријечи, јер ћемо се вратити на њих; оне најбоље саме побијају анимистичку хипотезу. А сад да видимо прво, да ли су могли снови навести људе, да се у њих образује појам „дух“.

У сну се човјеку јављају његови познаници у истом онаквом облику, какве их он познаје на јави. Са истим онаквим материјалним тијелом, са истим одијелом, истим изразом лица, једном ријечи ми видимо своје познанике у сну исто онако, како их гледамо на јави [2]). Па зар може човјек одатле добити појам о духу? Ако га може добити из сна, он га још прије може добити на јави (као што ће и бити да га је добио). Одговара се, да он види у сну и умрле своје пријатеље. А зар он у духу своме не види и на јави тако исто својих умрлих пријатеља? Дивљак би из сна много прије могао закључити, да тијело

[1]) F. Fell: „Die Unsterblichkeit der menschlichen Seele“ стр. 121.
[2]) E. B. Tylor: „Die Anfänge der Cultur“ II. стр. 23.

његова рођака није умрло, већ да живи и на даље и показује му се. Сасвим су друга обиљежја духа, а друга тијела. Нама се у сну приказују наши познаници у материјалном, тјелесном облику, а не као духови, према томе ми из сна не можемо добити појам о духу.

Ако су снови и фантазије извор нашој религиозности, онда би морале и животиње имати религиозних појмова, као и човјек, јер и оне сањају снове. Дарвин вели, да псето у сну лаје, јер сања. Познајемо, да је могуће, али настаје питање, како да псето нема појма о духу, нити религије? Јер ако је сан извор појму о духу и религији, онда би се до тога могла уздићи и животиња. Међутим и сам Дарвин одриче псету и животињама те појмове онакве, какве их има човјек, те на тај начин као да и сам мало вјерује у своју хипотезу. Он вели: Док се нису најважнија својство човјечијег ума: фантазија, љубопитство, разум и т. д. довољно развила у човјеку, снови га нису могли довести до појма о духу исто тако, као што они не довађају до таквог појма н. пр. псето[1]). Рожденственскій на то с правом примјећује, да по тим Дарвиновим ријечима није сан повод и узрок појму „дух", већ човјечије умне способности.

Анимизам се најбоље туче сам собом. Он све појаве душевног живота: религију, морал, естетски осјећај и т. д. сматра за производе културе човјечије. Но пита се, како да се човјек поред толико развијене данашње културе још држи вјере у бесмртност и како да је та вјера опћа својина свих људи?[2]). Ако је дивљак био неразвијен, па дошао до појма о духу на тај начин, Европејац као душевно развијен морао би тај појам као лажан, као халуцинацију одбацити. Дарвин вели у горњем наводу, да дивљак не може да разликује субјективне утиске од објективних. Али може Европејац, па зашто се ипак држи вјере у духове и бесмртност? Зашто ни један дивљак није дошао на мисао, да је тијело неумрло, јер он у сну види тијело, а не духа? — Зар зато, што види, да јава обара сан, да је тијело мртво? А зар исто тако не види, да јава не одговара сну и у погледу духа? — Зар не може знати кад се пробуди, да је његов сан био само привјевара? Са напредовањем човјечанства морао би се изгубити појам и вјера у духове, душу и бесмртност, јер ако је сан вриједио нешто дивљаку, зар вриједи и интелигентну човјеку?

Даље вели Дарвин, да дивљак мисли кад се пробуди, да је његова душа била на путу, те се на јави сјећа доживљаја с тога пута. Па зар би на тај начин дивљак могао добити појма о духу? Зар он

[1]) Н. П. Рождественскій Христіанская Апологетика" I. стр. 202.
[2]) Cf. G. Fell: „Die Unsterblichkeit . . ." стр. 121; Н. П. Рождественскій: „Христ. Апологетика" I. стр. 203.

ту нема већ готов појам о својој души, кад може да мисли за њу, да је за вријеме сна путовала? Да човјек нема прије појма о души, он не би могао тумачити сна тако, као што хоће анимистичка теорија.

Анимизам ће дакле увијек остати само хипотеза. И ако се анимисте не геријају као материјалисте, ипак нису јако далеко од њега, јер у питању о души поричу душу на свој начин, као што чине и материјалисте.

Ми смо досад посматрали тјелесни и душевни живот, како су они у свези једно с другим и већ то посматрање могло нас је донекле упутити на закључак, да ће душа бити одличнија од тијела, јер је и душевни живот од већег утјецаја на тијело, него ово на душу. За нашу задаћу је неопходно важно, да се упознамо још са природом, са бићем наше душе, са њеним постанком и есенцијом, прије но што би смо изнијели доказе о њеном вјечном животу, јер се ови докази темеље и изводе из њене природе.

Најважније питање јесте: какво је биће наша душа; јели она неко самостално, засебно биће или само појава? — Знамо, да материја има у себи неке снаге, а морамо допустити, да је душевни живот друго нешто, него материјална сила. Но ма да не негирамо душевни живот, ипак се може питати, да ли тај живот заиста потјече од неке самосталне супстанције или је оно само нека појава. Материја није узрок души, но многи биће душино дефинишу као снагу, као моћ развијања итд. различну од материје, но ипак не као самосталну, самосвојну снагу, већ само као појаву; не дакле као живот, који у себи има своју моћ.

На тај начин смо дошли до питања о супстанцијама, до питања, око којег се водила и данас води у филозофији врло велика борба, јер док једни одбацују учење о супстанцијама као пуку метафизичку хипотезу, дотле други, ослањајући се на закон узрочности усвајају то учење.

(Наставиће се).

Практично руководство при свршивању свештеничких дужности, изложених у Требнику.

— Јерej **Светозар Грубач**. —

[Бршљаница]

(Свршетак иза бр. 6.*)

Молитва женѣ, ѓгда ѩзкрѣжетъ младе́нца[1].

Поредак „молитвословїа“.

Творѝтъ сѷ́щникъ: Бл҃гослове́нъ бг҃ъ на́шъ: Тристо́е: Прест҃а трⷣце: Оч҃е на́шъ: Ѩкѡ тво́и е́сть цⷣтво: Й ѿвѣстѝтельный[2] дні.[3] Та́же:

*] Како је поштовани г. писац сријечен да настави даље тумачење наших црквених обреда, — то се овим за сада запрчује овај чланак. По обећању г. писца надамо се, да ћемо још у току ове године ипак моћи доносити наставак тумачења и осталих наших црквених обреда. Ур.

Гдⷭ помо́лимсѧ.

Ка́ко гдⷭ и҃же на́шъ, рожде́йсѧ ѿ сты́ѧ богородицы, и҆ приснодѣ́вы мр҃ы, и҆ во ѓа́слехъ ѓа́ко мл҃нцъ возлеги́й, са́мъ рабѣ́ твое́ю сі́ю дне́сь сп҃си́ во гр҃ко́хъ, во о҆у҃бі́йство впа́дшую во́лею, и҆ли́ нево́лею, и҆ зача́тое къ не́й и҆зверго́шую, поми́луй по вели́цѣй твое́й мл҃ти: и҆ простѝ ѣ҆́ вѡ́лнама и҆ невѡ́лнама прегрѣше́нїа: и҆ сохрани ѿ вса́каго дїа́волскаго козноде́йствїа и҆ скве́рны ѡ҆чи́сти, волѧ́зни и҆сцѣли́, здравїе́ и҆ бл҃гомо́ршїе тклⷭ съ дшⷭ́ею ѣ҆́ ча́коло́вче да́руй, и҆ а҃гге́ломъ свѣ́тлымъ сі́ю совлюди́ ѿ вса́каго нашⷭ́ствїа неви́димыхъ де́монскъ: ѣ҆́й гдⷭи, ѿ недⷭ́га и҆ ѡ҆слабле́нїа: и҆ ѡ҆чи́сти ѥ҆ ѿ тклⷭ́ны скве́рны, и҆ разли́чныхъ ѣ҆́й находя́щихъ стⷭ́же́нїй ѹ҆тро́бныхъ, и҆ и҆зведи́ ѥ҆ мно́гою твое́ю мл҃тїю, во смире́нїихъ ѣ҆́ тклⷯ, и҆ возста́ви ѥ҆ ѿ ѳдра, на не́мже лежи́тъ: ѓа́ко во гр҃ко́хъ роди́хомсѧ и҆ къ беззако́нїйхъ, и҆ скверна́мы всѣ́ є҆́смы пред тое́ю гдⷭи: и҆ со стра́хомъ во́пе́мъ и҆ гла́мъ: при́зри съ невесѣ́, и҆ ви́ждь немощь на́шⷯ ѡ҆сѧжде́нныхъ, и҆ простѝ рабѣ́ твое́й сей, ѓа́ко: сп҃си́й во гр҃ко́хъ, о҆у҃бі́йствѣ впадшей во́лею, и҆ли́ нево́лею, и҆ къ не́й зача́тое и҆зве́ргшей: всѣ́хъ ѡ҃ркта́ющихсѧ и҆ прикосну́вшихсѧ ѣ҆́й, по вели́цѣй твое́й мл҃ти, ѓа́ко бла́гъ и҆ ча́коло́вецъ бг҃ъ поми́луй и҆ простѝ: ѓа́ко ты ѣ҆ди́нъ и҆мѧши власть ѡ҆ставля́ти грⷯи́ и҆ беззако́нїа, мл҃твами пре́чтыѧ твоеѧ мт҃ре, и҆ всѣ́хъ сты́хъ.

И҃ко подоба́етъ тебѣ́ всѧка́ма сла́ва, че́сть и҆ поклоне́нїе, со ѳц҃е́мъ и҆ сты́мъ дх҃омъ, нн҃ѣ́ и҆ прі҃и́сно, и҆ во вѣ́ки вѣ́кѡвъ, а҆мі́нь.

И҃ кы́каетъ ѿнѣ́стъ[1].

Примједбе у тексту.

1. Нити име нити устав у Требнику не спомиње *у које вријеме и на којему мјесту* треба да се чита ова молитва. Та околност наазнала је неједнаку пракеу. Једни су читали молитву ту послије очишћења жене и пред западним вратима храма, дакле управо онако како се чита молитва „по четы́редесѧтыхъ дне́хъ“ (Рук. для с. п. 1887. год., бр. 38. стр. 79. Н. Сильченковъ, Прак. рук. при отправ. приход. требъ. стр. 7). Други су дошли до тога увјерења ди је, „мт҃ка жен҃ѣ ѓда́ извре́жетъ младе́нца“ буквално позајмљена из трију молитава „въ пе́рвый де́нь по кнгда́ роди́ти жен҃ѣ ѳтроча́“, и да је погледом на *вријеме* и *мјесто* истовјетна с тим молитвама. Томе мишљењу иду у прилог и ове ријечи: „сі́ю дне́сь сп҃си́ во гр҃ко́хъ, во о҆у҃бі́йство впа́дшую во́лею, и҆ли́ нево́лею и҆ зача́тое къ не́й и҆зве́ргшую“ .... „волѧ́зни и҆сцѣли́, здравїе́ и҆ бл҃гомо́ршїе тклⷯ съ дшⷭ́ею ѣ҆́ ча́коло́вче да́руй“ .... „ѿ недⷭ́га и҆ ѡ҆слабле́нїа: и҆ ѡ҆чи́сти ѥ҆ ѿ тклⷭ́ны скве́рны, и҆ разли́чныхъ ѣ҆́й находя́щихъ стⷭ́же́нїй ѹ҆тро́бныхъ“ .... „и҆ всѣ́хъ ѡ҃ркта́ющихсѧ и҆ прикосну́вшихсѧ ѣ҆́й, по вели́цѣй твое́й мл҃ти, ѓа́ко бл҃гъ и҆ ча́коло́вецъ бг҃ъ поми́луй и҆ простѝ:“ ... (Калуж. Епар. вѣд. 1888. г., стр.

153.—154. свод. указ. и замѣт. по вопрос. паст. прак. стр. 4—5. С. В. Булгаковъ, Прак. рук. к. совер. богосл. прав. церк. стр. 100).

Ми прихваћамо ово пошљедње, јер оно прво је само стари обичај, који се неда ничим оправдати, и тако, када устреба, читај ову молитву одмах или бар наскоро по несретном догађају на дому и при постељи болне жене.

2. Тропарь. (Вел. Требник).

3. Види код „знаменованья“ примјед. 4.

4. Обични *мали отпуст* (Н. Сильченковъ, Прак. рук. при отправ. приход требъ. стр. 7.) „Хр҃сто́съ и҃стинный Б҃ъ на́шъ, мл҃твами пр҃тыя своеѧ мт҃ре, препо́добныхъ и бг҃оно́сныхъ о҃тє́цъ на́шихъ, свѧты́хъ, сѣ́рскихъ просѣ́кти́телей и наꙋчи́телей Сѵмеѡ́на мѵроточи́вагѡ, свѧти́телей Ги́ккы, Ие҃рсе́ѩ и Маѳі́ма, и всѣ́хъ сѣ́тыхъ, поми́лѹетъ и спасе́тъ на́съ, ꙗ́кѡ бла́гъ, и человѣ́колю́бецъ“. (В. Николајевић, Вел. тип. 354.)

Одговори на питања из праксе.

Је ли свака жена када повргне дијете дужна звати свештеника, да јој очита молитву? Може ли он то учиниши у отсутности њезиној?

Има примјера, а у новије доба — на жалост — бива то често, да матере прије времена рађају мртву дјецу. И кад би узроком такве појаве била болест матере докле је носила плод, или болест плода у утроби њезиној, или најпослије њено неповољно стање за вријеме док је трудна и у порођају била, дало би се опростити, али се неда тако лако, што многе несретнице трују плод утробе своје и силом помећу зачету дјецу. Те распуштене жене, истина осјећају гријех свој, али настоје да га прикрију. Зазирући од казне земаљских судова стрепе и пред духовним својим лекаром. То је ето понајглавнији разлог зашто ми свештеници, покрај толиких прилика, ријетко када читамо молитву „женѣ ѣ҃гда и҃зверже́тъ младе́нца“, без које, по прописима цркве (23. прав Анк. саб. 8. прав. Вас вел.). не би смјела остати ниједна жена, коју снађе биједа да повргне дијете.

У врло ријетким случајевима (види код молитава „къ пе́рвый дн҃ь, по кнегда́ роди́ти женѣ о҃троча́“) дозвољено је жени, која повргне очитати молитву изван дома у отсутности њезиној.

Нашто треба свештеник особито да пази при читању ове молитве?

У пастирском богословљу наше православне цркве стоји изреком наведено! „При овој молитви треба и жена — „колика или николика“ убилица дјетета, сама да принесе Богу дјејствително покајање ради свога оправдања, за које ова молитва умилостивљава Бога. За то, при подобном случају, неизоставно треба да жена болезнујући о побаче-

ном свом плоду, прибјегава у наручја цркве и од њених извора и и молитава тражи олакшај души својој и растројеном тијелу". А да то буде, треба да — по ријечима *П. Могиле* — најприје исповиједи пред свештеником гријехе своје и да се искрено покаје. Твоја је дужност свештениче, да тачно и потанко распитујеш и да сазнаш, јели она хтјела повриједити или није? Ако је хтјела, крива је исто тако као и хотимични убојица, и у томе случају треба да јој предочиш смртни гријех и наложиш већу епитимију. Догоди ли се пометнуће случајем којим и сасвим независно од воље женине, наложиће се епитимија, али незнатна и тек само за умирење савјести њезине. (Номок при Треб.).

* — *Испореди*: А. Ѳ. Хойнацкій, Прак. рук. для свящ. при совер. св. таин Отд. I. § 6. стр. 4—5. Н. Беговић, Литург. за српске школе и народ. стр. 107. Црквн. богослов. §. 140 стр. 139. Треб. II. Мог. ч. I. стр. 31., 32. Новая Скрижаль, Гл. IV. § 1. § 2. стр. 336.—337.

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Наставак).

А кад и ми покажемо незнабошцима нов живот, говори Ј. Златоусти, учинимо земљу небом, онда ћемо тијем јасно доказати, каковијех су блага они лишени. Чим увиде, да живимо добро, видјеће у томе царство небесно[1]). Наведене ријечи Ј. Златоустог тичу се свијех хришћана, али понајближе оне се тичу пастира, као представника и тумача хришћанских увјерења. — И у другим својим бесједама[2]) св. Ј. Златоусти често раскрива ту мисао, да ријеч пастирева може убједити заблуђелог, — знамења и чудеса још више него ријечи, а „врли живот пастирев још више убјеђује од знамења и чудеса, а особито љубав хришћанска"[3]).

Обзиром на велики значај личности пастиреве по стадо, пастир мора тако удесити свој живот, да би могао стећи себи право говорити светом увјереношћу апостолâ: „Угледајте се на мене као ја на Христа"! у животу пастиреву не смију имати мјеста дјела и поступци, који су кадри саблазнити његове вјерне. У том случају не може му бити

[1]) Бес. на Мат.
[2]) Ibid. Бес. на 1. Кор.
[3]) Бес. на ранге сл.

извина и то, што се његовијем владањем „саблажњују нерасудно". „Слабост оних, који се саблажњују, није доста за наше оправдање; та слабост баш и служи за нашу осуду. Јер чим смо ми чистији од саблажњивих дјела, тијем би више требало штедити, слабе"[1]. „Чим си ти снажнији, тијем је оправданије да подржаваш слабијега. Јер јаки треба да буде јак не само за себе него и за друге... Јер сваки од нас одговара за спасење ближњега. За то нам је и заповијеђено, да не тражимо својега, него оно што је ближњега" (I. Кор. X. 24.)[2]. Зато је и Павле заповједио, да се помаже свакоме, а саблазнио се по немоћи[3]); и сам је поступао у животу према томе правилу. Тако, ма да су се „веома лудо и нерасудно" у његово вријеме неки саблажњавали једењем меса и пићем вина, ипак је ап. Павле, гледећи само на једно, на спасење ближњега, дао завјет не јести меса и не пити вина (Рим. XIV. 21.). И шта ја говорим, наставља Ј. Златоусти, о слабости браће? И о Јудејима и о незнабошцима заповиједа он бринути се исто тако: „не будите на саблазан ни Јеврејима, ни Грцима, ни цркви божјој" (I. Кор 8. 32.)[4]).

Уклањајући из свога живота све, што може служити као саблазан за вјерне, бринући се о одржању свога доброга имена, пастир не смије пренебрегнути ни лажне гласове, који шкоде његовом добром имену. „Треба, говори Ј. Златоусти, у самом почетку пресјећи рђаве сумње, увјерити тужитеље, и непропуштити ништа, што би уништило рђав глас"[5]. „Предстојник с кротошћу мора одговарати на све оптужбе... Он мора чинити све, да би уништио сумње ма биле оне лажне, неразумне, без икаквог разлога. Треба не само стати на пут лажном гласу, него издаље још прозирати, уништавати узроке, из којих може настати, и не чекати, да се већ створи, и да се нађе у устима народа. Тада није лако уништити га, него веома тешко, чак може бити немогуће; а уз то и не без штете, јер ће већ бити штете по народ"[6]). Као примјер у томе односају може служити ап. Павле, који је бринући се о своме добром имену, хтио прије умријети, него ли изгубити добро мишљење о себи: „боље ми је умријети, него ли да ми хвалу моју ко уништи"[7]). Ако је блажени Павле, бојећи се да га ученици не осумњиче у грабљивости, допустио, да и други располажу с новцима, „да ма ко вели, не покуди за ово обиље у коме ми служимо (II. Кор VIII. 20), како онда ми нијесмо дужни учинити све, да би уништили рђава подозрења"[8])...

[1]) [2]) [3]) Бес. на на рање случ.
[4]) О свештенству.
[5]) Ibid.
[6]) Бес. на рање сл.
[7]) О свештенству.
[8]) Ibidem.

Као „посредник међу Богом и људима“, као „заједнички отац свијех“ пастир добија слободу, да се моли за своје вјерне пред престолом Божјим, да умилостивљава Бога за гријехе свијех, не само живих, него и умрлих[1]); стога му је дужност „помагати вјернима“ не само примјером свога живота, „не само ријечју него и молитвом“[2]). Молитва је говори Ј. Златоусти, оружје велико, благо неизмјерно, богатство, које се никад расути не може, пристаниште, које вали не узнемирују, темељ спокојства; молитва је корјен, извор и мати небројених блага[3])... Молитва измјењује човјечанске прилике... И није чудо, што сила молитве може измијенити људске прилике, када она лахко угушује и уништава природу гријехова“[4]). Али особиту силу добија молитва у устима пастиревим. „Често, говори Ј. Златоусти, када онај, који дијадему носи, пати од грознице, око њега стоје љечници, војени начелници, копљаници, служитељи; али ни вјештина љечника, ни присуство пријатеља, ни услужност слугу, ни можина лијекова, ни богатство, нити ишта, што је човјечанско, може да олакша његову болест; а када уђе онај, који има слободу пред Богом и подигне за њега чисту молитву, одмах нестаје болести; тако оно, што не могаше учинити богатство, вјештина и величина царске власти, то учини молитва“[5]).

Проникнут дубоком вјером у силу и значај молитве, св. Јован Златоусти ставља молитву у „особиту дужност пастиреву“[6]). „Када је Јов, говори у једној својој бесједи, устајући од спавања, одмах сваштавао тако многе молитве за своју дјецу по тијелу, нијесмо ли тијем више ми, т. ј. пастири, обвезани чинити ово ради наше духовне дјеце“[7]) Молитва за народ јесте једна од основних црта умног и доброг пастира[8]), — молитва је израз његове очинске љубави према своме стаду и она га нарavствено спаја с његовијем стадом (Јов. XVII. 24.—26.). — Убјеђујући своје вјерне, да се моле за њега, св. Ј. Златоусти овдје говори ово: „какву предност дајете нашој смирености (остављајући нам само право) да посједујемо пред Богом за толико људи? Јер ако не имам слободе, да се молим за себе, то тијем мање за друге.... Али пошто вас грлим очинском љубављу, и пошто љубав смије све, ја не само у цркви, него и код куће, прије свега уносим молитву за ваше душевно и тјелесно здравље. Јер ниједна друга молитва толико не приличи

[1]) Бес. на посл. Рим.
[2]) Бес. на разне сл.
[3]) Ibidem.
[4]) Бес. на разне сл. ист. О свештенству.
[5]) Бес. на II. Кор.
[6]) Бес. на посл. II. Сол.
[7]) Бес. на посл. Рим.
[8]) Бес. на II. Сол.

свештенику, као она, у којој се он више моли и посредује пред Богом за добро народа, него ли за своје“ [1])

Молитва пастирева, као израз очинске љубави, потиче и вјерне, да се моле за свога пастира, и тијем узајамним молитвама учвршћује се међу њима она духовна нравствена веза, која установљује царство Божије на земљи. И сам св. Ј. Златоусти види у узајамним молитвама пастира и стада тијесне везе љубави, које никаква сила раскинути не може (Еф. III. 14.—19. и VI. 18.—20). Молећи стадо, да и за њега уздиже молитве, и показујући на своју молитву за стадо св. Ј. Златоусти говори: „сјединимо се један с другијем, свежимо се узајамно везама љубави, нека нас ништа не дијели [2]).“

Значај пастирске дужности да узноси молитве за вјерне, тражи, да је пастир не врши другојачије, него с пуном побожношћу и чистотом како душевном, тако и тјелесном.

Заиста, по ријечима св. Ј. Златоустог треба стојати „више човјечанске природе и бити слободан од слабости људских [3]), да би могао стајати пред престолом Божјим“. За то св. Ј. Златоусти, у страхопоштовању пред службом пастирском, захтијева, да пастир свештенодјејствах као и друга црквена молитвословља, а особито литургију, свршава с пуном побожношћу, под којом се разумијева дубоко смирење, растворено чувством св. вјере, љубави и потпуне преданости Богу, као највишем Бићу. То чувство мора и у спољашњости наћи израза према себи — у лицу, у очима, ријечи и т. д. „Какав мора бити онај, пита велики васељенски учитељ, који се моли за цио град, за сву васељену и умилостивљава Бога за гријехе свијех, не само живих, него и умрлих? За таку молитву не држим, да је доста ни слобода Мојсијева ни Илијина. Он (свештеник) тако приступа Богу, као да му је повјерен цио свијет, и он је отац свијех, — моли да се прекину свуда ратови, да се умире буне, проси за мир, за плодност, да што прије престану невоље, било појединих било читавог друштва, он мора, толико бити над свијем, за које моли, колико је заштитник над заштићенима. А кад призива св. Духа, свршава страшну жртву и непрестано се дотиче заједничког Владике свијех, кажи ми гдје да га смјести? Какву чистоту и побожност тражи од њега? Замисли какве морају бити руке, које служе томе, какав језик који изговара те ријечи! Од свега ли ме чишћа и светија душа, која прима тога Духа! Тада анђели стоје код свештеника, цио чин небесни за част Онога, који лежи, испуњује мјесто око престола“).

[1]) Ibidem.
[2]) О свештенству.
[3]) Ibibem.

Ма како био усрдан пастир у своме дјеловању, с каквом се год вјештином и умјењем служио свима срествима нравственог утјецања на своје вјерне, ипак сам собом, једничким силама, не ће бити у стању учинити све, што се тражи и што може бити корисно за стадо. То мора знати сваки пастир, и у своме дјелу нравственог руководства вјерних привлачити себи људе (из средине својих вјерних) одане цркви и преко њих уводити у живот оно добро, које би хтио учинити пастви својој, а за које не достижу силе његове. Ето какав је пастир, који осјећа сву тешкоћу високе дужности — нравственог руководства вјерних. „Шта могу учинити ја сам, говори Ј. Златоусти. Ја сам не могу бити свакога дана са свима вама, не достаје ми снаге, да сам говорим с толиком множином. Ако ви хоћете да узмете учешћа у временом спасењу један другога и сваки узме на себе по једног од грјешне браће: код нас ће брзо ићи дјело назидања“ [1]) Таково привлачење судјеловању у дјелу нравственог утјецања на слабе чланове паства сагласно је с ученјем самог Пастиреначалника И. Христа (Мат. XVIII. 16), и освећено је примјером Његове дјелатности (Мат. X. 1—8; Мар. III. 14—15; Лука IX. 1—2.). И св. Ј. Златоусти је дубоко сазнавао сву силу и значај таковог учешћа, и с тога је позивао побожније између својих вјерних, да се са свом ватром љубави предају дјелу спасења браће и да га не остављају, па ма ни успјеха не видјели[2]). „Не видиш ли, говори Ј. Златоусти својим слушаоцима, како очеви, често већ у очајању за своје синове, сједају поред њих, плачу, јадикују, љубе их, чине све, што зависи од њих до пошљедњег издисаја. То и ти чини с братом. Они плачем и сузама нити могу прогнати болест, нити отклонити смрт: а ти често можеш трпљивошћу и настојањем, привући и подићи сузама и плачем душу очајалу. Савјетовао си и нијеси увјерио? Плачи и опомињи га често, да би се он, застидивши се твоје брижљивости, обратио спасењу“ [3]).

[Наставиће се.

Проповијед на велики петак.

Кад се сакупе дјеца на гробу очену, или поданици на гробу владара свога, заиста послије првих суза и тугованке, послије јада и бола, упитаће се за пошљедњу вољу и жељу покојникову. Па и ми, љубазни моји, тужили смо овијех данâ, плакали смо и молили се. спомињући и сјећајући се Христова тешка страдања и смрти горке Ње-

[1]) Бес. древ. нар.
[2]) [3]) Ibidem.

гове. И ми смо искупљени данас око непомична тијела Његова, око гроба Његова, па треба и ми да се упитамо о посљедњој вољи Његовој. Не може бити, да је отишао од нас, да се вијнуо у мека наручја Оца Свога небеснога, а да нам завјештај оставио није! Ено завјештаја Његова на грудима Његовим! Похитајмо, отворимо књигу завјештајну, да видимо и чујемо „что рече҃тъ ѡ҃ насъ Господь“[1]).

О, љубазни моји, пише тамо: „Миръ людима мојима“. Миръ ѡставлаю камъ, миръ мой даю камъ: не ѩкоже міръ даетъ[2]). И азъ завѣщаю камъ ѩкоже завѣща мнѣ ѻ҃тецъ мой царство[3]).

Па зар нам тај завјештај остави? Зар да ми сједнемо на тај пријесто, Господе, на коме Ти сједаше? Али Твоје је царство, па Твоја и воља! Без тебе смо ми ништа, с Тобом пак сваки је од нас — све! Нијеси ти изненада отишао на крст; послије тога чуда нема више чудеса, — све је обично. Теби је мило и пријатно, да гдје си ти, да је тамо и слуга твој. Ти си готов, Господе, да са њиме славу царства свога подијелиш. Но реци нам, молимо Те упути нас, шта нам је нужно и потребно, да примимо и добијемо тога царства?

Ѩже хощетъ по мнѣ ѩти, да ѿвержется себе и возметъ крестъ свой и по мнѣ гряденетъ[4]). И ѩже не пріиметъ креста своегѡ и къ слѣдъ мене грядетъ, нѣсть мене достоинъ[5]).

Не златан скиптар, не златна круна царска, но трновити вијенац прибавиће нам царства Божјега. Ко узме на себе крст Христов и за њим пође, тај ће стећи себи царства Господњег. Вјера жива и тврда у Христа носи собом као плод царство Божје. Ко вјерује у Бога, у Христа, томе је срце чисто, и све што чини, са Христом чини, и све што тражи, и налази, и гдје год закуца, отвориће му се; ко у Христа вјерује, што год у Бога запроси у име Његово, даће му се. Ето нам суштине завјештаја Христова; ето нам књиге, коју Христос по смрти остави! Прочитајмо је лист по лист и сумње сваке нестаће. Завјештај истинит и вјеран, крвљу запечаћен, небом и земљом засвједочен, Богом и Оцем нашим примљен и утврђен. А послије свега тога нема више мјеста никаквој сумњи ни невјери. Свака невјера мора ишчезнути, у прах и пепео се претворити. Па зар да не послушамо завјештаја Господњег; зар да га не извршимо и не испунимо? Та човјечанске завјештаје од слова до слова тачно испуњавамо, а тек шта нам ваља чинити са завјештајем Христовим!? Сваки, који чује и ко

[1]) Псал. 84. 9.
[2]) Јов. XIV. 27.
[3]) Лука XXII. 29.
[4]) Мар. VIII. 34.
[5]) Мат. X. 38.

има уши, нека чује и послуша попљедњу вољу Христову! Хоћеш ли царства и вјечна живота, човјече, прими, узми на се крст; паднеш ли, клонеш ли под тешким теретом крста, окрени се Богу, Њему се за помоћ обрати. Он ће те саслушати, чуће те, и Син Његов ће ти у помоћ притећи и бићеш спашен. Будеш ли до смрти у вјери, сједићеш на пријестолу славе Христове, на земљи ти обећаном, јер ће небо и земља проћи, али ријеч Господња никад.

Приионимо дакле љубазни моји сјећајући се Христових мука и страдања око крста свога; понесимо га собом, јер ће он бити сила и заштитник наш у животу нашем, биће звијезда водиља живота нашег, водиће нас пућем истине и правде, љубави и добродјетељи.

Пролијмо сузу над гробом Христовим; закунимо се над светом плаштаницом светом лику Христову, да ће мо вазда Њега у срцу своме носити; обећајмо, да ћемо живот у сјећању на Њега проводити, слика Његова да ће у душама нашим вјечито урезана бити, и тада ћемо, са таквом искреном и правом чежњом и љубављу према Христу, моћи сложно понијети крст и поћи за Христом и у Христу бити и само ћемо тако моћи достојно на сусрет изаћи и поклонити се свијетломе васкресењу Његову. Амин.

По руском. **Р—ћ.**

О користи истинитога и срдачнога покајања.

— Из „Бесједа с Христом“ превео **В. М.** —

Спасително покајање је основ и почетак светога живота; јер гдје је истинито покајање, тамо је отпуштење гријехова; гдје је отпуштење гријехова, тамо је божја благодат, тамо је Христос; гдје је Христос, тамо су Његове заслуге; гдје су Христове заслуге, тамо је задовољење за гријехе; гдје је задовољење за гријехе тамо је правда, тамо је радосна и спокојна савјест; гдје је спокојна савјест, тамо је Дух свети; гдје је Дух свети, тамо је св. Тројица; гдје је св. Тројица, тамо је живот вјечни. И тако, гдје је истинито покајање, тамо је живот вјечни; но гдје нема истинитог покајања, тамо нема ни отпуштења гријехова, ни божје благодати, ни Христа, ни Његових заслуга, ни задовољства за гријехе, ни правде, ни спокојне савјести, ни св. Духа, ни св. Тројице, па ни живота вјечнога.

Зашто дакле доцнимо ми с покајањем, ради чега га с дана на дан одлажемо? Ни дан јутрошњи ни истинито покајање не може бити у нашој власти, јер не само о јутрошњем, него и о сваком дану ваља нам дати одговор на суду. Није толико извјестан јутрашњи дан, колико је извјесна нераскајаном погибао. Бог је покајнику обећао опроштење, али није обећао будућега дана. Христово задовољење не може нигдје бити, осим само у скрушеном срцу. *Безакоња ваша раставише вас с Богом вашим и гријеси ваши заклонише лице Његово од вас*, говори пророк Исаија (гл. 59. ст. 2.), но покајањем к њему се повраћамо. Признај свој гријех и покај се за њ, тијем ћеш упознати Бога Христом умилостивљеного. *Расуђу као*

облак пријеступе твоје, и гријехе твоје као маглу, говори Господ (Ис. гл. 44. ст. 22.), из чега слиједи, да су наши гријеси записани у стану небесном. *Одврати лице своје од гријеха мојих,* моли пророк (Пс. 51. ст. 9.) из чега слиједи, да Бог пред собом држи наша безакоња. *Повратн се Господе!* моли се Мојсије (Пс. 90 ст. 13.) из чега слиједи, да нас гријеси удаљују од Бога. *Гријеси наши сједоче на нас,* тужи се Исаија (гл. 59. ст, 12.) из чега слиједи, да нас они осуђују пред судом божјега правосуђа. *Ко ми је згријешио, онога ћу избрисати из књиге своје,* говори Господ, (Исх. 32 с. 33.) из чега слиједи, да се ми због гријеха својих бришемо из књиге живота. *Бијасте мртви за преступљења и гријехе своје* пише Апостол (Еф. II. с. 1.), из чега слиједи, да је гријех такова болест душе, која јој смрт наноси. Човјек смртним гријехом удаљује се од Бога, а Бог је бескрајно добро, из чега слиједи, да је удаљавати се од Бога бескрајно зло. Као што је Бог врховно добро, тако је гријех врховно зло. Казне и биједе нијесу истинито зло, — јер ми у њима много добра примамо. Мало је у њима зла, прво по тому, што оне зависе од врхов. нога блага т. ј. од Бога, од кога никако зло произићи не може, друго што су оне биле у врховном благу т. ј. Христу, а врховно благо не може имати никакво учешћа у злу; треће, што нас оне приводе к врховном благу т. ј. животу вјечном, јер *Христос страдањем кнеди ко славѣ свои, такви и нами подобаетъ многими скорбми внити ко царствїи божїи* (Дј. 14. ст. 22). — Шта је дакле врховно зло? Гријех, пошто нас он удаљује од врховнога добра; јер колико се приближујеш Богу, толико се удаљујеш од гријехова, и напротив, колико се приближујеш гријѐху, толико се удаљујеш од Бога. Сад према тому, колика је моћ спасоноснога покајања, кад нас оно од гријеха удаљује и к Богу приводи?! Заиста, толико је велики гријех, колико је велики Онај, Кога ми гријѐхом вријеђамо, а Кога ни небо ни земља не могу обухватити. На исти начин и покајање је толико велико, колико је велики Онај, Којему се ми покајањем обраћамо. Кад окрвљује грјешника савјест, коју је он оскврнио, Творац, Кога је он расрдио; осуђење, које је он заслужио за пријеступе; ствар, коју он није хтио на добро употријебити и ђаво чијем се мамљењу он покорио, а покајање га избавља од свијех тијех осуда, ето колико је оно спасоносно?!

Похитај дакле, похитај тому, толиких болести спасоносноме лијеку. Ако се ти при смрти покајеш, тада не остављаш ти гријѐхе, већ гријеси остављају тебе. Да ли је могуће, осим разбојника на крсту наћи такога, који би на самој смрти примио истинито покајање? *Ракотаух тикѣ четыредесатѣ лѣтъ* говори Јаков Лавану, мени је већ сада вријеме старати се за свој дом; исто тако и теби, кад си толико вријеме служио свијету и животу, не треба ли почети старати се и за душу своју. Тијело сваки дан умножава ваше гријѐхе, покајање је дужно очистити нас сваки дан Духом Светијем од њих. Умро је Христос, да би у нама умро гријѐх, а ми пак желимо, да би у срцима нашим пребивало и царствовало оно, ради чије је смрти сам Син Божји умро. Христова благодат не улази у човјечије срце, ако јој Јован Крститељ не отвори у њега путе покајањем. Бог не излијева уље милосрђа, осим само у суд жалошћу скрушен. Господ прво скрушеношћу умртвљава, да по том оживи Утјешитељем Духом. Он прво великом жалошћу спушта до крајности, да изведе отуд силом благодати. Илија је чуо најприје дух велик и крјепак, који разорава горе, по тому трус, а по трусу огањ и најпошље гласъ хлада тонка. На исти начин и прије кушања божје љубави долази страх, а прије утјехе жалост. Бог не ће твојијех рана исцијелити, прије него што му их изјавиш и

оплачеш. Бог не ће покрити, ако ти прије не откријеш; неће опростити, ако ти прије не признаш; неће оправдати, ако ти прије сам себе не окривиш; неће заредовати, ако прије не будеш жалостан. Дај Боже, да би ми посредством Твога Духа имали увијек истинито покајање!

Кратак извјештај српско-православног богословског училишта у Рељеву, за школску годину 1900./1901.

(Скраћетак).

VII.

Књижница завода.

Крајем школске године 1900./1901. бројала је заводна библиотека 1476. књига у 2754. свеске.

У овој школ. години добила је књижница ове књиге на дар:

1.) *Од Његовог Високопреосвештенства АЕ. и Митрополита госп. Николаја Мандића:* „Προχειρον Νομικον του Μελησσινου Χριστοδουλου“; „Προχειρον Νομικον Θεοφιλου Επισκοπου“; „Νομολογια του Οικομενικου Πατριαρχειου“ и „Ἡ Συγχρονος ἱεραρχια της ορθοδοξου ανατολικης εκκλησιας“.

2.) *Од високе земаљске владе у Сарајеву:* „La Bosnie-Herzégovine et L' Exposition Internat universélle de 1900.“ „Гласник закона и наредаба за Босну и Херцеговину на српском и њемачком језику за год. 1901.“ „Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien et Hercegovina VII. Band“, у два примјерка.

3.) *Од «Матице српске» у Новом-Саду:* „Летопис Матице Српске“ књига 202—203. II. III. за год 1900.; „Летопис Матице Српске“ књ. 504. св. IV. за год. 1900; „Летопис“ књ. 202. св. I. 1901. год. „Род и Именик Матице Српске“ за год. 1900.; „Летопис Матице Српске“ књ. 206 и 207. св. II. и 3. за год 1901.; и живот др. Јов. Суботића“.

4.) *Од Краљевске Српске Академије у Београду:* „Оглед француске библиографије о Србима-Хрватима“; „Глас“ LVIII.—37: „Споменик“ XXXVII.—32; „Спомен Димитрију Стаменковићу“; „Каталог рукописа штампаних књига“, и „Споменик“ XXXIII.—34.

5.) *Од Југословенске Академије у Загребу:* „Rječnik hrvat. ili srpskog jezika — Daničić Budmani 16, 17, 18, 19.

6.) *Од славног ректората черновачког свеучилишта:* „Übersicht der Akademischen Behörden an d. Universität in Czernovitz 1900./; „Verzeichniss der öff. Vorlesungen an d. Universität in Czernovitz 1900./1901.“

7.) *Од вишечасне конзисторије Боко-которске:* „Шематизам православне епархије Боко-которске за годину 1901“.

8.) *Од славног ректората српско-православног богословског завода у Задру:* „Извјештај о српско-православном богословском заводу у Задру за год 1899./1900.“

9.) *Од славне управе више дјевојачке школе у Сарајеву*: V. извјештај више дјевојачке школе у Сарајеву за годину 1899./1900.“

10. *Од славне управе српских учитељских школа у Сомбору*: „Извјештај о српским учитељским школама у Сомбору за год. 1900./1900.“

11.) *Од славне управе велике гимнагије сарајевске:* „XIV. Извјештај велике гимназије у Сарајеву за год 1899./900.

12) *Од славне управе велике гимназије доњотузланске:* „I. извјештај вел. гимназије у Д. Туали за год. 1899./900“.

13.) *Од славне управе трговачке школе у Требињу*: „VI. Извјештај трговачке школе у Требињу за год. 1899./900.“

14.) *Од славне управе трговачке школе у Ливну:* VI. Извјештај трговачке школе у Ливну за год. 1899./900.“

15.) *Од славне управе мушке учитељске школе у Јагодини:* II. Извјештај мушке учитељске школе у Јагодини за год 1899./900.

16. *Од славне управе вел. реалке Бањалучке:* „V. Извјештај вел. реалке у Бањој Луци за год. 1899./900.

17.) *Од славне управе учитељске школе Сарајевске*: „XII. Извјештај учитељске школе у Сарајеву за год. 1899./900.“

18.) *Од славне управе техничке средње школе Сарајевске*: „VI. Извјештај техничке средње школе у Сарајеву за год. 1899./900.“

19.) *Од славне управе мушке учитељске школе Пакрачке:* „I. Извјештај мушке учитељске школе у Пакрацу од год. 1894./5.—1899.900.“

20.) *Од госп. проф. богословије Карловачке вирч. протопрезвитера Милутина Јакшића:* „О Вићентију Јовановићу“, написао Милутин Јакшић.

21.) *Од вирч. архимандрита Фирмилијана, изабраног митрополита Скопљанског*: „књ. V. Догматичко богословље“ св. I. II. и „Библијско пастирски дио“.

22.) *Од прич. госп. попа Хаџи Мила Попадића*: „Опис путовања и хришћанских светиња“ од попа Хаџи Мила А. Попадића.

23.) *Од госп. Божидара Н. Јовановића:* „Православни Хришћански катихизис“ написао Ђ. Н. Јовановић.

24.) *Од госп. професора карловачке богословије, вирч. протопресвитера Јов. Живковића и госп. професора карловачке гимназије Јов. Живановића:* „Зборник црквених богослужбених пјесама, псалама и молитава из типика и црквено-словенски рјечник“, саставили протопрезв. Јов. Живковић и проф. Јов. Живановић.

25.) *Од госп. Павла Катанића свршеног богослова Рељевског*: „Девесиље“ Змај Јована Јовановића; „Статистика срп. школа у Турској од М. Веселиновића; „Filioque“ од професора богословије С. М. Веселиновића; „Путовање на северни пол“ од Рихарда Рота; „Истина о Македонији“ од Спиридона Гопчевића; „Боер“ од Љ. С.; „У одбрану нар. црквене самоуправе угарских Срба“; „Васељенска патријаршија и српско црквено питање“ од Н. Дучића.

Свима овим дародавцима нека је од стране управе овог богословског училишта најтоплија благодарност.

При том је заводна библиотека примала бесплатно ове листове: „Источник“, „Српски Сион“, „Просвјетни Гласник“ и „Књижевни Лист“. А из своје дотације држала је ове листове:

1.) „Српски Сион“, — Срем. Карловци
2.) „Просвјету“, — Цетиње.
3.) „Школски Вјесник“ — Сарајево.
4.) „Гласник Далматинске Цркве“, — Задар.
5.) „Гласник Земаљског Музеја“, — Сарајево.
6.) „Наду“, Сарајево.
7.) „Босанску Вилу“, — Сарајево.
8.) „Бранково Коло“, — Срем. Карловци.
9.) „Нашу Прошлост“, — Срем. Карловци.
10.) „Карађић“, — Алексинац.
11.) „Нову Искру“, — Београд.
12.) „Зору“, — Мостар.
13.) „Нови Васпитач“, — Срем. Карловци.
14.) „Српског Пчелара“, — Ср. Карловци.
15.) «Привредник», — Загреб.
16.) „Школски Лист“, Сомбор.
17.) „Гласник Православне Цркве“, — Београд.
18.) „Хришћански Весник“, — Београд
19.) „Српски Књижевни Гласник“ — Београд.
20.) „Коло“, — Београд.
21.) „Тежак“, — Београд.
22.) „Звезда“, — Београд.
23.) „Prediger und Katechet“, — Regensburg.
24.) „Theologische Studien und Kritiken“, — Gotha.
25.) „Thelogische Quartalschrift“, — Ravensburg.
26.) „Zeitschrift für kathol. Theologie“, — Innsbruck.
27.) „Theologische Literaturzeitung“, — Leipzig.

VIII.

Послуга.

У заводу служило је девет послужитеља.

Рељево, 14./27. јуна 1901.

Управа српско православног богословског училишта.

Прилог А.

Ученици српско-православног богословског училишта у Рељеву школске године 1900./1901.

Разред	Број	Име и презиме ученика	Мјесто рођења	Кандидат митрополије
I.	1.	Караповић Светозар	Бос. Нова	Бањалучко-бихаћке
	2.	Којић Драгутин	Кокошани	„
	3.	Костић Никола	Бос. Градишка	„
	4.	Мачкић Ђорђе	Ратково	„
	5.	Поповић Јаков	Власеница	Сарајевске
	6.	Суботић Душан	Б. Градишка	Бањалучко-бихаћке
	7.	Тешић Душан	Бијељина	Зворничко-тузланске
	8.	Пинтер Илија	Кулен-Вакуф	Бањалучко-бихаћке
	9	Васиљевић Јован (напредан	Дервента	„
	10	Костић Бошко / кандидати	Паланка (Бачка)	—
II.	1.	Бакајлић Ристо	Бијељина	Зворничко-тузланске
	2.	Варагић Манојло	Сарајево	Сарајевске
	3.	Вулешић Јован	„	„
	4.	Ђурица Данијан	Дрвари	Бањалучко-бихаћке
	5.	Новаковић Коста	Калуњић	„
	6.	Поповић Цвијетин	Стрмница	Сарајевске
	7.	Савић Марко	Мотика	„
	8.	Савић Михаило	Кладањ	„
	9.	Симић Јован	Сушач	„
	10	Школник Душан	Новичко	Бањалучко-бихаћке
	11.	Стровина Ристо, Јаков (ван. канд.)	Бањалука	Мостарске
III.	1.	Аћајлић Томо	Церовица	Бањалучко-бихаћке
	2.	Богуновић Никола	Врело	„
	3.	Буквић Сава	Столац	Мостарске
	4	Вујасиновић Славко	Бос. Дубица	Бањалучко-бихаћке
	5.	Душанић Коста	Прибинић	„
	6.	Зеленика Душан	Придворје	„
	7.	Јефтић Јован	Зворник	Зворничко-тузланске
	8	Кецман Владимир	Буковача	Бањалучко-бихаћке
	9	Лалчевић Душан	Топуско	Сарајевске
	10.	Марјановић Ђорђе	Лушци-Паланка	Бањалучко-бихаћке
	11.	Миљевић Марко	Јелашковци	„
	12.	Поповић Владимир	Фоча	Мостарске
	13	Поповић Тимотије	Осмак	Сарајевске
	14.	Радуловић Петар	Туњ	Мостарске
	15.	Стевановић Милан	Вишеград	Сарајевске
	16.	Школник Бошко	Новичко	Бањалучко-бихаћке
	17	Вукић Стево, учитељ (напредан	Церовац	„
	18.	Николић Душан „ / кандидати	Карловац	Зворничко-тузланске
IV.	1	Јовановић Јово	Прњавор	Бањалучко-бихаћке
	2.	Јовановић Максим	Травник	Сарајевске
	3.	Катанић Павле	Стубари	Зворничко-тузланске
	4	Марјановић Јево	Лушци-Паланка	Бањалучко-бихаћке
	5.	Опалић Петар	Бијељина	Зворничко-тузланске
	6.	Петровић Ђорђе	Хрге	„
	7	Петровић Симо	Дубочац	Бањалучко-бихаћке
	8.	Поповић Светозар	Вишеград	Сарајевске
	9.	Поповић Симо	Д. Вуковско	„
	10.	Радовић Михаило	Братач	Мостарске
	11.	Пајић Мирко	Двориште	Бањалучко-бихаћке
	12.	Ристић Васиљије	Фоча	Мостарске
	13.	Савановић Никола	Рибник	Бањалучко-бихаћке
	14.	Савић Сава	Стрмница	Сарајевске
	15.	Терзић Димитрије	Коњић	Мостарске
	16.	Шиљак Данило	Илино Брдо	Рашко-призренске

Прилог Б.

Табеларни преглед класификације испитаних слушалаца, концем 1900./1901. школске године.

Од оцијењених ученика добили оцјену:		У наукама: одлично	врло добро	Добро	довољно	једва довољно	У владању: примјерно	похвално	по закону	У похађању цркве: врло прилежно	прилежно
Увода у св. Писмо ст. завјета	У I. разр. из	12	4	2			12			8	—
Црк. историје и патрологије		12	4	1							
Црквено-словенског језика		12	1	1							
Грчког језика		12	3	1							
Хигијене		1	5								
Црквеног појања		12	1	4							
Увода у св. Писмо нов. завјета	У II. разр. из	4	2	1			9	1	—	10	—
Тумачења св. Писма		4	3	4							
Црквене историје		12	3	5							
Црквено-словенског језика		4	3	4							
Догматичког богословља		5	1	1							
Грчког језика		12	1	4							
Црквеног појања		12	2	4							
Догматичког богословља	У III. р. из	1	6	4	1		12	3	1	15	1
Моралног богословља		4	3	6	3						
Педагогике		4	2	5	2						
Пољопривреде		12	2	5	2						
Црквеног појања и правила		12	1	5	4						
Литургике	У IV. разр. из	3	3	2	2		11	4	1	13	3
Црквеног права		4	3	2	1						
Омилитике		9	1	1							
Катихетике		9	1	1							
Пастирског богословља		9	1	1	1						
Пољопривреде		7	2	1	1						
Црквено-послевног стила		9	5	1							
Црквеног појања и правила		6	5	1	1						
Колико је пута која оцјена дана, без разлике предмета и године		109	94	73	49	28	34	14	2	46	4

Примједба

Прилог В.

Статистички преглед

надлежности слушалаца крајем 1900./1901. школске године.

Из дијецезе	У години				Свега
	I.	II.	III.	IV.	
Сарајевске	1	6	3	7	14
Херц.-захумске	—	1	3	3	7
Зворничко-тузланске	1	3	2	3	9
Бањалучко-бихаћке	7	1	10	5	23
Рашко-призренске	—	—	—	1	1
Укупно . . .	9	11	18	16	54

Прилог Г.

Апсолуторне свједоџбе

крајем 1900./1901. школске године добили су:

Број свједоџбе	Презиме и име	Из дијецезе	С каквим успјехом?
1	Јовановић Јово	Бањалучко-бихаћке	похвалним
2	*Јовановић Максим*	Сарајевске	*одличним*
3	Катанић Павле	Зворничко тузланске	похвалним
4	Марјановић Јово	Бањалучко-бихаћке	врло добрим
5	Опалић Петар	Зворничко-тузланске	похвалним
6	Павић Мирко	Бањалучко-бихаћке	похвалним
7	*Петровић Симо*	„	*одличним*
8	*Поповић Саставар*	Сарајевске	*одличним*
9	Радовић Михаило	Херцег. захумске	врло добрим
10	Ристић Василије	„	врло добрим
11	Савановић Никола	Бањалучко-бихаћке	врло добрим
12	Савић Сава	Сарајевске	добрим
13	Терзић Димитрије	Херцег.-захумске	врло добрим
14	Шиљак Данило	Рашко-призренске	довољним
15	Поповић Симо	Сарајевске	похвалним
16	Петровић Ђорђе	Зворничко-тузланске	врло добрим

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У карловачкој митрополији.

Богословско училиште у Срем. Карловцима. Гласом најновијег (XII.) из њештаја било је течајем 1900./1901. школске године на овом богословском заводу 8 редовних професора и 4 помоћна учитеља. Слушалаца било је свега 95. (Четворица још немају испита зрелости). Припуштен је испитима 81 слушалац. Од овијех отступила су 4 слушаоца, а захтјевима задовољила су 63 слушаоца дакле 81·8% од испиту припуштених, односно 65.2% од цјелокупног броја слушалаца. Стипендије уживало је 56 слушалаца у укупној своти од 11403. круна. Од прописане предспреме имају веће оспособљење 7 слушалаца. Апсолуторијум добило је 13 слушалаца. У извјештају изражена је жеља, да се овај завод подигне на степен факултета.

Освећење обновљеног храма св. О. Николаја у манастиру Гргетегу. 10./23. јуна освећен је дивно обновљени храм манастир Гргетега. Освећење обавила је Њ. Светост патријарх српски преузв. госп. *Георгије* са впреосвештеним госп. епископом Бачким *Митрофаном*. Обнова храма извршена је приједним настојањем впреч. г. архимандрита Илариона *Руварца*, а коштала је око 150.000 круна.

150-годишња прослава. Српска православна црква у Осијеку, у Славонији, прославила је своју 150-годишњицу.

Освећење народно-црквеног дома. 13. јуна т. г. освећен је темељ народно-црквеном дому. У овој згради, коју подиже народно-црквени неприкосновени фонд, биће смјештена саборница, све митрополијске власти са управом народно-црквених фондова, осим тога митрополијско-народна библиотека и црквени музеј.

У краљевини Србији.

Конференције. Впреосвештени гг. епископи *Нишки* и *Тимочки* држали су са протојерејима и намјесницима својих епархија конференције, на којима су се расправљала питања о појачању дисциплине, кретању и јачању вјерског и моралног живота. Уједно се у епархији тимочкој повела ријеч и о побољшању свештеничког стања. У нишкој епархији читале се још и расправе о томе, што смета унапређењу побожности и вјерског живота.

Споменик Милоша Великог. Дана 28. маја о. г. откривен је и освећен споменик Милоша Великог у Неготину. Освећење је обавио архимандрит Иларион *Весић* уз асистенцију 14 свештеника.

У митрополији Црногорској.

Закон за издржавање изнемоглих свештеника, удовица и дјеце умрлих свештеника и ђакона. Како јавља „Просвјета“ званични орган министарства просвјете и црквених послова у Црној Гори, донешен је закон о „фонду за издржавање изнемоглих свештеника, удовица и дјеце умрлих свештеника и ђакона“. Закон је добио највишу санкцију 5. априла тек. године.

Освећење цркве на острову Бешки. 2. јула т. г. у понедјељак освећена је на острову Бешки црква госпоје Јеле Балшићке. Ова историјска црквица посвећена је Полагању Ризе Богородичине.

Званични огласи.

Број 102.246/I.

Распис натјечаја.

У сјеменишту источно-православног богословског училишта у Рељеву упражњено је више питомачких мјеста, која ће се попунити почетком школске године 1900./1901. — Питомци добивају у сјеменишту бесплатан стан, храну, одијело и наставу у богословским предметима, осим тога свршетком школске године примјеран путни трошак за одлазак својим домовима преко ферија. За попуњење овијех упражњених питомачких мјеста расписује се овиме натјечај са додатком, да на то односеће се молбенице управити ваља надлежноме епархијскоме митрополиту до најзад 28. јула (10. августа).

Молитељи морају да докажу:

1.) крсниjем листом, да су источно-православне вјере;

2.) школском свједоџбом, да су са добријем успјехом свршили осам разреда велике гимназије, односно ако таквих молитеља неби било, да су најмање свршили *са добријем успјехом 6 разреда велике гимназије* у Босни и Херцеговини, односно у подручју Аустро-угарске монархије;

3.) Свједочанство надлежне политичке области, да су припадници Босне и Херцеговине и да су безприкорног понашања и неожењени,

4.) лијечничком свједоџбом да су тјелесно и умно потпуно здрави.

У Сарајеву, 16./29. јуна 1901.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

Одбор српско-православне основне школе у манастиру Озрену.

Бр. 56 2—2

Распис натјечаја.

На српско-православној основној школи у манастиру Озрену котар Грачаница (5 километара од жељезничке станице „Босан. Петрово село“) упражњено је учитељско мјесто са годишњом платом од 1000 Круна, (500 фор.) станом — једна соба у манастирској згради и огријевом.

Дужност изабраног учитеља ова је: 1. обучавати школску дјецу у сва четири разреда у прописаним предметима и црквеном појању; 2. у цркви редовно и тачно сваке Недјеље и празника појање са дјецом обдржавати; 3. дјецу што више и боље поучавати у пољопривреди, баштованству а по могућности и воћарству.

Ко ово мјесто добити жели, нека се манастирској управи пријави најдаље до Преображења (6. августа) т. г. са молбом и при-

лозима 1. да је Србин православне вјере; 2. да је свршио препарандију или богословију; 3. да је вјешт црквеном појању и правилу; 4. да је самац; 5. свједочбом религијозно-моралног и политичког владања, а старији учитељи и свједоцбом о свом пошљедном службовању.

Првенство као и друге повољштиње манастирске управе имају старији учитељи, а особито, ко би обећао и обвезао се више година остати при овдашњој српској школи.

Из сједнице српско-православног школског одбора, држане у манастиру Озрену, 10. јуна 1901. године.

Предсједник одбора и управитељ манастира:
Петар Ст. Иванчевић,
јеромонах.

Бр. 1050 ex 1901. 2—2

Натјечај.

На основу тачке VII.—XX. закладног писма благоупокојеногa Архиепископа и Митрополита Дабро-босанскога, Ђорђа Николајевића од 2./14. фебруара 1893., овим се расписује натјечај на двије штипендије из његове закладе, и то: а) на једну од 320 форинти (640 круна) одређену за слушаоца наука на којем свеучилишту. Штипендију ову може добити Србин православне вјере, родом јапчанин (из Срије̇ма) и ако овога не буде, Босанац, а ако ни овога не буде Херцеговац. б) на једну штипендију од 160 форинти (320 круна) одређену за штипендијалце родом из Јаска или из Босне и Херцеговине.

Натјецатељи имају своје уредно састављене молбенице поднијети овој конзисторији до 15. августа ове год. по старом календару и истима приложити:

а) крсни лист,

б) свједоцбу школеку,

в) свједоцбу љечничку,

г) свједоцбу сиромаштва и

д) свједоцбу о религијозном владању своме и својих родитеља надату од надлежног парохијског звања.

У Сарајеву, 22. јуна (5. јула) 1901.

АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 31. јула 1901. Бр. 14.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: синђел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Устројење конзисторије при митрополији Бањалучко-бихаћкој. Његово царско и краљевско Апостолско Величанство највишим рјешењем од 18. јула (1. јула) 1901. благоизволјело је најмилостивије *одобрити устројење конзисторије* при српско-православној митрополији Бањалучко-бихаћкој са сједиштем у *Бањалуци.*

Именовања. Његово царско и краљевско Апостолско Величанство највишим рјешењем од 18. јула (1. јула) 1901. благоизволјело је најмилостивије наименовати *савјетницима* новоустројене митрополитске *конзисторије* у *Бањалуци:* протојереја *Петра Беника*, досадашњег савјетника српско-правосл. конзисторије Дабро-босанске и јереја *Алексу Јокановића*, досадашњег суплента богословског училишта у Рељеву; даље је истим највишим рјешењем Његово цар. и крал. Апостолско Величанство благоизволјело наименовати *савјетником* српско-прав. АЕМ. *конзисторије* Дабро-босанске у *Сарајеву*, протосинђела *Петра Зимоњића*, досадашњег ред. професора српско-православног богословског училишта у Рељеву.

Из митрополије Зворничко-тузланске.

Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит Зворничко-тузлански, господин *Григорије* благоизволио је:

рукоположити:

свршеног слушатеља рељевске богословије, *Јосифа Стакића*, из Хрга, на архијерејској литургији у катедралној српско православној цркви у Д. Тузли, на први дан Духова, 20. маја 1901. у чин ђакона, а трећи дан Духова, 22. маја и. г. у цркви у Прибоју — у чин презвитера и додијелити га пароху Хршком, у протопрезвитерату маглајском за личног помоћника;

произвести:

јереја *Петра Јовановића*, пароха и администратора протопрезвитерата у Градачцу, на празник „Вознесења Христова" 11. маја 1901. на архијерејској литургији у цркви слатинској — за *протопрезвитера*;

одликовати:

јереја *Ђурђа Соврековића*, пароха поребричког, у протопрезвитерату градачком, 15. маја 1901. *црвено-угаситим појасом*;

поставити:

јереја *Ђурђа Јовановића*, личног помоћника пароха „тутњевачког", у протопрезвитерату бијељинском, дана 19. фебруара 1901. за администратора парохије „обудовачке" у протопрезв. брчанском; — јереја *Јосифа Стакића*, личног помоћника пароха хршког, у протопрезв. маглајском, дана 4. јула 1901. за администратора парохије „возућке" у истом протопрезвитерату;

премјестити:

јереја *Петра Лазаревића*, пароха „загонског", у протопрезвитерату бијељинском, по његовој молби на упражњену парохију „скочићку" у протопрезв. зворничком, дана 4. јула 1901.; — јереја *Остоју Пантића*, администратора парохије „возућке" у протопрезв. маглајском, по његовој молби, на парохију „загонску" у протопрезв. бијељинском, дана 4. јула 1901; — јереја *Димитрија Димитријевића*, администратора парохије „Чонић-пољске" у протопрезвитерату брчанском, по молби на упражњену парохију „осјечанску" у протопрезв. бијељинском, дана 4. јула 1901.; јеромонаха *Василија Ђуковића*, администратора парохије „кожушке", у протопрезвитерату грачаничком, на парохију „Чонић-пољску" у протопрезвитерату брчанском, дана 4. јула 1901.; — јереја *Николу Гајића*, администратора парохије „раковачке" у протопрезв. маглајском, на парохију „кожушку" у протопрезв. грачаничком, дана 4. јула 1901., а парохија „раковачка" повјерена је у привремену администрацију, пароху маглајском, јереју Владимиру Пејовићу.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— Александар Живановић —
[Осијек.]

(Настављак.)

Шта је то супстанција? — Супстанција јесте самостално биће; уколико неки предмет има сам у себи узрок свога бића, т. ј. не изваја се као пошљедица из другог, у толико је он супстанција, и иначе је он само појава, акциденција или адхеренција друге неке супстанције, другог неког самосталног предмета. Међутим ми и супстанцију и акциденцију опажамо као појаве, јер ми само појаве уопће и можемо опажати. Зато и јесте учење о супстанцијама камен спотицања у филозофији, јер је тешко одредити, која појава потјече директно од супстанције (или која је сама себи узрок), а која је у правом смислу појава, акциденција, пошљедица. „Наше знање о предмету оснива се на његовим појавама; да можемо мислити о неком предмету, он нам се мора појавити . . . Да појава може бити, мора постојати нешто, што те појаве условљава, од чега оне потјечу. Мисао о појавама претпоставља мисао о узроцима тих појава. Ове узроке називамо субјектима а предикат субјектов је појава његова. Метафизика назива ове узроке супстанцијама. Према томе је одношај између супстанције и акциденције оваквај, какав је између субјекта и предиката“. [1]) „Биће предмета, уколико је оно основ његовим својствима, стални носилац или субјект њихов, називамо супстанцијом, а својства су акциденције (substantia est id, quod substat accidentibus.) Супстанција је дакле оно биће, које постоји само за себе, а за своју егзистенцију не треба ничега, осим свога субјекта или носиоца. Акциденција је оно, што не постоји само од себе (за себе), већ само у нечем другом. Акциденција претпоставља дакле самостално биће, супстанцију“. [2]) Оксиген сам за себе постоји и ма како се он преображавао и спајао, увијек је оксиген; он има своју супстанцију, дакле је он неко стално биће, које производи појаве Ватра пак није супстанција, већ само појава неких супстанција; тако исто ваздух, кретање и т. д. Супстанција је свагда стална, она се не мијења и ако може кадгод мијењати облик свој, не може садржину. Акциденције су пак као појаве несталне. Супстанција се може на разне начине појављивати; свако њено својство јесте појава, акциденција; и по томе су акциденције несталне, јер супстанција пушта из себе појаву за појавом. Ако би појава била увијек стална, онда она не би била појава, већ супстанција. Ово изгледа логичан парадокс, да

[1]) H. Ritter: „Unsterblichkeit“ стр. 24.
[2]) Dr. G. Hagemann: „Metaphysik“ стр. 28—29.

је појава уједно и супстанција, али то само изгледа с тог разлога, што човјечији језик нема довољно ријечи, да означи тачно разлику између супстанције и појаве. Да није парадокс, види се из тога, што смо већ споменули, да о супстанцији можемо имати појма само тада, кад нам се она појави.

Пошто се супстанција не мијења, то се она не може ни уништити, јер чим се појава не појављује (кад се уништи), она није супстанција, већ пријелазна појава. Супстанција сама и ако може бити за нас појавом (у горе наведеном смислу), не може постати никад акциденцијом. Ово је врло важно за доказе о бесмртности душиној, као што ћемо касније видјети. „Супстанција се не може уништити, то би било протуслоље, јер би смо у субјекту (супстанција) изражавали, да нешто постоји, а предикат (уништава се) би то рушио". [1])

Кад бисмо по закону узрочности ишли на више тражећи свему узрок, морали бисмо истина порицати супстанцијалност предметима, које данас сматрамо супстанцијама, јер све супстанције такође морају имати свој узрок — узрочника своме бићу. Оксиген је н. пр. супстанција; но можемо ићи даље, па питати, откуда оксигену супстанцијалност? Ни он неће бити сам од себе, као ни други предмети. На тај начин би смо морали признати само једну супстанцију, а та би био Бог (у најстрожијем смислу: „Ding an sich"), јер само Он једини није везан ни за какав узрок, већ је сам себи и свему другом узрок. [2]) Све друге супстанције имају свој узрок у Богу, јер закон каузалитета не престаје код супстанција у обичном смислу ријечи, већ само код Бога. Строго узевши тако и јесте, но ми ипак називамо и друге предмете супстанцијама. Филозофија разликује супстанције неограничене и ограничене или времените, које се називају тако, јер саме нису узрок свом бићу, већ су постале у времену, а постоје као супстанције ипак вјечито због свог вјечитог узрочника — Бога. Ми дакле називамо супстанцијама разне предмете и то у томе смислу, што су они као постојећи ту и што због вјечнога свог узрочника могу вјечно и трајати. Они су дакле супстанције подређене једној правој супстанцији, Богу. Кад не бисмо чинили тих категорија у супстанцијама, тада бисмо све друге супстанције осим Бога изједначили са акциденцијама, а то би била погрјешка. Супстанције дакле не карактерише њихов увјетни постанак, већ њихова безувјетна самосталност или истовјетност њихова са самима собом.

Свака супстанција сама по себи мора бити просто биће, јер само као таква она може непрестано трајати. Све што је сложено, јесте

[1]) H. Ritter: „Unsterblichkeit" стр. 26.

[2]) То је она causa sui non causa prima, којој се Шопенхауер толико смије: Ueber die vierfache Wurzel des Satzes von zureichenden Grunde. § 8. Schopenh. Sämmtliche Werke III. стр. 25. и даље.

увјетно, а мора се кад тад распасти у своје саставне дијелове. Пошто се супстанција не може распасти, она нема ни саставних дијелова, проста је.

Наша је задаћа сад, да изнесемо разлоге и потврдимо, да је душа супстанција. Не требамо се питати, да ли је она супстанција или не, јер смо досадањим разлагањем (особито у одбрани душевног живота од нападаја материјалистичких) доста јасно и explicite и implicite рекли, да је сматрамо самосталним бићем, различним од тијела, дакле супстанцијом. Сад нам ваља доказати, да је душа супстанција и одбити нападаје против њене супстанцијалности. Ако се докаже, да је душа супстанција, ето већ једнога доказа и за њену бесмртност, јер као биће живо и супстанција (дакле жива супстанција), душа мора таква остати вјечна. Покаже ли се, да душа није супстанција, пада од себе и учење о њеној бесмртности, јер она ако није супстанција, мора бити појава, а појаве нису вјечне.

Кад кажемо, да је наша душа супстанција, хоћемо тим да изразимо, да је она биће самостално, које само за се постоји без икаква узрока осим Бога; да је затим биће просто, а по природи својој нематеријално (душа, дух) и живо. Кад додамо још, да је она биће интелективно, онда смо парафразирали биће душино (јер се она као појам прост, као што смо напред казали, не може дефинисати.)

На основу досадањег нашег разлагања о души увјеравамо се, да су код ње заиста сва та критерија. Доказали смо, да је она биће самостално, различно од тијела (поближе: од мозга). кад смо упоређивали материјалистичко тумачење душевног живота са нашим становиштем. Као биће самостално душа је и биће независно од узрока, осим Бога. Не само дакле да је она различна од тијела, већ њу уопће не изазива на рад никаква друга супстанција. Противници духовног начела примају само материјалне супстанције. Пошто душа од ових материјалних супстанција, као што смо се освједочили, не зависи, то она не зависи ни од какве друге супстанције (јер, осим материјалних и духовних, других нема). Зато кажемо, да она постоји сама за себе (substat) без икаква узрока, осим Бога. Пошто пак душа није условљена каквом материјалном супстанцијом, а постоји, логичан је закључак, да она неће бити материјалне природе, већ нематеријална, духовна супстанција. Да је она биће интелективно и живо (што такође спада међу суштаственa, супстанцијална својства њена), о томе се увјеравамо из живота; у њој почива интелигенција, у зачетку њену potentialiter, а касније и фактично. Остаје нам дакле само да још докажемо, да је она суштаство или биће просто.

Да је душа запста биће просто, једноставно, најлакше се можемо увјерити из нашег свјесног живота. Главно својство наше душе јесте равум, мишљење. Мишљење пак јесте један од најједноставнијих радова; сврха и посао мишљењу и јесте, да уједињује разне појмове. Мишљењем ми разне особине и појмове свађамо на један предмет и сматрамо га као неку јединицу, неку цјелину. Ја н. пр. имам појам: кућа. Кад кажем или замислим тај појам, ја се сјећам свих његових саставних дијелова: прозорâ, врата, крова, грађе и т. д.; свега тога се сјећам као дијелова једне цјелине, куће. Посао мога мишљења је дакле био, да је оно скупило све знаке, сва критерија појма: кућа; ти знаци се у души мојој помоћу мишљења, у свијести дакле, сви свели на један појам: кућа. Мишљење је дакле моћ, која наше појмове уједињује и скупља у цјелину. Посао мишљења према том јесте уједињавање, а тај посао може вршити само једноставна супстанција. Кад би се наша душа састојала из дијелова, она не би могла вршити поменутога рада, као што смо видјели н. пр. код мозгозне локализације. Ако би извјесне функције обављали извјесни дијелови наше душе, онда између тих функција не би могло никад бити такве св зе, да нам све те функције изгледају као моћ једне супстанције. Како је мишљење посао једноставан (не по свом раду, већ по резултату), нека нам покаже још овај примјер: ја знам н. пр. да је мед сладак. У реченици: мед је сладак, имам два појма, појам о меду и појам о сласти. Та два појма постоје сваки за се, одвојени један од другога и сасвим страни један другом. Међутим моја свијест. моја душа помоћу мишљења спаја та два појма помоћним глаголом „је" једно с другим означујући тим, да та два појма у овом случају иду један с другим. Два разна појма се дакле у души слила уједно, а то јединство је извела нека уједињујућа снага, која већ због тога мора бити једноставна, проста.

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**

Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Наставак).

IV.

Пастиреви јади, њихов значај и одношај пастира према њима.

Сам пастир је члан царства Божјег; у вјечне станове Оца небесног и њему треба тежити, о своме нравственом савршенству и он

се има без престанка бринути. Како му у тој тежњи његовој судјелује његова пастирска дјелатност? — У самој пастирској дјелатности, која је пошла добрим путем, налази се темељ, да ће се у пастира јавити чврста нада, да ће бити вјечни нашљедник царства небеснога

Шта је управо сам по себи живот пожртвовног пастира? Дакако, не само то, што се он с пуно пожртвовања брине за спасење вијерних, — не само труд, него — што је главно — вјечита, непрестана туга (јади) пастирева. „Одиста је, говори Ј. Златоусти, немогуће човјеку, који иде путем врлине, бити без туге, сјете, јада, искушења. Јер како је то могуће ономе, који иде путем тијесним и тужним, ономе, који је слушао у свијету ће те тужни бити (Јов. XVI. 33). Човјеку, који се бори са злим, није могуће, не окусити јада. Борцу није могуће предати се разњежености, војнику у борби није могуће пировати. С дога нека нико од оних, који се у борби налазе, не тражи покоја, нека се не предаје наслађама. Садашње вријеме јесте вријеме борбе, сукоба јада, уздисаја, јесте поприште подвига. Вријеме покоја јесте тамо, а сада је вријема напора и трудова. Нико, који се скинуо и помазао за борбу, нека не мисли о покоју. А ако желиш покоја, зашто си се скидао“ [1]). „Дјело благовјестниково пати и од себе и од других“ [2]).

Та је туга одиста непрекидна. Пастир тужи не само за онима, који су потпуно отпали од вјере, него и још више за онима, који слушају свога пастира, али се одмах саблажњују непријатељем Бога и људи, који с радошћу примају његове савјете, али при најмањим животним недаћама остављају их и заборављају, који искрено желе своје поправљање, али због животних брига заборављају своју спасоносну жељу. А пастир види све то, на његовијем се очима догађа тај пад, његови вјерни исмијавају бриге његове и своје спасење. Њему је пошло за руком, да препороди неколицину ријечју истине, али овдје види, како ти препорођени поново иду широким путем, који води у пакао. Ти особити јади пастирства стају свакојих спољашњих мука. Ево како сам Ј. Златоусти слика те јаде цртајући живот ап. Павла: „као што жене, вели, кад једном упознају порођајне болове и постану матерама, свагда су везане за дјецу своју, па ма гдје биле: тако или још више, још јаче него матере и Павле свагда бјеше везан за ученике своје, и тијем јаче, што су јачи болови духовног рађања него ли тјелесног, јер он не бјеше у мукама порођајним једанпут за једне и исте, него два пута и зато се и јада: „дјечице моја, коју опет с

[1]) Бес на II. Тим.
[2]) Ibidem.

муком рађам" (Гал. IV. 19.) То никада не може осјетити жена, никада она не издржава по други пут исте порођајне муке; али Павле је претрпио то, што се не да видјети у природи, — он је поново зачео оне, које је једном већ родио, поново је претрпио за њих муке порођајне... Ти болови (тјелесног рођења) муче један тренут, и престају, чим дијете изађе из утробе материне, а ови не тако, — напротив трају по читаве мјесеце. Павле је често био цијелу годину дана у мукама порођајним, и није мого родити оне, које је зачео. Тамо је напор тјелесни, а овдје болови не растржу утробу, него саму снагу душевну сатиру.... Пад вјерних стваране му не малу тугу, као и гријеси онијех, који још не повјероваше: одвише тешко бјеше видјети, кад су ови (вјерни) послије примања таковијех тајана падали у зло"[1]). Сам св. Ј. Златоусти, упознавши те јаде пастирства говори: „знате ли муке духовног порођаја? осјетио сам то рађање и прије би хтио бити растргнут на хиљаду комада, него ли видјети ма и једног од рођених изгубљеног и поквареног"[2]). Ја сам многе од вас родио, али и послије тога патим у мукама порођајним. Тјелесне матере најприје претрпе муке порођајне, а затим већ рађају, а овдје све до пошљедњег уздаха нашег трамо се у порођајним мукама, бојећи се, да се послије рођења не покаже, да је когод у невријеме рођен"[3]). Ово испоређивање пастирске службе с тјелесним рођењем узето је из св. Писма (Јер. IV. 19. XXIII. 9—11; Јов. VI. 20—21; I. Кор. IV. 15. Галат. IV. 19 и др.) и тако очигледно растумачено од Ј. Златоустог, јасно показује, какове неиздржљиве и горке јаде има да поднесе пастир у своме дјеловању.

„Кад бисте били од свијета, говори Пастиреначалник И. Христос у опроштајном говору својим ученицима, онда би свијет своје љубио: а како нијесте од свијета, него вас ја од свијета набрах, за то мрзи на вас свијет" (Јов. XV. 19.). Свијет, схваћен у оном смислу, какови тој ријечи увијек даје Господ И. Христос, са свима својим саблазнима постоји и за сваког пастира као онога, који наставља дјело Христово. Односај пастира према свијету или боље односај свијета према пастиру, ствара за њега нови извор рада. Често пастир чак и са стране својих вјерних наилази на неповјерење, нељубав па чак и на мржњу. „Пастир, говори Ј. Златоусти, има увијек онијех, који му не желе добра... Душа његова се ни чим не разликује од лађе, о коју се грувају таласи; са свију страна ране јој задају и пријатељи и непријатељи". — Злоба људска увијек налази начина, да окриви најневини-

[1]) Бес. древ. вар.
[2]) Бес. на Дјела Ап.
[3]) Бес. на II. Солуњанима.

јег; а на пастира, као служитеља љубави и истине често је особито кивна. Она му уписује у кривицу и то, што другима потпуно опрашта, и чиме неки хоће да се хвале као подвигом. „Свештеник, говори св. Ј. Златоусти, подлежи суду свијех — и умних и неразумних“[1]..... Не мисли, да ће му се сниходити као човјеку, који тијело носи, који има трошну природу. Не! Њега суде као анђела, којега се не смију дотаћи људске слабости[2]. Другима, када се гријеве, праштају, а њему никада; друге, када погријеше радо извињавају, а њега не. Колико завидљивих и пакосних очију прате сваки корак свештеников[3]. Ражљути ли се, насмије ли се, зажели ли, да се у сну одмори, ево ти одмах много ругача, много саблажњених, много законодаваца, много такијех који се сјећају пређашњих и осуђују данашњега; не бива то за то, што хоће да похвале оне, — не, — сјећају се пређашњих епископа и пресвитера само зато, да би овога ранили[4]. Ако пастир није способан да говори лијепо, негодују; ако је способан да говори опет потичу укори: он је, веле, славољубив. Ако не подиже из мртвих, веле, не заслужује пажње, — не знам, онај и онај је благочестив, а он није![5] Не може се пастир ни светити, јер онај који га грди, његова је утроба. Као што утроби својој, ма она отекла и проузрочила бол глави и свему тијелу, не смијемо се светити, јер не узимамо мач и не расијецамо је, тако се и подчињеноме, који тако поступа, ствара нам немир и огорчење, не можемо светити; то није особина очинске душе, која по природи мора сносити увреде“[6].

Да би могао поднијети све јаде пастирског дјеловања „потребна је особита јачина духа“[7]. — А гдје ће пастир наћи средства, да одржава у себи ту „јачину духа“?

Као носиоц хришћанског гледишта на свијет пастир може и мора налазити се за успјехе у јадима, прије свега у „узвишеном хришћанско-филозофском гледишту на значај и смисао јада и невоља, које постижу људе“[8].

„Ко проводи живот усред јада и невоља и иде тијесним путем, близак је Христу, јер је и он сам ишао истијем путем. (Мат. 8—20)“[9]. Јади и искушења одређују нравствени узраст човјеков: „ништа тако не прогања безбрижност и расијаност, као јади и туга: они са

[1]) Бес на Дјела.
[2]) О свештенству.
[3]) Ibidem.
[4]) Бес. на Дјела.
[5]) Бес. на посл. Титу.
[6]) Ibid.
[7]) Бес на I. Тимот.
[8]) Писма.
[9]) Бес. на II. Кор.

свијех страна сасређују душу и враћају је самој себи“[1]). Што бива са златом, које прође много пута кроз ватру, исто то обично бива и са душама под утицајем искушења. Злато, стајавши у ватри оволико времена, колико то тражи техника, постаје од дјејства ватре много чистије и сјајније; и душа човјечија, прошавши кроз огањ непрекидних искушења, постаје чистија и савршенија)[2]. „Усред искушења процвјеташе праведници; сви искушењем посташе славни и удостојише се великих вијенаца. Јер тада се душа и чисти, када трпи невоље ради Бога“[3]). „И све свете Бог је водио овијем путем, путем јада, сиротиње, како ради њихове користи, тако и ради безопасности других, да не би о себи мислили више свога достојанства“[4]). „Сјетите се колико су трпјели блажени апостоли, говори Ј. Златоусти „пресвитерима, који су у Финикији проповједали вјеру незнабошцима“; све вријеме своје проповиједи проведоше у сред искушења, опасности и засједа, чамећи у тамницама, оковима, у прогонству, падајући под ударцима, од гладн, од немања хљеба... Учвршћујући себе овијем и сличним размишљањима, држите се тврдо, не предајући се варљивим мамцима, очекујући извршење наших нада од Бога и Божје помоћи, против које је све немоћно“[5]).

На своје јаде дакле и искушења пастир мора гледати као на особита дјејства Божјег Промисла, која су управљена на његово нравствено усавршење, духовни узраст.

Али није само у том сав смисао и значај пастирских јада. У колико пастир подноси јаде и невоље за дјело Христово, утолико он јадима свога пастирства постаје учесник страдања Христових (Филип. I. 19—20; I. Петр. VI. 12—13; Рим. V. 8—15), па дакле и славе Христове. С тога, „да би примио за Христа срамоту“ и окове, мора бити и невоља. „То је по ријечима Ј. Златоустог дјело благодати“[6]) Ако „нема, како говори Златоусти, бољег подвига, него бриге и труд за стадо“[7]), онда нема ни бољих јада ни страдања, него страдање за дјело Христово.

(Наставиће се)

[1]) Бес. на разне сл.
[2]) Писма.
[3]) Бес. на II. Кор.
[4]) Ibidem.
[5]) Писма.
[6]) Бес. на посл. Кор.
[7]) Бес. на разне случ.

Говор ученицима при свршетку школске године*).

(О познавању себе и разрачуњивању са собом и дјелима својима).

— јеромонах **Владимир Боберић**, катихета велике гимназије. —

Драги моји ученици!

У православној хришћанској науци о моралу у дијелу, гдје се говори о дужностима хришћанина према себи, налази се међу опћима дужност познавања себе. Познавање себе велика је дужност човјека, који је у прошлости био, у садашњости живи, и нада се и тежи будућности. Хоћемо ли, да нам будућност буде лијепа и сјајна, морамо се у садашњости из прошлога учити и васпитати за будућност. А да би ово могло бити успјешно, морамо тежити, да правилно познамо себе, какви смо били и какви смо сад, јер познавање себе почетак је мудрости и темељ моралу. Још у старом вијеку тражило се од људи познавање себе као важно правило моралности. А начело: Γνῶθι σεαυτόν толико је пуно филозофије и морала, да Цицерон не може да схвати, е је ту изреку човјек могао изговорити, него му се вјеројатнијим чини, да ју је људима открио сам делфијски бог. А што је то познавање себе у хришћанском смислу? То је тежња хришћанина, да правилно позна, за што је од Бога створен и зашто одређен, да позна своју природу, жеље и тежње, морално стање своје и хришћанске дужности. А да би се ово постигло, треба много пута испитивати своје жеље и способности, рад и живот, упоређивати их са моралним законом и вољом Божјом, уједно и са дјелима и животом моралних људи, да се према овоме човјек и даље вјешба према добру, а од зла да се чува. Кад би човјек правилно и по чистој, непомућеној савјести својој познавао себе и оцјењивао дјела своја, мање би било гријешења: *Кад би смо о себи расуђивали, не би смо осуђени били*, говори Коринћанима ап. Павле (I. Кор. 11, 31). Но није довољно, да човјек само себе испитује, своје жеље, мисли и дјела, само своју савјест. Јер често су човјечје жеље гријех, мисли нечисте, а савјест често хоће да ласка и попушта, да учутка у човјеку моралну свијест, много пута хоће савјест и гријех да одобрава, а катkада се и не буни против гријеха. За то да човјек правилно себе позна, потребно је да дозна, шта о њему и дјелима његовијем мисле и говоре и други људи. Јер самољубље, којим многи обневиди, не да нам често, да махне и недостатке своје увидимо, дочим их други људи јасно опажају.

*) Говорена о благодарењу у св. саборној цркви 10. јуна о. г. у Сарајеву.

Данашњим даном завршује се један знаменит одсјек у животу вашем, драги моји ученици, у Христу љубљена дјецо моја! И опет је данас крај школске године, иза које ће те примивши и окусивши плодове трудова својих и одморивши за вријеме одмора утрујене силе своје бистрим, млађаним оком загледати далеко у будућност. Данашњи чин благодарења у св. овом храму Божјем и чин, који ће се обавити у лијепој нашој школи, нека вам буде згодна прилика, да испитате срце а уједно и да чујете и видите, шта о вама суде и други људи. Данас ће те имати прилике гледајући оцјене, како вас по савјести својој оцјењује ваши учитељи, испитивати себе и тражити рачуна од себе, јесте ли у свему одговорили позиву и задатку своме. И благо оном ученику, који увиди да има мјеста гдје није био онакав, какав је требало да буде; благо оном, који опази недостатке и погрјешке своје у раду и владању, јер ће их признати и поправити.

Али данас траже од вас рачуна и ваши добри учитељи, у шта су труде улагали, око чега су се мучили; траже плодове трудова својих, повјерени вам таланат. Дали смо вам науке, отворили смо њедра очинске његе, завјеравали смо вам замисли и душу своју. Данас је дошло вријеме, да нам дате рачуна о свему томе, како се то вас примило. Видим, није ми се оку отело, да на очима многога од вас сија свјетлост радости и захвалности онога јеванђеоског слуге, који је добивши од господара својега пет таланата радећи на њима вриједно и марљиво заслужио још пет. Благо оном слузи, који је послушао вољу господара својега! Благо вриједном ученику, који је слушајући ријечи и наук учитеља својих и слажући их у срцу свом и души саградио себи благо неоцјењиве и трајне вриједности! Сви сте добијали *дарова од озго од Оца свјетлости* (Јак. 1, 17), али вас не видим свију, да се враћате данас са захвалним Самарјанином ријечи хвала Господу и Богу својему, што вас је држао свијетле и вољне за рад; сви сте добијали дарова, свима се добро чинило, за све се старало, али вас не видим данас свију, да се ведра чела враћате ријечи хвала учитељима својима и добротворима, који се трудјаху око вас. А који су то, који се не враћају? То је онај слуга, који је примио од господара таланат, али није радио као онај, који је примио пет таланата, него га је закопао у земљу; то су они ученици, који су слушали само, али нијесу хтјели и чути и примити ријечи својих учитеља. Али као што је по ријечима св. јеванђеља дошла осуда за лијенога и неваљалога слугу, тако је данас дошло вријеме, да се укори лијен и немаран ученик. Не ће то бити казна строга и пошљедња, иза које поправке нема, него ће бити поклич учитеља на савјест вашу, да се

тргнете и бољим путем пођете на рад и узорно хришћанско владање. Та циљ школе и наша намјера и јесте, да вас што боље спремимо за живот, позив и друштво, у ком ћете служити као вјерни поданици и грађани наше отаџбине. Па ако је који поклизнуо и странпутицом пошао, наша је дужност, да му пружимо руку помоћи и да га одвратимо са крива пута његова, јер хоћемо да будете спремни људи и добри грађани. Али овакво само васпитање земаљско, било би ипак не потпуно и недовољно, јер ми имамо и небесну отаџбину, коју смо гријехом изгубили. И циљ хришћанскога васпитања људи јесте тај, да људе тако образује, како ће испунивши задатак и позив свој на земљи овдје у привременом животу спремити се за онај небески и вјечни.

Данас је тај знаменити дан, када ће те са прага садашњости погледати у прошлост, да позпате себе, јесте ли у свему одговорили позиву и задатку своме као ученици наше велике гимназије; али и као синови наше св. православне цркве. Испитивајте дакле своје погрјешке, које су сметале напредовању вам у науци и владању, и упоредите их са вољом ваших учитеља и са законом школским; зароните у дубину срца свога и душе, испитујте мисли, жеље и намјере своје, сравните их са моралним законом и вољом Божјом, па ако видите, да у свему има још много недостатака: трудите се да се за времена поправите, и не пуштајте у немар дар Божји у вама. Вријеме лети хитро, муњевито, као стријела, и неће се много пута и сваке године понављати овако разрачунавање између нас и вас — свему има краја и свршетка. И када дође судњи дан и Небески Господар позове вас на одговор, тешко тада оном невољалом слузи, који је закопао повјерени му таланат у блату немара и заборава свога, а благо оном, који Му га врати умножено двоструко и петоструко, јер ће *над многијем бити постављен, јер ће ући у радост господара свога* (Мат. 25, 21). Амин.

Обред обручења и вјенчања првобрачнијех у XIII. и XIV. вијеку.

— Приопћио: Јереј **Дим. Јанковић**, конс. савјетник. —

Научним истраживањем сазнало се, да је у добу од XIII. до до XVII. вијека у Руској православној цркви било три начина вјенчања: кратко, средње и опширно вјенчање. Разноликост тијех редакција састоји се у количини молитава и обреда. Чин обручења није се

млого измијењено, али обред самога вјенчања тијем више. Значајно је, што при вјенчању није било испита, односно свештеник није питао заручене, да ли пристају на брак. Напротив има таковијех обреда, који су данас сасвијем ишчезли.

Поред многобројних споменика нас Србе понајвише занимају два рукописна обреда, и то рукопис Софијски из XIII. и Кипријановски из XIV. вијека. Први, што је поријеклом из сусједства српске цркве, а други што му је ауктор, односно компилатор поријеклом Србин. [1]) Та два рукописа налазе се данас: први у Софији, а други у московској синодалној библиотеци. **Софијски** рукопис гласи овако:

I. „Чин обручења дјевојке к мужу, царевима и другима."

По свршеној божанственој служби стане архијерej (или јерej) у олтару и метне на десну страну трапезе два прстена: златан и гвоздeн, и то пошљедњи с десна, а први с лијева. Заручници стану пред свете двери. Архијерej у трипут прекрсти прстење, а ђакон отпочне јектенију: Миромъ Господѕ помолимсѧ. О свышнемъ мирѣ. О мирѣ всего міра. О архіепископѣ нашемъ (имярекъ), свщенствѣ, застѹпленіи, пребываніи, и дрѣвѣхъ рѹкъ его. О благовѣрнемъ. О посѣтити. О рабѣ божіи (имярекъ) поминаніемъ има и о спасеніи ею. О подати има чада въ намѣстѣ рода и всѣм прошеньем же къ спасенью. О избавитисѧ. Застѹпи. Прекратѹ.

Док ђакон ова прошења говори, дотле архијерej тајно чита молитву: Боже вѣчный сокрасѣ. По том: Миръ всѣмъ. Главы нашѧ. И другу молитву тајно: Господи Боже нашъ обрѣчивы свѣтѣ языцѣ церковь дрѣвѣ пречистѹю благослови и сею обрѣченіе совъ кѹпи и съхрани рака свою си въ мирѣ и въ единой мысли яко милостивъ и человѣколюбецъ.

Иза ове молитве узме архијерej златан прстен и даје га мужу а гвоздeн невјести; тада они сами мијењају прстење, ухвате се за десну руку и одлазе испред двери.

[Данас је ово другчије. Прстење се даје уз изговарање ријечи: Обрѣчаетсѧ рабъ Божій ...., не мијењају га сами обручени, него један од свједока (кум), обручени се не ухвате за десниде, а послије самога обручења чита се још молитва Господи Боже нашъ, отроковъ патріарха Аврама ... и говори сугуба јектенија.]

Ако се обручени желе одмах и вјенчати, одлазе на сред храма. Пред њима се носи кадионица, а поје се 127. псалом. Обишавши храм врате се пред свете двери и пуштају једно другом руке.

[1]) Кипријан — поријеклом Србин — бијаше прво митрополит галички, а по том цијеле Русије. Управљао је црквом од 1381.—1383. и 1390.—1406.

[Данас се вјенчање обавља у средини храма.]

Када се обручени врате пред олтар, стави архијерej (свештеник) на божаствену трапезу путир са пређеосвећеним агнецом, пуну чашу вина и вијенце. Тада ђакон отпочне јектеније, које су са архајистичким измјенама са данашњим јектенима истовјетне. Свештеник пак чита двије молитве: Боже пречестный всего созданїа сдѣтелю, претворивый ребро прадѣда нашего Ѧдама своимъ человѣколюбїемъ въ жену... и молитву: Боже святый создавый человѣка, отъ ребра его создавъ жену и сочтавъ ему помощницу по немъ...

По свршеним молитвама узме вијенце и прекрсти с њима мужа говорећи: Положилъ еси на главѣ има вѣнца отъ камене драгаго, живота просита и тѣк и далъ еси има въ долготу дни и въ вѣки вѣкомъ аминь. Тако исто и жену прекрсти с вјенцима исто говорећи, а по том ме̂е им вијенце на главу, и полаже десну руку жене у десницу мужезљеву.

[Данас се прије почетка самога вјенчања питају младенци за пристанак на брак. Читају се не двије, него три молитве. При вјенчавању изговарају се ријечи: Вѣнчаетсѧ рабъ Божїй... Свако се лице са једним вијенцем прекрштава и сваки се вијенац одмах по свршетку трикратног благосиљања и цјеливања ме̂е мужу односно жени на главу. Када су пак вјенчани изговара се у трипут: Господи Боже нашъ славою и честїю вѣнчай ѧ, — и тиме је тајна перфектна. У погледу спајања руку обичаји су различни. Гдје-гдје се вежу руке одмах послије испита, а гдје-гдје непосредно пред вјенчањем.]

Иза тога уђе началствујући у олтар и огласи: И сподоби нас владыко. Послије молитве господње, узгласа и благослова, чита свештеник тајно молитву: Господи Боже нашъ сподоби ны въ спасительнѣмъ твоемъ смотренїи въ Канѣ Галилѣй честный бракъ вѣнти твоимъ пришествїемъ, Ты нына Владыко рабу твою, сего и сїю (имярекъ) яже еси изволилъ сподобитисѧ има въ мирѣ и въ ѣдиной мысли съхрани честны ѣ бракъ вѣнчъ, нескверно сблюди ложе, без грѣха жити има превыти изволи и сподоби ѧ старости свершены дойти, чистымъ сердцемъ творящи заповѣди твоѧ. Ты бо еси Богъ нашъ...

Ђакон: Конемъ. Архијерej или јерej Прежеѧщенымъ свѧтымъ. — Единъ свѧтъ. За тим свештеник причешћује вјенчане, а послије причешћа прекрсти суд с вином трипут и рекне: Миръ всѣмъ. Ђакон: Главы ваша. — Људи: И дусѣ твоемъ. Тѣк Господи. Свештеник чита тајно молитву над општом чашом.

Послије молитве напаја мужа и жену у три пута. Што у чаши остане, испије муж, а чашу разбију. Иза тога одлазе у средину храма по-

јући стихове: Славою и чести҃ю вѣнчалъ еси: поставилъ еси подъ дѣлы рѹкъ твоею, всѧ покорилъ еси подъ нози его. Овцы и волы ещѐ же и скоты польскыя птица невѣсныя рыбы морскыя, Господи Господи нашъ ако чюдно имя твоѥ по всей земли.

Приспјевши столицама, вјенчани сједау и свештеник им чита молитву на скидање вијенаца: Господи Боже нашъ благословивый вѣнецъ . . .

[Као што се види цио начин вјенчавања је друкчији, него данас. Данас нема више причешћивања, а поредак је друкчији. Данас се чита апостол и јеванђеље и заведен је и оплход, чега у старо доба није било. Вијенци се данас скидају уз неке варочите ријечи.]

Крај обреда није наведен.

II. **Кипријански рукопис** из XIV. вијека пружа нам много опширнији опис обреда обручења и вјенчања. Исти је данашњем начину много сходнији, него ли горњи обред из XIII. вијека. Обред овај наћи је из служебника митрополита кијевског Кипријана, који је на крају описа забиљежио: „Списанїе семѹ смиренымъ Митрополитомъ Кіевскымъ и всеѧ Рѹси Кипрїаномъ.“ Гласи овако:

„Ѹставъ и чинъ обрѹченїю и вѣнчанїю царемъ и кнѧземъ и всѣмъ христїаномъ.“

По божаственој литургији стане свештеник у олтару. Дошавши заручници пред „цркве“ двери, стане муж с десне, а жена с лијеве стране. Свештеник примивши прстење полаже с десне стране св. трапезе и то златан десно, а жељезни лијево, један другом близу. За тим ишавши пред двери даје заручницима по једну горућу свијећу, и благословивши им трипута главе узгласи: „Благословенъ Богъ нашъ. Ђакон чита мирну јектенију до: о благовѣрныхъ. По том: О рцѣ Божїю (имарекъ, имарекъ) и нынѣ обрѹчающихсѧ дрѹгъ дрѹга и о спасенїи ихъ. О избавитисѧ намъ. Застѹпи, спаси. Преславѣю, пречистѹю и благословенную Владичицю Богородицю и присно Дѣвицю Марїю со всѣми святыми помянѹвше сами себе за дрѹгъ и весь животъ нашъ Христѹ Богѹ предадимъ. — Ђакон: Господѹ помолимсѧ. — Архијереј моли се гласно: Боже вѣчный, иже разстоящаѧ съвокрилъ къ единьство, и союзъ предложенїа положивъ нераздѣленъ . . .

По свршеној молитви узме прстење и златан предаје мужу, а гвозден жени. Они се послије мијењају. Иза тога веже им свештеник деснице и благослови говорећи: Миръ всѣмъ. — Гласи кашљ, и чита тајно молитву:

Господи Боже нашъ. отъ языкъ... И ако само обручење бива, даје отпуст и обручени излазе из цркве.

[Као што се види, ни овде нема ријечи: Обрѣчается рабъ Божій ... нити молитве за утврђење обручења, нити сугубе јектеније.]

Ако се заручници желе одмах вјенчати, то их архијерej (јерej) отпушта од двери, и доводи их на средину храма. За вријеме хода поје се псалом 127. Кад стигну на сред цркве, свештеник разрјешава дотле везане руке заручника.

На светој трапези стоји света чаша, у њој пређеосвећени агнец, поред ње два вијенца и пуна чашица вина. Свештеник узевши кадионицу, кади жениха, невјесту и све присутне. Ђакон пак окренувши се истоку узгласи: Благослови Владыко. Иза почетног узгласа: Благословено царство чита се иста мирна јектенија, која се и данас при вјенчању чита. Једно прошење нема у данашњој јектенији, а то је: Яко да Господъ Богъ нашъ даруетъ имъ честный кракъ и ложе нескверьно, Господа помолимся. (То се прошење данас налази у јектенији на почетку чина обручења.) Послије узгласа чита настојатељ на глас молитву:

Боже святый, создавъ человѣка, и отъ ребра его створи жену и съпрагъ ему помощницю понемъ, за неже тако годѣ бысть твоемъ величеству и (?) единому человѣку быти на земли. Самъ и нынѣ Владыко ниспосли руку Твою отъ Святаго жилища Твоего и совокупи рака Твоего сего имарекъ, и раба Твою имарекъ яко Тою совокупляется мужеви жена, съпрази ихъ къ единомудрiи съединии ихъ къ плоть единѣ, даруй имъ плодъ чрева ихъ благочадiя къ пріятiи и неосужденно пребываніе. Яко твоя держава ...

Иза тога улази у олтар, узме један вијенац са свете трапезе, и вративши се пред заручнике рекне: Господа помолимся. За тим крстообразно благослови главу женика изговарајући ријечи: Господи Боже нашъ славою и честiю вѣнчай его, и метне му вијенац на главу. Кум прихвати за вијенац, а свештеник поново улази у олтар, узима други вијенац и благословивши са истим главу невјестину, меће јој га на главу уз исте ријечи: Господи Боже нашъ славою и честiю вѣнчай ю. На ђаконов позив, који одмах иза тога шљедује: Господа помолимся, благосиља свештеник вјенчани пар говорећи: Господи Боже нашъ славою и честiю вѣнчай ихъ. Положилъ еси на главахъ ею вѣнецъ отъ камене честнаго, живота прошаа у тебе и далъ еси имъ долготу дни и въ вѣкъ вѣка. — Миръ всѣмъ. — Главы своја и молитва на глас: Господи Боже нашъ, йже въ спасительномъ Ти смотрилъ еси къ Анѣ Галилейстѣй Самъ и нынѣ рабъ Твоихъ сихъ ... Ти бо еси Богъ нашъ ...

Иза тога: и сподоби насъ Владыко: Молитва господња. За вријеме читања молитве улази свештеник по трећи пут у олтар, узме путир, у коме су пређеосвећена, и на ђаконову опомену: Вонмемъ уздигне га са ријечима: Преждеосвященная святая святымъ. За тим излази из олтара

и причешћује женика и невјесту. За вријеме причешћивања поје се: Чашѫ спасенїа пріимѫ*).

Вративши путир и пређеосвећена на часну трапезу узима свештеник општу чашу с вином и моли се тајно:

Боже, иже сотворивый крѣпостїю си и ѕтвердивый вселенноую ...

За тим напаја мужа и жену у три пута. Остатак у чаши даје мужу, а чашу разбију. Одмах иза тога узме свештеник за руке вјенчане и опходи с њима поређи тропар (глас 7.) Сватїи мученици. Пјесма ова поје се трипут. Иза ње поје се једанпут: Слава Тебѣ Христе Боже ...

По свршетку пјесама чита се сугуба јектенија за владара, архијереја, за кума и за нововјенчане. [Та се јектенија данас чита на крају обручења] Послије узгласа долази молитва на глас:

Братїе, радѹйтесѧ о Господѣ всегда. и паки реѕѣ, радѹйтесѧ: кротость (?) ваше да разѹмно вѣдетъ всѣмъ человѣкомъ. Господь близъ ничимиже пецитесѧ и Богъ мира да вѣдетъ всѣми. всегда и нынѣ и присно и въ вѣкы вѣковъ аминь. (Ове ријечи апостола Павла замијениле су данас ријечи молитве: Отецъ, сынъ и сватый дѹхъ и т. д.) — По том чита се: Честнѣйшоую. — Слава ти Боже ѕпоканіе наше, слава ти, — и говори се данашњи отпуст вјенчања, но без да се у њему спомиње свети Прокопије. — Иза отпуста окрене свештеник нововјенчане западу и чита им молитву на скидање вијенаца: Боже, Боже нашъ пришедый въ Кана Галилейскоую ... и с тим их отпушта из цркве. (В: Ѳ тайнѣ свѧзжества. М. Горчаковъ. С. Петербургъ 1880.)

Довде траје рукопис митрополита Кипријана. — Овај обред, као што се види, много је сличан данашњем обреду, који је редигиран у XVII. вијеку, и који се са руским требницима раширио у православном Словенству. Можемо овом приликом примјетити, да су питања за пристанак брачне заједнице ушла у руске требнике, под утицајем педесете главе Крмчије, тек у XVIII. вијеку. У дотадашњим обредима вјенчања нигдје нема ни спомена о тијем питањима, без којих се данас ни једно вјенчање не смије обавити. Што се пак тиче мање важних околности, на пр. давања свијећа обручењима, тај је обичај ступио у живот у XIV. вијеку и траје све до данас. Обичај причешћивања укинут је у XVIII. вијеку. У мјесто тога ушло је у обред читање апостола и јеванђеља такође у XVIII. вијеку.

*) У крипти Рођења пресвете Богородице, у Сарајеву, постоји обичај, да се стих: Чашѫ спасенїа пріимѫ поје док младенци пију из опште чаше. Тај обичај није умјестан, јер се зна да је Чаша спасења свето причешће, а не оно благословено вино, односно та општа чаша, која заједницу мужа и жене претставља.

Лаж из невоље.

— По Чоке-у: **Јован Воркапић**, катихета. —

[Петрињa.]

Возгнѣщымъ же бгнь посрѣдѣ двора, и кѣдѣщымъ имъ, сѣдѣаше Пѣтръ посрѣдѣ ихъ. Оузрѣкши же его рабына нѣкая, сѣдѣщаа при кѣтѣ, и коуздрѣкши нань, рече: И сь нимъ сѣ; Онъ же ѿкѣржеса его, глаголя: жѣно, не знію его. (Лука 22, 55—57.)

„И овај бјеше с њим!“ рече слушкиња, кад видје ученика Христова у дворишту првосвештеникову, гдје сједи код ватре, док је Христос трпељиво ишчекивао изрицање смртне пресуде. „И овај бјеше с њим!“ рече слушкиња. А Петар пун страха, одрече га се говорећи: „Жено! не познајем га!“

Је ли Петар имао право, што се је у часу очите опасности, одрекао свога Учитеља, рекавши: „Не познајем га!?“ Без сумње ће готово сваки, који ово ушчита или чује, увикнути: Никако! Ни пошто није имао право, и нека је далеко и помисао такова! Готово ће сваки рећи: Ја на његовом мјесту, не би никад затајао, не би се никада одрекао свога Спаситеља! Али одмах иза тога, многи ће, баш од тијех, који тако говоре, помислити у срцу своме: Па шта је знао, шта је могао друго? Зар не бјеше увјерен, да ће, ако рекне истину, бити изложен најгроznијим мукама, најстрашнијој судбини? Зар он не гледаше већ, како ва уснама свију свједока и судија лебди изрицање осуде Исусу? Зар не гледаше како из очију свега народа јудејског пламти пожуда за пролијевањем невине крви Спаситељеве? Могаше ли он спасти Исуса, ако би га признао, мјесто што га се одрекао? Зар не бјеше много боље, лакше и паметније, да бар мисли о спасењу свога живота, кад већ никако Спаситеља спасти не могаше? Зар у овој прилици не бијаше лаж из невоље управо света му дужност? Зар овдје није налагала мудрост, да се за часак одступи од истине?

Многи ће тако помислити у себи, кад се стави у опасно стање учениково, и ако ће се стидјети и устручавати да јавно то каже. — Али Петар, чим је дошао к себи послије првог страха, увидио је, да није радио ни праведно ни мудро. Он осјећаше свој преступ са кајањем пуним бола, и плакаше горко. Он осјећаше с болом у души, да се издајнички понио наспрам свога Учитеља: мјесто да му врати неограничену љубав признањем, он га се одриче. Гдје је тај отац, који ће се у часу опасности одрећи свога дјетета, које воли? Гдје је та мајка, која не би у љубави материнској жртвовала свој живот, за

живот свога милог дјетета, или која би га се одрекла у невољи? Права њежност, права истинска љубав мисли само на предмет љубави, а заборавља на себе. Кѣлыши сѣ любе никтоже имать, да кто дшѫ свою положитъ за дрѣги своѧ. (Јов. 15, 13).

Петар осјећаше тежину свога гријеха, с тога и оде те плакаше горко. Он осјећаше ништавило своје према узвишености Божанственог Спаситеља. Он осјећаше како је недостојан и да се назове учеником Христовим, јер је показао не само да нема љубави, него је и неправедно поступао према Учитељу свијета. Јер овдје се није радило о спасењу Христова живота, већ о одавању достојног поштовања истини, — о признању истине, коју је Исус, не бојећи се гњева и освете јудејских судија, свагда слободно и безазорно исповиједао. Овдје се радило о том, да су против лажних свједока требали устати прави, те рећи: Јест, овај Исус доиста је Месија, доиста Христос, Спаситељ свијета! Требало је вјерне охрабрити, осоколити и показати им, да ученици Христови раде јавно у духу Учитеља свога, увјерити их дјелом, е је Његово Јеванђеље достојно, да се за њега заложи имање, крв пролије, па и сам живот жртвује. Али Петар, и ако је био потпуно осиједочен о истинитости науке Исусове, и ако је био увјерен, да она има толику силу и моћ да може и грјешнике спасти и усрећити, ипак није имао одважности, да буде најпрва жртва, да буде најпрви мученик за вјеру. Он осјећаше тежину свога гријеха, с тога изиђе на поље и горко плакаше. Зар неодлучност ученика, зар та чињеница, да ни један ученик не имађаше толико одважности и слободе, да га у одсудном часу призна, није понижавала и омаловажавала Исуса пред непријатељима његовим? Како ће цијелу Јудеју, цијело човјечанство одушевити својом Божанском науком онај, који није способан да задобије, да одушеви за себе ни своје присне пријатеље, своје ученике? — О свему томе не могаше Петар да мисли у првој забуни. Сузе стида и кајања дођоше прекасно.

Али Петар се одрече Христа у првој забуни. А колико ли има данас ученика и ученица божанственог Учитеља, који у сличној прилици из просте себичности, управо саможивости, одричу га се пред свијетом сасвијем хладнокрвно и промишљено.

Исус није особно, управо видљиво, данас међу нама, ал је дух његов у науци његовој. Који се одриче правичности, истине и осталих врлина, које је Спаситељ проповиједао, тај се и њега одриче. — Јадно и жалосно, управо ништаво је то Хришћанство; јадна и жалосна, управо ништава је љубав према Богу, ако ми наша начела, наше назоре удешавамо према приликама, и ако се повијамо по сваком вјетру.

На жалост не удешава се данас свој живот и рад по вјери, већ вјера по животу. Нема у нама данас оног вјечитог сталног Христова морала, већ морал који годи нашим чулима, нашем уживању, нашим страстима. Нема у нама Божанске Мудрости, већ животињске, саможиве лукавости, која се само назива мудрошћу.

Отуд су и постале неке пословице, које најбоље казују како се погоршао начин хришћанског мишљења; на пр.: *нужда закон мијења*, т. ј. у извјесним приликама треба хвалити оно што је за прокљињање, или тврдити, да је бијело оно, што види свак да је црно. Ми обично данас: пријеварамо, неистину и притворност или лицемјерство, које хоћемо да оправдамо, називамо: лаж из невоље.

Има људи гордељиваца и суједних хвалиша, који су без икакве унутрашње вриједности, који у моралном погледу врло ниско стоје, али ипак знају и умију да то забашуре, те да свијету премажу очи сјајем и славом, рјечју и спољашњим дјелима, и тако, небирајући начинâ, ни средстава, који се слажу са моралним законом, стичу себи међу људима угледа. А међутим испричавају свој поступак говорећи: мудрост то допушта; скромна заслуга се никад не признаје; свијет се мора варати и обмањивати, јер он то хоће; то се зове: лаж из невоље. Она је корисна, па с тога је и добра.

Има људи кукавичких, страшљивих слабића, који су додуше прилично непокварени, који шта више имају праве воље за побожна, морална начела, али, — кад доспију у рђава и морално покварена друштва, у којима се поштење, част и добар глас признатих људи са потсмјехом хули и псује, или им се, ако и недоказано, приписују најгадније ствари, или се иначе опадају, погрђују и свакакву руглу изврћавају, — они из пуке удворности слушају хладнокрвно и пристају на погрде и опадања истих; или, кад доспију у прилику, гдје се говоре гњусне и погане ријечи, гдје се држе раскалашни и необуздани говори, пред којима би сваки поштен човјек морао црвенити, смију се са уживањем којекаквим двосмислицама и будалаштинама; или, кад доспију у друштво разузданих људи, који су се подали пијанству, картању, блуду и свакаквој раскалашности, саучествују у свима страстима са тим људима из погрешног частољубља, да их не би погрђивали, исмијавали или да им се не би ругали, да су „образ кротости, правило вјере“ и т. д. — Сваки такав кукавички и страшљиви слабић испричава свој поступак ријечима: то мудрост допушта; међу вуковима мораш и сам урликати, све ја то мрзим и презирем, није то у мојој нарави, али — ама то је лаж из невоље.

Има људи, који су при посматрању туђих опачина врло осјетљиве савјести, али у животу и опћењу с другим људима исте варају, закидају, рђаву робу под добру продају, са каматима кајишаре и сиротињу угњетавају, и све то себи праштају говорећи: невоља не познаје закона; сваки је себи најпречи; сваки себи најволи; то су мала закидања у трговини, која нијесу забрањена и која се морају допустити.

(Наставиће се.)

Књижевне оцјене и прикази.

О хумским епископима и митрополитима до године 1766. Написао архимандрит *Иларијон Руварац*. У Мостару, 1901. Издавачка књижарница и штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. 8°. Стр. 31.

У седмом броју „Источника“ од о. г. имали смо прилике да проговоримо коју о врсној расправи арх. И. Руварца: „Рашки епископи и митрополити“. Сада нам се ево и опет пружа прилика, да обратимо пажњу наших читалаца на другу расправу заслужнога историка, која је по методу у истраживању и прикупљању грађе слична оној првој, а по вриједности ни најмање не заостаје за њом. Но расправа ова, оштампана из шематизма херцеговачко-захумске митрополије, више ће опет привући пажњу нашега круга читалаца, пошто су у њој прикупљени поменици и записи о хумским епископима и херцеговачким митрополитима. Излишно је скоро и напоминјати, да је учени архимандрит пчелињом марљивошћу прикупио и најневатнији запис, који се тиче херцеговачко-захумске митрополије. Расправа ова по обиму није велика и она се даде брзо прочитати, но онај, који разумије послове овакве врсте схватиће, колико је и труда и времена утрошено у прикупљању ове разбацане грађе, са чијом нарадом смо ево сада добили чврсту подлогу за историју херцеговачко-захумске митрополије.

Расправу започиње писац најстаријом биљешком о Хуму и његову кнезу Михајлу Вишевићу у Константина Порфирогенита, па онда се задржава на другој десетини XII. вијека, када је Стефан, син Немањин завладао Хумом. Организаторска радња св. Саве није испустила Хум из вида, пошто је том приликом на захумску земљу постављен епископ Иларије са столицом у Стону. Хумска столица била је угледна међу осталим епископијама, јер нешто послије Иларија или Методија видимо на њој Саву, потоњега српскога архиепископа Саву II., а брата од тетке краља Уроша I. Врло је мало сачувано биљежака о хумским епископима до времена цара Душана. Сјем пљеваљског поменика, у коме се поред Иларија спомињу епископи Методије, Неофит, Теодосије и Никола, имамо спомена о Евстатију из времена краља Милутина, о познатом писцу житија Данилу, потоњем архиепископу и Стевану, из времена владавине краља Стефана Дечанскога. Но већ за вријеме краља босанскога Твртка спомиње се митрополит у манастиру Милешеви, који је по Орбинију и крунисао Твртка I. за краља. Но већ нам обилније говоре записи о митрополитима херцеговачким у XVI. вијеку. Тако на пр. од 1508.—1513. спомиње се као митрополит херцеговачки Јован; 1531. спомиње се митрополит Марко, 1532. митрополит Максим, па за њим митрополит Ни-

канор. Не зна се ипак тачно, гдје је било сједиште овијех митрополита. Могуће да је било у манастиру Милешеви, но у три књиге штампане у манастиру Милешеви: псалтир, молитвеник и псалтир од г. 1557., не говори се ништа о овоме.

Крајем XVI. вијека опажају се у Херцеговини два митрополита. Један је столовао у источној половини, гдје су манастири Милешева, Врањштица, Морача, светотроички манастир код Плеваља и Дубочица, а други у западној половини у Требињу. Тако на пр. митрополит Лонгин (1615.—1643.), који је био у источном дијелу Херцеговине, назива се митрополить полухерцеговскіи ћирь Лонгинь. Назив „захумски" наилазимо први пут 1639., којим именом се те године назива требињски митрополит Василије.

Доста података скупио је арх. И. Руварац и о Хаџи Симеону Љубибратићу, који је најприје био владика у Требињу до 1681., 1682. а премјештен био из Требиња на митрополију Београдску, на којој је остао до 1690. Не хотећи с патријархом Арсенијем Чарнојевићем прећи у Угарску, спусти се у Боку-Которску, проживјевши ондје још коју годину. Послије њега дошао је на митрополитску столицу Саватије, из племена Рујић из Пиве, а преставио се 1716. За његова времена разориле Млечићи под водством кавалира Јована Буровића тврди манастир Требиње (1694.), а калуђери његови склонише се у Приморје крај града Ерцег Нови, саградивши ондје ман. Савину. Занимљиво је, да се почетком XVIII. вијека јављају напоредо два митрополита у Херцеговини: у Требињу Нектарије Зотовић, познат са својих путовања у Русију ради милостиње, и Берасим у источној половини Херцеговине. Арх. Руварац истиче као куриозум, да се он потписује као захумски митрополит, пошто је на тај наслов имао права само митрополит требињски. Источни дијелови (Никшићи, Морача, Тара и Пива) нијесу били у Захумљу или Хуму већ у старом Подгорју, одакле налази да пиеци XVII. вијека нијесу у то вријеме знали, гдје је била хумска земља. О митрополитима захумским и херцеговачким у XVIII. вијеку скупио је И. Руварац података о Мелентију, Арсенију, Аксентију I., Филотију, Аксентију II. и Стефану Требињцу. Са укидањем српске патријаршије у Пећи, настадоше крупне промјене и у митрополији херцеговачкој, пошто митрополит Стефан би одстрањен, а на његово мјесто постављен Грк Антим. Од тога доба сједају на столицу херцеговачких митрополита Грци и Бугари. Овијем периодом завршава се и студија ученога архимандрита, који нас је овом расправом много задужио, само бисмо још могли пожељети, да нам је на крају расправе, ради лакшега прегледа, представио шематичким путем ред ступања овијех хумских епископа и херцеговачких митрополита.

Р—h.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Високопреосвештени господин АЕ. и Митрополит Николај завршио је своје лијечење у купатилу, те се 31. јула вратио у своју резиденцију.

Високопреосвећени господин АЕ. и Митрополит Серафим приспио је овијех дана у купатило Илиџе ради лијечења.

Апсолвирани слушаоци православног богословског факултета свеучилишта у Черновици. Државне стипендисте јереј Симеон Станишић из Лијевна, Симо Поповић из Лијевна и Љубомир Симић из Д. Туале добили су свршетком 1900./1901. школ. г. апсолуторну свједочбу православног богословског факултета черновичког свеучилишта. С. Станишић је уједно и други државни испит положио.

Цариградска патријаршија.

Прелаз из егзархата у патријаршију. Грчки лист „Неологос“ доноси вијест из Солуна, да су се становници трију бугарских села, који су до сада потпадали под егзархат, обратили тамошњем манастиру са изјавом, да се желе повратити у крило свете православне патријаршке цркве. Ушљед тога замолили су, да им се у њихова села пошаљу свештеници. Митрополит Амвросије послао им је једног архимандрита, једног проповједника и три свештеника, који су у дотичним црквама одслужили на свечан начин прву литурђију по обредима св. православне патријаршке цркве.

У карловачкој митрополији.

† **Никанор Поповић**, епископ Темишварски. 1831.—1901. Преосвешт. епископ *Никанор* преминуо је напрасном смрћу 22. јула о. г. у јутро у 4 сахата у својој резиденцији у Темишвару. По свршетку гимназије слушао је правне науке у Будимпешти, а као свршен богослов био је 1861./2. професор срем. карловачке вел. гимназије. До 1881. бијаше парохом у Бачинци (у Срјему) и од тога доба, па до 1890. у Чуругу. Оставши удов ступи у монашки чин, гдје је брзо напредовао, јер га већ 1891. год. видимо као настојатеља манастира Шишатовца односно Беочина. Год. 1891. буде као протосинђел синодално изабран за епископа темишварског. Управљао је епархијом преко девет година. Год. 1895. разболио се опасно, тако да му је живот само ампутацијом ноге спасен. — Покојни преосвештени Никанор бијаше још као парох посланик на нар. црквене саборима у Карловци на засједању 1872., 1874. и 1879. када је и за члана саборског одбора изабрат. Био је човјек даровит и образован, благе нарави и концилијантан, љубљен и уважаван, а имађаше и пјесничкога дара. Његове архипастирске посланице пуне су полета и савиђавања. Бог му дао рајско насеље и вјечна му успомена била!

100-годишњи помен у славу рада покојног архимандрита Јована Рајића. У суботу 14. јула одржан је у цркви манастира Ковиља 100-годишњи свечани парастос у спомен пок. архим. Јована Рајића. На парастосу чинодјејствовао је преосвешт. госп. епископ бачки Митрофан уз асистенцију многих свештеника обојега реда. Лијеп и испрпан говор о животу и раду покојникову држао је познати наш књижевник вепеч. г. протојереј Димитрије Руварац. Нека је оцу српске историје и заслужном књижевнику архим. Јовану Рајићу вјечан спомен и слава!

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV | Сарајево, 15. августа 1901. | Бр. 15.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: свињел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Душа се наша по томе не састоји из дијелова, она се ни не може дијелити, јер није сложена, проста је. Истина, ми савјест, вољу, фантазију и т. д. зовемо душевним моћима, али тим нисмо рекли, да су те моћи дијелови наше душе, јер иста је душа, а не само један њен дио и у савјести и у фантазији и у вољи. Ми свакад знамо, да је наша личност, наше „ја“ цијело ангажовано, кад нешто хоћемо (у вољи), иста та цијела личност у савјести, фантазији, афектима, размишљању и т. д. Како бих ја могао н. пр. размишљати о својој савјести, т. ј. како би, да је душа састављена из различитих моћи, као својих дијелова, могле те моћи знати једна за другу? Душа је као неко средиште, у које се сливају сви њени душевни рад, који ми називамо разним именима. По томе је наша душа биће просто, једноставно.

На исте нас резултате доводе и патологија. Не можемо наћи душевно болесног човјека, у кога би биле мисли здраве, или н. пр. фантазија да би била у њега као у обичног, здравог човјека, или да би савјест његова била нормална (истинита и будна). Исто нам тако патололија не показује примјера, да би обољела само нека душевна моћ, да човјек н. пр. изгуби савјест или вољу, а при том да су му остале душевне моћи, н. пр. мисли, потпуно здраве. Све то иде једно с другим. Ако човјек оболи душевно, тада све његове душевне моћи

заједно страдају. А то је лијеп доказ, да те моћи нијесу одијељене, да нијесу дијелови наше душе, јер да јесу, могао би напћи случај, да једна од њих буде здрава, а друга болесна. Да су то дијелови наше душе, морали бисмо примјетити исте околности као и код тијела, за које знамо, да је састављено, сложено; човјека може нога болети, али му је при том рука потпуно здрава, желудац најнормалнији и т. д. Код душе таквих појава не примјећујемо и зато је она биће просто, једноставно.

На основу свега тога тврдимо, да је душа као биће самостално и просто посебна супстанција, тврдећи тим уједно, да она има свој посебни живот, одличан од тијела и ако је у вези с њим. Против тога тврђењи дижу се с једне стране универзалисте, с друге пак атомисте, а осим њих још и многи други, којима изгледа, да је учење о супстанцијалности душевној сродно с материјализмом. Да свршимо прво с овим посљедњима!

У одређењу о битности супстанција нигдје се не спомиње, да супстанција мора бити материјална. Ако бисмо то признали, онда сами рушимо своју зграду, јер бисмо тврдили, да осим материје стално ништа друго не постоји, да је осим материје све прираст, па по томе и наша душа. Многи и ако признају да је душа бесмртна, боје се њене супстанцијалности и одбацују је баш с тог разлога, што им се чини, да се на тај начин случајно упада у материјализам. J. Schaller н. пр., који ватрено и научно брани учење о бесмртности душиној, напада учење у њеној супстанцијалности и назива га апстрактним идејализмом, који мисли, да ће души указати особиту почаст, да ће је тек тада надићи изнад тијела, ако је изључи из тијела као посебну супстанцију. Иматеријално, идеално — наставља он даље — јесте само зато више од материјалнога, што оно ово посљедње обухваћа собом, што је оно енергија, која материјалност чини битним; без сумње је — вели даље — душа једноставна, иматеријална; али ако неће да буде само немоћна, шупља једноставност, као математска тачка, која такође нема дијелова, не заузима простора, то она мора обухваћати собом материју и све појаве (Das Kielfache) и схваћати све то у јединство, схвативши све то као свој сопствени моменат[1]).

Овим ријечима није много речено. Ми питамо само: зар не ради душа све то и као супстанција? — Зар је она нешто друго, ако је не назовемо супстанцијом, а ако је назовемо тако, зар онда она постаје „шупљом једноставношћу“?! Не уједињује ли душа и као супстанција све појаве свога живота у једну цјелину и зар их не осјећа као

[1]) „Leib und Seele“ стр. 140.

свој сопствени моменат? — Те наведене ријечи нимало не обарају душине супстанцијалности, већ је шта више утврђују. Шта би по томе била душа, ако не супстанција? — Зар енергија? — Али каква је то енергија, која материју иматеријализира и идеализира? Је ли та снага везана за материју — онда је Schaller материјалиста, чега се он баш највише плаши; ако није везана за материју, гдје је? Ако је душа само ток материјализирања, тај процес мора бити у зависности од неке снаге, а снага опет мора имати свога носиоца, иначе апстрактна снага у тијелу нема смисла. Тијело само по себи нема моћи ни да започне процедуру иматеријализирања, а камо ли да је доврши; оно је по себи, без душе мртво.

Слично овом Schaller-ову гледишту говори и Wundt. И он не признаје души супстанцијалности, јер мисли, да душа може само у у тијелу живјети и осјећати, и ако признаје души бесмртност у овом смислу. Он назива учење о трансценденталној супстанцијалности душиној „функцијом“ и држи, да се учење о неком неразрушивом једноставном и непромјењивом душевном атому усвојило само зато, да се лакше одбрани душевна бесмртност[1]). Не сматрајући душу супстанцијом, а тако исто не ни материјалном радњом, Wundt је назива „догађајем“, „актом“, „дијељењем и развијањем“. Према томе она није никакво биће, већ неки процес у нама. Одређујући, у чему се састоји биће наше душе, вели Wundt ово: „Наша душа није ништа друго, до сума наших унутрашњих доживљаја, наших представа, нашег осјећања и хотјења и стапање тога у свијести у цјелину тако, да се сав тај унутрашњи рад постепеним развићем диже до свјесног мишљења и слободног моралног хотјења“[2]).

На ове ријечи имамо примјетити, да их и ми можемо примити, али не примијенити их на супстанцију душину, већ само на развијање њене садржине. Тим ријечима нам је Wundt рекао и укратко насликао само развој наших унутрашњих доживљаја. Он сматра појаве душине истовјетнима са њеном супстанцијом, као што и сам вели (стр 519). Према томе он није јако далеко, да прими „функцију“ о душиној супстанцијалности, јер и сам вели, да ипак има један факт — сјећање — који олакшује, да се претпостави супстанција у душе (стр. 517). Разложимо ли његову горњу изреку, упашће нам у очи, да он спомиње неке унутрашње доживљаје, представе, вољу, осјећање и т. д. Свега тога, као што и сам каже, нема у материје, ergo мора бити неко

---

[1]) „Vorlesungen . . . “ стр. 5.
[2]) Ibid стр. 516.

унутри у нама, који то све доживљава, представља, осјећа, хоће итд. Јели то само пуст, случајан процес, игра природе, онда Wundt није овлаштен, да те случајности трпа под „психолошке законе“, јер случајност није закон. Ако је то само слијепа сила, као код Schaller-a, онда ћемо одговорити ријечима Teichmüller-ovim: „Снага без супстанције отприлике је као јабука, нарасла на дрвету, које нема ни грана ни стабла, ни коријења“ [1]).

Друга група противника учењу о супстанцијалности душиној јесу универзалисте. Универзализам је у филозофији такав правац, којега привржењици одбацују посебне супстанције, па узимају само једну, а ту опћу супстанцију налазе у природи, у свемиру, којега схваћају за једну, неизмјерно велику индивидуу (пантеизам), из које све потјече, а све што ми зовемо супстанцијама, они сматрају за појаве, које данас јесу, а сутра нису.

Своје становиште подупире универзализам познатом и неоспорном чињеницом, да индивидуе појединих родова и врста код животиња и биљки изумиру и чине мјеста другима, те на тај начин само продужују опстанак своје врсте. Али ни родови ни врсте нијесу опћа супстанција; и оне се према универзалној супстанцији односе као (колективне) појединe особе. Једини узрок свега, што постоји, јесте универа, свемир, из кога све потјече и у кога све утјече, пошто је свака појава везана за своју супстанцију.

Универзализам има доста истине у себи. Истина је наиме то, да праузрок свему може бити само један, према томе да ће све друго бити случајни прираст према праузроку. Но нема ипак право, кад одриче посебне супстанције. Ми нећемо посебних супстанција изједначити са опћом; ми њих што више и зовемо временитим или увјетним супстанцијама, јер имају увјет свога постојања у опћој супстанцији, Богу. Схватимо ли тај праузрок као живо биће, као што заиста универзализам и приписује опћој супстанцији животну снагу, да би могао протумачити живот у појединих индивидуа, а затим као заиста апсолутно, па и агилно биће, јер се без свега тога неда протумачити поредак у свемиру: тада је сасвим природно, да ће тај праузрок, та универзална супстанција моћи производјати себи сличне супстанције, али увјетне, т. ј. зависне од ње. Као што смо напријед рекли, да је закон један, али ипак говоримо о законима, тако је и безувјетна супстанција само једна, али поред ње има и других, од ње условљених супстанција.

---

[1]) „Über die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 19.

Из тога излази да поред опће супстанције могу постојати и посебне; а да избијемо универзализму сваку могућност из руке, да поричемо посебне супстанције, доказаћемо, да оне и морају постојати. Ако је све у свијету само појава једне опће супстанције, не може се растумачити, како постају те појаве. Да се појаве појаве, потребан је за њих спољашњи свијет, који ће их примити, коме ће се приказати као појаве. Неби било појава кад не би било никога ко би те појаве примјетио (Основна мисао Кантова и Шопенхауерова). Кад био цио свемир био једна супстанција, онда не би било појава, јер их нико не би могао примјетити, пошто свемир као једина јединица не може имати спољашњег свијета. Морао би бити тек други неки универз, који би примао појаве првога. Замислимо, да у свијету постоји само један предмет, а осим тога да нема ничег другог, тада се он не би могао ни појавити, јер се појава не може замислити без супстанције, којој се она појављује. Тако по универзализму не можемо никако протумачити појаву уопће.

Још је једна тешкоћа универзализму, да промакне свемир за једину супстанцију. Рекли смо напријед, да је супстанција биће просто, недјељиво. Не требамо пак трошити много ријечи на доказивање, да универз не може бити супстанцијом већ и с тога, што је сложен из небројено много дијелова. Једна супстанција мора имати ограничен круг појава, а у свемиру видимо их безброј; но поједини дијелови свемира производе свагда једнаке појаве, а то доказује, да су ти тобожњи дијелови баш праве и то посебне супстанције.

Противно универзализму јесте атомистичко становиште, које такође одбацује посебне, живе супстанције. Атомистика учи, да се све што постоји на свијету, састоји из најмањих дјелића, названих атома. Ти атоми немају у себи живота, они су мртви, као што су и тјелеса, која су из атома састављена, мртва. Живот је само нека појава, која постаје из сложене свезе атома[1]). Ти најмањи дјелићи, атоми, јесу једине супстанције. Од њих је све у свијету сложено, према томе сва тијела, сав живот, уопће све јест само појава, којој су узрок атоми.

То је основно учење атомизма. Заустављамо се на томе, да видимо, да ли се наведено становиште може допести у склад са појавама и животом, а особито душевним животом у свемиру.

(Наставиће се)

[1]) H. Ritter: „Unsterblichkeit" стр 35.

Учење св. Јована Златоустог о пастирској служби.

По његовим бесједама и писмима написао **В. Гладкій**
Превео: **Миливој Јовановић**, парох.

[Карлово.]

(Свршетак).

Пастирски јади као духовно умирање пастирево, достављају живот не само њему, него и пастви. У својим јадима и невољама пастири се јављају као духовни јунаци; а овдје се баш и показује богатство њихове нравствене снаге, и оно не може остати без доброг утјецаја на стадо. Страдање и смрт мученика, а такови су и пастири, који се у невољи подвизавају[1]), јесте, по ријечима Ј. Златоустог, настава вијерних, слобода цркве, утврђење хришћанства ... учење филозофије, презирање садашњих блага и пут тежње будућем благу, утјеха у невољама, побуда за трпљење, упућивање јунаштву, корјен „и извор, и мати свијех блага“[2]).

С обзиром на такав значај пастирских јада они морају бити радосни по пастира. „Не тужимо се на увреде, које имамо претрпјети ради Христа[3]), говори св. Ј. Златоусти: „чим силнија бура, тијем више добитака, тијем сјајнији вијенци за трпљење, тијем више награда. Зато се треба радовати и свеховати; тако је бар поступао у сличним случајевима блажени Павле, говорећи н. пр. да се хвалимо у невољама (Рим. V. 9.), или на другом мјесту: радујем се у страдањима мојим (Кол. I. 14)[4]). Ти претрпи, говори на другом мјесту Ј. Златоусти, као добар војник Христов. О, каква част бити војником Христовим! Сјети се, од колико се значаја сматра онај, који се налази под управом земаљских царева. Па ако царски војник има да подноси страдања, недостојно би било војника (Христова) да не подноси страдања.

За то не смијеш тужити, ако трпиш страдања, него треба да тужиш, ако их не трпиш.

Сам св. Ј. Златоусти, говорећи о јадима пастирског дјеловања,, радује се као и апостоли (дјела V. 41) тима јадима и својој служби која их собом доноси. „Без обзира на те јаде, ја силно желим, да их подносим“ ... Нема за нас ничег пријатнијег од тијех јада[5]). Радујем се, што сам предан таквој служби и не желим никада се ослободити тога ропства, јер је ова служба краснија за мене од слободе“[6]). Таково

[1]) Бес. на разне сл.
[2]) Ibidem.
[3]) Бес. на посл. Кор.
[4]) Писма.
[5]) Бес. на П. Сол.
[6]) Бес. на разне сл.

идеално-пастирско одушевљење, основано на дубоком схваћању смисла и значаја пастирских јада, сачувао је св. Ј. Златоусти не само у јадима и биједама, него и у самој смрти. „Дјецо моја говори Ј. Златоусти прије него што ће отићи у прогонство, мене хоће да убију? Али што да се бојим смрти? Али смрт ја добитак за мене (Фил. I. 24). Послаће ме у прогонство? Али господња је земља и што је год у њој (Пс. XXIII. 1). Одузеће ми имање? Али ништа не донесох на овај свијет, дакле не могу ништа ни однијети (I. Тим. VI. 6.)[1]) Ко хоће, нека ме сатире, ко хоће нека ме убија камењем, — завјере ми пружају вијенце и број рана број награда[2]).

Служба пастирска је дакле пуна труда, невоља и јада, али благодарећи тима трудима и невољама, пастиру се пружају и више духовне радости. Пастир, који искрено врши своју службу, препоручује своје вијерне у духовни благодатни живот, чини их учесницима вјечног блаженства, и сам, као онај, који се подвизавао добрим подвигом (II. Тим IV. 6.), довршује дјело службе своје са слободом, радосном надом да ће у пошљедњи дан стати с десне стране судије са својом духовном дјецом (Јевр. II. 13.) и да ће примити од пастиреначалника вијенац славе, који не ће увенути (I. Петр. V. 4.).

Лаж из невоље.

— По Чоке-у: **Јован Ворканић,** катихета. —

(Свршетак).

Има људи, који се из страха боје и устручавају истини одати достојно поштовање, истину признати пред пријатељима и непријатељима, те моћницима, који чине срамоту и неправду каде и одобравају њихова неваљала дјела и тиме их још више утврђују у неваљалству. Сваки од оваких испричава се говорећи: Великн и моћни имају дугачке руке. Ја вијесам познан, да се жртвујем. Нећу да долазим у непријатељство ни с ким. У невољи се много штошта рече, што срце и не мисли.

Ето тако обично испричавају људи наших дана сваку своју срамоту, ругобу; тако се одричу данас Христјани Исуса, Спасителја свога, и још се надају спасењу. Затијем јуре сваки дан у цркве и капеле на молитву, и надају се добити спасење и вјечно блаженство тијем, што се сваким даном лукаво и пожудно кресте и метанишу. За

[1]) [2]) Ibidem.

тим варају сами себе, докле могу, час побожним дужностима неке називи свјетске мудрости, час (ради своје љености и удобности) измишљеном вјером снаге уображења, налазећи уточишта, као што веле, код распетог Христа; или тврде, да се само заслугама Спаситељевим задобива блаженство, и да су за то све наше врлине излишне; или се надају, да ће молитвама Светитеља, или светим причешћем, или другим молитвама и молењима задобити небеско царство ... Не, не ви слијепци не варајте се, Бог се не да преварити! Бог не допушта, да се без казне ружи и грди! Сам Христос приговараше свечано вашим заблудама, вашој (ради ваше удобности и љености) измишљеној вјери, која све могуће вјерује, али неће ништа да чини, што се не слаже са вашом коришћу, вашим навикама и размаженошћу. Та он је сам говорио: **Не ко́ѧкъ глаголай ми: Гⷭ̃и, Гⷭ̃и вни́детъ къ цⷭ̃тв҇іе нєбе́сное: но творай во́лю Ѻ҃ц҃а моегѡ̀, и҆же є҆́сть на нєбе́сѣхъ** (Мат. 7. 21.). По родовима и дјелима њиховијем познаће се.

Међутим ипак се мора признати, да има случајева и прилика у којима и људи побожни и богобојажљиви, праведни, људи поштена срца, долазе често у сумњу, те не знаду шта би требало чинити. Јер не само да свакидашња разборитост у друштву људском забрањује од времена на вријеме, да се прописи науке Христове, у неким приликама, у пуној строгости морају извршивати, него, што је још много претежније, може често нека врло тачна истинитост у ријечи и дјелу доћи у опрјеку са другом којом дужношћу, која по својој важности, стоји много више од исте.

На сваки начин да има случајева и прилика, гдје би већи гријех био истину открити, него ли је затајити, прећутати. Ко је тај, који не би, гледајући бо́на оца, једину потпору своје породице, како се бори између живота и смрти, ко је велим тај, који не би радо потражио начина, да веселима вијестима, које ублажују и умирују, продужи истоме јаднику живот, у мјесто да му причајући горку истину о срамоти његова кога невољала дјетета прекрати дане и ако чемерна, али потребна живота. У свему треба мјере и опрезности. Има у животу т. зв. виших дужности, које често мање потискују. Само треба сваки пут у обичном животу познати, које су то више или веће дужности, којима се могу мање запоставити.

На то нам баш није потребно велико свјетско знање, нити висока људска мудрост, или изванредна памет, — е да би били подобни сваки пут, као што треба разликовати, управо уочити разлику између великих и малих дужности. Не, Хришћанство и ако је филозофија и ако је узвишена мудрост, али је за сваког схватљива и разумљива.

Оно није засукано, заплетено, неразумно, збркано, као што је филозофија научњака, филозофија ума људског, те га није потребно најприје муком изучавати. Исус Христос проповиједао је своју науку најпростијима и најненаученијима у народу, и они су га разумјели. Он није изабрао за своје ученике никакве научњаке, никакве мудраце или филозофе, већ људе ниског сталежа, људе просте без икаква знања, без икакве високе науке. На њак постадоше они и велики и мудри и пуни знања и науке — Духом светим и његовом науком, — науком, коју и ми данас имамо, да постанемо мудри срећни и блажени.

Да би се могле разликовати више дужности од нижих, није такође потребно никакво дуго и оштроумно размишљање, па да се ипак зна, шта је у неким приликама корисније: истину говорити или је прећутати. Јер ко ће ту имати времена за дуго размишљање, шта би било најкорисније, гдје се у животу има нешто брзо и нагло ријешити? Уопће, ко би увијек могао знати, да ли ће успјех његова дјела бити од користи или од штете? И на пошљетку ко би могао вјеровати, да би корисно могло свагда бити мјерило благочешћа, мјерило врлине, мјерило морала. Корисно, као и пошљедица сваког дјела, не зависи од човјека и воље његове. Има дужности, које су врло узвишене, па ипак могу нам у земаљском животу бити од штете, мјесто користи. Има дужности, које изискују жртвовање нашег имања, па и самог живота. С тога баш и скаче цијена добродјетељи, што нас вјежбање у њој стаје труда и муке, јер при том морамо да надвлађујамо своју себичност и саможивост.

Па како ћемо моћи без размишљања и оштроумља, без учености мудрости и свјетске знаности, разликовати сваки пут више дужности од нижих? Како ћу моћи знати, гдје треба истину да откријем, да говорим, а гдје да је забашурим, прикријем или прећутим? Ово је питање врло важно, јер могу често да нађу прилике, које ће ме довести у сумњу.

Исус Христос, чија наука важи и за најученијег, као и за најненаученијег, не изискује за извршење исте никаква оштроумља, никакве учености, никаква велика свјетског знања, већ изискује само *једно* једино — а то *једно* јест љубав. — **Возлюбиши Господа Бога твоего всѣмъ сердцемъ твоимъ, и всею дѹшею твоею, и всею мыслію твоею ... возлюбиши искренняго твоего якw самъ себе. Къ сію обою заповѣдію весь законъ и Пророцы висѧтъ** (Мат. гл. 22, 37—40). За љубав има способности сваки човјек, па и само дјетешце на материним грудима. Љубав је свагда најсигурније средство, најпоузданија упута оном, што је праведно, поштено и што је пред Богом и пред људима добро и вриједно

Кога у раду његову руководи љубав, тај не може никако чинити криво ономе, с којим има посла.

Љуби Бога изнад свега, и одмах ћеш упознати границу својих дужности према људима. Ко Бога љуби, неће никад из страха од људи, учинити какво зло, које би они изнуђавали од њега. Ко Бога љуби, неће оправдавати преступе, нити ће допустити, да се исти оправдају. Ко Бога љуби, неће угађати страстима, нити ће допустити, да се прогони недужност. Ко Бога љуби, ако баш и не може уклонити од другијех зла, неће ипак никада, из неке лицемјерности или кукавичке удворности, исто потпомагати својом ријечју или својим дјелом. Ко Бога љуби, тај слуша глас Божји у својој унутрашњости. А тај глас Божји, то је савјест наша, која ће брзо сазнати, шта је добро, шта ли зло, шта ли право, шта ли неправо. Ко Бога љуби, неће никада морати, ма у каквој неприлици био, тражити уточишта у лажи. Његово срце казаће му: ти треба да Бога више слушаш, него људе! — Оно ће му рећи: Ти треба Оца истине, истином да штујеш. — Оно ће му ако наступи час гдје би за признање истине морао жртвовати сва блага овога свијета, па и сам живот, рећи: не одрећи се Исуса! — та и Исус је умрло за истину, коју је људима с неба донио; па и његови ученици умријеше за истину; па и безброј племенитих људи мученике, радије и крв пролише за истину попут Исуса и његових ученика.

Љуби ближњега својега као самога себе! А ко је твој ближњи? Сваки човјек без разлике стања и звања. Љубиш ли ти својега ближњега као што треба, то љубиш самога себе у њему. С тога што хоћеш, да тебе други људи чине, чини и ти њима такође. Би ли ти било право, да те варају, лажући ти, и у самој шали? — Али ипак благосиљајући онога, који би из праве и чисте љубави према теби прећутао какву опасну истину, да би те сачувао од већег зла.

Доиста има и таквих истина, које би, кад би се сазнале у невријеме, могле проузроковати велико зло, и навући велику несрећу. Али ми не смијемо много на то пазити, хоће ли се одвише одважним признањем истине, нашој користи напући штета, хоће ли се нама догодити штета, него ми морамо пазити нарочито на то, да ли ће се тиме мир, спокојство и срећа других подићи. — Љубав ће те у свако доба и у свакој прилици научити, гдје ћеш и кад ћеш говорити, гдје ли и кад ли ћутати.

Признај, откри истину ако би њезино затајивање могло другоме донијети већу штету него теби корист; признај истину, ако њезино затајивање некима додуше користи, али још много више њима

пријети великом опасношћу. Љубав ће те научити, што је право; само љубав нека ти отвара уста. Из освете открити истину, исто је тако гадан приступ, као и из користољубља је затајити.

Признај истину и ако би то признање могло по тебе бити од штетних посљедица, али пређути је опрезно, ако би она могла разорити срећу добрих и поштених људи. Пређути је, ако си се без штете по друге заклео, да ћеш ћутати. Пређути је, чим си осјетио, да је сумњиво оно, што си држао за истинито, и да би и код другијех могло побудити сумњу, подозрење и немир. Пређути је, чим си осјетио, да још није прави час, у ком би њена појава могла добротворно дјеловати. Свашта има своје вријеме. Љубав ће те научити, кад је сретни и корисни тренутак, у који треба са истином на сриједу.

С тога штуј и код другијех људи оно, што им се чини, да је истина; штуј код њих оно, што их чини побожним и поштеним, и ако би све то изгледало теби као заблуда или предрасуда. Живиш ли с људима друге вјере, не намећи се непозван за проповједника истина! Сваки је у својој вјери срећан, сваки најбоље зна̀де, схваћа и разумије само своју вјеру. Просвјети ли се његов ум, то ће он мало по мало сам одбацити предрасуде. Бог нам неће нигда урачунити толико у гријех заблуде ума, колико заблуде срца. Али љубав ће те научити, како ћеш опрезно и штедљиво предрасуде свога пријатеља, ако би их било, отклонити од њега.

Само из љубави, о вјечни изворе среће, о свемогући Боже, даде Ти свемиру, па и мени биће! Ти ме створи по своме обличју, по слици својој. На с тога онај добротиви, онај пун љубави, онај који срећу шири дух, и јесте оно што је најбожанственијега у мени. О кад би та небеска искра остала у мени увијек чиста и пуна жара, то би у њеном светом пламу ишчезла свака ниска, земаљска себичност, и ја бих у опћем блаженству својих ближњих нашао и своју срећу. Потстичи, поджижи, о ти највиша Љубави, ону божанствену искрицу у мени, да би ми обузела цијело моје биће! Онда ћу тек схватити дух Исусов, дисати и живјети у њему. Његова мудрост биће и моја мудрост. Онда ћу тек умјети, да истину и дјелом и ријечју више цијеним, него земаљска блага и земаљски живот. Онда ћу тек моћи потпуно разумјети дубоку и пуну смисла ријеч: Исуса Христа љубити боље је, него све знати. Амин.

У Петрињи 1900. год.

Неколико старих натписа.

Као додатак „опису“ и „прилогу“ описа манастира Добрићева приопћио: **Леон. Пиковић,** јеромонах.

[Манастир Добрићево].

Опис манастира Добрићева, који је излазио у II.—V. свесци „Просвјете“ од 1899. год., па ни прилог опису у VI. свесци истога часописа и године, те ни „стара писма“ у VIII. св. „Просвјете“ за 1900. год. не могоше потанко и у цјелости обухватити све старине, које нам тамне догађаје разсвјетљују и који због своје историјске вриједности могу послужити као грађа за историју српске цркве, неки су чак натписи при опису, биће непажњом слагача и осакаћени, — као п. пр. натпис изнад жртвеника, кога ћу поново у вјерно-оригиналном препису на првом мјесту овдје ставити. А уз то дањим трудом и истраживањем, дошао сам до још некојих натписа, које ћу мало ниже приопћити.

I.

Натпис изнад жртвеника, који је у II. и III. св. „Просвјете“ за 1899. погрјешно штампан, гласи у „Просвјети“: „† Сѣ пон ... Бл ... оких ѥромонах ..... Бг да га прости .... ѣ трѣди се о том Теодор Зогк .. оѣ Бг да прости .... ѣ“. Док у вјерном оригиналном препису гласи: „† Сѣ свет .... кокь wкноїх тѣ ... пон Ѥлwкѣћь ѥромона .. зи сѣ Кѣ да га прості Трѣдісе отомь Теодорь Зоггкь Кѣ да прости“. Облик писмена, боја и радња у свему је аналогна писменима, боји и радњи натписа, који се вијају поред светитељских ликова — са којима је цијела црква украшена, а једна и друга слична су оним у Србуљама и писаним повељама српским.

Велика је штета, што је овај натпис, усљед непажње и незнања бившијех блажене памети служитеља ове св. обитељи, подлегао својој судбини, те нам крије име обновитеља ове свете обитељи — попа, а касније јеромонаха Бајовића. Натпис овај и обновленје — под којим се сигурно сликање цркве мисли — мора да је из времена српске независности и владавине у овим крајевима. Јер кад се узме, да је манастир, судећи по печату, из XIII. вијека, то се и сликање морало свакако, а тим поузданије прије свршетка XV. вијека извршити, што нема спора, да је, чим су Турци 1482. освојили Херцеговину, а 1484. Требиње — у чијој се области овај манастир налазио — наступила друга управа, те се није могло ни помислити, а камо ли радити на украшавању српских православних храмова. Држим, да би било најбоље, да који од наших стручњака-археолога узме у претрес и испитивање мана-

стир Добрићево и његове старине, а ја сам увјерен, да би у корист историје српске цркве дошао до сјајних резултата.

II.

Натпис на моловањем лијеву — на унутрашњој страни изнад врата од храма.

Овај натпис заузима простор од једног метра дужине и 35 цм. ширине, те цијели овај простор попуњен је редцима дивне параде, штампаним писменима, која су слободном руком писана. При опису ман. Добрићева у II. и III. св. „Просвјете“ за 1899. г. штампано је од овог натписа само ово: „Изволенїем Ѻца и сповшїенїем Сына и с...“ Ушљед даљега разматрања — а помоћу микроскопа пошло ми је за руком распознати још пека писмена на овоме натпису, која овдје приводим: „† изволенїем ѿца и сповшїенїем сына и с..... (први редак). дха пої т.. сп.... (други редак). цѣно а-шрапе..“. (трећи редак). Трѣдиже ѡ.... смо... ѣме... (четврти редак). рѣка грѣшна гѣ..х тафа.., (пети редак). С нѣгора! — (у 6 ретку најдољем при крају) ѩь Іюнд“.

Овај је натпис од исте руке, која је писала натписе поред св. ликова и натпис више жртвеника, јер ни највјештији археолог неби могао ни најмању разлику у рукопису опазити. Овај натпис са својом опширношћу сигурно је обухватио све, што би нам било најнужније о постанку или о молерају ове св. обитељи, али нам је то зуб времена и негдашња небрижна управа то одузела. Мислим ипак, да би вјешт археолог и нешто више са овога натписа снимио, јер и ако се просто даље читати не може, опет се трагови од доста још писмена виђају

III.

Натпис на икони св. Саве и св. Симеона Мироточивога. Ова је икона од дрвета, а у врло слабом стању, у пола је расцијепљена. Висока је 47. цм., а широка 50. Испод оба светитељска лика преко цијеле иконе, ниже се натпис овакав: „Сію їконѣ С. Симеона и С. Саке приложїе рак Кѣи Цѣтко Лазаревиђ, са свойем ѕиѣком рістом ѕманастир Добрићеко храмѣ каведенїѣ... (нечитко)... за здравїе и касемѣ домѣ кійчнй помин платйи ценою гроша год ѦФИЗ“ — 1757.

Испод лика св. Саве налази се насликана српска држанва „круна“ са двоглавим орлом, — што је велика ријеткост видјети на икони. А поред круне опажа се једна фигура у виду лубенице, коју попуњавају 17 писаних редака, који се односе на биографију св. Саве. Писмена су штампарскога изгледа, а врло вјештом руком писана.

Натпис дословце гласи: „Бѣлъ клѣто 1257: Ѧ постаде и архїепископ Сербскимъ в: 1228. годѣ. Ѧ иго св... кло Бѣсть сожженно ѿ Босѣрмана Синан...

коѵородно ѿ колѣна Ѧгѣѕта кесарѧ .. ка ... констѵ сестрѣ великаго константѵ ... ѵо ... рала сербскаго Симеона немањча Ѵѣ ... ѿ ѻца своего ко Ѧѳонскѵю горѕ и кѵстѣ монахѣ потомѣ же постаканѣ кѵстѣ перкымѣ ..... ѥ мана ... ρхѵѣйѣ константинополи ... комь маньиломь къ лѣто 1220. года: Ѧ его сѵо тѣло пренесено въ сѵом мѵтырѣ Милешкой. Ѧ инѣ его сѵѧ .. і на рѵкѣ остала са въ Мѵтрѣ инѣкомъ".

IV.

На једној древној икони дугој-високој 85 цм., а широкој 65 цм. *поред лика Исуса Христа*, који је у већем формату на средини насликан, налазе су унаоколо намалани сви важнији догађаји из Господњега живота на земљи, као: Васкресеније, Вазнесеније, Преображеније, Обрезаније, Сретеније и т. д. На овој св. икони има 221 св. лик, а цијена јој је 16 цекина, што је најбољ сједоцба о драгоцјеној изради њеној. О томе нас увјерава њен натпис, који гласи: „Сиѧ сѵѧ и Божествена ѥкона моленїе Гѵда Бѵа ѥсиѣ нашего Ис Хѵта гобена проте ѥреѧ Божа Милѧнка Ѣашкиѣ ѥсиѣ его ... ка кѵ алексѣна напѣсасе при храмѣ къкедениѧ прѣстѵе Бце ѥжи къ Доброѣкве. † Много грешиою рѵкою Рафаила Димѵтрѣѥѵића зографа ѿ Ег хранѣмаго места зовом рѣсна шкласти Дѣкса кенѣдитскога лѣт гдна ѦѰМѲ ѡ хрт именити господне данепочѣдите къзирайще на цен$ (?) сеи цекина ЅІ † зри ѡ ...ко мокче да кеси колико ѣ шкраза на икони сеи ѣ числом СКѦ". Из натписа се види, да је и сами иконописац Рафаило Димитријевић сумњао, да се купцу не учини скупа, те га је с тога и упутно, да св. икону што детаљније разгледа, како би појмио праву важност и тежину њене израде.

Исти овај Бајовић предао је као прилог грофа Матије Павлова Владиславића књигу „Театрон" о. Филотеју Стевановићу за манастир Добрићево 1761. године[1]). Пада у очи, што о. Филотеј при примању књиге од Бојовића, не назива дародавца протом, већ јерејем. А да је Бајовић збиља протојереј био, и то не само 1761., већ још 1745. сједочи нам горњи натпис, те држим, да је ово о. Филотеј Стевановић из превиђења учинио. Још има неколико књига и икона, које је племе Бајовића овоме манастиру приложило, а те реликвије нас увјеравају, да су ови дарежљиви Хришћани потомци обновитеља ове цркве свештеника, а познije јеромонаха ... Бајовића, који се спомиње у натпису испод жртвеника и који стоји на првом мјесту овога рада. Судећи по овим натписима држим, да племе Бајовића броји лијеп низ година од свога постанка до данас[2]). Усталом ово остављам спремнијој снази и вјештијем перу на пресуђење.

[1]) Просвјета за август 1900.
[2]) Бајовића има и сада у Бољцима код Билећа.

V.

Натпис испод крста, који се надиже на средини иконостаса гласи: „Сїи крѣтъ прїложи кр.. Лазарь Гавре Милорадовић се заздѣ и докри напрѣкъ кк. Къ доброті (ваљда доброти) ѦѰМЄ ЯР І Ф.“

VI.

Натпис са „Трнода“. Књига ова штампана је у престоном граду Русије — Москви, при императору Павлу Петровићу 15. августа 1745. године. На првој страни предњега листа ове књиге налази се рукописни натпис овакв: „Сїѧ трѣѡдь постїйдний 50 гроша.“ Прво слово у почетку натписа вјештачки је изведено и орнаментисано. Натпис даље слиједи другом руком писан: „Єктана Шотрйчь измостара ѕзога ѕ томе ѕкнелнии На 1813. Мѣсеца Марта день 18. за гроша 24: 24 и писа Єго Шотрич измостара ѕкнелнии ѕкѣчи томе Мйтйча“. А на унутрашњој страни предњег листа са вјештом руком, а славенским писменима пише: „Сиѧ кйга Трнодь цртеке карошке, попь Стефань“. Почетно слово вјештачки је изведено и ораментирано, а и сва писмена овога натписа штампарска су и врло подесно сложена. Овај натпис, као што се из њега види, писао је поп Стеван, варошки парох.

* * *

Све св. утвари, па и кућевне ствари у овом манастиру потичу из XVIII. вијека од 1720. па амо даље. Натписи на иконама, одеждама, колу (св. Богородице), па чак и они на кухињском посуђу, подупиру народно предање, да је овај манастир био разрушен, чим су Турци изашли из Рисна 1649. и да је стајао у развалинама 80 година[1]).

У прилог тога предања иде и та околност, што ни једне покретне ствари са натписом нема из 17. вијека. Нагло снабдјевање манастира са нужним прибором у првој половини 17. вијека доводи нас до мишљења, де је манастир ван сваке сумње у првој половини 17. вијека обновљен; а и натписи су већином из тога времена. Једино натпис више жртвеника, који се односи на обновљење цркве, неможемо примијенути овом посљедњом обновљењу, јер је тај натпис из доба када је сама црква сликана; а да се сликање могло извршити у 18. вијеку, то не треба ни мислити, а камоли тврдити. Међутим и ово остављам нашим археолозима, да се о томе чује њихова мјеродавна стручна ријеч.

[1]) „Просвјета св. IV. из 1899. Опис ман. Добрињева.“

Ријеч на Преображење и царски дан.

— Говорио у Манастиру Ораховици у Славонији 1898. **Лазар Богдановић**, свештеник осечки. —

Богољубазни Хришћани!

Славимо данас два празника. Славимо празник цара Небеснога, и празник цара земаљскога. Славимо свијетло Преображење Господа и Спаса нашега Исуса Христа, и славимо превишњи дан рођења нашег љубљеног, витешког и премилостивог Господара земаљског — цара и краља Франца Јосифа I.-ог.

Па како сте се у овако лијепом броју искупили данас, и ви Срби православни, и ви иновјерни, и из близа и из далека, у ову свету обитељ светониколајевску, да се за здравље и срећу своју и својих помолите Богу и светом његову угоднику Оцу Николају: — жеља ме гони, духовна чеда, да се с вама духовно поразговорим. А о чему бих вам ином знао говорити, доли о значају оба ова празника, која данас заједнички славимо?!

О свијетлом преображењу прича нам св. Јеванђеље ово: Пред смрт Своју узе Господ Исус Христос једне ноћи три своја ученика, Петра, Јакова и Јована и поведе их саме на гору високу, а гора та аваше се Тавор. И преобрази се пред њима: лице се Његово засјало као сунце, а ризе Његове, хаљине Његове постадоше бијеле као свјетлост. И у тај мах му се јавише два старозавјетна пророка: Мојсије и Илија и разговараху се с Њим. У то ће апостол Петар похвалити ово мјесто на ком стајаху и рече Исусу: добро нам је овдје; ајде ако хоћеш, да начинимо овдје три сјенице; једну Теби, једну Мојсију и једну Илији. Но апостол Петар још у ријечи бијаше, а свјетао облак осјени их и чу се из облака глас Бога Оца: *Ово је Син Мој премили, кога сам заволио, Тога послушајте!* Од свјетлости, облака и страха, падоше апостоли ничице, но Исус их се дотаче и рече: устаните и небојте се. А кад по том горе погледаше, не видјеше никога, до Исуса сâма. И кад силажаху с горе, заповиједи му Исус, да ником ништа о том не казују, док син човјечији из мртвих не васкрсне.

Видите, богољубазни моји, Господ Исус Христос се преобразио зато, да Бог Отац увјери три ученика Христова, а кроз њих све остале ученике, и кроз ове и сав свијет и који је био и који ће бити, да је Христос прави Син Божји, да је он послан да спасе свијет од гријеха и вјечне смрти, а то ће рећи од пакла и у њему муке вјечне. А увјерио је и њих и нас о том Својим оним ријечима, које су записане у св. јеванђељу Христовом, и које се сваке године о овом празнику попав љају и које смо и ми данас чули и које гласе: „*Ово је син мој пре-*

мили, кога сам заволио, Тога послушајте!“ Па за то буди и наша свагда света дужност у ту Богом Оцем казану истину: да је Исус Христос прави син Божји — несумњиво вјеровати.

Господ Исус Христос преобразио се и зато, да Својим преображењем покаже Својим апостолима, а преко њих и цијелом свијету ону божанствену свјетлост, којом је био осваћељен у часу, кад је Бог Отац освједочио, да је Он Његов син премили, и да их увјери, да ће таковa ћета свјетлост обасјати на оном другом свијету — свијету вјечном, у царству небесном, и све оне, који на овом земаљском свијету праведно и благочасно пожиће.

Господ Исус Христос преобразио се и за то, да би се и ми преобразили: да би наиме преобразили грјешне и нечисте мисли наше, гадне жеље наше, бесрамне и хулне ријечи наше, и неваљала дјела наша, а у добре их промијенили и обратили.

Д', богољубиви Хришћани, треба својски сви да приложимо, и све што видимо у себи неваљало и порочно, да од себе отклонимо, а прихваћамо оно, што је за нас добро и спасоносно. А Господ Исус Христос дао нам је прекрасну науку, по којој да се владамо, и поред које с пута сађи нећемо. А видите, да нам и Бог Отац с неба вичe: *Тога послушајте* т. ј. Мога Сина и његову науку послушајте! А реците ми, слушамо ли га ми, кад се крђавих навика држимо и злих дјела нећемо да се оставимо? За то вам, драги слушаоци, свима дајем овај савјет, да се владате по тој науци, те нећете на страпутицу скренути.

Ви родитељи боље и ревније испуњавајте дужности своје родитељске према дјеци својој! Учите их, да се Бога боје и људи стиде, да Бога љубе и поштују као Створитеља и брижна Оца свога, да љубе ближње своје као и рођену браћу своју, да цркву своју не заборављају, него да је поштују и походе по примјеру старих наших! Јесте ли видјели младицу воћку, како подивља, када се не креше, не сажи, не окопава? Исто је тако с младежи. Ако се добру од малена не привикава и не поучава, подивља свеједно као и она запуштена воћка. Зато учите дјецу своју свему добром, поштеном и корисном, док су вам у рукама: док су под влашћу вашом родитељском.

Синови и кћери, зетови и снаје! Слушајте и поштујте ваше старије! Већ закон природни нас на то упућује. А ту је и пета заповијед Божја, која нам поштовање и слушање старијих налаже. И благо оном, ко поштује старије своје! Срећу и дуг живот обећава му Бог; а већ на другом свијету не фали му вјечно блаженство. Ал' тешко оном, ко старијих својих не слуша! На томе почива већ клетва родитељска. А ко ју је имао прилике искусити, зна како је она тешка. Извршује се

она — по вјеровању народа нашег — чак на деветом кољену! Та да то тако није, зар би народ српски сковао ону своју мудру:

„поштуј брата старијега,
и тебе ће млађи твоји!"

И заиста ја много примјера знам, а ви старији годинама од мене, знате и боље и више, да је многи у старости прошао онако исто, како је у младости са својима старима радио и поступао. Ако је поступао добро и благо, добро је и пролазио: ако је зло и наопако, наопако му је и било.

Свима с' реда савјетујем, да марљиво походите цркву. Црква је мјесто гдје Бог почива. Црква је мјесто утјехе. Црква је мјесто, гдје се туга и жалост у радост промеће. Црква је најсходније мјесто гдје се Богу моли и благодари. У њој ћеш се поучити сваком добру. Црква нам је пратилица од колијевке до гроба: у њој се крштавате, причешћујете, вјенчавате. Она вас авошћетом својим и слугом Божјим и до вјечне куће прати. За то је преко свега љубите и поштујте! Живите и умирите за њу! Тако су радили стари наши.

Момци и дјевојке! Преображавајте се и ви!

Ви момци! Не похађајте недјељом и свецем, још мање радним даном, биртије! Јер тамо ће те млађано тијело своје пићем — ма оно било и природно, а камо ли прављено — упропастити, и дух свој потамнити. Знате каква се саблажњива дјела тамо свршавају и скарадне ријечи чују, па их се чувајте. Вас је овдје Бог дивном природом и здравом извор-водицом подарио, па уз богодану вам храну пијте ову здраву воду, па ће те бити здрави и тјелом и душом!

Дјевојке, ви уданице рода српског, ви будуће матере српске! Па и ви младе српске, којима је главу већ покрио брачни вијенац, почујте ме! Многе вас видим овдје бијеле и румене. Али руменило то није природно, богомдано, него из дућанâ и апотекâ. Наша српска пословица вели: *свако лице с носом лијепо*! Свима је вама дао Бог здраво и лијепо лице. Па што идете тај дар Божији кварити којекаквим помадама, бјелилом и руменилом, што се све прави од креде, креча, живе и којекакових масти? Та пробајдер те помаде и тих бјелила и руменила метнути за неколико дана у какви метални суд, па ћеш видјети, како ће га јести и искварити; а како неће теби лице, које је од њежне коже, крви и меса. Погледајдер само жену, која се тим помадама маже, па ћеш видјети, како је у најљепшим својим годинама изгубила природну боју лица свога, како јој се лице смежурало, и како су јој зуби ил' поцрњели ил' поиспадали! Начинила се бабом прије времена и без Божје воље! То су јој, видиш све дале помаде, бјелила и руменила,

које она по скупе новце купује почајвише крадући из рођене куће своје по чанак жита или друге какве хране, да само себи тога отрова прибави. Још теже, — смртно гријеше оне младе, које плод свој у себи трују и убијају. Те не само да саме себи хака-главе долазе, него и и душу своји за навјеки губе. Ако међу вама — не дао Бог — и таквих има, озбиљно их опоминьем, да се тога посла окану, јер и власт бодрим оком пази на такве жене и која се у таквом послу ухвати, врло се строго и без обзирно казни.

Сад да пређемо на други празник, на другу славу дана данашњега. Данас, како напријед рекох, славимо — Превишњи рођендан нашега витешког Владара. Данас се у свима црквама свију вјера у пространој његовој монархији служе свечана благодарења Богу за његово драгоцјено здравље, дуг и сретан живот. И ми се ево овдје у овој пустињи топло помолисмо цару небесноме за јуначко здравље цара земаљскога и трајан мир у држави његовој. Но није само доста да се данас молимо Богу за њега. Вјерни поданици његови дужни су то чинити сваки дан. Јер он је свију нас отац и бранитељ И док је он здрав, док је он у миру од непријатеља, дотле смо и ми мирни од њих и можемо се лијепо развијати и без запреке своје послове свршавати. И дај Боже да никад и не знамо, шта је то рат и крвопролиће.

Благодат и мир Господа и Спаса нашега Исуста Христа да буде са свима вама *когда нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ, аминь.*

Канонична посјета високопреосвештеног госп. Евгенија Летице, митрополита бањалучко-бихаћког у Котор-варошу дана 22. јула 1901.

Високим актом од 9/22. јула 1901. број 701., објавило је Њ. Високо-преосвештенство свој долазак у Котор-Варош, одакле ће преко Прибинића у Тешањ.

Било је кратко вријеме, да се високом госту учине достојне припреме у дочеку; али ипак за *седам* дана грађани Срби жаром љубави своје, пренуше, те Га овако дочекаше:

У уторак 17. јула т. г. Срби грађани са свештенством држали су сједницу и на истој закључише: Да се подигне величанствен славолук пред конаком котарског уреда; ту је дужност предузео на се исти уред преко овдашњег надцестара г. Шпељића. Срби коњаници на броју стотинајест изишли су на један сат даљине пут Бањелуке, а предвођени су овдашњим протонамјесником, свештенством и грађанством у шесторо кола. Тамо је китњастим и одушевљеним говором поздравио високог Госта часни и ријечити госп. Ј. Кнежевић парох шолајски, а испред тежака уважени Србин тежак Милан Тешић, предсједник одбора цркве борачке. По

овом поздравном дочеку Високопреосвештени је кренуо пут Котор-Вароша. Пред њим су се лепршале двије српске заставе, које су коњаници носили.

Пратња од 113 коњаника, шесторо кола, те двојни редови на хиљаде пјешака око цесте, учинили су величанствен призор тако, да је свако морао признати, да никакав народ није у стању толику жар и љубав имати према својој вјери и народности и представницима овијех светиња, као српски народ.

Многобројни народни редови око цесте дочекивали су високог посјетиоца са узвицима: „живио!“, коњаници са својим пјесмама започињали су те узвике, а јека топова јављала је неприсутнима, да је међу њих дошао онај, ког су њекови изабрали, да убрише сузу Србинову и да га поведе к'љепшој његовој будућности и то кроз љубав Цара и оданост пастве своје. Одушевљење бивало је све силније, док се помоли онај који нам иде у име Господње. Ето Га. Стаде под славолуком Умуче свак. Наста мртва тишина. Изађе и стаде на прострти ћилим, урешен са разним цвијећем. Ову дивну сцену изатка својим поздравом пристала и чедна ђевојчица Јованка, поћерка уваженог Србина Миле Спасојевића овд. трговца, држећи у руци красну киту цвијећа те поче танко гласовито:

Свети Владико!

У овом сретном тренутку поносим се са срећом, што сам баш ја изабрана, да Те испред српске младежи поздравим са ријечима: Добро нам дошао дични Оче наш! — У знак сјећања на овај значајни дан, молим Ваше Високопреосвештенство, да прими ову киту цвијећа од нас младежи српске, која своју вјеру и народност жарко љубе. Живио! По свршеном говору мала говорница цјелива св. десницу и даде цвијеће високом Госту.

Хиљаде грла узвикнуше живио, а тај узвик однесе јека топова широм околине. Опет наста тишина, из које ниче глас скромно потписатог овако:

Ваше Високопреосвештенство!

За православље овог протопрезвитерата значајан је и неопходно потребан Твој апостолски долазак амо, јер прођоше стотине година, како срећни не бисмо нијети свог владику међу собом. Данас то дочекасмо на нашу неописану срећу и будуће добро, које из Твоје високе посјете предвиђамо.

Ово мјесто нема цркве, нема Невјесте, да прими жениха свога, нема звона, да вјернима огласи Твој апостолски долазак, по чему смо сјетни и невесели.

Тврду наду полажући у Те, у љубав наше високе земаљске власти, те у прилоге сретства и пријатеља му, — увјерени смо, да ћемо Те други пут пред црквом дочекати.

А сада испред свега свештенства и народа, поздрављам Ваше В. Преосвештенство са жељом, да овај Твој епохални и први долазак међу нас буде на славу Бога, задовољство Цара, срећу и корист свију нас без разлике вјере и народности, — Живио!

Говор овај *гануо* је господина Митрополита, а и присутне тако, да се је могло опазити на лицу свију: туга за црквом и весеље због доласка Владике. Ово неједнако душевно усхићење прекиде својим поздравом овд. предстојник господин Геза пл. Сирмаји, који је светога владику у своје и у име својих службених органа поздравио, учествујући у радости дочека високог Госта.

Овај величанствени призор и душевну усхићеност многобројне масе народне — поведе Њ. В. Преосвештенство, предвођено својом поздрављачицом, која

је била у прекорамици српском трообојницом опасана — пут свога стана, за који је одређена палача уваженог трговца, Србина Миле Спасојевића.

Да ти је било драги читаоче погледати кад се заљуља поворка народна за својим архипастиром, би' рекао, да је ту вас живаљ из читавог котара. Горња палача стоји на узвишеном брежуљку више цесте В. Преосвештени, пошто овдје цркве нема, стаде под славолуком што је пред кућом начињен, те поче народ свјетовати, што је трајало $^{3}/_{4}$ сата.

Говор Његов био је одјек Његовог задовољства у дочеку, а проткат је таквом љубави, која нема граница нигђе. Садржај говора узвишен је у науци Богочовјека у пуној мјери тако, да га је само један високопреосвештени митрополит Летица овако кадар навести по свом богатом богословско-светском наображењу, те по благородству своје нарави и љубазности. — Тон говора бијо је чисто српско-светачки, — а пријемљивост слушалаца такова, да се је свак у духа претворио, па би рекао, да нико не дише, већ гутајући науку архипастира свога испињу се на прсте, надмећући се, ко ће боље опламенити срце и душу своју са Том, овде никад до сада нечувеном проповиједи.

После овог је Њ. В. Преосвештенство ушло у свој стан са свештенством, те нас благоизволио подучити и ободрити у нашем тешком послу око сазидања цркве у Исуса Христа, а за тијем се је кренуо на ручак, ког су овд. Срби грађани о свом трошку приредили. Ручак је био заиста сходан високом Госту. Испи је здравио Њ. ц. и кр. ап. Величанству, ком је царевка отијевата. Предстојник Владици; римокатолички жупник такође Владици истакнувши жељу за слогом, чим је назвао општу допадљивост међу присутнима. Писац је говорио испред свештенства и грађана у двапут.

По ручку Њ. В. Преосвештенство је посјетило све своје угледније дочекаоце, прегледало парохијско и протопрезватерско звање, а за тијем се вратило у свој стан, гдје му је брат Његове поздрављачице, дијете од 4 године деклamовало: „Стара мајка са девет синова“, чиме је Високопреосвештени веома изненађен био, признавши да у својој дијецези тако нигдје није могао видјети.

Сутра дан 23. о. мј. кренуо је Високопреосвештени пут Прибиниће са описатом пратњом, са којом се благоизволио опростити под „Борјем“ 3 сата далеко од К. Вароша, чиме се ова епохална архипастирска посјета након 500 и више година као прва међу нама обави, на начин, кога је само Србин кадар навести. На овој слави добила је Котор-Варош једну знамениту гаранцију за опстанак и развој свој у вјерском и културном погледу тијем, што је овд. грађанин и честити Србин г. Миле Спасојевић положио темељ постанку овомјесног срп. прав. храма даровавши за градњу истог своје земљиште у варошу, два дана орања луке, чим је свему свијету јавно доказао, да је живио и живи за род свој и вјеру своју.

Тако нам сто доље и оде наш Архипастир, кога и овдје синовски молимо, да сједини своје молитве и молбе са нашима и да их пошаље Цару небеском и упути Цару земаљскоме, е би Га други пут пред црквом могли дочекати.

Лазар П. Ожеговић,
парох.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Прослава превишњег рођендана. Његово Величанство наш љубљени монарх, цар и краљ **Франц Јосиф** I. навршио је 5. (18) августа о. г. 71. годину свога живота. Поводом тијем, као сваке године, тако и сада принешена је Господу топла молитва за здравље и дуг вијек Његова Величанства. Свечано благодарење отслужила су у недјељу 5. авг. прије подне у 9 часова у св. богородичном храму сарајевском Њихова Високопреосвештенства гг. АЕ. и митрополити: *Серафим*, мостарски и *Николај*, сарајевски, уз судјеловање цијелог мјесног свештенства. За вријеме богослужења складно је појало на кору новообразовано црквено друштво композиције госп. Н. Борјановића, а под управом госп. Н. Тајчановића. Богослужењу присуствовале су разне војничке и свјетовне корпорације и народ. — У 11. часова прије подне Њихова Високопреосвештенства гг. АЕ. и Митрополити праћени од свештенства и претставника срп.-прав. цркв. општине сарајевске отишла су у конак, гдје је Високопреосвештени господин *Николај* у име српско-православног клира и народа поднио најпонизније честитке са најтоплијим жељама, да Господ подари дуг живот и здравље нашем љубљеном Монарху. Његова Преузвишеност, поглавар земље, господин барон *Апел* захвалио се на увјеравању о хомагијалној вјерности и одданости српско-православног народа према узвишеној особи Монарха и на честитању, те нам је у одговору своме истакао, да се срп.-правосл. живаљ свагда поуздано може надати очинском благоволењу Његова Величанства.

Према добивеним извјештајима из унутрашњости, прослављен је превишњи рођендан у свима српским православним црквама ове земље најсвечанијим начином а са топлом жељом свију нас, *да Бог тоживи Његово царско и апост. краљевско Величанство, господара нашег Франца Јосифа I. дуго на срећу и напредак свију нас, мудрој бризи Његовој повјеренијех му народа.*

У краљевини Србији.

Дар манастиру Студеници. У радничкој школи београдског Женског Друштва израђен је, по наруџби Њ. Велич. краља Србије *Александра I.* и краљице *Драге*, веома лијеп скупоцјен покривач за ћивот св. Симеона Мироточивог у манастиру Студеници. Израда покривача је умјетничка у погледу композиције и у начину рада. Цртеж је г. професора *Томелбаха*, а израда је била под управом, гђе *Љ. Миленковићке*, управитељице у радничкој школи а у радњи *Св. Љ. Костића*, терзије. Слика Светитеља је свилом везена, а у около је биљни орнаменат златом извезен, а ивице златном јесом опшивене. На покривачу стоји овај наслов: „В. Христа Бога благоверни краљ Александер I. и христољубива превисока краљица госпожа Драга приложише 1901.“

Патријаршески дар. Његова Светост патријарх јерусалимски, изволио је послати њиховим Величанствима краљу Александру I. и краљици Драги на дар једну дивно израђену икону у филиграну: „Рођење Христа Спаситеља“.

Богословија св. Саве. Богословија св. Саве у Београду завршила је ову школску годину о Видов дану. Тога дана прочитана је класификација ученика и раздат је извјештај, по коме је у ново-устројеној Богословији било у школ. год.

1900./1901. свега у I. разр. 41 ученик, од којих по успјеху бјеше: 3 одличних; 15 врло добрих; 12. добрих; понављају испит 6; а 5 имаће поновити разред.

Дом за ученике средњих школа у Београду. По одобрењу министарства просвјете отворили су у Београду са 1. авг. професори гимназије Вука Ст. Караџића: Владимир *Здехар*, Мирко *Поповић* и Милан *Дукић* дом односно конвикт за ученике средњих школа.

Црква у Маћедонији.

Освећење параклиса св. Саве. Преосвештени епископ велешки госп. *Поликарп*, осветио је на свечан начин дана 10. јула о. г. у Дебру параклис посвећен *св. Сави*, првом архиепископу и просвјетитељу српском.

Повратак Маћедонаца у крило матере цркве. Становници српске варошице Штрупиште у југо-западној Маћедонији, у костурском крају, која је до сада припадала бугарској егзархији, вратила се натраг у крило св. матере православне цркве.

Српске школе. *У* Старој Србији и Маћедонији има укупно 157 српских школа, међу овима 3. полугимназије, једна виша ђевојачка школа и једна богословија. *У* овим школама обучавају се 5995 ученика и 836 ученица, а има 199 учитеља и 39 учитељица. Највећи број српских школа налази се у косовском вилајету и то: у скопљанској кази 17, у кушановској 13, гостиварској 10, призренској 10, пећшевској 9, беранској 9, приштинској 8, гиљанској 8, нововарошкој 5 и у пријепољској 5 школа. Прве срп. школске књиге, одобрене портом, штампане су 1889. године у Цариграду.

у Бугарској.

† Митрополит Климентије Његово Високопреосвештенство митрополит *Климентије*, предсједник бугарског архијер. синода, преминуо је 11. о. мј. у Софији. Блажене памети митрополит Климентије био је човјек велика талента, па се одликовао и као добар књижевник. Писао је лијепе драме из бугарског живота, а уз то је издавао и један књижеван лист, око кога је искупио све боље млађе бугарске литерарне снаге. Много је заслуга стекао и око образовања простог народа. Нека му је вјечан спомен!

Црква у Америци.

Православна црква у Њу-Јорку. 9. маја т. г. положен је темељ православној цркви у Њу-Јорку. Св. чин обавио је руски епископ Тихон и архимандрит Рафаило са неколико свештеника.

Књижевне биљешке.

Грчки манускрипт јеванђеља св. Матеја. *У* пошљедњој свједници париске Académie inscriptions et belles-lettres објавио је *X. Омон* два примјерка изгубљених 10—12 страница *грчког манускрипта јеванђела св. Матеја*, који је написан златним унцијалним словима на пурпурном пергаменту. Ове фотографије манускрипта доспјеле су у збирку француске народне библиотеке у прошлој години, а сам манускрипт нађен је недавно у Русији, у Мариупољу на сјеверу Азовскога мора. Овај пронађени одломак попуњује празнину у тексту париског јеванђеља из Синопе (XVIII. 9—16), а долази између страница 21. и 22. у одломцима манускрипта.

Фотографије, које је проф. казанског универзитета Ајналов послао, о томе нас без сваке сумње увјеравају.

Папирус из 2. вијека по Хр. У Охирхинхосу пронађен је један папирус, који садржи у себи I. главу *св. јеванђеља Матејева*. Овај папирус потјече из 2. вијека, наиме из године 150. послије Христа. По свој прилици да припада истој оној класи, којој и кодекси: синаитски и ватикански.

Читуле.

Јереј Никола Митровић-Поповић, умировљени парох „дубнички," у протопрезвитерату зворничком, преминуо је након кратког али тешког боловања на Ђурђев-дан 1901. год.

Покојник је рођен год. 1837., а рукоположен 15. и 22. маја 1862. год. за ђакона односно презвитера од блаженопочившег АЕ. и Митрополита зворничко-тузланског, Дионисија Илијевића.

Иза себе оставља сина свештеника, који га је још за живота на парохији замјенио. Вјечна памћ!

Свештеник Јован Ј. Врањешевић, парох добојски преминуо је 24. јула о. г. код својих родитеља, попа Јове и матере Тривуне у селу Стабанци. Опојат је сјутра дан од тројице свештеника и од многобројног народа спроведен и сахрањен код цркве св. Пророка Илије на Зборишту.

Покојник је рођен 1869. мјесеца септембра у селу Стабанци. Основну школу свршио је у Малом Граду код Глине (Банија) 1880., грађанску у Глини 1884., а богословију у Рељеву 1888. све са одликом. По свршетку богословије био је три године срп.-нар. учитељ у Грачаници до 1891., гдје се и оженио и те године пред Ускрс у Сарајеву буде рукоположен. Прва му је парохија била Еминовци. Ст. Мајданског протопресвитерата, гдје је само био једну годину, а од 1892. па до смрти служио је у Добоју.

Покојника оплакују тешко ожалошћени родитељи, двије му нејаке кћерке Госпава од 10 год. и Милица од 7 година, (које су без мајке остале прије двије године) као и остала родбина и народ српски, коме је на поносе пастирску и народну дужност вршио

Покој му племенитој души!

„Источник" излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга у Сарајеву.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 31. августа 1901. Бр. 16.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: свиђел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.

Разјаснимо најприје шта је то атом. Је ли атом фактичкога бића; да ли он заиста постоји? На то нам најбољега одговора даје кемија. Она тврди, да атоми не постоје. Природњаци су узели атом само као хипотезу, да би могли растумачити неке појаве (свјетлост, електрицитет, дјељивост у материје и т. д.) Атом означава неки дјелић, који се даље не да дијелити. Ми видимо, да се сва тијела могу дијелити. Та дјељивост ће имати неких граница; најмањи дјелићи, који се неће дати — у претпоставци — дијелити на мање дијелове, јесу атоми. Но у ствари нико није дошао до атома. Атом по етимолошком значењу ријечи значи: оно што се не може сјећи, дијелити. Према томе је атом само појам, само претстава нека, којој не одговара фактичност; он фактички не постоји, и ако га наше мишљење претпоставља. То потпуно потврђује кемија, која каже, да је све сложено не из атома, који не постоје, већ из молекила. Атом је дакле хипотетичка истина, и пошто не постоји, не може му се приписивати механична снага. Природне науке су почеле напуштати атоме, као материјалне дјелиће, па често под атомима разумијевају нека средишта снагâ (атоми са снагом). Атоми дакле не постоје реално, већ само као математски израз. „Ко атомима признаје озбиљног, објективног значаја, тај је још у

филозофским фантазијама природних наука, које упркос својој емпиријској подлози ни корака нијесу учиниле у разумијевању унутрашњег бића природе“[1]. Сва тјелеса су, каже се, састављена од атома, па ипак не смијемо атоме сматрати материјом. „Називи у природним наукама „материја и атом“ јесу једно другом сасвим противни: непипљиви, чулима неприступачни; прости атом, који од себе не може дати никакве појаве, јесте чиста негација пипљиве, чулима приступачне, сложене материје, која се приказује као појава; поред појма о атому ишчезава потпуно појам о материји“[2]. То такође доказује, да је атом чиста замишљена претстава.

Пошто су дакле атоми апстрактне природе, то ће и цијела атомистика бити фикција. Пошто атоми не постоје, то не би постојале никакве супстанције уопће, а тада, пошто нема супстанција, узрока, не би било ни појава, не би било ни живота, ни свемира.

Наведени разлог би једини био довољан, да покаже како се атомистичка хипотеза не може одржати. Али ми имамо и других аргумената. Узмимо да заиста постоје ти замишљени атоми. Они би били узрок тјелесима, која су из њих сложена. Атом сам као супстанција није појава, а тијело, које је сложено из безброј атома, јесте појава! То је несмисао. Пошто је сваки атом самостална супстанција, то скуп атома мора бити скуп супстанција. Онда баш не би било појава, већ би саставни дијелови свемира биле све саме супстанције. Примијенимо ли то на душевни живот, ми би смо у човјеку морали признати, толико самосталних дијелова, колико има у њему атома. И тада би се заиста могло говорити о некој гомили душа код животиња и човјека, као што се то по некад и чује.

Пођимо још даље! Атомистика вели, да су атоми мртви, а живот је сложена веза атома. Ради питања, како се атоми могу свезивати, ко их свезује, постала је теорија о атомима са снагом, т. ј. да сваки атом има у себи снаге, помоћу које се креће и спаја с другим атомима. Но тим се ипак није избјегло оно, што се хтјело том хипотезом избјећи, наиме да се веза атома не припише нити случају (јер здрав разум не може ни помислити, да би слијепи случај могао произвести цијели свемир), нити општем природном закону, за који предирају природне науке, јер кад би атоме свезивао општи природни закон, онда би он био врховна супстанција, а тада би атомистика прешла у универзализам. Дозволимо пак и што се не може дозволити, наиме да сваки атом има у себи снагу, помоћу које се креће

[1] J. Schaller: „Leib und Seele“ стр. 145.
[2] Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele“ I. стр. 22.

и спаја с другим атомима: ипак није отстрањено питање, на који начин постаје живот. Јер ако је он компликована веза атома, а сами атоми, и ако се могу кретати, још не морају бити живи, пошто кретање није једини битни знак живота: питамо, ко је нагнао атоме баш у ту компликовану везу? Као што се види, неминовно се опет мора доћи или на случај или на природни закон.

Атомистичком се дакле још мање могу протумачити појаве, акциденције, него универзализмом, те она још мање има права, да одриче посебне супстанције. Она нам донекле може протумачити механички састав тјелеса, али живота не може протумачити, изузев да атоме сматра као живе супстанције, што би опет био несмисао, јер тада би сви атомски спојени, дакле сва тјелеса у свемиру, имали живота. А још теже је и немогуће протумачити атомистичком душевни живот, који је од физичкога сасвим различан. Како ће се атомистичком протумачити свијест? — Ни да су сви атоми свјесни, не би се могла протумачити свијест, јер скуп малих свијести никад не би могао дати јаку развијену свијест, пошто би та сума могла бити само по количини већа од својих прибројника, а никако не по каквоћи, исто као што се од сто паметних људи не може саставити један, који би у себи имао својства свих сто памети.

Тим смо укратко прешли наводе противника учења о супстанцијалности душиној и наша тврдња, да је душа као биће самостално и просто посебна супстанција, и то супстанција жива, потпуно је доказана. У потврду своје теорије навешћемо мнијења највећих капацитета о том предмету. Декарт признаје душу за супстанцију, а посебне супстанције налазе пријатеља себи у Leibnitz-у (монаде), Herbart-у и другим славним филозофима. Ulrici, један од најзнатнијих психолога новога времена сматра душу супстанцијом и каже, да је она по свом бићу и дјеловању увјетна супстанција, но при свем том јој се не може одрећи својевољност; њена спонтана снага може се изразити и дјеловати, ако је ту увјет њеном дјеловању; докле увјета нема, дотле је она само тежња, само неиспуњен нагон[1]). R. Wagner и ако баш није сувише наклоњен религији, вели да из религиозних мотива признаје души посебну супстанцију, а на то га гони морални доказ о бесмртности душиној[2]). H. Fichte[3]) и Dr. Schneider[4]) мисле исто тако. Хегелијанац Goeschel наводи ријечи блаженога Августина: esse non habet contrarium nisi non esse: unde nihil est essentiae contrarium. Nullo modo igitur res ulla

[1]) Dr. H. Ulrici: „Leib und Seele" I. стр. 216.
[2]) J. Schaller: „Leib und Seele". стр 22.
[3]) „Die Idee der Persönlichkeit . . . .„ стр. 38.
[4]) „Die Unsterblichkeitsidee . . . ." стр. 56.

esse potest contraria illi substantiae, quae maxime ac primitus est[1]). Под том супстанцијом разумијева блажени Августин душу, те му се придружује и Goeschel, као што се види из његовог даљег разлагања[2]), а могли бисмо навести још велику множину аутора, који такође заговарају супстанцијалност душину.

Да расправимо одмах, како хришћанска филозофија гледа на ово питање. Schaller у полемици својој са R. Wagner-ом вели, да се Wagner вара, ако мисли, да је хипотеза о посебној душиној супстанцији у свези с хришћанском вјером и да слободан морални рад, вјера и морални поредак и бесмртност без те хипотезе не може постојати[3]). Наравно да хришћанство у својим изворима нигдје не спомиње душу као супстанцију, јер се у оно вријеме та ријеч није употребљавала тако јако као данас, а св. Писмо је писано не за наученаке, већ за цио свијет, који не би те ријечи разумио. Не смијемо се само ограничити на назив, већ погледајмо дух и смисао извора хришћанских, па ћемо се увјерити, да Schaller-ова тврдња ни најмање не стоји. Засада упућујемо само на то, да св. Писмо на силним мјестима — велик би посао био испитати сва та мјеста — спомиње душу као живо и самостално биће, почевши од Генезе, па све до Апокалипсе, приписујући души сва својства, која ми данас приписујемо супстанцији[4]), а осим тога као бићу самосталном још и својства интелективна[5]). Хришћанско учење о анђелима и демонима и сувише је познато, да би смо морали и на то упућивати. Ова бића не разумијевају се у св. Писму и Предању алегорично, већ баш дословце, буквално.

Хришћанска филозофија одлучно стоји уз супстанцијалитет душин, признавајући је бићем самосталним, простим, одличним од тијела. Одречемо ли души супстанцијалност, ми, ма да је називамо „енергијом", „радом", „процесом", „прогресом" и т. д., стављамо њен живот у зависност од тијела, тако, да је можемо као и материјалисте назвати тјелесном функцијом. А томе се хришћанска филозофија најодлучније противи. У свима филозофским хришћанским системама се уз душу нераздвојно везује и њен супстанцијалитет[6]), а то је такође једна тачка, с које хришћанство полази, доказујући душин инкоруптибилитет. Хришћанска филозофија мора почивати на начелима хришћанске

[1]) „Von den Beweisen für die Unsterblichkeit . . . ." стр.

[2]) Ibid стр. 193—4.

[3]) „Leib und Seele" стр. 19.

[4]) Сf. Мат. X. 28; II. Кор. V. 1. и т. д.

[5]) Сf. Бит. I. 26, 27; Сир. XV. 14, 15; Ефесц. IV. и т. д.

[6]) Dr. P. Hacke: „Handbuch der allgem. Religionswissenschaft" I. стр. 140, 166. Н. И. Рождественскій Христіанская Апологетика" I. стр. 423.

вјере, која учи, да је душа биће одлично од тијела, да се она послије тјелесне смрти враћа Богу, Који ју је и дао[1]).

Тим смо готови са разлагањем о супстанцијалности наше душе, на основу којег ми душу сматрамо за увјетну супстанцију, која има узрок своме бићу у Богу. Кад бисмо душу схватили као оиђу супсупстанцију, не бисмо могли говорити о њеном постанку.

Само од себе се каже, да душа као увјетна супстанција постоји у времену. Било је теорија, које су училе, да људске душе постоје од вјечности, или бар да су створене давно прије тијела. То је т. зв. учење о преегзистенцији душа. Ово гледиште је осим старе филозофије нашло уточишта и код црквеног писца I. периода, знаменитог Оригена. Ориген је држао, да су људске душе сворене прије тијела, те их авђели с неба доводе у тијело. Ово учење Оригеново осуђено је на петом васељенском сабору. Црква дакле онакво мишљење одбацује.

Ова је мисао владала у класичкој старини, па ју је дакле Ориген одатле примао. Особито је та наука разрађена код Платона, који на Сократова уста доказује, да су наше душе постојале још прије него што смо се родили[2]). Слично је гледиште било код старих психопневмона.

Теорија о преегзистенцији душа је данас заспала. Она нема више у науци заштитника, јер се њом не могу протумачити појаве душевног живота. Јер кад би душе људске биле створене прије тијела, оне би прије сједињења с тијелом живјеле неким животом, а на души новорођенчета се то ни најмање не познаје.

Други начин тумачења о постанку наше душе јесте метемпсихоза. То се учење такође развило у старом свијету. Јевгра његова је у овом: душе постоје од вјечности и оне су вјечне, али пошто се на земљи у тијелу окаљају гријехом, то послије тјелесне смрти не могу одмах доћи у стално стање мира, већ путују из тијела у тијело, па не само човјечије, већ и у животињско и биљно тијело. То њихово путовање траје дотле, док се сасвим не ишчисте од гријеха и тек онда иду у небо.

Матемпсихози је домовина Индија и Египат. Познато је, да су Египћани вјеровали, да душе људске послије тјелесне смрти путују по другим тјелесима, а тек послије 3000 година се враћају опет у своје старо тијело. Одатле се то учење раширило и у Грка. Питагора и Емпедокле су били присталице ове теорије, а и Платон је прима. Питагора је држао за себе, да је он некад био Еуфорб, кога је Мене-

[1]) Екклезијаст XII. 7.
[2]) „Phoëdon" сар. 21—23.

лај убио под Тројом; касније је опет живио у Хермотиму, пророку у Клазомени и т.. а Омир је у вријеме тројанског рата живио као камила у Бактри[1]). Сократ мисли, да одмах послије смрти иду боговима душе само оних, који на земљи филозофирају, дакле јаче интелектуално развијене, а душе грјешника морају ићи у животиње, и то у оне, које су симбол онога гријеха, у који је душа на земљи падала: душе гордих људи, пијаница и т. д. иду послије тјелесне смрти у магарца или њему сличне животиње, душе окрутника, тирана и отимача иду у грабљиве животиње и т. д.[2]).

Основ овоме вјеровању биће свакако религиозан. Човјек сазнаје своју немоћ, своју слабу природу, а пошто је увјерен, да је сам свом гријеху крив, мисли да мора и испаштати сам своје гријехе дотле, док се од њих не изгуби сваки траг. Вјеровања у метемпсихозу има и данас у дивљих непросвијећених народа[3]). Занимљивих података о данашњој метемпсихози има у Tylor-a[4]).

Већ та околност, што је ово гледиште било прошарено само у класичкој старини, а данас у непросвијећених народа, довољно је, да нам покаже његову наивност. Оно не треба научног побијања.

Међу новим теоријама о постанку душе сретамо се опет са материјализмом, који учи, да душа постоји дисањем, и да се у строгом смислу душа и састоји у дисању. То већ да каже и сама ријеч: душа, дух. Са правим дахом долази по тој теорији душа у човјека: per spirabilem auram animus impellitur[5]). И да се не обазиремо на то, што то гледиште никако не тумачи постанка душиног, обраћамо пажњу на то да изрази „душа долази“ и „impellitur“ сами већ кажу, да је душа и прије тога акта постојала, а на тај би се начин она само здружавала с тијелом.

Од свих теорија о душину постанку најниже се одликује теорија креације. Присталице њене вјерују, да све душе ствара Бог. На који начин и кад Бог ствара душе — у томе се такође и поштедњаци ове теорије разилазе, јер док једни уче, да Бог ствара непосредно за свако живо биће душу, дотле други питају: како би те душе, које Бог ствара послије пада Адамова, биле окужене гријехом прародитељским, јер оне као бића, која непосредно излазе од Бога, морају бити чисте. Са гледишта Хришћанске религије дакле ни оваква наука није оправдана, мада ју је заступило више црквених отаца (Теофил Антиохијски,

[1]) E. B. Tylor: „Die Anfänge der Cultur“ II. 13.
[2]) Plato: „Phoëdon“ cap 31, 32.
[3]) „Die Anfänge der Cultur“ I. стр. 453, 2—17, 102—103, 356—358.
[4]) Dr. J. Ennemoser: „Ursprung und Wesen der menschlichen Seele“ стр 72.
[5]) У новој науци брани метемпсихозу и палингенесију (теорију, да се један исти човјек много пута поново рађа) Шопенхауер: „Die Welt als Wille und Vorstellung“ I. § 63.

Ћирил Александријски, Теодорит, Хиларијe, Јероним и др.). Једна грана ове теорије је традуцијанизам. Овај учи, да Бог ствара душе посредно, т. ј. оне се развијају и постају од родитељских душа, као из неког стабла (ex traduce). Душа дјетиња постаје од душе родитељске.

Питање, на који начин постаје душа, јесте за нашу расправу а особито за питање о бесмртности од највећег значаја. Ми душу сматрамо за супстанцију, а знамо, да је супстанција биће просто, недјељиво. Према томе је тешко довести у склад њену супстанцијалност и њен постанак по традуцијанизму. Кад бисмо се сложили са теоријом непосредног стварања дошли бисмо у сукоб, као што смо видјели, са религиозним становиштем, а уједно и са науком. Јер неоспорна је истина, да човјек душу своју има у наслеђству од својих родитеља. То нам потврђује искуство. Нико неће порећи, да дјеца имају много особина, наслијеђених од својих родитеља. То је т. зв. атавизам (у ширем смислу). С тим фактом морамо рачунати. Ако би за сваког човјека душа била створена засебице, онда не би могло бити душевног атавизма. Међутим се увјеравамо, да га има. Многе страсти, нарав и разне душевне склоности често човјек доноси већ на овај свијет као наслеђство од својих родитеља. Душевни атавизам је на филозофском језику оно, што се црквеним изразом зове: прародитељски гријех. То је разлог, који туче теорију строге креације, а не као што мисли Teichmüller, да би се Бог у креацији могао збунити, па метнути у човјека псећу или какву другу душу[1]). Кад у Богу не бисмо гледали у свему апсолутно биће, могли бисмо тако тврдити. Teichmüller сматра Бога отприлике — sit venia comparatione — као америчког поштара, који има посла са неколико хиљада шкрабија (чекмеџета, фијока), па се лако може побунити, да метне писмо у шкрабију у коју не треба. Ми пак Бога сматрамо као биће премудро, које се не може као човјек збунити. (Атавизам разумијевамо под овом ријечју у овој расправи свагда: наслеђивање душевних особина) је дакле факт, који се са стране науке у основи противи теорији непосредног Божјег стварања.

На који се начин може атавизам довести у склад са душином супстанцијалношћу? Да на ово питање одговоримо, морамо се опет обазријети на живот наше душе, наиме на оно стародавно питање о сједишту душином у тијелу. Гдје ћемо смјестити душу и гдје ћемо је у човјеку тражити? — Спиритуализам сматра душу као неки душевни атом и по њему ће душа као атом морати имати у тијелу своје стално мјесто. Но одредимо ли посебне мјесто као сједиште на-

[1]) „Über die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 99.

шој души у тијелу, падамо и нехотице у материјализам, који учи, да је мозак сједиште душе. Ми смо материјализму на свом мјесту већ одговорили, да је мозак само одлични орган душин, а „бесмислица је научно тврдити, да је он њено сједиште“[1]). Ако се разруши мозак, нема душе — то је истина, али ако се извади желудац, срце и т. д. опет нема више душе у тијелу. Оправдано је према томе рећи, да је сједиште душино у срцу, желудцу и т. д.). Шта више, могло би се по томе рећи и да је сједиште душино у нози, јер често се гаси живот и нестаје душе из тијела и при јакој повреди ноге (н. пр. при јакој рани, несрећној ампутацији и. т. д.). Као прост рад морала би душа и по материјализму имати сједиште у једном атому нашег мозга и из тог би атома она руководила и управљала осталим атомима у мозгу као моћима или центрима душевног рада. Материјализам наводи за потврду своје тврдње дјецу са двије главе. Ова природна игра пак ништа не говори у прилог материјализму. Јер ако може једна глава да спава, док је друга будна, то заиста значи, да су ту двије душе. Наука заиста каже, да су те двије главе срасли близанци, двије неразвијене индивидуе. Истина је, кад се запара по тијелу таквог дјетета, осјећају обје главе, али то значи, да се обје главе или душе служе једним тијелом, па је по томе онда то једно тијело сједиште обију душа. Овакна природна недоношчад су врло ријетка, а уједно по правилу врло кратког вијека (што је опет доказ, да тијело није способно за живот, јер није нормално развијено, а аномалије не бисмо морали ни узети у рачун), да би се могло потанко испитати њихов душевни живот.

Један атом мозга не може бити сједиште душино, а као што смо напријед видјели, не може то бити ни цио мозак, нити може бити икоји дио на тијелу човјечијем. Наравно, да човјека лако завађа на мисао, да је сједиште душино мозак, та околност, што се свијест губи при повреди мозга. Но то је лако разумјети, кад знамо, да се душа исказује преко мозга, али смо видјели опет, да свијести може нестати и при повреди других дијелова тијела. А кад мозак није у тијелу, он више није жив, већ мртав дио тијела. Гдје му је тада душа?

(Наставиће се.)

Историја чина причешћивања у источној и западној цркви.

— Написао: А. В. Петровскій.

Једна између карактерних особности историјскога развитка источних и западних литургија показује се у разноврсним измјенама

[1]) W. Wundt: „Vorlesungen . . .“ ст. 7.

њихова састава. Продужујући се у току готово од 14 вијекова примила је литургија у разним периодама различне одсјаје и правце, испуштајући сад прежнвљене своје вријеме молитве и читаве своје саставне дијелове сад састављајући ново, а сад опет сравњујући их са ранијим комбинацијама форма, које постоје. Измјене пошљедње врсте (литургије) између осталог виде се у чину причешћивања. Његов суврсмени облик представља не толико корјенито преиначење старог облика, колико уједностручивање, сједињење два растављена дијела у једно. Таким се бар карактером одликује чин причешћивања у православној цркви. Већом је пак разликом проникнута историја тога чина у западној цркви. Она је измијенила стари облик причешћивања св. тијелом, те је у једно вријеме била склона, да усвоји касније (новију) праксу грчке цркве, али на крају крајева пошла је посебним путем, употребљавала је своју посебну праксу. И док је источна црква измијенила чин причешћивања само један пут, западна је пак три пута. По свједочанству битних података историја сличних промјена своди се на шљедеће.

Најстарији начин причешћивања, као и начин свршивања цијеле литургије, био је: тачно понављање сугласних евхаристичних облика пошљедње пасхалне вечере Христове. Његове знамените ријечи: „Сіе творите къ Мое воспоминаніе“, имале су за апостоле и њихове прејемнике смисао не просте тек заповиједи, да свршују Спасителем установљену тајну, него и напутка на облик и начин њена свршавања („сіе творите“[1]). А пошто је Спаситељ предао апостолима најприје хљеб, а по том пак чашу (Мт. XXVI, 26—7; Мр. XIV. 22—23; Лк. XXII, 19—20), то су и први Хришћани побашка примали тијело и крв, при чем им се даје евхаристични хљеб у руке. Да је ова пракса одиста постојала, посвједочавају многобројна свједочанства отаца и учитеља обију цркава. О њој говоре: Климент Александријски[1]), Ориген[2]), Кипријан[3]), Тертулијан[4]), Дионисије Александријски[5]), Григорије Назијазин, Василије Велики[6]), Јован Златоусти[7]) и особито Кирил Јерусалимски. Док нам први назначују само факт примања евхаристичнога хљеба у то вријеме у руке, он нам даје потпуни и потанки опис цијелога чина причешћивања. „Приступајући“ — говори он — „прилази не спруженим песницама и не с растављеним прстима, него метнувши десницу на длан лијеве руке, те скупивши тако

[1]) Stromat I. 1, 5. Migne, Cursus compl. t. I. col. 692.
[2]) In exod. hom. 13, 3 ibid. tom. XII, col. 391.
[3]) De lapsis. cap. 16, 22, 26 ibid. t IV. col. 479, 484, 486.
[4]) De idololatria c. VII. ibid. t. II. col. 669
[5]) Eusebius. Hist. Eccl. VII. 9, p. 104, 1617.
[6]) Epist. XCIII. ad Caesariam patritiam de communione. Ibid. tom. XXX. col. 485.
[7]) Ad populum Antiochenum hom. XX. ap. V. ibid. t XLIX, col. 1125.

десну шаку прима Тијело Христово... За тим прилази и чаши крви скрстивши руке и у виду поклона с поштовањем говорећи: амин“ [1]. Пракса, коју је завео Кирил Јерусалимски и други црквени оци, јавља се као обична у источној цркви и још много касније. Њу је потврдио Трулски сабор 692. г. (101 пр.) [2], забрањујући употребљавати при примању св. тијела златне и сребрне судове; о њој спомиње и писац VIII. в. Јован Дамаскин, [3] а најкашње ну познаљају споменици старохришћанске иконографије. Овамо спада приказивање евхаристије у јеванђељу росанском (VI. в.), Равуловом (586.) и Париске националне библиотеке Nr. 74 (XI. в.); у псалтирима Лобковом (IX.), атоно-пандократорском (IX. в.), британском (XI. в.) и барберинском (XI. в.); те даље у мозаику Кијево-Софијскога сабора и Михајловскога манастира (XI.—XII. в.), у фрескама Некрезовим [4] и т. д. Сва ова приказивања представљају апостоле с раширеним рукама за примање евхаристичнога хљеба, но при томе акт причешћивања приказан је у једних таком сликом, да се Спасителу, — Који држи у једној руци чашу, а у другој комад евхаристичнога хљеба, — приближује група апостола, и први између њих, или пак сви, сагнувши се, пружа руку за примање евхаристије (јеван. Равулово); у других се пак приказивање дијели на два дијела: у једном И. Христос предаје шесторици апостола хљеб, а у другом чашу (јев. руско, псалтири: лобкова, британски и атонопандократорски, мозаик Кијево-Соф. сабора). Што се пак тиче значења наведених споменика за опредјељивање трајања старе праксе, то они имају неједнаку вриједност. Једни обнављају суврему им праксу, а други, по свој прилици, преживјелу, прошлу. Посљедњем спадају приказивања, која су се појавила послије IX. в. Како ћемо то већ ниже видјети, чин причешћивања у овом периоду изгубио је свој стари првашњи облик.

У истом вијеку пада господство старој пракси и у западној цркви. Тако, по свједочанству Беде Пречасногa, један је између монаха заједничкога манастира, причешћујући се пред смрт, примио евхаристију у руку. [5] Случај, који је Беда открио, пада при крају VII. вијека но може имати важности и за почетак VIII., јер Беда не би (735.) остављао без икакве примједбе промјену у пракси причешћивања, кад би ова постојала. Још касније по времену свједочанство излажу „Статути св. Бонифација“ († 754.). Они прописују, да

[1] Catech. myst. V, 21—22. Migne, Cursus compl. t. XXXIII, col. 1125.
[2] Правила св. вселенскихъ соборъ. Вып. III, ч. 2 стр. 605.
[3] De fide orthod. IV, 13. Migne, tom. XCIV, col. 1149.
[4] Н. В Покровскій. Евангеліе въ памятникахъ иконографіи, стр. 277—282. Шет. 1892.
[5] Historia Ecclesiastica IV, 24.

се евхаристија даје у уста само онима, који су на смрти [1]) и исти нарећују, да се здравима даје хљеб у руке. Ове се праксе држала римска црква још и даље. Необоримо свједочанство за споменуто стање дају нам споменици западне умјетности. Тако су приказивања евхаристије у сакраментима: тўрском (IX. в.), мецком 855.), у хетингенској универзалној библиотеци и у Бомберговој A, 11, 52 (крајем X. или почетком XI. в.), у антитонарији Nr. 390—391 града Gallen-a, у јеван ђелистару берлинскога музеума бакрорез (средином XI. в)., и на златном релифу олтарнога стуба у граду Асену (X. в.) [2]). Спаситељ је овдје представљен, као што је и у споменицима византијске иконографије, гдје пружа десном руком чашу, а лијевом хљеб (тўрски сакрамент), и сва се разлика састоји у томе, што пошљедњи стоји не један или други апостол, него управо Јуда издајник: само он једини пружа руку за примање хљеба. Приказивања исте врсте сретају се чак у споменицима XI.—XIII. в. (емаљска фијока, падао Каје, минијатура рукописа националне библиотеке Nr. 9561 [3]). Но док се први између многобројних споменика могу подјамчити за готовину новопроизведене с њима праксе, то се она у другим јавља готово анахронизмом. XIII. вијек представља за западну цркву вријеме нових облика причешћивања, који и сад у њој постоје. У исто вријеме са старом правшњом праксом налази се у римској цркви и обичај, да се евхаристични хљеб даје не у руку, него управо у уста. Прво историјско свједочанство о том спада у VI. стољеће, а припада Григорију I. У трећој књизи својих дијалога он приповједа, да је у вријеме путовања папе Агапета (533.—6.) у Константинопољ био му приведен парамтик (хром и слијеп бијаше), да га напојечи. Послије свршетка жртве папа га је поставио на ноге, а послије „cum ei dominicum corpus in os mitteret", раздријешн и уста [4]). Ванредни случај, који је навео Григорије I., не допушта, да се изводи на степен општега правила; он нам само за то јамчи, да се начин причешћивања, болесника — који су препоручили „статути св. Бонифација", — практиковао још и у раније вријеме. Но допуштајући испрва само у изнимним случајевима, касније употребљује се као обични начин за причешћивање и одраслих. Тако Кордовски сабор 839. г. спомиње о једној шпањолској секти—казијана, да они примају евхаристични хљеб у руку и не желе, да се причешћују у црквама, јер се тамо св. хљеб даје у уста [5]). Указу-

[1]) Hardnin. Acta conciliorum. t. III. p. 1945.
[2]) Dobbert. Repertorium für Kunstwissenschaft. Abendmahl Christi in der bildenden Kunst. XVIII. B. s. 349—352, 359; 364—5.
[3]) Н. В. Покровскій. Евангеліе въ памятникахъ иконографіи, стр. 292.
[4]) Dialogorum Libri quatuor. Lib III, cap III, Migne. Cursus compl. t. LXXVII. Col 225.
[5]) Hefele. Konziliengeschichte IV, 2, 99.

јући на постанак и битисање нове праксе, сабор у исто вријеме доказује, да се она не одликује особитом старошћу: у противном случају секташи не би имали доста тачнога основа за протестирање. У истиXI. вијек спада појава наведене праксе и у предјелима Француске. Прави и јасни напутак за то налазимо у одлукама рујанскога генералнога синода из времена Лудвика Муцавога († 879.). У глави о евхаристији он захтијева, да презвитер причешћује ђаконе и ипођаконе, као служитеље олтара, сопственом руком, а мирјанима (људима и женама) да даје евхаристију не у руке, него свакако у уста [1]. Синод не мотивира свога наређења, но уводећи нови начин причешћивања за мирјане, самим тим показује, да су се они дотлен причешћивали једнако с духовницима. И тако се дакле већ и у Француској почела уводити нова пракса у употребу. Што се тиче дуготрајности њена битисања и ширине њена распростирања, о том је тешко ма шта било опредијељено рећи. Литерарни споменици о њој више не спомињу, а у споменицима умјетности очи се спомиње само два пута: у приказивању евхаристије у штутхардском псалтиру почетком X. в. и у јеванђ. св. Берхарда почетком XI. в. [2]. И у једном и у другом представљен је Јуда издајник, гдје прима евхаристични хљеб не у руку, него у уста. С тога је природније мислити, да је споменута пракса била само дужношћу некојих цркава и да није ушла у свеопшту употребу. Она је представљала само кратко-времену појаву, као забрањени трулским сабором обичај источних Хришћана, да употребљују за примање евхаристичнога хљеба судове од злата, сребра и других метала и обичај западних, да покривају за исту сврху руке платненим покровцима.

(Наставиће се).

О времену постанка црквених одежда.

— **К. С-на.** С руског **Драго К. Урошевић**, свештеник —

Задаћа је овог чланка — како нам показује и сам наслов — да се одреди оно вријеме, у коме су почели клирици употребљавати

[1] Harduin. Acta conciliorum t. VI, p. 205. Hefele (Ibid. III, 2. S. 116) и по његову примјеру Probst (Die Abendländische Messe vom 5. bis 8. Jahrhund. 1816. г. S. 476.) превиђа постанак проматране праксе у VII. столећу.

Основом за сличан назор послужило је правило толедскога сабора 675. г.: „jam vero quicumque aut defidelium aut infidelium nimio corpus Domini absque inevitabili infirmitate proiecerit: si fidelis est, perpetua communione privetur; si infidelis, et verberibus subdatur et perpetuo exilio relegetur“ (Harduin. ibid. III, 1028). Преводећи ову половину давног устава на слиједећи начин: кад ко од здравих повратн из уста тијело Христово, то он мора бити „одлучен“, и тврдећи, да примједба „повратити тијело из уста“ претпоставља се на давању га у уста — Hefele и долази до закључка, да установа толед. сабора представља прво по времену свједочанство о новој пракси. Но сличан закључак основан је на слободном преданју оригиналнога текста.

[2] Dobbert. Abbildungen im Repertorium für Kunstwissenschaft. B. XVIII. s. 365—7.

искључиво црквене одежде при богослужењу, т. ј. кад су се почеле употребљавати одежде, које су се разликовале не само од свјетовног одјела, него и од одјела клирика, које су они у друштвеном и домаћем животу употребљавали.

Да би ријешили стављену задаћу, морамо се осврнути на прве вијекове хришћанства, а прије свега на вријеме апостолско, јер од њиховог времена и потиче обредно хришћанско богослужење, те ћемо тамо потражити разјашњења истакнутом горе питању.

Неки научењаци[1]) а поглавито *Бона*[2]) тврде, да је апостолско вријеме, — вријеме постанка црквених одежда. По њиховом мишљењу, апостоли су установили нарочите одежде, које су се у снему разликовале од обичног одијела, које су морали свештеници употребљавати при богослужењу.

Па и поред свега тога, узалудно ће нам бити свако истраживање о постанку sacrarum vestium, као о апостолској установи. О томе нам нема никаква спомена ни код апостола, ни код доцнијих писаца црквених, па нас ово доводи у сумњу: да ли су увели апостоли и како и какве формалне богуслужбене одежде, које би се разликовале од обичног одијела.

Бона, додуше оправдава своје мишљење позивајући се на ријечи блаженог Августина, гдје овај каже у књизи „о крштењу“ између осталога и то, да све, што постоји у васељенској цркви, ако није установљено сабором, а оно је предано аукторитетом апостола[3]), — али нам ипак ове истините ријечи црквених учитеља не могу послужити ни за најпотребније разјашњење; а исто тако немају ни онако опширно значење, какво им приписује Бона, нити имају икакве везе с нашим питањем. У противном случају — а на основу тих ријечи — могло би се признати цијело богослужење са свима својим појединостима, као апостолска установа, то била историјска нетачност. Осим тога увођење новог црквеног богослужбеног одијела, које би се сасвим разликовало од обичног, свјетовног одијела, у прво доба хришћанско био је не само тежак, већ управо немогућ посао. Таково је одијело требало да има с једне стране умјетничку израду, а с друге стране за то су потребне удобности, спокојства и благостања, али од овога ни једно ни друго није могло бити у првим хришћ. општинама, које су се већим дијелом састојале из сиротних и незнатних људи, а уз

[1]) Kreig. Kleidung liturgische. — vestes sacrae — у Real-Encyclopädie des christlichen Alterthumes von F. X. Kraus B. II. s 175.

[2]) У свом дјелу Rerum liturgicarum libri duo 1674. — Lib. I. cap. V. col. 41—43; conf. cap. XXIV. col. 324—325.

[3]) De Baptismo lib. IV. cap. 24. Quod universa tenet Ecclesia, nec a Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur — Bona. Cit. op. Lib I. cap. V. col. 42.

то су са свих страна биле притиснуте од непријатеља. Дакле ни унутрашњи ни спољашњи живот цркве није био доста јак за уважање таквих одежди. Већ сам овај факт противурјечи свима реалним условима — као што ћемо даље видјети — при којима су црква и хришћанство ступили у свијет. Једном ријечи треба да се сасвим одбаци мишљење о непосредној установи sacrarum vestium од стране а постола a profanis et communibus distinctarum[1]). Али ће свакако бити сигурније и истинитије, да су богослужбене одежде клирика примљене и позајмљене у вријеме апостола, или најдаље у вријеме њихових најближих шљедбеника и то из одежда старозавјетног свештенства, прекопиране с њих и начињене по њиховом обрасцу тако, да су се у доцнијим вијековима са свим разликовале од обичног свјетовног одијела. Овоме мишљењу положили су темељ литургисте XII. и XIII. вијека.

Овај је период знаменит особито у истраживању и испитивању црквеном, али је он и вријеме особитоме цвјетању символике. У то је доба настало велико интересовање за библију и све се готово сводило на символичко тумачење. Тако је символизам завладао био и у тумачењу левитских одежди. Полазећи пак од тога становишта, да је откривена старозавјетна религија основ ново-завјетној, тадашње су литургисте особито настојале, да у истраживању постанка одежди нађу аналогију међу старим и новим завјетом, те су с тога одежде посљедњега довели у свезу са одеждама првога, тумачећи њихову символичност, а левитске су одежде узимали као прототип хришћ. одежда. То је гледиште и било узрок, да су се у то вријеме почели сједињавати у појединим црквама са богослужбеним одеждама, особито са епископским, разне допуне и додаци, да би сродство и аналогија међу старо-завјетним и ново-завјетним одеждама били јаснији[2]). О томе нам најбоље свједочи *Валафрид Страбо* (Valafridus Strabus), писац IX. вијека кад каже: „Неки су били учинили у црквеним одеждама којекакве дометке, или ради тога да подражавају одеждама, које су носили старозавјетни свештеници, или пак да би увели мистичко тумачење“[3]).

Ова тврдња о позајмљивању богослужбених одежди од старозавјетног свештенства у првобитној цркви хришћанској, коју су изнијели литургисте IX.—XIII. вијека; имала је и послије њих знатних представника[1]).

---

[1]) Bona. Cit. op. Lib. I. cap V. col. 41; conf. cap. XX. col. 324.

[2]) Krieg. Cit. op. у Kraus'a у Real-Encycl. B. II. s 184. cnf. Bock. Geschichte der liturgischen Gewänder des Mittelalters. Bonn. 1859. B. I, s. 414

[3]) Valafridus Strabus Fuldensis monachus: De ecclesiasticarum rerum exordiis et incrementis cap. XXIV. у Migne, Curs. compl. ser. lat. t. 114. col. 952.

Али и ту тврдњу, која се ослања само на симболику, треба одбацити, као са свим несугласну са са историјом. Па и сама противност, која се показавјетне религије и унутрашње — духовним служењем хришћанске, свједочи, да се у првим вјековима никако нијесу могле позајмљивати богослужбене одежде од старозавјетног свештенства. Вјерни из првих вијекова, чак су избјегавали и само име ἱερεύς, које би их потсјећало на јудејско свештенство, те су га замијенили са ἐπίσκοπος и πρεσβύτης[2]). На који би дакле начин могли они примити у свој култ оне, који би их непристано потсјећали на то, да су под законим служењем изгубиле своју важност? На даље, то су биле одежде оног (древног) свештенства, које је било опредјељено засебној класи људи Онда, не допуштају ни сами услови, при којима је хришћанство ступило у свијет и на даље се развијало, да се позајме црк. одежде из старозавјетне религије. Хришћанска је црква већ у самом свом почетку навукла на се мржњу и завист од стране Јудеја, а доцније и крвава прогонства (арх. Стевана и ап. Јакова). Та се мржња и прогонства продужише и у течају доцнијег времена. При таквом стању цркве, тешко су се могли њени преставници користити одеждама јудејског свештенства, јер би они, као нарушиоци и и оскврнитељи закона, тијем поступком навукли на се још већу мржњу и прогонства од стране Јудеја. С друге су се стране морали преставници хришћ. цркве чувати, да не употребљују јудејске одежде и због тога, што су незнабошци били у великој омрази и непријатељству са Јудејима а исту су мржњу гајили и спрам њихове религије и обреда, — те би се употребом јудејских одежди незнабошци увијек потсјећали на споменути обредни закон Мојсијев, који им је био мрзак, а на тај би начин сами они сметали незнабошцима да ступају у хришћ. црквену заједницу. Али за све ово историја нам је најјасније свједочанство. Не налазимо ни једно мјесто у историји, које би нам ишта споменуло о примању левитских одежди и то све до VIII. вијека; а да су биле примљене, то би се свакако споменуло у историји, а још би чудноватије било, зашто о томе не би ништа споменуло бар који од патристичких писаца. Шта више, о томе се није ништа споменуло чак ни онда, кад је било правога повода за то. Често можемо наићи на то, да поједини писци испитују левитске одежде и расматрају их, али ни код једнога нема спомена о томе, да је првобитна хришћанска црква примила те одежде у своју употребу[3]). Тако се Јероним у два маха

[1]) Krieg. Cit. op. у Kraus'a у Real-Encycl. B. II. s. 175. cnf. s. 184.
[2]) Krieg. Cit. op. u Kraus'a y Real-Encycl. B. II. s. 179.
[3]) Krieg. Cit. op. u Kraus'a y Real-Encycl. B. II. s. 183.

дотиче одежди старо-завјетног свештенства[1]), — једном их чак и подробно расматра)[2], али ни један пут не спомиње, да ли су ове одежде нашле себи мјеста у хришћанству. У њега се на против може на неких мјеста извести чак противан закључак[3]). На пошљетку против доказивања, да су одежде позајмљене из старо-завјетног храмовног богослужења, говоре и монументална свједочанства. Ако сравнимо најстарије хришћ. одежде са старо-завјетним, видјећемо с једне стране, да хришћ. свештено-служитељи немају карактеристичних одежди јудејског свештенства, а с друге стране, да у хришћ. свештенства има и таквих одежди, којима нема сличних у старом завјету[4]). Истина првосвештеничке и левитске одежде имале су нешто утицаја на облик и сродност хришћ. свештеничких одежди, као што се види из споменутога мјеста код Valafrid-a Strabe-a, — али само у толико као неки *утицај* и то у доцнијим вјековима, као што се види из самог свједочанства.

На тај начин остаје нам још само онај поглед, по коме су новозавјетне богослужбене одежде, у првим вјековима хришћанства, постале од свјетовног одијела, те, дакле, не може ни бити говора о каквим специјалним црквеним одеждама, које би се, по својој *спољашњој форми*, разликовале од обичног одијела. У прилог томе мишљењу, као највјероватнијем, говоре многи извори, који могу у исто вријеме послужити као докази, да су прва два мишљења (погледа) нетачна.

(Наставиће се).

С двери и амвона.

Ко љуби Бога, да љуби и брата свог! (I. Јов. 4, 21.)

Љубав и мржња, добро и зло, врлина и порок, не могу бити заједно. Не могу а и не смију, јер нам Господ даде и ову заповијест: „Ко љуби Бога, да љуби и брата свог!“ (I. Јов. 4, 21).

Сви смо ми дјеца једног Оца, који је на небесима; браћа смо међу собом по оном, који нас је створио и који нас одржава и о нама се стара, да нас ни један не пропане — „јер не ће да ко погине.“ (II. Петр. 3, 9.) Погинут не ће од нас ни један, будемо ли извршн-

[1]) У писму Фабијолу (60.-то. — Дј. бл. Јер. у руском преводу д. II. стр. 171.—192.) и у Тумач. на књигу пророка Језекиља (гл. XLIV.— тамо д. II. стр. 271.—278.).

[2]) Изричито у писму Фабијолу.

[3]) Види и. писмо Ненокијану (49.-то Д. бл. Јер. у руском преводу д. II. стр 67—68) и писмо Августину (90.-то тамо на страни 506—507.)

[4]) Krieg Cit. op. у Kraus'a R-Enc. B. II, s. 176. cnt. 178—199.

вали заповијести Његове. Његова је заповијест ето и та, да се ми познајемо међу собом као браћа, као браћа да живимо. Који не зна у сваком човјеку брата, тај ни Бога не зна. „Који говори познајем Га, а заповијести Његовијех не држи, лажа је, и у њему истине нема“ (I. Јов. 2, 4.) А „Он не гледа ко је ко“ (Гал. 2, 6.), него гледа какав је ко. Он не ће да зна за богата и сиромаха, за власника и најамника, за стара и млада; Он нас не дијели на трговце, занатлије, званичнике, сељаке, на господу и негосподу; пред Њим смо сви једнаки, пред Њим само дјела наша говоре: осуђују нас или награђују. И дао нам је заповијести Своје, да знамо шта ћемо и како ћемо радити, да не будемо осуђени, него да нас награди благословом Својим за кратког овог вијека, на овоме свијету, а на оном да нас уведе у живот вјечни царства славе Своје.

Па ето, љубазни Хришћани, Његова је заповијест, да међу вама буде љубав у свима данима живота нашега и у свијем односима живота тога.

У бризи за спасење ваше, ево ме, да покуцам на савијести и самосвијести сваког од вас. Питам тебе, брате, који мећеш на се руво богато и сједаш за пуну трпезу: да ће плаче сиротиња на те? није ли залогај који на богатој трпези твојој неправедно закинут од брата твога, који данас једва кором хљеба нарањује себе и нејач своју? да није који дио раскоши, која те окружује у дому твоме, с клетвом сиротињском? Трговче! каква је мјера твоја, какова ли вјера? гомилаш ли благо пријеварном ријечи неукијех, потребнијех? Званичниче разног положаја, да не огријеши душу своју на столици, са које треба само правда и закон да зборе „не за љубав гадног добитка, него од срца“ (I. Петр. 5, 2.)? Приступите и сви други, који течете рукама својима, па ми реците: е да ли вам је теченье праведно? Сељаче! твоја дјела изливају ли благослов Божиј на жуљеве руку твојих? И ти сиротињо, и тебе питам: кора хљеба сува, што је ужијеш, имаш ли је без пријекора савјести, с правдом Божијом? О! кажите сви, испитајте сваки себе, јер то од нас тражи Бог, који и не ће да ко погине, него сви да дођу у покајање“ (II. Петр. 3, 9.). Колико је љубави у свију вас, љубави међусобне, љубави у дјелима вашијем? јер не заборавите, да нам Бог заповиједа: „Ко љуби Бога, да љуби и брата свог!“ (I. Јов, 4, 12.) А писано је у књизи Закона Божијега и ово: „ако ко рече: ја љубим Бога, а мрзи на брата својега, лажа је; јер који не љуби брата својега, кога види, како може љубити Бога, кога не види?“ (I. Јов. 4, 20.). А „ако језике човјечије и анђеоске говорим а љубави немам, онда сам као звоно које звони, или прапорац који звечи“ и „ако знам све тајне и

сва знања — а љубави немам, ништа сам“ (I. Кор. 13, 1. 2.). А ми не ћемо да смо ништа, ми хоћемо да смо Хришћани, синови Оца, који је на небесима; за то нам је потребна љубав у дјелима нашијем, да будемо достојни синови Оца небеског. Чујте! што пише у књизи Закона Божијега, каква мора бити та љубав, којом нам заповиједа Бог да се међусобно љубимо. „Љубав трпи, милостива је; љубав не завиди, љубав се не велича, не надима се; не чини што не ваља, не тражи своје, не срди се, ни мисли о злу; не радује се неправди а радује се истини; све сноси, све вјерује, свему се нада, све трпи“ (I. Кор. 13. 4. 5. 6. 7.)

То је она љубав, која „покрива мноштво гријеха“ (I. Петр. 4. 8.) и која ће нас оправдати пред Богом. Та љубав налаже нам „добро чинити, да нам не досади“ (Гал. 6, 9.); заповиједа нам, да „одбацимо лаж и говоримо истину са својијем ближњијем“ (Еф. 4, 25.), да будемо „један другоме благи, милостиви, праштајући један другоме“ (Еф. 4, 32.), да „одбацимо сваку пакост и сваку пријевару и лицимјерје и завист и сва опадања“ (I. Петр. 2, 1.). По тој љубави треба да мислимо „што је год истинито, што је год поштено, што је год праведно, што је год пречисто, што је год прељубазно, што је год славно, и још ако има још која добродјетељ и ако има која похвала“ (Филиб. 4, 8.), и да живимо „сносећи један другога, и опраштајући један другоме ако има ко тужбу на кога“ (Кол. 3, 13.). То је она љубав, „која је веза савршенства“ (Кол. 3, 14.); то је она љубав, која је „извршење закона“ (Рим. 13, 10).

И та љубав, љубазни Хришћани, нека освоји срца наша, нека се зацари међу нама свијема. Та љубав кад замирише у породици српској, у друштву српском — сав ће народ православне српске св. Саве цркве „да живи и да види дане добре“ (I. Петр. 3. 10.). И тад ће бити Богу угодан кâд тамјана у храмовима светијем, а мио пламен у кандјелу пред иконом крсног имена у дому српскоме.

Дајте, браћо, да се опашемо нераскидљивијем појасом међусобне љубави, па да нас благослови Бог, а ми Њега да прослављамо у пресветој Тројици док је и једног православног Србина под сунцем Божијим! Амин.

П. К.

Књижевне оцјене и прикази.

Свети Сава као проповедник српске православне цркве са прилогом његових проповеди од *Добросава М. Ковачевића*, свешт. и професора богословије (одштампано из „Гласника православне цркве“) Београд, штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1901. 8°. Стр. 56.

Заиста је похвалан труд проф. Ковачевића, који је прегао да у овој књижици расвијетли рад великога организатора српске цркве, св. Саве и у погледу црквенога бесједништва, тога моћнога средства за ширење хришћанске науке у првим временима Хришћанства, прије него што бјеху написани први теолошки списи. Као извори послужили су писцу животописи св. Саве од монаха Доментијана, који је писао у другој половини XIII. вијека и монаха Теодосија, који је Доментијаново дјело прерадио почетком XIV. вијека. И Доментијан и Теодосије у биографији св. Саве на много мјеста говоре са хвалом о просвјетитељу као особитом проповједнику, а описујући поједине згоде из његова богоугодна живота, уносе у своју причу и његове бесједе, које је он изговорио у разним приликама. Према том материјалу дакле покушао је писац да нам даде карактеристику Савина бесједништва, и да нам по могућству оцијени значај његова проповједничког рада. У ту сврху прикупио је он маљиво сва мјеста из горе речених биографа, која се тичу ове стране Савина дјеловања, а у другом дијелу извадио је из оба биографа Савине говоре, те их приложио у српском преводу. Овијех бесједа и посланица има на броју четрнаест и писац их без велике критике сматра као аутентичне Савине. Но пада особито у очи да се тобоже Савине проповједи поводом једнога догађаја код Доментијана и Теодосија не слажу. Проф. Ковачевић држи да св. Сава своје проповједи није писао него их импровизовао, те су биографи његове бесједе записали онако, како се оне запамтиле.

Мишљење Ковачевића тешко да ће бити тачно. Ми наиме држимо, да св. Сава збиља своје проповједи није писао, него их је према потребама говорио, спремивши се претходно према грчким црквеним бесједницима. Једном одлуком трулскога сабора (692.) бјеше наиме наређено, да црквени бесједници у својим проповједима не теже толико за самосталношћу, колико да се држе великих црквених бесједника IV. и V. вијека (Krumbacher, Byzantinische Litteraturgeschichte p. 161). На тај начин почеше се прерађивати хомилије овијех црквених отаца и преиначавати према потребама времена. Ове праксе за цијело да се придржавао и св. Сава, а тако исто и његови биографи, што свједочи тобожа бесједа св. Саве у Доментијана „О обьновлэнии светыѣ истиньныѣ вѣры“, која је очито израђена по каквом грчком узору, у коме је особита тежина положена на Двије Воље и Двије Енергије у Христу. Па и Доментијанов прерађивач Теодосије, као да је знао да ове бесједе у Доментијана нијесу оригиналне Савине, пошто их у противном случају из пијетета према просвјетитељу не би мијењао, скраћивао и преиначивао.

Не стоји оно што писац вели на стр. 13. да су проповједи ове „наложене на српско-словенском језику, који је тада био доступан и народној маси као говорни језик.“ Прочитати ваља само стара писма и повеље српских владалаца дубровачкој републици, па ће се видјети велика разлика између језика у овим листинама, који је близу био тадашњем народном говору, и језика у тадашњим хагиографским списима, између којих је један од првих репрезентаната и Доментијан. Језик овијех бесједа није био толико близак народном говору, те их према томе маса народа није могла толико разумјети, као што то писац замишља.

Превод овијех бесједа углађен је и лијеп. Преводилац је тежио, да му превод буде што тачнији и у великој већини случајева и успио је у овом. Мучна работа бјеше преводити онакве бесједе као ону о обновљењу истините вјере, која оби-

лује догматичким финоћама у изразу, те с тога у таквим случајевима преводиоцу посао и није могао испасти онако, као што би се могло пожељети.

Књигу ову препоручујемо топло нашим свештеницима, јер ће из ње добити појма о старом српском црквеном бесједништву. *Р—ћ.*

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Свечани парастос царици и краљици Јелисавети. 28. августа т. г. одржан је у *Сарајеву* у српско православној катедрали свечани парастос блаженоупокојеној царици и краљици Јелисавети. Исти је обавио вирећ. господин архимандрит *Венијамин Николиновић* са митроп. конзисторијом и свеколиким мјесним свештенством, а у присуству часништва, војеног и грађанског чиновништва, свију школа и побожног народа. — Истог дана обављен је свечан и тужан парастос и у *богословском училишту у Рељеву* у присуству свију професора и ученика.

Освећење цркве. Његово Високопреосвештенство Митрополит Бањалучко-бихаћки Господин *Евгеније Летица* освештао је дана 19. авг. т. г. новосазидану цркву у Маглају на Врбасу.

Отпочета предавања. На српско православном богословском училишту у Рељеву одржано је дана 21. авг. т. г, (3. септ.) „Призивање св. Духа", а по том су дана 23. авг. (5. септ.) отпочета редовна предавања.

Дана 19. августа послије св. литургије одржано је у саборној цркви сарајевској *призивање св Духа* за прав. ученике држ. велике гимназије сарајевске у присуству професорског збора на челу са управитељем госп. Бећанићем. Чин призивања обавила су преч. гг. Лука Чупић свештеник сарајевски, Дим. Јанковић, савј. конзисторије и гимназијски катихета јеромонах Владимир Боберић.

26. авг. обављено је призивање св. Духа за прав. ученике држ. препарандије, трговачке, више дјевојачке и држ. основне школе сарајевске. Чинодјеjствовали су вјероучитељи поменутих завода преч. гг. Перо Лапчевић и Милан Лалић уз асистенцију ђакона часн. г. Пера Лалића.

У митрополији карловачкој.

Одликовани. Његово Величанство српски краљ Александар I. одликовао је Њ. Св. патријарха српског, преузв. госп. *Георгија Бранковића* орденом бијелога орла I.-ог степена. Затим Њих. Високопреосвештенства гг. епископе будимског *Лукијана* и бачког *Митрофана* орденом св. Саве I. степена и вирч. г. архимандрита *Антонија Јанковића*, настојатеља манастира Крушедола, таковским орденом III. степена.

Српско-прав. нар. црк. фондови и закладе у Ср. Карловцима. Концем 1900. године био је под управом саборског одбора 51 фонд и закада. Од фондова најјаче стоји клирикални фонд са 5,064.928 К 06 пот. (исти фонд издржава богословију и учитељске школе), а најмању главницу има фонд за подизање споменика архимандриту Јовану Рајићу у своти од 20.523 К. 20. пот. Светосавски фонд, којем је смјер, да у своје вријеме издржава основне школе у сиромашним црк. општинама нарастао је на 101.187 К. 15 пот. Највећа закада носи име Саве Текелије

са главницом од 2,276.984 Т. 58. пот. (Из једног дијела прихода поменуте закладе повишење се дотација епископата, — у смислу основног писма). У опште најмања је закладе патријарха Рајачића за карловачку болницу у своти од свега 775 К. 18 пот. Највећа штипендијска закладе је закладе Јована и Марије Трандафил са 510.750 К. 45 пот., а најмања штипендијска закладе свештеника Емилијана Марго са 1679 К. 5 пот. — Свештеничко удовички мировински фонд има главницу од 535.311 К. 85 пот. Цјелокупна свота свих фондова и закладе износи 17,948.727 К. 20 потура.

У Русији.

Број научних завода. На основу података министарства народне просвјете био је број разних научних завода у Русији 83,000. и то виших научних завода око 50, око 500 мушких класичних гимназија, мушких полугимназија око 60, реалних школа 120, женских гимназија и полугимназија 475 (од тога броја 348 су под министарством народне просвјете, 65 издржавају се из фонда царице Марије, а 62 издржава св. Синод). Осим тога има 35 средњих војено-научних школа и завода. Нижих школа има 82.000 са 4,500.000 ђака.

Цариградска патријаршија.

Садашњи састав св. Синода и мјешовитог народног Савјета. Патријаршијски св. Синод састоји се из: предсједника-патријарха и чланова митрополита: деркоског Калиника, једренског Кирила, амасијског Антима, веријског и наусијског Константина, метимнијског Стефана, кемпријског Харитона, варнског Поликарпа, кипског и хароског Константина, коричког и преметијског Гервасија, гревенског Доротеја, лереског и калимнског Јована, литичког Нићифора; дјеловође: архимандрита Фотија Калпидиса и ђакона Генадија Алексијадиса. У народном мјешовитом савјету су од духовних: подпредсједник (предсједник је патријарх) митрополит деркоски Калиник, метимнијски Стефан, хиоски Константин, литички Нићифор; од свјетовних: И. Витинос, Г. Мелахрин, Ал. Ганк, И. Мамоцул, Ант. Сурмас, Ип. Загњарис, К. Г. Константинис; дјеловође: Дим. Кеантопул, А. Мавракис. По правилима св. Синод ваља да се састоји из 12 митрополита (сходно броју 12 апостола). Сједнице се држе обично уторком, четвртком и суботом, а по потреби и жељи патријарховој могу бити и сваког дана. Данас се под влашћу Његове Светости патријарха цариградског налазе 74 епархије.

Разно.

Енглеско библијско друштво. Недавно је енглеско библијско друштво у Лондону одржало своју двадесет и седму скупштину. Друштво се конституисало 1804. г. и од тога доба поплавило је оно својим издањима библије читав свијет. На скупштини поведена је ријеч и о томе, како је библија преведена само на 220 језика, и ако се у свијету говори на 2000 разних језика. Уједно је на овом скупу поднијет извјештај и о распростирању друштвених издања. Тако је 1900. г. из парнеској наложби растурено око 400.000 примјерака; у Кини међутим, због тамошњих несређених прилика и околности опао је број са 250.000. У прошлој години растурено је у опће 845.597 примјерака св. Писма, 1,398.176 нових завјета, и 2,760.984 разних дијелова библије. У сравњењу са год. 1899. опажа се мањак

са 177.206. Од библија је отприлике 30 постотака остало у Енглеској. У 27 држава постоје 812 повјереника друштвених. На истоку су у великом броју женске повјереници. Приход је био око 4 мил. круна, издатци напротив премашају приход са 360.000 круна, тако да дефицит друштвени у току више година износи данас 1 мил. круна. Нада је, да ће се овај мањак надокнадити добровољним прилозима, а ако то не, онда новцем из резервног фонда.

Нојев ковчег. Неки њемачки научник и археолог истраживао је, колики је могао бити Нојев ковчег? Послије дугих и брижљивих истраживања по асирским споменицима, испало му је за руком да ријеши ово чудновато питање. Нојев ковчег гдје је провео јеврејски праотац за вријеме потопа, који и св. Писмо дјетаљно описује, био је 183.90 м. дуг, 25.84 м. широк, а 15·70 м. висок. Према овоме дакле, а по рачуну овога научника, износила би запремина ковчега неких 18.231 тон, по чему би се могао испоредити са највећим данашњим бродовима.

Књижевне биљешке.

Старина. У Хајделбершкој универзитетској библиотеци налази се један *кодекс Септуагинте* од 27 листи, а који потиче из 6—7 вијека. Написан је на папирусу, ћирилским словима. Овај опсежан одломак јесте један од највећих фрагмената Септуагинте, писаних ћирилским писмом, а који се у Њемачкој налазе. Свих 27 двостурких страна садрже у себи александријски пријевод пророка Захарије, гл. 4—14, и пророка Малахије гл. 1—4. Фрагменте овога кодекса са критичким коментаром текста издаће наскоро проф. *Ад. Дајсман*. Даље публикације хајделбершких грчких папируса угледаће свијета одмах по издању ове прве свеске.

Нове књиге и листови.

Не укради. 7. св. „Хришћанске књижице," коју издаје свештеник професор у Загребу *Јован Петровић*, цијена јој само 4 потуре. Ову малену али пресну књижицу препоручујемо најтоплије пажњи наших читалаца.

Исега. Књига мојега сина. (Il libro di mio figlio) Да те научи мислити. Са дозволом списатељице превео *Иван Васић Поповић*, Сарајево, Штампарија Тира и Фоглера, 1901. Стр. 141. Цијена? — Лијепа и поучна садржина, а уз то красан српски језик најбоља су препорука овој књижици.

Српска православна Херцеговачко-Захумска Митрополија при крају 1900. год. (с додатком) Издао *Серафим Перовић*, митрополит. Уредио *Јован Мујовић*, митрополитов тајник. Мостар 1901. Штампарија Пахера и Кисића. Стр. 226. — О овоме шематизму проговорићемо у једноме од наредних бројева.

Др. Бошко Петровић. **Студије и критика на психофизички монизам.** Ср. Карловци 1901. Стр. 110.

Још нешто о саборском изборном реду од 1870. (поводом „Осврта „Димитрија Руварца"). Написао протопрезвитер *Јован Јеремић*, Ср. Карловци. Српска манастирска штампарија. 1901. Цијена 50 потура. Стр. 117.

Летопис Матице Српске. Књига 207. и 208. Св. III. и IV. за годину 1901. Нови Сад. Издање Матице Српске. 1901. Цијена à 1. К.

Књиге Матице Српске. Број 1.: *Живот др. Јована Суботића* (Автобиографија). Први дио: Идила. Број 2.: *Аграрни покрети у Старом Риму*. С особитим обзиром на данашње наше пољопривредне прилике. Написао др. Ђорђе Дера. Нови Сад. 1901. Издање Матице Српске. Цијена à 1. К. 50 пот.

Православна Далмација. Написао Е. Н. М. Нови Сад. 1901. Стр. VI × 603. Накладa књижаре А. Пајевића. — Ова опсежна књига слика нам све догађаје православне цркве у Далмацији од првијех почетака хришћанства па до године 1849. У детаљима нам изнаша постанак далматинске цркве, као и ону велику борбу, са којом се црква православна имала борити у Далмацији кроз толико вијекова. Многога у овој књизи је, што се односи и на нашу цркву у Босни. Гледаћемо да о овој књизи опширније проговоримо а засада нека је свакоме најтоплије препоручена.

Је ли забрањено празновати Ускрс са јеврејском Пасхом. Написао *Максим Трпковић*, професор гимназије краља Александра I. (Одштампано из „Гласника православне цркве) Београд. Државна штампарија 1901. 8.° Стр. 27.

Јавне благодарности.

Висока земаљска влада у Сарајеву благоизволела је — као и осталим по Босни и Херцеговини црквама — даровати и нашој српско-православној цркви у Добрлину: два „Требника“ I. и II. д. и један „Служебник“ — све три књиге у врло солидној изради и повезу; због чега јој се од стране ове српско-православне црквене општине изриче најсрдачнија благодарност.

Доберлин, 2. јула 1900.

Перовођа:

А. Поповић,
парох.

За српско-правосл. црк. општину:

Јован Прошић,
предсједник.

Пошто је висока земаљска влада за Босну и Херцеговину темељно потпомогла градњу обију цркава у парохији јеловачкој, те је шта више — 1. цркву међувођску, осјем св. икона, са свима потребним утварима и књигама снабдјела, а 2. цркву јеловачку такође дивним и скупоцјеним даровима обдарила: то народ ове парохије, увиђевши колику пажњу и бригу води висока зем. влада према српско-правосл. вјери нашој прађедовској, у великој маси следовао је позиву својега свештеника, те је 18. јуна 1899. год. дошао у нови и обилно украшени свети храм Вознесенија Господњег, где је тога дана одржато свечано благодарење за здравље и још дуго — срећни живот — покровитеља наше отаџбине: Босне и Херцеговине — Његовог Ап. Величанства цара и краља Франца Јосифа I., као и Његове високе владе у Сарајеву.

Нек се дакле и овим путем прими од народа ове парохије сваз најодданије вјерности као и дубоке благодарности, коју народ овај свагда гаји према најми-

лостивијем цару и краљу Његовом Апостолском Величанству Францу Јосифу I. и Његовој високој земаљској влади за Босну и Херцеговину.

У Доњем Јеловцу, мјесеца децембра 1900. год.

Перовођа:
Благоје Ј. Шиљеговић,
свештеник јеловачки.

Предсједник општине јеловачке:
Илија Мацура.

Његово царско и краљевско апостолско Величанство благоизволело је преко високе земаљске владе у Сарајеву, послати српско-православној црквеној општини у Лусићима своту од 200 круна, као дар за српско-православну цркву у Лусићима на „Клисини", која је од давнина била порушена, те се сада царским даром Његова Величанства и дарежљивом руком побожног српско-православног народа почела подизати.

На овоме високом и племенитом царском дару, изражава потписани у име српско-православне црквене општине и свега народа парохије Лусићке, најдубљу благодарност Његовом Величанству, те као вјерни поданици Његова Величанства, кличемо нека Свевишњи Отац небесни пожини Његово Величанство нашег најмилостивијег цара и краља Франца Јосифа I.

У Лусићима (Бањалука), 26. јануара 1901.

У име српске правосл. црквене општине — предсједник:
Јово Лазичић,
свештеник.

Потписана српско-православна црквена општина сматра за најугоднију дужност, да своју благодарност, племенитог и поштеног срца, поштованом и врло уваженом госп. **Васи Кукољу**, предсједнику ове црквене општине, на његовом племенитом дару изрази.

Госп. Васо Кукољ, увиђајући, да је српско-православно гробље у Скендер Вакуфу сасвим тијесно и мало, а већ и напуњено, — а осим тога како је пут у исто гробље преко иновјерских земљишта прелазио, а иновјерцима није баш сасвим мило, па ни угодно било, да се српско православни покојници преко њихових земљишта спроводе и сахрањују: ријеши се да прошири српско-православно гробље у Скендер Вакуфу, а такође и пут до у само гробље преко свога земљишта, које је у ту сврху у простору од 330 m² а у вриједности од 180 круна, на сва времена уступио српско православној црквеној општини. На том племенитом дару нека му је још једноч изречена наша благодарност, те дај Боже! да се на лијеп примјер овог племенитог дароваоца и други угледају.

У Скендер Вакуфу, на дан Св. Саве 1901. год.

За црквени одбор:
Јован Кнежевић
свештеник.

Раде Комјеновић
благајник.

„Источник" излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Санића, Сарајево.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 15. септембра 1901. Бр. 17.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: свијеш. **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Васељенска патријаршија
Број записника 3478,
ексеид . . 2168.

ЈОАКИМ,

милошћу Божјом Архиепископ Цариграда Новога Рима и Васељенски Патријарх.

Преосвештени митрополите босански, пречасни Егзарше све Далмације, у Светом Духу љубазни брате и Саслужитељу Наше Смирености Господине Никола, нека је на Вашем Преосвештенству благодат и мир од Бога. Милошћу и благоволењем Божјим, те каноничним гласовима законитих заступника поштованог збора Јерараха и благочастивог и православног народа позван и по други пут сада на упражњено свето Апостолско и Патријаршеско Васељенско Престоље Цариградско, те пошто Нам је подјељено, као што закони прописују, и високо царско најблагопаклоније признање и свечано престављење пред Његовим Величанством нашим премилостивим Царем, радосно овом Нашом Патријаршеском окружном посланицом јављамо Наше по вољи Господњој сретно установљење и да отпочиње духовно опћење са Нашом врло љубазном у Христу браћом и Саслужитељима, којима је наложено духовно и пастирско управљање епархијама Нашег Престоља, те који се непосредно с' Нама труде у винограду Господњем као највриједнији раденици у управи цркве по нашем црквеном каноничном реду.

И то најприје отворено и искрено изјављујемо, да, пошто смо већ имали искуства о најтежој одговорности и о неизмјерним потешкоћама, којима је опкољена св. ова Христова Велика Црква, не би се убједили, да оставимо самотни живот на светом мјесту, када не би размислили да Нам дужност послушности, као и сваком раднику војујуће Христове Цркве, налаже да се покоримо позивајућем Нас гласу Христовог народа, као заповијести Божјој, гласу, таком импонирујућом једнодушношћу изјављеном. Послушмо дакле примивши тешки и преко Наше снаге терет, пуни смо одважности и вјере „да ће Нам помоћ бити од Господа Творца неба и земље, те да ће милост Његова постићи Нас", а пуни и наде да Нам неће оскудјевати подупирање Наше у Христу љубазне браће, као и вриједно заузимање благочастивих правака народа.

Излишно би било овдје набројити познате дужности тако велеважној у Христу браћи, пастирима и учитељима, који једнако раде за спас душа и славу Божју, духовним вођама, који су потпуно свјесни свог светог позива, и који знају разумно мјерити времените околности јер сваки те дужности познаје и нико не заборавља да, као што је вјера темељ садањег и будућег живота у Христу, тако и од свију наших дужности, по Апостолским поруџбама најсветија јест „настојати, бдити, и опрезним бити", те пазити, како да чврсто у вјери стојећи и чувајући њу и све од постанка вјека установе и света предања, а уједно држећи се јединства духа у савезу мира, надозиђујемо ријечју и дјелом Христову цркву, коју је Он залио сопственом крвљу. А у опћем овом надозиђавању, при којем сваки од нас појединн служи „имајући по датој Нам благодати различите дарове", ако негдје случајно будемо заостали, неће нам се то догодити с тога, што би нам та дужност била непозната, јер из Евангелија и из дјела богоносних отаца довољно учимо што смо дужни чинити, него с тога, што ваљда нисмо кадри то испунити, коју Нашу недовољност може надокнадити на добро топлија Наша ревност и частољубиво подражавање преподобним мужевима, Нашим предходницима и то све помоћу Бога „Који може преко свега из вишега, да начини још више од онога што иштемо или мислимо по сили, која у Нама дјелује". Пазимо дакле, љубазна у Христу браћо, који су недостатци наше вјере и наших дјела, како би их за времена надокнадити могли.

Не штедимо ниипошто вријеме и будимо готови на сваки бол и труд, како би изнашли узрок свакој мани и успјешно лијечење сваког недостатка.

Много што шта има око епархијске духовне управе, на што ваља добро пазити и на што ћемо Ми са Нашим Светим Синодом об-

ратити благовремено Нашу пажњу, у погледу којих ћемо очекивати од браће у Христу вазда њихова корисна, тачна и проучена извјешћа и мишљења.

Од најжалоснијих мâнâ као прву сматрамо ону, која се односи на живот, владање и духовну вриједност светога клира, који, позван да води и подупире вјерне, не може богољубиво да врши ову високу службу, а нити може да довољно ужива послушност и покорност хришћана, ако он самога себе не пружа као примјер особите благочастивости и узор врлине. А колико учвршћавању вјерних доприноша врлина дјелом и преподобни живот самога пастира, каже нам преосвештени Фотије, који у дивној бесједи са патријаршеског овог престоља показујући какав најдрагоцјенији побједоносни дар може сваки ред хришћана да дарује побједитељу смрти Спаситељу нашему, поручује пастирима, да му придонесу као дар то: „да будно пазе на паству и да јој себе као примјер пружају, те да више привуку врлини подражавањем него ли савјетима из бесједа“.

Вриједно је такођер без протусловља да се што се, више може побринемо, да се у општинама и парохијама учврсти мир и слога, јер год је то узнемирено због мјесних питања или личних разлога на голему моралну штету оних, који изазивају размирице, а на велику штету и опадање општинског интереса. А пошто је познато, да се више пута из малих повода рађају потешкоће, које како мјеспој тако и централној црквеној власти задавају бесплодних брига, то, када се благовремено на лицу мјеста побрише те очишћи мирно и разумно поради, могу се размирице у самој њиховој клици угушити, — а тежњу неких за незаконитим корацима прекинути, те тако црквене власти ослобађати од узалудних брига и губитака времена, које је особито у садашњем добу драгоцјено, те смо га сви дужни бризљиво штедити, а не немилице га трошити гдје не треба, како нам не би недостајало, као што је речено, гдје треба, „него у свачему свагда имајући свако довољство да изобилујемо у сваком добром дјелу, а могућан је Бог сваку благодат у нама обилном учинити.“ А као што је неизбјежна и најпотребнија ствар, да међу нама влада мир, тако исто нам ваља и са осталим судомаћим народима да живимо у миру и у пријатељском одношају, пошто то захтијева општи интерес, а и црква то озбиљно препоручује, као најбољи ступ узајамне корисне љубави и помоћи, а исто тако је дужан сваки хришћанин, да добро пази да се јавни ред и мир одржава, да се покорава државним законима, а преко свега тога да је вјеран, одан и благодаран нашем премилостивом Цару, под чијом високом заштитом права и повластице

цркве и народа нашега чувају се и поштују и из чијих руку обилно се излијевају на нас сваким даном огромне благодати. Стога препоручујемо, да се ваљано пази на тачно испуњавање тих дужности од стране благочастивих грађана, који сачињавају словесно стадо.

Такођер сматрамо за добро и корисно, да љубазној у Христу браћи изјавимо, да је Наша жеља, да се са сваком пажњом и поштовањем општи са поштованим властима Високе Царске Владе и са свима, који долазе у дотицај са мјесним црквеним властима. А познато Нам је и не сумњамо о томе, да је и ваше Преосвештенство радо тако се владати у своме пастирском разуму.

При томе увјеравајући браћу у Христу да ћемо и Ми и Наш Свети Синод особито се заузимати и сходно одређивати за све епархијске послове, ради којих се на цркву обраћају, и потсјећавајући на канонични ред, да се Патријархово име спомиње при светим чинодјејствима, призивамо на ваше Преосвештенство благодат и ненамјерну милост Божју*).

1901. јула 5.

Константинопољски
ЈОАКИМ
у Христу љубазни брат.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 1351
ex 1901.

Окружница.

Свему српско-православном парохијалном свештенству Митрополије Дабро-босанске.

Као што смо с поуздане стране дознали, свештенство Наше није добро схватило тачку 4. слово а) овдашње наредбе од 9. априла 1899. број 1100. о склапању и благосиљању бракова, која тачка гласи: „Да не би свештеници вјенчали кога, који није прост од војничке дужности, у ту сврху морају свештеници тражити од момка свједоџбу надлежне котарске области, да нијесу војни обвезници“, — а то несхваћање састоји се у томе, што се свештеници устежу вјенчавати уопће оне босанско-херцеговачке младиће, који су новачењу подвргнути, док не донесу женидбену дозволу. Таково поступање коси се са §. 13. обранбеног закона за Босну и Херцеговину, као и са наредбом високе

*) Идентичне посланице Његове Светости, послане су и Високопреосвештеној Господи Митрополитима: Серафиму, херцеговачко захумском; Григорију, аврамичко-тулчанском и Евгенију, бањалучко-бихаћком.

земаљске владе у Сарајеву од 22. новембра 1882. број 34.746/I., којом је разјашњен исти §. 13. обранбеног закона. Ушљед тога објашњује се поменута тачка 14. а) наредбе од 9. априла 1899. о склапању и благосиљању бракова овако: Свештеник може вјенчати и без женидбене дозволе младиће, који по својим годинама још не потпадају под обранбену дужност, а тако исто може вјенчати и оне младиће, који су подвргнути новачењу, али у војску још нијесу узети. Само је свештеник дужан такове младиће поучити, да ће ипак сваки добро учинити, ако претходно прибави женидбену дозволу, јер по § 13. обранбеног закона брак склопљен прије потпуно извршене обранбене дужности има различите посљедице, према томе, како је вјенчање обављено: са редовитом приволом земаљске владе, или без такве приволе. По § 13. обранбеног закона добија наиме онај, који се ожени прије него задовољи потпуно обранбеној дужности, а добије женидбену дозволу од земаљске владе, ако га узму у војнике, право на трајни допуст за вријеме мира, ако са својом женом живи у брачној заједници, а жена му нема за привреду способна оца, брата или таста и ако је он по том од пријеке нужде за њезино издржавање. А напротив онај, који се ожени без женидбене дозволе, ако га узму у војнике, сматраће се у погледу олакшица у вршењу обранбене обвезе, као да и није ожењен.

Међутим војници, који су ослобођени од стојеће службе, даље резервисте, који не служе у стојећој војсци, не треба да траже женидбену дозволу.

Што се пак тиче женидбе оних момака, који су уновачени у босанско-херцеговачку војску по § 24. обранбеног закона, те у војсци служе, или су на допусту, то се они без претходне дозволе војничке власти не смију вјенчати.

У свези са конзисторијалном окружницом од 13. децембра 1882 и горњом наредбом о склапању и благосиљању бракова, позивају се пречасна гг. протопресвитери, односно надзиратељи протопресвитерата да ово подручном свештенству предоче, а гдје буде нужде и разјасне, како би се заинтересованим странкама по закону удовољило.

У Сарајеву 5. септембра 1901.

АЕ. и Митрополит Дабро-босански:
Никодим с р.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Они, који траже посебно сједиште души у тијелу, јесу дакле материјалисте, јер ма да они сматрају душу за биће, ипак је то биће

материјалне природе, јер је везано за неко извјесно мјесто. Колико је то гледиште духовито и узвишено, може се судити по томе, што особито дивљи народи вјерују, да је сједиште душино у појединим органима тијела. Н. пр. Тонганесци вјерују, да је душино сједиште поглавито у срцу, шта више узвисују се и над материјализмом, јер мисле, да је душа и по цијелом тијелу[1]). Душино сједиште не може бити неки изолиран дио тијела с тог разлога, што цијело тијело има у себи моћ осјећања, дакле душевну моћ. Нога је жива само док је на тијелу а тако и сваки други тјелесни орган. И ако кажемо, да је душа супстанција, ипак не мора она бити смјештена у неком посебном дијелу тјелесном, јер је она супстанција духовна. Она је супстанција у нашем тијелу, дакле цијело наше тијело јесте њено сједиште. „Што је вјечно и бескрајно, не може имати посебног сједишта. Дурбин и микроскоп би узалуд тражио храм душе у нашем тијелу. Душа је у сваком молекилу нашег тијела, као што је Бог свуда присутан у универзу“[2]). Тако нас учи физиологија, која долази до тог резултата на чисто емпиријски начин, јер налази душу у сваком дјелићу нашег тијела, пошто је сваки тај дјелић жив, дакле задахнут душом. С тим се слажу велики ауторитети на пољу физиологије (а уз њих пристаје и психологија): Flourens, R. Wagner, Wundt, Ulrici и т. д. Сви ови сматрају душу као на неки начин разливену по цијелом тијелу, као неки fluidum и то неки (Wanger. Virchov, Burmeister и др.) приближујући се материјализму јер сравњују тај fluidum (као супстанцију) са импондерабилним етером свјетлости, електрицитета итд. Ulrici сматра то мнијење, такав fluidum, за погрешно, јер би се тај fluidum ипак састојао из атома (ма и импондерабилних) и на тај би начин у свијести морало бити толико н. пр. перцепција, колико атома. Он сматра тај fluidum потпуно као духовни, а ријеч fluidum му је само слика, да се боље изрази о сједишту душином. Тај fluidum би био једна недјељива (continuirlich) супстанција и само се на тај начин даје растумачити душина простота и јединство свијести. Овако схваћа душу и православна црква и парично каже, да је она по тијелу као разливена: „кад је Бог да, она се разлијева по цијелом тијелу, као што је разливена ватра по усијаном гвожђу“[3]).

Једина свега овога дакле јесте, да душа нема свог посебног сједишта, већ да је она по цијелом тијелу. Сваки дјелић нашег тијела прожет је животом, дакле душом. Сад ћемо одговорити на питање како се атавизам (односно наслеђедство прародитељског гријеха) може

[1]) E. B. Tylor: „Die Anfänge der Cultur“ I. стр. 424.
[2]) E. Huschke: „Schädel, Hirn und Seele . . “ стр. 160.
[3]) „Правосл. Исповједање“ I. Одговор на питање XXVIII.

сложити са супстанцијалношћу душином уопће, а особито са њеном простотом. Говорићемо дакле о њеном постанку и нашљеђивању.

Супстанција се не може дијелити, а у атавизму, као и у пријелаау прародитељског гријеха на потомке видимо, да је душа родитељска дала нешто од своје садржине својим потомцима. Пошто је душа као неки fluidum у цијелом нашем тијелу, сасвим је могуће, да ће потомци заједно с тијелом примити од својих родитеља и душевне особине, јер они дијелови тијела наших родитеља, из којих ми постајемо, такође су прожети душом, пошто је душа таква експанзивна снага, која обухваћа све дијелове тијела. Човјек добија од родитеља цијело своје биће: тијело сједињено с душом. Иначе настаје питање, кад се тијело сједињује с душом, да ли већ у сјемену, у ембријону, или душа улази у тијело тек са првим дахом. Исто онако, као што је ампутирана нога одијељена од тијела, али душевна самосвијест и супстанцијалност не трпи, исто се тако преноша на нас живот од наших родитеља, а да њихова самосвијест и душевна супстанција ништа тим не губи.

Сваки је човјек према томе дио својих родитеља, како по тијелу тако и по души. Ово је непобитна истина. Међутим је за човјека вјечита загонетка, како да се одијели снага од снаге, душа од душе. Чујмо, како мисли Ulrici о том предмету! „Душа, која прожима све молекиле у организму, прожима паравно и молекиле очева сјемена и материна јајета, из којих се у ком било облику образује нов створ. Кад се ови одијеле од родитељског организма, одијели се с њима и психичка снага, која њима инхерира и живи од тог доба самостално, а на тај се начин не умањује снага родитељског организма, нити се на икоји начин алтерира“ [1]). Овако би човјек могао замислити себи тај процес. Но потпуно нам јасно не може бити никад, на који се начин може одијелити молекил са инхерентном му снагом, кад је душа биће просто. Тијело се може дијелити, али како се инхерентна му снага дијели од снаге, то је непојмљиво. Душа није fluidum, већ': као fluidum; ако смо је назвали тим именом, не смијемо јој још приписивати својства fluidum-a. Не смијемо дакле буквално примити ни тијех ријечи, као да је њима потпуно разјашњен начин, како душа постаје, већ као слику, која нам каже, да душу добијамо од родитељ, јер душа не постаје из оног сјемена, из кога се наше тијело зачиње, већ је оно сјеме само спроводник душе из родитеља у нас.

То би дакле био један облик традуцијанизма. На тај би нам се начин некако дало појмљивим учинити оно нашљедство појединих

[1]) „Leib und Seele“ I. стр. 210.

душевних особина од родитељâ (атавизам). Ми на тај начин добијамо тијело од својих родитеља, па имамо разлога, да мислимо, да на сличан (разумије се не материјалан) начин добијамо од њих и душу. Ми добијамо биће своје непосредно од својих родитеља, а биће се наше састоји из тијела и душе. Да је тако потврђује нам религија Хришћанска, гдје се то питање најљепше и на најпојмљивији начин рјешава.

Традуцијанизам су заступали и св. оци хришћанске цркве. Једино се ово гледиште може сложити са религиозним становиштем, а особито са хришћанским ученьем о наслеђству прародитељског гријеха. Наша је природа цијела по хришћанском ученьу заражена гријехом, и тијело и душа. Тај гријех прелази од првих људи у наслеђство њиховим потомцима, јер ови добивају своје биће непосредно од својих родитеља

Је ли традуцијанизам противан теорији креације? — Није. Он само учи, да Бог не ствара душу непосредно, али не одбацује дјелања Бога, као Створитеља. Бог ни тијело наше не ствара поново, на онај начин, како га је првобитно створио, већ се из једног тијела ствара друго. Тако је исто и са душом. Св. Писмо каже, да је Бог створивши организме, благословио их и рекао: „рађајте се и множите се!“[1]). Организмима је дакле дао Бог моћ развијања, усавршавања и расплођавања и у томе се огледа такође стварање Божје. То је посредно, индиректно стварање, да се по вољи и благослову Божјем Његови створови множе. По томе су сви људи постали од једног пара људи, како тјелесно, тако и у душевном погледу. Хришћанска догматика вели: Усвајајући мишљење о стварању човјечијих душа од душа родитељâ, ми природно тим самим одбацујемо 1.) оно мишљење, као да душе произилазе из сјемена родитеља, из којега произилазе и тијела — мишљење, које очевидно допушта, да је душа човјечија материјална и да заједно с тијелом умире; 2.) мишљење оно, као да душе произилазе саме собом од душа родитеља, као тијело од тијела, које свакако допушта, да се душа може дијелити и да је дакле материјална и смртна, јер суштаство, које је сасвим нематеријално, никад не може без нарочитог творачког свемогућства произвести из себе неко друго суштаство; 3.) најпослије оно мишљење, као да Бог ствара душе човјечије из ничега и да их шаље у тијело, што се опет тешко даје помирити са догматом православне цркве о ширењу прародитељског гријења са родитеља на дјецу путем природнога рођења“[2]).

Тим је дакле исказана мисао, да се душа наша ствара од душа наших родитеља на нама непојмљив начин. Из сјемена родитељског

[1]) Бит. I. 22, 28.
[2]) Макарије — Шевић: „Православно догматичко Богословље“ I стр. 227.

се не може ни на који начин развити душа, јер је она нематеријална, а сјеме је материјално. Остаје нам једино да претпоставимо, да се вољом Божјом преноша преко сјемена душа родитеља у нас — како пак, не можемо знати. Ради тога се и не може тачније одредити начин душина стварања. Сам факт да душа постаје од душе, црква не одбацује, само у погледу начина тога постајања каже, да душа не постаје од душе на онакав начин, као што постаје тијело од тијела; не континуира се на материјални начин, већ на духовни, којега ми не можемо схватити, али га морамо примити због своје грјеховности (прародитељског гријеха). Црква дакле прима духовни традуцијанизам.

У питању, кад се душа ствара, имамо привидне несугласице Православно Исповиједање на питање, кад се душа сједињује с тијелом каже: „Онда чим се тијело образује и постаје способно да је прими“[1]). Кад се пак тијело образује, тешко је одредити. Оно се образује већ самим зачећем, и већ је онда способно, да прими душу. Истина св. Писму се подмеће, као да оно тврди, да у фетусу нема душе и у прилог томе се навађа Исх. XXI. 22—24, гдје Мојсије (по славенском тексту) наређује, да ако ко удари бремену жену, па убије у њој дијете „неизображено“, да се казни према штети, а ако је дијете „изображено“, да да душу за душу. И кад би ово мјесто било автентично, не би се смјела та Мојсијева одредба схватити буквално, као да дијете у првом добу нема душе, јер се у том случају неби могло ни назвати дјететом, нити би се могло убити, већ би Мојсије тим ријечима рекао, да је већа штета учињена, ако се старије дијете у утроби убије, јер оно већ има више способности за живот, него оно које је тек у зачетку. Што пак Мојсије по том мјесту не осуђује на смрт и онога, ко убије дијете још не потпуно развијено (у утроби), разлог би био природан, јер би мање зло било учињено у том случају, него кад се убије потпуно изображено дијете, као што се и данас блаже суде оне несрећне матере, које убијају зачеће плода у утроби својој од оних, које дијете прије рођењу убију, или га при рођењу загуше.

Међутим та Мојсијева одредба, како се налази у славенском св. Писму, и није автентична. По славенском тексту гласи то мјесто овако: „Ако се бију два човјека, па ударе бремену жену и изађе из ње дијете неизображено (μὴ ἐξεικονισμένον), да плати штету, као што заповједи муж те жене; према штети да плати. Ако дијете буде изображено (ἐὰν δὲ ἐξεικονισμένον . . .) да да душу за душу“ и т. д. То је мјесто Даничић овако на српски превео: „Кад се сваде људи, па који удари

[1]) I. Одговор на питање XXVIII.

бремену жену тако, да изађе из ње дијете, али се не догоди смрт, тада ћеш узети живот за живот, око за око" и т. д. По славенском тексту се дакле даде судити, да је Мојсије држао, да душа улази у тијело тек касније, а по српском тексту ствар стоји сасвим друкчије; овдје се смрт односи на жену, а не на њено дијете и по томе, ко незгодно удари бремену жену, тај одговара глобом, а ако је убије, суди му се смрћу. Откуда ове разлике између славенског и српског текста?

Славенски текст је преведен са септуагинте, српски је Даничић превео пак са Лутеровог, протестантског издања, а Лутер је преваљао са латинске вулгате. Сравнимо текст вулгатин са словенским и српским! У вулгати дотично мјесто гласи овако: „Si rixati fuerint viri et percusserit quis mulierem praegnantem et abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit: subjacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit et arbitri judicaverint: Sin autem mors ejus fuerit subsecuta, reddet animam pro anima." Вулгата дакле изричнo разумијева женину смрт на оба ова мјеста, док се по српском смрт може односити и на жену и њезин плод, а по словенском (и септуагинти) само на женин плод. Откуда ове разлике? — Оне потјечу отуда, што су преваљачи сваки по свом схватили дотично мјесто у јеврејском оригиналу. У јеврејском оригиналу овако стоји: „Кад се свађе људи, и ударе бремену жену и изиђу дјеца, а не буде несреће (или незгоде; у руском преводу је добро речено: вредъ: Когда дерутся люди и ударятъ женщину такъ что она выкинетъ, но не будетъ другаго вреда.... А если будетъ вредъ....), да се казни, како му наложи то женин муж и то преко судија. Ако буде несреће, онда узми душу за душу" (не као код Даничића: живот за живот). Дакле ријеч „несрећа" у септуагинти и славенском тексту се односи на дијете, а у вулгати, српском и руском преводу односи се на жену. Оригиналу више одговара латински пријевод, јер тамо нема спомена о дјетету „изображеном" или „неизображеном". Нема дакле основа позивати се на стари завјет, као да он учи, да дијете у утроби у првом добу нема живота (foetus inanimatus)[1]. Шта више и да је славенски текст најавтентичнији, опет се не може ни из њега као што смо видјели извађати такав закључак.

Да се протумачи континуитет прародитељског гријеха, безусловно се мора одржавати и континуитет у душама људским. Ако би дијете тек касније добијало душу, био би континуитет прекинут, а то се противи духу цркве, која каже, да ми већ у зачећу своме постајемо учес-

[1]) Чудновато је да на западу, гдје се у богословској науци дуго пријеме држало, да ѳетус испрва није жив, често привађа дотично Мојсијево мјесто по погрјешном пријеводу септуагинтачау и говори о „неизображеном" и „изображеном" дјетету у утроби! То се не може друкчије протумачити, већ да ти писци цитирају по оним св. оцима, који се служаху септуагинтом.

ници безакоња („у безакоњу сам зачет“ — каже се у 50 псалму). Према томе кад Православно Исповиједање каже, да се душа ствара и даје тијелу, чим оно постане способно, да је прими, не одбацује се тим мисао, да је тијело већ у зачетку способно, да је прими. Блажени Теодорит каже, да се она смјеста јавља у тијелу, чим се оно образује[1]). Не можемо пак тврдити, да се тијело у зачетку не образује. Православно Исповиједање не означава тачно времена сједињењу душе с тијелом, већ наведеним ријечима хоће да опровргне мисао, као да се и душа постепено образује, као што бива с тијелом, јер она као биће просто, мора бити наједанпут створена. Већ из дотичног питања у у Православном Исповиједању види се, шта се хоће тим да каже. То питање гласи овако: „Пошто се људи рађају у гријеховну стању постаје ли само тијело од сјемена Адамова, или уједно и душа?“ — А у току одговора се каже и ово: „Кад би и душа била од истог сјемена, од којег је и тијело, морало би обоје умријети“.

Да је наше тумачење правилно, видимо из вјерског опредјељења IV. васељенског сабора, које каже, да су у Христу божанска и човјечанска природа сједињене „нераздјелно“, а то значи: од самог момента зачећа Његова у утроби Преблагословене Дјеве. Кад је тијело Христово било у самом моменту зачећа способно, да се сједини с божанством, а уједно се сједињело и са душом човјечијом, eo ipso је и тијело човјечије у зачетку свом способно, да се сједини с душом. Пети васељенски сабор осуђујући Оригенову преегзистенцију душа изричито каже: „Црква држећи се божанствених ријечи тврди, да се душа ствара заједно с тијелом, али не тако, да би се једно створило прије, а друго послије, као што лажно учи Ориген“[2]). Ово је тако јасно, да не може бити никакве сумње у томе питању.

На тај се начин душа наша да свести на душу Адамову, као и тијело. (То је заиста учио још и Тертулијан, али не као што вели Ennemoser, да је он сматрао душу за фину материју, која се на тјелесни начин распловљава, већ баш изрично каже, да се у утроби зачиње сјеме душевно (тропски речено) не на тјелесни начин, као материја, већ као semen animale: ex una anima omnes prodiisse, in utero concipi, animaeque semen, si non corporale, animale tamen dari. I. Oporini histor. critica de immort. mortalium C. VII. § VI[3]). Не смијемо схватити Тертулијана буквално, као да он мисли, да постоји заиста сјеме душевно, већ се он тим само сликовно изражава, да су од једне душе постале све душе, и да се душа одмах при тјелесном зачетку сједињује с тијелом).

[1]) Макарије — Шевић: „Правосл. Догм. Богословље“ I. стр. 226.
[2]) Макарије —Шевић: „Правосл. Догм. Богословље“ I стр. 225.
[3]) Dr. J. Ennemoser: „Ursprug und Wesen der menschlichen Seele“ стр. 23.

Пођемо ли даље, да испитамо постанке првобитне душе, душе у првога човјека, наћи ћемо правилно рјешење само у Божјем откривењу. Нити нам физиологија, нити психологија може пружити каквих сигурних дата, у погледу тог питања, јер ове не могу историјски пратити човјека до његова постанка, почетка. Оне могу рјешавати проблеме само на предметима, а постанак душе човјечије је у далекој прошлости, дакле неприступачан физиолошком и психолошком испитивању.

(Наставиће се).

Историја чина причешћивања у источној и западној цркви.

— Написао: А. В. Петровскій.

[Мјесто наставка свршетак]

Пошто је на западу мало била распростртa, споменута је пракса у грчкој цркви скоро била сасвим непозната. Стари начин причешћивања замијењен ја сада причешћивањем са жличицом т. ј. истовременим причешћивањем тијелом и крвљу из чаше. Први по времену спомен о њему налазимо у Софронија Јерусалимскога[1]) († 638), кад каже за мученике Кира и Јована, да су они носили чашу напуњену тијелом и крвљу Христовом[2]). Но као што се види из наведених ријечи, к новој пракси прибјегавали су само у изнимним случајевима, — у случајевима причешћивања болесника, а обични начин причешћивања свакако је остао пређашњи. Од истога VII. в. сачувао се спомен о новој пракси у установама прашкога сабора (675. г. пр. 2.) Усвајајући јој назив „inticta eucharistia", сабор је пориче као новоувођење. Но ни то свједочанство не говори нимало о нестанку старога облика причешћивања, а утврђењу новога. Сличној претпоставци противурјечи тај необорими факт, што су се већ у половини VIII. ст. источни хришћани причешћивали напосе тијелом и крвљу. „Скрстивши руке у виду крста ми примамо распетога", примјећује писац тога времена — Јован Дамаскин[3]). Његовим казивањем и свршују се у осталом — свједочанства о старој пракси причешћивања. У IX. в. већ се срећамо с причешћивањем са жличицом. Тако н. пр. литургија Василија Великога по Барбе-

[1]) Још старије свједочанство налази се код Јована Исповника (595.) у тумачењу литургије, које се њему приписује, огласи на дотичном мјесту: „а причешћивање са жличицом означује кљоште пророка Исаије, помоћу којих је дохватио угљен с неба" [Краснословцевъ. свѣдѣнія о нѣкоторыхъ литургическихъ рукописяхъ ватиканской библіотеки. Стр. 311. Казань. 1885.] Но што се тиче свједочанстава о битисању старе праксе у. VII. и VIII. ст. дано мјесто једва да даје доказа, да и припада Јовану Исповнику.

[2]) Mai. Spicil. Rom. t. III. Miracul.XII. p. 175.

[3]) De fide orthodoxa. Lib. IV. cap. XIII. (Ritus dandi eucharistiam in manibus). Migne. XCIV t. col. 1149.

риновом препису (IX. в.) прописује свештенику у непромјењиву обвезност, да, послије узвика: „свата свата“, полаже у чашу честице св. тијела[1]). Исту му ту потребу прописује и литургија Јована Златоустог. Ни једна ни друга литургија, мислим, не спомиње ништа о жличици, али се њезина употреба претпоставља и полагањем честица у чашу и тим, што нема чак ни најмањега спомена о дискосу, на који се полагао св. хљеб, који се износио за причешћивање народа. Напутак на начин причешћивања показује нам „толковање на литургију св. Германа у редакцији VIII.—X. в.[2]), које је издао покојни проф. Н. Ө. Красносељцевъ. Грчка редакција овога тумачења, које потиче не касније од XI. в.[3]) завршује се овим ријечима: „Боговидац Мојсије пошкропио је некада народ крвљу јарећом и телећом, говорећи: гле, крв завјета Господњега (Ис. XXIV. 8). А Христос Бог дао је властито тијело и пролио је сопствену крв, и растворио је пиће новога завјета, говорећи: „ово је тијело моје, које страда, и ово је крв моја, која се пролијева за опроштење гријеха“ и ми пијемо чашу као крв и тијело[4]). Пошљедњи израз „пијемо чашу као тијело и крв“ може се разумјети само у том смислу, да је евхаристична чаша садржавала тијело и крв Христову и да су их вјерни заједно примали. За пошљедњих IX. ст. пракса грчке цркве постала је толико позната и тако је велике размјере заузимала, да је шта више продрла и на запад изазивајући сад одобрење, сад порицање. Између њених заштитника познати су Ернулф епископ рочестерски (1115—1124.[5])), папа Пасхалис II.[6]), сабор илермотски (1095. пр. 28.) и турски. А напротив Бертолд Констатски († 1100.), сабор лондонски (1175. пр. 16) и други порицу је, као новоувођење, не допуштајући је ни при причешћивању болесника и дјеце, како су то учинили папа Пасхалис II. и турски сабор. Тако се, неодобравајући је, позива на њу и један између несторијанских писаца — Исус-Јаб Низибијски (средином XII. и XIII. в.) Набрајући у I. глави IV. дијела у своме дјелу „Liber demostrationis de vera fide“ заблуде мелхита и јаковита, он убраја у њихов број и напајање жртвом крви. „Они“, примјећује Исус-Јаб, — „тако мијешају евхаристију у чаши, да се хљеб представља као да је створен из вина“[7]). Слободна од новотарија остаје само јерусалимска црква. По ријечима писца XI. вијека Хумберта она се држала, не слиједећи примјеру цариградске цркве,

[1]) Собр. др. л. Вып. II. стр. 78.
[2]) Сказанія о нѣкоторыхъ литер. рукоп. ватиканской библ. Стр. 323.—375.
[3]) Ibid. Стр. 68.
[4]) Ibid. стр. 374.
[5]) Dischery. Spicilegium. t. III, p. 470—74 ed. 1723.
[6]) Harduin. Acta conciliorum. t. VI. p. 1796.
[7]) Assemanus. Bibliotheca Orientalis. t. III. P. 1 f. 305.

још старога начина причешћивања[1]). За потврду овога служи нам јерусалимска литургија ап. Јакова по преписима X. и XI. в. (росанском и масинском). Акат причешћивања свршавао се у њој на тај начин, што су ђакони за причешћивање народа износили не само чашу, него и дискос, на који се свакако, полагало св. тијело[2]).

Одбацивши праксу источне цркве, као новотарију ни чим не оправдану, западна црква није ипак остала ни при том начину. У своме разматрању претпоставила је једну сасвим могућу и важну неприлику, — наиме може се десити пролијевање св. крви, — те да се причешћују само тијелом. Прве трагове сваке праксе видимо већ у XII. в. За њезино увођење боре се абат Рудолф (1100. г.) и Роберт Пулеји (1140. г.)[3]. И један и други мотивише свој приједлог не само жељом, да ублаже оне хришћане, који су тврдили, да тобоже Спаситељ не може присуствовати свим својим суштаством у сваком између видова. За нову праксу, како изгледа, изразила су се и два сабора XII. в. — Келнски 1179. г. и сабор провинције Кантенбери 1181. г. Први наређује, да се причесницима даје вино с водом, а други спомиње, да се мирјанима даје вино, да би лакше употребили св. хљеб[4]). Но ни приједлог Рудолфов с Робертом Пулејијем, ни установе саборске не добијају пити стичу праве и потпуне наклоности и потпоре.

Остали писци XII. в. заузимали су се за потребу причешћивања под оба вида. Тога се назора држао између осталих и Петар Ломбард[5]) и Грацијан[6]). Хотећи пак потврдити га и свједочанством, пошљедњи приводи и прикладан доказ, цитира наиме једно мјесто из 37. писма папе Геласија, у ком он не дозвољава уздржавати се од чаше и наређује, да се причешћује тијелом и крвљу. Слични су се назори исказивали и у XIII. в. Тако Дургамски сабор 1220. г. говори о причешћивању под оба вида[7]); на сличан начин и установе сабора Егзетерског предлажу стару праксу[8]). На тој тачци гледишта стоји и Алберт Велики. Приставши на то, да се Христос предаје вијернима и под видом самога тијела, он ипак упућује на „actio Christi“ као обавезну за све установу, и причешћивање с хљебом без чаше држи непотпуним у сакраменталноме односају[9]). Противно овим свједочанствима налази се многога у литератури XIII. в., што иде у прилог новоме обичају

[1]) Will. Acta et scripta de controversiis ecclesiae gr. at lat. p 109. 1861. г.
[2]) Собраніе древнихъ литургій. Вып. I. стр 191.
[3]) Bona. Rerum liturgicarum libri duo. Lib. II. 18. 1.
[4]) Harduin. Acta conciliorum. t. VII. p. 826. 862.
[5]) Sentent. IV, II.
[6]) De consecratione. cap. II.
[7]) Wilkins. Concilia Magnae Britanniae. I t. p 548.
[8]) Harduin. Acta conciliorum. t. VIII. p. 1076.
[9]) De sacramento eucharistiae III, 2, 5. Opera. ed. Janun. 1651. XXI, 62.

причешћивања, да се наиме мирјани причешћују самим хљебом. Тако главни капитул ордена цистерцитскога наредио је 1261. г., да се монаси и монахиње лише чаше и да се она допусти само служитељима олтара[1]). Још јасније говоре о новој пракси неки између писаца XIII. вијека као Александар Халес, Бонавентура и Томо Аквински. Први између њих примјетивши, да тијело Христово треба примати под видом самога тијела, додаје „као што се свршава готово по свима мјестима у црквама“.[2]) Свједочанству Александра Халеса, као да је „по свима мјестима“ распростр т нов начин причешћивања, — не може се дати велики значај и важност. Жививши десет година касније, Томо Аквински изражава се о томе питању много блаже. „У многим црквама“ — говори он — „виђа се обичај, да се даје причесницима тијело Христово, али не и крв“[3]). „Разборито поступају некоје цркве, које лишавају народ чаше“, — примјећује на другом мјесту[4]). Но сужавајући границе распростирања нове праксе, ипак нам као несумњиво остаје, да је у другој половици XIII. в. та нова пракса одржала побједу. Велику су јој услугу учинили и ордени францишканаца и доминиканаца, пропагишући за њу по завјету и примјеру својих поглавара. Њихово мијешање имало је таков утицај, да већ у XIV. в. причешћивање под оба вида не налази заштитника и излази из употребе. Само се по гдјегдје чувају трагови старе праксе. Тако н. пр. Диран (†1296.)[5]) примјећује, да се у неким мјестима, послије причешћивања, оставља у чаши један дио освећене крви свештенослужитељима, и у њу се за причешћивање мирјана лијева чисто вино, јер се не пристоји много приготављати крви, пошто већа количина неби могла ни стати у чашу. О том истом говори и једно мјесто из трећега римскога „Ordo“[6]), само с том разликом, што по његову напутку, остатак освећенога вина прелијева се из чаше свештеничке у већу чашу с простим вином. На тај начин утврдио се стари облик причешћивања међу монасима горе споменутога ордена цистерцитскога. Но и она слаба успомена на првашњу праксу јавља се изнимно: постојећи начин причешћивања мирјана, остаје као причешћивање под једним видом (на западу).

Рељево, 1901. Превео: **К. Ј. Новаковић**. богослов.

---

[1]) Martènei Thesaurus anecdot. IV, 1418.
[2]) Summa (Sentent.] p. IV qu 53 membr. 1.
[3]) Summa III. 80, 12.
[4]) Ibid, 76, 1—2.
[5]) Rationale divin. off. IV, 42—1.
[6]) PL. 78, 982.

О времену постанка црквених одежда.

— К. С—на. С руског **Драго К. Урошевић**, свештеник. —

[Сребреница.]

Настављак.

Хришћанска религија, јавивши се на свијет, као религија духа и слободе, није стјешњавала своје шљедбенике у њихову животу никаквим спољашње-формалним прописима, нити је показивала важност свога достојанства ма у каквим спољашње-обредним радњама. Исто тако и гледе употребе онијех ствари и предмета, који окружаваху хришћане, она није чинила строгога избора: Хришћанин се могао користити свим оним, што је около њега, — само ако није то рђаво утјецало на његову духовну битност и стање т. ј. ако није поражало у њему религијозне, као и моралне сумње. С тога ми и видимо, да се апостоли и пријемници њихови никако и не устручавају, да се послуже у циљевима својима и таковијем стварима и предметима, који су били у употреби код незнабожаца. Или би се употријебиле приватне куће у хришћанство обраћених незнабожаца, као згодна мјеста за црквене скупове; или би се пак користило разним предметима и стварима из обичног домаћег покућства, као н. пр. сасудима, који настојатељима цркава у данима оскудице добро послужише као згодни за литургијске циљеви. На кад се на тај начин хришћани првих вијекова нијесу клонили незнабожачких предмета и ствари, већ су шта више узимали од њих на зајам и мјеста за црквене скупове и различне сасуде, што су били у обичној домаћој употреби, то је онда од свега, што смо до сада рекли, најприродније, да су и оне одежде, које су употребљавали настојатељи црквени и при богослужењу, они позајмили из обичног свјетовног одијела, и које се најпослије нијесу разликовале ни *по форми* од оног одијела, што је ношено у домаћем животу.

Са овим се мишљењем, као најбољим од осталих, слаже и сама историја. Што се тиче апостола, можемо рећи, да они — имајући пред очима примјер Божанског Учитеља, који је на посљедњој вечери свршио св. пасху новог и вјечног завјета, без сумње у оној истој одежди, у којој је Он, као жртвени Агнец, био приведен на жртву и која се није разликовала по својој суштини од обичног тадашњег одијела, — ни сами нијесу могли а да не размишљају о томе, да ће у обичном своме одијелу, које је — без сваке сумње — у суштини било слично са народним, приступати к олтару и тајанственој жртви. Шта више и саме околности, при којима су приступали свршавању богослужења, побуђивале су их на то. Одлазећи они у незнабожачке предјеле,

да проповиједају јеванђеоску науку, поудадно нијесу са собом носили никаква — по форми особитог — црквеног одијела[1]) и свршавали су по потреби св. Евхаристију у оном истом одијелу, што су носили обично у животу, а исто је и код свјетовњака било у домаћој употреби[2]) Томе мишљењу, о формалном сродству богослужбених одежди у апостолско вријеме са одијелом свјетовним, мирским уопште, ни у колико не противурјечи, — нити пак говори о позајмљивању црквених одежди из старо-завјетног храмовног богослужења, — ни само предање, што се до данас очувало и по коме су тобож апостоли Јаков, Јован и Марко[3]) носили подвезу на глави πεταλον, lamina, што је била једна намеђу одежди старо-завјетног свештенства. Кад су Хришћани могли слободно изабирати по својој вољи одијело, како за обичну ношњу, тако и за богослужбене сврхе, још у оно вријеме, кад нијесу ни имали какве наредбе, да носе неко посебно одијело, — онда није никакво чудо, што се у изванредним приликама дешавало, да су по неки прибрали незнатне и мале измјене у свом одијелу, али не у суштини, и које се слабо разликовало од обичног одијела, што су га у то вријеме носили Грци и Римљани. На ове се изузетке односи и наш случај. Подвеза на глави, о којој говори предање и која се овдје не сматра као искључиво литургичка одежда, него као одјећа у опште, коју су такођер употребљавали апостоли Јаков, Јован и Марко у обичном животу, ни у колико не искључују свјетовног карактера осталим одеждама, које су споменуте код апостолâ. Осим тога, она није била богослужбена одежда само јудејског свештенства, него су је носили као обични накит на глави и Парћани, Јермени и Перзијанци.[4])

Али да се одежде, које су употребљавали клирици при богослужењу у првим вијековима, нијесу разликовале по својој форми и кроју од одијела што је тада код Грка и Римљана било у општој употреби, него су на против из овога посљедњег и биле позајмљене, то неоспорно доказују и многобројни споменици, а од чести и писмена свједочанства. Испитујући најстарије споменике хришћанске вјештине, који се односе на наше питање, није се могло из њих добити никаква разјашњења. То нам свједочи и сам Бок, који је више пута похађао римске катакомбе и најстарије катедрале Рима, Равене и др мјеста по Италији,[5]) па и најнезнатније, не би ли могао наћи икаква спомена о томе, којим су се одеждама служили апостоли и њихови

[1]) Срачи овдје Мат. X. 10; Марко VI. 9.
[2]) Сравни такође Мат. VI. 29. и Лука XII. 22. 23. 27.
[3]) Ерифан. Наегез. 29. 4. 78; 14. (Христ. Чтеніе 1848. г. д. I. стр. 383]; Евсев. ист. црква, кн. 5. гл. 24; Јероним — О црки. писцима гл. 45. (Дј. бл. Јер. у руск. прев. д. 5. стр. 315).
[4]) Види дј. бл. Јеронима у руск. прев. д. 2. стр. 181. пр. 1.
[5]) Bock. Cit. op. B. I. s. 419.—420.

прејемници, као и презвитери и ђакони првих вијекова, при свршавању, о св. тајни и које би биле израђене по форми и обрасцу старо-завјетних или позајмљене од старо-завјетног свештенства. Напротив и сами спољашњи изглед тих споменика јасно показује, да су одежде свештено-служитеља у првим вијековима биле сличне по својој форми и крој свјетовном одијелу оног времена. Тако, фреске у катакомбама, мозајици у најстаријим катедралама и слике на другим споменицима старе хришћанске вјештине, не представљају нам Христа и апостоле при вршењу богослужења у другом коме одијелу, него баш у свјетовном. Једном ријечју: ту се Христос и као Учитељ међу својим ученицима или јудејским књижевницима и као Чудотворац, слика обучен у свјетовно одијело — тунику и горњу хаљину — палије (palium)[1]. У таквом је одијелу Христос насликан. н. пр. у гробници св. Калиста у у Риму, гдје учи сједећи међу дванаесторицом апостола, а на сликама у гробници св. Агнесе међу шесторицом апостола (пр. 4. в.)[2]. У обичном свјетовном одијелу престављају се у многобројним сликама у катакомбама и најстаријим мозајицима Рима, Равене, Цариграда иТесалије и они свештеносл ужитељи, што су живјели послије времена апостолског. Тако је у обичној свјетовној одјећи, насликан у споменутој катакомби у Риму, свештено-служитељ, гдје доноси рибу и хљеб.[3]. Стога свјетовни карактер представља нам такође и литургично одијевање св. Иполита, које је израђено на његовој статуи, а састоји се из тунике, палије и сандала [обуће][4]. Формално сродство богослужбених одежди у првим вијековима хришћанства са свјетовним одијелом, показују нам и мозајици у саборној цркви св. Ђорђа у Тесалији. Мисли се, да је ова црква начињена још за времена Константина Великог. Ти мозајици представљају и клирике и свјетовњаке — у са сним сличној одјећи по форми — у дугачкој туници и широком фелону поврх ње[5]. Колико је било мало познато у првим вијековима хришћанства о специјалном

[1]) Грчко-римско одијело дијелило се на 2 класе: на indumenta-одијело, што су навлачили (такође vestimenta clausa или interiora) и amictus (vestimenta exteriora) одијело, којим су се огртали што се носи као струка или шал. Првој су категорији припадале: римска tunica и грчки χιτών. Туника (у Грка хитон) је доња лаинена одјећа, која је по форми слична нашој кошуљи. При раду су носили уску, кратку тунику до кољена, а ако је била дугачка, подизавали су је око паса, да им не би сметала. Та је Туника била или сасвим без рукава, или је имала кратке рукаве (colobium). У правичне дане, и у опште у око пријеме кад су били слободни од посла, — носили су широку, до чланака дугачку, искићену шарама тунику (tunica talaris, χιτών ποδήρης) са дугачким рукавима (tunica manicata). По њој су римљани носили, као што су биле горње хаљине до хришћ. времена, дугачак и богато искићен огртач-тогу (toga) Грци су мјесто тога на хитон облачили химатион, (ἱμάτιον) који је сваако чврсто уз тијело, не спадајући на ниже од тежине многих набора. — За римских императора узеле су мјесто тога грчки химатијон и назвали су га — pallium, Палије. Krieg. Cit. op. у Kraus'a u R-Enc. B. II. s. 177.—178.; Ср. Вајс. Спољ. живот народа у 2. ч. 1. стр. 5.—6.

[2]) Krieg. Cit. op. у Kraus'a у K. Enc. B. II. s. 178.

[3]) Hefele, Beiträge zur Kirchengeschichte, Archäologie und Liturgik. Tübingen 1864. B. II. s. 152.

[4]) Kpieg. Cit. op. у Kraus'a у R. Enc. B. II. s. 179.

[5]) Ibid; о форми и употребе посљедњих одежди биће доцније говора.

литургичком одијелу, може се судити и по томе, што су неки свештенослужитељи свршавали тајне само у једном палију без тунике, о чему свједоче древне слике у катакомбама, као и Краус, (у своме дјелу Roma Subterranea табл. VIII.) гдје свештеник приносећи жртву свештенодјејствује у тамном филозофском pallium-у[1]). Слично томе говори и Ориген, да је његов савременик Ираклије, презвитер александријски оставио иза себе обичну одежду, коју је он још прије носио и да је увијек употребљавао филозофски плашт[2]). Уопште треба узети и то на ум, да древни споменици хришћ. вјештине не остављају никакве сумње о томе, да се богослужбене одежде првих вијекова хришћанства нијесу ни у колико разликовале од свјетовног одијела и ми не ћемо ни мало погријешити, ако се будемо придржавали овога. Једном ријечју: сва свједочанства и мишљења, што о томе говоре, не односе се ни на какво друго одијело, већ на оно што су свјетовњаци носили[3]), Али у неким писменим споменицима, који нијесу баш од велике важности ни толико стари по времену, има свједочанстава, која изрично говоре, да су богослужбене одежде узете из свјетовног одијела. Овамо се н. пр. односе и ријечи папе Целестина (423.—432.), који је осуђивао галске епископе у писму на њих упућеном с тога, што су они, у намјери да истакну строгост одјећи својој, носили у цркви, као и монаси, само кратак плашт (кабаницу] и кожни појас, говорећи међу осталим, да они ваља да се одликују од народа и разликују од свију доктрина, non veste[4] На ово се односи примједба Јована Ђакона, који у животопису папе Григорија Великог између осталога говори, да у братији (свити) папиној није нико, нити у говору, нити у одијелу, имао ништа варварског, већ су на против и у једном и другом погледу сл свим очували *латински дух*[5]). На ово се односи и примједба монаха историка Валафрида Страбона, која се налази у његовом литургичном дјелу и коју је он по свој прилици узео од ког старијег писца: „свештене одежде развијале су се постепено како по облику, тако и у појединим

[1]) Krieg. Cit. op. у Kraus'a у R. Enc. B. II. s. 179.
[2]) Енсев. Црк. Ист. кн. VI. 19, стр. 353.
[3]) Ова ћемо свједочанства доцније разматрати.
[4]) Amicti pallio et lumbos praecincti credunt se scripturae filem non per Spiritum, sed per lit. teram completurus... Unde hic habitus in ecclesiis Gallicanis, ut tot tantorumque pontificum in alterum habitum consuetudo vertatur? Discernendi a plebe vel ceteris sumus doctrina, non veste, conversatione, non habitu, mentis puritate, non cultu. — Krieg. Cit op. у Kraus'a у Real- Encykl. B. II. s. 184.; cnf. Gevzog. Real-Encyklopädie B. VII s. 734.
[5]) Vita S. Gregorii Papae, auctore Johanne Diakono. Lib. II. cap. 13. (у Opera omnia Sancti Gregorii Papae I. T. IV., col. 49.): Nullus Pontifici famulantium a minimo usque ad maximum, barbaram quelibet in sermone vel habitu praeferebat: sed togata, Quiritum more, seu trabeata Latinitas suum Latium (? Latinum) in ipso Laiiali palatio singulariter obtinebat. — Буквално треба превести овако: Нико у свити папиној од малог до великог није правио ништа у говору, ништа у одијелу нашта варварско; него одјевени по обичају Квирита, у тогу или трабеу (нок. на *онтиху одјећу*) латинство (Latinitas нока на *језик*) једино у папском двору, добивши своје име од лацијума, очувало је свој лат. дух. (Latium (?) — Latinum).

дијеловима, док нијесу добиле садашњи облик. Јер ако се причашање дарова свршавало у првобитно вријеме у оном одијелу, што је било тада у опћој употреби, — то је био обичај, кога се и сада неки на истоку придржавају[1]). Те тако не може бити ни мале сумње о томе да су литургичне одежде прерађене на ново, или узете из старо-завјетног храмовног богослужења, него су оне просто узете из обичног свјетовног одијела првих хришћанских вијекова и из њега се постепено развиле. Дакле, црквено одијело, у смислу богослужбених одежди, није се у првим вијековима хришћанства по *спољашној форми* ни у чему разликовало од обичног одијела. Али у таквом случају, кад су оне добиле специјално обиљежје, да ли су се онда разликовале по својој *спољашњој форми* од обичног, свјетовног одијела?

Да би тачно ријешили ово питање, морамо се прије свега осврнути на историјски ток развитка свештено-служитељских одежди. Али свестраном и тачном испуњавању тога задатка стоје на путу велике сметње: овдје се мора пратити упоредо са развитком свештено-служитељских одежди и развитак свјетовног одијела, те је због недостатка историјских података с једне стране и због нетачног опредјељења техничке терминологије древног костима с друге стране — јер су се називи појединих хаљина често мијењали — врло је тешко опредијелити тачно ток развитка црквених одежди. Категорично ријешење тога питања: како су се постепено мијењале и развијале свештено-служитељске одежде и у каквој вези стоје са обичним, свјетовним одијелом, није могуће одредити; могу се чинити више или мање истините претпоставке, али оне увијек подлеже сумњи. С тога се ми не ћемо тијем ни бавити, јер то и не улази у програм наше задаће. За нас ће бити много корисније, ако се будемо служили оним свједочанствима, која су нам до руку дошла. Ми ћемо гледати да из њих дознамо: кад је међу богослужбеним и свјетовним одијелом било формалнога сродства и од кад је између њих формална разлика.

Најбоље ће бити ако се у овој ствари будемо придржавали оне тврдње, која каже, да до краја VI. вијека није било никакво *формалне* разлике међу свјетовним и богослужбеним одијелом, пошто нам то исто свједоче како писмена, тако и монументална свједочанства. Од VI. вијека опажа се формална разлика између литургичног и народног одијела, али је ипак свештенство IX. вијека (ако не и даље) употребљавало у обичном животу такво одијело, које се није ни у чему по форми разликовало од богослужбеног одијела.

(И аставиће се).

[1]) W. Strabus. Cit. op. у Migne Curs. comp. ser. lat. 114. col. 529.

Књижевне оцјене и прикази.

Српско православна херцеговачко-захумска митрополија при крају 1900. године. Издао: *Серафим Перовић*, митрополит. Уредио: *Јован Муцовић*, митрополитов тајник. Мостар 1901. Штампарија Пахера и Кисића. Страна 226.

Послије 10 година изашао је из штампе други шематизам херцеговачко-захумске Митрополије са горе обиљеженим насловом. Абнормалне прилике које писац у предговору истиче, спријечиле су, да се правој сврси потпуно одговори, т. ј. да шематизам буде јасно огледало митрополије. Но и поред свих тешкоћа у скупљању материјала, наилазимо на много занимљивих података у овој публикови у литератури црквене статистике, којој се на жалост не поклања свуда одговарајућа пажња.

Књига г. Муцовића подијељена је осим предговора на 7 дијелова. Иза општег описа митрополије долази из вјештог пера ученога историка нашег, високопречасног архимандрита Илариона Руварца: повијест хумских епископа и херцеговачких митрополита*); потом посебни опис митрополије, па регистар неких догађаја и рада управе митрополије под данашњим начеником њеним високопреосвештеним господином Митрополитом Серафимом; затим долазе у додатку разне наредбе и одредбе високе земаљске владе и управе митрополије, штатути и правилници мостарске и требињске црква. општине и школе и штатути црква. пјевачког друштва „Гусле" у Мостару. Додатку овом прикључене су допуне и главнији исправци и као прилог на 36 ненумерисаних страница табеларни преглед статистичних података свих 8 протопрезвитерата ове митрополије.

Из ове обилате садржине дознајемо, да је у митрополији херцег.-захумској, према године 1889. обнађеном броју душа од 93590, концем 1900. године било 51049 мушких и 49594 жен. особа, свега 100643 душа. Међу њима 16782 брачна пара, са 20 смијешаних и 37 дивљих бракова. Овај посљедњи број нас тјешти, јер — ако су само тачни подаци — даје нам права претпоставити, да се у кршним крајевима Херцеговине у народу на морал и образ јако пази! Православни живаљ похађао је у 55 парохија 140 храмова и 3 капеле, које су богомоље опслуживали 54 свештена лица са свеукупном годишњом дотацијом од 79370 круна. (Према томе просјечни годишњи доходак свештенства износи à 1469 К. 81 п). У 16 вјероисповиједних школа са 24 учитеља(и учитељица) било је 1182 ђака и то 851 мушке и 331 женске дијеце. У 44 комуналне школе одлазило је 1427 православних српчића и српкињица, што је такође повољан сразмјер према броју српских правосл. основних школа и њихових ђака.

По броју душа најјачи је од свију протопрезвитерата требињски, а најслабији чајнички. Кретање православног живља састојало се год. 1900. у 3797 случајева рођења, 688 вјенчања, 2011 случајева смрти, у 12 случајева прелаза у православље и 3 случаја апостазије.

Свештенством и вјернима ове митрополије управља Митрополит, кога у овом велеважном и тешком послу савјетом потпомаже перманентна консисторија састојећа се из два редовна члана савјетника. Штета што у шематизму није изложено, колико предмета и какве природе ријеши за годину дана управа митрополије,

*) Види оцјену у 14. бр. „Источника" од ове године. У.

Манастира има 4 — који су према богатим задужбинама фрушкогорским — сиротиња. Број братства у свима св. обитељима 9. Има 3 достојанственика: 2 архимандрита и један поч. протосинђел, који је ван границе митрополије. Као што је напријед споменуто, стање мирског свештенства заслужује призрења, јер му је једини сигурни доходак она субвенција зем. владе, коју иста у годишњој своти од 8200 круна на предлог својих органа свештенству подјељује. Неки свештеници имају и за вјерску наставу награде од државе, која и на ту сврху троши у опсегу ове митрополије годишње 12020 круна. Парохијалних станова скоро нигдје нема, — бар у шематизму осим неколико мјеста нијесмо нашли и о том података. Кад се узме у обзир предспрема, која се од свештенства унапредак тражи и једна дотација, која га у тим кршним крајевима, гдје је душепопечитељска служба не само са умним већ и с тјелесним напором спојена, чека: збиља мора свако од срца зажељети, да се што прије отклоне неприлике, које општем и здравом напретку црквеног и просвјетног живота српско-православног народа у овој земљи, а у том животном ријешењу питања о дотацији свештенства, о доживотној обезбиједјености учитеља, а uti figura docet и томе сметају, да један шематизам митрополије дакле вјеродостојна статистика о кретању српско-православ. народа својој сврси потпуно одговори.

Ево ово су од прилике најважнији подаци шематизма г. Муцовућа, коме по дужности признајемо ревност у израђивању и груписању добивених података. Штета само, што нам у мјесто неких околности, које се шире публике баш ништа не тичу (као н. пр. чији је син који свештеник, јели школован или самоук, и има ли своје куће или нема и т. д.) није назначено код сваке парохије пошљедњу пошту и брзојавну станицу, што нам није казао колико је свако филијал од матице општине, односно од цркве удаљен, има ли парохијалних домова, има ли побожних фундација, што није у додатку изложио азбучни списак свештенства и парохија са ознаком стране, на којој се о њима говори и т. д.

Када још споменемо, да му је стил на неким мјестима, да кажемо и сувише „званичан“ и да је регистар догађаја од 1888. до 1900. пун занимљивих података завршујемо свој приказ с тијем, да је ревност г. састављача заслужила, да му се на то позвати са већом љубављу ка општој ствари у достављању података одазову.

Д. Ја—ић.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Освећење цркве. Његово Високопреосвештенство Митрополит Бањалучко-бихаћки господин *Евгеније Летица* освештао је дана 2. (15.) септ. т. г. новосазидану цркву у Бистрица-Омашкој.

У старој Србији.

Добротвор српске школе. Како „Цар. Гласник“ јавља, умро је у Приштини велики добротвор српске школе Босанац Лука Перић. Родом је био из Бањалуке, а у Приштину је отишао још као дијете. По смрти својој завјештао је све своје

непокретно имање, у вриједности 600 златних турских лира, српској школи у Приштини.

У Бугарској.

Избор новога митрополита. Како софијски листови јављају на мјесто блаженопокојеног митрополита трновског *Климентија* изабран је апсолутном већином гласова први викар филипопољске епархије, — епископ *Антим*.

Црква на западу.

Католичко мисионарство. Француски лист »*Journal des Débats*« од 29. јула (11. авг.) саопћава у погледу *католичког мисионарства* ове интересне податке: од 13.314 мисионара — двије су трећине Французи. Четири петине мисионара, који се занимају обуком — такође су Французи; исто тако су четири петине мисионаркиња — Францускиње. „Друштво за ширење вјере“ у Лиону, основано 1822. године, раздало је на мисионарске потребе 303,063.000 франака. Од те суме пада само на Француску 192,700.000 франака. Све остале земље дале су скупа 110,359.000 скоро за половину мање, него сама Француска.

Читуле.

Дана 13./26. августа 1901. преселио се у вјечност јереј **Михаило Карановић**, парох у Глиници, у протопрезвитерату бихаћком.

Вјечна му памјат!

Јереј **Димитрије Микулић**, парох Мартиначки, у протопрезвитерату приједорском, преминуо је у Бањалуци, 27. августа (9. септембра) 1901. Лака му црна земља!

Званични огласи.

145543/I ex. 1901. 1—3

Натјечај.

У српско православном богословском училишту у Рељеву, крај Сарајева, упражњено је мјесто учитеља за црквено појање, с којим је спојена годишња плаћа од 2000 К. (двије хиљаде круна), активносни додатак од 600 К. (шест стотина круна) и стан у нарави, падаље право на први додатак од 500 К. пошље довршених у дефинитивном својству пет година службовања, а на други додатак од 700 К. пошље навршених двадесет година дефинитивног службовања. — Након довршене 30. године укупног службовања припада дотичнику право на мировину у потпуном износу основне плаће и двају додатака, дакле 3200 круна.

Прво је намештење привремено, а након једне године доказаног ваљаног службовања биће дотични дефинитивно именован.

Но ако натјечатељ није још у свештеничком чину, то ће дефинитивно именовање зависити још и од времена, док исти у свештенички чин ступи.

Они који желе ово службено мјесто, треба ваљано обложеном молбеницом да докажу:

1.) да су поданици аустро-угарске монархије или припадници Босне и Херцеговине.

2.) да су православне вјере и да нијесу прешли 40. годину живота;

3.) да су монаси или мирски свештеници;

4.) да су потпуно вјешти црквеном српско православном појању, обичном и ноталном;

5.) да су добрим успјехом свршили потпуну гимназију с испитом зрелости и једно ваљано уређено православно богословско училиште у аустро-угарској монархији или у Босни и Херцеговини;

6.) да су тјелесно и умно потпуно здрави.

Овако обложене молбенице треба послати овој земаљској влади путем високо-преосвештеног господина Архиепископа сарајевског и Митрополита Дабро-босанског до најдаље 30. новембра ове године.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

145543/1 ex. 1901. 1—3

Натјечај.

У српско православном богословском училишту у Рељеву, крај Сарајева, упражњено је мјесто економа заводског, с којим је спојена плаћа годишња од 1200 К. (једна хиљада двије стотине круна), храна с питомцима, стан, огрјев, освјетљење и одијело у износу своте, која се годишње за одијело сваког питомца издаје.

Они, који желе добити ово службено мјесто, треба да ваљано обложеном молбеницом докажу:

1.) да су православне вјере и да нијесу прешли 40. годину живота.

2.) да су припадници Босне и Херцеговине, или аустро-угарске монархије.

3.) да су монаси, или удови мирски свештеници без дјеце;

4.) да су умно и тјелесно потпуно здрави.

У недостатку кандидата са овом квалификацијом примиће се привремено и умировљени чиновник, који је потпуно вјешт рачуноводству и интерној економији.

Овако обложене молбенице треба послати овој земаљској влади путем високопреосвештеног господина Архиепископа сарајевског и Митрополита Дабро-босанског до најдаље 30. новембра ове године.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића, Сарајево.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 30. септембра 1901. Бр. 18.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: свињел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Митрополија Бањалучко-Бихаћка.

Произведење. Његово Високопреосвештенство **Митрополит Бањалучко-Бихаћки** господин Евгенија, благоизволео је дана 16. (29.) септ. т. г. произвести јереја **Луку Опачића**, пароха и администратора протопресвитерата Приједорског на архијерејској литурђији у новоосвећеној цркви у Ножичком — за протопресвитера.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Хришћанска религија сматра душу као искру Божју у човјеку. У описивању стварања учи нас св. Писмо, да је Бог тијело човјечије формирао од земље, а у њега да је удухнуо бесмртну душу. Душа је човјечија дакле божанског поријекла, она је у првом човјеку непосредно од Бога, а према томе у свима људима посредно. Зато многи сматрају душу не као посебну супстанцију, већ веле, да је душина супстанција Бог. Таква душа је и слика и прилика Божија, украшена у малом оним својствима, која припадају самом Богу: разумом, слободном вољом, бесмртношћу и т. д. Живот душе човјечије према томе добија сасвим други значај; задаћа, сврха његова је узви-

шенија и сам човјек много добија у достојанству свом, јер се диже и чини сличан самом Творцу. Ради тога свог високог поријекла мора душа човјечија и носити одговорност за своја дјела, јер је њена задаћа, да се поврати Богу са усавршеним својствима. На свијет она долази са способностима и моћима, али те моћи нијесу развијене, већ су у њој само као у клици, а њена је дужност, да их развије.

Бесмртност душина је дакле постулат религиозни, јер већ због свог божанског поријекла мора она бити бесмртна. Пошто је она од Бога, то је без почетка, а мора на тај начин бити и без свршетка, т. ј. вјечна. То је дакле уједно и доказ за бесмртност душину, доказ религиозни. Но тај доказ довољан је само људима вјером просвијећеним. Он је вјерске природе, а то значи, да не утјече на наш разум директно, да би га овај морао примити и пристати уз њега; он се темељи на увјерењу. Само онај, који је увјерен, да је душа од Бога, вјерује a priori у њену бесмртност.

Но има много људи, којима је тај доказ слаб, који траже, да им се та истина докаже очевидније, да је схвате и разумом својим, а не само увјерењем[1]). С друге стране и потреба је, да се та религиозна истина потврди и резултатима науке, јер многи њени противници одбацују је тако исто a priori једино за то, што је она постулат, догмат религиозни, те тврде, да се она не да сложити с науком, да се резултати науке њој противе. Ми смо се и до сад у испитивању о животу и бићу душину држали физиолошких и психолошких резултата, па смо, гдје је од потребе било, констатовали, да се резултати праве науке слажу са религиозним становиштем. Покушаћемо, да у том правцу изнесемо и доказе за даљи, загробни живот наше душе.

Земаљски живот наше душе у главном нам је познат, колико га је данашња наука могла испитати и он ће нам служити као подлога нашем истраживању о будућем животу. Јер ако има уопће каквог другог будућег живота, он се не може дијаметрално разликовати од овог земаљског живота, већ овај мора бити основа будућем. Пошто се ми у овом животу увјеравамо о души по њеној радњи, јер само по томе имамо појма о њој, пружиће нам земаљски њен живот уједно доказе и за њену вјечност.

Земаљски живот и биће своје душе растумачили смо помоћу физиологије и психологије, па ћемо тим путем ићи и на даље. Међутим у овом даљем разлагању физиологија неће имати толико утјецаја, као у прошлом; њу ћемо употријебити у доказивању бесмрт-

[1] које Шопенхауер сматра извјештаченим, „догмом поповске религије", која има толико много присталица са то, што црква узима у своје руке васпитање дјеце, те им од малена улијева ту вјеру: „Die Welt als Wille und Vorstellung" II cap. XVII.

ности душине, у толико само, у колико ћемо на основу физиолошких испитивања њеног земаљског живота моћи закључивати на њену будућност. Но у толико више је заступљена филозофија са својим гранама: метафизиком и психологијом. Докази за бесмртност душину биће скоро искључиво филозофске природе, као што је и наравно, јер бесмртност душе јесте по себи трансценденталан појам, а да се докаже фактичност и реалност његова, морамо се помагати оном граном науке, у коју он спада, а то је филозофија, посебице метафизика.

Што се специјално метафизике тиче, имамо о њој нешто рећи. Ова грана филозофије била је некад на врло угледној висини, а данас је особито емпиријска филозофија туче и скоро јој не да права на опстанак. Као грана спекулативне филозофије метафизика у данашњем вијеку, који све хоће да протумачи очигледним начином, опитом и физичким доказом, нема много пријатеља. Wundt на пр. диже у небеса Herbart-a, али му ипак замјерава, да је сишао с правог пута, „јер га је завео метафизички појам о души.“ [1]). Емпиријска психологија истина показује, да наша чулна опажања и земаљски живот зависи од тијела, но у области питања о бесмртности она не може имати најодлучнијега утјецаја, а још је мање власна, да метафизику у опће негира.

Шта више психологија се не може без метафизике ни мањи. Многих трансценденталних појмова има и у самој психологији, а особито, ако хоће да говори о даљем животу душином (као што заиста и ради емпиријска психологија), тијесно је везана за метафизику. Човјека занима судбина и склоп цијеле природе; он не може да не мисли о томе, чим пак стане о том размишљати, он је на темељу метафизичком. Чујмо шта између осталог вели J. H. Fichte о метафизици: „Метафизички поглед на свијет јесте пошљедњи стадијум нашег знања о свијету, испитивање и тражење унутрашњег узрока и праве везе појединих појава; према томе и евиденција (резултат), до које долазимо, није само логична, условљена везом у закључцима, већ цио дух са свим својим снагама и доживљајима учествује у њој. Права метафизика, која сама себе разумије, јесте разумијевање бића Божијег, јер је човјек приморан, да закључује са пошљедице на узрок“.[2])

Сам Wundt завршује своја физиолошко-психолошка истраживања о човјеку и души признањем, да се без метафизике не може далеко отићи. Он то истина не вели нарично, већ између редова, на пр.: „Ми смо оклаштени, да замислимо, да онај развој, који почиње у на-

[1]) „Vorlesungen . . .“ стр. 4.
[2]) „Die Idee der Persönlichkeit“ . . . стр. 32. 34.

шем искуству, постоји и преко граница искуства". [1]) Зар не чине тако исто и метафизичари? И метафизика закључује са познатога на непознато, са специјалнога на опће. А да она није само пуста спекулација у науци, рекли смо већ, јер без ње не можемо бити ни у области емпирије. Ми своје појмове тумачимо вишим појмовима и морамо непрестано горе ићи до највишег појма, иначе ће нам средњи појмови, средње категорије, бити непојмљиве.

Материјализам се хвали, да је Дарвин задао метафизици смртни ударац. Но то је само пуста хвала. Кад би се метафизика елиминирала, не бисмо далеко отишли с науком; брзо би ударила руда у бријег, јер баш у природним наукама, које материјализам узима под свој монопол, метафизички, трансценденталнн појмови и такви, који се на вјеру примају (разне хипотезе), јесу најчешћи. Кад бисмо само ономе признавали фактичност, што видимо и што разумијемо, пола свијета морало би нестати, или као што М. Меуег довикује С. Vogt-у, који каже, да је могуће само оно, што је он искусио: „Све је немогуће, што ти нијеси искусио, а кад искусиш, онда од немогућности постаје могућност." [2]) Кад би смо се задовољавали са самим појавама, тада нам не би требало метафизике. Али чим почнемо појавама тражити узрок и узрок том узроку, а то је својствено сваком човјеку у сваком раду, морамо се дотаћи таквих појмова, који не потпадају под опит, дакле метафизичких. И сами апстрактни појмови: пријатељство, вјера, страх, радост, јесу појмови метафизички, неки мање, неки више натчулни, а у пошљедњој инстанцији такви су сви појмови сами по себи.

Особито у области оваквог питања, као што је бесмртност душина, мора се метафизици дати потпуна слобода. И заиста филозофија је при свим нападајима задржала метафизику као своју грану, као средство за испитивање и усавршавање науке. Специјално у питању о бесмртности душе има у филозофији један доказ, који се баш зове метафизички.

С овим питањем је у најтјешњој свези друго питање: да ли душа у опће може постојати без тијела. Ако у земаљском животу душином наћемо на такве појаве, које саме собом искључују могућност њеног даљег живота, као што је случај, на пр. код тијела, онда би била бесмислица и говорити о душиној бесмртности. Бесмислица би била и онда, кад бисмо узели да тијело ускрсава и сједињује се с душом ради тога, да би она могла и надаље живјети.

[1]) „Vorlesungen" стр. 501.
[2]) „Die Fortdauer nach dem Tode" стр 67.

У овом питању је наука доста подијељена. Једни уче, да душа може живјети, али се не може исказати без органа, а такав живот није прави живот. Тај би живот потјецао из душине супстанцијалности. Ако гледамо будући живот душе своје само у њеној супстанцијалности, заиста нас — кажу — неће тај живот обрадовати. Супстанција се истина не да разрушити, но са појмом супстанције није уједно скопчан појам о животу, већ само појам о неразрушивости, о инкоруптибилитету. Но ми смо рекли, да је душа жива супстанција, према томе остаје њен живот и у вјечности, јер се супстанција само у том смислу неда разрушити, што њена битна својства увијек остају здружена са њеном битношћу, природом. Но о томе опширније код метафизичког доказа.

Друга је нерзија, да душа може без тијела и самостално живјети. Овако је мислио још Платон, који у тијелу гледа само сметњу душевном развићу. Душа би се могла без тијела много слободније развијати и живјети, дакле та могућност настаје послије разлуке душе од тијела, послије тјелесне смрти. Сократ говори у тамници свом ученику Симији овако: „Душа мисли за цијело најбоље, кад јој ништа од тијела не смета, нити слух, нити вид, нити бол, нити радост, већ кад је по могућству сасма сама за себе, кад остави тијело.“[1]) Ово се учење од најстаријих времена одржало до данас.

Трећа је претпостачка, да душа мора увијек имати тијело, дакле и у будућем животу. Тај назор потјече отуда, што се погрјешно тумачи односај душин према свијету. Каже се, да пошто душа живи у свемиру, то она мора са другим супстанцијама долазити у додир, јер се само тако може усавршити. Но овдје је потпуно погрјешно схваћен појам о свемиру. Свемир не сачињавају само материјалне супстанције (атоми), већ у њему има, као што смо видјели, и духовних супстанција. Према томе душа може као духовна супстанција са супстанцијама своје врсте опћити духовно, а за такво опћење, за такав додир не треба јој материјалног тијела. Дух може са духом симпатисати и без тијела. То би, каже се, био доста једностран живот, јер би човјек био ограничен само на духовне супстанције. Но с друге се стране одговара, да би такав живот био сасвим правилан, јер човјек и у овом животу не опћи директно са цијелим свемиром, већ са релативно малим бројем супстанција, а за тим, ми фактично не знамо и не можемо имати појма, неће ли се душа моћи помоћи на какав други начин, да ли она мора само помоћу тијела ступати у додир са

[1]) Plato: „Phädon“, стр. 10.

материјалним свијетом. Неће ли она моћи и то вршити помоћу свога разума, воље и других психичких својстава?

Још је један велик недостатак овом мишљењу, што се њим неда протумачити, већ се мора порицати сваки одношај Бога према свијету. Јер ако духовна супстанција не може иначе осим само преко тијела опћити са свијетом, како да Бог, као супстанција нематеријална, духовна, опћи са свијетом? Да материјалисте овај приговор чине, не би им се могло овим доказом ништа доказати. Али баш људи, који вјерују у бесмртност душину, претпостављају, да она не може живјети без тијела. У том случају аналогија са божанском супстанцијом постаје argumentum ad hominem.

Исто тако можемо довести ово мишљење у тјеснац и на други начин. Наиме ако душа не може живјети без тијела, пита се, откуд јој тијело одмах послије смрти па до ускрснућа тјелеса, јер се заштитници тога мишљења позивају на хришћанску вјеру, као да тобоже и она учи, да душа не може без тијела живјети, те проповиједа ускрснуће тјелеса и сједињење њихово с душама. Пита се, дакле, шта бива с душом за оно вријеме, док се она не сједини с тијелом послије његова ускрснућа? Живи ли она дотле, или тавори гдје чекајући на тијело, па да тек онда продужи свој земаљски живот?

Није оправдано позивати се на хришћанску религију, као да ова учи, да ће умрла тјелеса ускрснути с тог разлога, што душа неби могла без тијела живјети. Хришћанство учи о ускрснућу мртвих из сасвим другог разлога (а то његово учење није симболично, као што мисли Ritter[1]), већ да ће фактички тјелеса мртвих устати). Кад протумачимо ово црквено учење, тада ћемо видјети, како хришћанска филозофија оба ова екстремна назора приближује једно другом и доваља их у склад. Хришћанска религија учи о посебном суду над душом, који бива одмах послије смрти тјелесне, а прије сједињења њена с ускрслим тијелом. У том хришћанство пристаје уз онај правац, да душа може живјети без тијела. Но оно проповиједа, да ће се душа некад сјединити с тијелом. Разлог том вјеровању јесте морални закон, који тражи, да и тијело и душа прими награду или казну за своја земаљска дјела, јер је човјек на свијету та дјела чинио као потпун, као дихотомијска јединица. Но то тијело по црквеној науци неће бити овако, какво је сада, већ друкчије. То ће тијело бити одређено за вјечност, а материјално, сложено тијело није за то подесно, те ће тијело послије ускрснућа бити духовне природе („сије се тијело тјелесно, а устаје ти-

[1]) „Unsterblichkeit“ стр. 186.

јело духовно“ [1]), т. ј. оно не може бити састављено од више супстанција као садашње, већ ће цијело бити као једна супстанција, непропадљиво, вјечно. Душа је у земаљском животу научена на тијело и она, пошто је њен будући живот наставак садашњега, добија га. Што се с тијелом по ускрснућу догодила промјена, сасвим је природно и оправдано, јер такво тијело неће моћи имати свагдашњих својих недостатака, већ ће само утолико бити „наше“ тијело, што ће у њему бити очуване индивидуалне особине човјечије.

Наше није, да дубље залазимо у ово питање; то чини религиозна есхатологија. Ми ћемо у потврду да тијело није строго душин елеменат, додати још и опажања из искуства. Често душа ради без обзира на тијело, као да га и нема. Кад човјек дође у екстазу, најмање мисли на тијело. Исто тако може живјети душа без тијела и послије тјелесне смрти, јер „зато, што се нека снага више не најављује на досадашњи начин, смијемо закључити само то, да је она дошла у неки други положај“ [2]). Само док је душа у тијелу, исказује се она видљиво, а чим се тјелесном смрћу одијели од њега, враћа се у своју праву метафизичку област. Она се одијели од физичког свијета, јер је савршенија од њега, а нема више потребе да с њим опћи; физички свијет нам се представља као нижи облик савршенства према духовном свијету. И по томе разлагање о „органима, који ће души бити потребни за душевни живот“ [3]) јесте више но дјетињарија.

И тако смо нашли на чистину и дошли до позитивног рјешења у питању: да ли може душа живјети без тијела. Она без тијела може живјети, као што заиста по црквеној науци и живи послије тјелесне смрти до ускрснућа тијела, а за тим живи с тијелом одухотвореним, или као што се религија изражава „прослављеним“. Тим је рјешено у начелу и питање о могућности бесмртности душине, а сад нам још остаје да докажемо, да бесмртност душина не само да је могућна, већ да и фактично постоји.

Прије него што пријеђемо на саме доказе о бесмртности душиној и њеном вјечном животу, да се запитамо, како се практички разум и наука односе према томе проблему?

Нећемо наћи ниједног човјека, који воли умријети. И ако многи чине крај свом животу и насилно иду у смрт, то бива по невољи, а не из љубави према смрти; они у смрти гледе најмање зло, а позната је и она народна: робом икада, ал гробом никада. То значи да се човјек боји смрти, јер и ако вјерује у бесмртност душину, ипак

[1]) I. Кор. XV. 44.
[2]) M. Meyer: „Die Fortdauer nach dem Tode“ стр. 50.
[3]) H. Ritter: „Unsterblichkeit“ стр. 201.

не може да себи јасно представи ту бесмртност. Те бојазни се човјек не може ослободити, ма да Спиноца у својој етици каже: „Слободан човјек на све прије мисли него на смрт и његова се мудрост састоји не у посматрању смрти, већ у посматрању живота“ (IV. 67)[1]. Та бојазан долази отуда, што је човјек научио да живот посматра само у тијелу, а кад ово умре, онда пред његовим очима умире и живот[2]).

Неки хоће да тај природни страх човјеков од смрти употребе као доказ против бесмртности душине. Прогледмо ли мотиве томе страху видјећемо, да он (страх) ни у колико не говори против бесмртности. Зашто се човјек боји смрти? — Боји се због мука. Ми видимо, да се самртници мање више муче, а не можемо да појмимо и нећемо да схватимо, да човјек овај свијет оставља у агонији. Као што не знамо, кад се рађамо, исто тако не знамо за себе и кад умиремо. Но при свем том оно несвјесно трзање тијела на смрти утјече на човјека, те се боји тога. У умирању видимо врло велику операцију, трудан подвиг, који сваки човјек мора претрпјети — и тога се плашимо. А пошто је и овакав живот на земљи, мада га сматрамо тешким, ипак бољи од потпуног уништења, то човјек својим страхом од смрти исказује да би волио, да живи вјечно. Кад човјек чује какву радосну вијест, он обично сумња у њу и ако је увјерен, да је оно што је чуо могуће; неће одмах да вјерује, неће да се пренагли, да се не би послије разочарао. Тако је и са бесмртношћу. Човјек вјерује у њу, али се ипак као побојава, да се не би преварио.

Очигледно је, да страх од смрти не може бити доказом против бесмртности. Јер чега се човјек има плашити, ако му са смрћу предстоји потпуно уништење? — Ничега. Страх од смрти нам напротив може послужити као доказ за бесмртност, јер се ту јавља практички разум, који пита: шта ће бити са мном, ако заиста постоји бесмртност? Ту човјек овако резонира: ако нема бесмртности, истрпјећу оно неколико минута на самрти, као што су прије мене истрпјели сви људи, али ако је душа бесмртна, тада ћу морати одговарати за своја дјела. Многим би људима била потпуна смрт, т. ј. потпуно уништење тјелесном смрћу много пријатније, него бесмртност, јер би се тако уништили и њихови гријеси и одговорност за њих. Бесмртности се боји човјек само из своје спекулације и многи људи негирају души бесмртност једино тога ради, да тим себе умире, јер се на свијету може много комотније живјети без идеје о бесмртности.

[1]) Dr. H. Schneider: „Die Unsterblichkeitsidee . . .“ стр. 741.
[2]) Dr. J. Ennemoser: „Ursprung und Wesen der menschlichen Seele“ стр. 128, cf. G. Teichmüller: „Über die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 9—11.

Што се тиче филозофије и њеног односаја према бесмртности и она није сва на једној страни. С једне стране бесмртност брани, а с друге пориче. Од првих почетака развића филозофије па све до наших дана питање о бесмртности у филозофији је неријешен проблем. Погријешили би, кад бисмо упрезали сву филозофију у одбрану бесмртности. Исто тако се може наћи славних људи, који су били против бесмртности, као и оних, који су за њу. Као одличне представнике учења о бесмртности навешћемо у старој филозофији Сократа; у новијој Бакона Веруламског (у пантеистичком смислу), Декарта (његов доказ: cogito, ergo sum), Leibnitz-a („Здрава филозофија и откривење сагласно уче истину, да је душа без дијелова, духовна и проста и да зато не пропада; заиста! душа је супстанција ..... по својој природи је она бесмртна" Systema theologicum[1]). Mendelssohn-a (његов „Федон"), шта више у бесмртност је вјеровао и песимистични Волтер и противник му оптимиста Русо, а у најновијој филозофији се истичу: Кант, Jakobi, Schelling, Herbart, и др. Противници бесмртности душине, или бар бесмртности у оном смислу, у ком се она обично узима (индивидуа), јесу од старих Аристотел, а од нових Спиноца, отац пантеизма, који у учењу о супстанцијама припада универзалистама и као такав пориче личну бесмртност; Locke, Hegel (њему је бесмртна само „мисао"), мада су неки његови ученици покушавали, да измире његову филозофију са бесмртношћу (међу њима се особито истиче Goeschel, којега дјело, у тој намјери састављено, више пута цитирасмо у овој расправи), затим Schleiermacher, који вели, да је бесмртност не у вјечности, већ у томе, што се човјек сваја истовјетним у сваком моменту са неизмјерношћу, па песимистични Schopenhauer, који сматра душу за функцију великог мозга[2]). (Платона једни убрајају међу бранитеље бесмртности, дочим га други сматрају за пропагатора бесмртности „идеје"). Цијела пантеистичка школа се одликује порицањем индивидуалне бесмртности сматрајући цијелу природу као Бога, дакле и као бесмртну.

С једне и друге стране су дакле славни људи, који су свој живот посветили науци и цијели свој вијек провели у њој. Но тај раздор међу филозофима никако не слаби доказе о бесмртности. Зато што ти докази немогу да убједе Hegel-a или Спиноцу, не значи, да су они слаби, већ да ти људи добијају из својих система посебан по-

[1]) Dr. L. Schneider: „Die Unsterblichkeitsidee . . ." стр. 752.

[2]) Шопенхауерова се система оснива на његову учењу о вољи. Воља је једино апсолутно биће [Ding an sich], по томе је само воља бесмртна, а друго ништа на свијету [ја ни сам свијет] и не постоји, осим с једне стране као објективација воље, а с друге као наша представа (идеализам, који је у науку у овом правцу увео Кант).

јам о души и бесмртности. Спиноцу поред његова пантеизма не може умјерити никакав доказ у бесмртност, јер он на основу своје системе има посебан поглед на тај предмет.

(Настављаће се).

Односај државе према цркви у Византији.*)

— од проф. др Хајнриха Гелцера —
— превео др. Јован Радонић. —
[Нови Сад]

Хришћанска је држава као и античка уједнила у личности монарха imperium и sacerdotium. Већ је Константин, равноапостолни, потпуно појимао ово од старина наслеђено царско право. Тако пише он великоме Атанасију: „Будући да знаш моју вољу, то дозволи свима слободан приступ, који хоће у цркву да ступе. Јер ако дознам, да си некојима сметао да припадају цркви, или да си им забранио улазак, послаћу одмах једнога чиновника, који ће те на моју заповјест скинути и отправити на друго мјесто“ [1]). Црква пак признавала је ово право надзора као старо римско напријеђе без икаква околишења и са неком извјесном наивношћу. Када је велики Донат узвикнуо: „Од куда да се цар мијеша у црквене послове?“ одговорио му је Григорије са епископском достојанственошћу: „Апостол Павле учи: Молите се за краљеве и старјешине, да би смо могли с њима у миру и у слози живјети. Није држава у цркви, него је црква у држави, а наиме у римској држави, коју Христос у Пјесми над Пјесмама назива Ливаном, са ријечима: „Дођи избрана моја невјесто, дођи са Ливана, а то ће рећи: из римске државе, гдје су светиње, чистота и дјевичанство којих нема код варварских народа, а све када би их и било, не би имали ондје никакве заштите“ [2]).

*) У данашњем броју доносимо у преводу др. Јована Радонића интересну расправу: „Односај државе према цркви у Византији“ од чувеног знаоца византијске црквене и политичке прошлости проф. др Хајнриха Гелцера. Хајнрих Гелцер је сада професор на универзитету у Јени, а међу њемачким византолозима најчешће се спомиње његово име поред знаменитог Карла Крумбахера творца чувене византијске историје књижевности. Трајну славу стекао је Гелцер својим дјелом: Sextus Julius Africanus und die byzantinische Chronographie. Значајне су му даље радње: Eusebii canonum epitome ex Dionysii Telmaharensis chronico petita. Georgii Cyprii descripto orbis Romani. Важно му је дјело по цркву југословенских цркви: Ungedruckte und wenig bekannte Bisthümerverzeichnisse der orientalischen Kirche (Byz. Zeitschrift I. II.), а од особитог је интереса његова кратка, али до сад најтачнија историја Византије у споменутој Крумбахеровој историји византијске књижевности. Надамо се да ће наши читаоци наћи довољно поуке у овој интересној расправи Гелцеровој. Ир Уред.

[1]) Athanas. apolog. ctra Arianos c. 59.

[2]) B. Optat. Milev III 3. Гаврилу Обеспеку, епископу орлеанском не спаде се ово ријечи, те се труди да њиховим излагањем умањи њихов значај. Његово излагање види у Migne Patrol. Lat. XI. 999 CD. Наш цитат побија и Грисара у дјелу му Geschichte Roms und der Päpste 1, 276 када тврди: „Како се Христос на њиховим споменицима представља као највиши судија, то је он као законодавац признат у јавном животу. Противни гласови разлабиру се ето онда, када је ушљед трогодишњих заблуда и немања поремећен мир између обје власти, и када је заслијепљеност царских владалаца, као што је случај са Валенсом или прије њега са Констанцијем, потомагала јереси“. Али цезаропапистички непријатељи донатиста бљеште у сјају најчистије ортодоксије.

Но када је Константије, син великога Константина својски почео подупирати јеретике, тада отпочеше ортодоксни епископи наглашавати самосталност цркве. Они се туже, да се помоћу царском непријатељима Христовим испуњава свака жеља. А када се против црквених наредаба почеше позивати на каноне, добацује им ватрени владалац: „Оно, што ја хоћу, то нека се сматра као канон“, но епископи смјело одговарају, да он царство нема од себе, него га је добио од Бога; савјетују му даље да не уништава цркву и да се римска државна власт не пача у вођење црквених послова[1]). Стари и у дворској служби осиједјели Хозије из Кордове пише цару: „Као што би се узурпатор твоје власти противио Божјој заповијести, тако пази и ти да не учиниш грдан гријех, грабећи власт црквену у своје руке. Нити ми имамо права да владамо на земљи, нити имаш ти власти да све себи грабиш“[2]). Овдје се дакле јасно дијели политичка власт од црквене, али овдје говори умјерењак. Но особито одлучно иступио је за слободу цркве св. Атанасије, који је за свога скоро по вјековнога понтификата био у борби и трвењу кад мање кад више са многобројним владарима, који су се измјењивали. О Констацију, који се позивао на свога оца, изјаснио се овако: „Он ради свим силама да Аријанце пусти у цркву; он је њихов старјешина, а остале шаље у изгнанство.. И зашто он, који тврди да се обзире на црквени канон, зашто дјела овамо све на супрот? Који је то канон, који дозвољава да се из палате бира епископ? Или који канон налаже, да војници смију ступити у цркву? Који канон допушта, да comites и неразумни ушкопљеници пресуђују у црквеним стварима и да својом наредбом објављују одлуке такозваних епископа?[3]) или: „ако су епископи већ нешто закључили, шта има цар даље да одлучује? Ако пак цар смије пријетити, нашто онда епископи? Када је још каква одлука цркве добила царску потврду, или када је уопће закључак цркве достављен царскоме знању? У прошлим временима одржани су многи синоди, али нити су Оци о овим стварима с царем говорили, нити се цар силом мијешао у црквене прилике“[4]). Овдје се цару одриче право именовања епископа, а у црквеним стварима и у синодалним закључцима пориче се учешће државне власти. Но као што рекосмо, ово су ријечи човјека, који је у неку руку уживао у тјерању опозиције према влади.

Но чим је ступањем на престо ортодоксних владалаца наступио обрт, то је и свјетовни владалац важио у црквеним стварима као

[1]) Athanas. hist. Arianorum c. 33. 34.
[2]) на спом. мјесту с. 44.
[3]) Athanas hist. Arian. c. 51.
[4]) Athanas hist. Arian. c. 52.

врховни судија. Валентијан наравно, сурови војник, респектирао је слободу цркве више него епископи. Када му је понуђено да у Милану предузме избор епископа одбијао је, а епископима азијске дијецезе писао је: „Не треба да рекну, ми смо се потчинили религији цара, који нам је дао заповести ради нашега спасења“ [1]). Међу тим његов наслеђник „богољубиви цар Теодосије“ није имао ни најмање каквих нежних обзира. Када је он на цариградском синоду 381. потпуно задобио за се православне, потчињена бјеше црква и опет државном суверенству. Епископи признадоше као и у раније доба врховну судску власт царску у споровима црквених странака „а цар са пријекором подера све списе, који у вјеровање уведоше дотле тројства, похваливши и признавши вјеровање Хомузија“ [2]). С тим пак тумачи се уједно да се и црква у своме спољашњем уређењу јавља као имитација политичке државне организације. Владалачка мисао, која је спојена са римским именом, наставља се и у цркви у Риму. И када је Теодосије Велики коначно утврдио дуализам римске државне управе, морао је и Нови Рим, вјерна слика Старога Рима са својим царем, својим сенатом, својим капитолом и својих седам брежуљака, и у црквеном погледу пружати слику старога Рима. Ова мисао изражена је јасно на другом васионском синоду 381, који стојашепод утјецајем Теодосија, пошто је на њему утврђено да „епископ цариградски по рангу долази послије епископа римског, јер је Цариград Нови Рим“.

Наравно, да је овај паралелан положај непосредно поред папе Старога Рима, који заповиједаше читавом западном половином, у оно вријеме била још само неизведена теорија. Али већ под Теодосијевим сином Аркадијем, примјењено је ову теорију у пракси чувени проповједник Грчке Јован Златоуст, скрхавши напредном енергијом, својственом свецима, сваки отпор у Малој Азији, који је ишао за тим да очува провинцијалну самосталност. Тако се случило да је он потчинио престоничком трону Азију и Понтус. Али Нови Рим наиђе на опаснога ривала у архиепископу Александријском. Политика старих царева са оправданим неповјерењем и напредним лукавством гледала је на сваки начин да поништи самосталност нилског територија, но још и под Диоклецијаном ваљало је прољевати потоком крв, да се сузбију покушаји за независност египатског царства. Дух св. Атанасија живио је и даље у његовим наслеђницима. Крај гроба св. Марка становао је сада духовни Фараон, опкољен оданом тјелесном гардом својих монаха

[1]) Theodorit h. e. IV. 8.
[2]) Socrates V. 10.

а постепено ишчаурио се он, као прави свјетовни господар Египта[1]), поред кога је царски посланик био само сјенка без икаква значаја. Три прелата, колико даровита толико и смјела у избору средстава: Теофил, Кирил и Диоскор створише ово источно папство, а није много фалило, а да Египат не преобразе у црквену државу. Помоћу духовних државних парламената и Синода, чије председништво просто приграбише себи, полазило им је за руком да своје ривале у престоници збацују са патријарашкога трона. И када Диоскор на другом сабору у Ефесу би извикан за васељенског патријарха[2]) изгледаше заиста, да је примат пренешен на првосвештеника Нилскога града[3]). Том приликом чинило се као да ће се политички идеали доцнијега латинскога Запада остварити на Истоку и да ће црква потчинити државу. Но развој овај спријечише два једнако интересована фактора: римски папа и источно-римски цар.

У чувеној својој догматичној посланици Ф лавијану (epistola dogmatica ad Flavianum) ступио је Лав Велики у врло оштру опреку са Александринцима и традиционалном теологијом Истока. Исто тако енергично поступаше и политичар цар Маркијан, који је са свјесном конзеквенцијом изводио програм да јако оснажену јерархију потпуно потчини државној власти. Циљ овај постигао је он на Халкидонском Синоду, који би сазван њиме и његовим западним колегом у споразуму са Лавом. Овај васељенски сабор је епохалан за одношај цркве према држави на Истоку. Тај сабор уједно је и први о коме су се сачувала опширна акта, помоћу којих добивамо јасну слику о карактеру таквога духовнога парламента, пошто су оба синода Ефеска, о којима такође имамо аката, текла без реда и у приличној хуци буци. Из аката и прегонора Халкидонскога сабора видимо, да је пословник за њ' просто позајмљен од римског сената[4]). Ред седишта потпуно одговара сенаторском. Као што ондје засебно сједе consulares, praetorii, aedilicii и т. д., тако и на сабору за себе сједе први патријарси, па митрополити и напокон епископи. Ако су евентуално присутни и игумани, морају стојати и немају право гласања. Прије свега од велике је важности толико спорно питање о председништву. Раније мишљење по

[1]) Ὁ Κύριλλος ἐνθρονισθεὶς ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀρχικώτερον Θεοφίλου παρῆλθεν καὶ ἐξ ἐκείνου ἡ ἐπισκοπὴ Ἀλεξανδρείας παρὰ τῆς ἱερατικῆς τάξεως καταδυναστεύειν τῶν πραγμάτων ἔλαβε τὴν ἀρχήν. Socrat VII. 7, упор. 11. и 13. Ὀρέστης δὲ καὶ πρότερον μὲν ἐμίσει τὴν δυναστείαν τῶν ἐπισκόπων, ὅτι παρῳρροῦντο πολὺ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐκ βασιλέως ἄρχειν τεταγμένων μάλιστα δὲ ὅτι καὶ ἐποπτεύειν αὐτοῦ διατιπώσεις Κύριλλος ἐβούλετο.

[2]) Masi 6, 855.

[3]) Како за ово тако и за даље упор. класично излагање A. Харнака Dogmengeschichte 2[3] 348 и даље.

[4]) Упор. F. X. Funk, Die Berufung der ökumenischen synoden des Alterthums in Kirchengesch. Abhandl. u. Unters. 1, 39 и даље.

коме је право предсједништва имао папа или његов заступник, није се могло одржати спрам грађе, какву нам пружају акта. Епископ Хефеле дијели према томе спољашње и унутрашње предсједништво. Ово прија је задаћа била спољашње вођење послова и одржавање реда, припадало је лајику, царским комесарима, но они не имађаху право гласа. Битно пак руковање текућим пословима и одлука у теолошким спорним питањима припадало је легатима. Но ово није тачно, пошто Халкидовска акта јасно показују, да је право предсједништва искључиво имао цар или његови комесари. Па и тај дио пословника полази са аналогије римскога сената. Као што онде предсједава princeps или конзул, тако и овдје цар или комесари. Као они тако и ови стављају на гласање предлоге не пуштајући се сами у гласање. Заступници римске столице немају права предсједништва, него важну повластицу да за увијек primo loco гласају[1]). Они врше дакле право једнога princeps senatus-a. При томе се папа толико мало сматра за предсједника, да његови легати морају тражити ријеч од комесара[2]). И цар и комесари врше своје предсједално право врло енергично. Када скуп при појави каквога омрзнутога прелата подигне галаму и вику, добија опомену и укор, којом приликом комесари изјављују, да су такви простачки узвици (ἐκβοήσεις δημοτικαί) недостојни епископа. Но комесари не ограничавају се само на одржавање реда, него учествују као што Хефеле суди „са много практичне умјетности и богословске увиђавности и у самим распрама и преговорима“[3]). Једном ријечју ови лајици дириговали су на досад нечувен начин духовним парламентом, те насилним предсједањем постигоше опакав резултат гласања, како је цар желио, а наиме: 1. Диоскор је био збачен, а тиме је било уништено александријско папско краљевство. 2. У споразуму са папским легатима утаначена је била формула вјеровања, која је са толико антипатије примљена на Истоку. Цар је дакле енергичном интервенцијом успоставио јединство вјере, а уједно осигурао у својој држави у црквеним стварима државној власти врховни надзор. Овај

[1]) Упр. Hefele, Conciliengeschichte 2, 403. Када папа Лав вели за своје легате: vice mea orientali praesederunt, то значи „они заузеше право мјесто“, а не „они предсједаваху“. Исто тако кад се и у Liber diurnus стр. 97. Concilium . . . . . in Calchedona . . . . cui apostolicus papa Leo per legatos et vicarios prefuit и на стр. 100.: Concilium universale quod favente deo et votum . . . domini Constantini clementer impiente, in urbe regia eo presidente celebratum est, cui apostolicae recordationis Agatho papa per legatos suos et responsales prefuit. Овдје се сасма јасно разликује цар као предсједник, а папа као princeps senatus.

[2]) Ово се н. пр. сасма јасно види при почетку XVI. сједнице.

[3]) Карактеристична је за оцјену колико Хефеле има смисла за истину, она нота (ср. crt. 2, 447, 3) гдје вели: По свој прилици да су царски комесари, који овдје а и у расправама показују *много практична смисла и теолошке увиђавности*, примили савјете од папских легата“. Но ово се потпуно противи његову изводењу на стр. 403 када вели „у унутрашње ствари (синодске) нису се мијешали“. Но он при пажљивом читању акта не може а да не види евиденцију самих чињеница. Његова претпоставка, да су легати биле тајни савјетници комесара, никако је неоправдана покушај, да се доведе у хармонију његова теорија са овим изводом.

нови поредак ствари потврдио је 28. канон тога сабора. У њему се свечано потврђују духовне привилегије Новога Рима са том мотивацијом, да град, у коме столује и цар и сенат, па према томе иста права има као и Стари Рим, мора и у црквеном погледу уздигнут и послије онога града (Рима) други по реду бити. Протесте папских легата дадоше комесари уљудно завести у протокол, а непосредно за тим потврди сабор свечане привилегије Новога Рима. Са напредном истрајношћу преко 700 година не напушташе Рим свога протеста, а Грци опет с толиком истом тврдоглавошћу не обазираху се на њ[1]).

Но Лав Велики у препирци гдје пориче Цариграду горе назначено право, уводи један нов и важни црквено правни елеменат. Он потпуно одбацује већ утврђено схваћање на Истоку, по коме се црквени ранг једнога града равна према његовом грађанском положају, истичући: alia tamen ratio est rerum saecularium, alia divinarum[2]). Мишљење ово својом конзеквенцијом довело је до укљоњења државног врховног надзора и до потпуне слободе цркве, зашто — бар за тај мах — Исток апсолутно није имао смисла. Но тврдња Лава, да само она црква има право на виши јерархијски ранг, коју је основао један од апостола[3]), изазвала је у Цариграду непријатан утисак. И Рим и Александрија и Антиохија хвалили се својим апостолским поријеклом, а Византија не. Али и у том погледу знало се испомоћи. Од VI. вијека показивали се наиме списи до тада непозатога свештитеља Дороџеја, који доказиваху, да је цркву у Византији засновао старији брат првоапостола Петра, Андрија. Апостолски фундаменат за другу столицу био је нађен, а Рим изигран. Истинитост ове легенде о Андрији сматра се у Фанару још и данас толико као догма, да нико не смије, да такне ону свештињу вјеровања и ако је у дубини душе увјерен о неистиности оне скаске, интересне ради њене тенденције. Халкедон означава дакле сјајну побједу царске црквене политике. (Наставиће се).

Дописи.

Са пута Његова Високопреосвештенства АЕ. Митрополита Бањалучко-бихаћког г. Евгенија, приликом каноничке посјете протопрезвитерата дервентског.

Дервента, 9. августа 1901.

Варош Дервента, која већ толико година у својој средини није видјела свога архипастира, била је јако одушевљена, а исто тако и њена околина, која је сазнала, да ће бар 24 сата боравити у њој њен владика, високопреосвештени Митро-

[1]) Тек је латерански синод од 1215. под Иноћентијем III. послије крсташког освојења Цариграда признао свечано новом латинском патријарху други ранг непосредно послије Старога Рима.

[2]) Leo ep. 104 n. 3 Mansi 6, 191.

[3]) Non designetur (Anatolius) regium civitatem, quam apostolicam non potest facere sedem. Leo ep. 104 n. 3 Mansi 6, 191.

полит Госп. Евгеније. Одушевљење је повећало и то, што је Високопреосвештени госп. Евгеније уједно и први Митрополит новоустановљене српско-прав. Митрополије Бањалучко-бихаћке.

Чим је протонамјесник добио ту радосну вијест званично од Њ. Високопреосвештенства, исту је одмах растурио по свештенству и црквеним општинама у свом подручју, а у својој пак парохији и цркви огласио је три пута приликом св. богослужења, чему се је народ, као што ће се из нижега видјети, у достојном броју одазвао.

Дне 26. јула т. г. у четвртак варош Дервента је била испуњена православним српским свијетом, који и из најдаљих крајева овога дерв. протопрезвитерата дође, да види свога врлог духовног Архипастира и да му пољуби св. десницу.

Истога дана око 11 сати прије подне дервентска жељезничка станица била је препуна разних корпорација, као: органа овд. котарског уреда, српско-православ. црквено школске општине, свештенства на челу са преч. госп. нашим вриједним и одушевљеним свештеником Костом С. Поповићем, српског пјевачког друштва „Змај“, које је било окићено дивним кокардама својим, градског поглаварства, римокатоличког жупника на челу овдашњег римкатол. црквене општине и многобројног народа.

Око $11^1/_2$ сати пр. п. фијук локомотиве објављивао је, да ће још за који часак стићи већ дуго очекивани и мили Гост у средину толиког многобројног народа, коме је на лицу исписана била необична радост и одушевљење.

Кад се је жељезница уставила, изађе Високопреосвештени госп. Евгеније у пратњи ђакона г. Стефковића. Њ. Впреосвештенство је са неколико топлих и језгровитих ријечи поздравио овд. уважени грађанин и трговац, предсједник овд. српско-прав. црквено-школске општине г. Јован Ковачевић на што му је Њ. Високопреосвештенство отпоздравило. За тим су Га љубили свештеници у св. десницу, а за њима приступио Му и поздравио Га Високородни госп. овд. кот. предстојник гроф Румерскирх. А при свем том, па све до сједања високог Госта у фијакер, пјевало је приједно пјевачко друштво „Змај“ врло лијепо и удесно: „Тон деспотин“, а при ријечи „не пола ети деспота“ Њег. Високопреосвешт. благосиљало је околни народ, који је клицао од радости!

Пред станицом чекала су многобројна кола и кочије, а госп. Митрополит Евгеније праћен свештенством, општинама, чиновништвом и народом сједе у већ зато одређене кочије са госп. предсједником Ковачевићем. За њима на другим кочијама преч. г. протонамјесник са ђаконом, а послије њих остало свештенство, чиновништво, општина, друштво „Змај“, грађанство и остали.

Дивно је било погледати поворку многобројних кола, која су се читавих 20 и више минута кретала од станице к цркви, на којој су већ од $11^1/_2$ сати брујала милозвучна звона, поздрављајући свога врлог Архипастира. Улицама, којима се је кретала поворка, вијала се је на многим мјестима искупљена многобројна свјетина, а на многим мјестима истакнуте српске и цареве заставе.

На „вароши“ српској је сишло Њег. Високопреосв. с кола и остала пратња, те је одатле пјешке дошло до портанских врата, гдје га је с крстом у руци дочекао јеромонах г. Милутин Радаковић, и с кадионицом јереј г. Мих. Недимовић. Кад је Њ. Високопреосвештенство дошло у цркву, ступило је пред олтар, гдје се је покољело. Свевишњем, а послије молитве ступило је у свој владичански сто. Тада је друштво „Змај“ отпјевало „Тон деспотин“, послије чега је отпочео преч. г. протонамјесник молбену јектенију, на коју је врло лијепо одговарало друштво „Змај“, а послије свршене јектеније пети је поздравио високога Госта слиједећим ријечима:

Високопреосвештени Архипастиру, свети владико, благослови!

Као свештеник и служитељ св. олтара Господњег, као пастир повјереног ми словесног стада — од дана ступања у свети и узвишени, али тешки и мучни чин свештенички, лебде ми и дању и ноћу опомене наше свете и православне матере цркве:

„Съ женихъ градитъ . . .
и клѣженъ рѣкъ егожи
шкрацитъ кдаира . . .“

потстичући ме тиме на моје свештеничке дужности, да како по људској слабости, не бих коју пренебрегао, како ја, тако и повјерена ми паства, како у погледу наше душевне стране, тако и овоземног живота и обхођења нашега, — како дакле према царству небесном, тако и према царству земаљском.

И сама помисао на опомене наше св матере цркве: „Съ женихъ . . .“ обузме ми душу и тијело моје, и скоро да малакшем под тешким притиском мисли: како да дам рачуна о дјелима својим свештеничким, у посљедњи дан, Господу Богу и Спасу мојему — сине ми један зрачак наде утјехе моје — у тим тешким тренутцима — да ће ме бар један пут у животу мом пастирском походити Архијереј мој у милој пастви мојој, да прегледа рад и живот мој и пастве моје, те да по свом вишем позиву одобри, што ваља, а исправи, што је на страшпутици, да мене и повјерену ми паству охрабри те нам нове душевне снаге улије, да до кончине овоземног живота нашег у својим позивима часно уздржавати узмогнемо.

Не маше смућује душу моју пастирску мисао и брига о осталом свештенству и пастви протопрезвитерата овог, да како ја, тако и они не падну под осуду:

„Недостоинѣ жи паки
егожи шкрацитъ єуникѣера . . .“

Али и ту ме тјеши једна и иста нада, једна појава — појава Архијереја мог, да олакша по високом позиву свом бреме, под којим се свештенство његово налази, као неуморни дјелатељи његови у пространом винограду Господњем.

Нека је благословен Господ и Бог отаца наших, који испуни жеље душа наших, те нас удостоји посјете Архипастира нашег, Високопреосвештеног Владичанства Твог, наш врли Архипастиру, који у дјелу спасења нашег улажеш труд и снагу своју са највишим жаром свете Твоје душе владичанске.

Походи нас и чешће, Владико свети, да упознаш и исправиш мане и гријехе наше, да будемо достојни синови Оца небесног, свете нам матере наше цркве православне, рода дичног Српског и владичанства Твог светог.

Душе наше у самим тренутцима овим, давно очекивану жељу у гледању и наслађивању владичанства Твог светог у храм овај свети напију и ликују радосно „Благословенъ грядый во имя Гдне. Аминь!

Послије овога говора и отпјеваног „Тон деспотин“ држало је Њ. Високопреосвештенство присутном многобројном народу лијепу, пуну заноса бесједу, коју су сви врло пажљиво и с поштовањем саслушали. Ријечи св. владике, у којима препоручује оданост св. матери цркви, тачно извршивање закона црквених на првом мјесту и грађанских посебно, послушност и оданост Њег. Величанству нашем цару и краљу Франц-Јосифу I., покорност властима, „јер је свака власт од Бога“, и поука, како треба сваки хришћанин да се влада, даље поука, да се чувају српски народни обичаји јесу главни моменти из поучног и лијепог говора преосвештеног Господ

Митрополита. Послије овога, а за вријеме пјевања „Тон деспотин“ Њ. Високопре. освештенство ушло је у олтар и прегледало његове принадлежности нашав све у потпуном реду.

Иза тога одвезло се Његово Високопреосвештенство уз многобројну пратњу у одређени свој стан. Ту се је Њ. Високопреосвештенство неко вријеме одмарало, а послије одмора сишло на ручак, на коме уз остале виђеније госте бијаху присутни високородна гг. гроф Румерскирх предсједник и судски тајник Лабе.

Послије довршеног ручка г. Митрополит поразговорив се са свештеницима, кренуо се у посјету котарском уреду, за тим градском поглаварству, српској школи и осталим виђенијим српским кућама. Приликом посјете у којој кући Његг. Високопреосвештенство држало је свуђе поуке, што је знатно упливисало, како на присутне свештенике, тако и на укућане.

Том приликом Њ. Високопреосв. посјетило је и зграду овд. српског пјевачког друштва „Змај“, кога је од 1 јануара 1901. почасни члан. У згради друштвеној Га је дочекао одбор, поздравивши Га. Том се је приликом Њ. Високопреосвештенство уписало за члана утемељача, положив одмах прописану своту и приложив к томе још и прилог друштвеној благајни. Тада се је пречасни госп. К. С. Поповић протонамјесник, предсједник друштва врло лијепо захвалио на упису и дару, нагласивши, да се друштво много и више од Њ. Випреосвештенства моралној помоћи нада, на што је Њ. Високопреосвештенство одговорило, да ће то сваком приликом, колико Му буду допуштале околности, драге воље и чинити! — Посјете је високи Гост завршио код преч. госп. протонамјесника, одакле се је вратио у свој стан.

У вечер истога дана била је вечера, коју је као и ручак истога дана и сјутра дан доручак спремила овдашња општина. Послије вечере било је мало посијело, на коме се је Њ. Високопреосвештенство пријатно осјећало.

Сјутра дан Њ. Високопреосв. примало је посјете и то на првом мјесту овдашњу српско-правосл. општину у потпуном броју њених чланова, за тим одбор пјевачког друштва „Змај“ и друге поједине особе.

Око 11 сати прије подне кренуло се је Њ Високопреосвештенство у колима са свештенством на колодвор, гдје се бијаше, као и при дочеку искупио многобројни свијет, чиновништво, општина, друштво „Змај“ и т. д.

Око 11[35] Њ. Високопреосвештенство сјело је у жељезницу за Бос. Брод, при чем је друштво „Змај“ отпјевало три пута „Тон деспотин“. У пратњи Њег. Високопреосвештенства све до Брода бијаше сво свештенство и многобројни грађани.

Тако наша општина дочека и испрати свога љубљеногa Архипастира, кога нека Свевишњи одржи још дуго година у крјепку здрављу на добро и корист прав. цркве и народа српског.

Дервенћанин.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Превишњи имендан. 21. септ. (4. окт.) т. г. а поводом превишњег имендана Његовог Величанства најмилостивијег Цара и Краља

нашег *Франца Јосифа I.* одржано је и одслужено свечано Благодарење у српско-православној катедрали у Сарајеву. Началствовало је Његово Високопреосв. АЕ. и Митрополит Дабро-босански Господин *Николај* уз асистенцију Своје конзисторије и свега мјесног свештенства, а томе свечаном чину присуствовали су грађански доглавник, преузвишени госп. барон *Кучера*, и бригадир генерал-мајор г. *Дмитровић*, затим многи виши чиновници, официри и школска младеж са својим наставницима, као и друга многобројна публика. На кору је дивно појао гимназијски збор под вјештом управом катихете-професора г. *Влад. Боберића*. — Истога дана обављено је свечано благодарење *у богословском училишту у Рељеву* у присуству свију професора и ученика.

Архијерејске литургије. Дана 8. септембра т. г. богослужило је Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит Дабро босански Господин *Николај* св. архијерејску литургију у Сарајеву, у храму Рождества пресвете Богородице, којом је приликом рукоположио за ђакона свршеног рељевског богослова *Светозара Поповића*. 9. пак истога мјесеца богослужило је Његово Високопреосвештенство св. архијерејску литургију у Рељеву, те је за презвитера рукоположило ђакона *Св. Поповића*, а за ђакона свршеног рељевског богослова *Максима Јовановића*.

Освећење цркви. Његово Високопреосвештенство Митрополит Бањалучко-бихаћки Господин *Евгеније* освештао је дана 26. августа (8. септ.) т. г. цркву у Слабини, а дана 16./29. септ. т. г. цркву у Ножичком. Обје цркве посвећене су Успенију пресвете Богородице.

У митрополији карловачкој.

Администратор обудовљене епархије Темишварске. Како званични орган карловачке митрополије „Српски Спон" јавља, на упражњену српско-православну епархију Темишварску именовало је Његово Величанство за администратора впреосвештеног господина епископа Будимског *Лукијана Богдановића*, који ће до избора новога епископа истом епархијом управљати.

Нов професор богословије. Др. Јован *Чупић* именован је за привременог професора на карловачком богословском училишту. Исти је заузео катедру синђела Гаврила *Анановића*, који је постављен за управитеља манастира Војловице. Др. Ј. Чупић примио је подједно и монашки чин у манастиру Беочину, добивши на постригу име *Јоаким*.

Српско-богословско училиште у Ср. Карловцима. У богословско училиште у Ср. Карловцима уписало се у IV. годиште 17, у III. год. 25, у II. год. 32 и у I. 33 слушатеља. Свега 107 слушалаца.

У Црној Гори.

Учитељско удружење. Крајем прошлога мјесеца о. г. одржана је у Оногошту скупштина црногорских учитеља на којој је основано „Црногорско Учитељско удружење". На скупштини су претресана разна питања из области школе и и а ставе. Подједно удружење намјерава покренути и свој орган, а такође и основати фонд за корисне и племените сврхе.

Црква на Западу.

Језуите почетком XX. вијека. По званичној статистици реда језуитскога број чланова износи 15.000. Генерал реда је Шпањолац Луј Мартин. Дужност генерала досада вршиле су све друге народности изузев Француза и Енглезе. До сада су „генерали“ били 11 Италијанаца, 4 Шпањолца, 3 Белгијанца, 1 Њемац, 1 Аустријанац, 1. Пољак, 1 Холанђанин и 1 Швицарац. Резиденција генерала је Фиезола. Покрај Луја Мартина постоји и одбор један од пет лица у коме су: један Италијанац, Шпањолац, Француз, Њемац и Енглез.

Селење Језуита из Француске. Како француске новине јављају, предстојници Језуита у Паризу, Лиону, Лурду и Шампињону закључили су да француској влади неће подносити молбе ради даљег боравка у Француској. Према томе ће Језуите из ове четири покрајине напустити Француску. Лионске Језуите одлучиле су, да се преселе у Штиријски Марбург. И друге конгрегације, које не ће тражити дозволе за боравак у Француској, селе се у Белгију и Енглеску.

Разно.

На знање. На питање појединаца, као и појединијех српско-православнијех општина, како и гдје би се могле набавити лијепе и у чисто православном духу израђене иконе и камо би се обраћали за набавку иконостаса, одговарамо и подједно најтоплије препоручујемо у ту сврху *г. Шпира Бошарића*, Србина, академског еликара (Хргић улица бр. 26. Сарајево), који је већ досада израдио иконостасе у неколико наших цркава на опће задовољство. С тога нека је од стране наше овај млади и врсни умјетник најтоплије препоручен.

Навуходоносорова пријестона дворана. Dr. Kolebwey предводио је једну експедицију њемачког оријенталног друштва, и тој експедицији пошло је за руком наћи међу рушевинама старога Вавилона пријестону дворану Навуходоносорову Велика ова зграда широка је 18 м. а дугачка 52 м. Према главном улазу налази се бања, на којој је стајао пријесто вавилонскога владара. Десно и лијево од пријестола налазе се дивни и још данас добро одржани украси, који су пуни значаја по историју умјетности. — Навуходоносор (управо: Набу-кудури-усур, т. ј.: Боже Набу, чувај моју круну) био један од најдаровитијих и најсилнијих владара, које познаје историја. Он је необично проширио и учврстио границе свога царства и начинио Вавилонију великом силом, а град Вавилон подигао је до најкрасније и најславније вароши. Још као наслједник пријестола Набополасарова водио је рат против Мисира, гдје је у бој код Каркемиша до ногу потукао мисирску војску. И јудејски цар Јоаким био му је слуга три године и плаћао му данак, но потом се одметне од њега. Кад је због тога са силном војском Навуходоносор опколио Јерусалим, наслједник Јоакимов Јоаким предао се на милост Навуходоносорову, који га је са цијелим двором одвео у Вавилон у ропство, а на мјесто њега постави царем у Јерусалиму Матанију или Седекију. Но овај Седекија није дуго био вјеран. Позван од сусједних народића и осокољен обећаном помоћу мисирском и опет се одметну јудејски цар од вавилонскога, и ако га је пророк Јеремија задржавао од нерасмишљена тога корака (Јер. 27. гл.). Као бујица паће поново сила вавилонска, али не више да се граду смилује, јер послије очајне обране и борбе Навуходоносор

освоји Јерусалим (у јулу 586. г. пр. Христа), на очиглед Седекија побије му синове и вијеније грађане, самом њему очи извади и у тешким ланцима отпреми га у ропство вавилонско са многим народом, пошто је најприје предао огњу и жељезу и град и лијепи храм Соломонов. Многе је ратове водио овај Навуходоносор, али о њима није остало спомена у клинастом писму. Извјешћа о њему пак пружају дивне и колосалне зграде, које је подизао у Вавилону. И ова истом откривена спада у њихов ред.

В. Б.

Прије 6000 година. Хилпрехт, професор пенсилванског универзитета, пише шљедеће о врло интересантним испитивањима у Месопотамији. При његовим испитивањима нашао је на читаве вароши, које су биле засуте земљом и на трагове најстарије људске културе. При ископавању наишао је на храм Саргонса I. (3800 пр. Христа) на на попљетку и на развалине Калуса, која се у библији спомиње. У рушевинама има предмета из доба Лугалцалисија, који је живио отприлике 4500 г. пр. Христа. На жртвенику је још био и пепео од посљедње жртве, дебео неколико цола, даље су нашли и један жртвенички суд. За тим су нашли на трагове од кућа и на једну велику палату, која је била најмање два спрата висока и око 600 стопа дугачка. Нарочито је важна библиотека коју су у храму нашли, и која се састоји из 18000 таблица на којима је описан овдашњи живот. Ово је најстарија библиотека на свијету, коју су сабрали и уредили учени људи прије Христа. Ове су таблице за историју тога доба од највеће приједности и олакшаће нам што правилнији поглед на живот људи најстаријег културног ступња. Људи су живјели у кућама, са врло лијепо удешеним системом за исушивање воде. Хилпрехт је нашао у једној кући прастаро огњиште. У то су доба јели из малих тањирића од иловаче, а иловачу су приправљали на једноме покретноме точку. Дјеца или су ишла у школу или су их поучавали њихови родитељи. Народ је музикалан, што може закључити из химни што су на таблицама исписане. Народ је порезиван и тијем приходом издржаван је храм. Многе таблице садрже извјештаје о приходима из различитих извора. Било је богатих и сиромашних господара и робова. Даље су нађене старине о продаји робова, разних добара, производа. У старом Нипуру било је и умјетника. Професор Хилпрехт нашао је једну таблицу са једном рупом у средини. На таблици су израђене овце, које су два човјека тјерали; све је ово израђено тако, да се види, да је израда на таблици морала потећи од умјетничке руке. У скулптури су учинили још већи напредак. Нашли су многе мале групе. Једна група показује пса опкољеног од више мањих паса; друга група показује двоје драгих. Жена се наслонила на човјека и он је придржава. Овај народ познаваше и науку. Занимали су се и астрономијом и записивали су извјештај о покретању звијезда. Сем тога нађене су многе астролошке таблице. Литература је била врло многострука и опширна. Из различитих докумената и записа види се, да је овај народ желио да потомству остави успомену о себи. Мртве су метали у украшене сандуке од печене иловаче. Сандуци били су покривени лијепом плавом глазуром. Отвор су покривачем покривали и сандук су метали под свод на постамент. У Нипуру су били искусни и у архитектури, те су правили за обрану вароши велике зидове и отворе за лијепа масивна врата. Таблице и многе друге знаменитости налазе се сада у пенсилванскоме универзитету.

Јавне благодарности.

Висока земаљска влада у Сарајеву благоизволела је подарити овдашњој српско-православној цркви у Шиповљанима ове скупоцјене књиге: једно Евангелије, 1 Апостол, Октоих I., Октоих II., Требник I. Требник II. (допунитбени) и 1 Службеник. На овим богатим даровима паричем у име свега народа моје парохије високој даровательци најтоплију благодарност.

Српско-православно парохијално звање у Трнинић-бријегу 30. јан. 1901.

Обрад Бањац,
парох.

Висока земаљска влада својом милостивом руком подарила је овдашњој српско-православној цркви у Шиповљанима ове драгоцјене утвари: 1 стихар, 1 епитрахиљ, 1 појас, 1 пар наруквица, 1 фелон, 1 полијелеј или цвијет, 1 крст за часну трпезу, 1 путир, 1 дискос, 1 копље, 1 жлицу, 2 чирака за часну трпезу, 1 кадионицу, 1 звјездицу, 2 велика чирака пред часне двери, 1 велико кандило, 2 мала кандила, 2 покровца или дарка и 1 дарохранителницу са прибором. На овим богатим и скупоцјеним даровима, који нашу св. цркву украсише, паричем најтоплију благодарност.

Српско-православно парохијско звање у Трнинић бријегу 30. јануара 1901.

Обрад Бањац,
парох.

На моју молбу, а по препоруци славног котарског уреда у Бијелини, благоизволела је висока земаљска влада у Сарајеву својом наредбом од 12. марта 1901. број 34,047/1. бесплатно подарити ми из централне земаљске воћарске баште у Драгељевцу 500 ком. благородне врсте окалемљених воћака и то 400 комада јабука и 100 ком. крушака, да их међу народ моје парохије раздијелим. На том племенитом дару сматрам за своју дужност високој земаљској влади своју благодарност јавним путем изрећи.

Пиперци 5./18. априла 1901.

Ђорђе Свитлић
парох.

Шпире Јагодића, трговца у Кључу супруга Софија, у цвијету своје младости на Видов-дан ове г. преселила се у вјечност. Покојница на смртном часу даровала је овдашњој матери цркви у звоно 50 круна (педесет круна).

Бог јој души даровао у своме царству рајско насеље.

Протопрезитерско звање у Кључу 2. јула 1901. год.

Миле Попадић.
Хаџи-прото.

Изјава.

Држећи се чврсто науке Господа нашега Исуса Христа, да треба људима праштати увриједе, јер у много прилика „не знају шта чине“, и ја од срца праштам пред јавности *прем. госп.* **Тимотију Димитријевићу** *пароху суботичком* на онај ружни и непристојни панфлетни испад његов, против моје личности и звања. Овдје пак отворено изјављујем, да ми је испод достојанства на онакве дрскости и неваљалства и осврнути се, а камо ли одговарати. И у опће зар је савјетно глухом причу причати или разговарати се са свештеником, који у погледу догматичких истина има *своје специјално* мишљење, и о царству благодати неразумије оно, што св. наша православна црква учи и казује Подједно нека је поменутом господину до знања стављено, да ћемо се код Филипија наћи.

Сарајево, 25. септембра 1901. **Владимир Боберић,**
катихета вел. гимназије у Сарајеву

Званични огласи.

145543/I ex. 1901. 2—3

Натјечај.

У српско православном богословском училишту у Рељеву, крај Сарајева, упражњено је мјесто учитеља за црквено појање, с којим је спојена годишња плаћа од 2000 К. (двије хиљаде круна), активносни доплатак од 600 К. (шест стотина круна) и стан у нарави, надаље право на први доплатак од 500 К. пошље довршених у дефинитивном својству пет година службовања, а на други доплатак од 700 К. пошље навршених двадесет година дефинитивног службовања. — Након довршене 30. године укупног службовања припада дотичнику право на мировину у потпуном износу основне плаће и двају доплатака, дакле 3200 круна.

Прво је намештење привремено, а након једне године доказаног ваљаног службовања биће дотични дефинитивно именован.

Но ако натјецатељ није још у свештеничком чину, то ће дефинитивно именовање зависити још и од времена, док исти у свештенички чин ступи.

Они који желе ово службено мјесто, треба ваљано обложеном молбеницом да докажу:

1.) да су поданици аустро-угарске монархије или припадници Босне и Херцеговине.

2.) да су православне вјере и да нијесу прешли 40. годину живота;

3.) да су монаси или мирски свештеници;

4.) да су потпуно вјешти црквеном српско православном појању, обичном и ноталном;

5.) да су добрим успјехом свршили потпуну гимназију с испитом зрелости и једно њихово уређено православно богословско училиште у аустро-угарској монархији или у Босни и Херцеговини;

6.) да су тјелесно и умно потпуно здрави.

Овако обложене молбенице треба послати овој земаљској влади путем високопреосвештеног господина Архиепископа сарајевског и Митрополита Дабро-босанског до најдаље 30. новембра ове године.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

145543/I ex. 1901. 2—3

Натјечај.

У српско православном богословском училишту у Рељеву, крај Сарајева, упражњено је мјесто економа заводског, с којим је спојена плаћа годишња од 1200 К. (једна хиљада двије стотине круна), храна с питомцима, стан, огрјев, освјетљење и одијело у износу своте, која се годишње за одијело сваког питомца издаје.

Они, који желе добити ово службено мјесто, треба да њихово обложеном молбеницом докажу:

1.) да су православне вјере и да нијесу прешли 40. годину живота.

2.) да су припадници Босне и Херцеговине, или аустро-угарске монархије.

3.) да су монаси, или удови мирски свештеници без дјеце;

4.) да су умно и тјелесно потпуно здрави.

У недостатку кандидата са овом квалификацијом примиће се привремено и умировљени чиновник, који је потпуно вјешт рачуноводству и интерној економији.

Овако обложене молбенице треба послати овој земаљској влади путем високопреосвештеног господина Архиепископа сарајевског и Митрополита Дабро-босанског до најдаље 30. новембра ове године.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића, Сарајево.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 15. октобра 1901. Бр. 19.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: синђел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Српско-православна митропол. конзисторија бањалучко-бихаћка.

Број 1053.

Свима протопресвитерским звањима и црквено-школским општинама.

Висока земаљска влада за Босну и Херцеговину у Сарајеву, саопштила је овамо дописом својим од 7./20. јула 1901. бр. 110.685./I., да је Његово царско и краљевско апостолско Величанство највишим рјешењем својим, од 18. јуна (4. јула) 1901. благоизволело најмилостивије одобрити устројење из четири члана састојеће конзисторије при српско-православној митрополији бањалучко-бихаћкој.

И будући су са истим Превишњим рјешењем именована два конзисторијална савјетника при истој конзисторији, који су већ своје звање при истој конзисторији наступили, то је иста конзисторија отворена свечано и отпочела је своје дјеловање 23. септембра (6. окт.) 1901.

О чему се како сва протопресвитерска звања, тако и подручне српско-православне црквено-школске општине звања ради одавде непосредно обавјештњују с тим упутством, да протопресвитерска звања имају обавијестити о томе подручна парохијска звања, а ова своје подручне вијерне звања ради њиховога.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 28. септембра (11. окт.) 1901.

Евгеније,
митрополит.

Српско-православна митропол. конзисторија бањалучко-бихаћка.

Број 125.

Свима протопресвитерским, а преко истих и парохијским звањима епархије бањалучко-бихаћке.

Обзиром на то, што се је испоставило, да у овој епархији постоје многи дивљи бракови, који морал руше и на саблазан другим побожним хришћанима служе, а могуће је претпоставити, да по неки и од свештеника нехотично потпомаже умножавање оваквих незаконитих веза захтијевајући, да дотична странка, која би иначе имала право на благослов брака, мора да плати односну пристојбу у напријед, или да плати свештенику већу своту новца која можда у велико прелази од стране дабро-босанске конзисторије у год. 1888., одређену таксу за дотичну црквену функцију, којему захтјеву свештеника кад странка неудовољи, можда и због сиромаштва, остаје невјенчана. Услијед тога позива се подручно свештенство, да настоји свим својим силама и свим могућим средствима, да дивље бракове у народу на што је могуће мању мјеру сведе, па да с тога паази, да неби који пар у будуће остао у дивљем браку само због тога, што свештеник неће да вјенча дотична лица без претходне наплате дотичне пристојбе, или због тога, што му странка неће да плати баш оволико, колико свештеник захтијева, јер би се такови преступ морао строго казнити.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 28. септембра (11. октобра) 1901.

Евгеније,
митрополит.

Српско-православна митропол. конзисторија бањалучко-бихаћка.

Број 385.

Свима протопресвитерским, а преко истих и парохијским звањима епархије бањалучко бихаћке.

Обзиром на то, што је само мањи дио подручних протопресвитерских звања поднио за прошлу годину (1900.) извјештаје, прописане у ствари обуке ваншколске дјеце у вјеронауци наредбама АЕМ. конзисторије сарајевске од 22. јуна 1898. бр. 1863.; од 26. октобра 1898. бр. 3050. и од 9. априла 1899. бр. 1235. позивају се сва протопресвитерска, а путем истих и сва парохијска звања, да у споменутим наредбама захтјеване извјештаје за год. 1901. до краја исте године, и у будуће до краја сваке календарске године у смислу садржаја истих наредаба овамо поднијети, односно подносити не пропусте, како би

се ради бољег вршења у питању стојеће вјеропаучне наставе у будуће благовремено сходне мјере одавде предузимати могле.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 28. септембра (11. октобра) 1901.

Евгеније,
митрополит.

Српско-православна митропол. конзисторија бањалучко-бихаћка.

Број 1100.

Свима протопресвитерским, а путем истих и парохијским звањима епархије бањалучко-бихаћке.

Опазило се је, да по неки свештеници не уписују у протоколе рођених и крштених, односно у протоколе умрлих дотичних иначе пријављених им случајева рођења, односно преминућа, док не крсте, односно не опоје дотично рођено, односно умрло лице.

Обзиром на то, што свештенство водити има не само протоколе крштених, већ и протоколе рођених лица, макар иста из ма ког разлога некрштена остала, даље, пошто се записници о умрлим лицима и не зову друкчије већ протоколи умрлих, као и обзиром на то, што услијед пропуштених уноса пријављених случајева рођења и смрти настају врло често велике неподобштине и нереди и задаје се властима и странкама касније посао, који се је иначе могао избјећи: упућује се овим подручно свештенство, да има сваки пријављени му случај рођења односно преминућа с мјеста и без одлагања у дотичној матичној књизи убиљежити уписав у исту књигу одмах податке, који се у часу пријаве у исту матичну књигу унијети могу, дочим ће онда остале рубрике матичне књиге о дотичном случају испунити имати онда, када крштење, односно опијело обављено буде.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 4./17. октобра 1901.

Евгеније,
митрополит.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић.** —

[Осијек.]

(Настављак.)

Невјерје у бесмртност и вјечну наплату својствено је људима, који су још на врло ниском ступњу образовања, код којих је њера у

бесмртност и духове тамна, јер они и ако вјерују у бесмртност, не спајају с том вјером никаква морална појма о наплати за земаљска дјела, а својствено је то невјеровање још и људима високо образованима, који сматрају, да је наивно вјеровати у загробни живот и вјечну наплату. У томе су дакле дивљаци и најобразованији умови (као што материјалисте себе називају) једнаки. Tylor је стекао такво мишљење испитујући и сравњујући културу, религију и морал најдивљијих народа са европском просвјетом. Он вели о филозофији, која одриче вјеру у бесмртност, овако: „Филозофске системе почевши од класичке старине па све до најновијег доба, које одбацују вјеру у будући живот, вратиле су се очевидно по странпутици на оно полазиште, које најдивљије расе људске никад можда нијесу ни остављале“ [1]) (говори овдје о вјечној наплати).

Религију хоће многи да исмију ради њеног учења о будућем животу и вјечној наплати (које је основни догмат религиозни), а ено шта видимо, како се бори филозофија у том питању! Чудновато! Зар не смије и религија вјеровати у оно, у што вјерују и што бране славни филозофи? — Човјек мора вјеровати у своје увјерење, а исто тако и у туђе, ако наће да се оно са његовим слаже. Ми видимо филозофију у томе питању подијељену, па никоме не пада на ум, да исмијава једну или другу страну. Човјек дакле не треба да се стиди свога увјерења, јер се тада сам себе стиди. Teichmüller каже овако: „С обје стране (у питању о бесмртности) видимо велика и звучна имена филозофа и богослова и нико не треба за то да се женира свога увјерења, како год мислио у овом питању, којој се год страни придружио, с обје стране долази у лијепо друштво“ [2]).

Још ћемо споменути, да ми свугдје, гдје год говоримо о бесмртности душиној, под тим правом разумијевамо само индивидуалну, личну бесмртност. Wundt, један од представника најновије емпиријске психологије признаје човјеку такође бесмртност, али је то таква бесмртност, која неће никога јако обрадовати. Према своме појму о души, да је она неки рад, развијање, он и не може имати другог појма о бесмртности, до да је она непрестани прогрес, непрестано усавршавање Овај прогрес он међутим не сматра као индивидуални рад, као развиће личности, већ као прогрес уопће. Човјек је као индивидуа по њему утолико бесмртан, уколико је он дио духовног развића.

Прогрес је заиста сврха човјечијег живота. Но може ли бити прогреса без субјекта, без онога, ко се усавршава? Рекнемо ли, да је

[1]) „Die Anfänge der Cultur“ II. стр. 106.
[2]) „Über die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 13.

душа рад, а бесмртност да се састоји у усавршавању, или морамо признати индивидуалност у оних бића, која се развијају, дакле у душа, или морамо допустити, да је човјек овакав, каквог га видимо, бесмртан. За ово посљедње знамо да није, дакле морамо души признати бесмртност. Прогрес мора имати свог носиоца; без овога је он само идеја. Опће духовно развиће не може постојати без посебног духовног развића; опће развиће је сума свих посебних индивидуа, које собом представљају неко развиће; само развићем посебних индивидуа може се замислити опће развиће. Данас је опће духовно развиће дотјерало до много већих успјеха, него у давној прошлости, али ми за данашње развиће имамо захвалити оним људима, који су прије нас живјели и који су нам своје савршенство и духовно развиће предали. Ја данас живим, бринем се за себе, усавршавам се, а смрћу мене нестаје, но на моје мјесто ступа исто такав створ, који је опет за себе као неки центрум у свијету, који се брине, мучи, усавршава итд. Моја је мисао сад тобоже у њему, мој рад његов рад. Индивидуа, која је радила, нестаје без трага, а остаје само њено савршенство и то на такав начин, што је заступљено и примљено од друге индивидуе. То би био тај опћи развитак, у коме индивидуа ишчезава. Но са посљедњом индивидуом нестаје и развића; кад нестане оних чињеница, које сачињавају опћи прогрес, мора нестати и тога прогреса. Дакле или прогрес није вјечан, или су индивидуе вјечне.

То се исто има рећи о вјечности идеје. Идеја сама по себи без носиоца није ништа; закона нема, ако нема никога, ко би му се покоравао, или га нарушавао. Замислимо идеју без разумних бића — шта би било од ње? — Она уопће неби постојала, јер неби имала коме да се искаже. Као што у мраку не видимо ништа, јер је све црне боје, или рецимо кад би све било црвене боје, исто не бисмо ништа видјели, јер не бисмо могли разликовати предмет од предмета; ти предмети дакле, и ако постоје, не би за нас постојали — тако је и са прогресом и са идејом. И они не би ни за кога постојали, кад не би било разумних бића, дакле индивидуа, које прогрес и идеју рађају осјећају, схваћају и т. д. Човјек ни на који други начин не може бити дио опћег прогреса, већ само као индивидуа. Он као засебна личност мора осјећати и унапређивати прогрес, иначе нема прогреса. Непрестани прогрес може бити само сврха и разлог бесмртности, као што смо ћемо на свом мјесту споменути, он сам пак није бесмртност.

Баш у осјећању, мишљењу, индивидуалном животу и састоји се личност. Ако не би било личне бесмртности, шашто би био лични земаљски живот? Цјелина (опћи прогрес) састоји се из дијелова; ти

дијелови су посебне личности, свјесне индивидуе. Наша се личност састоји из наше самосвијести, из нашег „ја“. „Ја“ је личност и само оно може допринијети општем прогресу. Општи прогрес сам за себе јесте парека без садржине, ако одбацимо индивидуе или личности, којих рад сачињава тај прогрес.

Томе се приговара тврдњом, да душа сама без тијела није личност; кад се она одијели од тјелесне заједнице, онда се губи појам „човјек“, „личност“, „индивидуа“. Та тврдња пак не стоји. Личност човјечију не можемо тражити у његову тијелу. Животиња н. пр. има тијело, али нема личности. Зашто? — Јер нема самосвијести. У самосвијести је личност, а самосвијест или „ја“ јест само у души, дакле свјесна душа и јест управо личност. Кад би личност била у тијелу, онда би се са промјенама тијела морала мијењати и личност. Човјек, који изгуби неколико дијелова свога тијела, морао би према томе губити и неки дио своје личности, а то не стоји.

Појам о личној бесмртности јесте за нас врло важан, јер ми очекујемо и уздамо се, да ћемо баш „ми“ вјечно живјети, а не да ћемо се на форму пантеистичку расплинути и ишчезнути у општем прогресу. У неку руку морамо чинити разлику између личне и индивидуалне бесмртности. Јер индивидуално душа мора постојати и као супстанција, али са њеном непропадљивости мора бити у свези и живот, јер „кад би човјек заспао, да се више никад не пробуди (дакле ма и без самртних мука), страшно би се тога сна исто онако као и смрти“[1]). Говорећи дакле о бесмртности душиној, ми разумијевамо под тим појмом вјечни индивидуални и лични живот наше душе, који се наставља послије тјелесне смрти.

У току ове расправе већ је било момената, који нас упућују на бесмртност. Сад ћемо изнијети оне разлоге, који приморавају човјека на закључак, да је његова душа вјечна, да ће се онај живот, који смо на земљи почели, наставити у вјечности. Нећемо тврдити, да сваки доказ за бесмртност душину за себе има апсолутну доказну моћ; неки су докази потпуни само онда, ако су у свези са другим доказима. Тако је н. пр. и код доказа, да Бог постоји; и тамо има доказа, који потпуну доказну моћ добијају тек кад се посматрају у свези са другим доказима.

На првом ћемо мјесту споменути онтолошки доказ. Овај доказ полази са становишта, да све оно, о чему човјек има појма, мора постојати у реалности. По њему ми не можемо пареки никакве ријечи, која неби имала свога значаја, којој не би било фактичке садржине.

[1]) G. Teichmüller: „Über die Unsterblichkeit der Seele“ стр. 127.

Сваком нашем појму одговара и фактичност. Ми не бисмо имали појам „нога“, кад нога заиста не би постојала. Човјек не може измислити никаква новог појма без садржине, односно до новог појма долази тек тада, кад нађе на неку нову садржину, на неку нову представу, која још није била у његовој свијести. Језик долази до нове ријечи, кад народ, који њим говори, дође до новог појма, т. ј. кад му се умни хоризонт прошири, те дође до спознаја, до којих није прије долазио.

Фантазија је у човјеку творачка моћ, но она није продуктивна, т. ј. она не може створити нових појмова из старе, познате духовне садржине, већ је она само репродуктивна моћ, а то значи, да човјек помоћу те моћи може склапати у цјелину разне познате појмове, на чудан и необичан начин: биљеге једног предмета придавати другом и т. д. Ни на тај начин дакле човјек не може доћи до неког појма, који би му био сасвим нов.

Сваком појму одговара дакле садржина, реалност. По томе ми имамо појам „разум“, јер заиста имамо разум, „слободну вољу“, јер она заиста постоји у реалности, „душу“, јер је имамо и т. д. Према томе ми имамо појам „бесмртност“, „вјечност“, зато, што овим појмовима заиста одговара фактичност. То значи, да бесмртности има, јер да је нема, човјек неби могао склопити себи појма о њој.

Овоме још иде у прилог нова психологија, емпиријска, која тврди, да у човјеку нема урођених представа. Истина, многи се психолози противе Locke-овој tabulirasi т. ј. учењу, да је душа човјечија као чиста плоча, на коју искуство пише појмове. Но узмимо, да душа нема урођених представа. Ако их има мора их стећи на искуства. Пошто представе и појмови долазе души из искуства, то мора сваки појам имати своју фактичност, јер не можемо искусити оно, што не постоји. О својој вољи сам морао ја на неки начин искусити, да имам о њој појма. Тако је и са свим другим појмовима.

На тај начин је доказано, да бесмртност постоји, да је има. Но још нисмо доказали, да има бесмртности за нас, да смо ми тај субјект, на кога се она односи. Можда је фантазија узела појам бесмртности у своје руке, па само приписала можда тај појам нашој души као њено својство, а у ствари је можда то биљега другог неког субјекта (Бога); јер би човјек могао себи по томе приписати све појмове, в. пр. свезнање, свемогућство, јер и о њима има представу, а у том случају искуство нам противно говори. Има ли човјек дакле доказа, да се појам „бесмртност“ и на њега односи.

Узмимо за примјер појмове, „свезнање“, „свемогућност“. Каже се, човјек би их могао, пошто има о њима представу, себи приписати,

ли да то не смије, јер то не би одговарало истини. Ми међутим тврдимо, да их баш може себи приписати, само не у свом обиму. Појмови „свезнање", „свемогућство" јесу сложени, композитни појмови; њихови прости појмови јесу: знање, могућство, а те појмове, заиста човјек приписује себи. Између појмова „знање" и „свезнање" јесте само градуелна разлика и човјек их према томе у извјесном степену приписује себи. „Вјечност" је појам прост, па га човјек на тај начин може себи приписати. „Бесмртност" је исто тако прост појамјер и ако је он етимолошки композитан, т.ј.сложен из „без" и „смртност", по значају је свом прост, јер означава само порицање смртности исто тако, као што је „ружан" негација појма „лијеп". Тако „премудрост" себи не можемо приписати, али мудрост на сваки начин, јер је од премудрости градуелно мања мудрост, коју човјек као мањи од Бога има у мањем степену него Бог. Човјек све више појмове може себи приписати у извјесном степену; неке појмове пак не приписује себи, а то су они, које је он стекао посматрајући нижа од себе бића. Нема дакле појма, који неби био човјекова својина, који он неби могао себи присвојити. Сам појам „савршенство", један од највиших појмова, није такође туђ човјеку, већ основа његове душе, база и врха цијелом његовом раду

Како је ово с једне стране логично, а с друге занимљиво, увјерићемо се одмах, кад се обазремо и сравнимо с тим, што смо рекли Божија својства. Ми у Богу гледамо апсолутно савршено биће, које човјек умом својим не може схватити. Кад би човјек Бога могао потпуно познати, Он му више не би био апсолутно савршен, Бог, већ њему раван. А пошто је „Бог" ипак такав појам, који спада у сферу наших спознаја (јер мора спадати у сферу наших спознаја већ ради тога, што га имамо), то морамо знати ма за неку његову битну биљегу. Те Његове битне биљеге јесу Његова суштаствена својства свемогућство, самобитност, самосталност, вјечност, бескрајност, неизмјерност, свудаприсуство, премудрост, свезнање, благост, правосуђе и т. д. Та својства ми само Богу приписујемо. Но не бисмо их могли Богу приписивати, да их сами немамо. Да их ми немамо, не бисмо имали о њима појма; само зато што су они у нама, ми знамо, да су они у Богу. Разумије се пак, да ми те појмове, та својства приписујемо Богу у највишем степену и само Њему једном, као најузвишенијем бићу. Себи их пак приписујемо у мањој мјери; ми их имамо онолико мање од Бога, уколико смо ми мањи од Њега. Али је тек истина, да их имамо. У томе је онај „образ" Божји, с којим смо ми створени т. ј. да имамо у малом степену она својства, која има у апсолутном смислу јадини Бог. Бог има премудрост, ми имамо мудрост, Бог има самобит-

ност, ми имамо битност, т. ј. Бог постоји и то сам од Себе, и ми постојимо — од Бога; Бог има највишу благост или милосрђе, ми имамо релативно милосрђе; Бог је апсолутно правосудан, ми смо релативно правосудни и т. д. Човјек је у малом оно, што је Бог у апсолутном смислу.

Сад је потпуно јасно, да и вјечност или бесмртност смијемо приписивати себи с тог разлога, што имамо појма о вјечности. Пошто је вјечност прост појам, код ког нема градације (компарације), то га човјек не приписује себи у мањој мјери (јер код њега нема мјере) зато, што тај појам види у вишег од себе биħа, већ зато, што га он а с тога смијемо с пуним правом рећи, да човјечија душа живи непрестано. Ту не можемо рећи: душа је човјечија мање вјечна него Божија, као што смо рекли: човјек је добар али мање него Бог, јер чим је мање вјечна, није вјечна. Свакако има разлике између вјечности, бесмртности Божије и вјечности човјечије, јер је Бог апсолутно вјечан, а човјек је релативно вјечан. Бог има вјечност сам од Себе, а човјек има вјечност од Бога.

Логично размишљање нас је дакле нагнало, да признамо, да сваком појму одговара реалност, да сваки појам смијемо схватити као своју својину, напослије да признамо и себе за субјекте појма бесмртности, да признамо, да је и наша душа бесмртна, јер ми иначе не бисмо имали појма бесмртности. То је онтолошки доказ, који закључује с појма на његову реалност.

Онтолошки доказ можемо изразити и на други начин, наиме:

Оно што јесте, то постоји; што постоји, то не може непостојати, јер ако може непостојати, онда не постоји, онда се само чини, да постоји. Послужићемо се примјером. Видјели смо и кажемо да је душа биħе. Тим смо изрекли, да она постоји; ако бисмо допустили, да она може умријети, негирали бисмо тим њену битност, јер она онда није биħе. Противност се не може замислити, јер наш разум никад неће признати, да се нешто што постоји може учинити природним силама, да не постоји. Ако је душа такво биħе, које постоји, онда она не може умријети, јер умирање или смрт јесте негација биħа. Биħе не може умријети, иначе не би било биħе. „Биħе умире“ — та би реченица била несмисао, јер ту предикат негира оно, што субјект изражава, да постоји (односно субјект се негира од предиката, као што смо на једном мјесту већ за примјер навели); субјект (биħе) наиме каже, да нешто постоји, а предикат каже да не постоји. Не треба да нас вара, што можемо рећи н. пр. човјек умире; и човјек је биħе, али не као душа, већ биħе сложено, но кад кажемо, да он

умире, то га нестаје у оном облику, у коме је до тада постојао. А кад рекнемо: биће умире, то би било исто толико, као кад бисмо казали: биће је без биħа, биħе је небиħе или биħе постаје небиħе. Све остаје оно што јесте, ништа не може напустити свога биħа, нити се изгубити. Према томе и душа као биħе мора увијек постојати, морамо постојати вјечно.

Свака супстанција јесте самостално биħе. Напријед смо доказали, да је наша душа супстанција, па примијенимо ли резултат горњег мишљења на душину супстанцијалност, видјећемо опет, да душа не може пропасти. Ако бисмо јој порицали вјечност, морали бисмо јој порицати и битност. Cogito ergo sum, ја мислим, дакле постојим; cogito ergo sum, мислим о себи, дакле постојим као личност. Ако постојим, не могу пропасти, а постојим ли као личност, морам вјечно и остати личношħу.

Овај други облик онтолошког доказа можемо назвати метафизичко-онтолошким, јер он полази с метафизичког појма о души, па на тај појам примјењује онтологију.

Тако нам је онтолошки доказ пружио у два облика основе, да не само можемо, већ да морамо признати човјечијој души бесмртност, па пита више још и личну бесмртност. Онтолошки доказ је јако стар. Сократ већ каже, да мора прибјећи мислима и у њима посматрати праву суштину биħа[1]). У XI. вијеку је формулирао онтолошки доказ о биħу Божијем архиепископ кентерберијски Анзелм, који доказ исто тако полази са идеје о Богу, да докаже његову реалност. Анзелм се сматра творцем онтолошког доказа, ма да је тај доказ и ако о бесмртности душе постојао много прије њега, јер није тешко примијенити доказе о бесмртности на Божије биħе, пошто су појмови Бог и бесмртност врло блиски један другом. У суштини је онтолошки доказ за бесмртност душе исти као и онај за биħе Божије. Као што не бисмо имали појма о Богу, да Бог заиста не постоји, тако не бисмо имали ни појма о бесмртности, да бесмртности нема и да наша душа није бесмртна. Онтолошки доказ потпуно доказује и биħе Божије и бесмртност човјечије душе.

Други доказ за бесмртност човјечије душе назива се метафизички, јер његова доказна сила почива на метафизичком појму о нашој души, на њеној супстанцијалности, посебно једноставности. Свака супстанција је биħе просто, једноставно. И душа је супстанција, дакле биħе једноставно. Све што је просто (несложено), нема састављених дијелова, па ни не подлежи смрти.

[1]) Plato: „Phädon" cap. 48.

Запитајмо се сад, шта је тјелесна смрт? Јели смрт пропадање тијела? — Није, већ је само распадање. Тијело се распада на своје саставне дијелове, који се, невезани више животном снагом или душом спајају између себе или са другим елементима на други начин, него што се спајају у живу тијелу. И уопће све, што се састоји из дијелова, што је сложено, не може увијек тако остати, већ на пошљетку мора веза између појединих дијелова попустити и тијело се распасти на своје саставне дијелове. Саставни дијелови нашег тијела јесу прости елементи, и они се даље не могу дијелити. Природне науке кажу, да ниједан атом не пропада, већ само узима други облик, јер се на други начин спаја. Човјек умре и његово се тијело раствара у воду (и друге елементе), вода у хидроген и оксиген, а ови, пошто су елементи, не могу се више дијелити, нити уништити, већ постоје и даље ступајући у свезу са другим елементима н. пр. у анорганској природи. Ни један дјелић материје не пропада, а природне науке кажу још, да се ни један атом не може ни насилно уништити. (То признајемо и ми, али додајемо: не може се уништити на природан начин; ако људима није пошло за руком, да материју униште, још не би било доказа, да се она не може уништити, јер човјеку много штошта није било могуће, што му је данас могуће; човјек не може материје уништити, али виша сила, која је атому дала биће зацијело му може то биће и одузети. Овдје није контрадикција, кад се каже, да Бог може неком бићу [материји] одузети биће, као што је напријед била, јер иста таква контрадикција би била изрека: свијет је постао т. ј. од небића је постало биће; друкчије се биће свијета не може протумачити, осим кад претпоставимо, да је он постао).

Запитамо ли се, зашто не може ниједног атома у природи нестати, добићемо одговор: зато што су атоми бића супстанције. Супстанција дакле не може пропасти, не може се уништити. Под уништењем ми обично разумијевамо смрт и ако смрт није потпуно уништење већ само распадање на саставне дијелове. Душа као супстанција не подлежи смрти ни потпуном уништењу по природним силама. Смрти не подлежи с тога, што је она биће просто, без саставних дијелова, дакле не може се распадати на саставне дијелове. Потпуном уништењу пак не подлежи с тога, што је она биће, супстанција.

Исто се тако неда замислити ни да ће човјек изгубити својих индивидуалних особина, да ће се душа претворити у какво друго тијело. Јер кад би то био случај опет бисмо у души морали претпоставити неке дијелове, који би се новима замијенили. Кад би се душа претворила у какво друго тијело, што би се опет могло догодити само

претходним растављањем душиним. А тога не може бити, јер смо напријед доказали, да је наша душа биће једноставно, то се види отуда, што је душа, као што смо рекли, неки уједињујући фактор у нама, који све наше представе, појмове, перцепције и све елементе душевног рада купи уједно, те на тај начин постаје у унутрашњости нашој нека цјелина Због тог свог рада мора душа бити једноставна, јер кад би била сложена из дијелова, сваки би дио имао своју духовну садржину, а кад ти дијелови не би били везани једни за друго, не бисмо имали ни о чем јединствен цјелокупан суд. За то је дакле душа наша биће једноставно или просто, а као тако биће она се не може распасти на саставне дијелове, јер их нема, т. ј. мора увијек постојати.

У животу своме видимо, да је наш духовни живот много сталнији, него што је тијело. Видјели смо, шта каже наука у погледу промјене материје у нама. Наше се тијело непрестано мијења, занавља се, на неки начин већ у живу човјеку умире, јер се једни дијелови из њега избацују, да начине мјеста другима. Душевни живот је пак сасма друкчији. Он се мијења само утолико, уколико се новим искуством богати, уколико се унутрашња или душевна садржина проширује новим појмовима. Оно што је човјек једанпут стекао души својој, то му остаје за увијек; као што нов земљани суд задржава дуго мирис од прве материје, која је у њ усута, тако и душа увијек задржава своју тековину у себи пазивши, да је силнији утисци и доживљаји изгнају из душе. При томе човјечија је личност увијек једна иста; кроз цио свој вијек човјек сазнаје себе као исто биће и разликује се од других бића. Једном ријечи душевни живот човјечији је сталан, непромјењив.

Па шта видимо да бива послије смрти? — Видимо то, да тијело не ишчезава на један пут, нити се на један пут распадне у своје саставне дијелове. Оно као сложено биће без свезе међу дијеловима, т. ј. без душе не може постојати и надаље у онаквом облику, као што је било, док је душа била у њему. Оно се мора распасти, али се распада полако, тако да послије неколико деценија још можемо наћи трага човјечијем тијелу, а ако су згодни увјети, могу се тврди дијелови нашега тијела сачувати хиљадама година. Научењаци тврде за многе кости, које су нађене у ископинама, да су остатци човјечијег тијела из богзна ког још времена. А на згодном мјесту, н. пр. у соби може костур човјечији, а особито лубања да се сачува тако рећи у вјечност. И по томе би тијело преживјело душу, ако би са посљедњим дахом душе нестало. То се не може помирити с нашим разумом. Онај принцип, који се у нашем земаљском животу показао као неста-

лан и врло промјењив ради своје сложености, не може на једанпут постати самосталнији од душе, а она да пропада без трага. Онај закон, који важи за материјалне супстанције, вриједи и за духовне; ако материјалне не могу пропасти, тим мање могу пропасти духовне.

(Наставиће се).

О времену постанка црквених одежда.

— **К. С—на.** С руског **Драго К. Урошевић**, свештеник. —

[Сребреница.]

(Наставак).

Што се тиче првих трију вијекова, можемо рећи, да у прилог споменуте тврдње говоре и стари споменици, које смо већ раније споменули. На основу тих споменика, у ред богослужбених одежди тога времена можемо уврстити тунику (хитон) и палијум (химатијон) — одијело свјетовно. Није било разлике *по форми* међу богослужбеним и свјетовним одијелом ни у течају доцнијег времена, али се ипак почела опажати нека замршеност у свештеном одијелу. Од VI. вијека почели су се издавати прописи од стране цркве о употреби једног и другог одијела, — прописи, који, као што изгледа, говоре о литургичном одијелу као формално раличном од обичног свјетовног одијела. Тако, у то се вријеме у број богослужбених одежда убраја и орар. Лаодикијски сабор (341.—381.)[1] 22. и 23. правилом забрањује ипођаконима, чтецима и појачима, да носе орар и да у њему читају или пјевају[2]) Св. Јован Златоуст у својој проповједи „de filio prodigo“ спомиње, да су ђакони за вријеме богослужења махали на разне стране својим танким пантљикама, које су носили на лијевом рамену (λεπτὰ ὀθόνια ἐπὶ τῶν ἀριστερῶν ὤμων) и да оне тада означавају крила анђеоска[3]). Овдје се под ријечи ὀθόνη не подразумијева ништа друго, него орар. Исидор Пелузиот (у поч. V. вијека) спомиње ὀθόνη μεθ' ἧς λειτουργοῦσιν οἱ διάκονοι и сравњује га са убрусом, којим је Господ отро ноге својим ученицима[4]). Папа Зосим (417. г.) установљава, да ђакони покривају лијево раме paliis linostmis[5]) под којим подразумијевају такођер орар.[6]). Сабор Аврелијански (511. г.) правилом 20. забрањује монаху да се служи орарем у манастиру[7]). Сабор Бракоренски II. (563 г.) заповиједа, да ђакони,

[1]) Види Krieg. Cit. op. у Kraus'a у R.-Enc. B. II. s. 198 cnf Hefele cit. op. B. II. s. 186.
[2]) Књига „Правила“. Изд. 1862. г. стр. 269
[3]) Hefele. Cit. op. B. II. s. 187.; у Kraus'a у R.-Enc. B. II. s. 198.
[4]) Krieg. Cit. op. у Kraus'a у R.-Enc. B. II. s. 198.
[5]) Anastasius Bibliothecarius. Historia de vilis Romanorum Pontificum, — у Migne. Curs compl. ser. lat. t. 128. col. 173—174.
[6]) B. Notae Blanchini — у Migne ser. lat. t. 128. col. 178.
[7]) Hefele. Cit. op. B. II. s. 188.; Krieg. Cit. op. у Kraus'a у R.-Enc. B. II. 198.

за разлику од ипођакона носе орар поврх тунике, а не испод ње. Толедски сабор IV. (633. г.) правилом 28. прописује ђаконима, пресвитерима и епископима, који су неправедно свргнути, да при повратку обуку на се између осталога орар, — а правилом 40. забрањује пресвитерима, а још строжије ђаконима, да носе два орара[1]). Из свих ових свједочанстава, може се закључити, да је орар био одежда специјално богослужбена, која се није употребљавала у обичном, домаћем животу. Ипак ћемо погријешити, ако се будемо тога закључка придржавали, јер се орар употребљавао и у обичном животу и био је по својој форми са свим сличан са богослужбеним орарем. — Једном ријечи, у обичном се животу тим именом звала дугачка платнена пантљика, која се носила обично на рамену или око врата и употребљавала се за отирање уста. О употреби орара у обичном животу има доста свједочанстава. У мученичким актима Кипријана спомиње се, да су хришћани простирали пред осуђеника linteamina et oraria, да се не би крв његова по земљи прољевала[2]). Амвросије, спомињући о Лазару, говори да је лице његово било повезано орарем[3]). Јероним у свом писму о начину живота клирика и монаха, које је упутио Непоцијану, између осталога примјећује „да је смијешно и са свим непристојно говорити да неман за отирање зноја sudarium orariumque[4]). Августин причајући о неком младићу, коме је било око испало тако, да је висило као о неком končићу, спомиње, да се исти младић исцијелио силом молитве, ушљед чега му се око опет повратило у очну дупљу и било је подвезано орарем[5]). Слично томе прича Евагрије у својој црквеној историји[6]). Пруденције Климент, причајући о смрти мученика Еметрија и Хелидонија, спомиње између осталога слиједеће чудо, које се тада десило: Пред саму своју смрт један од мученика баци пут неба свој прстен, а други орар и на велико чудо присутног народа, вјетар однесе обје ствари у висину. О другом мученику Климент говори: hic sui dat pignus oris, ut ferunt orarium[7]) Из аката мученика Маркијона и Никанора види се да су мученицима обично прије извршења казне завезивали очи орарем[8]). У свјема тим

[1]) Placuit, ut, quid in aliquantis huius provinciae Ecclesiis diaconi absconsis infra tunicam utuntur orariis ita ut nihil disperre a sudibdiaconis videantur, de caetero superposito scapulae, sicut decet, utantur orario. — *Binterim* Die Denkwürdigkeiten der Katholischen Kirche B. IV. Th. I. s 194 ; Hefele Cit. op. B II. s. 188» Krieg. Cit. op y Kraus'a y R, Enc. B. II. s. 198.

[2]) Binterim. Cit. B. IV., Th. I. s 194.; Hefele Cit. op. B. II., 188—9 ; Krieg. Cit. op. y R. Enc. B. II. s 198.

[3]) Linteamina et oraria ante eum ponebant, ne sanctus eruor destruens absorberetur a terra. — *Du-Cang.* Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis t. II, pars. II., col. 741.

[4]) Ibid ; Hefele. Cit. op. B. II. s 187.

[5]) Ди бл. Јер. у рускм прев д. II. стр. 66.

[6]) Hefele. Cit. op. B. II s. 187.

[7]) Hefele. Cit. op. B. II. s. 187.

[8]) Ibid. s. 187.—188.

[9]) Post haec percussor orariis oculis martyrum circumdatis, injecto gladio finem eis dedit. Hefele Cit. op. B. II. s 188.

случајевима, као што се јасно види, орар се сматра као обична свјетовна одјећа. Али како ћемо онда растумачити ону забрану монасима, чтецима, ипођаконима и пјевцима да не носе орар? Овдје треба узети на ум, да је име orarium осим свога дотадашњег значења — за отирање зноја — добио доцније у вријеме императорско и друго шире значење. Наиме, када се при борбама у цирку умножише многе партије, поједини императори стали су поклањати тада разнобојне мараме вратне (oraria) оној партији, која је под њиховим покровитељством била, у тој намјери, да би народ тим марамама изражавао у цирку своје допадање императору и оним кочијашима, који под императорским покровитељством бијаху[1]). У том другом значењу, као обиљежје једне странке, орар је по свој прилици био одликовање и царским чиновницима, а одавде је прешао у црквену јерархију. Духовенство је с временом умирења цркве заузимало сталнији положај и упоређивало се са царским чиновницима, те је сасвим природно, да је оно усвојило и одлике придворних чиновника, а међу осталим одликама и орар. Та је претпоставка тим вјероватнија, пошто су на једном споменику, из времена Константина великог представљени неки аванчићи, који имају поврх свога одијела широке шалове — пантљике, које су са свим сличне литургичном орару, што је такође представљен на древним сликама[2]). Да је орар носило свештенство, као прво своје одликовање, може се видјети и из биографије епископа Фулгенција († 533. г.) О њему се говори да је, поставши епископом из монаштва, драговољно отказао ту част, да носи орар[3]). Треба још и то узети на ум, да орар, као прва одлика епископа, пресвитера, ђакона и ипођакона, није се употребљавао само при богослужењу, већ и у обичном, домаћем животу, као знак њиховог достојанства, те се према томе орар може убројити као формална одјећа свештенства, а никако као специјално богослужбена одежда. Већ из самих горе споменутих црквених прописа, што се односе на употребу орара, може се видјети, да они говоре о његовој употреби у опште, а не као о специјалној црквеној одежди. О папи Григорију Великом зна се, да је он поклонио двојици својих пријатеља у Цариграду четири орара[4]). Али ови орари нијесу били из броја богослужбених одежди, већ из броја оних што је папа употребљавао у обичном своме

---

[1]) На пр. зна се позитивно да је император Аврелијан између осталог donasse oraria populo Romano, quibus uteretur populus ad favorem. Hefele Cit. op. B. II. s. 186. Cuf. Krieg. Cit. op. y Kraus'a B. II., s. 186.

[2]) Kreig. cit. op. y Kraus' y R. — Enc B. II. s 197.

[3]) Orario quidem, sicut omnes episcopi, nunquam utebatur. Krieg. cit. op. y Kraus'a y R.—Enc. B. II. s 198. Binterim Cit. op. B. IV. Th. s. 199.

[4]) Hefele. Cit. op. B. II. s. 188.

животу. Мајнцки сабор (813. г.) прописује, да презвитери морају непрекидно носити орар, као знак свог достојанства[1].

Друге одежде, осим орара, што употребљују свештеници при богослужењу, нијесу такођер биле различне по форми од одијела, што се носило у обичном, домаћем животу. Четврти картагенски сабор (око 398. г.) правилом 41. прописује: ut diaconus tempore oblationis *tantum* vel lectionis *alba* utatur[2]. Карбонски сабор (589. г.] установљава: nec diaconus aut subdiaconus certe vel lector, antequam missa consumetur, *alba* se praesumat exuere[3]]. Толедски сабор (633. г.) у 28. правилу спомиње такођер alba ђакона. Зар не говоре ова свједочанства о томе, да је у опште alba, као одјећа највише форме, била као специјално богослужбена одежда и да јој није било мјеста у свјетовном животу? Картагенски сабор — ако нам је само вјерно сачуван текст његова правила[4]) — заповиједајући да се служи *албом само* у вријеме приношења или читања, као што изгледа, устеже се да дâ категоричан одговор на ово питање. Ипак је то невјероватно. Ријеч „alba" само је технички израз, којим се означава tunica alba (бијела туника). У том се смислу употребљава и код свјетских писаца[5]). У споменутим свједочанствима под албом се не мисли ни која друга одјећа по форми, него туника, која је у то вријеме била у општој употреби; овдје је означена само њена бијела боја. Бракарепски сабор у споменутом правилу назива управо одежду ђакона туником, која се овдје назива албом[6]). Наредбе Картагенског и Нарбонског сабора треба тако схватити, да се њима опредјељује само вријеме, кад се могу ђакони служити оном албом, што је већ једном у богослужењу употребљена, која се већ сматрала као богослужбена одежда, — али они о томе изричпо ништа не спомињу, пошто се она и сама по себи, као одежда тачно опредијељене форме, није могла употребљавати у свјетовном животу. Свештенство је њу употребљавало у обичном домаћем животу све до X. вијека. [Тако је папа Лав VI. (855. г.) установио да: nullus in *alba*, qua *in suo usu* utitur praesumat missas cantare[7]). Епископ Рикулф (899. г.) наређује: ut nemo

[1]) Ut presbiteri sine intermissione utantur orario propter differentiam sacerdotii dignitatis. Binterim Cit. op. B. IV. Th. I. s. 207. Hefele Cit. op. B. II. s. 189. Krieg Cit. op. y Kraus'a B. II s. 198.

[2]) Mansi. Collectio sacrorum conciliorum t. III. col. 954. да би се ђакон *само* у вријеме приноса или читања служио *албом*.

[3]) Binterium Cit op. B. IV. Th. I. s. 194. Hefele Cit op. B. II. s. 186. — Ђакон или шпођакон на и чтец прије свештства не смије скидати *албе*.

[4]) Сагласно с нама 41.-но правило VI. Картаг. саб. наводе Бингерим (Cit. op B. IV. Th. I. s. 194.) и Хефеле (Cit. op. B. II. s. 186.). Крег тумачи нешто друкчије: ut diaconus tempore oblationis vel lectionis *tantum* alba utatur. Но томе тумачењу *tantum* се може односити на ријеч alba, а онда бисмо добили друга смисао различит од нашег тумачења. Алат (Al. Der Christliche Cultus. Berlin 1894. г s. 129.) наводи то правило са овим друкчије: Placuit, ut Diaconus de sacro codice lecturus, vel tempore S. Eucharistiae *alba veste* indueretur. Откуда је узето таково тумачење, — не спомиње.

[5]) Hefele. Cit. op. B. II. s. 167.

[6]) Види о томе прошло.

[7]) Krieg. Cit. op. y Kraus'a y R.-Enc. B. II. s. 190.

illa *alba* utatur in sacris mysteriis, qua in *quotidiano* vel *exteriori* usu induitur[1]). Епископ Ратерије наређује да: nullus in *alba* qua *in usu suo* utitur, praesumat missas cantare[2]).

(Наставиће се.)

Атила и св. Лав Велики, папа римски*).

Римска империја опадаше. Рим, престоница васељене, горда метропола свих градова, сјајни центар, око кога се окреташе историја свих народа у току осам вијекова, — Рим бјеше само утваром самога себе, а његови становници бјеху само утваром старих Римљана. Од онога доба, како је варвар Аларик ударио своју окô под зидинама бесмртнога града, Рим изгуби у очима народа своју непобједност и своју величину. Од онога дана Рим и империја престадоше постојати.

Од свих вођа дивљих варвара, који навалиште из дубине леда и шума сјеверних, као набујали поток на плодоносне долине југа, више свих оставио је за собом ужасне успомене у народа Атила, прозвани *бич Божји*, — Атила, који опустоши више од сто градова, и који се сам хваљаше, да неће израсти трава онђе, гдје његов коњ прође. Теодосије млађи, господар источне империје, бјеше први, на којега Атила окрену оружје своје. Он уђе у области Теодосијеве кроз Илирију, и све предаде ватри и мачу од Понта Евксинскога па до мора Адријатскога. Теодосије сакупи војску, да стане на супрот разбојништву страшнога непријатеља, али у три крвава боја побједа остаде на страни варвара. Сам Константинопоље имао је захвалити за спасење само висини зидова својих и незнању пратилаца Атилиних приликом опсађивања.

Излазећи из земаља Грчке и истока, Атила поведе војску своју у Галију, одатле у Тирингију, остављајући свуда крваве трагове свога похода; најпослије пријеђе Алпе и продре у Италију.

Један само град: Аквилеја усули се, да му се одупре. Али послије тромјесечне опсаде, он бјеше кажњен за своје велико и чувено јунаштво, рушењем и ватром. Падуа, Верона, Павија, Милан бојећи се сличне судбине покорише се и предадоше се. Сваки, не смијући штитити своју отаџбину, похита да је остави напусти. Сам Валентинијан, бојећи се Атиле, побјеже из Равене у Рим с намјером да га напусти. Он је предложио Сенату и народу, да се заједно с њим удаље на Италије, но не допустише му да изврши ову малодушну намјеру, и кад га не могоше убиједити, да покуша силу оружја, доконаше и сложише се, да покушају силу преговора.

У Риму бјеше тада првосвештеником Лав Велики, — велики по својој побожности, по својој ревности против јереси, по своме говорничком дару и по своме мужаству. Валентинијан призове га у своје палате. „Оче мој, рече он Првосвештенику, све бјега, све оставља и напушта Императора. Јао! Император је остављен самоме себи. Шта да ставим против Атили том, варвару том, који гордо приписује себи страшни назив, *бича Божјега?* Ако је истина, да га је Бог подигао против људи у часу гњева својега, ти један можеш задржати и отклонити од нас

[1]) Hefele. Cit. op. B. II. s. 169
[2]) Ibid.
*) Извађено из Jabellic. Ennead 8. lib. 1. Jornand. de rebus Geticis, cap. 41. 42.

овога грознога посланика неба, ти, којега је Вјечни поставио међу нама у часу милости своје! Глас, који је срушио јерес Евтихија не може ли умекшати жестину варвара? Иди к њему и свим средствима похитај да га умилостивиш. Рим је могао још оживјети послије Аларика, но хоће ли оживјети послије Атиле? О спаси Императора и народ! Оче мој, нијеси ли казао једном, *да је у невољама опширан добри пастир најбоља помоћ стаду своме?*[**])

„Ја се надам да ћу дјелом доказати истинитост ријечи“ одговори св. Лав Валентинијану; и сам штједок предложити ћесару предложење то, које ми сад он препоручује. Ја ћу ићи томе дивљем Скиту. Опрости ћесару, не бој се за живот мој, сам је Бог Господар његов, Атила сам не може ништа противу мене“.

Послије овога разговора св. Лав изиђе из Рима у пратњи два сенатора. Ова три путника сретоше Атилу на путу из Равене у Манчио. Случајно Атила се улогорио у оном мјесту, које је ћесар Август поклонио Виргилију. Св. Лав изиђе пред Атилу: „Велики Господар, рече Првосвештеник, император и народ римски, — негда такав исти побједитељ свијета, као што си ти сада, послаше ме да молим у тебе милости помиловања. И ја чиним ово без бојазни, јер посредујем пред тобом за живот стада, повјереног бризи мојој. Ја сам служитељ Бога, који узвишава смирене. Овај Бог, који штити слабога, често оставља гордога. Не употребљавај на зло силе своје, не измијавај се страху несретнога народа. Задовољи се тиме, што си видио хришћанскога пастира, представника и заступника Римљана, да се баца пред ноге твоје. Од свих славних догађаја у животу твоме не може бити догађај сјајнији пред савременицима, славнији у потомству, но то да се пред ноге твоје бацио, покорио онај народ, пред којим су некада сви народи и цареви савијали се у праху. Ти си побједио скоро сву васељену, сада молим те побједи самога себе. Ти си постигао већи степен величине човјечије, сад ти не остаје ништа више, но да се уподобиш Богу — у томе да чим више учиниш људе сретнима, тим више будеш њихов побједилац. Осјећају зли тежину твога гњева, а осјећају и покорни милост твоју, — или с тога, што признају себе побјеђеним, или с тога, што су добровољно готови испунити твоје заповиједи“.

Док је св. Лав говорио ово, огањ небесни свијетлио је у његовим погледима. Цар Хуна с чуђењем и немиром, од којега не могаше себе заштитити, смирио се пред величином првосвештеника и био је обузет милином лијепих ријечи његових. И у тај час, као што свједоче многи црквени писци, два мужа у небеској свјетлости јавише се над главом Лава Великога; они грозише Атили пламеним мачевима и показиваху на сјевер, откуда је Атила дошао. Цар варвара обузет бјеше страхом и ужасом. „Ко био да био, рече он св. Лаву, човјек или анђео, Рим и Италија захвални су теби за своје спасење! Старче, ти си за један минут и са неколико ријечи учинио више, него ли Валентинијан и сенат што могоше учинити са свом војском својом. Хвали Бога, којему служиш. Атила признаје себе побјеђеним тобом и Њим.

За неколико дана по том мир бјеше закључен. Атила прије̂ше опет Алпе и удаљи се у Панонију на брегове Дунава.

Црква западна празнује помен овога догађаја, а знаменити живописац Рафаило насликао је догађај овај на једној од фресака Ватикана.

Превео: **Гр. А. Н-ћ**, парох иришки.

**) Sermon. S. Leonis.

Дописи.

Освећење звоника у Сокоцу 1. октобра 1901. године. Српско-православна црквена општина соколачка на Гласинцу, која је још 1881. подигла и освештала своју цркву зидану од тесаноног камена, сада је уз исту сграђдила и врло солидно изидала нов звоник, такође од тесаног камена, који је црквену општину стао око 13.000 форинти.

Пошто је звоник био потпуно готов, то је општина замолила најприје писмено, а за тим и преко нарочите депутације изјавила своју топлу жељу, да јој Његово Високопреосвештенство АЕ и Митрополит Дабро босански Господин Николај Мандић сам лично дође и новодигнути звоник на Покров пресв. те Богородице 1. октобра о. г. освјешта.

Овој општинској жељи Његово Високопреосвештенство Господин Митрополит радо се је одазвао, те је дана 30. септембра о. г. у пратњи конзисторијалног савјетника протојереја Васа Поповића и свога ђакона Петра Лалића за Соколац се кренуо.

На један сат прије доласка на Соколац изишли су у сусрет Његовом Високопреосвештенству гласинчки свештеници, црквено-школски одбор и више коњаника, те се је послије поздрава и кратког разговора кренуо даље. Истога дана у 4 сата послије подне уз пуцњаву прангија и звонење звона стигло је Његово Високопреосвештенство са пратњом цркви на Гласинац, гдје га је дочекао многобројни народ са бурним усклицима: Живио, приступајући му са највећим поштовањем и цјеливајући га у руку и у скут од хаљине.

Послије кратког молебствија у цркви Његово Високопреосвештенство разгледало је цркву и новосаграђени звоник, са црквеним се одбором о сутрашњој слави проразговорио и за тим у свој стан на одмор и ноћиште отишао, а протојереј Васо Поповић остао је код цркве, да са присутним свештенством обави велико вечерње.

Сутра дан у 9 сати прије подне отпочела је свечана архијереска литургија уз асистенцију више свештеника. Послије литургије обављено је пред црквом под самим звоником водоосвећење, те је уједно и звоник освећен. Том приликом Његово Високопреосвештенство држало је скупљеном народу значајан говор, у коме је опртао значај данашње црквене и народне славе и весеља, позвао је народ на вјерност и одданост према љубљеном Цару и Господару, а за тим нарочито нагласивши, да се је Србин одликовао увијек и у свему, што је добро и племенито, па тако и у подизању својих светих храмова, позвао је народ на братску слогу, на одданост према цркви и вјери својих праотаца и на љубав према своме српском имену и народности својој, препоручивши му да тако, као што је величанствену цркву и звоник подигао, подигне и усвиси српско-православну школу. Заносни говор Његова Високопреосвештенства народ је сузним очима слушао и непрестано га прекидао за узвицима: Живио!

Послије говора пошла је литија око цркве чиме је богослужење завршено, а цијелога дана лепршала се је поносно на цркви и звонику поред царске заставе и српска народна тробојница.

Од стране власти политичке присуствовао је у цркви поглавити господин Антун пл. Драганић од Варанцио предстојник рогатички, и војничка постаја из Подроманије послала је почасну стражу од више војника, који су средином цркве

направили шпалир и за сво вријеме богослужења у цркви стајали и око цркве пред литијом ишли.

Свештеника је било у цркви 11 осим господина Митрополита, а народа са Гласинца и из оближњих села и Рогатице било 4—5000 душа.

У 1 сат послије подне био је у црквеној порти свечани ручак, који је црквена општина за 100 особа спремила, не жалећи ни труда ни трошка само да што боље и љепше буде и испане. При ручку је пало више лијепих здравица. Прву је здравицу подигао Високопреосвештени госп. Митрополит у здравље Његовог Величанства нашег премилостивог цара и краља Франца Јосифа I. и у здравље високе владе, а поглавити господин предсједник Драганић у здравље Његовог Високопреосвештенства. Послије тога Господин Митрополит пио је у здравље српско-православног свештенства и црквене општине Гласиначке, а на то је одговорио и захвалио се свештеник соколачки Коста Стефковић, а од стране свештенства Јован Бежанчић, парох из Јеремића код Власенице.

Из ручка је његово Високопреосвештенство отишло у школу и тамо се са црквено-школским одбором пораазговорило о стању њихове цркве, школе и општине, а послије тога у свој стан на одмор и ноћиште. Сјутра дан рано кренуо је госп. Митрополит са својом пратњом за Сарајево, а присутно свештенство и црквено-школски одбор испратили су га за један сат од Сокоца и опростили се са Високопреосвештеним пољубивши му св. десницу уз изјаву жеље, да га на скоро опет у својој средини виде.

Ова је црквена слава заиста врло лијепо и свечано проведена, а црквена општина добила је тога дана од народа око 1.500 фор. прилога.

Црквена општина потпуно је задовољна са доласком Његовог Високопреосвештенства, а нарочито са његовим родољубивим ријечима и очинским поукама; а и Господин Митрополит такође био је сасма задовољан са љубављу, каквом га је црквена општина и сав присутни народ дочекао и испратио, а задовољан је и са читавим током ове лијепе славе црквене и народне.

Дај Боже, да се и многе друге црквене општине у свему огледају на Гласиначку, те да подигну овакове велељепне цркве и школе, и да се према своме црквеном поглавици онако синовски и са повјерењем покажу — и да нас онда види Бог.

—вић.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Освећење цркве. Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит Дабробосански Господин *Николај* освјештао је 7./21. окт. о. г. новосазидану цркву у *Подрашници* код Варцара. Црква је посвећена у част пресвете Богородице.

Свечано отворење српско-православне конзисторије у Бањалуци. У недјељу 23. септембра (6. октобра) о. г. послије службе божије било је свечано отворење српско-правосл. митропол. конзисторије Бањалучко-бихаћке у Бањалуци. Овоме свечаном отворењу присуствовао је поглавити госп. кот. предсједник Форкапић, који је овом приликом заступио отсутног окружника прес. госп. барона

Лазаринија, предсједник окружног суда велеможни госп. Кронфелд, котарски управитељ поглавити госп. Ван-цел д' Арлон, подначелник града г. Лазар Милић, предсједник српско-православне црквено школске општине г. Тодор Пиштељић и сво одличније грађанство. Његово Високопреосвештенство Митрополит, Госп. *Евгеније* напоменувши зашто до данас није могло бити отворење консисторије и ако је потврда још у мјес цу јулу стигла, дао је прочитати опис високе земаљске владе, којим иста јавља, да је Његово царско и краљевско Апостолско Величанство благоизволјело најмилостивије установљење српско-правосл. Бањалучко-бихаћке митропол. консисторије са четири савјетничка мјеста, те најмилостивије именовати за савјетнике: Петра Ђенића, савјетника сарајевске консисторије и Алексу Јокановића, суплента у богословији у Рељеву. По прочитању отписа Њ. В. Митрополит Госп. Евгеније познатијем својим говорничким даром и вјештином најтоплије захвалио је високој земаљској влади и преузвишеном госп. министру Калају, који су, имајући свагда у виду добро и напредак овијех земаља најпонизније предложили Њег. ц. и кр. Апостолском Величанству установљење Бањалучко-бихаћке консисторије; те истакао најдубљу захвалност, синовску љубав и одданост српско-православног народа овијех земаља Његовом цареком и краљеском Апостолском Величанству, из чијих руку обилно се изливају благодати на нас сваким даном. На што се из свијех грла захорило громогласно: Живјело Његово цареко и краљевско Апостолско Величанство *Франц Јосиф I.* Иза овога Његово Високопреосвештенство примало је честитања од присутних. **В. М-Ћ.**

У митрополији карловачкој.

Нов српски манастир. У Вел. Кикинди намјерава тамошња Српкиња гђа Меланија Гајчићка, да оснује српски манастир. Она је наиме још прије 10 година сградила крај мјесног гробља црквицу, а покрај ње велику и дивну кућу. Начинила је основно писмо, предавши га тамошњој срп. прав. црк. општини по коме прогласује своју задужбину за српски манастир, а земљу своју око 300 јутара (у вриједности 100—150.000 фор.) као иметак тога манастира. Из прихода тога иметка имао би се издржавати један калуђер, појац, црквењак (клисара), а такође и кућа и црква. Сувишак пак могао би се употребити на вјерске и просвјетне сврхе.

Патронат Монашке школе. Како „Срп. Сион" јавља, патронат Монашке школе у сједници својој од 27. септ. подарио је потпору од годишњих 800 круна јеромонаху *Валеријану Прибићевићу*, кандидату кијевске духовне Академије, у ту сврху да настави своје образовање. Јеромонах *Валеријан* студираће на свеучилиштима у Лајпцигу и Минхену старословенски језик собитим обзиром на црквено-словенски језик и стару српску литературу, те грчки језик с особитим обзиром на византијску литературу.

Скупштина Матице Српске. 12. септ. т. г. одржана је у Н. Саду под предсједништвом Антонија Хаџића скупштина Матице Српске. На истој су примљени нови чланови, којих број изнаша 310. Ово је досада највећи број.

Књижевно одјељење „Матице Српске". 13 септ. т. г. одржано је редовно посједање књижевног одјелења „Матице Српске". За потпредсједника изабран је поново једногласно протојереј Јован Вучковић, ректор српско православног богословског училишта у Ср. Карловцима. У књижевни одбор изабрани су већином гласова: Ђорђе Дера, Милан А. Јовановић, Стеван Лекић, Тих. Остојић, Сава Петровић, др. Јован Радонић, др. Милан Савић и Светозар Савковић. Сви из Н. Сада.

Из Ср. Карловаца пак: Радивој Врховац, протојерej Милутин Јакшић, Паја Марковић-Адамов и протојерej Димитрије Руварац.

У Русији.

Женска штампарија у Петрограду. Неколико чланица Петроградских женских друштава поднијеле су молбу влади ради оснивања женске штампарије, у којој би сав персонал био женски.

Руско мисионарство у Јапану. По саопштењима руског мисионарског друштва у Јапану, има данас тамо 257 црквених општина са 25.994 хришћана и 36 свештенослужитеља. Изузев једног Руса епископа, игумана, свештеника и ђакона, сви су остали свечено-служитељи Јапанци, од којих један има и академско образовање Прошле 1900 г. крштено је 1098 особа. Мисионарство напредује са успехом.

150 година од рођења Д. С. Бортњанског. 28. септембра текуће године навршило се равно 150 година како се родио чувени руски композитор духовних пјесама Димитрије Степановић *Бортњански*. Као осмогодишњи дечко био је на двору царице Јелисавете Петровне као појац, гдје га је музики обучавао чувени италијански композитор Халупи. 1768. г. настојањем Катарине II буде Бортњански послан прво у Венецију, а затим у научној цијели, изучавајући теорију музике, посјети Болоњу, Рим и Напуљ. 1779. г. дође натраг у Русију поднесавши царици своје композиције за гласовир, хероине пијесе и двије опере. Његови редови произвели су необично одушевљење и сензацију, тако да он постаде одмах композитор придворнога пјевачкога збора. Касније 1796. г. за императора Павла Петровића, када је придворни збор пјевачки претворен у капелу, поста јој Бортњански управитељем.

Сви се биографи слажу у томе, да је Бортњански створио епоху у православној црквеној музици. Од силних његових композиција — од којих се многе и у нас Срба пјевају — понајљепше су му: „*Скажи ми Господи, кончинђ моје*“, „*Вскуе прикоснки сни дбше моја*“ и „*Да исправитъ Богъ и разточатъ крази сги*“.

Велики композитор преминуо је у 75. години свога живота у Петрограду 28. септ. 1825. године. Осјећајући да му се смрт приближује, дозвао је пјеваче своје и рекао им да поје „*Вскуе прикоснки сни дбше моја*“. И док се по одаји разлијегали пошљедњи звуци божанске пјесме, испустио је своју велику душу геније јални композитор.

Читула.

Дана 7. септембра 1901. преселио се у вјечност послије једномјесечног тешког боловања, свештеник миочки (у протопрезвитерату винпеградском) **Ђорђо Поповић**.

Покојник је рођен у Доброселцима у Србији 18. октобра 1840. Рукоположен је за ђакона 20. августа, а за свештеника 30. истог мјесеца 1858. год. у ман. Бањи од архиепископа Неофита. Сахрањен је уз саучешће својих парохијана у гробљу мокроношком. Вјечна му памјат!

Званични огласи.

Консисторија православне српске митрополије Захумско-херцеговачке.

Број 1012. из 1901. 1—2

Свему пречасном свештенству и клиричима у Захумско-херцеговачкој митрополији.

Остала је упражњена парохија Чајниче (варош), која броји 100 православних кућа и 560 душа.

Осим парохијских дужности у вароши, свештеник има у мјесној цркви служити сваку трећу седмицу напамјенце са двојицом ондашњих сеоских свештеника, а њих замијенити у чреди, кад су болешћу или послом у парохији запријечени.

За епитрх. приход примаће варошки парох: од народа непосредно око 200 круна, преко црквеног епитропа око 700 круна, преко општине из црквене касе доплатка 400 круна и за катихизацију на комуналној основној школи из државне касе 400 круна; свега дакле око 1700 кр.

Свештеници и богослови, који би жељели у Чајниче бити стално намјештени, позивају се да овој Консисторији најдаље до 1. новембра о. г. поднесу молбенице са школским свједоџбама, и назначе тачно, колико су и гдје досле службовали, било као учитељи или свештеници.

Мостар, 11. октобра 1901.

АЕ Митрополит:
Серафим.

АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Бр. 1407 ех. 1901.
реф. I.

Оглас.

Овијем се јавља отсутноме Јосифу Келбићу, да је супрузи његовој Александрини рођ. Розенберг из Сарајева подијељено право, да против њега због злобног раскидања брачне заједнице бракоразводну тужбу поднесе. Тијем поводом и по други пут позива се Јосиф Келбић, да се овом духовном суду или свом — у овој парници уреда ради постављеном — заступнику г. Јовану Зорићу, консисторијалном канцелисти у Сарајеву до 19. дец. 1901. год. тим сигурније пријави што ће се иначе парница и без њега окончати.

У Сарајеву, 4. октобра 1901.

АЕМ. Конзисторија Дабро-Босанска.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Број 1486. Реф. I. ех 1901.

Едикт.

Позива се Марица рођ. Ђуровића, која је свога законитога супруга Симу Крстановића из Травника у грјешној намјери напустила и негдје у свијет отишла, да се до 1. јануара 1902. год. потписаном

духовном суду лично или писмено тим прије пријави, што ће се у противном случају од њеног напуштеног супруга против ње подигнута бракоразводна парница повести, те и без ње, односно са њеним уреда ради постављеним заступником окончати.

У Сарајеву, 4. октобра 1901.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Број 1500.
Реф. I. ex. 1901.

Едикт.

Позива се Ђорђе Костић, калајџија из Високог, сада незнаног боравишта, да се потписаном духовном суду до 1. јануара 1902. год. лично или писмено тим сигурније пријави, што ће се иначе од стране његове супруге против њега подигнута бракоразводна парница и без њега повести, односно са његовим уреда ради постављеним заступником окончати.

У Сарајеву 4. октобра 1901.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Исправак и напомена. У 18. бр. „Источника“ а у чланку „Одношај државе према цркви у Византији“ поткрале су се ове погрешке: на стр. 420. 7. ред одозго мјесто: „на париградском синоду треба: „цариградском сабору“; иста страна 12. ред одозго мјесто: „вјеровање Хомузија“ треба: „вјеровање једносушности (ὁμοουσία)“; иста страна 20. ред одозго мјесто: „васионском синоду“ треба: „васионском сабору“; на стр. 421. 13. ред одоздо мјесто: „Халкидонском синоду“ треба „Халкидонском сабору“; на стр 423. 8. ред одозго мјесто „свечане“ треба: „свечано“; иста страна 2. ред одоздо мјесто „Халкедон“ треба „Халкидон“. — Подједно нека је с наше стране на нека мјеста Гелцерова чланка ово примјећено: на оно мјесто (стр. 423), како се Грци „с толиком истом тврдоглавошћу необазираху на протесте папских легата“ имамо то примјетити, да ми православни неосврћемо своје цркве на протесте папских легата против 28. канона сабора халкидонског *неможемо* никако сматрати као тврдоглавост, јер у томе поступку Грка гледамо само правилан, коректан поступак. Такође не можемо усвојити ни оно његово мишљење, (стр. 423), да се тобоже Византија не може похвалити својим апостолским поријеклом, јер по традицији наше св. цркве и по свједочанству грчких писаца *св. апостол Андрија основао је епископски пријестo у Византији*, на који је поставио за епископа св. Стахија. Дакле црква у Византији је апостолског поријекла.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе J. Савића, Сарајево.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 31. октобра 1901. Бр. 20.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: синђел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Поглавица земаљске владе наименовао је дојакошњег српско-православног привр. правог вјероучитеља државне гимназије у Сарајеву: јеромонаха Владимира **Боберића** дефинитивним чиновником бос.-херц. земаљске управе.

Рукоположења. Његово Високопреосвештенство АЕ. и Митрополит Дабро-босански Господин *Николај* благоизволјео је дана 14 окт. т. г. рукоположити за презвитера ђакона Максима Јовановића, а за ђакона суплент-професора Саву Петковића. Сјутра дан 15. октобра т. г. благоизволјело је Њ. Високопреосвештенство ђакона Саву Петковића рукоположити за пресвитера.

Српско-православна Митропол. Конзисторија Бањалучко-бихаћка.

Број 1141.

Свима протопресвитерским, а путем истих и парохијским звањима епархије бањалучко-бихаћке.

Да би подручно свештенство могло имати свагда при руци и у једној збирци скупљене све нормативне наредбе виших власти, којих се има у свом службеном дјеловању придржавати и да би се на тај начин могла дати могућност особито младим свештеницима, да се могу бржим путем и на лак начин упознати са свима таковим наредбама, којих им је знање за тачно, уредно и бесприговорно службовање неопходно потребно, наређује се овијем, да се има за свако парохијско звање основати „протокол нормативних наредаба“ у

који ваља уписивати дословно све нормативне наредбе, и то по реду оном, како исте парохијском звању приспију, а почети се има с таковим уписивањем наредаба почам од 1. јануара 1901. год., тако да се у исти протокол хронолошким редом имају уписати и до сад у 1901. издане већ наредбе споменуте врсте.

Протопресвитери односно надзиратељи протопресвитерата имаће настојати, да се ова наредба одмах у живот приведе и изврши, а послије бдити бодро над тим, да се иста савјесно врши, о чему ће се исти пригодом свакогодишњег прегледања парохијских звања увјеравати моћи.

Издање наредбе саопштаваће протопрезвитератска звања подручним парохијским звањима на тај начин, што ће иза уписа односне наредбе у циркуларни протокол свог парохијског звања и иза забиљежбе на леђима исте наредбе, да је у исти протокол уписана, слати исту наредбу подручним парохијским звањима у наоколо, да је свако парохијско звање у свој циркуларни протокол упише и онда с потврдом забиљеженом на леђима исте наредбе о обављеном тому упису даље пошаље по оном реду, што га протопрезвитерско звање на истој наредби означило буде. Оно парохијско звање, које односну наредбу пошљедње у свој протокол уписало буде, има је онда повратити протопресвитерском звању на похрану у архиви истог звања.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 11./24. октобра 1901.

Евгеније,
митрополит.

Српско-православна Митропол. Конзисторија Бањалучко-бихаћка.

Број 1143.

Свима протопресвитерским, а преко истих и парохијским звањима епархије бањалучко-бихаћке.

Да би подручна парохијска звања могла имати свагда тачна и поуздана прегледа о томе, какове периодичне исказе и извјештаје и када имају, да их подносе како протопрезвитерским звањима и својој епархијској власти, тако и разним грађанским властима, наређује се овијем, да свако парохијско звање има на посебном табаку папира написати какове извјештаје и исказе има да подноси, кому и када их има да подноси. Тај табак папира има бити причвршћен, односно објешен на зиду поред службено-писаћег стола свештеничког, тако да свештенику свагда пред очима стоји, како би свештеник загледајући

чешће у садржину истог табака папира могао бити често упозораван на дужност подношења односног исказа дотичној власти.

Свештеници могу из званичног духовног листа, почам од времена кад је исти почео излазити, установити, какови се све искази и извјештаји имају куда и у које вријеме слати. Који свештеник не би имао споменутог гласила, нека се потруди до протопрезвитерског звања и ту сачини себи попис о кому је ријеч.

Протопрезвитери, односно надзиратељи имају пригодом прегледа подручних парохијских звања, да се увјере свагда о томе, да ли је ова наредба извршена.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 11./24. октобра 1901.

Евгеније,
митрополит.

Српско-православна Митропол. Конзисторија Бањалучко-бихаћка.

Број 1152.

Свима протопресвитерским, а преко истих и парохијским званима епархије бањалучко-бихаћке.

Обзиром на то, што се подручно свештенство обраћа овамо често с молбом ради упуте, како да поступа при наумљеном прелазу којега лица из једног у земљи постојећег вјерозакона у српско-православну вјероисповијест и често упућује странке о односним њиховим молбама пред ову епархијску власт, чиме се без нужде с једне стране такове ствари отежу, усљед чега странке долазе врло често у колебање с односном својом одлуком, с друге стране праве се тим странкама некорисни и излишни путни трошкови — обавјештује се овијем подручно свештенство, да за поступак при прелазу једног лица, које је припадник Босне и Херцеговине, из једног вјерозакона у други вриједе установе наредбе зем. владе за Босну и Херцеговину од 9. јула 1891. бр. 52694/I., која је отштампана у Бос.-Херц. „Источнику“ од год. 1891. на страни 318 и сл. па се упућује с тога подручно свештенство, да у случају потребе према установама исте наредбе поступа, односно напутке постепене дотичној странци даје.

Ако дотична странка не би била припадник Босне и Херцеговине, нека се подручно свештенство обраћа овамо од случаја до случаја ради потребне упуте, но то благовремено, да се сви потребни услови за вријеме потпуно испунити могу.

Крајем ове године 1901. имаће свако парохијско звање поднијети овамо извјештај о свим евентуалним промјенама вјерозаконским збивши

се у подручју дотичне парохије течајем цијеле године, наведавши у том извјештају по имену, презимену, добу, досадашњој вјероисповијести и сполу дотична лица, која су течајем године у православље преведена, као и она, која су можда из православља иступила уз навод вјероисповијести у коју су можда прешла.

Од 1902. године почам има се сваки такови случај засебно одмах саопћити овамо, гдје ће се евиденција о овој ствари водити.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 11./14. октобра 1901.

Евгеније,
митрополит.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Наставак.)

Увјерићемо се још на један начин, да је душа просто биће, те да се не може распасти или умријети. Неко биће може се распасти или умријети дјеловањем неке спољашње силе (per accidens), или и без спољашње силе по својој природи (per se). Камен се распада н. пр. у прашину дјеловањем физикално-кемијских сила. Те силе, гдје год налазе сложена тијела, утјечу на њих тако, да их растварају. Нема ниједног природног сложеног бића, на које би те силе дјеловале, а да га не растворе. Цијела стијена се за извјесно вријеме сва издроби, а природњаци кажу и за нашу земаљску кору, да је и она постала под утјецајем физикално-кемијских сила, које су тврде дијелове на земљи растториле. То је растварање per accidens, јер је оно дошло споља тако рећи случајно. Ако метнемо камен у савршим празан простор, из кога смо извадили сав ваздух, он ће остати непромјењив, догод је у таквом простору.

Узмимо за примјер душу, да видимо, хоће ли се она распасти, под утјецајем спољашњих снага. Она се неће распасти, јер не подлежи тим снагама. Она није биће материјално, да би могле оне силе, које утјечу на материју, и на њу дјеловати. Она је биће иматеријално, духовно, те као такво нема ништа заједничког са физикално-кемијским или другим природним силама, које могу на материју дјеловати. Пошто пак она не потпада под те снаге, природно је, да је оне не могу разрушити. А и да потпада под њих, опет је неби могли разрушити

стога, што је оно биће просто, недјељиво. Зашто тврде материјалисте, да је материја вјечна? Зато, што се материја састоји из атома, а атоми су бића недјељива, те не могу пропасти. На атоме дјелују свакако физикалне и кемијске силе, па их ипак нити уништавају нити растварају, јер не могу, пошто немају шта на њима растварати. Тако је исто и са душом. И она као биће просто не може под притиском спољашњих сила, све кад би под њих и потпала, ишчезнути.

Други начин умирања или растварања у природи јесте per se, т. ј. онај облик, у коме се биће налази, јесте увјетан, а чим престане увјет, престане и тијело постојати у дотадашњем облику. Н. пр. лист на дрвету, тијело човјечије или животињско и уопће сваки организам умире, кад се испуне увјети, или кад престане разлог њихову животу. Лист је или тијело од природе своје смртно т. ј. сама његова природа собом доноси, да ће неко вријеме живјети, а послије тога умријети (распасти се у састанне дијелове). И камен је у другом реду смртан и per se, т. ј. и он се по природи својој мора кад тад распасти, али разлог његову распадању не долази из њега самог, нити је увјет његову постојању у такову облику везан за извјесно вријеме, као н. пр. код листа. Разумије се, да и на лист дјелују физикалне и кемијске силе, али тек у другом реду; овдје нијесу физикално-кемијске силе учиниле, да се тијело распада, већ је одузет увјет тим силама, да могу у тијелу на дотадашњи начин дјеловати, јер физикалне и кемијске силе су дјеловале и прије на тијело, али се оно уз растварање и занављало, а кад престане разлог или увјет тим силама у тијелу, нема више о занављању ни говора. Анорганска бића у материјалној природи растварају се према томе per accidens, а органска per se. То умирање per se има се разумјети тако, да тијело губи способност за живот; чим се то деси, оно се изједначи са анорганском природом и раствара се даље на онај први начин, per accidens.

Да ли је душа по природи својој, per se, осуђена на смрт, на то смо питање дијелом одговорили при разлагању о супстанцијалности њеној, а дијелом ће нам на то одговорити телеолошки доказ, који ће нам рећи, да ли престаје разлог душину вјечну животу.

У старој филозофији је овај доказ употријебио још Сократ. Он вели својим ученицима: Овако се морамо питати: „која бића имају ту особину, да могу бити разорена и за која се човјек мора бојати, да ће се с њима то догодити, а за која не? Тада морамо испитати, којима припада душа, те се тада или охрабрити или забринути за своје душе“ [1]). Истражујући даље долази Сократ до освједочења, да душа спада по

[1]) Plato: „Phädon“ cap. 25.

природи својој међу она бића, која не могу бити уништена, јер се она не може дијелити. Сократ је дакле знао за метафизички доказ и ако не у пуном његовом облику. Код Римљана је Цицерон овај доказ сматрао довољним, да се докаже душевна бесмртност.

У новијој науци тај доказ игра велику улогу и он је још логичким дедукцијама проширен. По Кантову мишљењу овај доказ као и онтолошки не може доказати бесмртности душине. Кант признаје души супстанцијалност, дакле да душа постоји и да се не може разрушити. То човјек мора признавати као човјек, јер човјечији начин мишљења то собом доноси. Но да ли је човјечије мишљење сагласно са оњим разумом, нема ли неког вишег, развијенијег разума, који се не би равнао правилима човјечијег мишљења и који не би морао признавати супстанција и њихове неразрушивости и вјечног живота — то је Канту загонетно, па томе запиње његов критицизам.

Овоме критицизму може се одговорити. Сврха нашег размишљања јесте, да се постигне истина. Истина је пак само једна, она не може бити различна, за нас људе оваква, а за нека друга бића друкчија. Логички закони морају бити за сва разумна бића једнаки, ако нису, нису логички. Према томе, ако ја, на основу свога размишљања дођем до истине, она не губи ништа од своје садржине, зато што сам ја човјек. Развијеније биће од мене ће доћи до истине на пречи начин, оно неће имати, да се бори са оним тешкоћама, с којима се боримо ми, несавршена бића. Настаје дакле питање, је ли човјек уопће кадар доћи до праве истине? Је ли човјек уистину разумно биће, или се само такав причињава? Ако је он разумно биће, што допушта и Кант и сваки, ко здраво мисли, онда његови закључци вриједе за сва бића, која могу истину постићи, само је начин, којим човјек долази до истине, различит у различитих разумних бића.

Свако биће, које је снабдјевено или обдарено даром мишљења, моћи размишљања има могућности, да дође до истине у неком извјесном степену. Не би могло доћи до истине, кад не би имало органа за размишљање, т. ј. за постизавање истине. Смијешно би било, да човјек, одарен моћи мишљења, не може правилно мислити, да се његови закључци не би слагали са истином уопће, или да они не би вриједили и за бића савршенија од човјека, за апсолутни разум. Кад човјек не би могао правилно мислити, он би био осуђен, да поред моћи за мишљење вара себе непрестано. У том случају би заиста филозофија била тражење истине, да се докаже да нема истине, као што је рекао неки песимиста. Истина је истина, мишљење је мишљење. Ако мишљење не одговара истини, није логично мишљење. Животиња не

може доћи до истине, јер она нема дара за размишљање као човјек, као што ни човјек не може доћи у свему до потпуне истине. Човјек је развијенији од животиње, па ипак мора животињским дјелима признати, да су и са човјечијег гледишта добра. Животиња н. пр. гради себи стан; она би тај рад, кад би могла размишљати, сматрала корисним, а и човјек то мора, ма да је он више и савршеније биће од ње. И ако са два разна становишта посматрана, истина је увијек једна. Бива дабогме, да човјек многи рад животињски не сматра цјелисходним; н. пр. мушица лети око свијеће, њој свјетлост годи, а и не помишља на опасност, у коју се послије сурва. Тако и код човјека има радова, а у душевном животу закључака, који не одговарају истини, јер се по себи не служе с истином, нису логични. Човјек све то може да просуди, јер је разуман, а пошто је разуман, отворен му је пут истини.

Овом се доказу истина приговара то, да не зајамчава потпуно човјеку вјечнога живота, већ га увјерава само о том, да душа његова не пропада. Она се као супстанство просто не може дијелити, но то још не значи, да она мора вјечно живјети. Метафизички доказ у овом облику тога истина не доказује, али нам он то доказује у другом облику, кад узмемо наиме на ум друго својство душе, као супстанције, а то је њен живот. Ми смо већ доказали, да душа као жива супстанција увијек таква остаје.

Трећи доказ за бесмртност душину зове се телеолошки. Он добија своју снагу из посматрања цјелисходности свих створова на земљи, па закључује да ће и душа човјечија као и сви створови имати вишу сврху, него што је постизава на земљи.

Сваки створ у природи има своју сврху и средства за њено постизавање. Све је у природи премудро уређено тако, да заиста видимо, да се сви створови из дана у дан развијају, потпомажу општи напредак, те на тај начин постизавају и своју сврху, која се састоји у што могућнијем савршенству природних створова. Они створови, који својој сврси теже својим властитим радом, јесу органски створови. Но и анорганска бића, имају своју сврху, дакако мање узвишену према природи свога бића него што је сврха разумних створова. Њихова је сврха у томе, да служе као средства развијању виших створова. Укратко, нема бића на земљи, које би постојало бадава, без икакве задаће. Аплицирамо ли то на нашу душу, доћи ћемо до закључка, да и она мора имати сврху свога бића. Уколико се та сврха на земљи постизава, а уколико не, показаће нам телеолошки доказ.

Поента овог доказа је у томе, што Бог не може ништа створити без сврхе. Са Његовим савршенством се не може сложити ми-

сао, да би неки створ Његов био позван из небића у биће савршено без сврхе. Све што је Бог створио, има своју одређену задаћу, коју ми зовемо сврхом. То се особито истиче код живих бића, код којих видимо, како се непрестано развијају, усавршавају и на тај начин приближавају својој сврси.

Телеологија има доста непријатеља. Материјализам, а особито дарвинизам хоће да докаже, да у свијету не бива све цјелисходно, да много тога има у природи, гдје се поред цјелисходности опажа и највећа нецјелисходност. Тога ради човјек не смије говорити, да је све у свијету цјелисходно, премудро уређено, а ако он ипак неће да види нецјелисходност, већ му упада у очи само оно у природи, што је цјелисходно — то је само petitio principii[1]). С друге стране се приговара да и оно што сматрамо цјелисходним, није у ствари цјелисходно, већ се нама само тако чини, пошто не можемо замислити боље. Цјелисходност би према томе била и сувише субјективан појам, јер оно што изгледа цјелисходно, јесте само с нашег гледишта цјелисходно. У опћем животу природе човјек мора да се прилагоди околностима и та његова акомодација да је названа цјелисходношћу.

Ако пођемо са становишта, да је све што човјека окружава, све његово знање и искуство проста обмана, онда можемо примити и помирити се са таквим назорима. Но човјек не сматра свој живот и своје искуство обманом, а кад бисмо одрицали створовима цјелисходност, говорили бисмо против свог искуства, варали бисмо сами себе.

Истина је, да се човјек често акомодира приликама. Но гдје је то случај, ту он већином разазнаје, да се акомодирао, а у већем дијелу нашег живота ми не морамо бити упућени на акомодацију, већ радимо и живимо према својој природи, која је већ акомодирана увјетима за живот. А у томе, што је наша природа прилагођена тим приликама, баш и видимо цјелисходност, упознајемо сврху. Јер природа наша је акомодирана својим увјетима не само по себи, већ је створена таквом, створена је, да живећи под неким извјесним увјетима, постизава своју сврху. Празан је разговор, кад се каже, да нама само изгледа, да у природи влада цјелисходност, а у ствари да је нема, јер тако исто можемо рећи, да је наше субјективно мишљење и да нема цјелисходности. Такво доказивање је без доказа, дакле није доказивање, јер ако се свим људима чини, да је нешто обмана, онда ће то заиста и бити обмана, а напротив ако се свим људима чини, као што се и чини, да је природа цјелисходно уређена, онда то неће бити обмана, већ истина, до које је човјечанство дошло на основу свога посматрања

[1]) Dr. H. Ulrici; „Leib und Seele" I. стр. 75.

природе. Опћи ток или живот природе, од кога неки хоће да одијеле цјелисходност, јесте сам по себи цјелисходност, па кад кажемо, да је цјелисходност обмана, а опћи ток природе истина, нисмо тим ништа доказали, већ рекли неку несугласицу, у којој посљедња реченица брише прву и обратно, јер пошто су појмови „опћи ток природе“ и „цјелисходност“ идентични, то би се могао из тврдње, да је цјелисходност обмана, а опћи ток истина, извести закључак, да је опћи ток обмана. Ми акомодирајући се извјесним приликама постизавамо своју сврху, јер се за то и акомодирамо. Узмимо н. пр. да се човјек из тропских предјела настани у поларној хладноћи. Он се мора акомодирати клими и тамошњем начину живота, иначе пропада. Ако се акомодирао, он постизава сврху, ако није хтио, умио ни могао, не може је постићи.

Други навод већ озбиљније хоће да одузме темељ телеолошком доказу (како за биће Божије, тако и за бесмртност душе, дакле уопће телеологији). То је онај, да у свијету опажамо поред цјелисходности и нецјелисходности и да тај факт руши цјелисходност уопће. За ово се наводе разни примјери као: каква је то цјелисходност, да су органима дуго вријеме изложени непрестаној суши, а онда пађу дуге кише, које их задаве; или: како се може о цјелисходности говорити, кад видимо, да разне неповољне околности сметају постизавању сврхе, као што су н. пр. болести, елементарне непогоде и т. д.

На први поглед изгледа заиста, да се та факта косе са цјелисходношћу. Но посматрамо ли дубље, увјерићемо се, да би то била нецјелисходност само тада, кад би у природи био једини човјек. За човјека може нешто изгледати нецјелисходно, што је у самој ствари најцјелисходније. Та дистелеологија пак почива на кривим људским појмовима. Кад би се само једном створу створили све најповољнији увјети за развијање, било би то на штету и пропаст другим створовима. Грожђе н. пр. у извјесно доба треба кише, а у исто је доба киша за друге усјеве убитачна. Створити свим бићима у исто доба најповољније увјете, није могуће, јер тада не би било разлике између њих; тада би сва бића имала у исто вријеме једне исте потребе, сва би се равнала и развијала према једнаким законима, а то баш не би била никаква цјелисходност. Дакле створити за сва бића у исто вријеме најповољније увјете нити би било добро, нити могуће.

Што се тиче природних непогода и катастрофа, и оне су прије-ко потребне баш ради опће цјелисходности и оне се догађају цјелисходно. Природне непогоде и катастрофе догађају се по физикалним законима (њих условљавају: свјетлост, топлота, ваздух и т. д.) и оне

регулишу климатске односаје. Да њих нема, не би могло на земљи бити никаква напретка. Да је ваздух свагда на једном мјесту једнако загријан, не би било истина вјетрова, али не би било ни кише, ни промјене у температури и у густоћи ваздуха, које промјене тако јако годе организмима. И тако се свака природна дистелеологија да растумачити, те у њој можемо видјети баш највећу и најодушевљенију телеологију.

Да би опровргли цјелисходност у природи, противници цјелисходности (најзнатнији: Штраус, Хекел и др.) навађају за примјер како много биље и многе животиње не достижу своје сврхе. Многи организми још у клици својој пропадају. Рибе икре милијардама јаја, али се не развије свако јаје, већ врло мали, незнатан дио, па би зар једини човјек, вели, био изузетак, јер само он тобоже мора постизавати своју сврху? Одговор на ово није тежак. Ако метнемо човјека у једну категорију с рибама и јабукама, тада ћемо моћи доћи до тог закључка. Но човјек је сасвим различан од других организама, јер и његово тијело пропада већином прије своје кулминације. Но сврха његова није само у тијелу. Он не може имати исту сврху, као што је имају организми без слободе, разума, једном ријечју без интелектуалног живота.

Но није истина ни то, да организми не достижу своје сврхе Њихова је сврха у том, да они као индивидуе послуже одржању своје врсте. Да се врста одржи, није потребно, да се свака индивидуа потпуно развије, јер кад би то било, не би на земљи било мјеста за организме. Тога ради је она „борба за живот", у којој се одржавају само најспособније индивидуе и на тај начин продужују живот својој врсти, која је такође средство за одржавање и развијање других, виших видова живота, те које исто тако као и индивидуе може нестати, кад престане потреба за њу. Оне индивидуе, које пропадну или у заметку или касније, али прије достигнуте сврхе, јесу у природи резерва, која служи за евентуално попуњавање, која ступа на мјесто најспособнијих индивидуа, ако би ове изгинуле непредвиђеним случајем. На дрвету истјера цвијет у стоструком броју више но што је потребно, да би се одржала дотична врста. Толики број цвјетова је потребан, ако би напала каква незгода (мраз, јаки вјетар и т. д.), да јој се може боље дрво одупријети. Што се плод више примиче зрењу, тим га све мање има, јер је већа гаранција, да ће извјестан број плодова достићи своју сврху. У противном случају, кад би се сви цвјетови оплодили и кад би сви оплођени остали на дрвету, ово би се поломило, те од сврхе неби било ништа.

Тако је код свију организама. Да и човјек није изузетак, види се по томе, што врло много људи умиру или у клици, или у раном младом добу. И човјек по тијелу свом има ту сврху, да одржи и продужи као индивидуа своју врсту, човјечији род. А да он осим те сврхе има и другу, сврху своје душе такође ћемо доказати. Наведени приговор пак одбијамо још и с тим, да против њега говори још и та околност, што се многе индивидуе још у природи развијају до своје кулминације и достигну своју сврху. Од климатских и других увјета зависи, колико ће се индивидуа развити, а колико пропасти, но и ако многе пропадају, ипак је сврха постигнута. Постигле су сврху и оне индивидуе, које су у зачетку пропале, јер је њихова сврха била да се жртвују у корист своје врсте: оне су смрћу својом одржале живот другим индивидуама и на тај начин опет послужиле постизавању сврхе.

Као најглавнији доказ против учења о цјелисходности свијета навађају се т. зв. рудиментарни органи код организама, особито виших. Сваки виши организам вели материјалисте има неких органа, који му нису ништа, који су закржљавили, те од њих организам нема никакве користи, а сами су они на организму без сврхе. То је заиста истина, да организми имају таквих закржљелих органа, но истина је и то, да су то ипак органи. А чим су органи, некад су функционисали и постизавали своју сврху. Материјалисте и тврде, да су ти органи некад човјеку, док је још био дивљи, били од потребе; касније пак да су они, пошто их је човјек све мање употребљавао, закржљавили. Тим ријечима се уједно и сама та тврдња побија. Рудиментарни органи су некад били исто тако потребни човјеку, као што је данас н. пр. рука, нос, прсти и т. д. Док су постојали извјесни увјети, дотле су и органи функционисали; кад су извршили своју сврху и постигли је, постали су човјеку непотребни, те су почели кржљавити и данас нам служе само као спомен, да су их наши претци некад употребљавали. И данас наши органи функционишу само у извјесној прилици, док постоје за њих увјети. Чим нестане увјетâ испуњена је сврха и тада мјесто непотребних органа заузимају савршенији органи. Нико нам не може јамчити, да ће се данашњи органи тијела човјечијег одржати на њему све дотле, док траје човјечанства. Ми напротив мислимо да ће се они измијенити, да ће се неки више развити на рачун других. Па ако кад дође вријеме да се неки органи на нама донекле измијене, будући људи ће имати исто тако право да тврде, да су ти органи били без сврхе, као што има права данашњи материјализам, да рудиментарним органима одриче сврху. Развијање појединих органа

није ништа друго до акомодација, а уколико се акомодација противи учењу о цјелисходности, видјели смо горе.

Што се тиче осталих примјера, који се из природе наводе против учења о цјелисходности, можемо тако исто рећи, да и они николико не противурјече, нити обарају цјелисходности свијета. Ми видимо, да у природи ништа не бива бадава, без узрока. Истина је, да ми многих појава не разумијемо, те нам оне изгледају баснословне и као без сврхе. Ми не знамо, зашто н. пр. постоје оне милијарде милијарди бацила на свијету, које само сметају развијању организама. Но стога што ми то не знамо, још не излази, да оне немају апсолутно никакве сврхе. Ми смо само кратковиди, те не можемо да уочимо њихову сврху. Много штошта човјек данас зна, што прије није знао и ако данас признаје оно, што је прије одрицао, признаје сам своју немоћ.

(Наставиће се.)

О времену постанка црквених одежда.

— **К. С — на.** С руског **Драго К. Урошевић**, свештеник. —

[Сребреница.]

(Наставак).

Код Грка у броју богослужбених одежди спомиње се στιχάριον[1]). Ова је одежда одговарала западној алби и употребљавала се, као и ова, у обичном животу. Тако, ако је Атанасије и био осуђен, што је наредио александријцима ланене стихаре[2]), то се ипак овдје не смију разумијевати стихари, као специјално литургичне одежде, већ као одјећа, која је пошена у обичном животу. Тако исто, ако је Атанасије пред своје бјегство између осталога понио са собом и στιχάριον,[3]) ипак се он (стихар) не може урачунати у ред богослужбених одежди. И Григорије Назијанзин оставља στιχάριον како ђакону Евагрију, тако исто и мирјанину-биљежнику Еладију[4]).

Овдје ћемо споменути још о једној богослужбеној одежди, која се на истоку зове — φελόνιον, а на западу је испрва била позната под именом *paenula* (до кр. V. вијека); затим под именом *planeta* (до 800 г.) и на послијетку под именом *casula* (од 800 г.)[5]). Таква одежда, која

[1]) Види Du-Cang. Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis t. II. col. 1449—50.
[2]) Види Du-Cang Glossarium ad scpiptores mediae et infimae Graecitatis t. II. 1449, Krieg Cit. op у Kraus'a у R.-Enc. B. II. s 191—192.
[3]) Krieg Cit. op. y Kraus'a y R.-Enc. B. II. s. 192.
[4]) Du-Cang. Cit. op. Graec it. II. Col 1449; Krieg Cit. op. y Kraus'a y R.-Enc. B. II. s 192.
[5]) Krieg Cit. op. y Kraus'a y R.-Enc. B. II. s. 202—204. У осталом треба и то имати на уму, да назив наше одежде: casula постојао је и прије IX вијека. О св. Цезарију зна се позитивно [око 500. г.), да је он завјештао своме пријемнику indumenta pochalia mj. casula villosa et tunica. О епископу Фулгенцију спомиње његов биограф да он: casulam superbi coloris nec ipse habuit, nec monachos suos habere permisit. Hefele Cit. op. B. II. s 196.

је била звонастог облика, обухваћала је цијело тијело, а имала је само један отвор за главу. Она је била без рукава и прореза, а личила је на плашт (кабаницу), чији су се дијелови са стране обично подизали на руке. Као сне друге, тако је и ова одежда узета за богослужбену употребу из свјетовне ношње и употребљавана за литургичне сврхе, упоредо с тим била је и у домаћој употреби. У свјетовној употреби пенула се испрва сматрала само као хаљина, коју су носили људи из ниже класе; а богатији су је употребљавали само као одјећу при путовању, да би се заштитили од кише и од хладноће, vestimentum itinerarium aut pluviale. Али је и у томе погледу настала промјена: пенула је била обична и уважена одјећа и код људи из виших сталежа. Тако је император Макрин (218. г.) раздавао paenulae coloris rosei (russei?); у Теодосијевом Кодексу (438. г.) царском се одлуком забрањује сенаторима, да носе вјештачку хламиду, а мјесто ње као свјетовну одјећу, да носе paenul-у[1]). На ту је форму била пенула такођер и код државних чиновника. Сад нам је дакле лако разјаснити, како је она постала службена одјећа код клирика и почела се употребљавати при богослужењу. У прилог томе да је фелон, — или пенула, а на пошљетку планета и казула, била одежда не само искључиво литургична, већ и обична одјећа не само духовних лица, него и свјетовних, која су била од знатног положаја, имамо више свједочанстава. Тако споменути мозајици цркве св. Георгија у Тесалији из IV. вијека показују нам епископа и пресвитера у фелону (пенули), али нам исти мозајици показују у овој одјећи и свјетовњаке — Кузму и Дамјана[2]). Касијан († 418.) говорећи о египатским монасима, вели између осталога: ita planeticarum (vestium) simul atque birrorum pretia et ambitionem devitant[3]) т. ј. монаси су избјегавали planetam et birrum с тога, што су оне биле знаменита одликовања (pretia), те би могле у њима побудити частољубље. У равенској катедралној цркви св. Виталија, коју је саградио Јустинијан (547 г.) насликан је еп. Максимилијан у горњој одјећи — планети. Али, готово из тога доба, (533.) постоји једно предање о епископу Фулгенцију, гдје се спомиње да су му многе личности, кад се он враћао из прогонства, изишле у сусрет, које су биле одјевене у планете[4]). Интересантна је и примједба, која се односи на одијело од свршетка VI. вијека, што се налазило у Јована Бакона, биографа папе Григорија Великог. Његову

[1]) Krieg. Cit. op. у Kraus'a у R. Enc. B. II. s. 202.
[2]) Krieg cit. op. у R.-Enc. B. II. s 203.
[3]) Ibid. s. 204.
[4]) Tantum fides nobilium crevit, ut planetis suis super Fulgentium gratanter expansis repellerent imbrem . . . Krieg Cit op. у Kraus'a у R. Enc. B. II. s. 204.

одјећу (папе Григ. Вел.) описује овако: planeta super dalmaticam castaneam[1]). Али готово то исто говори и за одјећу свога оца, *сенатора* Гордијана: Gordiani habitus castanei coloris planeta est; sub planeta dalmatica. На другом мјесту говорећи како је папа Григорије побиједио врачеве, који су ушљед тога ослијепили, између осталога примјећује, да је папа у то вријеме био огрнут са више planetatorum[2]). И ако нам је овдје готово непознато, да ли је такво одијело било само као одијело клирика и знатнијех свјетовњака, тим је не мање сумњиво, да се планета овдје сматра не као богослужбена одежда, него као одјећа, која се носила у обичном животу, што нам свједочи и споменути случај, који се десио на улици, кад је папа Григорије јашио на коњу[3]). Из свега је овога јасно, да се планета употребљавала не само као богослужбена одежда, него и као свакидашња, обична одјећа у животу. У овакној је употреби она била у VII. и VIII. вијеку. Четврти толедски сабор (633. г.) у своме 28. правилу говори, да незаконито свргнути пресвитер добива при свом повраћању између осталога и планету[4]). Планета се овдје очито сматра не као специјално богослужбена одежда, него као у опште формална одјећа пресвитера, која се узимала и наван богослужбене употребе. Тако исто и Германски сабор (742. г.) за вријеме св. Бонифација наређује својим 7. правилом, ut presbyteri et diaconi non sagis, laicorum more, sed casulis utantur, ritu servorum Dei[5]) особито говори о личној употреби казуле (пенуле, планете, фелона), али не говори специјално кас о богослужбеној употреби.

Из свега овога што смо до сад проматрали о специјалним богослужбеним одеждама, јасно се изводи слиједећи закључак: при свршивању богослужења духовенство, најдаље до IX. вијека[6]) употребљавало је само оно *по форми* одијело, што је ношено у обичном животу, и које је као одјећа великаша, било њихово почасно одликовање. Овоме мишљењу нимало не противурјечи и та околност, да се већ од V. вијека спомиње и *habitus religionis*[7]). Habitus religionis је одјећа, која је одређена колико за богослужење, толико и за домаћу употребу. За доказ томе, довољно је показати на слиједеће одлуке

[1]) Vita S. Gregorii Papae I, auctore Johanne Diacono lib. IV. cap. 83.— у opera omnia S. Greg. Papae I. t. IV. col. 177.

[2]) Ibid. col. 186.

[3]) Ibid. lib. II. cap. 43. col 59.

[4]) Binterim. Cit op. B. IV. Th I s. 194; Hetele Cit. op B. II s. 188.—189.; Krieg Cit op. у Kraus'a у R. Enc. B. II. s. 198., 204.

[5]) Binterim Cit. op. B. IV., Th. I. s. 209. Herzog. Real.-Enc. t. VII. s. 734; Hefele Cit. op. B. II. s. 187.

[6]) Кад се богослужбено одијело почело дијелити по форми од одијела, што је свештенство носило у обичном домаћем животу, због недостатка података, не можемо тачно опредијелити. Овдје се још намеће и то знаменито питање: кад су постале раса и доње хаљине

[7]) Krieg. Cit. op. у Kraus'a у R.-Enc. B. II. s. 184. Martigny Dictionnaire des antiquités chretiennes; p. 648.

двају сабора из VI. вијека. Сабор Agathense (506. г.) 20. правилом прописује да: vestimenta vel calceamenta eis (clericis), nisi quae religionem doceant, uti aut habere non liceat[1]) Први сабор Матисконски (581. г.) 5. правилом наређује: ut nullus clericus aut vestimenta vel calceamenta saecularia, nisi quae religionem doceant, induere praesumat[2]). У том случају спомиње се habitus religionis, — али се при том разматра не као одијело, које је одређено само за богослужење, него као одијело, које су морали носити и клирици у домаћем животу.

Што се тиче тога, кад су се богослужбене одежде почеле *по форми* разликовати од свјетовног народног одијела, треба узети на ум да је формална диоба настала међу њима од VI. вијека. Са постанком покрета у народу, појавиле су се двије противне културе — римска и германска. Обје су биле једна другој противне, како у језику и обичајима, тако исто и у одијелу. У одијелу су се разликовала два типа: кратко и уско војничко одијело Германаца и дугачка и широка одјећа Римљана. Од времена најезде германских народа у покрајине римске-државе, упоредо с тим свуда је све јаче и јаче напредовала и њихова култура, те се мало по мало почело уводити код римског народа и њихово кратко одијело. Римски костим имали су само државни чиновници и људи из виших сталежа, — али се овдје једва одржао до VII. вијека)[3]. Па и сама је црква показала велико негодовање против насилног продирања туђинског утјецаја; она је и надаље употребљавала своје дотадашње службено римско одијело и забрањивала је клиричима да носе варварско (непристојно) одијело не само при богослужењу, него и у обичном животу[4]). На основу овога можемо видјети, да се свештенослужитељско, као и богослужбено одијело, одијелило од свјетовног, као засебно по форми у VIII. вијеку.

Сад, ако се осврнемо на главно питање, што смо још у почетку овога чланка истакли, морамо и послије овога свега што смо до сада рекли, дати нашу коначан одговор: црквено одијело у смислу специјално богослужбених одежди није било одијељено по својој спољашњој *форми* од свјетовног одијела прије VII. вијека; у смислу одијела што је свештенство носило у обичном домаћем животу по спољашњој

[1]) Hercog. R. Encycl. B. VII. s. 734; Martigny Cit. op. p. 648.

[2]) Hercog. Real Encyclopädie B. VIII. s. 734.

[3]) Података тачних о томе немамо. Али у VI. вијеку, као што је познато из причања сенатора Гордијана чиновници римски носили су још древну римску одежду.

[4]) Овамо се н. пр. односе споменути наводи сабора: Agathense [506.] Матисконског 1-ог (581. г.) и Германског [742. г.]; тако исто наредбе 1. сабора Бракореншког [561. г.], који говори: oportet clericos talarem vestem induere (Hercog R.-Enc. B. VII. s 734); наредба епископа Мартина (872. г.) клиричима talarem vestem induere (Martigny Cit. op. p. 648.); наредба VI. вас. сабора: „Никакав клирик нека не надијева одјеће, која му не приличи, ни кад у граду борави, ни кад иде на пут, него нека носи хаљине које су одређене за оне, који клиру припадају . . .“ (27. прав. VI. в. саб. види Милаш: Правила православне цркве с тумач. књ. I. изд. 1895. г.).

форми — није било разлике све до IX. вијека. Сад нам се намеће питање: да ли се је у то вријеме у опште црквено т. ј. богослужбено одијело разликовало од обичног, свагдашњег, ако не по форми, а оно барем у каквом другом односају? Кад су се одежде, које су се употребљавале при богослужењу или иначе, почеле разликовати и удаљавати од одијела, што је ношено у обичном животу?

Већина научника из најновијег доба, од којих нам је познат Бинтерим[1]), Бок[2]), Хефеле[3]) и Криг[4]) и ако признају за несумњиво да су богослужбене одежде првих вијекова биле са свим сличне по форми са одијелом, што су употребљавали клирици и у опће хришћани у домаћем животу, тим не мање допуштају, да је још од првих вијекова па све до апостолског доба, било разлике међу и једним и другим одијелом. Разлика се та као бајаги састојала у њиховим наредбама — у том смислу, да обично одијело, што је већ једном употребљено за богослужбене сврхе, није се могло ни за што друго употребити, него је као свештена ствар припадала цркви. На тај начин излази да је још од ранијег времена постојало засебно црквено одијело.

(Наставиће се).

Шта веле неки знаменити Јевреји о Христу.

У лондонском листу »*Profetic News*« изишао је недавно чланчић под горњим насловом, који ми у пријеводу доносимо у овом листу ради његове занимљивости.

У данашње вријеме имамо ми мишљења разних великих јеврејских мужева о Христу. Нека од тих мишљења навешћемо овдје:

„Доктор Исидор *Симгер*, уредник „јеврејске енциклопедије“, вели: Исуса Назарећанина сматрам ја за Јудејца над Јудејцима. То је једна личност, на коју ће се сви Јудеји привикнути, да је поштују. Његова наука донијела је голему услугу свијету, јер су стотине милиона човјечијега рода упознале Бога израиљева. Велика се промјена, која је настала у јеврејским умовима у погледу Исуса из Назарета, најбоље може објаснити овим фактом: Кад би мој отац, који је био врло побожан човјек, за мога дјетињства чуо да се изговори име Исусово са амвона наше синагоге, тај би одмах са другим поклоницима оставио синагогу, и равину, који би се усудио учинити оваково богохуљство, одмах би се замјерило. Но сада није никаква ријеткост, да човјек чује, да се у многим синагогама држе проповједи, у којима се хвали Исус, и нико не мисли да протестује — напротив, ми Јевреји с радошћу примамо Исуса, као једног од наших људи“.

„Др. Макс *Нордау*, пише: „Исус је душа наше душе исто као што је и тијело нашег тијела. Ко у осталом може да помисли на његово искључење из

[1]) Binterim Cit. op. B. IV. Th. I. s. 188.—190.
[2]) Boek Cit. op. B. I. s. 422.
[3]) Hefele Cit. op. B. II. s. 151.
[4]) Krieg. Cit. op. у Kraus'a у R. Enc. B. II. s. 177.

друштва израиљског? Св. Петар ће остати једини Јудејац, који је рекао за сина Давидова: „Не познам тога човјека". А што се Јудејци и до сада нису поклонили пред нравственом величином Исусове личности, то бјеше ради тога, што су их њихови мучитељи вазда гонили, мучили и убијали у његово име. Јудејци су судили о Учитељу по ученицима му. Какви су ови, мислили су, такав ће бити и Он. У томе су они много гријешили, но ова им се погрјешка лако може опростити, кад се узме у обзир, да су они били свагдања жртва непомирљиве и жестоке мржње оних, који се зову Хришћанима. Свагда, када се је који Јудејац приближио старим изворима, те је посматрао Христа одијељено од његових позних вјерних, тај је с њежношћу и с чуђењем узвикнуо: То је наш човјек. Он поштује наш народ, и ми га сматрамо за нашега, као што сматрамо и јеванђеље за цвијеће јудејске и само јудејске књижевности".

Професор Емил Г. *Хирш* на американском универзитету у Чикагу вели: „Јудејци не сматрају Исуса за оснивача, како је описан у Павловим посланицама, но како је описан у јеванђељу: Исус, који учи тако величанствено о начелима јудејског нравственог учења, јесте предмет, коме треба да се клањају сви јудејски мислиоци, који слободу љубе. Они изучавају његову науку. Нови Завјет чини дио јудејске литературе. Ниједан јудејски равин не стоји тако високо, као назаретски равин. Онај, који нама приписује противна чувства према Њему, чини нама велику неправду. Ми га сматрамо за једнога од највећих и најсветијих наших мужева".

Др. Кауфман *Кохлер*, један Њу-јоршки равин, вели: „Исус бјеше један необичан вјерски и друштвени преобразилац, који се старао да препороди јудејство. Истина, ученици су многе изреке приписивали свом умрлом Учитељу, но њих су и прије Њега употребљавали учени људи. При свему томе, кад Он говори о суштини живота, о значају слободе, о чистоти, о цијени човјечије душе, о жени па и о одбаченом грјешнику, то у његовим изрекама има праве и несумњиве оригиналности. Нико не може да чита те приче и осуде Назарењанинове, а да се радосно не усхити са њихове истинитости, каква дотле никда није изумљена. Чудна се музика налази у оном Његовом гласу, којим је обуздао раздражену свјетину, када рече: „који је од вас без гријеха, нека тај први баци камен на њу". Па још и ове ријечи: „Бићете као дјеца и нећете бити далеко од царства Божјега".

Данашњи Јудејац види у Исусу животворећи идеал несравњене доброте. Ако у њему и отсуствује строга праведност, тако силно исказана у закону и старом Завјету, поуздање у себе и лични подвиг, који су толико нужни да се човјек потпуно развије, и сва она друштвена својства, која граде дом, друштво, индустрију и свјетски напредак, ипак је Он нравствени учитељ начела искупљујуће љубави. Његово име, као: помоћник биједних, болећиви пријатељ палих, брат сваком страдалнику, љубитељ човјека и искупитељ жене, постало је надахнућем, символом и највишим руководством свијету на пољу добродјетељи. Хришћанска црква, кад с једне стране продужује службу синагоге, с друге стране с великим средствима, с којим располаже, створила је све оне заводе милости и искупљујуће љубави за страдајуће и грјешно човјечанство, и извршила је нешто предивно. Сам знак крста је ново знамење светога саучешћа према страдајућима, болесницима и грјешницима. Он је дао свијету нова и практична ријешења великих проблема зла, кад је испунио људска срца новим радостима, које произлазе из љубави самоодрицања". **Л.**

Дописи.

Освећење нове цркве у Подрашници. У Подрашници код Варцар-Вакуфа подигнута је од дрвеног материјала нова православна српска црква са звоником, те је у недјељу 7. октобра о. г. у славу Покрова Пресвете Богородице свечано освећена.

На позив црквеног одбора подрашничког кренуо се Високопреосвештени АЕ. и Митрополит Дабро-босански господин Николај 5. о. мј. у пратњи протосинђела консист. савјетника Петра Зимоњића и свога ђакона Петра Јалића раним возом из Сарајева преко Травника, Јајца и Варцар-Факуфа за Подрашницу, да освети новоподигнуту цркву. У Травнику дочекао је господина Митрополита парох и надзиратељ протопрезвитерата Коста Божић, који га је за тијем до повратка у Травник непрестано пратио. На жељезничкој станици у Јајцу, гдје је воз стигао иза $3^1/_4$ сах. по подне, дочекали су господина Митрополита: котарски предстојник г. др. Вељеслав Радимски и прото из Варцара вприч. госп. Јован Пећанац са мјесним парохом Милорадом Јелићем, те пошто су поздравили господина Митрополита, испратили су га у приправљени стан, гдје је са својом пратњом и ноћио. Сјутри дан отпутовао је госп. Митрополит у 7 сах. изјутра са својом пратњом у Варцар, гдје је приспио око 11 сах прије подне.

У Језеру дочекао је и поздравио Митрополита мјесни парох Стојан Тркуљић са црквеним одбором, а у Мајдану срео је високог госта котарски предстојник г. Адам Карељевић, те га је до Варцара отпратио. При доласку у Варцар дочекаше и срдачно поздравише г. Митрополита: вприч. прото Симеун Чулић са више свештеника и потпредсједником српско православне црквено школске општине Војом Срећновићем, као и мјесни римо-кат. жупник г. Никола Бегчевић са заступством својих једновјерника. Господин Митрополит захвалио је свима присутним на тако свечаном дочеку, а за тијем се упутио у српско православну цркву, те прегледавши исту отишао је са великом пратњом у приређени му стан, гдје се одморио и ноћио. На ручку тога дана у Варцару имађаше госп. Митрополит неколико отмјених гостију, међу којима бјеше котарски предстојник г. Карељевић и потпредсједник српско-правосл. црквено-школске општине Срећновић. Сјутри дан у недјељу у 7 сах. изјутра крену се колима госп. Митрополит у пратњи кот. предстојника и више свештеника у Подрашницу. Пред кочијама Његова Високопреосвештенства ишађаше срп.-прав. црквено пјевачко друштво из Варцара са српском заставом, а озад се вињаше око 20 кола пуних свечано одјевеног народа, као и велики број пјешака и коњаника, који хиђаху, да виде освећење нове цркве. На Рогољу дочекаше Високопреосвештенога госп. Митрополита око 40 коњаника у китњастом народном одијелу, те поздравивши смјерно свог архипастира, поставише се у два реда око кочије Његове и тако га допратише до саме нове цркве.

Глас звона са торња црквеног и пуцање прангија огласише долазак жељно очекиваногa владике. Пред вратима црквеним стајаше у реду свештенство обучено у црквене одежде, а око цркве слегло се бијаше на хиљаде побожнога народа. Непосредно иза свога доласка око 9 сати у јутру отпочео је Високопреосвештени госп. Митрополит уз асистенцију двојице прота, једнога протосинђела, три свештеника и једнога ђакона, освећење нове цркве, за којим је слиједила свечана архијерејска литургија, која се свршила у $1^1/_2$ сах. по подне. На литургији је одговарало складно и умилно српско-правосл. црквено пјевачко друштво из Варцара под својим коровођом учитељем Богољубом Глишићем. Значајну пригодну проповијед

говорио је у цркви госп. Митрополит, у којој је истакао значај новоосвећеног храма, те је позвао народ да га похађа и да чува прађедовску вјеру своју. За тијем је говорио мјесни свештеник Ђорђе Мачкић, те је захвалио госп. Митрополиту на његовом архипастирском старању и брини око цркве и општине подрашничке. За вријеме богослужења бијаше црква дупком пуна побожнога народа, али у цркву није могла стати ни четвртина од 3—4000 присутних душа.

Иза литургије изишао је госп. Митрополит у народ, који је радосно хитио са свију страна, да љуби руку своме архипастиру, или бар да се дотакне хаљине његове, а госп. Митрополит дубоко ганут оваковим религиозним расположењем народа, дијелио је архијерејски благослов и утјешну ријеч свима.

У 2 сах. по подне био је свечани ручак, који је приредио црквени одбор у почаст Митрополиту и другим гостима, на ком се чуло више лијепих здравица. Прву здравицу подигао је госп. Митрополит у здравље Његова Величанства нашег премилостивог цара и краља Франца Јосифа I., коју су сви присутни саслушали стојећи и пропратили са одушевљењем у три пута „Живио!“ Другу здравицу дигао је котарски предстојник г. Карељевић у здравље господина Митрополита. Даље је господин митрополит здравио присутном свештенству и црквеном одбору, на чему се испред свештенства захвалио прото Јован Пећанац. Лијепу здравицу подигао је свештеник Ђорђе Мачкић у здравље господина Митрополита и земаљске владе, истичући нарочито доброчинство вис. зем. владе у грађењу и потпомагању православних цркава. Пошље ручка у 3½ сах. по поне отпутовао је Високопреосвештени госп. Митрополит са г. котарским предстојником и осталом пратњом у Варцар Вакуф, гдје је преноћио, оставивши и понесавши најљепшу успомену са ове црквене славе, а народ је остао у пјесми и весељу око цркве до саме ноћи. У понедјељак у јутру крену се господин Митрополит у пратњи котарског предстојника и више свештеника за Сарајево. У Језеру опростио се г. Митрополит са кот. предстојником г. Карељевићем, захваливши му на пријатељском дочеку и предусретљивости. У Јајцу се опростио господин Митрополит са протом Пећанцем и другим свештеницима, који га дотле испратише, те се крену иза једног сахата по подне преко Травника у Сарајево, гдје је у 9 сати у вече срећно приспио.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Дрид. богословије. Свршени богослов черновичког богословског факултета г. *Сима Поповић*, положио је 10. окт. т. г. са одликом први строги испит из историјско-егзегетске групе.

У карловачкој митрополији.

Епископски двор у Новом Саду. 17. октобра т. г. освећен је новосазидани двор епископски у Новом Саду. Чин освећења обавио је протосинђел и настојатељ манастира Ковиља *Георгије Видицки*.

Епархијска скупштина у Вршцу. Епирхијски административни одбор у Вршцу ријешио је у сједници од 15. окт. т. г., да се епархијска скупштина вршачка сазове у понедјељак 12./25. новембра т. г.

У краљевини Србији.

Народне школе. По најновијем попису има у Краљевини Србији 1110 основних школа, 1099 учитеља и 899 учитељица. Учитељи и учитељице имају своје учитељско удружење са главним одбором у Београду и са 36 одбора у унутрашњости Србије. Удружење ово има 27 добротвора, 562 утемељача, 511 редовних чланова и 1 помагача, а готовине 76.333.26 динара. Главни је орган удружења „Учитељ“, који излази у Београду, у свескама једном мјесечно.

Велика школа. Филозофски факултет Велике Школе у сједници својој од 15. окт. изабрао је за *професора српске историје* младога и даровитог нашег научника и књижевника *дра Стојана Станојевића*. Честитамо!

Споменик Митрополиту Михаилу. Главни одбор свештеничког удружења поднио је Архијерејском Сабору нацрт за подизање споменика блаженоупокојеном митрополиту Михаилу. Према томе нацрту — који је усвојен — биће сав споменик од мрамора у величини споменика кнеза Михаила, а подићи ће се на митрополитову гробу. На њему ће бити исписано: „Љубите св. православље, љубите Србство!“ Освећење споменика биће 5. фебруара идуће године, као на дан смрти блаженоупокојеног митрополита Михаила.

У Црној Гори.

50 годишњица од смрти владике Рада. 19. окт. т. г. навршило се равно 50 година од како је испустио своју велику душу генијални пјесник српски *Петар Петровић-Његуш*. *Слава творцу „Горског Вијенца!“ Слава владици—пјеснику!*

Цариградска партијаршија.

Музеј васељенске патријаршије. Његова Светост васељенски патријарх Цариградски *Јоаким* намјерава у току овијех дана послати свима митрополитима и управама манастирским једну окружницу, којом ће их позвати, да прикупљају хришћанске старине и да их шаљу патријаршији за музеј, који ће се за то у Цариграду установити.

У Русији.

Руски св. синод против Толстија. У сједници својој од 10. октобра т. г. закључио је руски св. Синод, да ће у сврху сузбијања против црквене науке Толстија бесплатним популарно написаним списима тумачити народу вјерске истине. По селима, гдје је свијет неук писму, читаће и тумачиће читачи на јавним мјестима списе народу.

У Турској.

Бугарске школе. Бугарски егзархат у Цариграду издао је статистику о бугарском школству у Турској за школску годину 1899./1900. По том исказу имају Бугари у Турској 1000 народних, грађанских и средњих школа са 50 000 ученика и 1500 учитеља. Школе се те налазе већим дијелом у вилајетима Скопљанском, Солунском, Монастирском и Дренопољском Само у прва три маћедонска вилајета има 719 народних и 63 грађанске школе, осим тога двије гимназије у Солуну, једна у Монастиру и педагогијум с нижом гимназијом у Скопљу. Више од половине су школе мјешовите, иначе су дјечачке, а само су 23 дјевојачке школе.

Разно.

Рукопис св. апостола Петра. Петроградски лист „Свѣтъ“ доноси интересно саопћење. Наиме: Год 1879. јула 13. умро је у Јерусалиму неки просјак по имену Коре. Већ на 50 година прије изгубио је моћ говора, живио је као пустињак усамљено, а свијет га је за свеца држао. Како је умро без сродника и пријатеља, то је власт узела на чување цијели иметак његов. Када су прегледали пећину на брду Гециманском, гдје је поменути просјак живио, нашли су је сву кожама тигровим застрту. И сама постеља бјеше од таквих кожа. Испод тих кожа нашле су се степенице, које су водиле у дубину пећине, гдје је стајао сандук окован гвожђем. У сандуку је било 200.000 франака француских, турских, грчких старијех и новијех новаца. Држи се да је све то скупљено милодаром. Испод тих новаца лежао је рукопис, замотан у комад зелене материје, која се одмах распала чим се у њу дирнуло. У рукопису налази се предговор написан црвеним словима на старом јудејском језику: „Петар, рибар Исуса, Сина Марије, извршитељ Његова завјета, говори народима овог свијета по наредби и у име Господа“. Рукопис је врло јасно потписан: „Ја Петар, рибар, у Име Исуса у педесетој години свога живота, завршио сам да пишем ријечи љубави, треће пасхе послије смрти свога учитеља и Господа Исуса Христа Сина Марије у кући Бељера, блиау храма Господња“. Папирус, на коме је тај рукопис, доста је растегљив, не гледајући на његову старину. Након дугог испитивања научењаци јерусалимски нијесу могли да сазнају неке изразе, али су дошли до тог закључка, да таковим чистим старим јеврејским језиком, са таком лакоћом и знањем извјесних обрта у говору није могао писати нико од људи каснијег времена. Уз то се папирус и не прави више, што такође указује на старину рукописа. Да би се коначно ово питање ријешило и разјаснило брзојављено је у Лондон енглеском библијском друштву, које је на тај брзојав одмах једну комисију изаслало. Ова је комисија послије стручног испитивања испоставила, да је рукопис истинит и да потиче од апостола Петра. Исто друштво добило је право да рукопис фотографише и да га преведе.

Јавне благодарности.

Српско-православна црквена општина у Жепчу примила је у августу мјесецу ове године од Његовог царског и краљевског Апостолског Величанства *Франца Јосифа I.* премилостиву припомоћ од 600 круна словом шест стотина круна, за градњу српско-православне цркве, на коме премилостивом дару најричемо у највећем страхопоштовању нашу најпрепонизнију захвалност.

Из сједнице српско-православног црквеног одбора, држане у Жепчу дне 19. августа 1901. год.

Предсједник:
Никола Николајевић
парох.

Српско-православна црквена општина из Зенице, благоизволела је овој цркви у прошлој години поклонити један стари христов гроб, у вриједности од 20 круна.

Потписана општина сматра себи за угодну дужност славној српско-православној црквеној општини, која је овом приликом засвједочила своју наклоност и симпатију према овој нашој сиромашној св. матери цркви изразити овим најтоплије

благодарност, нека послужи за примјер другим општинама да би се на исту угледале, и нама сиромашним који подижемо свето православље гђе прије није постајало, чим скорије у помоћ притекле, да јој зато свевишњи творац стострукo накнади.

Из српско-православне црквене сједнице држане у Жепчу дне 7. маја 1901. г.

Предсједник:
Никола Николајевић
парох.

Благородни господин Коста Шаренац, херцеговац, бивши помоћник код жељезничке постаје у Жепчу, изволио је овој цркви поклонити, — 1. чирак са три свећњака од кина сребра у вриједности од 50. круна.

Потписана општина сматра себи за угодну дужност племенитом дарователју који је овом приликом засвједочио своју наклоност и симпатију према св. матери, цркви изразити овим најтоплију благодарност, желећи да ријетки примјер овог честитог брата Србина, и побожног хришћанина, који се је сјетио наше свете православне цркве те оставио у њој вјечиту успомену, да му за то свемогући Бог хиљадито накнади.

Из српско-православне црквене сједнице држане у Жепчу дне 7. маја 1901. год.

Предсједник:
Никола Николајевић
парох

Званични огласи.

Конзисторија православне српске митрополије Захумско-херцеговачке. 2—2

Број 1012. из 1901.

Свему пречасном свештенству и клирицима у Захумско-херцеговачкој митрополији.

Остала је упражњена парохија Чајниче (варош), која броји 100 православних кућа и 560 душа.

Осим парохијских дужности у вароши, свештеник има у мјесној цркви служити сваку трећу седмицу наизмјенце са двојицом ондашњих сеоских свештеника, а њих замијенити у чреди, кад су болешћу или послом у парохији запријечени.

За епитрх. приход примаће варошки парох: од народа непосредно око 200 круна, преко црквеног епитропа око 700 круна, преко општине из црквене касе доплатка 400 круна и за катихизацију на комуналној основној школи из државне касе 400 круна; свега дакле око 1700 кр.

Свештеници и богослови, који би жељели у Чајниче бити стално намјештени, позивају се да овој Конзисторији најдаље до 1. новембра о. г. поднесу молбенице са школским свједоџбама, и назначе тачно, колико су и гдје досле службовали, било као учитељи или свештеници.

Мостар, 11. октобра 1901.

АЕ Митрополит:
Серафим.

АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Бр. 1407 ех. 1901. 2—3
реф. I.

Оглас.

Овијем се јавља отсутноме Јосифу Келбићу, да је супруга његовој Александрини рођ. Розенберг из Сарајева подијељено право, да против њега због злобног раскидања брачне заједнице браковразводну тужбу поднесе. Тијем поводом и по други пут позива се Јосиф Келбић, да се овом духовном суду или свом — у овој парници уреда ради постављеном — заступнику г. Јовану Зорићу, конзисторијалном канцелисти у Сарајеву до 19. дец. 1901. год. тим сигурније пријави, што ће се иначе парница и без њега окончати.

У Сарајеву, 4. октобра 1901.

АЕМ. Конзисторија Дабро-Босанска.

145543/I. ех 1901. 3—3

Натјечај.

У српско православном богословском училишту у Рељеву, крај Сарајева, упражњено је мјесто учитеља за црквено појање, с којим је спојена годишња плаћа од 2000 К. (двије хиљаде круна), активносни доплатак од 600 К. (шест стотина круна) и стан у нарави, надаље право на први доплатак од 500 К. пошље довршених у дефинитивном својству пет година службовања, а на други доплатак од 700 К. пошље навршених двадесет година дефинитивног службовања. — Након довршене 30. године укупног службовања припада дотичнику право на мировину у потпуном износу основне плаће и двају доплатака, дакле 3200 круна.

Прво је намештење привремено, а након једне године доказаног ваљаног службовања биће дотични дефинитивно именован.

Но ако натјецатељ није још у свештеничком чину, то ће дефинитивно именовање зависити још и од времена, док исти у свештенички чин ступи.

Они који желе ово службено мјесто, треба ваљано обложеном молбеницом да докажу:

1.) да су поданици аустро-угарске монархије или припадници Босне и Херцеговине.

2.) да су православне вјере и да нијесу прешли 40. годину живота;

3.) да су монаси или мирски свештеници;

4.) да су потпуно вјешти црквеном српско православном појању, обичном и ноталном;

5.) да су добријем успјехом свршили потпуну гимназију с испитом зрелости и једно ваљано уређено православно богословско училиште у аустро-угарској монархији или у Босни и Херцеговини;

6.) да су тјелесно и умно потпуно здрави.

Овако обложене молбенице треба послати овој земаљској влади путем високо-преосвештеног господина Архиепископа сарајевског и Митрополита Дабро-босанског до најдаље 30. новембра ове године.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

145543/I ex. 1901. 3—3

Натјечај.

У српско православном богословском училишту у Рељеву, крај Сарајева, упражњено је мјесто економа заводског, с којим је спојена плаћа годишња од 1200 К. (једна хиљада двије стотине круна), храна с питомцима, стан, огрјев, освјетљење и одијело у износу своте, која се годишње за одијело сваког питомца издаје.

Они, који желе добити ово службено мјесто, треба да ваљано обложеном молбеницом докажу:

1.) да су православне вјере и да нијесу прешли 40. годину живота.

2.) да су припадници Босне и Херцеговине, или аустро-угарске монархије.

3.) да су монаси, или удови мирски свештеници без дјеце;

4.) да су умно и тјелесно потпуно здрави.

У недостатку кандидата са овом квалификацијом примиће се привремено и умировљени чиновник, који је потпуно вјешт рачуноводству и интерној економији.

Овако обложене молбенице треба послати овој земаљској влади путем високопреосвештеног господина Архиепископа сарајевског и Митрополита Дабро-босанског до најдаље 30. новембра ове године.

Земаљска влада за Босну и Херцеговину.

Напомена и исправак. Чланак „Одношај државе према цркви“ не доносимо из разлога тога, што поштовани г. преводилац, због непредвиђених својих послова, није у стању пријевод даље да настави. — Умољавају се п. н. читаоци да ове погрјешке у 19. бр. „Источника“ исправе: стр. 437. ред одозго 6 мјесто Уопће треба: Опће; стр. 439. треба растанити tabuli rasi; стр. 441. ред одозго 10, треба уметнути: има; стр. 442 ред одоздо 11 мјесто другог cogito, треба: cogitor; страна 443 ред 1. одоздо мјесто: што, треба: то; иста страна 6 и 8 ред одоздо треба: стога; стр. 444. ред 2. одозго послије ријечи „једноставно“ треба тачка, а послије долази; То се види . . . .

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића, Сарајево.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 15. новембра 1901. Бр. 21.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: синђел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Настављак.)

Као што сваки створ у природи има своју намјену, своју сврху, тако је има и човјек. Сврху његова тијела смо већ видјели. Пошто он пак има и душу, без сумње ће и његова душа имати своју сврху а та ће бити у непрекидном усавршавању. Све на свијету тежи усавршавању, па је то крајња сврха и човјечијој души. Усавршавање у човјеку ће се свакако састојати у том, да он све своје интелектаулне и моралне силе развије до могућег му ступња савршенства.

Да је заиста то сврха душиног живота, видимо из њених својстава. У душу су нашу усађена таква својства и такве тежње, које воде управо у вјечност, савршенству. Да човјеку није одређено, да своје интелектуалне силе развија, он не би имао ни способности да их може развијати. Разум човјечији је кадар, да постизава све теже и теже ствари; он се на земљи непрестано усавршава, непрестано развија. Кад сравнимо дјечији разум са разумом развијена човјека, упашће нам у очи силна разлика. А тако исто стоји и с моралним силама човјечијим, савјешћу и слободном вољом. Ако човјек стоји на једном нивоу, пребацује му се, да не тежи усавршавању, да се одао немару и т. д. Сви су људи у томе сложни, да човјек има у себи моћ усавршавања. На томе се оснива н. пр. педагошки рад, јер да човјек није способан за усавршавање, забадава би била свака школа

и поука. На томе почива и сав наш живот, јер смо ми сви дужни, да непрестано учимо, да се непрестано сваки у свом позиву и положају усавршавамо. Само тада и тако може човјек правилно проживјети свој земаљски вијек. Дакле усавршавање је сврха нашег земаљског живота. За човјека нерадина и немарна кажемо, да је промашио своју сврху, да није испунио свој дуг. Ми имамо својства за усавршавање, па кад и при том неби била наша сврха усавршавање, онда би нам та својства била бадава дата.

Да ли се човјек у овом земаљском животу развије потпуно; да ли он на земљи постигне своју сврху? Можемо ли ма и једног човјека на свијету показати, који би био савршен у свему, који би своје способности толико развио, да се не би могло више ништа жељети? — Нема ниједнога. Човјек се ни близу не развије на земљи, колико би му требало, да се назове ма и релативно савршеним. Земаљски његов вијек је и сувише кратак, да би могао све своје способности не само изоштрити, већ их неможе ни употријебити најкорисније. Колико талената, колико добрих својстава на земљи остаје непримјећено и неразвијено! Земља би била мала и сувише ограничена за савршена човјека. На њој он корача напријед, али јако ситним корацима, а потпуно се усавршити не може, јер нема ни времена ни прилике за то.

И кад би земаљски живот био подесан за постизавање сврхе, ни тада се не би могао човјек ограничити само на тај живот. Свакој души човјечијој је задаћа, да се непрестано усавршава, а ми видимо, да многи људи не постижу на земљи никаква савршенства. То нам свједочи рана смрт. Дијете у првим годинама свога живота умире и кад би била његова сврха везана за земљу, оно би умрло не постигавши је. Човјек има да се индивидуално усавршава, јер је у свакој појединој души тежња за усавршавањем. Кад не би те тежње било, или кад би сврха била за земљу везана, оно би било као и друге органске индивидуе, које саме за се немају никакве вриједности, већ само репрезентирају један дио своје врсте Но човјек у најљепшем добу умире, а с њим би умрле и све његове способности, сви његови идеали, да му сврха не допире даље од земље. У најљепшој замисли, у најживљем животу, најбујнијој снази тјелесној и душевној, у најширим плановима задеси човјека на једанпут смрт и све те његове замисли би морале с њим заједно ићи у земљу.

Најбоље ћемо се утврдо освједочити, да човјек не може на земљи постићи своје сврхе, кад узмемо на око поједине најглавније душевне способности, па промјеримо, колико човјек може сваку од њих

усавршити. И да не узимамо у рачун појединог човјека, већ узимо цијело човјечанство као једну јединицу, припишимо сав напредак појединих људи једном човјеку, опет ни такав човјек неће бити ни близу савршенству.

Најглавније силе наше душе јесу од интелективних: разум, а од моралних: савјест и слободна воља. Да видимо, колико је у човјечанства досад усавршена свака од тих моћи!

Разумом својим може човјек много постићи. Он је кадар да пробије спољашњу кончину и да многе ствари проматра у њиховој суштини. Он је данас толико разумом својим корацнуо напријед, да га не можемо ни сравнити са људима старог свијета. Но колико би још човјек имао да се усавршава до савршенства! Колико му је још неразговијетно и каквих заблуда има још и међу најобразованијим људима! Цијела његова историја је с једне стране низ његових успјеха, а с друге уједно и његових заблуда. Његово знање није ни данас, нити ће кад бити тако стално, савршено, да не би падао у сваковрсне сумње. До савршенства је човјек врло далеко, он то најбоље сазнаје и не приписује себи непогрјешивости. На земљи он никада не може постићи своје сврхе, да разум свој изоштри тако, да би у свему могао познати праву истину. Велико знање данашњега свијета јесте опћа својина цијелога човјечанства. Ако узмемо у рачун пак поједине људе, олика ће бити још много заднија. Не можемо наћи ни једнога човјека на свијету, који би био потпуно упућен у све гране науке; то је човјеку немогуће, јер је разум његов за тај посао слабачак. И кад проживи потпуно човјечији вијек, не може се похвалити, да је далеко одмакао испред других људи. За тај посао му треба вјечност, а не кратки земаљски вијек. „Дана година наших је свега до седамдесет година, а у јачега до осамдесет, а већина од њих је мука и невоља“ [1]) — каже св. Писмо, а у тој немоћи није ни помислити, да би човјек могао достићи своју сврху. На при свем том ипак видимо, да човјек не престаје усавршавати се. Ни сломљени старац се не предаје потпуној апатији, већ и он ради, труди се, замишља нове пројекте, рачуна у будућност, а све с тога, што је у њему тежња, која му не да, да стане, већ га непрестано напријед гони.

Што се тиче савјести човјечије, не може се такођер ниједан похвалити, да ју је тако образовао, да му се ништа неби могло приговорити. Тако је пак и с човјечијом вољом. Савјест и воља иду руку под руку. Не само да све моћи нису у човјеку усавршене, већ је баш особито овдје велика провалија између човјека и савршенства. Човјек

[1]) Псал. LXXXIX. 10.

је морално куд и камо нижи него интелектуално. И овдје нам је историја карактеристична потврда. Цијела историја човјечанства је као нека позорница највећих грозота и моралних заблуда, на којој људи истребљују један другога, довијајући се на најразноврсније начине, како ће свог непријатеља — човјека — на најлакши начин сатрти. Код животиња већином неће индивидуе једне врсте да се међусобно затиру. Има примјера и да се затиру, али је код човјека то правило. Не можемо пак тврдити, да је неморалност својство његове природе, већ је то само врло ниско душевно стање код њега, од кога се он кадар отрћи. Он има у себи тежњу и сазнање, да треба да буде моралан, а то значи, да је у његову биће тежња за савршенством и у том погледу. Сваки човјек зна да му је дужност, да се морално усавршава, али врло мали број људи то ради. Тако је било досад, а песимисте тврде, да човјек све дубље морално тоне. И при таквој перспективи нема човјек наде, да ће се на земљи у моралности усавршити. Његова тежња ће у овом погледу остати на земљи незадовољена.

Свако својство је удешено према потреби бића, којем је дато. Свака способност мора имати прилике да се развије; у природи свака сила ради и свако се својство исказује. Сваки створ тежи да се приближи својој сврси, а једини би зар човјек био од тога изузетак! Једини би он био међу створовима одарен моћима и својствима, којих не би могао развити и потпуно употријебити! Он не би био раван ни минералу, као што вели Enneмoser[1]), јер би сам он био на земљи без икакве сврхе, мада има највише способности од свих земаљских створова!

С том се мишљу не може човјек никад помирити. Здрав разум мора признати, да кад човјек не би имао могућности за развијање својих интелектуалних и моралних сила, да му оне не би биле ни дате. А оне су му дате сврх тога још заједно с тежњом, да их усаврши. Било би несагласно с Божијим савршенством, да Он створу даде таква својства, која би га само одржавала у вјечитој обмани, која би могао употребљавати само дјелимично.

Својства морају бити удешена према сврси. Ако неко биће има мање својстава, нико неће тврдити, да оно има узвишенију сврху; нико неће тражити од животиње интелектуално-моралног развића. Исто је тако и обратно: виша својства, веће способности свједоче о узвишенијој сврси. Својства човјечије душе су виша и опширнија, него што би му требало за земаљски живот, зато она на земљи ни не могу бити

[1]) „Ursprung und Wesen der menschlichen Seele" стр. 132.

потпуно усавршена. На земљи их човјек само донекле развија и много пута сасвим једнострано, а то је разлог, који нас гони на закључак, да се тјелесном смрћу не прекида наш душевни живот, већ само ступа у друге увјете, при којима ће он моћи задовољити своју тежњу за усавршавање и своја својства употребљавати правилно.

Сврха, коју треба човјек у вјечности да постигне, а којој се на земљи не може ни приближити, јесте потпуно савршенство, што је исто, што и потпуна срећа, или на црквеном језику „вјечно блаженство". Све што човјек ради на земљи, ради зато, да би себе што боље усрећио; тежња за савршенством није ништа друго, до тежња за што потпунијом срећом. У природи сваког човјека је усађена неизмјерна и неизгладива тежња за срећом, за блаженством; то је мотор, који покреће цијело човјечанство. На уколико човјек може бити на земљи сретан и блажен? Сам појам среће је на земљи врло релативан. Многи људи и не долазе до правог појма о срећи, већ проваћају цио свој живот задовољавајући ниске прохтјеве своје природе у мисли, да постижу срећу. Што је многим људима срећа, то је опет за многе несрећа. А сви имају појам и тежњу за срећом. И срећа може бити само једна, једнака за све људе. Земља је врло неподесан терен за постизавање среће, јер ту човјеку сметају разне прилике не само да постигне, већ и да уочи праву срећу, праву сврху.

Но и онај човјек, који добро уочи своју сврху, који има правилан појам о срећи, не може се похвалити да је потпуно срећан и ако има све услове, да би могао то бити. Човјек на земљи може бити само релативно срећан, а ниједан апсолутно, јер је апсолутна срећа оно стање, кад човјек нема ништа више да жели. Који је пак човјек без жеља; ко не би хтио бити још више срећан? — Земаљска је срећа варљива. Изненадни случај може да највећу земаљску срећу претвори у највећу несрећу, а такво стање никад не може бити безувјетна, апсолутна срећа. Права срећа мора бити стална, непромјењива, независна од случаја, а чим се човјек боји, да му се срећа може помутити, то већ није чиста срећа. Човјек жели само потпуну срећу, а све што он на земљи зове срећом, није ништа друго до fata morgana. И најсрећнији човјек на земљи уздише за срећом чистом, непомућеном, а то је већ доказ, да на земљи не може бити потпуно срећан. Та сврха његова је у будућности, кад ће се сви људи сложити у томе, шта је срећа и сви имати могућности, да своје моралне, племените и узвишене замисли и тежње остварују и тим да се приближују правој срећи, вјечном блаженству, које им је Бог као њихову сврху одредио.

„Лако је рећи, да човјек највећу срећу осјећа у вршењу закона, па да осим тога не треба ништа више да очекује. Каже се „живот човјечији није уживање већ труд, али тај труд је при свој несрећи спојен са срећом, јер човјек сазнаје да је испунио своју дужност“ [1]). Истина је, да је уживање и срећа за човјека у томе, кад он врши своје дужности, али је и та срећа врло релативна. Само онај човјек осјећа то уживање, који тачно врши своје дужности, а пошто човјек неможе никада све своје дужности потпуно извршити, не може ни његова срећа бити потпуна. Највећа срећа би била у потпуној моралности. Па као што ниједан човјек на земљи не може рећи за себе, да је потпуно моралан, јер сваки има неких недостатака и моралних пјега, тако нико не може за себе рећи ни да је потпуно срећан на земљи. Па све кад би човјек и успио, да буде моралан до савршенства, он не би могао бити потпуно срећан, јер би му томе сметала туђа несрећа, туђа неморалност. Догод човјек види, да се гријеши против закона, а сам нема моћи, да спријечи и уништи гријех, не може се његов живот назвати срећним.

Зато се ми не задовољавамо са овим земаљским животом, већ очекујемо неки други, идеалнији, који ће настати послије тјелесне смрти. Не можемо замислити, да ће свим нашим надама бити крај на земљи; као што знамо, да оне нијесу постале од материје, тако осјећамо, да се неће заједно с материјом ни распасти. Доказ нам је за то онај напор, с којим људи раде оне послове, који ће дуже од њих трајати, који ће њих преживјети; доказ нам је за то она опћа особина у људи, да сви воле, да се о њима задржи глас и слава и кад њих не буде.

Та околност, што човјек жели други живот, што очекује већу срећу, доказује нам, да је земаљски живот за нас недовољан и да ће душа живјети вјечно. Јер као што смо оно рекли за способности човјечије, тако и овдје: кад не би тој тежњи истина одговарала, не би је човјек ни имао. Иначе се оваква неприродна тежња не би могла ни замислити. У животиња сваки инстинкт долази до задовољења, а зар да је човјек нижи од животиње; зар је само он једини на свијету, чији се нагон не би могао задовољити?

Не може се овај доказ ослободити тим, што се наваћа против њега, да људи чекају у будућем животу највећу срећу у истом онаквом уживању, као што је земаљско, те да је на тај начин само егоизам човјечији створио вјеру у бесмртност. Сравњујући разне религије, долази Tylor до освједочења, да је слика о уживању у буду-

[1]) Dr. G. Glogau: „Die Form und die Bewegungsgesetze des Geistes“ стр. 165.

ћем животу и код културних и код дивљих народа иста; у појединостима се истина људи разилазе, али у главном сви подједнако цртају себи слику будућег блаженства, идеализирајући земаљска добра[1]). Све и да је то истина, не би се могло томе ништа приговорити. Али да сврху будућег живота не сачињавају земаљска добра, показује нам у првом реду хришћанство. Tylor је изгубио из вида хришћанско учење о крајњој сврси човјечијој и вјечном блаженству, које ће се састојати не у уживању земаљских блага, већ у учествовању у Божијем блаженству. Какво је то Божије блаженство — то човјек не може одредити, но да је свакако веће и узвишеније од земаљскога, сваком је јасно. Хришћанска вјера баш и каже, да ће човјек уживати на другом свијету такво блаженство, о коме на земљи нема ни појма. „Око не видје, ухо не чу и у памет (на срце) човјеку не дође, што је Бог спремио онима, који Га љубе“[2]). Тако нам каже црква о вјечном блаженству и тим је најљепше изразила мисао, да човјек не може имати ни појма о вјечној срећи, јер она превазилази човјечије схваћање.

Но човјек ипак хоће да бар унеколико представи себи будуће блажено стање, о коме га религија увјерава. И у томе не може он ништа друго учинити, до идеализирати земаљска добра. Он ван земаљских добара нема појма о другима; за њега друга већа добра не могу постојати, јер их није кадар замислити. Кадар је само појмити, да је могуће, да постоје већа добра од земаљских, али их није кадар замислити. Чим их почне замишљати, мора их себи сликати у оном облику, у ком их познаје. То је психолошки факт, за који се нема човјеку шта замјерити. Он живи непрестано у нади и очекивању, а ту наду поткријепљује он тим, што замишља себе у стању апсолутне среће, коју дабогме да може, као што смо показали, замислити и сликати себи само у земаљском облику.

Без очекивања идеалног живота не би могао човјек себи растумачити свој земаљски живот. „Оно доба, које је ограничено рођењем и смрћу, дакле земаљски живот човјечији, изгледа нам као неки загонетан, мали дјелић, који не бисмо могли разумјети, кад га не бисмо довађали у свезу са неком већом цјелином“[3]). Човјек би се нашао на земљи најсиромашнији, са највећим способностима, а све те способности би кадар био да сасвим уништи какав пуки случај.

Да ли може човјек постићи своју сврху у вјечности? У овом питању су и сами заступници бесмртности подијељени. Једни веле,

[1]) „Die Anfänge der Cultur“ II. стр. 77.
[2]) I. Кор. II. 9.
[3]) H. Ritter: „Unsterblichkeit“ стр. 167.

да човјек у вјечности може и мора постићи своју сврху, а други да не може и да се баш на том и оснива његов непрестани вјечни живот.

Ако схватимо савршенство човјечије у релативном смислу, тада би он могао постићи своју сврху. Он би се у том случају попео до онаквог савршенства, које му је могућно. Но би ли то било право савршенство? Може ли савршенство бити релативно? — Ако је релативно, онда није савршенство. Могућно је за човјека оно савршенство, које он може замислити. У вјечности, гдје се човјеку отвара изглед на много већи хоризонт, моћи ће он замислити много узвишеније савршенство, него што га сада замишља. Човјек најпослије тежи до онога савршенства, какво само Бог има. И на то га упућује и сам Спаситељ с позивом: „Будите савршени, као што је отац ваш небески савршен“[1]). Човјек се дакле има усавршити до богоподобности. А пошто он никад не може постати Бог, то му није могуће никад ни постићи потпунога савршенства, већ ће он вазда живјети и увијек се развијати.

Но узмимо случај, да човјек у вјечности може постићи своју сврху, он опет мора живјети и послије тога. Он би, постигавши своју сврху, дошао до стања мира и тада би у миру морао уживати плодове оне борбе, коју је кроз толико вријеме морао да издржи, да дође до сврхе. Са постизањем сврхе дакле још не мора бити крај и престати разлог душину животу, већ напротив баш би тада настало вријеме потпуног срећног живота.

У другом случају, кад човјек не би могао своје сврхе никад постићи, он би у вјечном развијању вјечно живио; у бесконачности и непостижности Божјој би он имао гаранције, да ће живјети вјечно, и вјечно се развијати, т. ј. постајати све савршенији. Каже се, да такав живот не би био ни најмање пријатан, јер би човјек као разуман створ у том случају морао доћи до освједочења, да ипак своје сврхе не може достићи, те би тај живот био сличан земаљском животу, у коме човјек такође своје сврхе не достиже, па за то није на земљи потпуно срећан; према томе не би био ни у будућем животу потпуно срећан. На то имамо одговорити, да би човјек баш као разуман створ знао себи наћи уживања и среће у сазнању свог вјечитог развића, што би знао, да сваким моментом постаје све савршенији. У том неизмјерном напредовању он би могао наћи себи извор за срећу, јер би му сваки моменат доносио све већега испуњења и драги. Баш кад би човјек престао бивати срећнијим, могло би се закључити, да би

[1]) Мат. V. 48.

му живот мало по мало постао монотон, јер би се у њега ужинио и научио на њега.

Што се тиче аналогије са земаљском срећом, даје се управо из те аналогије извести обратан закључак. Човјек на земљи није срећан не зато, што не може постићи своје сврхе, већ зато, што је не постиже. Његова је срећа помућена страхом, да ће бити кратка вијека. Ради несреће срећа не може бити непомућена. Тога у вјечном животу, каквог га човјек замишља, не може бити; тамо му усавршавању не може бити препрека, као што их има на земљи. А кад би му се могло загарантовати, да ће му срећа на земљи трајати до смрти, она би била заиста непомућена, изузевши помисао на смрт, која би га као прекид среће морала бунити, а о којој у будућем животу нема мислити. Човјека на земљи мучи неизвјесност, за то му срећа не може бити потпуна. А и при свој тој неизвјесности он се пријатније осјећа, кад му срећа отвара своја њедра мало помало, него када се наједанпут нађе у срећи. Ми уживамо када нам посао иде од руке и у много случајева забава са послом, који успијева јесте већа радост него резултат, који радом желимо постићи.

Тим смо довољно исцрпли телеолошки доказ за бесмртност наше душе. Укратко ћемо га рекапитулирати и свести на ово: И човјечија душа, као и сваки створ има своју сврху. Та је сврха у непрестаном усавршавању и усрећавању њену. Пошто она те сврхе не може постићи на земљи, а има способности за то, логичан је закључак да она мора живјети и развијати се у вјечности.

На телеолошки се доказ наслања т. зв. економски доказ за бесмртност човјечије душе. Човјек се на земљи свакако развија: његова се душа богати и у погледу интелектуалном и моралном. Његов се разум несумњиво развија, јер стар човјек много више зна и може својим разумом, него новорођенче. У погледу моралних сила пак не може се за човјека додуше тврдити, да свагда корача напријед, већ се често догађа, да и натраг пође, па и да накази себе морално. Но свакако у човјека, који је више проживио, јаснија је свијест о дужностима, него у младога човјека. Нормално развијени људи пак имају несумњиво тековина и у моралном погледу. Човјечији живот оставља трага на њему; он умире богатији него што се рађа.

У физици постоји теорија, која се зове: закон одржавања снаге. По томе закону се не може ниједна снага изгубити. Нама изгледа, да се снага при механичком раду губи, али то је у ствари само претварање енергије у други облик[1]). Видјели смо опет да природне на-

[1]) Dr. J. H. Schmick „Die Unsterblichkeit . .“ стр. 135.

уке уче слично томе о материји, да се наиме ниједан атом материје не може изгубити, већ да се атоми само друкчије међусобно спајају. На тај се начин у природи ништа не може изгубити, јер би се иначе нарушио природни ток.

Примијенимо ли теорију одржавања снаге и атома на човјечију душу, морамо доћи до истога резултата. Душу истина не можемо ставити ни под једну од ове двије теорије, јер она нити је снага у оном смислу, у ком ми употребљавамо тај појам, нити је материја. Да је она снага у обичном смислу, она би се морала претварати послије тјелесне смрти у другу неку енергију, као што бива са познатим нам природним снагама. Механички се рад н. пр. претвара у топлину, па би тако нешто или слично морало бити и с нашом душом. Исто и кад би она била материјална. И ако не можемо душу ставити ни под једну ту теорију, важне су ове теорије за наше истрајавање, јер нам одају принцип природне економије, по ком се не може ништа изгубити. Ниједан дјелић материје, ниједна снага у природи не ишчезава, већ све то природа у својој економији употребљава на своје развијање.

По томе можемо закључити, да се и наша душа и њена земаљска тековина не може изгубити. И она је дио природе, и ако не видљиве, те кад би је нестало, нарушио би се ток природе исто онако, као што би се морао нарушити, кад би мало по мало нестајало оксигена или друге материје.

[Наставиће се].

Мученична смрт светог Игњатија Богоносца.

С грчког и латинског превео: јереј **Димитрије Јанковић**, конзист. савјетник.

[Сарајево.]

У старијих писаца скоро ничега извјесног не налазимо у том погледу, гдје се родио овај најславнији епископ града Антиохије. Тилемонтије закључује, да је Игњатије био прије поријеклом Сиријанин, него ли Грк. Григорије Авулфагарије држи, да је Игњатије из Норе у Сардинији, или из Норе у Кападокији односно Фригији потекао. Да је св. овај мученик био учеником св. апостола, јеванђелиста Јована са св. Поликарпом, о том свједоче акта о његовој мученичкој смрти, а такођер и неки старији писци. Шта више, св. Григорије М. назива га учеником самога апостола Петра.

Апостолске установе (VII. 46) закључују, да је св. Игњатија за епископа антиохијског главом св. апостол Јаковљевић Павле посветио.

Многи пак држе, да му је управа те црквене области од св. апостола Петра повјерена; шта више има их који су тога мишљења, да га је на то достојанство св. апостол Јован богослов произвео. Евсевије у својој историји вели, да је Игњатије био нашљедник Еводија, кога су апостоли за епископа антиохијскога поставили, те је према томе био други епископ тога града (Евсев. Истор. III. 22.). У апостолским установама супротно овој тврдњи налазимо, да су Еводије и Игњатије у исто вријеме управљали антиохијском црквом, и то да је први од апостола Петра, а други од Павла за епископа постављен био.

Баронијус и Александар Наталис држе, да су Еводије и Игњатије збиља у једно и исто доба били епископи; и то први за Јудеје, други за Јазичнике, који су се Христу обратили; а кад су се обраћени споразумјели Игњатије је наслиједио Еводија по смрти му.

О пастирeначалништву Игњатијеву говори I. глава аката о његовој мученичкој смрти. Исти списи причају, да је Игњатија император Трајан, који се на војни против Арменије и Парћана у Антиохији бавио, на смрт осудио с наредбом, да се св. мученик баци на жртву дивљим звјеровима у Риму.

Начин дугог и опасног путовања, под надзором десет војника које св. мученик у посланици својој Римљанима (гл. V.) леопардима назива, приспио је у Смирну, гђе је под утиском радоснога састанка са св. Поликарпом и са изасланицима мјесних цркава четири посланице написао и то Ефесцима, Магнезијанцима, Тралијанима и Римљанима. Из Смирне дошавши у Троју, написао је посланице у Филаделфију, Смирну и Поликарпу. Потом одведен је у Напуљ и кроз цијелу Маћедонију. Приспјевши до пристаништа у Епиру, пребродио је јадранско па и тирјенско море. Напошљетку стиже у Рим, гдје је од вјерних из цијеле околине поздрављен, а мало затим у амфитеатар римски допраћен, гдје је бачен међу два лава, који су га разрцварили, дочим су му кости покупљене и у Антиохију однешене, гдје се као најдрагоцјеније благо чувају.

Да је св. Игњатије одиста бачен међу дивљу звјерад о том нам свједочи св. Иринеј (Против јерет. V. 28) и он као ученик св. Поликарпа никако није могао у тврдњи својој погријешити; да се тај жалостан догађај баш у Риму десио, то тврде: Ориген: (Омил. Лукан VI.), Евсевије (у Историји цркве III. 36.) св. Јован Златоусти (у својој бесједи на св. Игњатију 5.) и Јероним (De viris illustr. гл. 16).

*

Исто као у погледу мјеста рођења и поријекла, разилазе се писци и научници у том погледу, ко је ауктор списа о мученичкој

смрти св. Игњатија Богоносца. Већина историка слаже се у том, да за првијех шест вијекова хришћанства осим Евагрија нико не спомиње као писца тијех аката, па чак ни оне, који у списима својим свједоче о мученичкој смрти Игњатијевој, као што су Евсевије Кесаријски, св. Јован Златоусти и писац пасхалне кронике. Међутим је спомена достојно, да ови свједоци многе околности друкчије наводе, него што је то у самим актима забиљежено. На примјер: Евсевије у у својој историји вели, да је Трајан тек послије смрти Игњатијеве дошао у Антиохију, дочим акта мученништва наводе, да је Трајан Игњатија у Антиохији на смрт осудио; у актима стоји да је Игњатије девете године Трајанове владавине, дакле 107. послије Христа скончао дочим пасхални кроничар наводи, да се то 105. године збило; међутим то су погрешне тврдње, као што се то из списа Иринејевих увидјети може.

Историчар Dallaeus закључује из разговора мученикова са императором Трајаном, садржаног у поменутим списима, да је писац њихов много доцније живио од Игњатија.

Међутим нема сумње да је те списе сам св. мученик написао, јер ријечи: Ἡμεῖς μὲν ἄκοντες ἀπιγόμεθα, στένοντες ἐπὶ τῷ ἄφ' ὑμῶν μέλλοντι χωρισμῷ τοῦ δικαίου γίνεσθαι" (Acta cap. 5) и ријечи: „Τούτων αὐτόπται γενόμενοι" (Ibid. cap. 7). никако се не би дале растумачити, да се и не спомене, да је пут мучеников на губилиште од Антиохије па све до Рима до ситница тачно описан.

Приговор, да св. мученик није могао писати о начину своје смрти, раван је приговору, да Мојсије није писац Књиге Обновљеногa закона. Као што је завршни дио те књиге друго лице написало, исто тако је и смрт св. Игњатија други неко написао, али то још није разлог, да се пориче, да је св. Богоносац ауктор тијех списа осим завршнога дијела.

Акта ова писана су на *грчком* језику. Данас има више редакција, од којих су вјере највише достојне редакције у кодексу Гајовом и Колбертиновом.

Превод списа о мученичкој смрти св. Богоносца гласи овако:

Мученишшво св. свештеномученика Игњатија Богоносца*).

(I. *Пастирско старање св. Игњатија и тежња његова за мученишшвом.)*

Не много иза тога како је Трајан управу римске царевине преузео, управљаше врло бригљиво црквом антиохијском Игњатије, ученик

*) Колико нам је познато, ова списи до сада још нијесу преведени на српски језик. С тога ову радњу топло препоручујемо пажњи штов. читалаца. УРЕДН.

апостола Јована, муж у свему подобан апостолима; који је силне буре многих гоњења под Домицијаном тешком муком препатио; који је противној непогоди попут добра крманоша крмилом молитава и поста и непрекидним поучавањем, вјечитим напрезањем духа одољевао, бојећи се, да не изгуби кога од малодушнијех и невиднијех. Зато се одиста радовао, када је црква за вријеме кратке почивке у гоњењу мир уживала; али му бијаше жао, што још није постигао праву љубав ка Христу и савршени ред апостола. Бијаше наиме тога мишљења, да ће мученичким исповиједањем вјере подобнији бити Господу. Оставши за тијем још неколико година у општини, пошто је тумачењем светога писма разум свакога као божанствена луча разсвијетлио, би му по молитви његовој.

(II. Трајан осуђује Игњатија.)

Када се Трајан девете године своје владавине са извојеване над Скитима и Дачанима и многим другим народима побједе узохолио, те мишљаше да му до побједе свијех (народа) недостаје још побожни скуп Хришћана: запријети овима прогонством, ако са осталим племенима не пригрле култ демона. (У ту сврху) принуђиваше све, који побожно живљаху, да или приносе неизбожачку жртву, или да умиру. Због тога се даде за антиохијску цркву преплашени, племенити војник Христов, који се тада журећи на пут против Армена и Парћана у Антиохији задржавао Трајану привести. Када је стајао пред Трајаном рече цар: „Ко си ти зли демоне, који се тако паштиш, да наше налоге прекорачиш и у исто доба и друге наговараш, да јадно пропадну?“ Игњатије одговори: „Богоносца нико не назива злим демоном, јер се демони од Божијих слуга уклањају. Него, ако ли волиш, да сам зао за демоне, то пристајем, јер сам им збиља душманин. Јер кад имам Христа, цара небеснога, замке њихове разрјешавам!

А Трајан ће рећи: „Ко је Богоносац?“

Игњатије одговори: „Онај, који Христа у срцу има!“

На то ће Трајан: „Па зар не мислиш, да и ми носимо у души наше богове, који нас против непријатеља испомажу?“

Игњатије одговори: „Погрјешно називаш боговима духове народа; јер је један Бог, који је небо, земљу и море и све што је у њима створио; и један Исус Христос јединородни син Божји, за чијим царством тежим.“

Трајан упита: „Онога велиш, који је под Понтијским Пилатом разапет“ ?

А Игњатије одговори: „Онога, који је на крст узнио мој гријех са зачетником гријеха и који је сав гријех демонски и свако неваљалство проклињао и под ноге онијех бацио, који га у срцу носе!“

Трајан га запита: „Ти дакле носиш у себи распетога?“

А Игњатије одговори: „Јесте, јер је написано: становаћу у њима и ходаћу с њима!“

На то Трајан пресуди: „Наређујемо да Игњатија, који тврди, да у себи носи распетога, војници окују и у велики Рим одведу, да на увеселење народа буде плијен дивље звијерад.“

Када је св. мученик саслушао ову пресуду радосно узвикну: „Благодарим ти Господе, да си ме савршене љубави према теби достојним пронашао тијем, што си ме са апосталом својим Павлом у гвоздене окове оковао“! — Када је ово изговорио и веселим срцем окове примио, помолио се прво за цркву и препоручивши је сузним оком Господу, као предводник ован, који отлично стадо предводи, буде од војника дивљачком суровошћу ухваћен, да га у Рим одведу, гдје ће постати плијеном крволочне звијерад.

(Свршиће се.)

О времену постанка црквених одежда.

— **К. С—на**. С руског **Драго К. Урошевић**, свештеник. —

[Сребреница.]

(Наставак).

Ово мишљење није никако оправдано, јер је оно — само нагађање, које нема у свој прилог готово никаквих основа. По нашем мишљењу приближно до конца II. вијека није било међу богослужбеним и обичним одијелом никакве разлике, не само по форми, него и по употреби; т. ј. у то вријеме и једно и друго одијело могло се употребљавати, како за литургичке сврхе, тако и у домаћој употреби. Па и сама простота (једноставност) хришћанског богослужења у првобитно вријеме, које је имало карактер простих састанака вјерних ради опште молитве и „ломљења хљеба“, не даје повода сумњи, да се у то вријеме у одијелу, што се употребљавало при богослужењу, установила каква му драго принципијелна разлика са домаћим, обичним одијелом. Што се тиче апостола, њих су и саме околности, о којима смо прије говорили[1]), приморавали да једну те исту одјећу носе, како у обичном животу, тако и при богослужењу. Тако су исто и њихови пријемници — приближно до краја II. вијека — могли употребљавати

[1]) Види о том у почетку овог чланка.

одијело по својој вољи за богослужбене сврхе: само су морали очувати овдје чистоту и скромност. — То је исто важило и у одношају њиховом у животу и не само њиховом, него и у животу свију хришћана у опште. У овом периоду није могло бити никакве строге (границе) разлике између одијела богослужбеног и домаћег, а о томе не можемо наћи никаквих доказа[1]). У осталом, Бинтерим[2]) и Хефеле за доказ свога мишљења позивају се на Климента Александријског (око 200. г.) Хефеле каже: „у трећој књизи свог „Педагога“ (гл. 11.) он (Климент) осуђује Хришћане свога времена ради тога „што су они за пријеме изласка из цркве *скуп са одијелом* мијењали и своје навике и мјесто озбиљности и смјерности, какви се у цркви показују, допуштају себи све степене лакомислености“. Сад, ако су свјетовњаци и долазили у цркву у другом одијелу које није ношено у обичном животу, то би оно тим више имало мјеста, ради њиховог одношаја са свештеницима[3]). Али ако станемо проматрати оригинал, видјећемо, да се ријечи Климента Александријског никако не слажу са Хефелом: он је наложио сасвим њихов са свим погрешно. Ово је мјесто, што се на ту ствар односи: νυνὶ δέ, οὐκ οἶδ' ὅπως συμμεταβάλλονται τοῖς τόποις καὶ τὰ σχήματα καὶ τοὺς τρόπους[4]). Овдје је ријеч ἔχθμα, у латинском habitus[5]), која може означавати и спољашњи изглед и одијело, Хефеле и Бинтерим узимају у том посљедњем значењу. И сама веза ријечи не само не иде у прилог томе, већ управо присиљава, да се узме прво опште њихово значење. „И људи што се Христу посветише, дужни су не само да буду удаљени од свијета цијелог свога живота, него морају у своме животу да буду колико озбиљни и ућудни — толико скромни, богобојажљиви и љубазни. Али ми је чудновато, ради чега они с промјеном мјеста мијењају и свој спољашњи изглед и начин живота, као и полипи, који се, прилубљени уз камен, у свему уподобљавају њему и добивају његову боју. Остављајући црквене зборове, одбацују они на страну и свега осјећања, која им је у цркви, улио Дух Божји и наличе на многе из чије средине долазе. Или боље рећи: њихова усиљена и лицемјерна озбиљност, није била ништа друго него лажна маска њихове духовне физиономије. Привидним пошто вањем к побожности слушају ријечи Божије у храму, а кад изађу из њега заборављају на све оно, што су у њему чули. У друштву нечастивих, као да су с ума сишли, не знају себе уздржати од удовољ-

[1]) У ту цијељ ни смо нарочито разматрали: посланицу Варнаве; двије посланице Климен. Римског: Пастира Јермина; седам посланица Игњатија Богоносца; посланицу Поликарпа Смирнског (Памятники Христ. письменности у руск. пр. д. П.).

[2]) Binterim. Cit. op. B. IV. Th 1 s. 189—190.

[3]) Hefele Cit. op. B. II. s. 151.

[4]) Migne cur. compl. sr. gr. t. VIII. col, 657.

[5]) Nunc autem, nescio quomodo, una cum locis habitum et mores mutant. — Migne cur compl. sr. gr. t. VIII. col. 658.

ства и наслада. Занијети харфама и свирачима, при слушању њихова љубавног свирања бивају ван себе, пјевају, играју, тапшу, опијају се, брбљају и булазне којешта“ [1]). Као што се из овога јасно види, овдје нема спомена ни о каквом одијелу. Набрајање разних случајева, који су били дозвољени хришћанима у спољашњем црквеном животу, што нам служи за разјашњење ријечи βάλλονται καὶ τὰ σχήματα καὶ τοὺς τρόπους, показује јасно, да ријеч σχῆμα, не треба узети у значењу „одјећа“ него у општем значењу „спољашњи изглед“ (вид). Осим тога ако се ријечи σχῆμα (habitus) дода и то значење, што му приписују Бинтерим и Хефеле, онда у том случају свједочанство Климента ни у колико не иде у њихову корист, а још мање против нас. Онда ће се то овако читати: „чудновато ми је, ради чега они, заједно с мјестом мијењају одијело и начин живота“. Отуда излази закључак, да Климент осуђује хришћане свога доба за то, што они при изласку на цркве мијењају своје одијело т. ј. у таквом се случају разумије, да облаче на се непристојно одијело мјесто пристојног. Какав дакле закључак можемо на основу овога извести? Закључак ће бити слиједећи: хришћани, по изласку своме на цркве, нијесу морали мијењати своје одијело, него су напротив похађали цркву у оном истом одијелу, које су у обичном животу носили, т. ј. гледали су да очувају смјерност и пристојност не само у цркви, него и изван ње. Хефеле изводи из овога другчији закључак. По његовом казивању и навођењу ријечи Климентових (скупа са одијелом мијењају и навике) излази, да се његово нападање односи само на начин живота, а не на одијело. — Али такво доказивање није ништа друго, него самовољно извртање ријечи оригиналног текста. — То мишљење, да у прво вријеме хришћанства није било принципијелне разлике у употреби богослужбеног и свјетовног одијела — одржало се све до VI. вијека. За епископа Фулгенција (533. г.) зна се, да је и при богослужењу носио ону исту одјећу, у којој је спавао, — а он је сам говорио, да је боље за вријеме богослужења промијенити срца, него одијело [2]).

(Свршиће се.)

---

[1]) „Педагог“ Клим. Алекс. књ. III. гл. II. прев. И. Корсунског стр. 320.—321.

[2]) In qua tunica dormiebat in ipsa sacrificabat: et tempore sacrificii mutanda esse corda potius quam vestimenta dicebat. — Binterim Cit. op. B. IV. Th. I. s 193; Mirtigay Cit, op. col. 650. У писму к Елиодору Јероним спомиње о туники, коју је презвитер Непоцијан употребљавао „у служењу Христовом“ па је нарочито да се даде Јерониму. Држи се да је иста туника била *богослужбена одежда* Непоцијана [Bona Cit. op. lib. I cap. XXIV. col. 324.—325. Krieg. Cit. op. y Kraus'a B. II. s. 183. и др.] Али из описивања Јеронимова зна се, да се истом одјећом служио Непоцијан и у домаћем животу. Налазећи се у јакој натури пружиће пред саму своју смрт, Непоцијан је скинуо са себе мантију, и уземши своја дједа за руку рекао му: „ову тунику, коју сам употребљавао у служби Христовој поштуј и . . . [Ај. Бл. Јер. у руск. прев. д. 2 стр. 15.] Ову хаљину т. ј. што је на мени била.

Дописи.

Канонička посјета Његова Високопреосвештенства АЕ. и Митрополита Бањалучко-бихаћког г. Евгенија у протопрезвитерату тешањском.

У 15-тој свесци тек. године овог цијењеног листа изволио је часни госп. Лазар Ожеговић парох Котор-Вароша, потанко нам описати, какав је био дочек Његовог Високопреосвештенства Митрополита Господина Евгенија у Котор-Варошу, а задатак овога нашег дописа је да у најкраћим потезима изнесемо са каквом је предусретљивошћу дочекан нови нам архипастир у сљедећим мјестима протопрезвитерата и котара тешањског.

*

Кренувши се Његово Високопреосвештенство Госп. Евгеније на пут из своје резиденције преко Котор Вароша, стигло је у понедјељак 23 јула колима, — у пратњи свога ђакона г. Јована Стефковића, даље госп. Јована Кнежевића, свештеника шолајског и госп. Риста Вуковића, свештеника липљанског — прешавши планину „Љубину" страну — на границу села Прибинића.

На граници села Прибинића, које је уједно и граница котара тешањског с Котор-Варошом, под самом Борја планином, дочекао је Његово Високопреосвештенство котарски предстојник госп. Марко Навратил са високопречасним госп. хаџи Теодором Илићем.

Пред колима госп. предстојника и хаџи проте Илића јашило је од цркве прибинићке на броју 85 лијепо обучених коњаника са српским барјацима.

Кад је Високопреосвештени госп. ступио на земљиште села Прибинића са својом пратњом, уз пуцњаву пушака — поздравио је новога архипастира господин предстојник, позвавши Га уједно у своје кочије, одакле су се одмах кренули новом цестом — цркви на Прибинић.

Пред колима Високопреосвештеног Господина и Његове пратње јурили су коњаници, радосни што виде у средини својој свога новог владику. У весељу и раздрагановости ориле су се српске пјесме, а пушке громко одјекивале.

Кад је Његово Високопреосвештенство стигло са својом пратњом под славолук, који бјеше подигнут пред самом црквом — изашао је из кола, — а ту се бијаше слегао силан народ сеоски, обучен у свечано рухо своје; похрлио бијаше са свију околних крајева, да види свога новог давно жељеног владику.

У средини овог многобројног народа српског, нарочито падоше свакоме у очи претежнији број младића и дјевојака, које се бијаху сакупиле, да пред својим светим Владиком покажу, што су као тежачке кћери и синови без школе код свог свештеника научиле — Богу се молити — ал' та им се жеља не могаде да испуни, јер се је Његово Високопреосвештенство госп. Митрополит морао журити, да до мрака у Тешањ стигне.

На челу ове многобројне свјетине стајаше под славолуком благородни госп. Ернест Обричак шумски управитељ са својом породицом и још многим другим одличним особљем.

Високопреосвештеног Господина поздравио је под славолуком испред српске црквене општине са неколико кратких радосних ријечи г. Коста Душанић богослов: благодаривши милостивом Творцу између осталога и на томе, да ево не прође ни пуна година дана, а ову околину и овај свети храм (који је по љепоти своје

израде и тврдоћи материјала — риједак у епархији Његовог Високопреосвештенства) походи и друга архијерејска глава.

Мјесни свештеник г. Коста Душанић стајаше у црквено одијело обучен, држећи крст са јеванђељем у руци — на црквеним вратима, одакле поздрави Његово Архијерејство са добродошлицом, предајући часни крст у свету десницу своме Архипастиру са цјеливањем исте. Пошто је Високопреосвештени Господин примио крст и ступио у свети храм, цјеливао је престоне иконе — Христову и Богородице, а међутим свештенство са осталим клиром пјевало је „испола ети деспота". Док свети владика народ крстом благосиљаше, дотле се народ тискаше, како ће се ближе владици прикучити, да Му цјелује свету десницу и прими архијерејски благослов. Док се народ тако комешаше започео је часни г. Коста Душанић, свештеник молбену јектенију, коју је завршио са отпустом. За тим је Његово Високопреосвештенство отпочело присутном народу красну и дугу бесједу, поучивши га отприлике овијем ријечима: Благочестиви Христијани! Као вашег Архипастира врло ме је обрадовало, кад сам угледао овако красни храм Божји, којег сте ви прије кратког времена, благодарећи милостивом Творцу на Његовој помоћи, трудом и муком својом подигли; те на основу овог вашег дјела, могу закључити и радовати се, што међу вама влада права слога, мир и љубав христијанска. Па ако се будете и даље тако владали, молићу се и ја за вас милостивом Творцу, да вас у вашим трудним дјелима васда штитио буде; нарочито вам драга браћо препоручујем, да гајите што већма љубав и слогу међу собом; одржавајте своје лијепе задруге, млађи поштујући своје старјешине, а старјешине праведно и паметно поступајући са својим укућанима. Поштујте и питајте васда за савјет претпостављене вам управитеље и старјешине — свештеничке, који се васда брину о душевном напретку вашем; — даље, драга браћо будите васда опрезни у погледу склапања ваших бракова, држећи их по пропису свете нам матере цркве. — Дужни сте свагда у потпуној вјерности, молити се Богу за здравље премилостивог нам цара и краља Фрање Јосифа I., који васда о нама очинску бригу води.

Кад је Његово Високопреосвештенство поуку своју свршило, коју је присутни народ с великим одушевљењем пропратио, — ушао је у олтар, да прегледа утвари црквене и унутрашњост олтара.

Тачно у $^1/_2$1 по подне напшао је св. Владика из цркве, одакле је пошао на ручак, који му је приготовљен био код благородног госп. Ернста Обрнчака, шумског управитеља. — На овој љубави и помоћи, коју је благородни госп. Ернст Обрнчак српској општини већ у више прилика указао, нека му је и овом приликом нарочита благодарност. По ручку око 2 сах. по подне кренуло се Његово Високопреосвештенство за Тешањ.

На овом путу пратио је високог Госта мјесни шумски управитељ г. Обрнчак, у колима све до на станицу Теслић, дочим у другим колима пратио је Високопреосвештеног Господина котарски предстојник г. М. Навратил, са ким протом Теодором Илићем. Мјесни пак свештеник Коста Душанић испратио је високог Госта са својим црквеним општинарима све до границе своје парохије и ту се је опростио с њиме, зажеливши му сретна пута.

У 5 сахати тога истог дана по подне стигао је Високопреосвештени Госп. на станицу Теслић, гдје Га је дочекала управа дотичних фабрика, приредивши Његовом Високопреосвештенству ужину. Овдје се је Високопреосвештени Господин задржао пуи сахат, док се је одморио, прегледао фабрике и народну основну школу.

На сами преод сунчани изашли су чланови српске црквене општине тешањске пред Његово Високопреосвештенство на станицу Јелах, која је удаљена три четврти сата од Тешња. Стигавши дакле Господин Митрополит на ову станицу, дочекала га је споменута општина срдачно, те испред свештенства поздравио је овдје високог Госта Марко Јелић, свештеник осињски, а испред општине говорио је подградоначелник г. Михајло Пијанић, на чему се Његово Високопреосвештенство топло захвалило. Послије овога кренуо је Високопреосвештени одмах у варош, праћен колима грађанског особља.

У саму варош стигао је Госп. Митрополит у пола седам сах. у вече, гдје Га је пред котарском области дочекало и поздравило градско чиновништво.

Пред црквом у Тешњу поздравио је Високопресвештеног Господина са народом свештеник М. Јелић, који је дошао пријеким путем до пред цркву — предавши Његовом Високопреосвештенству крст у свету десницу и цјелујући ју. На истом мјесту од портанских врата црквених, па до у саму цркву, пратила је Његово Високопреосвештенство школска младеж свечано обучена, са својом учитељицом гђицом Софијом Бојићевом.

Кад је Госп. Митрополит ушао у цркву, изговорио је многобројном народу красну бесједу, која је од свега срца текла, — бесједу пуну корисне поуке, — која је лако разумљива била како за изображеног човјека, тако исто и за најпростијег сељака. По том је Његово Високопреосвештенство прегледало св. храм и благословивши народ, који је приступао његовој светој архијерејској десници — упутио се у свој стан, који му је приуготовљен био код впреч. госп. хаџи проте Теодора Илића. Иза кратког одмора примало је Његово Високопреосвештенство посјете и то прво чланове црквено школске општине, за тим градско чиновништво и разне друге корпорације.

У вече у 8 сахати била је свечана вечера код впреч. г. хаџи Т. Илића, који је настојао свима силама, да што љепше угости високог Госта и Свога архипастира.

Прву је здравицу напио Високопреосвештени Господин Евгеније у здравље премилостивог нам цара и краља Фрање Јосифа I., другу је подигао котарски предстојник госп. М. Навратил Његовом Високопреосвештенству, а за овим слиједило их је више, између којих је значајна здравица предсједника српске црквене општине госп. Милована Таласића — у здравље високих гостију.

Слиједећега дана у уторак, посјетио је госп. Митрополит неке одличне Србе грађане, а затим српску основну и комуналну школу.

Истога дана у 11 сах. прије подне кренуо је високи гост пут села Гојаковца, да прегледа тамошњу цркву и српску основну школу.

На станици Јелаха, која лежи између Тешња и Гојаковца дочекало је и поздравило Његово Високопреосвештенство око 50 Срба сељака коњаника и одатле се право упутили на Гојаковац, јашући пред колима свога архипастира.

Код цркве на Гојаковцу дочекао је са народом Високопреосвештеног Госп. тамошњи парох г. Коста Аћелић, поздравивши Га и цјеливавши му св. десницу.

Пошто је врли Архипастир благословио народ — уљегао је у цркву, цјеливао је св. иконе и стао је у свој архијерејски сто; међутим је часни г. К. Аћелић изговорио молбену јектенију и отпуст. Високопреосвештени Господин је по обичају свом поучио народ и прегледао цркву, те изашавши из цркве испитивао је школску младеж пред црквом, савјетујући и овом приликом тежацима, да се

што више брину око цркве и да у што већем броју шаљу своју дјецу у школу. Овдје је Високопреосвештени Госп. обједовао са својом пратњом, а око 5 сахата повратио се је опет у Тешањ, гдје је преноћио.

Сјутра дан у 9 сах. Његово Високопреосвештенство захваливши се на лијепом дочеку и препоручујући од своје стране опет слогу и љубав опростио се је са члановима српске општине и кренуо на даљи пут — у Добој.

Ето дакле с таким предусретањем дочекиван је нови нам Архипастир на свима споменутим мјестима овог протопрезвитерата, — дочекиван од народа српског, који своје узвишене поглавице црквене љубити и поштовати знаде.

Напошљетку напоменути нам је и то, да се је Његово Високопреосвештенство изволило једном приликом наразити, да ће на кратко вријеме иза овог каноничког путовања по овом крају своје дијецезе предузети и друго путовање и то у ту цијељ: једно да се боље упозна са својом паством, задржавајући се у појединим варошицама и селима по више дана; а с друге стране и тога ради, да се једанпут доведе у ред данашње стање парохија.

Остварили се мисао и жеља Његова Високопреосвештенства, тим ће се опет испунити жеља народа ових крајева, који би рад био, да што чешће виђа у средини својој свога Архипастира. У то име желимо и молимо се превишњем Творцу, да нам новог Архипастира поживи и одржи много година у пуној снази и добром здрављу, те да се ова његова, а и наша жеља што прије испуни.

Прибинић, 1901. **К. Д.**

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Божији промисао. Његово Високопреосвештенство Митрополит Херцеговачко-Захумски госп. *Серафим* налазио се у току прошлијех дана у великој животној опасности и само је Божји промисао тако хтио, да нам је Високопреосвештеног госп. Митрополита, на радост цркве и народа, од велике опасности и несреће сачувао. Њег. Високопреосвештенство шетало је 9. т. мјесеца о. г. прије подне улицом, када на једном изненада наиђоше једна кола у највећем трку, и на неизгодној окуки, покрај трговине Купља, ударише право на Високопреосвештеног. Коњи се зблануше, многобројни свијет са пазара завика и у помоћ потрча, но — хвала Свевишњему — Високопреосвештени се сретно вињу испред кола и на два метра даљине паде. Иза мале несвјестице одвезе се затим у свој двор, гдје убрзо дође и помоћ љекарева, који констатова да, осим што је лијево бедро подбијено, веће опасности нема. Болесник је сада у постељи. Многи поштоваоци одилазе, да му сретно набављење честитају. Нека Свемилостиви Творац дарује Високопреосвештеноме, да се што прије здрав и чио из постеље дигне!

У краљевини Србији.

Произведен за протојереја. Св. Архијерејски сабор, цијенећи заслуге и ревносну службу свештеника и уредника „Весника Српске Цркве" *Николе Д. Божића*, одлучно је одликовати га чином протојерејским. Њег. Високопреосвештенство г. Митрополит *Иноконтије* већ је произвео свештеника Божића за протојереја.

Ректор Велике Школе. На мјесто досадањег ректора Велике Школе Косте Главинића, који је дао оставку, изабран је за новог ректора познати српски књижевник и књижевник др. *Милан Јовановић-Батут.*

У Бугарској.

Самоковско богословско училиште. Број васпитаника самоковског богословског училишта напоси у овој школској години 188 ученика, од којих су 113 стипендисте, а 75 који се о своме трошку издржавају. У први курс уписано је свега 48 ученика и то 16 стипендиста и 32 који се сами издржавају.

Фонд митрополита Климентија. Наставници богословског училишта у Самокову основали су у спомен блаженоупокојеног Трновског митрополита Климентија фонд за добротворне циљеви, назвавши га његовим именом.

Читула.

Протојереј Тома Алагић, умировљени професор српско-православног богословског училишта у Рељеву, администратор парохије Висућке и Мутилићке преминуо је, концем прошлог мјесеца т. г. послије кратког али тешког боловања од капи у мозгу.

Покојник је по свршеним основним школама полазио гимназију најприје у Ср. Карловцима, а по том у Новом Саду, гдје је положио и испит зрелости. Богословске науке свршио је у Ср. Карловцима, те је по томе био најприје капелан у Штикадима, а затим канцелиста неко вријеме у срп. православној конзисторији у Задру, те послије и суплент у богословском училишту у Задру. Године 1883. дошао је за професора на ново устројено богословско училиште у Рељеву, гдје је у том својству дјеловао до јесени 1894. када је стављен у мировину. Године 1890. произведен је од блаженоупокојеног Митрополита Ђорђа Николајевића за протојереја. Године 1893. до у јесен 1894. дјеловао је као привремени управитељ богословског училишта у Рељеву. Од 1888. до 1894. године био је непрекидно члан редакционога одбора за штампање православних црквених књига, а вриједно је радио и на црквеном књиженном пољу, од којих му се радова са своје особите вриједности истиче повећа расправа „О разлозима који раскидају брачну везу". Као умировљени професор администрирао је двије парохије Висућку и Мутилићку. Иза себе оставља ојађену и неутјешну супругу са шесторо нејаке дјеце. Нека је негдашњем вриједном и заслужном професору проти Алагићу лака црна земља и вјечан му спомен међу нама! Вјечна памат!

Максим Спасојевић, ученик VI. разреда овд. држ. вел. гимназије, богословски стипендиста, преминуо је у овд. болници у недј. 11/24. нов. у вече изненадном и наглом смрћу, која је поразила свакога, који га је познавао. Бијаше својим професорима добар и питома владања, а друговима својима вјеран и искрен друг. Бол и губитак осјећају подједнако и професори и другови његови. А о старим родитељима браћи и родбини његовој у Бјељини и да не говоримо. Како

ће тек бити бабу и мајци његовој, кад чују вијест о смрти сина свога, кога ни видјели нису на самртном одру, то представити не можемо. Молимо само Бога, да им даде милости своје и утјехе, да се утјеше за њим. Од покојника се опростио у име гимназије друг његов шестошколац *Љубомир Маринковић* врло лијепим, топлим и нежним говором. Испратила га је гимназијска омладина са професорима и директором. Опијело су обавили болнички свеш. преч. г. *Јован Ђокић*, конс. савј. *Д. Јанковић* и гимн. катихета *Вл. Боберић*. Нека је вјечан спомен добром ученику *Максиму Спасојевићу*!

Јавне благодарности.

Потписани у име свега народа моје парохије јавним путем изјављујем најсердачнију благодарност дичној и храброј омладини српској, која се налази у Доуглас Сити у Аљашки (у Америци), који преко скупљача госп. Илије В. Бијелића својим дјелом показаше на далеком туђег мјеста, да Срби жарко љубе своје светиње и своју милу и драгу домовину, те се сјетише наше миле богомоље — храма св. Петке у Крушевицама, у Херцеговини, — те нам послаше лијепу братску помоћ у ту сврху, да се у истој цркви измијени темпло (иконостас), који ће служити на дику и поное посјетиоца поменутог светог храма. Имена тих добровољних приложника јесу слеђећа: Даровали су по 20 печа Илија В. Бијелић и Петар Ш. Петијевић; 15 печа Видоје М. Бијелић; по 10 печа Трифко М. Бијелић, Јован М. Бијелић, Аћим М. Бијелић, Трифко Г. Вавић, Крсто Ђ. Петијевић, Јевто Ć. Томашевић, Петар Ј. Лијавић, Јово С. Павловић, Глиго М. Јачеглав, Јован Г. Петијевић, Томо Л. Томашевић; по 5 печа Глиго Б. Радовић, Новак Н. Косић, Радован Н. Шубедрић, Никола Д. Косић, Трифко П. Муришић, Васо Ј. Павловић, Јово А. Томашевић, Петар М. Ћировић, Видак П. Радовић, Саво М. Лепетић, Видак Самарџић, Стево Ш. Гојковић, Тодор С. Косић, Јован Јачеглав, Крсто С. Косић, Раде М. Радовић, Јово М. Радановић, Петар Јанчић, Лука Ј. Косић; по 3 печа Ристо Шишић, Илија Томашевић, Ђоко Томашевић, Луко С. Вавић, Лазар Н. Рикало, Божо Укропина, Андрија Андрић, Ристо М. Милошевић; 2·50 пече Андрија Шкобаљ; по двије пече Вуко Вавић, Никола Вавић, Лазар Марковић, Голуб Дапиловић, Никола Петровић, Стево Ђ. Прљаин, Коста Б. Лучић, Перо Н. Лучић, Јован Радовић, Марко К Мискин, Шпиро К. Бијелић, Милан О. Радовић, Никола Ј. Живановић, Мајан Т. Радовић, Станко Л. Милановић, Андрија П. Пејовић, Спасоје В. Лучић, Ристо П. Радмиловић, Тодор Р. Паржин, Тодор Ј. Тушуп, Јошо Ј. Вукашиновић, Јанко Ј. Влаовић, Митар П. Оташевић, Јово Н. Лепетић, Јован М. Радовић, Милан Ј. Вучковић, Душан Р. Милићковић, Томо Матијашевић, Никола Ј. Радовић; 1·50 печу Саво С. Ћопић; по 1 печу Обрен Р. Кржић, Драго Ј. Урдешић, Јаков М. Коњевић, Крсто С. Бојанић, Гаврило Ратковић, Радо С Никовић, Глиго Васиљевић, Божо М. Бећир, Богдан М. Петковић, Перо В. Батута. Ђуро Јанчић, Симо П. Митровић, Андрија С. Ђурашновић, Васо С. Шеваљевић, Перо В. Марчевић, Марко Матковић, Саво Укропина, Стево Брајовић, Петар Петковић П. П. (Американац), Јоко Укропина, Секула Брајевић. Укупно 366 печа.

Такође изјављујем сердачну благодарност и гг.: браћи Шпиру и Трифку Томашевићима, који се налазе у Ingvingre republika Dechile у Америци, који се

сјетиште наше парохијалне цркве — храма св. оца Николаја, — у Крушевицама те послаше 15 лира, да се за исте узме један полијелеј у поменуту цркву.

Свима гореспоменутим приложницима, нека Свемогући подари добро здравље како би стоструко надокнадили ону суму, коју за овако добре цијељи жртвоваше Дај Боже, да се и други Срби на њих угледају, те се својих богомоља сјећају, а ја им као српски свештеник кличем у име свега народа моје парохије као и у име црквеног одбора: „Живјели на многа љета, на корист милог нам Српства, а на дику и понос своје миле и драге домовине". Живјели!

У Крушевицама на Митров-дан 1901.

Васо С. Новаковић,
парох.

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Број 1672. ех. 1901. 1—3

Едикт.

Позива се Спасоје Вучковић из Сочице, чије се боравиште за сада незна, да се до 1. фебруара 1902. год. потписаном духовном суду усмено или писмено пријави, пошто ће се бракоразводна тужба, коју је супруга његова против њега због алонамјерног раскидања брачне заједнице овдје предала, и без њега, односно са његовим уреда ради постављеним заступником у претрес узети.

У Сарајеву 1. новембра 1901.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Број 1500.
Реф. I. ех. 1901. 2—3

Едикт.

Позива се Ђорђе Костић, калајџија из Високог, сада незнаног боравишта, да се потписаном духовном суду до 1. јануара 1902. год. лично или писмено тим сигурније пријави, што ће се иначе од стране његове супруге против њега подигнута бракоразводна парница и без њега повести, односно са његовим уреда ради постављеним заступником окончати.

У Сарајеву 4. октобра 1901.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 1486 Реф. I. ex 1901. 2—3

Едикт.

Позива се Марица рођ. Ђуровића, која је свога законитога супруга Симу Крстановића из Травника у грешној намјери напустила и негдје у свијет отишла, да се до 1. јануара 1902. год потписаном духовном суду лично или писмено тим прије пријави, што ће се у противном случају од њеног напуштеног супруга против ње подигнута бракоразводна парница повести, те и без ње, односно са њеним уреда ради постављеним заступником окончати.

У Сарајеву, 4. октобра 1901.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Бр. 1407 ex. 1901. 3—3
реф. I.

Оглас.

Овијем се јавља отсутноме Јосифу Келбићу, да је супрузи његовој Александрини рођ. Розенберг из Сарајева подијељено право, да против њега због злобног раскидања брачне заједнице бракоразводну тужбу поднесе. Тијем поводом и по други пут позива се Јосиф Келбић, да се овом духовном суду или свом — у овој парници уреда ради постављеном — заступнику г. Јовану Зорићу, конзисторијалном канцелисти у Сарајеву до 19. дец. 1901. год. тим сигурније пријави, што ће се иначе парница и без њега окончати.

У Сарајеву, 4. октобра 1901.

АЕМ. Конзисторија Дабро-Босанска.

Исправак. У прошлом 20. бр. поткрале се ове погрешке: ст. 461. ред 1 мјесто „оно“ треба „она“. 463. ред 12. мјесто „служе“ треба „слажу“. 464. ред 10. од доле мјесто „само“ треба „сама“. 466. ред 6. мјесто „најодушевљенију“ треба „најдушевљенију“. 466. ред 1. од доле мјесто „неби“ треба „не би“. 467. ред 2 мјесто „много“ треба „многи“. 467. ред 7. ријеч „још“ изостаје. 467. ред 20. мјесто „закржљели“ треба „закржљали“.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића, Сарајево.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 30. новембра 1901. Бр. 22.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: синђел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Именовање. Поглавица земаљске владе именовао је свршеног богослова черновичког факултета *Симеона Поповића суплентом* на српско-православном богословском училишту у Рељеву.

Српско-православна Митропол. Консисторија Бањалучко-бихаћка.

Број 1265

Свима протопресвитерским, а путем истих и парохијским звањима.

И ако је већ окружницом консисторије сарајевске од 18. фебруара 1888. бр. 238 стављено свештенству у императивну дужност, да има сваке недјеље и празника свршавати божанствену и свету литурђију у постојећим св. црквама, опазило се је на жалост, да се свештенство по сеоским парохијама ни данас не обзире на ту наредбу већ у неким црквама литургише се сваке младе недјеље, а у неким онда само, кад се то свиди дотичном свештенику.

Жалостан је то знак појимања узвишене задаће позива свештеничког од стране дотичних свештеника, који не мисле на то, какав гријех невршењем дужности свога позива на своју душу товаре и какову штету религиозно моралном васпитању својих вјерних тим грјешним пропустом наносе.

Налаже се стога подручном свештенству, да имаде сваки свештеник, који у подручју своје парохије цркву има, сваке недјеље и празника у својој цркви барем св. литурђију свршавати; имаде ли у

подручју парохије које и филијалних црквама, имају се дотични свештеници придржавати односне наредбе више духовне власти, издане о томе, када, односно којим редом се у којој од тих цркава св. литургија свршавати има.

Неодржавање ове наредбе казниће се најстрожијим и најосјетљивијим казнама.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 5./18. новембра 1901.

Евгеније
Митрополит.

Српско-православна Митропол. Конзисторија Бањалучко-бихаћка.

Број 934.

Свима протопрезвитерским звањима.

Обзиром на то, што у овопредметним наредбама конзисторије сарајевске од 22. децембра 1883. бр. 1452; од 14. априла 1888, бр 481 и од 8 децембра 1894 бр. 2903 није окружним протопрезвитерима односно надзирателима протопрезвитерата стављено бездвојбено у сталну свакогодишњу дужност да подручне цркве, парохијска звања и рачуне односно руковање с црквеним, школским и црквено-општинским иметком прегледају и о томе овамо извјештаје подносе, наређује се овијем, да су окружни протопресвитери, односно надзиратељи протопресвитерата дужни горње дужности сваке године у подручју свога протопрезвитерата обавити и о томе званичњу своме исцрпан извјештај најдуже до празника св. Рођења Христова, епархијској конзисторији поднијети.

Извештаји такови имају се поднијети већ за текућу годину 1901. до споменутога празника.

На основу тих првих извјештаја издаће се послије потанко упутство протопрезвитератским звањима на што се све преглед, односно надзор њихов протегнути има односно, како ће односни извјештаји у будуће гласити морати.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 5./18 новембра 1901.

Евгеније,
Митрополит.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— Александар Живановић —
[Осијек.]

(Наставак.)

Претпоставимо дакле, да се човјек на земљи развије тако, да постане савршен, да нема више ништа да постизава (као што тврде материјалисте, који одричу човјеку сврху, те вели, да се свако биће може развити само онолико, колико се фактично на земљи развије), настаје питање, шта бива са душевном тековином човјечијом? Зашто се човјек мучио, трудио, учио и знојио цијелог свога вијека? Зар даму сва тековина оде с његовом тјелесном смрћу заједно у неповрат? То се никако не би могло сложити с принципом природне економије, по коме све што је у природи, а особито још тековина нека, не може пропасти. Цијелу природу морамо схватити, као што смо на почетку рекли, као неку огромну мањину, у којој сви дијелови морају функционисати, иначе строј застаје

Кад би тековина у природи пропадала, природа би се вратила у првобитно стање. Тековина се не може без индивидуа одржати. Духовне индивидуе одржавају свака своју духовну тековину. Без такве економије не би било прогреса. Замислимо само, како би изгледао прогрес на земљи, кад би на њој изумро и пошљедњи човјек! Куд би се дјела човјечанска интелигенција? Гдје би била она тековина, за коју се борило милијони милијона људи; они резултати, до којих је човјек дошао неизмјерним трудом и загонетним напором? — Остала би материја, остала би и енергија, али која назад, кад је нестало живота, који је све то довео у склад. Каква би била сврха распореду и животу свијета, ако би један велики дио живота послије дугог времена борбе ишчезао у природи без трага?

Може се приговорити томе, да живот није ни на земљи регулисао материју и енергију, да тај разум, којега би нестало (човјечији), није баш велику улогу играо у природи, нити је могао мијењати силе и материју, па би све то могло остати и без тога разума и живота. Но тим ипак није одговорено на оно питање о распореду и сврси свијета. Човјечији је живот један мали дјелић у природи. Но ма био и најмањи ипак се не смије угасити. Природа са материјом и енергијом истина остаје и при бесмртности душиној иста онаква, као и без бесмртности, јер се човјек у будућем животу не би односно према материјалној природи онако, како се данас према њој односи. То је све истина. Али из те истине истјече опет истина, да материја и енергија у додиру са душом имају неку

сврху, наиме, да послуже духовном принципу у његову развијању, јер се он на земљи развија помоћу материје и енергије. А као што материје и енергије, тако не може нестати ни духовне енергије. Једини умјестан и оправдан закључак јесте дакле: тековина душевна заједно с душом остаје и послије тјелесне смрти, да се за вјечни живот употријеби. И то разумијевамо сваку поједину душу као носиоца индивидуалног прогреса.

Посматрајући човјека као морално-разумни створ, долазимо до новог, моралног доказа за бесмртност душину. Моралност у људи је могуће само тада замислити, ако се призна морални закон као виша воља, којој је човјек подложан. Морални закон диктира човјеку, да врши његове прописе, а због њега (и слободне воље) се нама наша дјела импутирају и добијају моралну цијену. Сви су људи у томе сагласни, да има људских дјела добрих т. ј. сагласних са моралним законом, и грјешних, неваљалих, противних моралном закону. Етика нас потанко упознаје са моралним законом, са дјелима добрим и злим и прописује човјеку, да се добрих дјела има држати, а зла избјегавати. И ако морално, поштен човјек чини добра дјела и свагда респектује морални закон из љубави према њему, ипак је сваком човјеку својствено, да за своја добра дјела очекује неки еквиваленат, неку награду, а тако исто и грјешницима треба да се плати по заслузи за њихова зла дјела. То и захтијева правда.

Награда је човјеку истина већ она радост, коју осјећа у врлини. Али ипак та радост не може загушити у њему очекивања још и посебне награде. Оставимо на страну оно што смо већ рекли о срећи, коју човјек осјећа чинећи добра дјела; оставимо на страну за сад и праведне људе са њиховим очекивањем награде, па се обазримо на грјешнике и запитајмо њих, зашто се боје казне, кад учине гријех? Од своје савјести? — Али савјест своју може сваки грјешник мање више успавати. Већ и та околност, да човјек упоне гријеши, каже нам, да савјест не може бити једини мотор у нашем животу, јер да може, она би људе увијек одвраћала од гријеха. Она је моћна само код савјесних људи, а много их има таквих, који о њој слабо воде рачуна. Па ипак грјешник и ако је заборавио на савјест, преза од казне за свој гријех и то само зато, јер очекује још друкчију казну и већу него ону, којом га може савјест казнити. Гријех дакле заслужује казну. По томе се смије онда и морално човјек исто тако надати награди

Кад би се сва награда на врлину састојала само у оном степену среће, коју осјећају врли људи са својих добрих дјела, а казна кад би била исцрпљена само у грижи савјести, тада би било на сви-

јету врло мало моралних људи. Моралност би у том случају била управо глупа, противна здравом разуму; јер својом врлином човјек може врло мало себи пута прокрчити; он ће са својом врлином увијек бити у присјенку према грјешном човјеку, који ће већ наћи начина, да своју савјест, а с тим и казну за недјела, уљулька. Човјек и овако очекујући и бојећи се и друге, веће казне, нађе сто извина за гријехе своје пред својом савјешћу. Тај је форум мало компетентан; пустимо ли човјека самог себи и његовој савјести, он ће подивљати. Његова природа нагиње злоћи и не може се од гријеха сачувати ни пријетњом, већ чим се осјети мало слободнији, враћа се опет гријеху. Naturam expellas furca, tamen usque recurret! Али је за нашу природу потребан бич, који ће је држати у границама дозвољенога. А тај бич јесте очекивање казне за гријех. Чим пак очекујемо казну за гријех морамо очекивати и награду за врлину.

Још један разлог говори у корист очекивања награде и казне. Морален живот је врло тежак, пут врлине је трновит. Сама врлина је већ неко одрицање себе: да човјек постане врлим, треба му много душевно болесних удова одсјећи, а свака таква операција је тешка, јер је гријех продро у природу човјечију и тако рећи клијештама се мора напоље чупати. А какав је гријех у томе погледу? Грјешан живот мами човјека, јер је гријех сладак; врлина не показује својих плодова одмах, али гријех одма пружа насладе. Зато велика већина људи и гријеши, јер је пријатно гријешити. Кад не би човјека очекивала награда и казна за његова дјела, он би био луд, да буде поштен, кад би му као непоштену био живот и лакши и слађи, а без икакве одговорности. Врлина је смјерна; смјеран човјек стоји у закутку, а пред њим се размахује грјешник у својој опачини и води свуда велику ријеч. Но смјеран човјек не стоји у закутку зато, што му је то пријатно, што је лијепо бити заборављен и поништен, већ зато, што је увјерен, да ће његова смјерност и његова врлина повући за собом награду, а грјешника пушта преда се у увјерењу, да ће га стићи казна за гријех. Кад би било друкчије, наиме кад би награда била само у савјести, врли би нам људи били смијешни, као што су некад били смијешни свијету први хришћани са своје врлине и смјерности јер тај свијет није ни помишљао, да њих покреташе много већи разлог него што су њихови противници епикурејски мислили. И нашто би човјек волио врлину, која би га само чинила незнатним и доносила му неугодности, а избјегавао сладак гријех, кад не би очекивао награду и казну?

Врлини се дакле мора признати награда, а гријеху казна већа него она, што је може човјеку диктирати савјест. И човјек знајући и

осјећајући то хоће себи да заслужи срећу. То очекивање не може убијати моралне цијене његовим дјелима. На први поглед изгледа егоизам, ако човјек хоће да заслужи срећу својим дјелима. Но човјек је такав. Он чини добро рецимо из љубави према Богу и моралном закону, и ма његова душа била најнесебичнија, он се не може одијелити од помисли, да очекује од Бога реципроцитет за своју врлину. Да није Бога и моралног закона, он не би чинио добра. Онај исти Бог и морални закон, ради којег он чини добро, казује му, да то његово добро заслужује награду; одатле он добија и свијест о казни.

Сада да видимо, како се човјеку на земљи награђује његова правда, а гријех казни! Стари евдемонизам је вјеровао, да се добро и ало на земљи потпуно плаћа. Човјек богат, славан, моћан вриједио је старима као поштен, моралан, а болест, сиромаштво и несрећа сматрала се као казна за гријехе. Ми смо данас развијенији те не вјерујемо у то. Не вјерујемо, јер видимо, да није истина. Богатство се може стећи на разне начине; може поштењем, али може и отимачином. Ко га стекне поштењем, тај је награђен, но у највећем степену је награђен и онај, који га је стекао непоштењем. Зашто је он награђен? За свој гријех? — И добар и зао би дакле добио награду, а то би било против сваке правде. Многи ноторни грјешници су у изобиљу, дочим врли и поштени људи трпе бједу, оскудицу и несрећу. И ако јавно мишљење није сасвим поуздан судија, ипак много пута fama прокаже човјека богата као фактичног грјешника. Тако је исто н. пр. са здрављем. Здравље зависи од разних увјета и оно може послужити како праведника тако и грјешника. Грјешник у удобности својој може своме здрављу створити још бољих увјета (лихвари, отимачи и т. д.), него сиромашни праведник. Гријех истина убија тијело, али не сваки једнако; врлина кријепи тијело, али га сиротиња туче: колико врлина доприноси, толико сиротиња односи. Једном ријечи на земљи може праведник трпјети, а грјешник у свему изобиловати, сасвим обратно дакле људским појмовима о врлини и гријеху, о награди и казни. Нико се неће лаћати, да то опровргне.

По моралном закону и по здравом разуму заслуге вуку за собом награду, дакле свака врлина мора бити награђена, а сваки гријех мора бити кажњен. Но како ће бити награђена она врлина, која се крије од људи, или како ће бити кажњен онај гријех, за који људи не знају? Толико се пута највећа гроота сакрије испред очију свјетских судија, а грјешник гдјегод у миру ужива плод свога гријеха, а можда још и гледи, како људска правда грјешн казнећи мјесто њега невина чо, вјека! Узмимо случај, да се ниједан гријех на свијету не забашури-

да се свакад нађе кривац, који призна своја недјела. Може ли људска правда свакад одмјерити толику казну, која би фактично одговарала почињеном гријеху? — Не може. Један човјек убије човјека, па да главу за главу. Но други поубија десеторо наједанпут и не само десеторо, него и хиљадама, па и он даје главу за главу. Он је изједначен с оним, који је угасио само један живот, мада овај при свем свом злом дјелу изгледа према њему много невинији. Он нема ништа више да да од своје главе, али то значи, да је он дао сатисфакцију само за један дио својих гријехова, а за много је још дужан остао.

Исто тако много пута земаљска правда нема средстава, да довољно награди врлину. Колико има добротвора људских, којима се људи одужују са просто „хвала," дочим се истом таквом захвалношћу одужују и човјеку, који је много мање добро учинио! Каква је награда човјеку, који се невин ломио у тамници на робији читавих двадесет година, кад се пронађе наједанпут, да је невин? Суд му признаје свијетао образ, који му је пуних двадесет година одузимао; из тамнице је изишао сломљен физички и душевно и већи дио свога вијека провео у највећој бједи и срамоти, мјесто да га је употријебио на своју радост; па и послије мора да гледи, како на њега прстом упиру, а многи неваљалци му још хоће и да пребаце. Ту човјек нема средстава, да поправи своју погрјешку, јер ма како га даривао и физички и морално, не може му повратити оно, што је изгубио, нити избрисати из душе његове успомену на ужасну срамоту и неправду, која му је учињена. Та таквих примјера и догађаја и неправди има вазда на свијету.

Наша свијест тражи за врлину сталну награду, а за гријех достојну казну. На земљи се то не постизава никад потпуно. Па шта се може одатле закључити? — Ништа друго, већ да ће човјек то постићи у будућем животу. Уз моралну свијест своју ми не можемо допустити и сагласити се, да би врлина остала неопажена и ненаграђена, а гријех некажњен. Тешко би било човјечанству, кад би се та морална свијест у човјеку промијенила у онакву свијест, као што би хтио материјализам!

На земљи човјек живи с тијелом; у тијелу своме он гријеши, с тијелом чини и врлине. Но тијело ипак није вјечно, но само душа. Може ли се гријех, који човјек у тијелу учини, уписати тијелу у гријех? — Не може, јер тијело само по себи не одлучује ни на гријех ни на врлину. Сваки гријех долази од поквареног срца, дакле из нечисте душе, која има за њега и одговарати. Исто се тако ни врлина не може приписати тијелу, мада је човјек у њему чини, јер тијело чини само оно што душа хоће. Душа заповиједа, а тијело извршује.

Зато мора душа носити сву одговорност и ради тога је само она бесмртна. Кад би она била смртна, за цијело би на земљи био други ред: зло не би тада остајало некажњено, а врлина не би се запостављала. Кад би човјек био одређен само за земаљски живот, морао би бити и удешен само за њега; не би се могао својим мислима уздизати и уздисати за другим идеалним животом, гдје ће његова морална свијест бити потпуно задовољена, већ би све његове потребе морале бити на земљи задовољене.

Хришћанска црква истина учи, да ће у вјечној награди и казни учествовати с душом и тијело. Изгледа дакле, да ће тијело без своје кривице бити кажњено, или без заслуге награђено. Но није тако. Док је човјек у тијелу гријешио и оно је осјећало сласти гријеха, а тако исто у врлини је заједно с душом патило. Правица захтијева, да грјешно тијело, које је на земљи уживало, промијени срећу са несрећом, а тако и праведно тијело. А ипак неће бити тијело кажњено и награђено због самога себе, јер оно у строгом смислу и не заслужује награде и казне, као што смо рекли. Оно ће имати да испашта или да буде награђено само као средство човјечијег гријешења, односно његове врлине. Тијело је гола материја, али та материја ће као оруђе човјечије, које је он употребљавао и зато, што му је то оруђе мило, бити кажњена, да тим душа више осјети казну. Тако се исто има тумачити и учествовање тијела у награди. Као што је човјек кажњен, кад му уништимо или кваримо неки мио предмет, тако ће бити он душевно кажњен још већма, кад му тијело буде страдало, а већма ће осјећати радост, кад му и оруђе његово буде учествовало у радости. С друге стране ће се душевна казна или награда човјеку увећати тим, што ће тијело његово и у будућности имати на неки начин сензитивну моћ те осјећати ону казну или награду. Друкчије се не да замислити. Бог је човјека створио с тијелом и душом, он је такав живио на земљи, такав ће живјети и у вјечности. Тијело ће његово бити додуше „прослављено," духовније, него што је сада, али ће ипак сачувати своје индивидуалне особине, те на тај начин ће и оно у вјечности живјети индивидуално. Толико о овом есхатолошком питању.

Пошто нас све у будућности очекује вјечна правда, то у том будућем животу неће сви људи бити блажени и срећни, мада теже сви за срећом. Овдје се јавља привидна контрадикција између телеолошког и моралног доказа. Телеолошки доказ наиме тврди, да људе очекује вјечност, да у њој дођу до своје сврхе, јер је на земљи нису могли постићи, а сврха је наша вјечно блаженство или срећа. Морални доказ пак вели, да људе очекује вјечни живот, да приме потпуну на-

граду или казну за своја дјела. По томе дакле неће сви људи постићи своју сврху, ни добити жељеног блаженства. Настаје питање, не руши ли се тим телеолошки доказ; није ли морални доказ одговор и опровргење телеолошкога, јер што у телеолошком тражимо, то се у моралном већ унапријед не да?

Ова контрадикција је само привидна. Истина је, да сви људи имају сврху, а истина је и да је сви неће постићи. Но телеолошки доказ и не тврди, да ће је сви постићи. Он само доказује, да човјек на земљи нема прилике, да достигне своју сврху, па зато да је има у вјечности. Како ће пак човјек постићи своју сврху, то је тема моралног доказа. Начини за постизавање сврхе су моралне природе, као што је и човјек душом својом морално биће. Као морално биће он може постићи своју сврху, али је не мора хтјети постићи ради своје слободе. Човјек који у напријед одбацује средство за постизавање сврхе, узима се у рачун не као телеолошки створ — то је он престао бити, чим је својевољно одбацио своју сврху — већ као морална јединица, која има да прими плаћу, да положи одговорност за забатаљење и унакажене своје силе. По телеолошком доказу нема разлике између људи: сви су створени за једну исту сврху. По моралном пак људи се дијеле на двије групе: на добре и зле. Зли људи завршују своју моралну каријеру већ на земљи, јер у будућем животу они неће учествовати на онај начин, који нам доваља пред очи телеолошки доказ. За њих будући живот има смисла само утолико, уколико ће трпјети казну за своја дјела, јер за њих нема у будућности усавршавања, пошто нису на земљи ударили никаква темеља свом усавршавању. Морални људи пак имају у будућем животу наставити своје усавршавање, у ком се састоји њихова срећа. Ту срећу они сами заслужују. Свијест о срећи дата им је на земљи, да тежећи за њом као за својом сврхом оплемене свој дух тако, како ће он у будућем животу уживати ту срећу. Кад би се пак тјелесном смрћу све свршавало, то би за грјешнике смрт била добит, јер би се на тај начин опростили одговорности за своје грјехе.

Што се тиче питања, који људи могу постићи у вјечности своју сврху, кад нема човјека без грјеха на свијету, одговорити нам је, да је друго човјек са малим грјесима, а друго човјек неморалан. Ако грјех није такав, да убија душевни живот у човјеку, тада ће човјек моћи постизавати своју сврху, дакако са већим напором, него човјек са сасма лаким или проштеним грјесима. Људи на свијету дабогме нису једнаки, па неће сви ни постићи једнако своју сврху, а кад би је и постигли, не би у исто доба. У томе питању упућујемо

на догматско учење наше цркве о митарствима, о посебном и општем суду, о разлици међу праведницима и грјешницима т. ј. о ступњу среће и несреће њихове.

[Настављаће се].

Мученичка смрт светог Игњатија Богоносца.

С грчког и латинског превео: јереј **Димитрије Јанковић**, консист. савјетник.

[Сарајево.]

(Свршетак).

Ш. Игњатије путује лађом у Смирну.

И тако живахно и врло радосно, а жељан страдања спусти се из Антиохије у Селеукију, гдје је сио на лађу; и када је иза много патње пристао код Смирне са великим весељем изађе из лађе и пожури, да види светог Поликарпа епископа смирњанског, свога негда школског друга. Њих двојица бијаху наиме некада ученици св. апостола, Јована. Када му се свратио и подијелио му духовне дарове благодати: подичио се оковима својим и мољаше га, да би му био сатрудбеник у намјери његовој; а мољаше за ово и цијелу цркву (јер овог светог мужа бијаху дочекали градови и цркве Азије у лицу својијех епископа, презвитера и ђакона, који се сви пожурише да би од њега дио духовне благодати примили). Нарочито (мољаше) пак св. Поликарпа, (да се моли за њега) како би посредством звјеради што брже постао невидљив (овом) свијету, те се указао лицу Христа.

IV. Игњатије шаље посланице црквама, нарочито Римљанима.

А то зато говораше и тако топло мољаше, те толико умножаваше љубав према Христу, да би по правој вјери и трудовима онијех, који за његову борбу с њим заједно Бога мољаху — небо задобио. А да би се црквама, које су му на сусрет изашле, одужио, послао им је посланице из којих је капала захвалност духовна са молитвама и ободравањем. Али кад је видио, да му сви добра желе, побоја се, да љубав браће не би настојање његово, да ка Господу пође, сломила, кад су му красна врата мученништва отворена, те је писао цркви у Риму; а шта јој је писао, ту је изложено.

[У посланици својој *Римљанима* изражава жељу свети Игњатије, да вјерне види; уповорава их, да не покушавају да га од мучења спасу, већ шта више да се моле Господу, да осим њега и друге мужеве на мученништво ободре. Моли их, да га пусте, да постане пленом дивље звјеради, да би тако постао хљебом Христовим. Жели умријети, јер ће смрћу прави живот наслиједити; жели мријети, јер му је љубав

разапета; њега не занимају пропадљиве ствари, нити сласти овога живота, хљеба Божијега хоће, жели да окуси хљеб живота, а то је тијело Исуса Христа; хоће пиће Божје, крв Христову, која је непропадљива љубав и вјечни живот. Моли вијерне, да се у молитвама сјећају сирске цркве, и поздрављајући их закључује посланицу, наводећи, да ју пише IX. дана прије Календе мјесеца Септембра (т. ј. 24. августа. — Преводилац.]

V. Пут из Смирне у Рим.

Пошто је дакле по својој жељи писмом својим примирио браћу у Риму, што су се опирала, отисне се од Смирне — јер га војници тјераху, да би похитао на јавне игре у великом Риму, гдје ће на очиглед народа предан дивљој звјеради постићи вијенац борбе — и приспје у Тројаду. Одавде буде одведен у Напуљ и преко Филипа прође Македонију, па и онај крај Епира, који код Епидамна (или Аполоније) лежи; нашавши за тим у Приморју лађу, наљезе на јадранско море, а одатле ушавши у Тиренско пређе разна острва и и градове. Кад се светом мужу указа град Потиоле шћаше изаћи на копно, јер је хтио по трагу св. Апостола Павла ступати. Но како му није било могуће, јер је навалила силна бура, која је ударала на бок лађе, то је само славно блажену љубав браће онога мјеста и тако даље отпловио. И тако пловљасмо даље уз повољне вјетрове дан и ноћ; ми дакако нерадо, јер ћемо се са нашим праведником скоро растати, док је то њему, како је хтио, да се од свијета одлучи, било по вољи. С тога кад је приспио у пристаниште римско, те се примицао крај одвратним играма, војнике би свако затезање љутило, па кад би журили, епископ би их с весељем слушао.

VI. Игњатије постаје жртвом дивље звјеради у Риму.

Одоше дакле од такозване Луке (била се наиме већ раширила вијест о светом мученику). Састајасмо се с браћом, пуном страха и весеља; радоваху се наиме што их је Бог удостојио састанка са Богоносцем, а страх владаше с њима, што се такви муж на смрт води. Но он је неке, који у жару своме говараху, да ће умирити народ, да не тражи пропаст праведника, опоменуо, да се смире. Пошто је ствар духом брзо схватио, поздрави све и замоли од њих са више ријечи него што је у посланици: праве љубави и посавјетује их, да му не сметају што се жури Господу; и пошто су се сва браћа на кољена спустила, а он се помолио Сину Божјем, за цркву, за конац гоњења и за међусобну љубав браће, одмах буде у амфитеатер одведен. Ту буде с мјеста унутра бачен — по од давна издатој заповијести ћеса-

ревој — а игре имале су се баш свршити (јер бијаше, како мишљаху празник, који се латински назива тринаести дан, на који се [Римљани] скупљаху). Бачен је (пак) пред звјерад крај храма. Жеља св. Мученика Игњатија с мјеста се испунила, како је написано: жеља праведнога примљена је, и сконча онако, какви је свршетак себи прије у посланици својој зажелио. Остали су само тврђи дијелови св. моштију његових, који су у платно замотани и у Антиохију однешени, те су као неоцјењиво благо ради љубави мученикове светој цркви остављени.

VII. Игњатије се појављује некима у сну.

Ови догађаји десили су се тринаестога дана прије календе јануара то јест двадесетог децембра, када су по други пут били римски конзули: Сура и Сенецио. Ми, који бијасмо очевидци овога призора, како смо сву ноћ у сузама провели и на кољенима топло Богу се молили, да нам, који смо се због тога догађаја препали, извјесности дарује — мало задријемасмо. У том једни одмах видјеше блаженог Игњатија, гдје нас стојећи до нас, грли; други опет, гдје се моли за нас, па опет други гдје га облива зној, као да се са тешког посла вратио и гдје стоји уз Господа. Када смо ово са великом радости угледали и сновиђење једни другима саопштили, благодаримо Богу, даваоцу свијех блага и светога мужа блаженим огласимо. Уједно се радовасмо, што смо у вријеме његовог мучења били заједно, те засвједочисмо нашу заједницу са јунаком и племенитим мучеником Христовим, који је поразио ђавола и по жељи својој, која је из љубави спрам Христа потекла, скончао у Исусу Христу, Господу нашем, по коме и с којим нека буде слава Оцу и сила са светим Духом до вијека. Амин. — (Види: Patrum apostolicorum opera. Addidit Car. Jos. Hefele. Tubingae 1855. страна XXXIX.—XLI. LXIX.—LXXIV. и страна 245.—255.*)

О времену постанка црквених одежда.

— **К. С – на**. С руског **Драго К. Урошевић**, свештеник. — [Сребреница.]

(Свршетак.)

Не признајући, да је било какве принципијелне разлике до краја другог вијека у употреби међу богослужбеним и свјетовним одијелом, ми се тим више не можемо сложити с Боком, да су представници црквени од времена апостолског употребљавали при богослужењу одијело, које је било начињено од скупоцјене материје (од скупоцјене вуне и

*) Види и расправу Лазара Богдановића свештеника, под насловом: Апостолски мужеви. Б.-Х. Источник. 1892.

свилене материје) за разлику од свог свагдашњег одијела, као и од одијела осталих хришћана[1]). Може бити, да су по неки представници, који су били богатији и из виших сталежа, и носили више или мање раскошно одијело, — али сё то не може рећи за све представнике цркве, не у опште. Као и сви хришћани у опште, тако су исто и свештенослужитељи морали очувати у свом домаћем одијелу: скромност и простоту[2]). Раскош се на против осуђивала и сматрала као противна духу хришћанском[3]). Климент Александријски управо и говори, да „Педагог“ допушта хришћанима да носе само „просто“ одијело[4]). — Све што се већом или мањом вјеродостојношћу може рећи у погледу материје богослужбеног одијела, то је, да је за то понајприје служио лан, али никако свилена и разнобојна тканина. Употребу ових посљедњих Климент Александријски осуђује код свију хришћана у опште а папа Силвестар (314. г.) установио је, да се при свештенодјејствовању употребљују само оне одежде, што су начињене од лана, а не од свилене и разнобојне (шарене) материје[5])

Што се тиче боје одежди, које су употребљавали представници црквени при богослужењу, може се усвојити за најистинитије, да је у то вријеме, као и у доцнијим вијековима, била — бијела боја. Али се и она не може сматрати као искључива боја (црквених) богослужбених одежди. Бијела је боја била подесна и врло згодна и за одијело свију хришћана у опште, и она је била боја не само богослужбеног, него и обичног свјетовног одијела, — као што нам о томе свједочи и Климент Александријски[6]).

Једном ријечи, црквено одијело у смислу богослужбених свештених одежди није се — по нашем мишљењу — до краја другог вијека ни у чему разликовало од обичног свјетовног одијела.

Вријеме, кад су се одежде, што су их употребљавали свештеници при богослужењу, по своме назначењу одијелиле од свагдашњег одијела, т. ј. које су се сматрале као одежде свештене, искључиво цр-

[1]) Bock Cit. op. B. I. s. 420.. 421., 422.

[2]) Клим. Алекс. „Педагог“ књига II. готово цијела X. гл. прев. Н Корсунског стр. 219—231.; књ. III. гл. II; прев. Корс. стр 320.

[3]) Мат. VI. 26.; Лука XII. 22., 23. Јак, II. 2—7.; V., 1—5.; II. посл. Клим. Римског 1. гл. 4—6. (Спом. ст. хр. писм. у р. прев. д. 2-ги стр. 172—174.) Паст. Јерм. књ. I. вид. 3. гл. 9. (тамо на стр. 244.); књ. II. заповједи: 2-га (стр. 255) 8-мa (стр. 267.) 11-та (стр. 274.) 12-та [стр. 277.)]; књ. III. подобија: 1-во (стр. 282), 6-то (стр. 296). Клим. Алекс. „Педагог“, књ. II. гл 3. у прев. Корс. стр 147; гл. 10. стр. 217, 219—231.

[4]) Клим. Алекс. „Педагог“ књ. III. гл. II. [прев. Н. Корсунског стр. 295.] срав. књ. II. гл 10. стр. 222.

[5]) Hic (Silvester) constituit, ut sacrificium alteris non in *serico* neque in *pannotincto* celebraretur nisi tantum *in lineo ex terreno lino procreato*. — Anastasius Bibliothecarius Cit. op у Migne Curs. compl sr. lat. t. 127. col. 1513—1514.

[6]) Педагог књ. II. гл. 10. [Прев. Корс. стр. 222]: за људе, који су невини и праведни у души пристојне су одијеће *бијеле* и просте; књ. III. гл. II. (стр. 295.): Педагог нам допушта да облачимо на се просто одијело *бијеле боје*; књ. III. гл. 11. (стр. 206.): на по се нама људима свјет. прилични *бијела боја*.

квене и које се не би смјеле употребљавати у обичном животу — највјероватније ће бити трећи вијек. У то се вријеме клир одијелио од вјерних и постао као засебни сталеж у цркви. Хришћанско богослужење развијајући се добило је мало по мало утврђеније опредјељење свога облика; мјесто богослужбених скупова, који су прије имали значај простог збора, сад се сматрало, као средиште засебног удружења црквено-богослужбеног живота и као такво имало је првенство над свјема другим зградама[1]); од свега је дакле најприродније, да се у то вријеме и породила мисао о установи свештеног, специјално-црквеног одијела и од тада се обичаје употребљавати при богослужењу такво одијело, које се раалику је од обичног, свјетовног одијела. Без сваке сумње, тај се обичај није могао на једном увести, већ постепено, те се према томе не може ни опредијелити вријеме његова постанка, — али је у другој половини III. вијека био више или мање распрострањен; у то се вријеме већ установила принципиелна раалика међу одијелом свјетовним и богослужбеним. За доказ овога служи нам наредба папе Стевана (257. г.) Он је између осталог установио и то, да свештеници и ђакони не смију употребљавати богослужбено одијело у свакдашњој употреби, већ само искључиво у цркви[2]). Тај је обичај без сумње постојао и прије папе Стевана, али се он могао нарушити, као што су и чинили неки свештенослужитељи, пошто није добио формалну законску санкцију и није имао обавезне силе. Такву је силу он добио од времена папе Стевана, који му је својом наредбом дао законску санкцију. — Од III. вијека почела се обраћати пажња на спољашњу љепоту богослужбеног одијела (одежди), по својој прилици за то, да би се сузбио сјај и блијесак незнабожачког култа, који је често пута повлачио за собом оне хришћане, који су били слаби у вјери. Од тога је времена дакле установљено да свештенство мора обавезно носити при свршавању богослужења бијеле одежде, које су биле сличне са раскошнијем народним одијелом. Тако Иполит, епископ у једном мјесту близу Рима (у др. пол. III. вијека) 37. правилом наређује „да сваки пут кад епископ жели свршавати тајну, треба око њега да се сабирају свештеници и ђакони, одјевени у бијеле одежде, које су мало боље украшене од обичнога одијела, а што је главно у чисте одежде“[3]).

---

[1]) П. Лебедев. Наука о прав. богосл. ч. I. стр. 32.

[2]) Hic (Stephanus) constituit sacerdotes et levitas, ut vestes sacratas in usu quotidiano non uti, nisi in ecclesia tantum. — Anastasius Bibliothecarius. Historia de vitis Romanorum Pontificum (Migne Cur compl. sr. lat. 127. col. 1391.—1392.) Разна читања тог мјеста у разним кодексима, на основу којих је Анастасије и састанио своју „историју“ и која ту приводи — незнатна су са сим.

[3]) Quotiescunque episcopus sacramentis frui vult, congregentur diaconi et sacerdotes apud eum, induti vestimentis albis pulchrioribus (vestimentis) totius populi, potissimum autem mundis. — [Krieg. Cit op. у Kraus'a у R.-Enc. B. II. s. 180.) Ср. ап. уставове к. 8. гл. 12.

Што је имало мјеста у III. вијеку, то је тим више добило јачу силу у IV. и доцнијим вијековима. Низ писмених свједочанстава свједочи, да се је тада готово стално утврдила разлика међу одијелом свагдашњим и богослужбеним, те је ово пошљедње увијек и било бијеле боје[1]) сматрајући се као одијело свештено, које није било у свјетовној употреби. Из живописа Јована Златоуста зна се, да је он, осјећајући да му се смрт приближује и желећи да сврши св. жртву, молио се у бијелим одеждама, које су биле достојне његова чина обукавши (метнувши) их на своје обично одијело и скинувши обућу почео свештенодјествовати. — Јероним у своме тумачењу на 44. гл. књига прор. Језекиља између осталога говори: „у божанственој религији друго се одијело употребљује при богослужењу, а друго у обичном животу[2]) — religio divina alterum habitum habet in ministerio alterum in usu vitaque communi[3]) И ако Јероним прави такву примједбу поводом старозавјетног одијела, које он ту описује, ипак он без сваке сумње, као што показује садашње вријеме глагола habet, своју примједбу примјењује и сличном хришћанском култу и ријечи његове имају толико исто значење за старозавјетно, колико и за новозавјетно богослужење. Јероним тумачи у чему се састојала разлика између свагдашњег одијела и богослужбеног у хришћанској цркви. Тако говорећи о томе, да је допуштено старозавјетним свештеницима скидати оне одежде, који су употребљавали при богослужењу, па да облаче друго одијело, он примјећује: „на тога ћемо се научити, да смо дужни улазити у „свѧтаѧ свѧтыѧ“ *не у оскврњеном од употребе свагдашњем одијелу*, него са чистом савјешћу и у *чистом одијелу* приступати тајнама Господњим“[4]) У апологији против Пелагијана, гледајући на ту околност „да је сјајно и украшено одијело противно Богу“ он говори „зар ће бити противно Богу, ако ја будем имао чисту тунику, када епископ, презвитер, ђакони и остали клирици при богослужењу буду имали бијело одијело (candida veste?)[5]). Из тога излази, да се у то вријеме литургичко одијело, будући бијело, чисто и више мање раскошно, разликовало од свагдашњег одијела по своме значају, т. ј. *могло се употребљавати искључиво само при богослужењу и није имало мјеста у свјетској употреби.* Није нужно доказивати, да се слична принципијелна разлика међу бо-

[1]) О црној боји спомиње се у нов. Теодора Чтеца први пут „који о архиеп. Акакију Константинопољском прича, да је он, (475. г.) бивши свргнут од стр. императора Василиска и Халкидонског сабора, обукао у црно и себе, своју катедру и пријесто. Hefele Cit. op. B. II. s. 156. Појава других боја у богосл. одежди, по свој прилици односи се на X. или XI. вијек. Hef. Cit. op. B. II. s 156—8.

[2]) Дј. бл. Јер. у руск. прев. чл. 11. стр. 274.

[3]) Krieg. Cit. op. y Kraus'a y R. Enc. B. II. s. 180, : cnf. Hefele Cit. op. B. II. s. 151. Martigny. Cit. op. p. 650. Binterim Cit. op. B. IV. Th· I. s. 195.

[4]) Дј. бл. Јер. у р. пр. ч. 11. стр. 273.

[5]) Дј. бл. Јер. у р пр. ч. V. стр. 187—8.

гослужбеним и свагдашњим одијелом одржала и у доцнија времена[1]).

Највјероватније је дакле, да је црквено одијело, у смислу богослужбених одежди, које се разликују од свагдашњег одијела, — постало у трећем вијеку. Од тога је времена литургично одијело будући у многоме слично са одијелом свагдашњим по својој спољашњој форми, почело се *принципијелно* разликовати од овог посљедњег, као свештено одијело по своме *предзначењу* (одређењу). Разлика и по *предспољашњој форми* утврдила се већ у доцније вријеме, једном ријечи: почевши од VI. вијека (највјероватније при крају VI. в.) па на даље почело се црквено одијело формално разликовати од свјетовног одијела као и *по форми* од обичног одијела, које су носили свештенослужитељи сразмјерно у доцније вријеме.

Слика племенитог човјекољупца.

(Еванг. Лучино гл. 10. стих 23—27)

по њемачком **Милан Поповић**, парох.

[Приједор]

Ако у ријечима Христовим: „будите савршени као што је савршен отац ваш небески", лежи наш позив, — у сличности с Богом наше највеће савршенство, — у што сви не сумњамо, то не можемо човјека више поштовати и претставити га љубазнијим, него ако га човјекољупцем назовемо. Као највернији пријатељ нашег рода Бог се је сам од почетка откривао. Он је створио човјека по својем образу и подобију, дао му је пуноћу духовне снаге, да се високо уздигне изнад свега, што се иначе чалави у видљивом свијету. Безбројни извори радости отворени су свима живим бићима, сви црпе и пију, сви постају „испуњени јелом и радошћу" и могу се своме бићу радовати; али само се човјек може свјесно радовати па док други само примају што садањи тренутак даје, он знаде срећне часове свог живота чврсто у успомени држати, а може и од оног, што се тисућу прије њега догодило, себи уживања створити, а може га и сами поглед још недоживљене будућности пријатно расположити. Створења, која обитавају на земаљском шару образују унутрашњи заплетени ланац, свак је неопходан члан, одређен да по својем начину допринесе, да живот и и спас напредује: али други пак слиједе неодољивом нагону без воље, а само човјек може испитивати и мјерити своје кораке, може по својој

[1]) Овамо се односе наредбе сабора IV. Картагенског и Карбонског, као и епископа Лава IV., а Рикулфа и Ратерија раније смо навели.

увиђавности и набору свој живот уредити, и премда и он сву снагу и моћ одозго добија ништавним се показује, јер: „Божјом сам милошћу то што сам!“ — али крај свега тога може се он уздићи до племенитог самопоуздања (Selbstgefühle): Твоја милост није узалуд на мени била!“ Изнад свију бића рађа се пријатно сунце, сви се окрепљују новим сјајним и топлим зрацима, и имају удјела у благословима, за које ви захваљујете тамној земљи; али само се човјек може у духу уздигнути до невидљивог и вјечног, који је свемоћном руком разапео небески чадор над нама, и пушта да нас сунце његово грије. Цвјетање и венење, живљење и умирање, све је то судба видљивог; само човјек носи непромјењиво у пролазној одјећи и кад једном у прах пређе, што је на њему од праха било, ипак његов бесмртни дух повраћа се Богу, Који га је и дао. Притеците у помоћ мојим ријечима драга браћо! Размислите о томе, о чему вам ја само слабо и непотпуно говорим, и разгледајте, шта се у вашој унутрашњости буди: високо изнад свега Бог је човјека поставио! Највећи и најистинитији човјекољубац јесте наш Отац небески. Али стога нека нико не каже да „Бога познаје и љуби, ако не љуби брата свога“. Тај пориче своје право достојанство, да живи слично Свемогућем и да се мало по мало њему уподобљава; тај се не труди да постане човјекољубац и као такав мисли и ради.

Захтијевање је јасно, драга браћо! Исус се више пута повраћа к њој као највишој и својски је мене на срце својима сад озбиљно, сад дирљиво. Али лебди ли нам она увијек пред очима? Је ли нам она доста света? Па јесмо ли многа радосна искуства стекли, да човјек озбиљно тежи висинама савршенства и да постане сличан најпламенитијем човјекољупцу, кога је земља видјела, Исусу Христу? Велик и заиста частан показује нам се човјек, ако га замишљамо као таквог, који се заиста уздиже изнад свију појава видљивог свијета; али жалосно је, ако се он више пута испод њих спушта. У срце човјечије небеска је мудрост усадила осјећаје саучешћа и љубави према његовом раду, али у страшној злоупотреби слободе своје човјек угушује тај природни инстинкт, он немилосрдно окреће леђа онима, који му у цијелом видљивом свијету најближе стоје, и ушљед порока, мржње и злочина постаје он не ријетко најнеспособнији и најпокваренији непријатељ оних, за које је позван, да их љуби и благосиља. Не можемо прећутати да изнимака има, али са болом у срцу констатујемо, да је већина таквих који лошим путем ходе. Данас ријетко сретамо онакве човјекољупце, какве је Христос хтио одгојити.

Племенит човјекољубац одликује се: 1.) саосјећањем, које не познаје тјесногрудих обзира; 2.) жељом да притече у помоћ (Hilfsbegierde) не бојећи се труда; 3.) храброшћу, која се не боји опасности; 4.) некористољубљем, које не рачуна; 5.) мудрошћу, која не занемарује дужности и позива и најпошље 6.) сталношћу, која ништа у пола не свршава.

I. Прави човјекољубац одликује се прије свега живим унутрашњим саосјећајем, које не познаје тјесногрудих обзира. „Кад је Самарјанин видио несретника, ражали се на њега". Његово сажалење дакле буди се, невоља јадног сиромаха у срце му продире. Хоћете ли рећи да је то природни покрет његовог срца. Не наражава ли се овдје још нешто корисно, нешто племените? свештеник и левит дају вам одговора. Њихов пут води их до ужасног мјеста, које потреса душу и срце сваког, али оно немилосрдне не потреса. Они пролазе поред њега хладно и без осјећаја, као да и нијесу ништа особито срели. Напротив Самарјанин се ражали на злостављеног. — Зар није ради тога мио души вашој и зар се не показује достојан вашег поштовања, већ због тог његова саучешћа? Он је осјећаје срца свога свете и чисте очувао, његовао их је и до тог степена изобразио, да га они уздижу изнад малих и тјесногрудих обзира. Путник је на Јерусалима изишао и пао у руке аликовцима. Пред њим лежи сав у крви један Јудејац, члан оне народности, која је становнике Самарјанске онако тешко вријеђала и презирала и још непомирљивије и од самих незнабожаца мрзила. Али човјекољубиво срце племенитог не познаје никаквих ни најситнијех обзира. Био Јудејац или Самарјанин, био странац или суграђанин, њему је свеједно у том тренутку, гдје гласно вапије невоља рањеног. На њега не обраћа пажње свештеник и жрец његове вјере, јер им је сасвим непознат, а може бити и нижем сталежу припадали „кад га је Самарјанин видио, ражали се на њега". Ево нам овдје праве слике племенитог човјекољупца, драга браћо! Његово срце куца према сваком топло, који га срета на великом путу од земље до у небо. Поглед на једног у великом степену сретног човјека нехотице га развеселава, — у том се састоји његова слатка потреба, „да се радује с радосним". Али ступи ли пред њега дубоко ојађени, који под стријелом оштре судбине уздише, тада он не познаје хладног питања: „Које је мој ближњи?" Да ли је несретник његовог знања и позива, или је у крвном сродству с њиме, да ли с њиме станује у једној домовини или пак једну вјеру исповиједа, да ли је он једном у срећним данима добро о њему мислио или га је може бити једном увриједио: сва та хладна размишљања он не познаје, чим га у нужди види, пун

је сажалења спрам њега. Изнад свију тјеснограудих обзира уздиже га његово унутрашње саосјећање. Таква учешћа прије свега мора и има само онај, који још носи на себи достојанство правог човјекољубца. Признати се мора, да је то учешће дар природе. Нехотице и често без свијести слажемо се с осјећајима других. Изненађује нас непријатна забуна, ако неко незграпношћу показује слабу страну, и ми се устрашимо, кад неко на једанпут у опасност дође, да пане с неке висине, или да га погазе помамни коњи; језа нас хвата, ако чујемо стењање мученика, па чак и кукњава мучене животиње болно нас узбуђује. Али те природне осјећаје треба васпитавати и његовати, ако хоћемо да буду благородни и оплемењени. Они се могу више и мање отупити, могу се сузбити тјеснограудим обзирима у врло уске границе, могу се изгубити, као што показује свештеник и Левит у јеванђељу. Али ко за друге ништа не осјећа — неће за њих ништа ни да учини. Стога пазимо марљиво на положаје, у које други брзом промјеном животном доспију: у положај несретника ми ћемо се у духу живо пренијети. Плаче ли овдје неутјешна супруга за преминулим пратиоцем своје среће, тамо тужна мати на гробу умрлог љубимца — ми ћемо на наше мужеве, на нашу дјецу њежан поглед управити; ах! како би лако могли и њих на гроб понијети. Ступимо ли у колибу јадног сиромаха и постанемо ли свједоци страшне оскудице: ми ћемо се ганути сјетити свагдашњег хљеба, што смо га досад безбрижни за храну уживали. Да човјек још живо осјећа радост и болове других, који су његовог рода, то је најмање, што се мора од њега тражити. Што човјекољупца човјекољупцем чини, то је нарочито оно саосјећање, које у своме искреном унутарњем учешћу не познаје малих обзира.

(Свршиће се.)

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Св. исповијед и причест. У очи празника св. Ваведенија приступили су св. тајни покајања наставници (свјетовњаци) и ученици српско-православног богословског училишта у Рељеву, а такођер и српско-православни ученици и ученице средњих и нижих школа у Сарајеву. Сјутрадан приступили су исти ученици св. тајни причешћа. Св. тајну исповиједи и причести обавио је у Рељеву прец. госп. *Јован Јокић*, парох сарајевски, а са осталим ученицима у Сарајеву њихови вјероучитељи.

Цариградска патријаршија.

Покушај за сједињење источне и англиканске цркве. Патријаршијски орган у Цариграду „Εκκλησιαστική Αλήθεια" издао је недавно сву преписку, коју је *Јоаким III.* садањи Патријарх, водио са *Фредериком* кантербуршким архиепископом у ствари сједињења цркве источно православне и англиканске. Осим овијех писама износи поменути лист и записник патријаршијског одбора, који је испитивао модалитете у ствари сједињења. На основу овога испоставља се, да је англиканска црква званичан корак у погледу сједињења учинила још 1723., а ту жељу касније год. 1866., 1867. и 1868. поновио је кантербуршки архиепископ *Хелбел Арчибалд*. Даље се садрже у записницима појединa мишљења и назори у погледу сједињења, примјећени од бившег патријарха *Константина V.* и кантербуршкога архиепископа као и салсбуршког епископа. На основу овијех преговора састављо је салсбурши епископ кратак катихизис енглеске цркве, у коме је изнио сва она питања, у којима се источна и англиканска црква разилазе. Оваквијех питања има пет. Записник се завршује овијем ријечима: „Пошто ће поглавице обје цркве наставити даље преговоре, одбор није у стању изрећи свој задњи суд".

У Бугарској.

Синодална палата. Св. Синод поднио је молбу министарству просвјете и и вјерских дјела, да се у будућем државном бижеу предвиди и установи сума за градњу Синодалне палате. Када се нова зграда изгради онда би данашња синодална зграда остала за софијску митрополију.

Зграда богословског училишта у Софији. Како је зграда богословског училишта Самоковског доста незгодна како са гледишта хигијенског, тако и са научно-васпитног, то је св. Синод поднио молбу на министарство, да се достојна зграда за богословско училиште подигне у Софији. Предлог је министарство у принципу усвојило.

Православни у Јапану.

Православни храм у Кеото. У Кеото — у Јапонији доградује се св. православни храм. За свећеника истоме храму одређен је из средине јапанског православног свештенства отац Симеон Мии. Поред храма подиже се уједно и женско духовно училиште.

На далеком западу.

Православни храм у Буенос-Ајресу. У Аргентинској републици у граду Буенос Ајресу довршен је и доготовљен православни храм. Посвећен је у част св. Живоначалне Тројице дана 23. септембра т. г. Настојатељ цркве је протојерej К. Изразцов. Храм је необично лијеп, а грађен је у чисто московском стилу.

Црква у Енглеској.

Црквени приходи у Енглеској. Како је познато, енглески је народ врло религиозан. Енглеска вјерска удружења имају грдан приход. По званичној статистици годишњи приход *Curch of England-a* (енглеска црква) од самога капитала износи годишње 115,080.000 круна, а прошлогодишњи добровољни прилози

износили су 150,120.000 круна, дакле цио приход износио је двјеста шездесет и пет милиона и двјеста хиљада круна. *Велика војска слободних цркава* путем прилога и милодара добива годишње отприлике 150,000.000 круна. Приход *баптиста* је 2,000.000 круна. Доходак пак *Веслејанаца* даде се испоставити из њихових издатака. Веслејева црква издаје годишње најмање 30 мил. круна. Само на зидање и оправљање капела троше годишње до 5 мил. круна. У току пак пошљедњих 10 година на те сврхе утрошили су око 200 мил. круна. Приход *пресвитеријанаца*, којих у Енглеској нема више од 858.000, износио је прошле године 5,230 000 круна. 120.000 енглеских чивута троше само на своју сиротињу, годишње 3,000.000 круна. Укупно оде у *Енглеској* на вјерске сврхе годишње 380 мил. круна. У *Шкотској* и *Ирској* пак 120 милиона круна.

Разно.

Најстарија библиотека на свијету. Професор Уајтбурског свеучилишта (у Пенсилванији) Хилпрехт недавно је открио важну старину. 11 година се бавио ископинама у Нипуру, првој престоници Вавилоније. У ископинама нашло се 30.000 свезака књига, које су поникле на 4—5000 година прије Христа, дакле у времену Аврамову, и која свједоче о образованости, која је ишчезнула прије 60 вијекова Међу тим књигама налази се географских, религиозних, хронолошких таблица, прометних и трговачких уговора, планова, пјесама, рјечника, једном ријечи — документи од неисказаног историјског значаја. Сви састави очувани су добро, јер су написани на таблицама од иловаче. Проф. Хилпрехт извадио је већ 18.000 свезака, а држи да ће бити још 10—12.000, које се датирају нарочито 228. годином до нашег рачунања, дакле у времену кад је Нипур као престоница Халдеје разрушен.

Књижевне биљешке.

— У Риму је почео излазити ове године научни часопис „Oriens Christanus, Römische Halbjahrshefte für die Kunde des christlichen Orients“ под редакцијом познатога сиријолога дра А. Бауштарка. Поглавита задаћа овога часописа биће, без икакве споредне тенденције, проучавање хришћанске литературе и вјештине на Истоку, испитивање црквене историје, литургије и црквеног права на Оријенту. Но орган објављивање и оријенталне, грчке и *словенске* текстове и споменике хришћанско-оријенталне вјештине. Орган овај излазиће два пута годишње: крајем јуна и крајем децембра. У првој књизи биљежимо расправу проф. Стржиговскога, ваљалог знаоца византијских вјештина „Sophienkirche in Salonik, ein Denkmal, das für die Wissenschaft zu retten wäre“.

Нове књиге и листови.

Календар Матице Српске за год 1902. са сликама. Нови Сад 1901. 8-на. Стр. 160. Цијена 1. К. — *Књиге за народ.* Издаје Матица Српска из задужбине

Петра Коњевића. Св. 93.: *Мали пчелар.* Кратко упутство за пчеларе. Написао Иван *Машировић.* Св. 94.: *Св. апостол Павле,* живот му и рад. Написао Милутин *Јакшић.* Св. 95: *Занати, занатлије и наш народ.* Написао Љубомир *Јовић* I. свеска. Св. 96: *Косово.* Нар. песме о бој у на Косову 1389. г. За народ и школу приредио Тих. *Остојић.* Св. 97.: Симо *Матавуљ*: *С мора и планине.* Приповиједке. Свакој од ових свезака цијена је 20 потура.

Књижевни радови изабраног скопљанског митрополита Фирмилијана. Књ. IX. Уџбеници и Хришћански дом. Ср. Карловци. Српска манастирска штампарија 1901. 8-на, стр. 234.

Павле Поповић: *О Горском Вијенцу.* Садржај: Увод. I. Грађа, II. Предмет, III. Радња, IV. Карактери, V. Дикција и прилози. Издавачка књижарница и штампарско-умјетнички завод *Пажера и Кисића* у Мостару 1901. 8-на. Страна 234. Цијена 2 кр. или 2 динара и 50 пара.

Крштаци и Крсна имена у Сарајеву и т. д. издао: *Михајло Милановић.* Прво издање. Књига прва. Прва српска штампарија Р. Ј. Савића. Цијена?

Овијех дана изишла је из штампе горња књижица на 32 стране мале 8 не. У њој ћемо наћи по реду грађанског календара изложене светитељске и друге празнике са набрајањем породица и особа, које те празнике као своја крсна имена славе. За град Сарајево подијељени су свечари Сарајлије и странци у двије групе.

Кад је издавалац узео себи труда, да све свечаре попише, морао је а и требао не само презиме, него и име сваког домаћина назначити, јер поред многобројних једнаких презимена, нарочито у Сарајеву није могуће погодити, која је управо та породица, која извјесног светитеља слави. Осим тога ради лакшег прегледа ваљало је крштаке у азбучном реду набројати, односно на крају књиге регистар закључити. Истина да би у том случају више труда требало уложити, али би тај труд са ваљаности дјела био награђен. Примјетили смо и неке погрјешке у ознаци занимања неких крштака.

Радо признајемо ревност издавача; ну како нам оне ријечи насловне стране „књига прва“ и „прво издање“ дају права закључити, да ће се дјелце продужити, то у интересу опште ствари захтијевамо, да при градњи другог издања узме уобзир наше замјерке. Упозоравамо издавача, који је као прилог штампао неке светитељске тропаре на крају књиге, да: й и ѝ није свеједно, дочим он конзеквентно ставља оно прво у мјесто овог другог. Иначе нека је ова књижица сваком, ко се за свечарства интересује од наше стране препоручена — нк —

Јавне благодарности.

Благородни господин Рифатбег Багдади великопосједник у Жепчу, извољео је потписаној општини у сврху градње српско православне цркве поклонити у 1900. години, једно своје у Осову лежеће земљиште у површини од 1 дунум 280□. метара. у вриједности 200 круна; а ове године извољео је поклонити 10 великих храстова из своје сопствене шуме у вриједности од 100 круна.

Поптисана општина сматра себи за угодну дужност племенитом даваоцу који је и овом згодом изсвједочио своју наклоност и симпатију према народу српском

изразити овим најтоплију благодарност, желећи да ријетки примјер овог честитог сугрђанина послужи на углед и осталој браћи других вјера, и да му зато свемогући Бог хиљадито накнади.

Предсједник.
Никола Николајевић
парох.

Благородној госпођи удовој Марији М. Јовановић у Жепчу, која је извољела овој цркви поклонити двије рипиде у вриједности од 70, круна.

Потписана општина сматра себи за угодну дужност благодарити племенитој дародавателици, која је и овом приликом засвједочила своје добро срце; у нади да ријетки примјер ове српкиње, која се је сјетила наше свете православне цркве, те оставила у њој вјечиту успомену и код других одзива наће, желимо да јој дар њен свемогући Бог хиљадито накнади.

Из српско-православне црквено-школске сједнице држане у Жепчу 7. маја 1901. године.

Предсједник.
Никола Николајевић
парох.

Благородни госп. Азизбег Имамовић велепосједник у Жепчу, извољео је потписаној општини у сврху градње српско-православне цркве поклонити из свога мајдана 100 кубика камена у вриједности по 40 х. т. ј. 40 круна.

Потписана општина сматра себи за угодну дужност племенитом дародавателю који је и овом приликом засвједочио своју наклоност и симпатију према народу српском изразити овим најтоплију благодарност, желећи да ријетки примјер овог честитог сугрђанина послужи на углед и осталој браћи других вјера, и да му зато свемогући Бог хиљадито награди.

Из српско-православне црквено-школске сједнице држане у Жепчу 7. маја 1901. године.

Предсједник:
Никола Николајевић
парох.

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 1672. ех. 1901. 2—3

Едикт.

Позива се Спасоје Вучковић из Сочице, чије се боравиште за сада незна, да се до 1. фебруара 1902. год. потписаном духовном суду усмено или писмено пријави, пошто ће се бракоразводна тужба, коју је супруга његова против њега због алонамјерног раскидања брачне заједнице овдје предала, и без њега, односно са његовим уреда ради постављеним заступником у претрес узети.

У Сарајеву 1. новембра 1901.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 1500.
Реф. I. ех. 1901. 3—3

Едикт.

Позива се Ђорђе Костић, калајџија из Високог, сада незнаног боравишта, да се потписаном духовном суду до 1. јануара 1902. год. лично или писмено тим сигурније пријави, што ће се иначе од стране његове супруге против њега подигнута бракоразводна парница и без њега повести, односно са његовим уреда ради постављеним заступником, окончати.

У Сарајеву 4. октобра 1901.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 1486. Реф. I. ех 1901. 3—3

Едикт.

Позива се Марица рођ. Ђуровића, која је свога законитога супруга Симу Крстановића из Травника у грјешној намјери напустила и негдје у свијет отишла, да се до 1. јануара 1902. год. потписаном духовном суду лично или писмено тим прије пријави, што ће се у противном случају од њеног напуштеног супруга против ње подигнута бракоразводна парница повести, те и без ње, односно са њеним уреда ради постављеним заступником окончати.

У Сарајеву, 4. октобра 1901.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Исправак. У прошлом броју 21. нека се ове погрјешке исправе: Стр. 482. ред 6 одозго мјесто: „интелектаулне“ треба „ителектуалн“ стр. 486. ред 5. од доле мјесто: „ослободити“ треба „ослабити“.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића, Сарајево.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 15. децембра 1901. Бр. 23.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: свињел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 1800./1.

Окружница.

Пречасном парохијском свештенству и свему српско-православном народу митрополије Дабро-босанске.

О склапању бракова и о дужностима свештенства при свршавању ове врло важне гране пастирске службе наше, издане су овом АЕМ. Конзисторијом парочите и прилично исцрпне наредбе, којих се свештенство и благочастиви народ наш строго држати има.

Од тијех наредаба споменућемо само најважније, наиме: наредбу од 14. новембра 1894. бр. 2745 („Источник бр. 12. 1894.) и ову од 9. априла 1899. бр. 1110.

Овим наредбама упућено је свештенство и вјерни нашн довољно, како им у даним приликама поступати ваља.

Уз пркос тијем наредбама, које су на јасну слову и духу постојећих црквених и црквено-грађанских закона основане и издане, догађа се често, особито у најновије доба, да свештенство наше мимо претпостављене окружне протопрезвитере, а вјерни опет мимо своје надлежне парохе управљају на нас лично и на нашу епархијску конзисторију непосредно разне списе, попајвише молбе, ради разрјешења од извјесних брачних сметња; понекад пожурују односна рјешења путем брзојавним, без свакога разлога и смисла, тако, да се

ови предмети мјесто брже, још спорије ријешити морају, с тога, што пожурнице брзојавне задају овдје у средишту управе црквене још више посла и забуне, особито онда, кад се на њих разјашњења каква брзојавом траже, а добити не могу.

Да се овом непоретку у отправљању званичних дјела цркве и народа на пут стане, нашли смо за потребито, да се горе споменуте наредбе консисторијалне свештенству нашем на памет приведу и православном народу на ново у цркви прогласе, с тијем додатком, да ће се свака и цигла молба, преставка или тужба, парочито у брачним стварима, које нам од парохијалних свештеника мимо окружне протопресвитере, а од вјерних мимо једне и друге непосредно поднешене буду без успјеха неријешене натраг вратити или међу акта ставити.

Телеграфске пак молбе и пожурнице, које смо наредбом од 6. фебруара 1896. бр. 643. („Источник“ бр. 3. 1894. стр. 81.) забранили, неће се никако у обзир узети, макар ти одговори од дотичних молитеља унапријед плаћени били.

Саопштавајући ово пречасном свештенству и љубазним вјерним својим, препоручујемо очински, да се одселе свако у свом звању и односењу горе наведених наредаба у равним званичним приликама придржава и наређења и упутства у истима садржана по дужности својој тачно и савјесно извршује.

Сарајево, 13. децембра 1901.

АЕ. и Митрополит Дабро-босански
Николај с. р.

Српско-православна Митропол. Консисторија Бањалучко-бихаћка.

Број 1142

Свима протопресвитерским, а путем истих и парохијским звањима.

Пошто је ова епархијска власт одлучила, да изда шематизам новоустројене митрополије бањалучко-бихаћке, из кога би се могло видјети стање ове дијецезе крајем прве године њеног опстанка, позива се сво подручно свештенство путем протопресвитерских звања, разумјевајући овдје и дотичне манастирске управе, да до краја ове календарске године путем надлежног протопресвитерског звања поднесе свако парохијско звање, односно манастирска управа овамо слиједеће податке:

Ко стоји на челу протопрезвитерата и сваке парохије; је ли стално или привремено намјештен (као протопрезвитер или надзиратељ, односно као парох или само као администратор); има ли (капелана) помоћника, свештеника и ђакона у парохији; кад је сваки тај

свештеник рођен, какве је школе гдје и када свршио, кад и од кога је рукоположен за ђакона, пресвитера, односно произведен можда за протопрезвитера; да ли је члан свештено-удовичког и мировинског фонда или не; да ли је одликован и како, од црквене или земаљске грађанске власти; колико има годишње прихода из парохије и какве врсте је тај приход (у нарави или у новцу); да ли прима субвенцију из земаљских средстава и колико; да ли има парохијални или сопствени дом, ако нема парохијског дома, да ли прима у име станарине што у новцу, и ако да, од кога односно из којих извора; има ли у подручју парохије умировљени који свештеник, ако има његово име и презиме, добија ли мировину, односно издржавање, од кога и на који начин, односно у ком износу и кад је који умировљен; је ли течајем 1901. године умрьо који свештеник дотичне парохије, ако јест, када, име и презиме његово и је ли био члан свештеничко-удовичког мировинског фонда, ако јест, колику мировину ужива његова удовица с евентуалном му заосталом дјецом? Гдје је сједиште протопрезвитера, односно пароха и администратора парохије; гдје је сједиште надлежне котарске власти, поште и брзојава; из којих се села састоји његова парохија, колико има у сваком том селу и колико у цијелој тој парохији домова и душа, и то колико мушких, колико женских; колико има брачних парова, колико дивљих бракова, колико смијешаних, колико је од ових склопљено у православној а колико у римокатоличкој, или протестантској цркви; колико има несложних супружких парова; колико је било у текућој календарској години случајева: смрти, рођења и вјенчања, колико је било промјена вјерозакона и каквих (из православне у друге вјероисповијести и обратно); од када се у парохији воде редовно матице? Колико у парохији има црквa и капела, гдје је парохијална, а гдје филијална црква и капела, кад су цркве сграђене, да ли су осијештане и од кога, коме су посвећене, у каквом се стању данас налазе и да ли су свабдјевене са потребним књигама, одеждама, сасудима и утварима? Број ваншколске дјеце, која похађају ваншколску наставу и с каквим је успјехом похађају; да ли парохијани радо шаљу дјецу на ту наставу или не, гдје се иста настава одржава? Дали у парохији има устројена црквено-школска или само црквена општина, је ли иста устројена и како; је ли дотични орган од више власти потврђен и када; постоје ли правила каква за управу црквено-школским имањем и ако да, гдје се иста чувају односно налазе; ко јој је предсједник; да ли општина каквих некретнина има и у којој риједности, имали готовог новца и гдје се исти налази; има ли тражбина код приватних лица и да ли су исте осигуране, ако јесу на који

начин; има ли општина другог покретног иметка осим новца, на чега се састоји и колико вриједи, колики је годишњи приход, а колики расход општински, из чега се поглавито приход добија, шта вриједи читав општински иметак; има ли и колико у парохији српских вјероисповједних и комуналних основних и средњих школа; кад су исте отворене, колико православне дјеце похађа сваку дотичну школу; ко је вјероучитељ у свакој тој школи и шта добива годишње плате, односно хонорара за катихизацију; име и презиме, година рођења и свршене науке и плата учитељских сила на вјероисповједним српским школама; да ли је надзирање српских народних школа осигурано; имају ли оне своје фондове, какве и у којој вриједности; да ли у парохији постоји друга која заклада или фундација?

Манастирски управитељи имају осим напријед реченог још да поднесу овамо у облику чланака историју, или народно предање о постанку манастира да опишу све старине, које би се у манастиру нашле као: рукописне књиге, сребље, старе сасуде, и у опће све оно, што је важно због своје старине и може послужити за неки историјски доказ. Осим реченог управитељи су дужни да поднесу на горњи начин извјештаје о данашњем имовном стању манастира уз подробан опис свих зграда манастирских као и уз тачну назнаку земљишта манастирског и по његовој правној природи и по његовој површини; да ли братство прима плаћу, какову, ако да, колико у новцу или у парави.

Позива се даље свештенство, да овој конзисторији поднесе овамо и све могуће историјске биљешке, или народно предање (гдје не постоје никакве писане биљешке), како о својим старијим црквама парохијским, тако исто и оним црквама или манастирима, који се налазе у рушевинама, а у народу живи предање о истима и на пошљетку да опише све старине: као старе књиге, грбове, печате и остале знамените ствари, које би се налазиле у подручју дотичне парохије.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 5./18. новембра 1901.

Евгеније,
Митрополит.

Српско-православна Митропол. Конзисторија Бањалучко-бихаћка.

Број 1266.

Свима подручним протопрезвитерским звањима.

Обзиром на то, што путем подручних протопресвитерата свих звања стижу овој епархијској власти и од странака и од подручног

свештенства врло често тако нејасни и неразумљиви поднесци, да се о њима због нејасноће те не може овдје никакво рјешење донијети, већ се мора у ту сврху искати одавде објашњење и допуна таквих поднесака, који су путем протопресвитерског звања овамо ишли и овамо су просто на даље поступање без икаквог објашњења пропраћени, налаже се овијем свима подручним протопресвитерским звањима да имају сваки поднесак, који им стигао или предан буде у сврху пропраћања овој епархијској власти, најприје помно и марљиво проучити и са сваке стране испитати, па ако је исти поднесак такови, да се о њему не би могло овдје рјешење ма из ког разлога донијети, да имају исти поднесак повратити најприје странци односно дотичном свештенику на поправак, надопуњење и објашњење у правцу, што га протопресвитератско звање назначило буде; и да тек тако исправљене поднеске овамо вазда с потребним својим стварним објашњењем и мнијењем, како је то већ наређено окружницом сарајевске конзисторије од 22. јануара 1882. бр. 45, на надлежно званичење приказивати имају, како би се на тај начин с једне стране потребама странака и подручних парохијских звања, што прије удовољити, а с друге стране излишно и бескорисно пискарање избјећи и уштедити могло.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 5./18 новембра 1901.

Евгеније,
Митрополит.

Јован Рајић.

Једанаестог децембра ове године напунило се равнијех сто година, како је у манастиру Ковиљу (Бачка) склопио за навијек очи своје велики и неуморни радник, писац и састављач многих богословских, историјских и забавнијех дјела: архимандрит *Јован Рајић*. Својом великом марљивошћу и ученошћу стекао је признања већ код својих савременика, а најбољи одјек признања тога опажа се у опису живота Доситија Обрадовића, са којим почиње свежа струја новога живота подухватати. Затворен у своју скромну собицу, а потом у манашку ћелију, радио је Рајић неуморно, изазиван из ње у каквој само озбиљној ситуацији, у којој би се црква православна налазила. Отклонивши ученошћу својом искрене тешкоће, вратио би се сломљен и разочаран опет натраг међу своја четири осамљена зида, не напавши

хвале и признања управо код оних, који му то највише дуговаше. И настајао је и опет лагани, тихи рад, прекидан само напуреношћу душевних сила и бригом за одржање оронулог здравља. То су двије црте, које се за пошљедних година испуњавају у животу ученога архимандрита, но ипак свеудиљ надјачава она прва, потреба за радом, која бјеше животни елемесат овога неуморног радника.

Рођен год. 1726. у Ср. Карловцима доби Рајић прво образовање своје у мјесту рођења свога, у коме је тада потреба за образовањем нашла добра представника у лицу митрополита Вићентија Јовановића, који, ударивши трагом свога претходника Мојсија Петровића, рештаурира школу у Карловцима, добивши из Кијева учитеље, а међу њима поглавито Манојла Козачинског. Али жеља за науком вукла је младога Рајића даље, те он крену у Коморан, потом у Шопрон. Примивши прве елементе образовања од руских учитеља, природно је било да је његов поглед био управљен на Кијево, те гоњен жудном жељом за науком, крену без икаквих средстава пјеше у Кијев. Ова његова жеђ за науком и патње ради тога најбоље се огледа у писму митрополиту Стратимировићу: „Напаче егда разсѣждаю кѣдѣтельнѣйшее в' чѣжихъ странахъ странствіе мое наѣкъ ради, в' нихъ же ѣкw странникъ никакевымъ помощи изъ отечества нѣмый, гладъ и наготѣ четиринадесѧтъ лѣтъ претерпѣхъ, все старанїе полагам къ намѣреномѣ достигнути концѣ, еже къ скѧдїенымъ Богословіи вѣдѣнію по мѣрѣ моей овѣчитися вѣдѣщъ что отечество мое въ томъ напаче wскѹдѣваетъ (види „Бран. Коло бр. 44 за ону год.) Ту у Русији кристалише се његово богословско знање поглавито под утјецајем списа знаменитог епископа новгородског Теофана Прокоповича, чија је дјела ексцерпирао, а доцније и преводио. Ту у Кијеву читајући разна историјска дјела мора да је поникнула у њему идеја, да из таме и мрака истргне прошлост српску и да је од заборава спасе.

Вративши се у Карловце 1757. године и не добивши мјеста, које је желио, врати се натраг у Кијев, па наскоро за тим упути се у Цариград, а оданде у Свету Гору у задужбину Немањића, Хиландар. „Разсѣждам, пише он митрополиту Стратимировићу, ѣко вси народи своего племене древности и поведенїѧ пишутъ, едины токмо мы в' окомъ терпимъ скѹдость. Тогw ради и семѣ недостатѣ елико возможно вѣдѣтъ спомощи потщахсѧ, и тогw ради съ великимъ трѹдомъ и опасностїю живота чрезъ тѣрцинѣ пройдохъ, изискивам къ тамошнихъ странъ монастирей нашихъ древностей таковихъ, изъ конхъ и Ѳѣерита вчинихъ за вѣдѣнїе Исторїю“ (l. c.). Штета је грдна што неповјерљиви калуђери атонски не хтједоше Рајићу показати све старине, које ће послије многи страни путници да проучавају, а поред тога уз добар поклон и да изнесу

на страну, те данас те старине красе многе велике библиотеке европске. Но заслуга је Рајићева, да је он први у Хиландару нашао и кашње у својој историји употријебио животе краљева и архиепископа српских од АЕ. Данила II., сада добро познатог старог српског писца похвалних житија из прве половине XIV. вијека. Вративши се већ 1758. г. дома би постављен у Карловцима за учитеља на тамошњој школи, но Рајић се због разних неприлика не мога ту више од три године задржати, него оде у Темишвар, гдје је спремао младиће за свештенички чин и писао своју историју. На позив бачкога владике Мојсија Путника пређе у Нови Сад за учитеља „Духовне Колегије", гдје поред званичних дужности довршн историју и велико богословско дјело у пет томова. Године 1770. позове Рајића митрополит Јован Ђорђевић, да се прими звања коректора за славенске књиге, које су се имале штампати у Бечу, но Рајић ради слабога здравља одби ту понуду, навукавши на се гњев и нерасположење митрополита. Но с друге стране опет имађаше Рајић пријатеља у лицу епископа Путника, који га на његову жељу закалуђери у мају 1771. у манастиру Ковиљу, а већ те исте године произведе га на степен архимандрита Ковиљског. Узалуд је митрополит Ђорђевић протестовао против овог Путниковог поступка. Јован Рајић оста и на даље архимандрит, клонећи се јавног живота и пословања, те ради тога није ни настојао да дође до епископског достојанства.

Рад Јована Рајића распада се на три групе: на богословску, историјску и забавну. Његово богословско знање и темељита спрема, коју је постигао у Кијеву, огледа се поглавито у питању Катихизиса, када се 1774. енергично латио састављања ове тако важне приручне књиге, те тиме осујетио увођење познатог Канизијевог Катихизиса. Из његова Катихизиса учили се православљу читави низови генерација, те је тиме учинио Рајић велику услугу светој цркви православној. И да није ништа друго написао већ би и тим самим радом осигурао Рајић себи трајан спомен у историји просвјете српскога народа.

Између осталих богословских радова споменућемо још огромно дјело „Θеологическое тѣло" у пет томова. Дјело ово највише је извод и пријевод из богословских списа Теофана Прокоповича, а карактеристично је и стога, што се Рајић служи у њему и западним црквеним писцем бл. Августином. Дјело ово није никада штампано, него лежи у рук пису. И ако ово дјело удара на хиљаде писаних страница жалило би га проучити, да се види колико је Рајић самосталан био према списима Теофана Прокоповича и даље како и на који их је начин употребљавао Тако н. пр. знамо да Прокопович у једном од својих бо-

гословских списа разлаже опширно, да ли да се Св. Писмо излаже на простом народном језику и да ли световњаци имају права читати свете књиге? Теофан се Прокопович у овом питању обара на католичке богослове, а поглавито на Језуиту Белармина. Вриједно би било знати, да ли има трага овоме питању у Рајићевим богословским списима, те ако га има, како је то питање он ријешио.

Важно је даље Рајићево дјело Проповиједи преведне са руског. Проповиједи ове писане су већ више народним језиком, јер су у првом реду имале послужити свећенству и народу.

Међу забавним дјелима спомињемо пјесму „Бој змаја са орлови", писану народним језиком. У тој пјесми пјева се рат између Аустрије и Турске.

У задњим годинама живота свога занимао се стари архимандрит прерадом позоришне игре, трагедијом „Смрт Уроша Петог," коју је написао Рус Манојло Козачински, а Рајић је допунио и надао.

Но најважније му је дјело „Исторія разныхъ славенскихъ народовъ наипаче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ", штампано у Бечу 1794/5. у четири велика тома. Тежак бјеше посао приступити изради домаће историје у оно вријеме. Што је најпотребније за познавање прошлости једнога народа тога у оно вријеме скоро ничега не бијаше. Наши домаћи извори беху тада сасма незнатни. Листине и повеље старих српских владара лежале су још неотворене у архиви Републике Дубровачке и на Атосу; не знађаше се даље за радове Св. Саве, Стевана Првовјенчаног, Доментијана, Теодосија, Данила, Константина философа, старе српске љетописе, а што је понајглавније богате архивске књиге дубровачке тек ће много доцније да привуку пажњу научника, те да покажу, колико су знамените по знање историје читавога Балканског Полуострва. Рајић је као што напријед споменусмо слутио какво богатство крију атонски манастири, те му је и пошло за руком да открије спис Архиепископа Данила, те да га у својој историји употријеби, унесавши на основу тога извора у историју српску краљеве Радослава и Владислава за које се доселе није ни знало. За западну половину Балкана имао је он већ више наслона у темељитим радовима знаменитог Трогиранина Ивана Луцића, само је штета, што не усвоји његов научни метод. Осим домаћих извора употријебио је Рајић и многе византијске и латинске писце, покушавши на основу те грађе да прошлости нашега народа огромну цјелину дадне.

Приступајући изради историје српскога народа захватио је бољега разумијевања ради у прастару словенску старину, а осим тога расвијетлио је историју хрватскога и бугарскога народа, знајући

и појимајући добро њихове тијесне везе у прошлијем вијековима. Мјеримо ли његову историју мјерилом данашње историјске критике, разумије се да ће критика бити доста неповољна, јер су велики дијелови те историје много застарјели. Но ставимо ли се на гледиште тадашње образованости, узмемо ли на око Рајићево образовање у Русији, онда нам је потпуно јасан богословско-црквени правац у његовој историји, и тада потпуно схваћамо, да се није могао свакад отети манири средње-вјековног легендарног писања. На тај начин оправдавамо и ону некритичност и наивност, с којом се тако често сретамо. Но те мане наткриљују мисао цјелине, која пробија кроз читаво дјело, а још више она силна, заносна и жарка љубав према роду, која кроз читаво дјело провијава.

Навршило се сто година од смрти великога човјека, но спомен његов чуваће се још дуго и много у срцима захвалнога му потомства.

Слава Јовану Рајићу, слава му!

Душа и бесмртност.

— **Александар Живановић** —

[Осијек.]

(Настављак.)

Морални доказ добија своју снагу из свеопћега увјерења људскога. Сваки човјек осјећа у савјести својој, да мора бити за своја дјела награђен или кажњен. Он носи за њих одговорност и пошто је та одговорност тешка, а будућа судба неизвјесна, то се и најморалнији човјек плаши будућности, јер ни један није без гријеха. Што је човјек праведнији, тим је он истина мирнији, хладнокрвније гледа у очи смрти и будућности; но ипак нема човјека на свијету, који би мислио о себи и о одговорности за своја дјела, а да не помисли и за часак се не прене у страху због будућности. Што се више смрт приближује, тим је тај страх већи, јер се човјек приближује суду, најглавнијем моменту у свом животу. Што је ближе човјек гробу, тим му је све живља савјест, тим се све више интересира за будући живот, а најпослије у самој смртној борби долази и његова нада и страх до кулминације[1]). Чега би се имао човјек бојати и у што би се имао надати, кад би смрт прекидала сасвим конац његова живота? То је очигледни доказ, да сви људи осјећају одговорност за своја дјела.

[1]) Ch. G. Fell: „Die Unsterblichkeit . . . .“ стр. 91.

Свијест о одговорности је највећа срећа за човјечанство. Без те свијести се не би могао ни замислити морални поредак на свијету. Душевно уређење међу људима може почивати само на вјери у бесмртност. Ради тога Кант сматра морални доказ најсилнијим међу свима доказима за бесмртност. Одузмимо људима вјеру у бесмртност, поткопали смо темељ човјечанском животу и заједници. Без вјере у бесмртност душину и вјечну наплату, дакле без свијести о моралној одговорности, био би на земљи рат свију против свију. Егоизам човјечији не би познавао граница. Још једино га задржава страх од одговорности, да не истави себе као једино биће способно за живот, да не заборави све људе у своју корист.

Вјера у бесмртност је за човјечанство благотворна, а особито она крије̂пи слабе, несрећне и сиротињу. Шта би осим вјере у бесмртност и вјечну правду могло задржати несрећног човјека, који оскудјева у свему, да се не баци свом силом на богатога? Би ли му могло човјечије мудровање доказати, да је потребно да на земљи има богаташа и сиротиње? За што би он баш био осуђен, да сноси јарам, особито ако је тај јарам на њега напшао случајно? Јер било би заиста случајно, кад се не би претпостављала већа правда од земаљске. Много више имаде људи незадовољних него задовољних, а сваки би имао права, да прво подмири себе и своје, а то не би могао без штете других. Пошто ни један човјек није апсолутно без жеља, то би у међусобном рату учествовали сви људи, док се не би истријебили. Само вјера у бесмртност, страх од одговорности и нада у будућу вјечну награду одржава у човјечанству ред, само је та вјера кадра, да од дивљег човјека начини питому јагње.

Остаје нам још један доказ за потврду бесмртности душине, а то је доказ историјски. Овај доказ сам за себе не би био тако моћан, да нас безусловно увјери, али у свези с другима он добија потпуну снагу.

Вјера у бесмртност је општа свим људима. Нема ниједног народа на свијету, који не би вјеровао у загробни живот. И у данашње доба још вјерују у будућност своје душе и најкултурнији и најдивљији народи. Вјеру у бесмртност дакле можемо схватити као свједочанство саме наше природе. Да је та вјера вјештачки начињена, не би се могла толико одржавати међу људима. И дивљи народи, који немају систематске религије нити уређене јерархије, вјерују у бесмртност, а то је доказ, да им ту вјеру није могао нико вјештачки натурити, већ је они добијају из своје душе. Исто тако није могуће, да вјера у бесмртност почива на каквој самообмани. Ако је човјек у полудив-

љем стању вјеровао у нешто, што није одговарало реалности, не може се рећи, да ће се та вјера у њему одржати и кад се он култивише. Најнапреднији, најкултурнији народи европски нису ипак са својом културом збрисали вјеру у бесмртност, већ је се сви држе.

Вјера у бесмртност је основни догмат свију религија. Кад истражујемо заједничко вјеровање међу народима, морамо посматрати цијело човјечанство као једну индивидуу, као јединицу. Ако се овдје ондје деси који човјек, да не вјерује у бесмртност, то још није доказ, да та вјера није код цијелог човјечанства. Има људи образованих, који не вјерују из својих разлога у бесмртност, но кудикамо је огромнија маса, која вјерује, а у тој маси има такође врло много образованих људи. Изузетци су тако малени, да се они не могу ни узети у рачун. Па и ти изузетци нису сви изузетци по увјерењу, већ већим дијелом што им друштво, у коме се они крећу, патурује своје мишљење. Може ли ко приступити материјализму, а да задржи вјеру у бесмртност? Кад се човјек нашао у таквом друштву, он жртвује своје увјерење и прилагођава га увјерењу својих другова. Ни многи материјалиста није прави материјалиста; многи ће у животу свом показати још трагова и остатака вјере, па шта више и нехотице ће се у њега видјети вјера у бесмртност, јер је то природни глас, који се не да избрисати. Па нека најпослије има људи, који одбацују вјеру у бесмртност из свога увјерења, ипак се за то може тврдити, да та вјера није опћа свима људима. „Ко ће порицати, каже Goeschel, човјеку разум за то, што има много лудница?“ [1]) Друго би нешто било, кад бисмо нашли неку религију, или бар неки народ, који не би вјеровао у душину бесмртвост. Но нема на свијету народа без вјере у бесмртност. И ако ова вјера није у дивљих народа онако јасна и развијена као код културних, ипак се и у најдивљијих народа налази ма елемената том вјеровању. И ако није код дивљака вјера у бесмртност толико развијена као код хришћана, ипак и најдивљији поштују своје мртваце, поштују равне предмете, у којима вјерују да је људска душа (фетиши, метемпсихоза), поштују најпослије духове, којима приписују већу и трајнију моћ, него што је има човјек.

Много се пута покушавало, да се нађе ма један народ, који не би познавао, вјере у бесмртност. Но сви ти покушаји нису могли успјети. Много пута су путници етнографи описивали поједине народе у којих тобоже не би било никакве религије, никакве вјере у бесмртност, али се касније та испитивања показала као погрјешна. Држало се н. пр. дуго на основу података Dr. Lang-a, да аустралски урође-

[1]) „Von der Beweisen für die Unsterblichkeit der menschlichen Seele“ стр. 7.

ници немају никакве религије, нити каквих религиозних церемонија и обичаја, којима би се разликовали од животиња. Но данас се зна, да су урођеници аустралски већ у оно доба, кад је Аустралија пронађена, имали а и данас имају врло живу вјеру у духове и божанства, а то је потврдио велик број путника етнографа послије Lang-a. Тако се неко вријеме држало, да становници самоанских острва немају никакве религије (а с религијом ни вјере у бесмртност), па је опет у новије доба доказано, да то није истина[1]). Најозбиљнији етнографи данас кажу, да се не може наћи ниједан народ, који не би имао апсолутно никакве религије. Шта више и они, који нису наклоњени религији или вјери у бесмртност, јасно исказују, да се такав народ данас не може наћи. Tylor, оснивач и најдубљи познавалац анимистичке хипотезе, нарично каже, да увиђавни етнографи не приписују никакве вриједности тврдњи, да дивље расе немају никакве вјере у бесмртност, „јер кад дивљак каже, да мртви више не живе, он тим хоће да рекне, да су они умрли“[2]). Тим ријечима Tylor каже, да они испитивачи, који тврде, да дивље расе не вјерују у бесмртност душину, не разумију тих дивљака, јер није доста само буквално примати ријечи од дивљака, већ разумјети начин њихова изражавања. Путници испитивачи нас увјеравају, да су дивља племена јако неповјерљива према европејцима, те врло нерадо казују о својој религији, јер да сматрају своју религију и своје фетише обесвећенима, ако кажу за њих странцу. Тако се онда може разумјети, што неки тврде, да код овог или оног племена нема ни трага религији.

Ако данас нема народа без религије и вјере у бесмртност, као што нас увјерава етнографија, можемо слободно закључити, да никад није ни било на земљи таквих народа. О том имамо свједоџбе још у најстаријих писаца. Tylor, који заступа мишљење, да се религије развијају једна из друге, дозвољава, да је некад било времена, да се могао наћи народ без религије (гдје год има религије има и вјере у бесмртност и обратно, који год народ вјерује у бесмртност душе, тај већ има религију). Он каже, да данас не смијемо тврдити, да се у Енглеској од памтивјека знало за маказе и жигице, јер данас нема села у ком не би било тих ствари[3]). Не можемо тврдити за маказе и жигице да су од памтивјека на земљи, али не смијемо тврдити да се употребљавају на цијелој земљи, јер има народа, који за те ствари не знају. Религију не можемо сравнити са маказама и жигицама. Природа човјечија није данас друкчија, него што је била у стара времена, па

[1]) E. B. Tylor: „Die Anfänge der Cultur“ I. стр. 413—418
[2]) Ibid. II. стр. 19
[3]) E. B. Tylor: „Die Anfänge der Cultur“ стр. 419,

ако је негда могло бити народа, који нису имали никакве религије, зашто их данас не би могло бити? А ако их данас не можемо наћи, нису се могли наћи никад напросто зато, што човјек не може бити без религије, а без маказа и жигица може. Зар данас нема младих народа, који се налазе у почетку развића, особито међу дивљацима? Процес, који се догађао прије 3000 година, догађа се и данас: стари народи ишчезавају, а нови се развијају. Па како да се не нађе међу тим младим народима, који од њих, који се још није развио до идеје о Богу и бесмртности душиној! Кад би се религија тако развијала, као што се народи развијају, онда би се морало и данас наћи народа, који не би апсолутно имали никакве религије. То пак данас није могуће наћи, а из тога сасвим правилно закључујемо, да таквих народа није никад ни било.

Најчудноватије је пак што неки тврде, да и ако се данас не може наћи народ, који не би вјеровао у бесмртност, да их је у прошлости било, па наводе за примјер јеврејски народ, и ако је овај био у старо вријеме носилац и главни заступник вјере у бесмртност[2]). За јеврејски народ кажу, да није познавао вјере у бесмртност, већ да се на њега утјецало само земаљским обећањима и пријетњама. Мојсије и пророци пак да не звају за бесмртност. У то вјерује и Кант, а особито Шопенхауер, велики противник јудејске религије. Он у својој жучи тврди, да Јевреји апсолутно нису знали за бесмртност, а ако се у св. Писму и спомиње гдје што о томе (н. пр. Дан. XII. 2.; II. Мак. VII) да је унешено међу њих са стране, н. пр. од Вавилонаца[3]).

Истина је, да се на јеврејски народ утјецало земаљским наградама и казнама, но није истина да Јевреји нису вјеровали у бесмртност. Не кажу ли историјске старозавјетне књиге, кад говоре о смрти царева израиљских и јудејских, да они „заспаше“, да се „придружише“ очевима својим? Не назива ли се смрт у старом Завјету сном н. пр. Паралип. XIV. 1.: И заспа Авија . . .?

Кад бисмо хтјели навађати потврде за доказ, да је народ јеврејски вјеровао у бесмртност душе, морало би се исписати пола старог Завјета. Најкласичније мјесто даје нам Еклезијаст: „Повратиће се прах (тијело) у земљу, као што је и било, а дух ће се повратити Богу, Који га је и дао“[3]).

Што се тиче старозавјетних земаљских обећања и пријетњи и тога, што се не пријети са небеским, вјечним казнама, то има свога

[1]) Cf. G. Fell: „Die Unsterblichkeit . . .“ стр. 113—116.
[2]) Schopenhauer: „Parerga und Paralipomena“ I. § 13. Erläuterungen zur Kantischen Philosophie, стр. 151. Примједба.
[3]) XII. 7.

узрока у томе, што се на тадашњи јеврејски народ могло најбоље дјеловати пријетњом, да ће их за невршење закона постићи земаљске невоље. Тај народ није био зрио, да би могао више уважити небеска добра од земаљских. Није ни чудо за оно доба, кад још и данас има много више људи, који ће послушати закон, само ако им се запријети осјетљивом земаљском казном, а кад им се запријети вјечношћу слећи ће раменима.

Мишљење; да јеврејски народ није познавао вјере у бесмртност, почива на погрјешном тумачењу Еклез. III. 21.[1]). На том мјесту Еклезијаст сравњујући човјека са животињом као у сумњи каже: „Ко од људи зна, да ли дух човјечији иде горе, а дух животињски да ли иде доље у земљу". Но језик Еклезијастов треба разумјети. Тумачимо ли га буквално, нећемо ли морати по III. 2. убијати, јер тамо каже, да има вријеме кад треба убијати, а вријеме, кад треба лијечити. Но то се не смије буквално схватити, јер је то језик сликован, којим хоће да се каже, да свашта има своје вријеме и ништа више (Cf. III. 1.) Тако и оно мјесто III. 21. значи, да човјек не може бити задовољан са земаљским животом, јер живи на њему као и животиња, па и горе. Но рецимо, чак и да се породила сумња у души Еклезијастовој, он је разгања сам, јер завршује своју књигу ријечима: повратиће се тијело у земљу, као што је и било, и дух ће се повратити Богу, који га је и дао. Јер да је Соломон одбацивао вјеру у бесмртност како би могао сам себи противурјечити, кад учи, да ће и праведнику и грјешнику судити Бог (III. 17.) Он не мисли, да ће Бог потпуно судити на земљи, јер цијелу његову књигу провијава скепса и незадовољство са земљом, већ да ће Бог судити у другом, вјечном животу. На земљи му је „све сујета", земаљски живот му је празан, а у вјечности се тек остварују наше наде и долазимо до потпуне правде.

Тај природни глас, по коме сви народи вјерују у бесмртност душину, не може бити лажан. Откуда би човјечанство имало такве слутње, кад њој не би одговарала истина? Човјек све прије може отрпјети, али потпуно уништење се никако не може сложити са његовим разумом. Да човјечанство није ту вјеру измислило само из свога егоизма, каже нам морални доказ, јер човјек не очекује у будућем животу само срећу, већ и несрећу и много се више човјек боји одговорности, него што би се имао бојати, кад би знао, да с тијелом умире и душа. Да је сам измислио вјеру у бесмртност и то још из егоизма, он би је измислио онакву, каква би му годила т. ј. вјеровао би само у вјечну срећу, а неби мијешао ту никакве одговорности.

[1]) Cf. G. Fell: „Die Unsterblichkeit . . ." стр. 113.

Тим смо готови са доказима за душину бесмртност. Ти нам докази разгањају сваку сумњу у погледу тога питања Да би нам цијела ствар била прегледнија, свешћемо укратко све доказе уједно, да нам још боље упадне у очи њихова међусобна веза.

Онтолошки доказ полазећи са становишта, да је душа биће, да постоји, закључује да се биће не може уништити, јер тада оно не би било више биће, а већ тај факт, што имамо појам о бесмртности, увјерава нас, да је душа заиста бесмртна. Њега потврђује метафизички доказ, који разгледајући биће и својства душина, тврди, да се душа као биће једноставно не може дијелити, дакле не подлежи смрти, која је или потпуно уништење, коме супстанције не подлеже или распадање неког бића у његове саставне дијелове. Пошто душа нема саставних дијелова, не може се ни распасти. Пошто је она духовно биће, т. ј. живо, разумно, слободно, то она по телеолошком доказу мора имати вишу сврху, него што је имају чисто материјална бића. Зато што она не може постићи своју сврху на земљи, мора јој се пружити прилика, да је у вјечности постигне. Економски нас доказ учи, да ни једна тековина у природи не може пропасти, па да тако не може нестати ни човјечијег напретка, већ да он мора у будућем животу уживати његове плодове. Морални нас доказ утврђује у вјери у бесмртност тим, што нам износи пред очи, да се свако људско дјело мора достојно по заслузи својој наградити. Како награда на земљи није пропорционална са дјелима, правда Божија мора судити човјеку потпуно, а то тек у вјечности очекујемо. Најпослије историјски доказ, признајући оправданим увјерење цијелога човјечанства и слутњу његову у бесмртност тврди, да тај глас човјечанства не може бити лажан, већ да ће се та слутња човјечија заиста и испунити.

Доста је, да бацимо само летимичан поглед на доказе за душину бесмртност, па да нам упадне у очи велика сличност између њих и доказа за Божије биће. Онтолошки и морални доказ је н. пр скоро на длаку једнак овдје и тамо. Та сличност нам пак свједочи да су докази за бесмртност душе заиста логични и истинити, јер сличност једних и других доказа почива на сличности између Бога и човјечје душе. Душа је човјечја најближа Богу од свих створова; она је по природи својој као биће једноставно, духовно, слободно, разумно и бесмртно, образ Божије природе; она је у малом оно, што је Бог у великом, јер она у малом има она иста својства, која Богу као апсолутном бићу припадају у апсолутном смислу. Природно је, да ће и доказни пут за једно и друго биће бити у многом сличан.

Шта је пак са душом биљном и животињском? Је су ли и те душе бесмртне? — Ми смо навалице оставили ово питање неријешено, кад смо говорили о биљној и животињској души. Овдје је мјесто, да на то одговоримо.

До разјашњења тога питања ћемо најлакше доћи, кад примјенимо доказе за нашу бесмртност на душу биљну и животињску, па ако ти докази пристају и на њих, онда су и оне бесмртне. Животињска и биљна душа и ако се есенцијално, а не само градуелно разликују од човјечије душе, ипак по природи својој морају имати сличности са човјечијом душом. Ту сличност потврђује већ та околност што неки тврде, да је разлика између човјечије и животињске душе само градуелна.

Код биљне смо душе констатовали, да она има само вегетативну моћ а животињска да има вегетативну и сензитивну. Интелективну моћ има само човјечија душа. Кад прегледамо пак доказе за бесмртност човјечије душе, видјећемо да се скоро сви ти докази односе само на интелективност душину. Вегетативна и сензитивна моћ наше душе губи се тјелесном смрћу, јер оне не представљају собом никакоф усавршавања. Тијело човјечије без икаква слободна рада (у коме се састоји усавршавање у правом смислу) развија се и опада. Има их душе и који тврде, да душа и надаље задржава вегетативну моћ, те себи послије тјелесне смрти гради, као што је чинила на земљи, ново тијело, некако духовно. Но то гледиште нема у науци заступника.

Примијенимо дакле доказе за бесмртност човјечије душе на душу биљну и животињску!

На првом смо мјесту споменули онтолошки доказ. Пристаје ли он на душу животињску? — Николико, јер тај доказ каже, да сваком појму који је у нашој свијести, одговара реалност. Животиња, колико се може закључити, а ти су закључци више него сигурни, нема појма о бесмртности, а још мање, може тај појам себи приписати. Животиња као што смо рекли, не сазнаје себе као личност, а према томе не може имати ни појма о бесмртности. Пошто она нема ни самосвијести, не може бити код ње никаква говора ни о каквим душевним тековинама; животиња се не развија интелектуално; она је и данас иста као од искона. По томе онда на душу животињску не пристаје ни економски доказ.

Моралном доказу је подлога безусловна и потпуна правда. И о томе не може бити код животиње ни говора, јер ни она нема никаквих строго моралних појмова. Она се руководи својом природом, инстинком, који је води само ономе, што је за њу најбоље непитајући,

да ли је то на штету другим бићима. Животиња нема појма о заслузи и кривици, а то она најбоље доказује својим животом. Животињски чопори нису уређени на моралним појмовима, већ на заједници интереса, којој их учи само природа (инстинкт). Ни с те стране није дакле очекивати други неки живот.

Историјски доказ пада такође сам по себи, јер нико никад није нашао животињу, која би вјеровала у будући живот, која би се надала неком бољем удесу у будућности, или којој би се уопће могла импутирати таква вјера. Код људи нема народа без вјере у бесмртност, а код животиње не може уопће бити ни спомена о тој вјери, јер она нема појма о бесмртности. Људи имају слутњу у бесмртност и та слутња као природни и општи глас цијелога човјечанства мора бити истинита. Животиња нема те слутње; да је њој намијењена бесмртност, она би свакакако морала имати о њој неки појма, неке слутње.

Што се тиче телеолошког доказа, морамо испитати, шта је сврха животињском и биљном животу. Нашто служи и нашто је биљка у свијету? Ни нашто друго већ да послужи животу; без ње не би могло бити ни животиње ни човјека. Пошто је дакле њен постанак увјетан, то ће и она бити увјетна, тј. постизаће своју сврху тијем, што служи као увјет вишем животу. Ради тога биљна душа не може бити бесмртна. Са животињом је исто тако. Као што је биљка увјет животињском и човјечијем опстанку, тако је животиња увјет човјечијем одржавању. Сврха њена биће као и у биљке, наиме да одржава своју врсту и да на тај начин послужи као увјет вишем животу. И она дакле постизава своју сврху на земљи. Човјек истина није ограничен у исхрани својој на једине животиње, он се може одржати и вегетабилном храном. Но зато му је животињ ипак потребна на сваком кораку: за одијело, за испомагање и т. д. а најпослије и за исхрану, јер самом вегетабилном храном би се могао човјек некако хранити али би то храњење било недовољно. Можда је човјек размажен, акомодиран животињској храни, али фактично видимо, а и од памтивјека знамо, да се он храни животињама. Истина он не треба све животиње непосредно за своје одржање, али их треба индиректно, јер оне условљавају једна другу, а уједно условљавају многе и напредовање биљног царства. Према томе је животиња увјет човјечијем животу и она постизава своју сврху на земљи, јер омогућава човјечији развитак на земљи.

[Свршиће се].

Слика племенитог човјекољупца.

(Еванг. Лучино гл. 10. стих 23—27)

по њемачком **Милан Поповић**, парох.

[Приједор]

(Свршетак).

II. Али с осјећајима самим није све свршено. Они су скривени корјен само човјекољубивог мишљења; да је он јак и здрав, познаће се по увјету и плодовима; — човјекољубац, достојан тог имена, мора се осим тога одликовати и жељом да притиче другом у помоћ, не плашећи се труда ни муке. Самарјанину може бити неугодно одгађање његовог пута, може му бити штетно, али он остаје; он приступа у пола мртвом; он је једини човјек у овој пустињи, који му може помоћи. Из рана злостављеног тече крв; поглед на оваквог може гнушање побудити: али он све савлађује и завија их њежном руком. Он их с вином чисти и балзамом ублажава ватрене болове. Пјешачење у врућем предјелу је тешко, али он рано прима на се тегобе; треба несретника спасти, коме је потребно за час један његово осамарено живинче. Он га подиже горе и води га у гостионицу, брине се тамо за њега. — Привлачна слика човјекољупца у правом и лијепом смислу те ријечи! Његово саосјећање је више него узбурканост слатких осјећања; оно нас подстрекава са светом снагом на помоћ и спас; сузама узбуђења или ријечима сажаљења он неће да се откупи од дужности доброчинства. Додуше његово се учешће показује и он му са својом утјехом притиче, али више од претјераних осјећаја и лијепих ријечи износи он пред несретника — срце, које се сматра блаженим, кад може неком помоћи. Његово благо дјело може муке и труда стати; али он се тога не плаши; оно може навући тешкоће, које су му досад биле непознате, може га у неприлике заплести и може бити навући му много неугодно увриједљиво искуство — јер се осјећа принуђеним, да потражи помоћ од других, који располажу добрима овога свијета у богатијој мјери, него он; оно га може потрести, узбудити: али то га све неможе поколебати у његовој доброј намјери. Да благосиља, на то га тјера „љубав, која све савлађује". Стога се он даје на посао и лаћа се снажно посла; гдје треба живот спасти, или такође само ублажити најнесноснију жељу, или притјешњеноме прибавити један весео часак, који га храбри, да своју судбину мирно и трпљиво сноси, или да потпомогне спасоносни завод за сиротну младеж, или за немоћну слабу старост; ту га не виђамо хладна и раннодушна, гдје пролази, као свештеник и Левит. Она ревност, која

се не да покренути, она удобност, која само тада хоће помоћи, гдје не стаје труда и напрезања, гдје се све даје с новцем свршити, од њега је далеко и он је презире. Ах, како много добро дјело, како много дјело саосјећајне љубави изостаје само из бојазни и страха од труда!

III. Али на оном пустом мјесту изискује се нешто више од труда. Тражи се и храброст, која се ничег не боји, а која се примјењује на племенитом Самарјанину. Исус одводи своје слушаоце на пут, који спаја Јерусалим с Јерихоном. Он је водио кроз пусту, ужасну пустињу, која је несигурна била од разбојника. Путник бијаше пао у њихове руке. Они нијесу били још далеко удаљени — јер су његове ране још свјеже. Они га у пола мртва оставише; како лако могу се они за неколико тренутака повратити, да сасвим угасе луч његовог живота, како он не би падао њихово рђаво дјело. Ми се изненађујемо страшном грозом и обузимају нас непријатни осјећаји, кад ходимо усамљени по пустини. Овдје би било много навише за брзи бијег за сваког, који би тражио извину; и свештеник и Левит, знали су да се помире са својом нехотице пробуђеном савјести. Оплијењени је већ у пола мртав; може бити сваки је покушај узалудан, да се спасе; овдје у пустињи нема ни онако никаквог прикладног средства, нема љечника, нема гостионице, нема темељне помоћи. Себе самог опасности изложити, свој сопствени живот на коцку ставити за слаби сјај могућности да спасе несретника — то не може спадати у дужност. — То су изговори плашљиваца, који раје ништа не чине, прије него што ће нешто да почну. Самарјанин презире их с храброшћу правог човјекољупца, тај се ничег не боји. „Љубав истјерује страх.“ Гласно продире болни узвик у његово срце — овдје се мора брзо помоћи, или је све изгубљено. Овдје ћути свако размишљање; храбро се почиње дјело спасења — Каква посрамљена слика за многе, који се страшљиво повлаче оданде, гдје се имају само издалека бојати. Своје здравље, своју срећу, своје поштовање пред свијетом, похвалу и милост врло богатих све то узимају они у обзир, у рачун. Они сами немају доста средстава на расположењу да помогну притјешњеном; они би морали срца других за њега задобити, да би њему своју помоћну руку пружили; али при том би они могли лакоумно њихову милост изгубити; може бити назвали би их безобзирним или частољубивим, који хоће с туђим средствима да нађу на глас и да себи заслуге стеку; они неће ни сумњу да пробуде, они се повлаче бојажљиво. — Или је зар сумњиво, да ли ће им оно поћи за руком што почињу. Не пружају ли многи руку, та могу се тога и касније оставити. Како ће их многи тада сажаљиво исмијавати, подругивати им се и ружити их као несми-

шљене и пребрзе, који су подузимали оно, што се не да извести, како ће многи с тајном злурадости опазити неуспјех, јер они сматрају властољубље за узрок њихове дјелатности. То их препада, њима је дошла на памет добра помисао; али је они брзо напуштају, јер неће ништа да предузму — то није начин правог човјекољупца. Гдје га позива братска нужда, ту треба да дјела, јер му даје храбрости, која се ничег не плаши.

IV. Ми видимо гдје племенити Самарјанин заборавља сам на се и на своју корист. Од рањеног, умирућег, оплијењеног није се могла очекивати никаква награда, може бити хвала. Још прије но што је у гостионицу с њим достигао, он је могао и душу испустити. Никакве наде није било, осим свијести, да слиједимо, нагону љубави и да помажемо, бар да покушај учинимо за спас. Али човјекољубац и не захтијева више. Он се одликује некористољубљем, које не рачуна. Стога он све нуди, све жртвује. „Он даје вино за његово јачање на тешком путу и балзам за његово окрјепљење“. Он се одриче радости удобног пута. Он диже полумртвог на своју животињу. И не само да се он сам у гстионици за њега брине, — и трошка се не боји. Зашто? Једино и само да задоста учини својем човјекољубив м срцу и да у колико је могуће спасе у пола изгубљеног. — Колико достојан поштовања стоји он пред нама! Како се пријатно истиче слика његова према самољубивим, који хладно и без срца поред њега пролазе. „Да су свештеник и левит стајали на јавном мјесту и да су их људи видјели“: — тада би притрчали с притворном жељом у помоћ, јер су могли на то рачунати, да ће им се други дивити и углед им повисити. Или да је притјешњени издавао црте високог положаја, или пуноћу богатства: — тада би се дало наплати надати и они не би заиста равнодушно поред њега прошли. Да је то био незнабожац, који лежи оплијењен у пола мртав на путу, може бити могао би се свештеник одлучити, да за њега нешто учини; дало би се надати, да га начине прозелитом и да задобију једно оруђе више својој лакомости и властољубивости. То је презирно биће самољубивог. „Шта ће ми се дати за то?“ питају се прије свега они. Не добију ли задовољавајућег одговора, не да ли се пожњети хвала других, не да ли се у будуће очекивати наплата, не да ли се очекивати громогласна хвала у јавним листовима, не могу ли својим властољубивим намјерама баш ништа постићи: узалудно је што човјечија невоља пада пред њихове очи у таквом облику, које срце пара. Она их не дира. Само их сопствана корист може на дјело подстакнути. Такво убоштво презире високодушно човјекољубац. Он налази највећу награду у свом срцу

и већ се осјећа блажен у свом дјелу. Његова се радост у томе састоји да утјеши, помогне, спасе и благослови. Шта ће ми се дати за то? он никад не пита. Ми га гледамо гдје ради с племенитим некористољубљем, које не рачуна.

V. Другог дана, каже се, путоваше Самарјанин одатле; при поласку извадио је два гроша и дао их гостионичару са ријечима: Његуј га! и ако шта више потрошиш, ја ћу ти платити. Он одлази, јер га друге дужности зову, али несретника не напушта. И ако је отсутан, рад је да му помогне. И предаје га вриједним рукама гостионичара. И та присебност и мудрост човјекољубца достојна је наше пажње и подражавања. Што је Самарјанин морао сам учинити, учинио је. Страшна опасност је прошла; један људски живот је спашен. У великој невољи он је смио заборавити и свој посао и свагдашње дужности. Али сада га оне зову на даље путовање. Може бити има нешто важно да сврши; може бити чекају га бојажљиво код куће његови: може бити он мора баш нова средства тражити да и даље помаже. Спасење оплијењеног даде се и преко другог свршити; гостионичар може га и на даље његовати; и он га задобија за оруђе своје помоћи. Стога се он посвећује сада опет својим пословима, и испуњењу оних дужности, које му на неком другом мјесту предстоје. — Ево вам овдје у слици племенитог човјекољубца смишљене обазривости: Он не пропушта нужне дужности позива; не постаје слијепим оруђем свог меког лако узбуђеног срца. Свугдје он ради с размишљањем и мудрошћу. Има слабих људи, који се природном осјетљивошћу даду занијети, на све, јер њихови осјећаји не стоје под надзором разума. Племенити се не прикључује њима. Он живо осјећа и узима искреног учешћа, али никад! не слиједи слијепом нагону меканог срца. Бог и дужност изнад свега То је његова свагдашња девиза! И његове кораке руководи непрестано свети примјер савршеног Христа. Стога се он не да завести лукавштину притворних варалица; с тога он не мази младеж на тромост и злоупотребу добрих људи, штетном милостињом; с тога он не потпомаже беспосличење бестидних просјака даровима; с тога пакост узалуд покушава да га узбуђењем тужних осјећаја злоупотоеби за своје циљеве. Чак у највећој дирљивости срца он показује још извјестан мир и присебност. Он не сања и не лудује, гдје је потребно размишљање, он није милостив, гдје треба да буде строг и одлучан, а не мек. Увијек је спреман на помоћ и спас, гдја га зове права нужда братска, али ипак не пропушта с правом мудрошћу прешне дужности позива.

VI. Али Самарјанин не допушта, да његово добро дјело остане несвршено. Он путује, — али прије свега спрема се за даљу помоћ.

Да, он неће све гостионичару да препусти. „Ја ћу опет доћи, говори он, — истом тада ћу ти све платити“. — Тако се хоће он сам да освједочи, да је све учињено, и да је несретник заиста спашен. Не морате ли високо цијенити ту племениту сталност, која неће ништа у пола да чини! Њоме се најпошље човјекољубац одликује, који се је образовао по Исусовом мишљењу и примјеру, и трудио се је, да у Његовом духу дјелује. Али овдје је оно, што хиљаде немају. Они се прије времена умарају; застану на по пута и пуштају да остане много благословено дјело несвршено, јер неће доста брзо добрим плодом да уроди. Људи хоће усјев и жетву уједно да виде. Стану ли наједном њиховим спасоносним предузећима непредвиђене тешкоће на пут, бивају ли задржавани препрјекама, које нису очекивали, изостане ли за неко вријеме успјех, тада нестаје у њих повјерења, повлаче се натраг; од једног дјела, које је могло најбогатијим плодом уродити — клоне се. То не чини племенити, који се код свог човјекољубивог дјеловања сматра оруђем вјечне љубави. Његова је нада управљена на Свемогућег, која се не може осрамотити. Што се с Богом почиње, мора и с Богом успјети. Најбоље што он хоће и чини, не предузима он за пролазне циљеви видљивог свијета. Његово је путовање према небу! Свијест, да припадне бесмртном, чини га јаким, неуморним, несавладивим; тако он не може и неће ништа у пола да чини. Он се одмара и неумара се, док свој племенити ток живота не сврши радосно, да с оне стране прими круну као наплату.

Може ли изостати та круна за наплату? Небо је блажена домовина љубави. Племенити човјекољубац осјећа се на земљи већ одомаћен у царству преображених, и налази ближене предосјећаје с оне стране гроба у тихој свијести. Једном ће му изаћи на сусрет на вратима вјечности они, које је овдје развеселио и окријепио, које је савјетовао и тјешио, које је благосиљао и спасао од душевне и тјелесне невоље. Вјесници Божји примиће га с хвалом и љубављу и блажено ће бити његово примање у вјечна насеља!

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У Митрополији Карловачкој.

Матица Српска. 6/19. дец. на дан Св. Николе одржана је свечана сједница књижевног одјељења „Матице Српске“ у спомен петдесетогодишњице смрти великог српског пјесника владике Рада — Петра Петровића Његоша. Свечани говор у славу пјес никову држао је проф. Александар Сандић.

У спомен 10-годишњице смрти архимандрита Јована Рајића приредило је богословско друштво „Слога“ уз пријатељско судјеловање ђица Милене Стојановића и ђице Милене Симеоновић-Чокића у уторак 11. (24) децембра 1901. г. свечану прославу са овим распоредом: I. пре подне у 11. сах. у горњој, св. Ваведенској цркви свечан парастос. II. После подне у 4 сах. у гимназијској дворани свечана сједница с овим програмом: 1.) Молитва: Бортнјскій: „Чертогъ твой“... пева збор „Слоге“. 2.) Председник отвара сједницу. 3.) Јован Живојновић: „Пролог“ говори г. Н. Барачки, богослов II. године 4.) „О архимандриту Јовану Рајићу,“ говори г. Св. Петровић, богослов IV. године. 5.) Из Рајићева спева „Бој змаја са орлови“, декламује г. Д Стефановић, богослов I. год 6.) И. Бајић: „Прискорбна горлице,“ песма из Рајићеве трагедије „Цар Урош V.,“ пјева збор „Слоге“. 7.) Једно Рајићево писмо, чита г. Сп. Николић, богослов III. године. 8) „Минерва и Сербїя,“ дијалог из Рајићеве трагедије „Цар Урош V.“ приказују ђице: Милена Симеоновић-Чокић и Милана Стојановић. 9.) Председник затвара сједницу. Пре и после свечане сједнице биће изложени Рајићеви штампани и рукописни радови.

Нове књиге и листови.

Свештенство и народ православне српске епархије далматинске своме много заслужном архипастиру Његовом Преосвештенству високодостојном господину Никодиму. *Нови Сад.* Штампарија Ђорђа Ивковића. 1901. 8° Стр. 32. У овој су књизи 14 адреса и изјава од стране свега свештенства епархије далматинске, као и изјаве оних црквених општестава, које су у најкритичнијим моментима црквено народне прошлости далматинског владичанства играле најважнију улогу и заузимале једно од најугледнијих места У тим адресама и изјавама изричу свећенство и општине многозаслужноме и ученоме дијецезану своме Преосвештеном епископу госп. Никодиму своју најдубљу захвалност и признање поводом изданога дјела Његова „Православна Далмација.“ Зиста лијеп примјер синовне одданости и љубави свештенства и народа према своме црквеном поглавици и старјешини!

У наклади *Издавачке књижарнице и Штампарско-умјетничког Завода Пахера и Кисића у Мостару* изашла су из штампе два календара за 1902. год.: **„Мостар, српски цијени календар“** година IV., који је врло згодан са свога формата и практичан са својих разних таблица, возних редова и т. д. Ове се године умножио са знатним допунама овакве врсте. Како се те допуне чине сваке године то је исти календар постао *потребна ручна књига* за сваког у Босни и Херцеговини, а и за друге крајеве *Цијена му је без биљега 25 пошура (хелера), а са биљегом 40 пошура (хелера).* Препродавци добијају знатан попуст (рабат). **„Српски зидни лисни календар“** година I., са старим и новим датумом Давно се осјећала потреба за згодно удешеним *српским зидним лисним календаром,* који би видним бројевима показивао стари и нови датум. Ту потребу попуњио је овај календар који служи уједно као украс на зиду, јер му је зидна таблица изведена врло укусно и умјетнички а са фотографскима снимцима разних градова и појединих партија. Ово је једини календар са оваком израдом. Наклада је спремна да и за омање нарудбе изради разна места и друге слике на календару (зато јој ваља послати само вјерну фотографију). Нарочито је ово згодан календар за трговачку

рекламу гдје накнада уступа мјесто слике појединих градова да се изнесу слике трговачких радња са натписом дотичне фирме. *Цијена је овом календару без биљега 1 Круна и 20 пенура (хелера).* Препродавци добивају знатан попуст (рабат).

Читула.

Дана 11/24 новембра 1901. преселио се је у вјечност умировљени свештеник **Симо Кнежевић** бивши парох Бочачки (парохија Агино село-Бочац у протопресвитерату Бањалучком) у 60. години свога живота. Лака му црна земља!

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 1839 ех. 1901. 1—3

Едикт.

Перо Јурић из Гацког, незнаног боравишта, овијем се позива да се овом духовном суду, до 20. фебруара 1902. било лично, било писмено тим сигурније пријави, што ће се иначе од његове супруге Анђе рођ. Слијепчевића замењута бракоразводна парница и без њега односно са његовим уреда ради постављеним заступником у течај ставити и окончати.

У Сарајеву, 29. новембра 1902.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Број 1672. ех. 1901. 3—3

Едикт.

Позива се Спасоје Вучковић из Сочице, чије се боравиште за сада незна, да се до 1. фебруара 1902. год. потписаном духовном суду усмено или писмено пријави, пошто ће се бракоразводна тужба, коју је супруга његова против њега због злонамјерног раскидања брачне заједнице овдје предала, и без њега, односно са његовим уреда ради постављеним заступником у претрес узети.

У Сарајеву 1. новембра 1901.

Српско-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића, Сарајево.

ИСТОЧНИК.

ДУХОВНИ ЛИСТ

ЗА ЦРКВЕНО-ПРОСВЈЕТНЕ ПОТРЕБЕ СРПСКО-ПРАВОСЛАВНОГ СВЕШТЕНСТВА И НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Год. XV. Сарајево, 31. децембра 1901. Бр. 24.

ВЛАСНИК:
ЊИХОВА ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА СРПСКО-ПРАВОСЛАВНИ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ **АРХИЈЕРЕЈИ.**

УРЕДНИК: свињел **ИЛАРИОН РАДОНИЋ**, професор богословије.

ЗВАНИЧНО.

Српско-православна Митропол. Конзисторија Бањалучко-бихаћка.

Број 1267

Свима протопресвитерским, а путем истих и парохијским звањима.

Обзиром на то, што се је опазило, да по неки свештеници и ако имају у својој парохији цркву обављају без икакве нужде и без икаквог оправданог разлога различне свештене радње тако рећи у непосредној близини својих цркава у приватним кућама и у гостионицама, при свем томе, што је окружницом сарајевске конзисторије од 31. јануара 1885. бр. 186., односно пресидијалном окружницом блаженопочившег митрополита сарајевског Ђорђа Николајевића од 11. октобра 1890. бр. 1552. стављено свештенству у строгу дужност, да све свештене радње по могућству само у својим црквама обавља, позива се подручно свештенство, да се обзиром на врло важне разлоге у овој потоњој окружници споменуте има строго придржавати наређења споменутих двију окружница, јер би се свако безразложно и неоправдано одступање од истих наређења без икаквог милосрђа најстрожијим црквеним казнама по дотичног преступника казнити морало.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 5./18. новембра 1901.

Евгеније,
Митрополит.

Српско-православна Митропол. Конзисторија Бањалучко-бихаћка.

Број 1273.

Свима протопрезвитерским, а путем ових и парохијским звањима.

Обзиром на то, што се је опазило, с једне стране, да родитељи врло нерадо шаљу ваншколску дјецу своју на прописану вјеронаучну наставу, а с друге стране, да има врло много лица, која желе, да се вјенчају и ако прописаних молитава не знају, то да би се родитељи присилили, да ваншколску дјецу своју на вјеронаучну наставу шаљу, наређује се овијем, да се не смије ни једно првобрачно лице вјенчати, које није на прописану вјеронаучну наставу долазило, и тим путем знање прописаних молитава стекло, јер само таково знање је молитава трајно, тако да није слободно вјенчати првобрачнике, за које би се при брачном испиту испоставило, да молитава прописаних не знају, макар их на брзу руку до вјенчања и научили, јер то би значило научити те молитве само за нужду тако, да се исте за кратко вријеме иза вјенчања одмах и заборave.

Да би се обдржавање ове наредбе контролисати могло, дужни су окружни протопресвитери односно надзиратељи протопресвитерата пригодом посјећивања подручних парохија свима онима првобрачницима, који су од пошљедње њихове посјете у брак ступили, испит из прописаних молитава обавити и о знању истих молитава код дотичних лица се увјерити, у коју сврху мораће дотични свештеник сва односна лица к себи позвати за онај дан, за који посјета протопресвитерова у дотичној парохији заказана буде.

Ову наредбу има сваки свештеник сходним путем и начином народу своје парохије до знања ставити.

Из конзисторијске сједнице.

У Бањалуци, 5./18. новембра 1901.

Евгеније,
Митрополит.

Српска Православна Конзисторија Херцеговачко Захумска.

Број 779

Мостар, 23. новембра 1901.

Свему пречасном парохијском свештенству херцеговачко-захумске Митрополије.

Примјетило се овдје, да неки свештеници, без напредне потребе (а та је къ нѣждѣ же смѣртной), сједињују у своме лицу и строитеља

и воспријемника при вршењу свете тајне крштења, — што је скроз погрјешно, јер је у очитој опрјечи са изричним о том наређењима требника.

Да то у будуће не буде, забрањује се овим свему свештенству ове Богом чуване Епархије Наше, да једно те исто лице свештеничко и крсти и воспријемника дужност врши у исто вријеме.

Уз лице строитеља има бити спагда и оно воспријемника — кума.

Ова се наредба има увести у циркуларни протокол.

Серафим,
АЕМитрополит.

Српска Православна Конзисторија Херцеговачко-Захумска.

Број 905

Мостар, 24. новембра 1901.

Пречасним протопрезвитератским звањима и свима славним српско-православним црквено-школским општинама у херцеговачко-захумској Митрополији.

Стављено је овдје питање: ко је дужан плаћати путне трошкове надзирателима протопрезвитерата приликом њихових канонских визитација, које они једном годишње предузимају по својим протопрезвитератима ради прегледања парохија?

Тијем поводом, а да се у овом питању све могуће несугласице избјегну, ради равнања свијех, којих се ово тиче, овим јављамо, да су путне трошкове надзирателâ о визитацији дужне подмиривати црквено-школске општине, односно туторства из црквене касе.

Тога ради надзирателји нека у напријед, послије сваке годишње визитације, поднесу овамо на увид и одобрење рачун путних трошковâ, и уједно предложе, колико спада на сваку подручну општину, односно туторство, да им се одавде саопћи, да исплате.

Овом приликом уједно наређујемо, да надзирателји канонске визитације по свом подручју врше сваке године мјесеца маја и јунија, једно зато, што је у то доба најпогоднije вријеме за путовање, — друго зато, што су у то доба године школска дјеца на окупу, а надзирателју је дужност контролирати рад и успјех свештенички и у школи, — а треће зато, да би Нам могли извјештаји о тој визитацији стизати отприлике у једно исто вријеме.

Ово рјешење имаде се увести у циркуларни протокол.

Серафим,
АЕМитрополит.

Српска-православна Конзисторија Херцеговачко-захумска.

Број 1168

Мостар, 16. новембра 1901.

Пречасном свештенству, славним српско-православним црквено-школским општинама, и свему побожном народу херцеговачко-захумске Митрополије.

Професори из Сријемских Карловаца Јован Живковић и Јован Живановић уредили су и издали љетос књигу *„Зборник богуслужбеник ијесама, псалама и молитава, извод из типика и црквено-словенски рјечник“*. Књиги је у тврдом повезу цијена 6 круна. Та је књига врло подесна и потребна за све сиромашне цркве, које немају мјесечних минеја, и зато је најтоплије препоручујемо подручном свештенству, и свима црквено-школским општинама, да је набаве, док се није распродала, те се доцније неће моћи ни добити.

Серафим,
АЕМитрополит.

Српска-православна Конзисторија Херцеговачко-захумска.

Број 1169

Мостар, 16. новембра 1901.

Пречасном свештенству, славним српско-православним црквено-школским општинама, и свему побожном народу херцеговачко-захумске Митрополије.

Изашла је љетос књига задарског Епископа, преосвештеног др-а Никодима Милаша *„Православна Далмација“*. У њој је изложена историја српске православне цркве у Далмацији од појаве Хришћанства до год. 1849., као и она дугогодишња очајна борба Православља са непријатељима. Врло је поучна за сваког Србина, а цијена јој је 6 круна. Зато је најтоплије препоручујемо свему клиру и народу Наше епархије, да је набаве и њоме се користе.

Серафим,
АЕМитрополит.

Српско-православна Конзисторија Бањалучко-бихаћка.

Одликовања. Јереј Илија Кецмановић, парох Читлучки и надзиратељ протопрезвитерата Бос. Костајничког, одликован је 17./30. децембра 1901. са правом ношења црвеног појаса.

Рукоположења. Његово Високопреосвештенство Митрополит Бањалучко-бихаћки Господин *Евгеније* благоизволео је дана 8 септ. у манастиру Гомионици рукоположити свршеног богослова ређевског Јову Јовановића за ђакона, а 16 септ. т. г. у Ножичком за пресвитера. Исти је постављен за администратора парохије *Вијочани*, у протопрезвитерату Прњаворском. Надаље је благоизволело Његово Високопреосвештенство рукоположити дана 16 септ. у Ножичком свршеног бого-

слова рељевског Симу Петровића за ђакона, а 18 нов. у Бањалуци за пресвитера. Исти је постављен за администратора парохије у *Брестову*, у протопресвитерату Тешањском. Затим је Његово Високопреосвештенство Господин Митрополит *Евгеније* благоизволео рукоположити у Бањалуци дана 18. и 21. нов. т. г. свршеног богослова рељевског Јову Марјановића за ђакона односно пресвитера, а истоме је у администрацију повјерена парохија *Глиница*, у протопресвитерату Бихаћком.

Премјештења. Јереј Милан Радукић администратор парохије у Смољани (протопресвит. Бос. Петровачки) премјештен је 18./31. августа 1901. за администратора парохије Бос. Свињарске у протопресвитерату Прњаворском. — Јереј Ђорђе Ј. Поповић администр. парохије *Кокори* (протопресв. Прњаворски) премјештен је 9./22. августа 1901. за администратора парохије *Бошковићи* у протопресвитерату Бањалучком. Јереј Михаило Васић администратор парохије у *Мартини* (протопресвитерата Приједорског) премјештен је 28. септ. (11. окт.) 1901. за пароха у *Добој* (протопресвитерат Тешањски). — Јереј Петар Ђорђевић, администратор парохије *Лепеница*, протопрезвитерата Прњаворског, премјештен је 1./14. новембра 1901. за администратора парохије Ножичко-Мартиначке у истом протопресвитерату.

НЕЗВАНИЧНО.

Душа и бесмртност.

— Александар Живановић —

[Осијек.]

(Свршетак.)

У психичком погледу такође су све потребе животињске задовољене на земљи. Нема ни једног нагона у животиње, који се не би у њену животу задовољавао. Она своју свр ху постиже у том погледу, јер она свој живот на земљи изживи. Замислимо, да је животиња бесмртна, каквим би животом живјела у вјечности? Пошто у ње нема интелектуалног развитка и постизавања неке више сврхе, то би њен живот био празан, понављање земаљског.

Остаје нам да још примијенимо на душу животињску метафизички доказ. Овај смо доказ оставили на посљедње мјесто, јер он највише говори у прилог бесмртности животињске душе. Ако са икојег разлога, то би једино на основу метафизичког доказа могло бити уопће говора о животињској бесмртности. Ради тога и јесте мишљење подијељено, јер има људи од науке, који приписују и животињској души бесмртност. Материјализам удара проти бесмртности човјечије душе баш највише стога, што сматра животињску душу по њеном бићу истом, као и човјечију.

Човјечија душа јесте супстанција. Докаже ли се, да је и животињска и биљна душа супстанција, то се онда и њима мора признати

бесмртност како по метафизичком доказу, тако донекле и по онтолошком (по метафизичко-онтолошком). У чему је integrum човјечије душе? На основу чега се она сматра супстанцијом? Само на основу њене интелектуалне моћи. Човјечија индивидуалност и персоналитет састоји се у мишљењу, логичком расуђивању и самосвијести, а то су биљеге у њеној супстанцијалности. Душа као супстанција јесте она моћ у човјеку, која себе слободно и разумно одређује. Вегетативна и сензитивна моћ јесу својства наше душе, али оне и ако припадају, ипак саме не сачињавају њене супстанцијалности. Одијелимо од душе човјечије интелективну моћ, она није супстанција онаква или са оним својствима, са каквима је знамо (разумна, слободна и т. д.). Вегетативна и сензитивна моћ немају за се бића, као што га има интелективна (разум, мишљење, и т. д.), већ се оне садрже у интелективној као њени битни увјети. Човјечија интелектуалност се не може развити без вегетативне и сензитивне моћи и ако су оне, бар сензитивна, увјет у будућем животу душином, то ће оне и надаље бити заступљене и обухваћене интелективном снагом душином.

Узмимо, да су вегетативна и сензитивна моћ есенцијална својства човјечије душе и да ће оне имати своју улогу у тијелу човјечијем у вјечности, како би у том случају стајало са душом биљном и животињском? Замислимо, да су животињске душе бесмртне? Како би могла вегетативна и сензитивна моћ живјети и исказивати се без тијела? Чиста душа без тијела, и ако би могла имати још некако сензитивну моћ (т. ј. осјећати на друкчији начин него што осјећа, док је у тијелу, дакле без тјелесних живаца, нерва), вегетативну не би могла имати ни на који начин, јер за ту моћ би морао бити у души материјалан објект, што је не могуће. Сама вегетативна моћ мора имати свагда свој предмет, на коме се испољује, дакле она се не може одијелити од тијела, јер без овога не би била реална, већ само замишљена апстрактна. Само у том случају, кад би и тијело животињско било бесмртно, могла би се вегетативна моћ у њему исказивати. Већ само етимолошко значење ријечи: вегетативност, сензитивност, интелективност, доваља нас до истог резултата, јер се за вегетативност претпоставља нешто, што расте, дакле материја, тијело; за сензитивност се опет претпоставља нешто или неко, шта или неко, шта или ко осјећа, а за интелективност се претпоставља само неко, ко мисли, дакле личност; тијело или материја то не може бити, већ само разумно биће.

Хришћанска црква се не изражава јасно, да ли су животињске душе смртне или бесмртне. Но већ из тога, што се у св. писму црта,

да су душе животињске већ и по постанку и природи својој везане за тијело („и рече Бог: нека земља пусти из себе душе живе“ Бит. I. 24. и др.), можемо судити, да ни црква не признаје животињској души супстанцијалности. Има неких мјеста у св. Писму, која неки тумаче у корист бесмртности животињске душе н. пр.: „чекамо ново небо и нову земљу“[1]); на тој новој земљи да неће живјети једини човјек, већ ће на њој бити опет биља и животиња. Но то је тумачење натегнуто, јер не видимо разлога, који би говорили за бесмртност животињске душе. Из даљих апостолових ријечи у том стиху: „гдје правда живи“ увјеравамо се, да он ту говори о моралном реду међу људима. Прије се даде навести из св. Писма, да животињска душа нема бесмртности, као н. пр. из цитираног мјеста у Еклез. Ш. 21.

Ма колико дакле били вољни, да признамо души животињској бесмртност, немамо за то разлога, јер би тај њен будући живот био без садржине, а према томе и без сврхе. Душевни живот је у разуму, у интелективности; код животиње тога нема, те је тешко и говорити о бесмртности њене душе. Још у већој мјери важи то за биљну душу.

Ради тога, што интелективност игра највећу улогу у питању о бесмртности, било је мишљења, да нису ни све човјечије душе бесмртне, већ само душе филозофске, у правом смислу интелигентне, које су на земљи стекле себи неке садржине. Тога се мишљења држао Платон, а има га и у новијој науци. По томе мишљењу душа проста човјека нема смисла за вјечни живот, јер је слична животињској души, која такође нема никаквих прерогатива за живот вјечни. То је мишљење екстремно. Јер и ако је душа донекле неизображена човјека слична животињској, много су веће разлике, које дијеле једну од друге, него њихова сличност. Необразована душа је само утолико слична животињској, што није у овом животу много напредовала. Но њена сврха, средства и својства су као што смо видјели, сасвим друкчија него у животињске душе. Ова нема способности, да се развија, човјечија пак има. А ако није ту способност употријебила, још се за то није измијенила њена природа. Степен интелигенције не може промијенити природе душине из основа; он може упливисати само на њен развитак и на њену будућу судбу. Узмемо ли, да само заправо интелигентне душе имају право на бесмртност, јер да тобоже имају неког тецива, од кога би могле у будућем животу живјети, рушимо онда бесмртност у опће, као што бисмо рушили природну једнакост између људи. Сравнимо ли напредак најфилозофскије душе на земљи са напретком њеним у вјечности, тада земаљски напредак скоро ишчезава према будућем. Живи ли човјек на

[1]) II. Петр. Ш. 13.

земљи морално, он ће имати прилике, да достигне оно што је пропустио на земљи у интелектуалном погледу, јер су својства његове душе трајнија и шира, него што би захтијевала његова земаљска сврха. И најпростија човјечија душа пак има на земљи неког тецива и у интелектуалном и у моралном погледу. И то тециво јој не може пропасти

Против таквог мишљења мора устати у првом реду наша морална свијест, јер у многом случају није кривица самога човјека, да није могао да се изобрази. Мало би било бесмртних душа, кад би се у њих рачунале само душе образованих људи. Кад се промјере околности земаљског живота, тада баш можда душе образованих људи не би имале права на бесмртност. Образовани су људи већином у бољим материјалним приликама, дочим сиротиња нема ни средстава ни прилике, да се изобрази. Образован човјек може при томе бити јако неморалан, а сиромах и необразовани јако морални, па обрицати овоме право, а ономе давати искључиве привилегије на бесмртност био би гријех. Јер онај неморални, ма био колико му драго образован, заслужује казну и смрт (ако би смрт била казна за њега), а морални, па ма био и необразован, заслужује награду.

У правом смислу је сам Бог бесмртан, јер он нема почетка, па не може имати ни свршетка. Сва друга бића јесу увјетна. Све су ствари постале, па као такве морају имати по бићу свом и свога свршетка. Једина безувјетна супстанција јесте Бог. Поред Бога би једина човјечија душа имала права на бесмртност, јер је она из Бога. Но и она је по томе увјетна и она би се могла лишити свога личног живота, да се поврати опет у Бога и да буде опет оно, што је била прије него што је из њега изишла. По својој природи она дакле није у личности својој безувјетна, те и њен живот није безувјетно вјечан. По својој моћи би Бог могао уништити и лични живот човјечије душе исто тако, као што може уништити сва бића, која је створио. Ми смо споменули напријед, да се не може уништити ни један дјелић материје. Тако кажу природне науке и ми смо то примили и примијенили на душу. Но морамо додати, да ни материја нити ишта није безувјетно, непропадљиво. Све је непропадљиво само при овакову поретку, у ком ми живимо и по нашем схваћању. Ми не можемо замислити, како би се то све уништило, куд би отишло, али исто тако не можемо појмити ни откуд је дошло. Можемо пак замислити, да онај, који је то све створио, може све и уништити; но пошто не знамо начина, како би то било, зато кажемо, да не може пропасти.

Друго је питање, да ли ће Бог све то заиста уништити. Можемо се питати: да ли Бог по моралним Својим својствима може

уништавати оно, што је створио? У том смислу не можемо Богу приписати свемоћи; као што му не можемо приписивати, да може грјешити, исто тако Он не може радити без сврхе, Сам против Себе. Ради тога на питање: да ли душа, и ако је по природи својој увјетна, може бити од Бога уништена, долазимо до одлучног одговора: не може. По снази својој би је Бог могао уништити, али због мудрости и милости Своје не може. Кад би је уништио, уништио би сврху стварања Не би се могла сложити са својствима Божијим мисао, да Бог ствара душу, даје јој својства за усавршавање, па онда да је уништи, а да она тих својстава и не употријеби. Шта више и кад би душа достигла своју сврху, ни онда не би могла бити уништена, јер би опет била уништена сврха стварања Божијег, јер би разумно биће (душа) достигавши послије дугог напора своју сврху било осуђено, да изгуби плодове свога труда. Душа је човјечија дакле бесмртна по милости Божијој.

Морамо се при овом послу обазријети и на мишљење J. H. Fichte-a, које он in parenthesi у погледу смрти душине са неком резигнацијом наводи. Он, и ако заступа личну бесмртност човјечије душе, вели: „Можда ћемо ми заиста у будућим сферама живота умријети, пошто се заиста изживимо: дотле не допире никакав априоризам и никаква аналогија из посматрања природе, а рјешење тога можемо у сваком погледу препустити религиозној науци и откривењу“ [1]). Бојазан је дакле, да неће некад наступити вријеме, кад ће душа остати ипак без унутрашње садржине, кад ће даљи живот бити без сврхе. Што се тиче религиознога становништва, на које Fichte упућује, оно доста јасно каже, да ми чекамо и вјерујемо у вјечни живот, у вјечно блаженство и т. д. Међутим не само религија, већ и наука може то питање исто онако позитивно рјешити, као што је рјешила опће питање о бесмртности. Јер ако признамо бесмртност, онда ту нема краће ни дуже бесмртности; чим претпоставимо, да би душа могла некад, па ма то било послије неизмјерно дугог времена, умријети, пада појам бесмртности. Под бесмртношћу се има разумијевати живот без краја. Да не може наступити случај, да душа човјечија остане без сврхе и да јој живот остане празан, видјели смо кад смо расправљали о телеолошком доказу. А кад би човјек једанпут и постигао сврху, не би му живот био празан ни досадан, јер би он тада на миру уживао плодове свога труда. Такве монотоније се не треба бојати, јер се човјек среће не боји. Кад би такав живот био монотон, онда би прво биће, које би патило од досаде, био сам Бог. Души или морамо признати бесмртност или ћемо јој је одрећи. Средњега нема,

[1]) „Die Idee der Persönlichkeit und der individuellen Fortdauer“ стр. 122.

да душа може и живјети и умријети. Тако вјерују дивљаци са острва Фиџи и Гвинеје[1]), да душа може бити бесмртна, али у навјесној прилици (душе нежењених људи) да може бити и уништена.

Споменућемо још једно есхатолошко питање ради његова куриозитета. Вриједи знати, да се противници бесмртности душине забринуто питају, гдје ће стати толике душе. Прорачунато је, колико је људи по прилици до данас живјело, па је тобоже не ријеватно, да би душе и ускрсла тијела свих тих људи могла стати на земљу. То питање потиче и учени француски астроном Камило Фламарион: „Број људи, који су живјели на земљи, откад постоји човјечанство, узима се на 36,627,843,000,000,000. Кад би сав тај народ, који се састоји од мушкараца, жена, стараца и дјеце ускрсао, то би на једну квадратну стопу дошло по шест људи, а кад би се сви смјестили на континенте, морали би стојати једно другом на леђи. Претпоставимо ли, да ће се тај број удвостручити, утростручити и шта више с временом и подесетостручити, то већ не би било физичке могућности, да би се цијело човјечанство, које је живјело од почетка човјечанског рода па до његова краја могло смјестити на земљи“[2]). То је тај куриозум, из кога бар видимо, колико учени француски астроном узима да је живјело људи досада на земљи. Дабогме да људи не би били срећни, кад би се у будућем животу гурали један другом на леђа. Но религиозна наука не учи тако. Fichte вели, да ће будући живот морати бити наставак земаљскога, јер је душа научена на увјете и сферу земаљскога живота, а наши мртви да су близу нама, у простору око нас[3]). И ако је природно, да замишљамо, да се наша душа приучи земаљским сферама, ипак је наивно озбиљно се бавити питањем, гдје ће стати душе и ускрсла тијела. Религија спомиње небеске насладе, а тим вели, да душама мјесто може бити у цијелом свемиру, јер је небо већ један педаљ више земље. У свемиру има доста мјеста и за људе, особито кад их замишљамо не тако материјалнима, као што их замишља Фламарион.

*

Ми смо на крају наше расправе о души и њеној бесмртности. У главном смо се осврtали у њој на резултате физиолошке и психолошке науке, а на религиозна питања смо се обазирали само тамо, гдје је било привидне разлике између науке и вјерског учења и тамо, гдје је било од прије потребе, да се религиозно становиште истакне. Резултат истраживања о души и њеној бесмртности јесте, да је и помоћу науке

[1]) E. B. Tylor: „Die Anfänge der Cultur“ II. стр. 22. 90.
[2]) Apud: Н. П. Рождественскій: „Христ. Апологетика“ I. стр. 422.
[3]) „Die Idee der Persönlichkeit . . .“ стр. 160. 3. 174.

потпуно доказана и утврђена истина о бесмртности наше душе. Осврнули смо се на сва питања, која су од важности за нашу расправу и нисмо обилазили ниједнога приговора са противничке стране. Дакако да нисмо баш све приговоре узели у обзир, но не стога, што би они били оправдани, већ што или немају достојанства, с којим треба да се рјешавају научна питања, или што на њих уопће не вриједи одговарати, јер не вјерују у њихову основаност ни они, који су их поставили.

Резултати науке се у овом питању потпуно слажу са религиозним учењем. Као што наука потврђује, тако и црква учи, да је наша душа бесмртна и упућује своје вјерне, да проводе свој живот морално, да своје интелектуалне и моралне силе правилно употребљавају и снаже, јер ће те силе човјеку у будућем животу требати. Само при правилном употребљавању својих сила може човјек доћи до праве, потпуне среће, за којом толико на земљи чезне.

Браћа Господња.

(οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου.)

— с руског превео: **Драгутин Драгојевић,** свештеник. —

[Нерадин.]

Господ наш Исус Христос није се стидио (Јевр. 2, 11.) називати браћом Својом све ученике (Мат. 28, 10; Јов. 20, 17) и пошљедоватеље Своје, које је Он искупио, препородио и узнио Богу, а исто тако и ап. Павле (Римљ. 8, 29) на том основу назива Господа, да је Он „првенац међу многом браћом". Но у Јеванђељу и другим новозавјетним списима, осим овог духовног благодатног братства, спомиње се још и о браћи Господњој „по плоти". Јеванђеље и други апостолски списи садрже у себи шљедећа свједочанства и о тој „браћи Господњој". По свједочанству св. Јована (2. 12), Господ Исус Христос, учинивши прво чудо у Кани Галилејској, отишао је на кратко вријеме у Капернаум — са Својом Матером, *браћом* и ученицима. По Матеју (13, 54—57) и Марку (6, 2—4; ср. Лука 4, 16—24), становници Назарета, слушајући науку Господњу у синагогама својим говориште: „откуд овоме премудрост така и сила? Није ли ово дрводељин син? Не зове ли се мати његова Марија и *браћа* његова Јаков и Јосија (по неким кодексима Јосиф) и Симон и Јуда? И сестре његове нијесу ли све код нас?" Одговарајући онима, који се саблажњаше о Њега, рече Спаситељ: „Нема пророка без части осим у постојбини Својој и на *дому* своме и међу *сродницима* својим (Лук. 4. 24; Јов. 4

44.). Из посљедњих ријечи Исусових јасно се види, да „браћа Господња“ до времена нијесу вјеровала у Његово месијанско достојанство. То се види у прва три Јеванђелиста: Мат. 12, 46—50; Марк. 3, 21, 31—35; Лук. 8, 19—21. Кад су књижевници из Јерусалима раструбили, да Христос чини чудеса помоћу кнеза ђаволскога, дођоше мати и браћа Његова да Га зову. Кад Христу јавише жељу матере и браће Његове, одговори Он: „Ко је мати моја или браћа моја? Мати моја или браћа моја јесу они, који слушају и испуњују вољу Божју“. Јасно се исказује мисао о првобитном невјеровању „браће Господње“ по свједочанству св. Јована 7, 2—7, јер су тражили да Исус „јави Себе свијету“ (ст. 4), јер (ст. 5) „ни браћа Његова не вјероваху Га“ и насупрот апостолима припадали су још свијету (ср. Јов. 7, 7 са 15, 19). Напротив послије васкрсења и вазнесења Господња, браћа Његова по Дјелима апост. 1, 13—14. стално пребиваху у Горници Сионској и сви једнодушно бијаху једнако на молитви и у молењу. Ширењем вјере и утврђењем цркве Христове, браћа Господња заузеше у цркви високе положаје, у истој мјери са апостолима, мада се ипак разликоваху од њих: I. Кор. 9, 5. Највећи углед међу браћом и у цркви јерусалимској уживао је св. Јаков, брат Господњи (Гал. 1, 19; Дјела ап. 12, 17; 15, 4—29; 21, 18 и даље), кога је ап. Павле цијенио као равног ап. Јовану и Петру. Томе Јакову, по свему припада прва посланица у реду „саборних“ (Јак. 1, 1); седма пак саборна посланица ап. Јуде припада „брату Јаковљевом“ (Јуд. 1.) — Јуди, такође брату Господњем.

У каквом сродству са Господом стајаху у Јеванђеоској историји поменута браћа и сестре Господове? По примједби Фарарова тим се питањем бавише многе књиге и расправе: докази с обје скране подједнако су јаки, тешкоће појединог мишљења тако су очигледне, да догматички истраживати позитивно рјешење тога питања противило би се интересима паметног испитивања (Живот Ис. Христа, превео са 30. енглеског издања проф. А. П. Лопухин, стр. 61, 681). Сагласивајући се у томе да то питање и не даје позитивног рјешења, ипак ћемо указати на главне правце у његову разрјешавању и учинићемо релативну оцјену тих рјешења. И у старој цркви и у ново вријеме опажала се ова три мишљења с обзиром на то питање.

I.

Прије свега да видимо, шта вели западна хришћанска црква. Главни представник тога питања у старо вријеме био је блажени Јероним. По његову мишљењу браћа Господња бјеху Христу браћа од тетке, по сестри Богоматериној. „Ми сматрамо, говори бл. Јероним,

браћу Господњу не као дјецу Јосифову, него као дјецу Маријe, тетке Господње, која се назива још и матером Јакова малога и Јосије, а која је била жена Алфејева" (Мање. Патр. Л. 26, 84—85, ср 23, 205—206). Ту је бл. Јероним истовјетовао Јакова, брата Господња са Јаковом Алфејевим, једним од дванаесторице апостола, (Мат. 10. 3; Марк. 3. 18: Лук. 6, 16). Мишљење блаж. Јеронима, које је је прихватио и блаж. Августин, благодарећи авторитету тих црквених учитеља, брзо је овладало у свој западној цркви. Познији једномишљеници тога погледа истовјетовали су не само Јакова, брата Господња са Јаковом Алфејевим, него и браћу Господњу Симона и Јуду са истоименим од дванаесторице апостола Симоном Зилотом и Јудом, названим Левијем или Тадејем. Осим римских католичких ученьака (н. пр. Корнелијуса а Лапиде, Мања, Корнели-а, Биспинга) — у коментарима на посланицу апостола Јакова то истоветовање и тај поглед прихваћају и многи протестантски ученьаци (Баумгартен, Ланге, Штарке и др.) а исто тако и православни руски богослови: Филарет, митрополит московски (Црквн. Библ. Историја 1857, стр. 431), Филарет, арх. черниг (Прибавл. къ Черниговск. Епарх. Извѣст. 1863, 91—93), прота Богословски (Свящ. Ист. Нов. Зав. 1861. стр. 308), проф. Чельцовъ (Ист. Хр. Церк. Спб. 1861. I, 41. 78), прота Смарагдов (Пособ. къ добр. чтенію и слуш. слова Божія. 1861 стр. 104—105) и др.

II.

Супрот томе, на Истоку владало је друго мишљење, наиме, да су браћа Господња дјеца Јосифа обручника од прве његове жене (у апокрифским Јеванђељима под именом час Јесте, час Соломије, на кољена Јудина). То питање даље проширише: Ориген (Мање 13, 876—877), Св. Епифаније (Мање 57, 58), Св. Григорије Нијски (Мање 46, 647), Св. Кирил Јерусалимски (Мање 13, 876—877), Св. Амвросије Медиолански (Мање 16, 315—317), Илариј поатјерски (Мање 9, 922.). Слична свједочанства налазимо и у апокрифним Јеванђељима: Псеудо-Матејевом, првојеванђељу Јаковљевом, Јеванђељу Томином, у арапском Јеванђељу дјетињства Исусова, у историји Јосифа дрводјеље и др.; у установама апостолским (6, 12—14.); у Псеудо-Климентинама, у Јевсевија Кесаријског (Црки. Истор. 1. 12; 7, 19; 2, 1). У новије вријеме усвајају то мишљење и многи протестантски богослови н. пр. Бајшлаг, Тирш, и др. Од Руса професор Богословски, јеромонах Георгије (Јарошевски), автор истраживања о посланици Јаковљевој и др.

III.

У другој половини IV. в. Евномије, Хелвидије и у опће јеретици — антидикомаријанити (који поричу приснодјевство Богоматере

и потребу поштовања Њевиног) исказивали су своје мишљење, да су браћа Господња била у правом смислу браћа Христу по тијелу, дјеца Марије, матере Божје и Јосифа, коју су изродили послије Исуса Христа — Првенца (Мат. 1. 25; Лук. 2. 7). У новије доба мишљење то дијеле веома многи протестантски богослови ученьаци: Кајм, Пресансе, Креднер, Блек, Хофман у коментару на посланицу Јаковљеву и многи други.

Пошледње мишљење тражи себи ослонца у буквалном значењу грчке ријечи „брат — ἀδελφός“ (по Исихију: οἱ ἀδελφοί — који су из једне утробе изашли). затим у називу Исуса Христа — *Првенцем*, (код Лук. 2, 7, и роди — Дјева Марија — сина свога првенца, τὸν πρωτότοκον) као и у ријечима Јеванђелиста Матеја: „и не знађаше за њу (Јосиф Дјеву Марију), *док не* роди сина свога првенца“ 1. 25., напошљетку у општем тону Јеванђеоског причања о предмету, при коме се готово свагда (изузимајући Јов. 7, 2—7) браћа Господња спомињу заједно са Матером Његовом. Но сви ти аргументи немају позитивне вриједности. Грчка ријеч ἀδελφός, слично јеврејској — *ах*, у библијској употреби често означава не брата у строгом смислу, него сродника у опће (Бит. 13. 8; 14. 14; 29, 12, 15; 31, 32, 46; Лев. 10, 4; 1. Пар. 23, 21, 22), могуће је дакле да су и „браћа Господња“ били н. пр. браћа од тетке Господу, или полубраћа његова, или можда су напошљетку стајали у другом ком степену сродства са Господом. Грчко πρωτότοκος фактички изражава идеју супротности међу првенцем и доцнијом дјецом (у том смислу оно управо означавa пр)тивност значењу ријечи μονογενής, јединородни), но оно само није адекватно јеврејском *бехор* (прворођени), пошљедње отуд и не садржи у себи споменуте супротности; него представља апсолутно означавање сваког „разверзающаго ложесна“ (см. н. пр. Исх. 13. 2; 34, 19). Но ако се доказ на тај начин ослања на немање у грчком језику ријечи, која одговара јеврејском *бехор*, то он нема вриједности. Фактички и јединац се називао првенцем, *бехор*, као што се јасно види н. пр. из жеље Јеховине, да му се посвете сви првенци израиљски (см. цит. мм. и Чис. 8, 16—17), мада у кога од њих и не било ни браће ни сестара (ср. Исх. 12. 29). Нема вриједности ни закључак, изведен из ријечи јев. Матеја: *не знађаше, докле* (ἕως, οὗ) .... Израз *докле* (јеврејски *ад-кн*) по употреби у Библији означава неопредјељену дужину времена или стања и одговора изразу: *никад;* н. пр. Ис. 46. 4: Азъ есмь, и дондеже состарѣетеся, Азъ есмь. Бит. 28, 15: не имамъ тебѣ оставити, дондеже сотворити ми вся, елика глаголахъ (ср. још Бит. 8. 7; Вт. 34, 6; 1 Цар. 15, 35); пс. 109, 3: сѣди одесную Мене, дондеже положу враги твоя... Из тих ријечи види се, да израз тај у врло много случајева не озна-

чава такав предјео или моменат, послије кога радња, која није имала раније мјеста, да ступа на силу; да се у том случају оно отуд не исказује, као да γιγνώσκειν има мјеста послије рођења Спаситељева. И та прилика, што браћа Господња у јеванђеоској историји ступају већим дијелом заједно са Матером Господњом, још сасвим не говори, да су они дјеца Њезина а не посинци, тим више, што се Богомати нигдје не назива матером њиховом, што би природно било очекивати, кад би та претпоставка истинита била. Напротив било би савршено непојмљиво — кад би они били њезиним синовима, — зашто Господ на крсту препоручује Своју Матер (Јов. 19, 26—27) Јовану Богослову, а не коме од браће — синова Богоматериних, јер би у првом реду они били обвезани старати се о њој. Као син Марије Дјеве у Новом Завјету означава се једини Господ наш Исус Христос и, као супротност браћи Његовој, Он се управо назива „Сином Маријиним" Марк. 6. 3. Сам начин, којим је Исус Христос препоручио на крсту Матер Своју Јовану Богослову показује, да је Он био једини син Дјеве Марије: „ево сина твога", какав би израз употребио Христос, кад би осим Њега било у Марије, Матере Божје, још дјеце. Против овога говори још и вјера Цркве у приснодјевство Богоматере (међутим сви основи, које приводе стари јеретици и новији рационалисте за доказ овога мишљења, истичу из предубјеђења против ἀειπαρθενία и тенденцијозног одрицања чудесног факта рођења Исуса Христа), а такођер морално хришћанско чувство, које се никада не може помирити с мишљу, да је Пресвета Дјева, поставши Матером Господовом, имала доцније дјеце са Јосифом. То је било немогуће и од стране Јосифове већ зато, што му је већ у вријеме обручења с Маријом било 80 година (као што свједочи црквено предање, записано у Св. Јована Дамаскина у бесједи његовој на Рождество Христово). Немогуће је још и по побожности његовој пред тајном васплоћења, у коју је он био посвећен, а и по натприродним догађајима при рођењу и послије рођења Христова, којих догађаја бјеше он очевидац и свједок. Црквени учитељи нијесу без основа сматрали претсказање на приснодјевство Богоматере у ријечима Језекиљевим о затвореним вратима храма (Јез. 44, 2; Амвр. у Мање-а 16, 319—320). Напротив узалудни су спорови (н. пр. Кремера, Мајора) на ис. 49. 20; 63, 9, као доказ да су браћа Христова били синови Матере Његове. Напокључетку попашање браће Господње, који се хтједоше узвисити над Њим у почетку Његове службе, Марк. 3. 21, и шта више и на крају исте, Јов. 7. 2 и даље., — показује, да су они били старија браћа Господова, међутим, по ономе, најстарији брат („првенац") био је Господ.

На основу свега досад реченога, мишљење то морамо одбацити, мада факат, да се браћа Господња јављају увијек заједно са Матером Божјом и живе у друштву с њом, налази при томе своје објашњење.

Факат овај неда се објаснити са гледишта блаж. Јеронима и других једномишљеника. Фактички, ако су браћа Господња била синови Марије Клеопове, жене Клеопе-Алфеја, а сестре матере Божије, то онда није појмљиво, зашто се њена рођена дјеца не помињу заједно с њом, него увијек заједно с Матером Божјом, међутим и Марија Клеопова била је свагдања сапутница Господова. Приведена сумња о ранијој смрти мужа Марије Клеопове доста је слободна, и једна да се слаже са причом у Луке 24. о јављању васкрслог Господа двама емаузским путницима, од којих је један био Κλεόπας стр. 18. (могуће је у окталом, да је то име другог ког лица, а не мужа Маријина који се звао Κλωπᾶς, Јов. 19. 25.)

Необазирући се на то, ова теорија ослања се на ове три, подједнако сумњиве, предпоставке, 1.) да је Марија Клеопова (Јов. 19. 25.) била сестра Матере Божије, 2.) пошто је она била мати Јакова малог и Јосије (Мат, 27. 56; Марк. 15. 40), то је Јаков мали једно лице са Јаковом, братом Господњим и Јаковом Алфејевим, једним од 12 апостола, а исто тако и Симон и Јуда, два друга брата Господова, били су иста лица са апостолима тих имена из броја 12 ап. 3.) да је Клеопа Κλωπᾶς или (?) Κλεόπας — исто лице са Алфејем, Ἁλφαῖος, оцем Јакова, апостола од 12. (Мат. 10, 3; Марк. 3, 18; 6, 15). Против првога од ових навода једва да може говорити очигледна невјероватност, да се двије живе сестре зову једним истим именом — Марија, пошто је обичај давати једнака имена у породици, у оскудици имена, у старих и нових Јевреја био тако распрострањен, као и у старих Римљана (н. пр. од четири кћери Октавијине, сестре Августове, двије се звале — Марцела а двије — Антонија). Но ово једино мјесто у Јована 19. 24, чита се и тумачи се веома разнолико. Међу тим по грчком, руском и славенском тексту, речи: „Сестра Матере Његове, Марија Клеопова" јесу назив једне исте жене, у Пешиту стоји: „сестра Матере Његове" *и* „Марија Клеопова" т. ј. споменуте ријечи означавају двије жене. И на основу паралелних мјеста у Мат. 27. 56 и Марк. 15. 40 изгледа да то треба прихватити. У сва та три мјеста назива се Маријом Магдалином; мати Јакова (малога τοῦ μικροῦ, Марк.) и Јосије, по опћем признању, истовјетна је са Маријом Клеоповом (у Јов.); трећа пак жена у Мат. назива се матер ом синова Зеведејевих, у Марка, — Саломијом, у Јована — сестром Матере Божије; но прва два значења, без сумње, истовјетна су, може се дакле мислити, да и паралелан израз јеванђ. Јована —

сестра Матере Његове, јесте само неопредијељено значење исте те Саломије, матере самога Јеванђелиста. Такав неопредијељени начин означавања своје матере био би аналоган истом таком начину означавања самога себе: „ученик кога љубљаше Исус", „други ученик". У том случају била би појмљива молба Саломијина Господу о одликовању њезиних синова у царству Његовом (Мат. 20, 10—23); било би веома појмљиво и то, зашто је Господ препоручио Матер Своју Јев. Јовану, који је био једини најближи, духовно најмилији ученик Господов а може бити и рођак Његов по крви, нерођени брат Његов из племена Дјеве Марије. Предање, записано у Ниќифора (Црквн. Ист. II. 3.) фактички потврђује то. Што се тиче другог навода ове теорије, да су имена браће Господове истовјетна са именима тројице из круга апостолског (Јаков, Јуда, Симон) и четворице синова Алфејевих, — то истовјетовање прије свега мало је вјероватно за то, што су сва та имена била врло раширена у Јевреја (у Нов. Зав. спомиње се 5 или 6 Јуда, исто толико Јакова, 9 Симона; у Јосифа Флавија — 20 Симона, 17 Јосија, 16 Јуда). Јасно је, да истоименост разних лица у том погледу не доказује њихову истовјетност. Неосновано је и ово тврђење у тој теорији, да је Јуда, брат Господњи — Ἰούδας Ἰακώβου Лук. 6. 15; Дјел. 1. 13, при чему се претпоставља, да је тај Јуда — *брат* Јакова брата Господњег (Јуда 1.) — Јакова Алфејева. Природније би било превести: син (υἱος) Јакова (непознатога у историји) и сматрати Јуду брата Господња, као друго лице, различито од апостола Јуде, једнога од 12 апостола (Лук. 6. 15; Дел. 1. 13; Јов. 44. 22.). Толико пак ако не још и више неосновано је избрисати из јеванђеоске или апостолске историје Јакова, брата Господња, као лице сасвим друго од Јакова Алфејева, једнога од 12 апост., предстојника и стуба јерусалимске цркве (Дјел. 15. Гал. 2. 19.), кога предање износи само као једнога од 70 апостола (Чет. Мин. под Јан; 23. окт.); ово деградовање из броја 12. у разред 70. било би апсолутно непојмљиво, кад то предање не би имало историјског основа. У опће грчко-источна православна црква одликовала је и одликује браћу Господњу од истоимених у броју 12 ап (у мјесецословима грчком, сирском, коптском, славенском, посебице се славе успомене на прве и посљедње). Без обзира на филолошко истовјетовање Клеопе са Алфејем у новијих привржeника ове теорије примјећујемо, да им је и покушај истовјетовати Јакова, брата Господња са Јаковом Алфејевим на основу Гал. 1. 19., као да „другог" овдје означава не Јакова, него Петра ст. 18.

Против тога истовјетовања, говори и нови Завјет. У многим мјестима нов. Завјета јасно се разликују браћа Господња од апостола.

Јасног свједочанства о томе имамо у Марк. 3. 31—35 (и парал), гдје Господ обиљежава ученике Своје као оне, који Му вјерују, а браћу Своју — као невјере. А исто тако и у Јована (7.5) видимо, да браћа Господова нијесу Господу вјеровала. Карактеристично је, да у Марка слиједе ријечи ове Господове непосредно за примањем о избору 12 апостола, а и Јован наводи исте ријечи послије спомена о већ изабраном кругу апостолском (Јов. 6. 70—71). Дакле, пошто је круг 12 апост. већ изабран, а браћа Господња остају још у невјерству, то је јасно, да ни један од њих није могао ући у круг апостолски.

Па ипак, без обзира на авторитетно свједочанство блаж. Јеронима, које иде у прилог томе мишљењу, ми не можемо исто усвојити (треба примјетити, да се и сам блажени Јероним није држао стално тога мишљења, а понекад је и разликовао н. пр. Јакова, брата Господња од 12 апост. (Христ. Чтен. 1841. ч. 3. стр. 91—92) јер се не слаже са мјестима у Нов. Завјету о том предмету, а не слаже се ни са предањем и мјесецословом православне цркве, гдје се браћа Господња поштују и славе као особита лица различита од 12 апостола, која су имала особите своје заслуге за распростирање ријечи Божје и утврђење Цркве Христове (ср. архиеп. Сергија Полный мѣсяцесловъ Востока, т, II. М. 1876. стр. 3, 108, 163, 281, и С. Булгакова, Мѣсяцесловъ и Тріодіонъ православной церкви. Вып. I. 1895. стр. 6—7, вып. III. 151—152.).

Најбоље од свију до сад споменутих праваца и мишљења у том питању јесте мишљење православних источних црквених учитеља, по коме „браћа Господња“ бјеху дјеца Јосифова из првог његовог брака (модификација тога мишљења налази се и у Егезипа, који овако вели: Јосиф Обручник и Клеопа, муж Маријин, били су рођена браћа. Послије преране смрти Клеопове имао је Јосиф по закону родбинском ступити у левираторски брак са његовом удовицом. Из тога брака била су четири сина и двије кћери, који су по закону носили име умрлога Клеопе, но уједно се и сматрала дјецом Јосифовом — као адоптирани и по томе се они називали „браћом“ Господњом. Но у јеванђеоској историји таква модификација нема доказа; напротив у погледу тога, што се послије познатог пута са дванаестогодишњим Исусом, Јосиф више и не спомиње, неки мисле да је Јосиф ускоро послије тога умро и породица да се преселила у кућу Клеопову). По томе мишљењу појмљиво је, зашто „браћа“ свагда окружују Матер Божију, и зашто је Христос на крсту ипак препоручио Своју Матер не њима, него апостолу Јовану: они су сачињавали с Матером Божјом једну фамилију, но њихово невјерство у месијанско достојанство Његово удаљило

их је и отуђило од Господа и Матере Његове; појмљиво је и то, што их јеванђеоска историја до смрти Господове и не спомиње; појмљив је и њихов брзи преокрет у мужеве апостолске ревности и нагло узвишење у цркви једнога од њих — Јакова; појмљива је и разлика њихова од 12 апостола и одношај њихов према пошљедњим. Према томе ово мишљење, које налази сигурне доказе у Предању православне Цркве, мора се узети као најбоље поткрепљено, и ако, као што се види, не може да избјегне све потешкоће у питању, ко су била браћа Господња? Ове потешкоће имају више формално егзегетски него реално историјски смисао и карактар.

*

Подробније о овом питању види: *Ign. Dimme,* Fuerit ne Jacobus frater Domini apostolus, 1839; *Schaff.* Das Verhältniss des Jakob. Brud. d. Herrn zu Jac. Alph., 1842. *проф. М. И. Богословскаго* „Правосл. Собеседн." 1886 ч. III., *Cornel, a Lap.,* Comentar. in Acta Apostolica, canonicas epistolas, et Apocalypsis, 1617, *Migne,* Ser. S. Curs. Compl. t. 25. 1842 *Credner,* Einleit in das N. T., Th. 1. 1836. *Wiesinger,* D. Brief des Jakobus. 1854; *Bisping,* Erklärung des Sieben katholischen Briefe, 13. 8. 1871. *Lange,* Bibelwerk des N. T, Th 13: D. Brief des Jakobus, 1866. *Schegg.* Jacobus der Bruder d. Herrn und sein Brief, 1883. *Фарар,* Первые дни христіанства у преводу проф. А. П. Лопухина, 1888 кн 4. Еп. Алексија (томскаго) „Нѣкоторыя черты изъ жизни св. Јакова, брата Божија, 1876., Введеніе въ собори. Посланіе св, Јакова, 1877. II, Толков. соб. посл. Јакова, 1878. I. II.; Д. П. Боголѣпова, Соборн. посл: ап. Јакова, 1872. I.. *Н. А. Воскресенскаго*: Ученіе св. ап. Јакова объ отношеній между вѣрою и добр. дѣлами, 1833, I., *Еп. Михаила* „Толковый Апостолъ. кн. 2: Саборныя послания, 1890. Свящ. Ј. Кибальчица, Св. Јаковъ, братъ Господень, 1882. *Н. Теодоровича*: Толков. на собори. посл. св. ап. Јакова. 1897. Види даље тумачења: Ѳ. Мочульскаго, митр. Гаврила и архим. Никанора. Но најбоље дјело о томе питању јесте: „Соборное посланіе Св. ап. Јакова" од јеромонаха *Георгија* (Јарошевског). Кијев, 1900.

Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота.

У овоземној цркви.

Распоред, о Богојављенској свечаности, 6./19. јануара 1902. У старој, сарајевској цркви храму св. Архангела Михаила и Гаврила, почиње јутрења с литургијом у 5½ сати изјутра, а по свршетку исте креће се литија у саборну цркву, да заједнички учествује у свечаности велике Богојављенске литије и водоосвећења.

У новој саборној цркви, храму Рождества пресв. Богородице, отпочеће Богослужење у 6½ сата са свечаном архијерејском службом, која се свршава око 9½ сата пр. подне, а по том се литија по уобичајеном реду креће на „Бентбашу", гдје ће се на извору „Пјенкавцу", свечано велико водоосвећење одржати

Младеж свију овд. завода иде са својим наставницима уобичајеним редом. Пред свештенством ступају питомци рељевског богословског училишта, од којих двојица напријед носе икону св. Богојављења. За овима долазе свештенство по реду и старјешинству. Пред небом, које носе четири богослова иде ђакон с кадионицом. За небом ступају високи војени и грађански достојанственици, чиновништво и остали побожни народ.

Литија ће поћи Франц-Јосифовом улицом и излази на кѣ код Латинске ћуприје, па десном страном Миљацке до на Бент-башу, а по свршеном чину водоосвећења, враћа се улицом Ћемалушом и поред поште савија у Рудолфову улицу и улази у нову цркву. За вријеме литије звони се у сва звона у објема црквама. Ако би случајно непогодно вријеме спријечило извођење овога програма, свечаност ће се обавити у самој цркви.

Сарајево, 29, децембра 1901.

Српска-православна АЕМ. Конзисторија Дабро-босанска.

Полугодишњи парастос. Професорски збор српског православног богословског Училишта у Рељеву, одржао је 15./28. дец. о. г. у присуству свију наставника и питомаца полугодишњи парастос блаженоупокојеном влад. савјетнику *Михаилу Кнежевићу*, бившем референту просвјетног одјељења. Парастосу присуствовао је из Сарајева од стране вис. зељ. владе благород. госп. *барон Александар Рајачић-Брински*.

У митрополији Карловачкој.

Богословско књижевно друштво „Слога“ у Ср. Карловцима конституисало се за школ. годину 1901/2. овако: предсједник Светозар Поповић, подпредсједник Јован Крајновић, I. тајник Спасоје Николић, II. тајник Стеван Стојановић, благајник Стеван Стратимировић и књижничар Ненад Барачки.

У Краљевини Србији.

Српски добротвори. *Драгиња уд. Стаменка Петровића* савјетника, која је прије кратког времена преминула у Београду, оставила је 200.000 динара за издржавање сиромашних српских богослова. — *Никола Радојковић*, бивши биоградски трговац по смрти својој оставио је 700.000 динара за издржавање осиротјелих и пострадалих трговаца. Из тога ће се основати банкарски завод, а чист приход трошиће се у намијењену сврху.

Свеучилиште краља Александра I. Његово Величанство краљ Србије Александар I., потписао је указ, којим се Велика Школа у Београду претвара у свеучилиште краља Александра I.

У Бугарској.

Археолошко друштво. Одбор дванаесторице за израду устава археолошког друштва имало је своју прву сједницу 30. нов. о. г. у синодалној палати под предсједништвом Високопреосвештеног митрополита Варненског и Преславског г. Симеона. Израда устава повјерена је члановима: Шишманову, Златорском, Милитичу и Митову.

У Русији.

Калуђер — милијунар. У св. Гори у манастиру св. Андрије преминуо је недавно руски милијунар и власник златних рудокопа Ј. Сибирјаков, као калуђер, у својој 40-тој години. Своје грдно богатство употребљавао је на просвјетне сврхе и подизање благостања у Русији. По смрти својој оставио је на добротворне сврхе преко 30 милијуна рубаља.

На истоку.

Католикос од Киликије. Заступник јерменског патријарха у Јерусалиму *Ерезијам*, изабрат је за католикоса од Киликије.

Православље у Америци.

Алеутска епархија броји до 30.000 православнијех душа и то: Срба, Русина, Грка и Руса. Има 42 цркве и 57 богомоља.

Књижевне биљешке.

Нов научно-богословски лист. У данашњем броју доносимо позив на претплату на научно-књижевни богословски лист „Богословски Гласник“, кога издају професори богословије у Ср. Карловцима. Листу ће бити уредник проф. богословије протосинђел *Иларион Зеремски*, поред кога ће бити и *уређивачки одбор* од шест лица. — Већ по програму, означеном у позиву на претплату, овај ће лист бити мање-више чисто научног обиљежја и карактера, што је посве и оправдано, јер ми данас у читавом Српству — слободно можемо рећи — таквога листа немамо и јако нам је неопходно нуждан и потребан. Ово у истини лијепо предузеће ми с наше стране најтоплије поздрављамо, те умољавамо нашу браћу свештенике, да овај лист претплатом својом што обилатије потпомогну.

Нове књиге и листови.

Учење о јеванђелским савјетима и заповиједима и установа монаштва. *(De »Consiliis Evangelicis«). Душан Јакшић*, професор у богословији. Ср. Карловци. Српска манастирска штампарија. 1901. — 504. Цјена је књизи 30 филира или 40 пара дин. Стр. 17

Јавне благодарности.

Наша висока земаљска влада за Босну и Херцеговину по својој познатој дарежљивости, благоизволјела је преко овдашњег славног котарског уреда милостиво подарити српско-православним црквама у мом протопрезвитерату ове скупоцјене црквене утвари: *а) цркви на Удрежју*: 1 путир, 1 дискос, 1 копље, 1 жлицу, 1 звјездицу и 3 дарка; *б) цркви на Залом*: 1 потпуно одјељење за богослужење

1 крст за часну трапезу, 2 чирака и 2 мала кандила; *в) цркви у Биоград*: 1 крст за часну трапезу, 1 путир, 1 дискос, 1 копље, 1 звијездицу и 3 дарка (покривача), 2 чирака и 2 мала кандила. Такође потпуно одијељање и то: 1 стихар, 1 епитрахиљ, 1 наруквице и 1 фелон.

На овом племенитом дару, који ће красити поменуте наше свете храмове и у којима ће се служитељ и светог божјег олтара у заједници са народом вазда топло молити Богу за дуг живот здравље и срећу Његовог Величанства нашег Премилостивог цара и краља Франца Јосифа I. као и наше покровитељице Високе земаљске владе. Овим паричем нашој Високој земаљској влади у име свештенства српско-православног народа ових парохија своју најтоплију благодарност, те у нашој вјерности кличемо да Милостиви Бог уздржи и поживи нашег Премилостивог цара и краља Франца Јосифа I., као и племениту даровательку Високу земаљску владу.

У Невесињу, дне 12. децембра 1901.

Протопрезвитер: **Ристо Кочевић**, с. р.

Висока земаљска влада за Босну и Херцеговину у Сарајеву, водећи очинску бригу да што боље снабдије и украси православне Богомоље у окупираним земљама, издала је до сада огромне суме на ту сврху, те поред тако великих и драгоцјених дарова до сада, најмилостивије је благоизволела ове године — преко котарског предстојника у Билећи госп. А. пл. Марцела обдарити 6 сиромашних цркава парохије манастира Добрићева, као што слиједи: I. *цркви у Дубочанима*: 1 пар св. одежда потпун, 1 Индитија, 1 крст за св. трапезу, 1 кивот, 2 мала чирака за исту и 1 за проскомидију, 1 путир са потпуним прибором, 4 сасуда за теплоту, 2 мала кандила, 1 Еванђеље, 1 Апостол, 1 Служебник, октоих I. и II. дио и Требника I. и II. дио. — II. *цркви на Петрини*: 1 пар св. одежда потпун, 1 Индитија, 1 крст за св. трапезу, 1 кивот, 1 Антиминс, 2 велика и три мала чирака за исту и 1 за проскомидију, 1 кадионицу, 1 путир са потпуним прибором, 2 сасуда за теплоту, 2 мала кандила, 1 Еванђеље, 1 Апостол, 1 Служебник, октоих I. и II. дио и Требника I. и II. дио. — III. *цркви у Врбно доље*: 1 пар св. одежда потпун, 1 Индитија, 1 крст за св трпезу, 1 кивот, 1 Антиминс, 2 велика и три мала чирака, 1 велико и 2 мала кандила, 1 кадионица, 1 петохљебница, 3 сасуда за теплоту, 1 Еванђеље, 1 апостол, октоих I. и II. дио. — IV. *цркви на Моско*: 1 пар св. одежда потпун, 1 Индитија, 1 крст за св. трапезу, 1 кивот, 1 антиминс, 2 мала чирака за исту и 1 за проскомидију, 1 кадионица, 1 путир са потпуним прибором, 2 сасуда за теплоту и 2 мала кандила, 1 Еванђеље, 1 апостол, 1 служебник, Октоиха I. и II. дио и Требника I. и II. дио. — V. *цркви у Памику* (на Мистираљу) 1 пар св. одежда потпун, 1 Индитија, 1 крст за св. трапезу, 1 кивот, 2 мала чирака за исту и 1 за проскомидију, 2 мала кандила, 4 сасуда за теплоту и 2 мала тањира, 1 Еванђеље, 1 апостол, 1 служебник, Октоих I. и II. дио и Требник I. и II. дио. — VI. *цркви у Мириловићу* 1 пар св. одежда потпун, 1 Индитија, 1 кивот за св. трапезу, 2 мала чирака за исту и 1 за проскомидију, 2 мала кандила, 4. сасуда за теплоту и 1 путир са прибором, 1 Еванђеље, 1 апостол, 1 Служебник, Октоих I. и II. дио, те I и II. Требника.

Хаљине су од златотканине, а остале св. утвари од разног метала са чистом превлаком сребрном, а да ли су у најбољем реду израђене, свједочи нам име

и поштени глас признатог златара и поштеног трговца госп. Јована Митрићевића у Сарајеву, који је ове св. утвари у најбољем реду умјетнички израдио.

На овоме племенитом и драгоцјеном дару ниже потписани изричемо високој земаљској влади — као даровательци најтоплију благодарност и захвалу! Уједно изјављујемо, да ће нам бити обвезна и свега дужност, да приносимо топле молитве за здравље и дуг живот Његова Величанства нашега премилостивога цара и краља Франца Јосифа I., високе земаљске власти и њених органа.

У манастиру Добрићеву, 20. децембра 1901.

Пароси: **Леон. Нинковић, Прок. Мулина.**

Црквени одборници: † Видак Анђелић, † Шћепан Мулина, † Стеван Чучковић, † Ђуро Чучковић, † Драго Нинковић, † Гаврило Бегенишић, † Ђурица Мијановић, † Ђурица Бутулија, † Ристо Глоговац, † Перо Парезанин, † Перо Дедијер, † Јанко Леро, † Никола Вучинић, † Милош Бајчетић, † Лука Капор, Обрен † Тркља, † Шћепан Денда.

У 1900. години подигоше благовјерни Христољубиви парохијани ове свете обитељи, уза свету обитељ Храма воведенског Звоник од тврдог материјала, у вриједности од 3300 круна.

На звонику се блиста крст, кога својим добровољним приловима подигоше ови побожни Срби и то: Ристо Кос, тежак села Первала 160 круна; по 20 круна: Ђурађ Шева; по 16 круна: Теодор Шева; по 12 круна Дако Шева, Паво Костић и Тедо Костић; по 6 круна: Васо Драгић, Васо П. Драгић и Глишо Јовановић; по 4 круне: Саво Костић, све из села Пискавица, такође Стево Ђукић из села Мелине 6 круна.

Јово Филиповић, ситничар из села Мелине, приложио је овој светој обитељи гроб Христов у вриједности од 120 круна; даровао је сиромашним ђацима срп.-прав. основне школе манастирске 5 круна.

Пречасни Г. Милан Декић, парох козички, даровао је за спомен покојне своје матере сребрни крст овој св. обитељи у вриједности од 24 круне.

Братство ове свете обитељи захваљује се свима побожним даровательима, молећи најтоплије Свевишњег Творца, да им дарује здравље и срећу овог свијета, а оног душевно спасење.

Манастир Гомионица, 1901. год.

Гаврило Стојнић.
игуман.

Висока земаљска Влада у Сарајеву, благоизволела је прошле године у мјесецу Јулу, придарити нашем светом Храму Рождества пресвете Богородице у Друговићима ове црквене утвари: 1. цјело свештеничко одијељење. 2. Велика Чирака пред престолне Иконе и 1 Путир.

На овоме обилатоме дару, српско-правосл. црквена Општина изриче овим Високој даровательци, своју најтоплију благодарност.

У Друговићима, 1. марта 1901.

Српска-православна црквена школска Општина.

Читула.

Јереј Марко Павковић парох Демировачки, у протопрезвитерату Бос. Костајничком, преселио се у вјечност 5/18. новембра 1901. — Архимандрит Мелентије Опачић, парох Приједорски, преминуо је 7/20. децембра 1901.

Вјечна им памјат!

Званични огласи.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Број 1839 ех. 1901. 2—3

Едикт.

Перо Јурић из Гацког, незнаног боравишта, овијем се позива, да се овом духовном суду, до 20. фебруара 1902. било лично, било писмено тим сигурније пријави, што ће се иначе од његове супруге Анђе рођ. Слијепчевића замегнута бракоразводна парница и без њега односно са његовим уреда ради постављеним заступником у течај ставити и окончати.

У Сарајеву, 29. новембра 1902.

Српско-православна АЕМ. Консисторија Дабро-босанска.

Исправак. У 22 бр. нека се исправе ове погрјешке: на стр 507. ред 6: „даму“, треба: „да му“; ред 11 мјесто: „маљину“, треба: „машину“; Стр. 508. ред 22 мјесто: „то и заштијева правда“, треба: „то и правда зчштијева“; ред 3. од доле мјесто: „на“, треба: „за“. Стр. 509. ред 22 мјесто: „одма“, треба: „одмах“.

„Источник“ излази два пута и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу на цијелу годину 4 фор. или 8 круна, а на пола године 2 фор. или 4 круне; за стране земље на цијелу годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2.50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића, Сарајево.